

**ΕΝΟΡΙΑ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ
ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ**

**ΘΕΜΑΤΑ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ
ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΥ**

Αρχική Σελίδα

Λιδαχές και προφητείες
Αγίου Κοσμά του Αιτωλού

Ελληνισμός-
Χριστιανισμός Η
συνάντηση των δύο
κόσμων - Ιωάννη
Ζηζιούλα Μητροπολίτη
Περγάμου

Ένα γράμμα για το
κάπνισμα - Οσίου
Αμβροσίου της Όπτινα

Η ελληνορθόδοξη
ταυτότητά μας - Οσιολογ.
Μοχανού Αρσενίου
Βλιαγκόφτη

Η Ορθόδοξη «σεξουαλική
αγωγή» - π. Γεωργίου
Μεταλληνού

Η Ορθοδοξία ως θεραπεία
- π. Γεωργίου Μεταλληνού

Η Σχέση μεταξύ
Επιστήμης και Ορθόδοξης
Θεολογίας - π. Βασιλείου
Γουντικάκη

Η ψυχή μετά το θάνατο -
Απάνθισμα Πατερικών
Κειμένων

Μαγεία - Λαιμονισμός και
Απολύτρωση - π. Σάββα
Αχιλλέως

Ο άνθρωπος και το
περιβάλλον Ορθόδοξη
θεολογική προσέγγιση -

Ιωάννη Ζηζιούλα
Μητροπολίτη Περγάμου

Ο Χριστιανισμός είναι
θεραπευτική επιστήμη -
Μητρ. Ναυπάκτου
Ιεροθέου

Οι μεταμοσχεύσεις από
Ορθόδοξη εκκλησιαστική
πλευρά - Μητροπολίτη
Ναυπάκτου Ιεροθέου

Παγκοσμιοποίηση και
ελληνορθόδοξη
οικουμενικότητα - π.
Γεωργίου Μεταλληνού

Περί καύσεως των
νεκρών - Μητροπολίτη
Ναυπάκτου Ιερόθεου

Το Βυζάντιον κι εμείς -
Στήβεν Ράνσιμαν

Το 1821 και οι
Συντελεστές του - π.
Γεώργιος Μεταλληνός

ΠΑΤΡΟΚΟΣΜΑΣ

Η πολυσυζητημένη και καταξιωμένη μορφή του αγίου Κοσμά του Αιτωλού, του εθναποστόλου και νεομάρτυρος της Εκκλησίας μας, είναι βαθειά χαραγμένη στην συνείδηση του ελληνικού λαού. Ο διδάχος των σκλάβων δεν υπήρξε μόνον η γενναία μορφή που παρηγορούσε, ενίσχυε τον καταδυναστευόμενο λαό μας και κρατούσε άσβεστο τον πόθο για την ελευθερία του. Και σήμερα, εις τον αγώνα της αποστασίας, ο λαός μας σιγκινείται και ενθουσιάζεται από την αγία μορφή του νεομάρτυρος Κοσμά του Αιτωλού- και σήμερα αναζητά τις διδαχές του και ενθυμείται τις προφητείες του και τρέφεται από τα κυρύγματα του και ωφελείται πνευματικώς.

Η «Λυδία» σε προηγούμενα τεύχη αναδημοσίευσε όλες τις διδαχές του και τις προφητείες του και τώρα όλες μαζί τις τυπώνει σε βιβλίο και το θέτει σε κυκλοφορία με την βεβαιότητα ότι πολλοί

άνθρωποι μελετώντας το θα ωφεληθούν
και θα συλλέξουν γλυκύτατο πνευματικό
καρπό προς ωφέλειάν των.

Με την ολόθερμη ευχή παραδίδομε στην
κυκλοφορία το «Διδαχαί και Προφητεΐαι
του αγίου Κοσμά του Αιτωλού», και
παρακαλούμε, όσοι τα διαβάσουν και
ωφεληθούν να βοηθήσουν, ώστε το βιβλίο
αυτό να φτάση όσο το δυνατόν σε
περισσότερα χέρια.

Ο.Χ.Α ΛΥΔΙΑ

ΔΙΔΑΧΗ Α΄

«Εἰς ἣν δ' ἂν πόλιν εἰσέλθῃτε, λέγετε
εἰρήνῃ τῇ πόλει ταύτῃ», λέγει ὁ Κύριος.

Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός καὶ Θεός,
αδελφοί μου, ὁ γλυκύτατος αὐθέντης καὶ
δεσπότης, ὁ ποιητής τῶν ἀγγέλων καὶ
πάσης νοητῆς καὶ αἰσθητῆς κτίσεως,
παρακινούμενος ὁ Κύριος ἀπὸ τὴν πολλήν
Του ἀγαθότητα, οὐδὲν ἔχει εἰς τὸ γένος
μας, σιμὰ εἰς ἀπειρα χαρίσματα οὐδὲν
ἐχάρισε καὶ μας χαρίζει καθ' ἐκάστην
ἡμέραν καὶ ὥραν καὶ στιγμὴν, ἐκατεδέχθη
καὶ ἐγένε τέλειος ἄνθρωπος ἐκ Πνεύματος
Αγίου καὶ ἀπὸ τὰ καθαρώτατα αἵματα τῆς
Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ
Αειπαρθένου Μαρίας, διὰ νὰ μας κάμῃ
υἱούς καὶ κληρονόμους τῆς βασιλείας
Του, νὰ χαίρωμεν πάντοτε εἰς τὸν
παράδεισον μαζί με τοὺς Ἀγγέλους καὶ νὰ
μὴ καιώμεθα εἰς τὴν κόλασιν με τοὺς
ἀσεβεῖς καὶ τοὺς διαβόλους.

Καθὼς ἓνας ἀρχοντας ἔχει ἀμπέλια καὶ
χωράφια καὶ βάνει ἐργάτας, οὕτω καὶ ὁ
Κύριος ὡσάν ἀμπέλι ἔχειν ὅλον τὸν
κόσμον . καὶ ἐπήρε δώδεκα Ἀποστόλους ,
καὶ τοὺς ἔδωκε τὴν χάριν Του καὶ τὴν
εὐλογία Του, καὶ τοὺς ἔστειλεν εἰς ὅλον
τὸν κόσμον νὰ διδάξουν τοὺς ἀνθρώπους
πὼς νὰ ζήσουν καὶ ἐδὼ καλὰ, εἰρηνικά,
ἠγαπημένα, καὶ μετὰ ταῦτα νὰ πηγαίνουν
εἰς τὸν παράδεισον, νὰ χαίρωνται
πάντοτε . νὰ μετανοοῦν, νὰ πιστεύουν
καὶ νὰ βαπτίζωνται εἰς τὸ ὄνομα τοῦ
Πατρὸς, τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Αγίου
Πνεύματος, καὶ νὰ ἔχουν τὴν ἀγάπην εἰς
τὸν Θεόν καὶ εἰς τὸν ἀδελφόν των. Καὶ
εἰς ὅποιαν χώρα πηγαίνουν οἱ Ἀπόστολοι
καὶ τοὺς δέχονται, τοὺς παρήγγειλεν ὁ

Κύριος να ευλογούν την χώραν εκείνην .
εις όποιαν χώραν πάλιν πηγαίνουν οι
Απόστολοι και δεν τους δέχονται, τους
παρήγγειλεν ο Κύριος να τινάζουν και τα
τσαρούχια των και να φεύγουν. Έτσι οι
άγιοι Απόστολοι λαμβάνοντες την χάριν
του Αγίου Πνεύματος, ως φρόνιμοι και
πιστοί δούλοι του Χριστού μας, έτρεξαν
ωσάν αστραπή εις όλον τον κόσμον. Με
εκείνην την χάριν ιάτρευον τυφλούς και
κωφούς και λεπρούς και δαιμονισμένους,
και , το μεγαλύτερον, με το όνομα του
Χριστού μας επρόσταζον τους νεκρούς
και ανεσταίνονται. Και εις όποιαν χώραν
επήγαινον οι άγιοι Απόστολοι και τους
εδέχοντο οι άνθρωποι, τους έκαμνον
χριστιανούς, χειροτόνουν αρχιερείς και
ιερείς, συνέστηναν εκκλησίας, και
ευλογούσαν την χώραν εκείνην, και
εγένετο ένας επίγειος παράδεισος, χαρά
και ευφροσύνη, κατοικία των αγγέλων,
κατοικία του Χριστού μας. Εις όποιαν
χώραν επήγαινον και δεν τους εδέχοντο
οι άνθρωποι, τους παρήγγειλε να
τινάζουν και τα υποδήματά των, και
έμενεν εις εκείνην την χώραν κατάρα και
όχι ευλογία, κατοικία του διαβόλου και
όχι του Χριστού μας.

Πρέπον και εύλογον είναι ένας
διδάσκαλος, όταν θέλει να διδάξει, να
εξετάζει πρώτον τι ακροατάς έχει, ομοίως
και οι ακροαταί να εξετάζουν τι
διδάσκαλος είναι.

Και γω, αδελφοί μου, που ηξιώθην και
εστάθην εις αυτόν τον άγιον τόπον του
αποστολικόν δια την ευσπλαχνίαν του
Χριστού μας, εξέτασα πρώτον δια λόγους
σας και έμαθα πως με την χάριν του
Κυρίου μας Ιησού Χριστού και Θεού δεν
είστε Έλληνες, δεν είστε ασεβείς,
αιρετικοί, άθεοι, αλλ' είστε βαπτισμένοι
εις το όνομα του Πατρός και του Υιού και
του Αγίου Πνεύματος, και είσθε τέκνα
και θυγατέρες του Χριστού μας. Και όχι
μόνο δεν είμαι άξιος να σας διδάξω, αλλά
μήτε τα ποδάρια σας να φιλήσω. Διότι ο
καθένας από λόγους σας είναι τιμιώτερος
απ' όλον τον κόσμον. Πρέπει δε να
ηξεύρετε και η ευγένειά σας διά λόγου
μου, το ηξεύρω πώς άλλοι σας λένουν
άλλα, όμως αν ίσως και θέλετε να μάθετε
την πάσαν αλήθειαν, εγώ σας την λέγω.

Η πατρίδα μου η ψεύτικη, η γήϊνος και ματαία, είναι από του Αγίου Άρτης και από την επαρχίαν Απόκουρο. Ο πατήρ μου, η μήτηρ μου, το γένος μου, ευσεβείς ορθόδοξοι χριστιανοί. Είμαι λοιπόν και εγώ, αδελφοί μου, άνθρωπος αμαρτωλός, χειρότερος από όλους . είμαι όμως δούλος του Κυρίου μας Ιησού Χριστού του Εσταυρωμένου και Θεού. Όχι πως εγώ είμαι άξιος να είμαι δούλος του Χριστού, αλλ' ο Χριστός μου με καταδέχεται δια την ευσπλαχνίαν Του. Τον Χριστόν μας λοιπόν, αδελφοί μου, πιστεύω, δοξάζω και προσκυνώ. Τον Χριστόν μας παρακαλώ να με καθαρίσει από κάθε αμαρτίαν ψυχικήν και σωματικήν. Τον Χριστόν μας παρακαλώ να με δυναμώσει να νικήσω τους τρεις εχθρούς : τον κόσμον, την σάρκα και τον διάβολον. Τον Χριστόν μας παρακαλώ να με αξιώσει να χύσω και εγώ το αίμα μου δια την αγάπην Του, καθώς το έχυσε και Εκείνος δια την αγάπην μου. Ανίσως, αδελφοί μου, και ήτο δυνατόν να ανεβώ εις τον ουρανόν να φωνάξω μίαν φωνήν μεγάλην, να κυρήξω εις όλον τον κόσμον, πως μόνος ο Χριστός μας είναι Υιός και Λόγος του Θεού, και Θεός αληθινός, και ζωή των πάντων, ήθελα να το κάμω . μα επειδή και δεν δύναμαι να πράξω εκείνο το μέγα, κάμνω τούτο το μικρόν, και περιπατώ και τόπον εις τόπον, και διδάσκω τους αδελφούς μου το κατά δύναμιν, όχι ως διδάσκαλος, αλλ' ως αδελφός . διδάσκαλος μόνος ο Χριστός μας είναι.

Πόθεν παρακινήθην, αδελφοί μου, θέλω να σας φανερώσω την αιτίαν.

Αναχωρών από την πατρίδα μου προ πενήντα ετών, επεριπάτησα τόπους πολλούς, κάστρα, χώρας και χωρία, και μάλιστα εις την Κωνσταντινούπολιν, και περισσότερο εκάθισα εις το Άγιον Όρος, δεκαεπτά χρόνους, και έκλαιον διά τας αμαρτίας μου. Σιμά εις τα άπειρα χαρίσματα οπού μου εχάρισε ο Κύριός μου, με ηξίωσε και έμαθα ολίγα γράμματα Ελληνικά, έγινα και καλόγηρος.

Μελετώντας το άγιον και ιερόν Ευαγγέλιον εύρον μέσα πολλά και διάφορα νοήματα, τα οποία είναι όλα

μαργαριτάρια, διαμάντια, θυμαυρός,
πλούτος, χαρά, ευφροσύνη, ζωή αιώνος.
Σιμά εις τα άλλα εύρον και τούτον τον
λόγον οπού λέγει ο Χριστός μας, πως δεν
πρέπει κανέννας χριστιανός, άνδρας ή
γυναίκα, να φροντίζει διά τον εαυτόν του
μόνον πώς να σωθεί, αλλά να φροντίζει
και για τους αδελφούς του να μη
κολασθούν. Ακούοντας και γω, αδελφοί
μου, τούτον τον γλυκύτατον λόγον οπού
λέγει ο Χριστός μας, να φροντίζομεν και
διά τους αδελφούς μας, μ' έτρωγεν
εκείνος ο λόγος μέσα εις την καρδίαν
τόσους χρόνους, ωσάν το σκουλήκι οπού
τρώγει το ξύλον, τι να κάμω και εγώ
στοχαζόμενος εις την αμάθειαν μου.
Εσυμβουλευτήκα τους πνευματικούς μου
πατέρας, αρχιερείς, πατριάρχας τους
εφανέρωσα τον λογισμόν μου, ανίσως και
είναι θεάρεστον τέτοιον έργον να το
μεταχειρισθώ, και όσοι με παρεκίνησαν
να το κάμω, και μου είπον πως τέτοιον
έργον, καλόν και άγιον είναι. Μάλιστα
παρκινούμενος από τον Παναγιώτατον
κύριον Σωφρόνιον, Πατριάρχην - να
έχωμεν την ευχήν του - και λαμβάνοντας
τας αγίας του ευχάς, άφησα την ιδικήν
μου προκοπήν, το ιδικόν μου καλόν, και
εβγήκα να περιπατώ από τόπον εις τόπον
και διδάσκω τους αδελφούς μου.

Κάμνοντας αρχήν να διδάσκω μου ήλθεν
ένας λογισμός εδώ οπού περιπατώ . να
ζητώ άσπρα, διότι ήμην φιλάργυρος και
αγαπούσα τα γρόσια, ναι, μα και τα
φλωρία περισσότερον όχι ωσάν την
ευγενείαν σας που τα περιφρονείτε . ή δεν
τα καταφρονείτε ;

Μελετώντας πάλιν το άγιον και ιερόν
Ευαγγέλιον, εύρον και άλλον λόγον οπού
λέγει ο Χριστός μας . πως χάρισμα σου
έδωσα και εγώ την χάριν μου, χάρισμα να
την δώσης και συ εις τους αδελφούς σου,
χάρισμα να διδάσκεις, χάρισμα να
συμβουλεύεις, χάρισμα να εξομολογείς,
και ανίσως και ζητήσεις να πάρεις τίποτε
πληρωμήν διά την διδαχήν, ή πολλά ή
ολίγα ή ένα άσπρο, εγώ σε θανατώνω και
σε βάνω εις την κόλασιν.

Ακούοντας και εγώ, αδελφοί μου, αυτόν
τον γλυκύτατον λόγον οπού λέγει ο
Χριστός μας χάρισμα να δουλεύομεν και

τους αδελφούς μας, εις την αρχήν μου
εφάνη βαρύς ο λόγος, ύστερον όμως μου
εφάνη γλυκύτερος ώσπερ μέλι και κηρίον,
και εδόξασα και δοξάζω χιλιάδες φορές
τον Χριστόν μου οπού μ' εφύλαξε από
τούτο το πάθος της φιλαργυρίας, και με
την χάριν του Κυρίου μας Ιησού Χριστού
του εσταυρωμένου και Θεού δεν έχω μήτε
σακκούλα, μήτε σπίτι, μήτε κασέλλα,
μήτε άλλο ράσο από αυτό που φορώ, αλλά
ακόμη παρακαλώ τον Κύριον μου μέχρι
τέλους της ζωής μου να με αξιώσει να
μην αποκτήσω σακκούλα, διότι ωσάν
κάμω αρχήν να παίρνω άσπρα, ευθύς
έχασα τους αδελφούς μου και δεν ημπορώ
και τα δύο, ή τον Θεόν ή τον διάβολον.

Πρέπον και εύλογον είναι, χριστιανοί
μου, καθώς μανθάμενομεν από το άγιο
Ευαγγέλιον και από τας Θείας Γραφάς,
να αρχίζομεν την διδασκαλίαν μας από
τον Θεόν και όταν τελειώσωμεν, να
ευχαριστήσωμεν τον Θεόν . όχι πως είμαι
άξιος ν' αναφέρω το όνομα του Θεού μου,
αλλά ο Θεός καταδέχεται διά την
ευσπλαχνίαν Του.

Αφήνομεν λοιπόν, αδελφοί μου, τας
φλυαρίας των ασεβών, των αιρετικών,
των αθέων, και λέγομεν μόνον όσα το
Πνεύμα το Άγιον εφώτισε τους αγίους
προφήτας Αποστόλους και Πατέρας της
Εκκλησίας μας, και μας έγγραψαν, και
πάλιν όχι όλα να τα ειπούμεν, διότι δεν
είναι δυνατόν. Θέλομεν χρόνους και
καιρούς. αλλά μερικά οπού φαίνονται
αναγκαιότερα . και όστις είναι φιλομαθής
ας ζητήσει να μάθει και τα επίλειπα. Ο
Πανάγαθος λοιπόν, αδελφοί μου, και
πολυέλαιος Θεός είναι ένας, και όποιος
λέγει ότι είναι πολλοί Θεοί, είναι
διάβολος. Είναι δε και Τριάς, Πατήρ, Υιός
και Άγιον Πνεύμα . μια φύσις, μια δόξα,
μια βασιλεία, ένας Θεός. Είναι δε
ακατάλυτος Κύριος ανερμήνευτος,
παντοδύναμος, όλος φως, όλος χαρά,
όλος ευσπλαχνία, όλος αγάπη. Δεν
έχομεν κανένα παράδειγμα να
παρομοιάσωμεν την Αγίαν Τριάδα, επειδή
και δεν εβρίσκεται άλλο εις τον κόσμον.
Μα δια να λάβει παραμικρήν βοήθειαν ο
νους μας, φέρουν μερικά παραδείγματα οι
θεολόγοι της Εκκλησίας. Σιμά εις τα
άλλα μας φέρνουν και τον ήλιον. Ο ήλιος

ηξεύρομεν όλοι πως είναι ένας, ένας είναι και ο Θεός . και καθώς ο ήλιος φωτίζει τούτον τον κόσμον τον αισθητόν, ούτω και η Αγία Τριάς, ο Θεός, φωτίζει τον νοητόν. Είπομεν, αδελφοί μου, πως ο ήλιος είναι ένας, μα είναι και τρία μαζί . έχει ακτίνας, όπου έρχονται εις τα όμματά μας ωσάν γραμμαί, ωσάν κλωσταί . έχει και φως, οπού εξαπλώνεται εις όλον τον κόσμον. Με τον ήλιον ομοιάζομεν τον άναρχον Πατέρα, με τας ακτίνας τον συνάναρχον Υιόν, και με το φως το ομοούσιον Πνεύμα. Είναι και άλλος τρόπος να καταλάβετε την Παναγίαν Τριάδα. Πώς; να εξομολογηθήτε καθαρά, να μεταλάβετε τα Άχραντα Μυστήρια με φόβον και με ευλάβειαν και τότε θα σας φωτίσει η χάρις του Παναγίου Πνεύματος να καταλάβετε καλύτερα.

Αυτήν την Παναγίαν Τριάδα εμείς οι ευσεβείς και ορθόδοξοι χριστιανοί δοξάζομεν και προσκυνούμεν . αυτός είναι ο αληθινός Θεός, και έξω από την Αγία Τριάδα όσοι λέγονται Θεοί είναι δαίμονες. Και όχι μόνον ημείς πιστεύομεν, δοξάζομεν, προσκυνούμεν την Αγίαν Τριάδα, αλλά ωσάν τα άστρα του ουρανού, και ωσάν την άμμον της θαλάσσης, προφήται, απόστολοι, μάρτυρες, ασκηταί έχυσαν το αίμα των διά την αγάπην της Αγίας Τριάδος και ηγόρασαν τον παράδεισον και χαίρονται πάντοτε. Ομοίως άνδρες και γυναίκες ηρνήθησαν τον κόσμων, επήγαν εις φας έρημους και ασκητειών εις πλην των την ζουν, και επείγον εις τον παράδεισων. Επίσης άνδρες και γυναίκες έζησαν μέσα εις τον κόσμων με σωφροσύνη και παρθένια, με νηστείας, προσευχές, ελεημοσύνες, με έργα καλά, και πέρασαν και εδώ καλά και επήγαν εις τον παράδεισων να χαίρονται πάντοτε.

Δεν ευρίσκεται τόπος οπή να λείπει ο Θεός. Πρέπει και ημείς οι ευσεβείς χριστιανοί, όταν θέλομεν να κάμομεν καμίαν αμαρτίαν, να στοχαζόμεθα ότι ο Θεός είναι μέσα εις την καρδίαν μας, είναι πανταχού παρών και μας βλέπει . να εντρεπόμεθα τους αγγέλους, τους αγίους, και μάλιστα τον άγγελον του φύλακα της ψυχής μας, οπού μας βλέπει.

Από ένα μικρόν παιδίον εντρεπόμεθα,
όταν θα κάμομεν την αμαρτίαν, και πώς
να μην εντρεπόμεθα από τόσους αγίους
και αγγέλους;

Ο Πανάγαθος και πολυέλεος Θεός,
αδελφοί μου, έχει πολλά και διάφορα
ονόματα . λέγεται και φως, και ζωή, και
ανάστασις. Όμως το κύριον όνομα του
Θεού μας είναι και λέγεται αγάπη. Πρέπει
ημείς, ανίσως και θέλωμεν να περάσωμεν
και εδώ καλά, να πηγαίνωμεν και εις τον
παράδεισον, και να λέγωμεν τον Θεόν
μας αγάπην και πατέρα, πρέπει να έχομεν
δύο αγάπας . αγάπην εις τον Θεόν μας,
και εις τους αδελφούς μας. Φυσικόν μας
είναι να έχωμεν αυτάς τας δύο αγάπας .
παρά φύσιν είναι να μη τας έχωμεν. Και
καθώς ένα χελιδόνι χρειάζεται δύο
πτέρυγας διά να πετά εις τον αέρα, ούτω
και ημείς χρειαζόμεθα αυτάς τας δύο
αγάπας, διότι χωρίς αυτών είναι
αδύνατον να σωθώμεν. Και πρώτον
έχομεν χρέος να αγαπώμεν τον Θεόν μας,
διότι μας εχάρισε τόσην γην μεγάλην εδώ
να κατοικώμεν πρόσκαιρα, τόσες
χιλιάδες φυτά, βρύσες, ποταμούς,
θαλάσσας, αέρα, ημέραν, νύχτα, ουρανόν,
ήλιον κ.λ.π. Όλα αυτά διά ποιόν τα
έκαμεν, ειμή δι' ημάς; Τι μας εχρεώσται;
Τίποτε. Όλα χάρισμα . μας έκαμεν
ανθρώπους, δεν μας έκαμεν ζώα . μας
έκαμεν ευσεβείς ορθόδοξους χριστιανούς,
και όχι ασεβείς αιρετικούς . αν και
αμαρτάνομεν χιλιάδες φορές την ώραν,
μας ευσπλαχνίζεται ωσάν πατέρας και
δεν μας θανατώνει να μας βάλη εις την
κόλασιν, αλλά περιμένει την μετάνοιάν
μας με τας αγκάλας ανοικτάς, πότε να
μετανοήσωμεν να παύσωμεν από τα
κακά, και να κάμομεν τα καλά, να
εξομολογηθώμεν, να διορθωθώμεν, να
μας εναγκαλισθεί, να μας βάλη εις τον
παράδεισο να χαιρόμεθα πάντοτε.

Τώρα λοιπόν τοιούτον γλυκύτατον Θεόν
και Δεσπότην δεν πρέπει και ημείς να τον
αγαπώμεν, και αν τύχει ανάγκη, να
χύσομεν και το αίμα μας χιλιάδες φορές
διά την αγάπην του καθώς το έχυσε και
Εκείνος διά την αγάπην μας; Ένας
άνθρωπος σε κράζει εις τον οίκον του και
θέλει να σε φιλεύση ένα ποτήρι κρασί,
και πάντοτε εις όλην σου την ζωήν θε να

τον εντρέπεται και τον τιμάς . και τον Θεόν δεν πρέπει να τιμάς και να εντρέπεται, οπού σου εχάρισε τόσα καλά και εσταυρώθηκε διά την αγάπην σου; Ποιος πατέρας εσταυρώθηκε διά τα παιδιά του καμίαν φορά; Και ο γλυκύτατός μας Ιησούς Χριστός έχυσε το αίμα του και μας ηξηγόρασεν από τας χείρας του διαβόλου. Τώρα δεν πρέπει και ημείς να αγαπώμεν τον Χριστόν μας; Ημείς όχι μόνον δεν τον αγαπώμεν, αλλά τον υβρίζομεν καθ' ημέραν με τας αμαρτίας μας οπού κάμνομεν. Αμή ποίον θέλετε να αγαπώμεν, αδελφοί μου; Να αγαπώμεν τον διάβολον, οπού μας από τον παράδεισον και μας έφερεν εις τον κατηραμένον τούτον κόσμον και παθαίνομεν τόσα κακά; Και έχει προαίρεσιν ο διάβολος, αν ηδύνατο αυτήν την ώραν να μας θανατώση όλους και να μας βάλη εις την κόλασιν, το έκαμνε.

Τώρα σας ερωτώ, αδελφοί μου, να μου ειπήτε, ποίον πρέπει να μισούμε τον διάβολον, τον εχθρό μας, ή ν' αγαπώμεν τον Θεόν μας, τον ποιητήν μας, τον πλάστην μας;

- Ναι, άγιε του Θεού.

- Πολύ καλά το λέγετε, να έχω την ευχήν σας, και εγώ το λέγω, μα και ο Θεός χρειάζεται στρώμα διά να καθήση . ποίον δε είναι; Η αγάπη. Ας έχωμεν λοιπόν και ημείς την αγάπην εις τον Θεόν και εις τους αδελφούς μας και τότε έρχεται ο Θεός μας και μας χαροποιεί, και μας φυτεύει εις την καρδίαν μας την ζωήν την αιώνιον, και περνούμεν και εδώ καλά και πηγαίνουμεν και εις τον παράδεισον να ευφρανώμεθα πάντοτε.

Ημείς όχι μόνον δεν έχωμεν την αγάπην, αλλά έχωμεν το μίσος και την έχθραν εις την καρδίαν μας και μισούμεν τους αδελφούς μας . έρχεται ο πονηρός διάβολος και μας πικραίνει και βάνει τον θάνατον εις την ψυχήν μας και περνούμεν και εδώ κακά, και πηγαίνουμεν εις την κόλασιν και καίόμεθα πάντοτε.

Φυσικόν μας είναι να αγαπώμεν τους αδελφούς μας . διότι είμεθα μιας φύσεως, έχωμεν ένα βάπτισμα, μίαν πίστην, τα Άχραντα Μυστήρια μεταλαμβάνομεν, ένα

παράδεισον ελπίζομεν ν' απολαύσομεν.
Καλότυχος εκείνος ο άνθρωπος που
αξιώθηκε και έλαβεν εις την καρδίαν του
αυτά τας δύο αγάπας εις τον Θεόν, και
εις τους αδελφούς του. Διότι όποιος έχει
τον Θεόν εις την καρδίαν του, έχει πάντα
τα αγαθά, και αμαρτίαν δεν υποφέρει και
κάμει . και όστις δεν έχει τον Θεόν εις
την καρδίαν έχει τον διάβολον, και
κάμνει πάντα τα κακά και όλας τας
αμαρτίας. Χίλιας χιλιάδας καλά να
κάμνωμεν, αδελφοί μου, νηστείας
προσευχάς, ελεημοσύνας, και το αίμα μας
να χύσωμεν διά τον Χριστόν μας, και δεν
έχωμεν αυτάς τας δύο αγάπας, αλλά
έχωμεν το μίσος και την έχθραν εις τους
αδελφούς μας, όλα εκείνα τα καλά οπού
εκάμαμεν είναι του διαβόλου και εις την
κόλασιν πηγαίνομεν. Μα καλά, λέγετε,
εκεί με εκείνην την ολίγην έχθραν οπού
έχωμεν εις τους αδελφούς μας, έχοντες
τόσα καλά καμωμένα εις την κόλασιν
πηγαίνομεν; Ναι, αδελφοί μου, διότι
εκείνη η έχθρα είναι φαρμάκι του
διαβόλου . και καθώς βάνομεν μέσα εις
εκατόν οκάδας αλεύρι ολίγον προζύμι,
και έχει τόσιν δύναμιν και ανακουφίζει
όσον ζυμάρι και αν είναι, έτσι είναι και η
έχθρα . όλα έμειναν τα καλά οπού
εκάμαμεν τα γυρίζει και τα κάμνει
φαρμάκι του διαβόλου.

Εδώ, χριστιανοί μου, πώς πηγαίνετε,
έχετε την αγάπην ανάμεσόν σας; Ανίσως
και θέλετε να σωθήτε, κανένα άλλο
πράγμα να μη ζητήσετε εδώ εις τον
κόσμον από την αγάπην. Είναι εδώ
κανένας από την ευγενείαν σας οπού να
έχει αυτήν την αγάπην εις τους αδελφούς
του; Ας σηκωθεί επάνω να μου το ειπεί,
να τον ευχηθώ και εγώ, να βάλω και
όλους τους χριστιανούς να τον
συγχωρήσωσι, να λάβη μίαν συγχώρησιν,
οπού να έδινεν χιλιάδες φλωρία δεν την
εύρισκεν.

- Εγώ, άγιε του Θεού, αγαπώ τον Θεόν και
τους αδελφούς μου.

- Καλά, παιδί μου, έχε την ευχή μου. Πως
σε λένουν το όνομά σου;

- Κώστα.

- Τι τέχνη κάμνεις;

- Πρόβατα φυλάγω.

- Το τυρί όταν το πωλείς το ζυγιάζεις;

- Το ζυγιάζω.

- Εσύ, παιδί μου, έμαθες να ζυγιάζεις το τυρί και εγώ να ζυγιάζω την αγάπη. Το ζύγι εντρέπεται τον αυθέντην του;

- Όχι.

- Τώρα να ζυγιάσω και εγώ την αγάπη σου, και αν είναι σωστή και δεν είναι ξύγινη, τότε να σε ευχηθώ και γω, να βάλω και όλους τους χριστιανούς να σε συγχωρήσωσι. Πώς να σε καταλάβω, παιδί μου, πως αγαπάς τους αδελφούς σου; Εγώ τώρα που περιπατώ και διδάσκω εις τον κόσμο, λέγω πως τον κυρ Κώστα τον αγαπώ ωσάν τα μάτια μου . μα εσύ δεν το πιστεύεις . θέλεις να με δοκιμάσεις πρώτον, και τότε να με πιστεύσεις. Εγώ έχω ψωμί να φάγω, εσύ δεν έχεις . ανίσως και σου δώσω κομμάτι και σε, οπού δεν έχεις τότε φανερώνω πως σε αγαπώ. Άμμοι εγώ να φάγω όλο το ψωμί και εσύ να πεινάς τι φανερώνω; Πως η αγάπη οπού έχω εις σε είναι ψεύτικη. Έχω δύο ποτήρια κρασί να πιώ, εσύ δεν έχεις . ανίσως και δώσω και σε απ' αυτό να πιείς, τότε φανερώνω πως σε αγαπώ. Αμή ανίσως και δε σου δώσω, είναι κάλπικη η αγάπη. Είσαι λυπημένος . απέθανεν η μήτηρ σου, ο πατήρ σου . ανίσως και έλθω να σε παρηγορήσω, τότε είναι αληθινή η αγάπη μου. Αμή ανίσως συ κλαίεις και θρηνείς και γω τρώγω, πίνω και χορεύω, ψεύτικη είναι η αγάπη μου. Το αγαπάς εκείνο το φτωχό παιδί;

- Το αγαπώ.

- Αν το ηγάπας, του έπαιρνες ένα υποκάμισο οπού είναι γυμνό, να παρακαλεί και εκείνο διά την ψυχήν σου. Τότε είναι αληθινή η αγάπη, αμή τώρα είναι ψεύτικη. Δεν είναι έτσι, χριστιανοί μου; Με ψεύτικη αγάπη δεν πηγαίνομεν εις τον παράδεισον. Τώρα σαν θέλεις να κάμεις την αγάπην μάλαμα, πάρε και ένδυσε τα φτωχά παιδιά, και τότε να βάλω να σε συγχωρήσωσι. Το κάμνεις τούτο;

- Το κάμνω.

- Χριστιανοί μου, ο Κώστας εκατάλαβε πως η αγάπη που είχε ως τώρα ήτο ψεύτικη, και θέλει να την κάμει μάλαμα, να ενδύσει τα πτωχά παιδιά. Επειδή και τον επαιδεύσαμεν, σας παρακαλώ να ειπείτε δια τον κυρ Κώστα τρεις φορές : ο Θεός συγχωρήσσει και ελεήσει αυτόν-.

Ο Πανάγαθος και ο Πολυέλεος Θεός είναι και λέγεται αγάπη . είναι και λέγεται Τριάς. Παρακινούμενος ο Κύριος από την ευσπλαχνίαν του έκαμε πρώτον δέκα τάγματα αγγέλους. Οι άγγελοι είναι πνεύματα πύρινα, άυλα, καθώς είναι η ψυχή μας. Το κάθε τάγμα είναι ως τα άστρα του ουρανού. Ποιός επαρακίνησε τον Θεόν και τους έκαμεν; Η ευσπλαχνίαν του. Πρέπει και ημείς, αδελφοί μου, ανίσως και θέλομεν να λέγομεν τον Θεόν μας πατέρα, να είμεθα εύσπλαχνοι, να κάμνωμεν τους αδελφούς μας να ευφραίνωνται και τότε να λέγωμεν τον Θεόν πατέρα. «Πάτερ ημών ο εν τοις ουρανοίς...». Ει δε και είμεθα άσπλαχνοι, σκληρόκαρδοι και κάμνομεν τους αδελφούς μας και φαρμακεύονται και βάνομεν τον θάνατον εις την καρδίαν των, δεν πρέπει να λέγωμεν τον Θεόν μας πατέρα, αλλά τον διάβολον, διότι ο διάβολος θέλει να κάμνωμεν τους αδελφούς μας να φαρμακεύονται, και όχι ο Θεός.

Και έτσι αδελφοί μου, το πρώτον τάγμα από τους αγγέλους οπού προείπομεν, έπεσε εις την υπερηφάνειαν και εζήτησε να δοξασθή ίσα με τον Θεόν. Από εκεί οπού ήτο άγγελος φωτεινός και λαμπρότατος, έγινε διάβολος σκοτεινόνατος, και πολέμιος των ανθρώπων . και έχει να καίεται πάντοτε εις την κόλασιν. Και όταν ακούωμεν διάβολον, αυτός είναι οπού ήτο πρώτος άγγελος . αυτός είναι οπού παρακινεί τους ανθρώπους να υπερηφανεύωνται, να φονεύουν, να κλέπτουν . αυτός είναι οπού εμβαίνει μέσα εις αποθαμένων ανθρώπων και φαίνεται ως ζωντανός και τον λέγομεν βρυκόλακα . αυτός είναι οπού εμβαίνει και μέσα εις ζωντανών ανθρώπων και παίρνει την εικόνα του

Χριστού, της Παναγίας ή τίνος Αγίου,
τρέχων άνω και κάτω ωσάν
δαιμονισμένος και λέγει ότι κάμνει
θαύματα . αυτός είναι ο διάβολος οπού
εμβαίνει εις τον άνθρωπον και
σεληνιάζεται, και δαιμονίζεται. Και ας
είναι δεδοξασμένος ο Θεός οπού μας
εχάρισε τρία άρματα με τα οποία να τον
πολεμώμεν. Ανίσως και είναι εδώ τινάς
από σας και δαιμονίζεται, και θέλει να
μάθει τα ιατρικά, εύκολον είναι .
εξομολόγησης, νηστεία και προσευχή.
Όσον εξομολογήται ο άνθρωπος, νηστεύει
και προσεύχεται, τόσον κατακαίεται και
φεύγει ο διάβολος.

Ωσάν εξέπεσε το πρώτον τάγμα από την
αγγελικήν δόξαν και έγιναν δαίμονες, τα
άλλα εννέα τάγματα εταποινώθησαν και
έπεσον και προσεκύνησαν την Παναγίαν
Τριάδα και εστάθησαν εις τον τόπον των
να χαίρονται πάντοτε. Πρέπει και ημείς,
αδελφοί μου, να στοχαζόμεθα τι κακόν
πράγμα είναι η υπερηφάνεια . εκρήμνισε
τον διάβολον από την αγγελικήν δόξαν
και έχει να καίεται εις την κόλασιν
πάντοτε . και πως η ταπείνωσης εβάσταξε
τους αγγέλους εις τον ουρανόν να
χαίρονται πάντοτε εις εκείνην την δόξαν
της Αγίας Τριάδος. Πρέπει ακόμη να
στοχασθώμεν πως ο πανάγαθος Θεός
μισεί τον υπερήφανον και αγαπά τον
ταπεινόν. Και όχι μόνον ο Θεός, αλλά και
ημείς, όταν ιδούμε τινά ταπεινόν, τον
βλέπομεν ως άγγελον, μας φαίνεται ν'
ανοίξωμεν την καρδίαν μας να τον
βάλωμεν μέσα . και όταν ιδούμεν τινά
υπερήφανον, τον βλέπομεν ως τον
διάβολον, γυρίζομεν το προσωπόν μας εις
άλλο μέρος να μην τον βλέπομεν. Ας
φύγωμεν λοιπόν, αδελφοί μου, την
υπερηφάνειαν, διότι είναι αγγελική, είναι
δρόμος οπού μας πηγαίνει εις τον
παράδεισον. Εδώ πως πηγαίνετε; Την
ταπείνωσιν αγαπάτε ή την υπερηφάνειαν;
Όσοις αγαπά την ταπείνωσιν ας σηκωθεί
επάνω να μου το ειπεί, να τον ευχηθώ.

- Εγώ, άγιε του Θεού, αγαπώ την
ταπείνωσιν.

- Έκβαλε τα φορέματά σου, ενδύσου
πενιχρά φορέματα και γύρισε εις την
αγοράν. Δεν το κάμνεις; Εντρέπεται;

Κάμε άλλο. Κόψε το μισό σου μουστάκι και έβγα εις το παζάρι. Μήτε και αυτό το κάμνεις; Δεν το λέγω δι' εσέ μόνον, αλλά διά να το ακούσουν και οι άλλοι . να μη λέγετε ότι είσθε ταπεινοί. Με βέπετε και εμέ με αυτά τα γένεια; Είναι γεμάτα υπερηφάνειαν και ο Θεός να την ξερριζώση από την καρδίαν μας. Ο χριστιανός χρειάζεται δύο πτέρυγας διά να πετάξη να υπάγη εις τον παράδεισον, την ταπείνωσιν και την αγάπην.

Ωσάν εξέπεσε το πρώτον τάγμα και έγιναν δαίμονες, τότε επρόσταξεν ο πανάγαθος Θεός και έγινεν ο κόσμος ούτος . και από τον καιρόν οπού έκαμε τον κόσμον είναι 7288 χρόνοι . είναι δε ο κόσμος ούτος ως αυγό, και καθώς είναι ο κρόκος εις την μέσην του αυγού, έτσι είναι και γη ποιημένη από τον Θεόν να στέκη χωρίς να εγγίξη εις κανέν άλλο μέρος. Και καθώς είναι το ασπράδι ολόγουρα εις τον κρόκον, έτσι είναι και ο αέρας εις την γην, και καθώς είναι ο φλοιός ολόγουρα, έτσι είναι και ο ουρανός ολόγουρα από την γην. Ο ήλιος, η σελήνη και τα άστρα είναι κολλημένα εις τον ουρανόν . η γη είναι στρογγυλή, και όπου πηγαίνει ο ήλιος, εκεί γίνεται ημέρα, η νύχτα δε είναι ο ίσκιος της γης. Τώρα εδώ έχομεν βράδυ, εις άλλο μέρος είναι αυγή, και καθώς είναι άνθρωποι εδώ εις την γην, έτσι είναι και υποκάτω της γης. Διά αυτό ενομοθέτησαν οι άγιοι πατέρες να βάφομεν τα αυγά κόκκινα την Λαμπρήν. Διότι το αυγό σημαίνει τον κόσμον, το δε κόκκινον το αίμα του Χριστού μας, οπού έχυσεν εις τον Σταυρόν και αγίασεν όλον τον κόσμον. Πρέπει και ημείς να χαιρώμεθα και να ευφραινώμεθα χιλιάδες φορές, πως έχυσεν ο Χριστός το αίμα του και μας εξηγόρασεν από τας χείρας του διαβόλου . μα πάλιν να κλαίωμεν και να θρηνώμεν, πως αι αμαρτίαι μας εσταύρωσαν τον Υιόν του Θεού, τον Χριστόν μας.

Επρόσταξεν ο Θεός και έγιναν επτά ημέραι . και πρώτην έκαμε την Κυριακήν και την εκράτησε διά λόγου του . και τας άλλας εξ τας εχάρισεν εις ημάς να εργαζώμεθα διά τα ψεύτικα ταύτα, γήινα, και την Κυριακήν να σχολάζωμεν και να πηγαίνωμεν εις τας εκκλησίας μας να

δοξάζωμεν τον Θεόν μας, να ισταμέθα με ευλάβειαν, ν' ακούωμεν το άγιον Ευαγγέλιον και τα λοιπά βιβλία της Εκκλησίας μας. Τι μας παραγγέλει ο Χριστός μας να κάμνωμεν; Να στοχαζώμεθα τας αμαρτίας μας, τον θάνατον, την κόλασιν, τον παράδεισον, την ψυχήν μας οπού είναι τιμιωτέρα από όλον τον κόσμον, να τρώγωμεν και να πίνωμεν το αρκετόν μας, ομοίως και τα ρούχα μας τα αρκετά, τον δε επίλοιπον καιρόν να τον εξοδεύωμεν διά την ψυχήν μας, να την κάμνωμεν νύμφην του Χριστού μας, και τότε πρέπει να λεγώμεθα άνθρωποι και επίγειοι άγγελοι . ει δε και ζητούμεν πώς να τρώγωμεν, πώς να πίνωμεν, πώς να αμαρτάνωμεν, πώς να στολίζωμεν τούτο το βρώμικο σώμα, οπού αύριον θα το φάνε τα σκουλήκια, και όχι διά την ψυχήν οπού είναι αθάνατος, τότε δεν πρέπει να λεγώμεθα άνθρωποι, αλλά ζώα. Λοιπόν κάμετε το σώμα δούλον της ψυχής και τότε να λέγεσθε άνθρωποι.

Την πρώτη ημέραν επρόσταξεν ο Θεός και έγινε το φως. Την δευτέραν έγινεν ο ουρανός, η γη, τα νερά, ο αέρας κ.λπ. Την τρίτην έγιναν τα χόρτα και τα φυτά. Την τετάρτην ο ήλιος, η σελήνη και τα άστρα. Την πέμπτην η θάλασσα, τα οψάρια και τα πετεινά. Την Παρασκευή πρόσταξε την και έβγαλαν όλα τα ζώα.

Ο άνδρας και η γυναίκα εις τον κόσμον δεν ήσαν. Επήρεν ο Θεός από την γην χώμα και έπλασεν ένα άνδρα ωσάν ημάς, και ενεφύσησε και του εχάρισε ψυχήν αθάνατον . και καθώς ημείς οι άνθρωποι βάνομεν αλεύρι και νερό και τα ζυμώνομεν και κάμνομεν ένα ψωμί, ούτω και ο Θεός. Πρέπει και ημείς να στοχασώμεν τι είναι το σώμα και τι είναι η ψυχή. Το σώμα είναι χώμα και αύριον θα το φάγουν τα σκουλήκια, και ανάγκη είναι η ψυχή να χαίρεται πάντοτε εις τον παράδεισον, ανίσως και κάμη καλά, ή να κατακαίεται εις την κόλασιν, αν κάμη κακά.

Τούτο το σώμα οπού βλέπετε, αδελφοί μου, είναι το φόρεμα της ψυχής. Η ψυχή είναι άνθρωπος . η ψυχή είναι οπού βλέπει, ακούει, ομιλεί, περιπατεί,

μανθάνει επιστήμας, δίδει ζώην εις το σώμα, και δεν το αφήνει να βρωμήση. Και άμα έβγη η ψυχή, τότε βρωμά, σκουληκιάζει το σώμα. Το κορμί έχει τα όμματα, μα δεν βλέπει . έχει τα ώτα, μα δεν ακούει . ομοίως και αι λοιπαί αισθήσεις του σώματος, αλλά όλα ενεργούνται δια της ψυχής.

- Τον κλαίετε τον αποθαμένον;

- Τον κλαίομεν.

- Ως φαίνεται, σας πονεί δι'αυτόν. Και πόσας ημέρας τον φυλάγετε;

- Δύο, τρεις ώρας.

- Τόσην αγάπην έχετε εις τον ταλαίπωρον; Από την σήμερον να μη τον θάπτετε, αλλά μα τον φυλάττετε είκοσι-τέσσερες ώρες, και να μαζεύεσθε όλοι, μικροί και μεγάλοι, και να τον στοχάζεσθε καλά, διότι καλλίτερος διδάσκαλος δεν είναι άλλος από τον θάνατον. Και να μη τους κλαίετε τους αποθαμένους, διότι βλάπτετε και τον εαυτόν σας και εκείνους. Και αι γυναίκες όσες έχετε λερωμένες μπόλιες να τις ρίψετε.

Όταν έκαμεν ο Θεός τον άνδρα, έλαβεν ο πανάγαθος μίαν πλευράν απ' αυτόν και έκαμε την γυναίκα, και του την έδωκε διά σύντροφον. Ίσια την έκαμε ο Θεός την γυναίκα με τον άνδρα, όχι κατωτέρα.

- Εδώ πώς τας έχετε τας γυναίκας;

- Διά κατωτέρας.

- Ανίσως, αδελφοί μου, και θέλετε να είσθε καλλίτεροι οι άνδρες από τας γυναίκας, πρέπει να κάμνετε και έργα καλλίτερα από αυτάς . ει δε και αι γυναίκες κάμνουν καλλίτερα και πηγαίνουν εις τον παράδεισον και ημείς εις την κόλασιν, τι μας ωφελεί; Είμεθα άνδρες και κάμνομεν χειρότερα. Εγώ βλέπω εδώ οπού περιπατώ και διδάσκω . είπα ένα λόγον διά τας γυναίκας και σκέπτονται να ρίψουν τα περιττά σκουλαρίκια, δακτυλίδια και με ήκουσαν ευθύς. Βλέπω οπού τρέχουν να εξομολογηθούνε. Είπα και ένα λόγον διά

τους άνδρας . φυσικόν είναι του ανδρός όταν πηγαίνη πενήντα χρονών να βγάλη τα γένεια . και εγώ βλέπω εδώ και είναι εξήντα και ογδοήντα χρονών γέροντες και ακόμη ξυρίζονται. Δεν το εντρέπεστε να ξυρίζεστε; Δεν ήξευρεν ο Θεός οπού έδωκε τα γένεια; Και καθώς είναι άπρεπον μία γυναίκα γερόντισσα να στολίζεται και να βάνη φτιασίδια, ομοίως και ένας γέρων, όταν ξυρίζεται. Το σιτάρι, όταν παίρνη και ασπρίζη, τι θέλει; Θερισμόν. Ομοίως και ο άνθρωπος, τον παίρνη και ασπρίζη, τι φανερώνει; Τον θάνατον.

- Είναι κανέννας εδώ και θέλει να αφήση τα γένεια του; Ας σηκωθή να μου το ειπή, να γίνωμεν αδελφοί, να τον ευχηθώ και εγώ και να βάλω και όλους τους χριστιανούς να τον συγχωρήσωσι.

- Εγώ είμαι, διδάσκαλε.

- Καλά, έχε την ευχήν μου. Παρακαλείτε τον Θεόν δι' εμένα τον αμαρτωλόν, να παρακαλώ και εγώ διά λόγου σας, όσον καιρόν και αν ζήσω. Το κάμνετε;

- Το κάμνομεν, άγιε του Θεού.

- Σας παρακαλώ, χριστιανοί μου, να ειπήτε δι' όσους αφήσουν τα γένεια, τρεις φορές, «ο Θεός συγχωρήσαι και ελεήσαι αυτούς». Ζητήσατε και η ευγένιά σας συγχώρησιν και άμποτε να σας φωτίση ο Θεός, καθώς αφήκατε τα γένεια, να αφήσετε και τας αμαρτίας. Και σεις οι νέοι να τους τιμάτε . και αν τύχη ένας άνθρωπος και είναι τριάντα χρονών οπού άφησε τα γένεια του, έτυχε και ένας 50 ή 60 ή 100 και ξυρίζεται, να βάλης εκείνον οπού άφησε τα γένεια παραπάνω να καθήση από εκείνον οπού ξυρίζεται, τόσον εις την Εκκλησίαν, όσον και εις το τραπέζι. Δεν σας λέγω πάλιν ότι τα γένεια σε πάνε εις τον παράδεισον, αλλά τα καλά έργα. Και τα φορέματά σου να είναι ταπεινά, και το φαγί σου και το πιτό σου, και όλη σας η συμπεριφορά να είναι χριστιανική, διά να δίδετε το καλόν παράδειγμα και εις τους άλλους. Ο άνδρας, αδελφοί μου, εγέννησε την γυναίκα από την πλευρά του χωρίς γυναίκα, και πάλιν έγινε γερός. Εδανείσθη εκείνην την πλευράν από του

άνδρα και την εχρωστούσε. Εγεννήθησαν
ωσάν τα άστρα του ουρανού γυναίκες εις
τον κόσμον, αλλά δεν εφάνη καμμία αξία
να γεννήση άνδρα, να πληρώση την
πλευράν οπού εχρεωστούσε , παρά η
Δέσποινα Θεοτόκος , οπού ηξιώθη διά την
καθαρότητά της και εγέννησε τον
γλυκύτατον Χριστόν εκ Πνεύματος Αγίου,
χωρίς άνδρα, παρθένος, και πάλιν έμεινε
παρθένος, και επλήρωσεν εκείνην την
πλευράν.

Ακούετε, αδελφοί μου, τι χαρμόсуна
μυστήρια έχει η αγία μας Εκκλησία; Μα
τα έχει κρυμμένα και θέλουν ξεσκεπάσμα.
Διά τούτο πρέπει να μάθετε όλοι σας
γράμματα, διά να καταλαμβάνετε πως
περιπατείτε. Πρέπει και συ, ω άνδρα, να
μη μεταχειρίζεσαι την γυναίκα σου ωσάν
σκλάβα, διότι πλάσμα του Θεού είναι και
εκείνη καθώς και συ. Τόσον
εσταυρώθηκεν ο Θεός δι' εσέ, όσον και δι'
εκείνην. Πατέρα λέγεις εσύ τον Θεόν,
πατέρα τον λέγει και εκείνη. Έχετε μίαν
πίστιν, ένα βάπτισμα . δεν την έχει ο
Θεός κατωτέραν. Διά τούτο την έκαμεν
από την μέσην του ανδρός, διά να είναι ο
άνδρας ωσάν την κεφαλήν και η γυναίκα
το σώμα . διά τούτο δεν την έκαμεν από
το κεφάλι, διά να μη καταφρονή τον
άνδρα. Ομοίως πάλιν δεν την έκαμε από
τα ποδάρια, διά να μη καταφρονή ο
άνδρας την γυναίκα.

Ωνόμασεν ο Θεός τον άνδρα Αδάμ, την
γυναίκα Εύαν. Έκαμε και έναν
παράδεισον εις το μέρος της ανατολής
όλον χαρά και ευφροσύνη . μήτε κανένα
λυπηρόν. Τους εστόλισε με τα επτά
χαρίσματα του Παναγίου Πνεύματος.
Τους έβαλε μέσα εις τον παράδεισον να
χαίρωνται ως άγγελοι. Λέγει ο Θεός του
Αδάμ και της Εύας: Εγώ να οπού σας
έκαμα ανθρώπους λαμπροτέρους από τον
ήλιον. Σας έβαλα μέσα εις τον
παράδεισον, να χαίρεσθε από όλα τα
αγαθά του παραδείσου. Μα διά να
γνωρίζετε πως έχετε Θεόν ποιητήν και
πλάστην σας, σας δίδω μίαν παραγγελία .
μόνον από μίαν συκήν να μη φάγητε
σύκα, μα να ηξεύρητε και αυτό, πως
ανίσως παραβήτε την προσταγήν μου και
φάγετε, θα αποθάνετε. Και έτσι τους
άφησεν ο Θεός μέσα εις τον παράδεισον

και εχαίροντο ως άγγελοι. Διά τούτο τους εστόλισεν ο Πανάγαθος Θεός με την εντροπήν, και η εντροπή να τους φυλάγει από κάθε αμαρτίαν, μα περισσότερον την γυναίκα. Διά τούτο, χριστιανοί μου και θυγατέρες του Χριστού μου, όσον ημπορείτε, να είσθε σκεπασμένες με την εντροπήν, και φαίνεσθε ωσάν μάλαμα.

Και έτσι, αδελφοί μου, βλέπων ο μισόκαλος διάβολος την μεγάλην δόξαν οπού έλαβον ο Αδάμ και η Εύα από τον Θεόν, τους εφθόνησε και τι κάμνει; Ηξεύροντας, ως πνεύμα πονηρόν οπού είναι ο διάβολος, πως ευκολώτερα απατάται η γυναίκα από τον άνδρα, εστοχάσθη ότι άμα απατήση την γυναίκα, έπειτα με το μέσον της γυναικός εύκολα απατά και τον άνδρα. Και εμβάινει εις ένα όφιν και πηγαίνει εις την Εύαν και της λέγει:

- Τι σας είπεν ο Θεός να κάμνετε εδώ εις τον παράδεισον;

Λέγει του η Εύα:

- Μας είπεν ο Θεός να τρώγωμεν από όλα τα καλά του παραδείσου, μόνον από μίαν συκην να μη τρώγωμεν σύκα, διότι όποιαν ημέραν παραβούμεν την προσταγήν του, θα αποθάνωμεν.

Απεκρίθη ο διάβολος και της λέγει:

- Δεν αποθνήσκετε, αλλά ανίσως και φάγητε θα γενήτε όμοιοι με τον Θεόν, και διά τούτο σας εμπόδισε. Πάρε λοιπόν, φάγε συ πρώτον και παρακίνει και τον άνδρα σου να φάγητε, να γενήτε Θεοί.

Επήρην η γυναίκα και έφαγεν . επαρακίνησε τον άνδρα της και έφαγε και εκείνος. Και καθώς έφαγον και οι δύο, παρευθύς εγυμνώθησαν από τα επτά χαρίσματα του Αγίου Πνεύματος και απέκτησαν μωρίαν και δειλίαν. Ένας άνθρωπος, αδελφοί μου, οπού φυλάγει τα προστάγματα του Θεού, γίνεται σοφός και δεν φοβείται όλον τον κόσμον . άλλος πάλιν οπού δεν φυλάγει τα προστάγματα του Θεού, γίνεται μωρός, φοβείται και από τον ίσκιο του, ας είναι και βασιλεύς να ορίζει όλον τον κόσμον. Να προσέχετε, χριστιανές μου γυναίκες,

όσον είναι δυνατόν να φυλάγετε τας εντολάς του Θεού και να μη κάμνετε το θέλημα του διαβόλου . και αν τύχη και σφάλλετε ως άνθρωποι εις το κακόν, να μη παρακινήτε και τους άνδρας σας καθώς η Εύα. Ομοίως και οι άνδρες να μη ακούετε τας συμβουλάς των γυναικών καθώς και ο Αδάμ.

Θέλων ο Θεός να τους συγχωρήση και να τους αφήση εις τον παράδεισον, εκαμώθη πως δεν ηξεύρει και λέγει ο Θεός του Αδάμ:

- Πώς δεν φαίνεσαι, ή που είναι η δόξα οπού είχες πρωτύτερα, οπού ήσο άγγελος και τώρα εκατάντησες και έγινες ωσάν το μωρόν παιδίον;

Απεκρίθη ο Αδάμ και λέγει:

- Εδώ είμαι, Κύριε . μα ήκουσα οπού ήρχεσο και εφοβήτην και εκρύφτηκα.

Λέγει του ο Θεός:

- Διατί εφοβήτης και εκρύβης; Μήπως είμαι εγώ φόβος; Μήπως έφαγες από τα σύκα οπού σου είπα να μη φάγης;

Απεκρίθη ο Αδάμ υπερήφανα:

- Ναι, Κύριε, έφαγον, αλλά δεν πταίω εγώ . η γυναίκα οπού μου έδωσες, εκείνη με εγέλασε και έφαγον.

Λέγει ο Θεός του Αδάμ:

- Εγώ σου την έδωσα διά σύντροφον, και όχι να σε γελάση. Εγώ σου είπα να μη φάγης, διότι θ' αποθάνης . έπρεπε να φυλάξης τον ιδικόν μου λόγον και όχι της γυναικός. Μα καλά, έφαγες, ηπατήτης . τι το δύσκολων είναι να ειπείς : Έσφαλα, Θεέ μου, ήμαρτον, ποθητά μου . να σε συγχωρήσω, να σε αφήσω πάλιν εις τον παράδεισων, άμμοι εσύ κατηγορών την γυναίκα, εμένα κατηγορείς, διότι εγώ έκαμα την γυναίκα.

Ακούεται, αδελφοί μου, τι κακόν πράγμα να κατηγορώμεν τον άλλον; Λοιπόν, αν θέλωμεν να σωθώμεν, του λόγου μας πάντοτε να κατηγορώμεν, και όχι να ρίχνωμεν τα σφάλματά μας επάνω εις τον

άλλον.

Έπειτα λέγει ο πανάγαθος Θεός εις την Εύαν:

- Διατί έφαγες από τα σύκα, οπού σου είπα να φάγης;

Απεκρίθη και αυτή υπερήφανα και λέγει:

- Ναι, Κύριε, έφαγον, μα δεν πταίω εγώ . ο όφης με εγέλασε.

Βλέπων ο Θεός την υπερηφάνειαν αυτών, τους έδιωξεν από τον παράδεισον, και κατηράσθη τον Αδάμ να εργάζεται εις την γην, και με τον ιδρώτα του προσώπου του να τρώγη τον άρτον, και να κλαίη απαρηγόρητα διά να τον ευσπλαγχνισθή ο Θεός, να τον βάλη πάλιν εις τον παράδεισον.

Διά τούτο, αδελφοί μου, να χαίρεσθε, όσοι βγάνετε το ψωμί σας με τον κόπον σας, διότι εκείνο το ψωμί είναι ευλογημένο . και αν θέλης, δώσε ολίγον, από εκείνο το ψωμί, του πτωχού. Με εκείνο αγοράζεις τον παράδεισον. Ομοίως πάλιν να κλαίετε και να θρηνήτε με μαύρα δάκρυα, όσοι ζητε με αρπαγάς και αδικίας. Θέλει σας θανατώσει ο Θεός και σας βάλει εις την κόλασιν. Εδώ πώς πηγαίνετε, χριστιανοί μου; Όλοι με τον κόπον σας ζητε, ή με αδικίας; Αν είστε χριστιανοί, με τον κόπον σας να ζητε, εκείνο το ευλογεί ο Θεός, το δε άδικον το καταράται.

Εκατηράσθη και την γυναίκα να είναι υποτεταγμένη εις τον άνδρα της, και να γεννά τα τέκνα της με κόπους και στεναγμούς και δάκρυα, να κλαίη απαρηγόρητα διά να την ευσπλαγχνισθή ο Θεός, να την επαναφέρει εις τον παράδεισον. Και βλέπετε φανερά, όταν γεννώσι τα ζώα, δεν έχουν τους πόνους οπού έχει η γυναίκα όταν γεννά . διότι δεν έχουν την κατάρα οπού έχει η γυνή. Εκατηράσθη τον Αδάμ και την Εύαν και τους εξώρισεν από τον παράδεισον και έζησαν εννιακοσίους τριάντα χρόνους σε μαύρα και πικρά δάκρυα και εγέννησαν τέκνα και τα τέκνα τους τέκνα και εγέννησεν όλος ο κόσμος . και όλοι οι άνθρωποι είναι από ένα πατέρα και από

μία μητέρα, και διά τούτο είμεθα όλοι οι άνθρωποι αδελφοί . μόνον η πίστης μας χωρίζει.

Απέθανον ο Αδάμ και η Εύα, επήγαν εις την κόλασιν και εκαίοντο πέντε και ήμισυ χιλιάδες χρόνους διά μίαν αμαρτίαν . αμή ημείς οπού κάμνομεν πολλάς, και μάλιστα εγώ, τι έχομεν να πάθωμεν; Ο Θεός είναι εύσπλαχνος, αλλά και δίκαιος. Έχει και ράβδον σιδηράν . και καθώς επαίδευσε τον Αδάμ και την Εύαν, έτσι παιδεύει και ημάς, αν δεν κάμνωμεν καλά. Παρέβησαν ο Αδάμ και η Εύα την προσταγήν του Θεού, και εξωρίσθησαν από τον παράδεισον. Τώρα τι κάμνομεν, χριστιανοί μου, ημείς; Ζητήσατε να μάθετε ότι εις τους πέντε και ήμισυ χιλιάδες χρόνους όλοι όσοι απέθνησκον επήγαινον εις την κόλασιν. Ευσπλαγχνίσθη ο Κύριος το γένος των ανθρώπων και ήλθε και έγινε άνθρωπος τέλειος εκ Πνεύματος Αγίου, από τα καθαρώτατα αίματα της Δεσποίνης ημών Θεοτόκου και αειπαρθένου Μαρίας, και μας έβγαλεν από τας χείρας του διαβόλου. Ζητήσατε να μάθετε ότι Κυριακήν ημέραν έγινε ο Ευαγγελισμός της Θεοτόκου . Κυριακήν ημέραν εγεννήθη ο Χριστός και μας έδειξε την αγίαν Πίστιν, το άγιον Βάπτισμα, τα Αχραντα Μυστήρια. Υβρίσθη, εδάρθη, εσταυρώθη κατά το ανθρώπινον . ανέστη την τρίτην ημέραν, επήγεν εις την κόλασιν, έβγαλε τον Αδάμ και την Εύαν και το γένος του . έγινε χαρά εις τον ουρανόν, εις τον άδην και εις όλον τον κόσμον. Φαρμάκι και σπαθί δίστομον εις τους Εβραίους και εις τον διάβολον. Ανελήφθη εις τους ουρανούς και εκάθησεν εκ δεξιών του Πατρός, να συμβασιλεύη αιωνίως, να προσκυνήται και από τους αγγέλους. Ζητήσατε να μάθετε πως σήμερον, αύριον περιμένομεν το τέλος του κόσμου. Είσθε φρόνιμοι και γνωστικοί, καταλάβετε και μόνοι σας το καλόν και κάμνετέ το.

Τώρα τι σας φαίνεται εύλογον να κάμωμεν; Έχω δύο λογισμούς. Ο ένας λογισμός μου λέγει: φθάνουν αυτά οπού είπες εις τους χριστιανούς, και σήκω πρωί, πήγαινε και εις άλλο μέρος να διδάξης. Ο άλλος μου λέγει: Μη πηγαίνεις

. κάθησε και να τους ειπής και τα επίλοιπα και αύριον φεύγεις.

- Σεις τι λέγετε . να φύγω ή να καθήσω;

- Να καθήσης, άγιε του Θεού.

- Καλά, παιδιά μου, να καθήσω . αμή είναι καλά να δουλεύη ένας άνθρωπος ένα αμπέλι, ή να βόσκη πρόβατα και να μη φάγη εκ του καρπού των; Τώρα και εγώ εδώ οπού ήλθα και κοπιάζω είναι καλόν να μη μου δώσητε ολίγην παρηγορίαν, πληρωμήν; Και τι πληρωμήν θέλω εγώ; Χρήματα; Και τι να τα κάμω; Εγώ, με την χάριν του Θεού, μήτε σακκούλα έχω, μήτε σπίτι, μήτε άλλο ράσο . και το σκαμνί οπού έχω ιδικόν σας είναι, το οποίον εικονίζει τον τάφον μου. Ετούτος ο τάφος έχει την εξουσίαν να διδάξη βασιλείς, πατριάρχας, αρχιερείς, ιερείς, άνδρας και γυναίκας, νέους και γέροντας και όλον τον κόσμον. Ανίσως και επεριπατούσα διά άσπρα, θα ήμουν τρελλός και ανόητος . αμή τι είναι η πληρωμή μου; Να καθήσετε από πέντε, δέκα, να συνομιλήτε αυτά τα θεία νοήματα, να τα βάλετε μέσα εις την καρδίαν σας, διά να σας προξενήσουν την αιώνιον ζωήν. Δεν είναι, αδελφοί μου, λόγοι ιδικοί μου όσα σας είπον, αλλά του Αγίου Πνεύματος, από την Αγίαν Γραφήν. Αυτά οπού σας είπα το ίδιον είναι ωσάν να κατέβη ο ίδιος ο Θεός να σας τα ειπή. Τώρα ανίσως και τα κάμνετε και τα βάλλετε εις τον νουν σας, δεν με φαίνεται και εμέ τίποτε ο κόπος. Ει δε και δεν τα κάμνετε, φεύγω λυπημένος, με τα δάκρυα στα μάτια.

- Έχετε σχολείον εδώ εις την χώραν σας να διαβάζουν τα παιδιά;

- Δεν έχομεν, άγιε του Θεού.

- Να μαζευθήτε όλοι να κάμετε ένα σχολείον καλόν, να βάλετε και επιτρόπους να το κυβερνούν, να βάνουν διδάσκαλον να μαυθάνουν όλα τα παιδιά γράμματα, πλούσια και πτωχά. Διότι από το σχολείον μαυθάνομεν τι είναι Θεός, τι είναι Αγία Τριάς, τι είναι Άγγελοι, δαίμονες, παράδεισος, κόλασις, αρετή, κακία . τι είναι ψυχή, σώμα κ.λ.π. Διότι χωρίς το σχολείον περιπατούμεν εις το

σκότος . από το σχολεῖον ανοίγει το μοναστήριον.

Αν δεν ήτο σχολεῖον, πού ήθελα μάθει
εγώ να σας διδάσκω;

ΔΙΔΑΧΗ Β΄

«Ιδού εξήλθεν ο σπείρων του σπείραι τον σπόρον αυτού. Και εν τω σπείρειν αυτόν ο μεν έπεσε παρά την οδόν, και κατεπατήθη, και τα πετεινά του ουρανού κατέφαγον αυτό . και έτερον έπεσεν εις την πέτραν, και φυέν, ανατείλαντος του ήλιου διά το μη έχειν ικμάδα ηξηράνθη . και έτερον έπεσεν αναμέσον των ακανθών και έπνιξαν αυτό. Και άλλο έπεσεν εις την αγαθήν γην και φυέν εποίησεν ο μεν τριάκοντα, ο δε εξήκοντα, ο δε εκατόν. Ταύτα λέγων εφώνει . ο έχων ώτα ακούειν, ακουέτω».

Γράφει ο απόστολος και ευαγγελιστής Ματθαίος εις το άγιον και ιερόν Ευαγγέλιον : Ήτο ένας γεωργός και εβγήκεν από το σπίτι του, επήρε σπόρον και επήγαινε να σπείρη εις τους αγρούς του. Και εκεί οπού έσπερνε, άλλος σπόρος έπεσεν εις την οδόν, άλλος εις την πέτραν, άλλος εις τας ακάνθας και άλλος εις καλήν γην. Εκείνος ο σπόρος οπού έπεσεν εις την οδόν δεν εφύτρωσε, διότι η γη ήτο σκληρά και καταπατημένη και ήλθον τα πετεινά και τον έφαγον και έμεινεν η οδός άκαρπος. Άλλος σπόρος έπεσεν εις την πέτραν, είχεν ολίγον χώμα, εφύτρωσεν, αλλ' ευθύς οπού εβγήκεν ο ήλιος, ως μη έχων ρίζαν εξηράνθη και έμεινεν άκαρπος και αυτός ο σπόρος. Άλλος έπεσεν ανάμεσα εις τα αγκάθια και τον έπνιξαν και αυτόν. Εκείνος οπού έπεσεν εις την καλήν γην καρποφόρησε. Π.χ έσπειρεν ένα κιλόν και έκαμεν εκατόν. Άλλος έπεσεν εις κατωτέρα γην και έκαμεν εξήκοντα, άλλος εις έτι κατωτέρα και έφερε τριάκοντα.

Μου φαίνεται ότι εκαταλάβατε αυτήν την παραβολήν. Αλλά διά να εννοήσητε καλύτερα, λέγομεν και τα ακόλουθα και προσέχετε ν' ακούσητε τους λόγους του ιερού Ευαγγελίου. Ο Κύριος ημών Ιησούς Χριστός και Θεός έχει πολλά και διάφορα ονόματα. Λέγεται Θεός, Υιός Θεού, Υιός

ανθρώπου, σοφία, ζωή, ανάστασις και γεωργός. Ο Κύριος λοιπόν εβγήκεν από τον οίκο Του, δηλαδή από τους πατρικούς κόλπους, διά της ενσάρκου οικονομίας . κατεδέχθη ο Υιός και Λόγος του Θεού και εσαρκώθη εις την κοιλίαν της Δεσποίνης ημών Θεοτόκου και Αειπαρθένου Μαρίας, τέλειος Θεός και τέλειος άνθρωπος . όλος μέσα εις την κοιλίαν της Θεοτόκου και όλος πανταχού παρών.

Και καθώς ένας άνθρωπος μπορεί να είναι ο νους του όλος εις την πόλιν και όλος εις τον οίκον του, και πάλιν όλος ο νους του να είναι μέσα εις το κεφάλιν του, ο άνθρωπος οπού είναι πλάσμα του Θεού έχει αυτό το χάρισμα, και ο Θεός δεν δύναται να είναι όλος εις τους ουρανούς, και όλος εις κάθε μέρος; Ούτως εβγήκεν, αδελφοί μου, ο Κύριος από τον οίκο του και επήρε σπόρον να σπείρη τα χωράφια του, τας καρδίας των ανθρώπων. Ποιός είναι ο σπόρος; Το άγιον Ευαγγέλιον, το να πιστεύωμεν και να βαπτιζώμεθα εις το όνομα του Πατρός, του Υιού και του Αγίου Πνεύματος, και να έχωμεν την αγάπην εις τον Θεόν και εις τους αδελφούς μας. Ποία είναι η οδός; Είναι ο υπερήφανος άνθρωπος, οπού είναι σκληρά καταπατημένη η καρδιά του από τας βιωτικές μερίμνας . ακούει τον λόγον, αλλά δεν εμβαίνει εις την καρδίαν του, και έρχονται οι δαίμονες και παίρνουν το λόγον του Θεού, και μένει άκαρπος, ήγουν χωρίς ψυχικήν ωφέλειαν. Πέτρα είναι η καρδιά εκείνου οπού ακούει τον λόγον του Θεού και τον δέχεται μετά χαράς, μα έχει ολίγην ευλάβειαν εις τον Χριστόν, και άμα του έλθει ο πειρασμός, τον αρνείται και πηγαίνει με τον διάβολον. Άκανθα είναι εκείνος οπού ακούει τον λόγο του Θεού, και ύστερον έρχονται τα πονηρά πάθη και τον πνίγουν, και μένει και αυτός άκαρπος. Η καλή γη είναι ο τέλειος άνθρωπος, όστις έφερεν εκατόν, ο μεσαίος εξήκοντα και ο κατώτερος τριάκοντα.

Μα τον κεκρυμμένον νόημα της παραβολής δεν το εννοήσατε, και πρέπει εις έκαστον μέρος να είπωμεν από ένα παράδειγμα.

Τον παλαιόν καιρόν ήτο ένας βασιλεύς των Εβραίων λεγόμενος Μανασσής, ο οποίος τους εβασάνιζε με πολλά παιδευτήρια. Τον εσυμβούλευαν οι προφήται και διδάσκαλοι να κυβερνά τον λαόν με πραότητα, αλλ' αυτός δεν ήκουε τον λόγον του Θεού, δεν μετενόησε. Βλέπων ο Θεός την κακήν του γνώμην τι να κάμνει; Σηκώνει ένα βασιλέα από την ανατολήν και τον πολεμεί και τον παίρνει σκλάβον, και τον κλειδώνει μέσα εις ένα καζάνι δια να τον κάψη. Τι κάμνει εκεί ο Μανασσής, μέσα εις το χάλκωμα; Ενεθυμήθη τας αμαρτίας του, έκλαυσε, παρακάλεσε τον Θεόν να τον ελευθερώση και πλέον δεν αμαρτάνει. Βλέπων ο Θεός την καλήν του γνώμην ήκουσε την μετάνοιά του, εδέχθη τα δάκρυά του και έστειλε ένα άγγελον και τον ελευθερώνει από εκείνον τον κίνδυνον. Ύστερον επώλησε τα πράγματά του και τα έδωσε ελεημοσύνην και υπήγε και ασκήτευεν εις όλην του την ζωήν με νηστείας, αγρυπνίας, προσευχάς, και επήγεν εις τον παράδεισον να χαίρεται πάντοτε. Ανίσως, αδελφοί μου, και είναι κανείς από σας και είναι σκληρόκαρδος ωσάν τον Μανασσή και ενθυμηθή τας αμαρτίας του και μετανοήση και κλαύση, ας είναι βέβαιος ότι δέχεται την μετάνοιάν του καθώς του Μανασσή.

Να είπωμεν δε και διά την πέτραν . έχομεν πολλά, αλλά μόνον ένα παράδειγμα θα είπωμεν, του αποστόλου Πέτρου. Τη Μεγάλη Πέμπτη το εσπέρας ηξεύροντας ο Κύριος ως καρδιογνώστης Θεός όλα τα μέλλοντα, και μάλιστα την καρδίαν των Εβραίων και του Ιούδα, εκάθησε και edίδαξε τους αγίους Αποστόλους πολλά και διάφορα νοήματα. Μεταξύ των άλλων τους είπε και τούτον τον λόγον : Να ηξεύρετε ότι ένας από σας θα με πωλήση εις τους Εβραίους διά τριάκοντα φλωρία, και θα με περιγελάσουν οι Εβραίοι, θα με υβρίσουν, θα με δείρουν και θα με σταυρώσουν. Όμως μη λυπείσθε, διότι εγώ θέλω να σταυρωθώ, διά να σταυρώσω την αμαρτίαν και τον διάβολον, και να δώσω ζωήν εις τους ανθρώπους, και την τρίτην ημέραν ν' αναστηθώ και να χαροποιήσω υμάς και τον ουρανόν και την γην, και να

φαρμακώσω τον άδην και τους Εβραίους και μάλιστα τον διάβολον. Μάθετε δε και τούτο, μαθηταί μου, ότι τότε θα με αφήσετε όλοι και θα φύγετε. Απεκρίθη ο Πέτρος και λέγει : Κύριε, όλοι και να σε αρνηθούν, εγώ δεν σε αρνούμαι ποτέ. Του λέγει ο Κύριος : Πέτρε, μη καυχάσαι. Όχι, Κύριε, είμαι έτοιμος να χύσω και το αίμα μου διά την αγάπην Σου Του λέγει ο Κύριος : Καλά Πέτρε ο καιρός θα δείξει. Λέγει ο Πέτρος : Όχι, Κύριε, μη γένοιτο να σε αρνηθώ ποτέ. Λέγει ο Κύριος : Εσύ οπού λέγεις ότι με αγαπάς, θα με αρνηθής απόψε . πριν λαλήση ο πετεινός δις, θα με αρνηθής τρις. Διότι καλύτερα ήξευρεν ο Κύριος την καρδίαν του Πέτρου παρά ο ίδιος. Πάλιν λέγει ο Πέτρος : Όχι, Κύριε . όλοι αν σε αρνηθούν, εγώ δεν σε αρνούμαι. Του λέγει ο Κύριος : Το σιτάρι όταν το πυρώση ο ήλιος τότε φαίνεται πως είναι ριζωμένον, αν δεν ξηρανθή. Ομοίως και κάθε χριστιανός . όταν του έλθη πειρασμός και δεν αρνηθή τον Χριστόν, τότε είναι αληθής χριστιανός.

Έλθεν η ώρα, παρεδόθη ο Κύριος θεληματικώς εις τους Ιουδαίους . ευθύς έφυγον οι Απόστολοι, καθώς είπεν ο Κύριος . επήραν οι Εβραίοι τον Χριστόν και τον επήγαν εις τα παλάτια του Άννα και Καϊάφα και ήρχισαν να τον εξετάζουν πόθεν είναι. Επήγεν ο Πέτρος και ίστατο μακρόθεν διά να ιδη τα πάθη του Χριστού μας. Έρχεται ένα Εβραίος και λέγει του Πέτρου : Και συ μαζί με τον Χριστόν είσαι; Απεκρίθη ο Πέτρος : Όχι, δεν τον γνωρίζω τι άνθρωπος είναι. Ακούετε, αδελφοί μου, τι έκαμεν ο Πέτρος; Ηρνήθη τον Χριστόν και υπήγεν με τον διάβολον. Πρωτύτερα έστεκε να ιδή τι κάμνουν του Χριστού . ύστερον εκοίταζε την πόρτα να φύγη. Έρχεται και άλλος και λέγει του Πέτρου : Και συ μαζί με τον Χριστόν είσαι; Λέγει πάλιν ο Πέτρος : Δεν ηξεύρω τι μου λέγεις. Όταν εζύγωσε κοντά εις την πόρταν να φύγη, τον πιάνει και άλλος Εβραίος και του λέγει : Και συ μαθητής του είσαι; Λέγει ο Πέτρος : Να έχω το ανάθεμα αν ηξεύρω αυτόν τον άνθρωπον. Ακούετε, αδελφοί μου, ότι εκείνος, όστις έλεγεν ότι χύνει το αίμα του διά την αγάπην του Χριστού, τώρα τον αρνείται; Και καθώς ηρνήθη το τρίτον, ώ του θαύματος! Ελάλησεν ο πετεινός, καθώς

είπεν ο Κύριος. Ακούσας ο Πέτρος τον πετεινόν αναθυμήθη τον λόγον του Κυρίου, και εξελθών έξω έκλαυσε με μαύρα δάκρυα, και εις όλην του την ζωήν, όταν ήκουε τον πετεινόν, έκλαιεν ενθυμούμενος την άρνησιν.

Εσταυρώθη ο Κύριος, ανέστη την τρίτην ημέραν, εφανερώθη εις τας μυροφόρους και τας λέγει : Υπάγετε και είπατε εις τους Αποστόλους και εις τον Πέτρον ότι ανέστην, και τους περιμένω εις την Γαλιλαίαν. Διατί εξεχώρισε τον Πέτρο; Διά να μάθη ότι εδέχθη την μετάνοιά του ο Κύριος και τον εσυγχώρησεν. Επήγαν οι Απόστολοι εις τον Χριστόν και έλαβον την χάριν του Παναγίου Πνεύματος. Επήγε και ο Πέτρος, αμή έστεκε σκυθρωπός. Του λέγει ο Κύριος: Πέτρε, με αγαπάς; Και τον ηρώτησε τρεις φορές, εις διόρθωσιν των τριών αρνήσεων, και τον επανέφερεν εις την πρώτην του αξίαν.

Έπειτα διήλθε δύσιν και ανατολήν και έκαμε χιλιάδας χριστιανούς. Τον συνέλαβεν ένας βασιλεύς της Ρώμης και του έλεγε ν' αρνηθή τον Χριστόν και να προσκυνήση τα είδωλα. Ο δε Πέτρος του λέγει : Δεν τον αρνούμαι. Όθεν τον εσταύρωσε με το κεφάλι κάτω και παρέδωκε την αγίαν του ψυχήν εις χείρας του Χριστού μας και επήγεν εις τον παράδεισον.

Να ειπούμεν και διά την καλήν γην. Η αγία Παρασκευή ήτο δώδεκα χρονών κόρη από γένος ευγενικόν. Μείνασα ορφανή εμοίρασεν όλην της την περιουσία εις τους φτωχούς, και με αυτά ηγόρασε τον παράδεισον. Και μετεχειρίζετο ως φτιασίδια τα δάκρυα, ενθυμούμενη τας αμαρτίας της. Ως σκουλαρίκια είχε τα ωτά της ανοιχτά διά να ακούη τας Αγίας Γραφάς. Ως κορδόνι είχε τας πολλές νηστείας, οπού έκαμνον τον λαιμόν της και έλαμπε ως ο ήλιος. Ως δακτυλίδια τους κόμβους των δακτύλων της από τας πολλές μετανοίας οπού έκαμνεν. Ως χρυσούν ζωνάριον την παρθενίαν οπού εφύλαξεν εις όλην της την ζωήν. Ως φόρεμα την εντροπήν οπού είχεν εις τον εαυτόν της και ο φόβος του Θεού οπού την εσκέπαζεν. Έτσι εστολίζετο η Αγία. Ανίσως και είναι κανένα κορίτσι και θέλη

να στολίζεται, ας στοχασθή τι έκαμνεν η Αγία, να κάμνη και εκείνη, αν θέλη να σωθή. Έτσι αδελφοί μου, η αγία Παρασκευή έμαθε γράμματα και έγινε σοφώτατη. Και διά την καθαρότητά της την ηξίωσεν ο Θεός και έκαμνε και θαύματα. Ιάτρεινε τυφλούς, κωφούς . ανέστηνε νεκρούς. Δύο Εβραίοι, τέκνα του διαβόλου, βλέποντες την Αγίαν να κάμνη θαύματα, την εφθόνησαν και την διέβαλον εις τον βασιλέα Αντωνίνον ως χριστιανήν. Την κράζει λοιπόν ο βασιλεύς και της λέγει ν' αρνηθή τον Χριστόν και να προσκυνήση τους θεούς, να την κάμη βασίλισσαν. Λέγει του η Αγία : Εγώ δεν είμαι ανόητη ωσάν εσένα, να αρνηθώ τον Χριστόν και να υπάγω εις τον διάβολον . ν' αφήσω την ζωήν και να υπάγω εις τον θάνατον. Άμποτε να άφηνες και σύ το σκότος και να ήρχεσο εις το φως. Ακούετε, αδελφοί μου, ένα κορίτσι να ομιλή με τοιαύτην παρρησίαν εμπρός εις ένα βασιλέα; Όστις έχει τον Χριστόν μέσα εις την καρδίαν του, δεν φοβήται όλον τον κόσμον. Ανίσως θέλομεν και ημείς να μη φοβούμεθα μήτε ανθρώπους μήτε δαίμονας, να έχομεν τον Θεόν εις την καρδίαν μας. Λέγει ο βασιλεύς της Αγίας : Σου δίδω τρεις ημέρας διορίαν . αν δε μου υπακούσης, θα σε θανατώσω. Λέγει του η Αγία : Βασιλεύ, εκείνο όπου θέλεις να κάμεις εις τρεις ημέρας, κάμε το τώρα, διότι εγώ δεν αρνούμαι τον Χριστόν μου. Τότε προστάζει ο βασιλεύς και άναψαν μίαν μεγάλην πυρκαϊάν και βάνουν ένα καζάνι γεμάτο πίσσαν και θειάφι και βράζει καλά. Βλέπουσα η Αγία το καζάνι εχαίρετο, ότι έμελλε ν' αναχωρήση από τούτον τον ψεύτικον κόσμον και να υπάγη εις εκείνον τον αληθινόν και αιώνιον. Προστάζει ο βασιλεύς να βάλουν την Αγίαν εις το καζάνι διά να καή. Η Αγία έκαμε τον σταυρόν της και εμβαίνει μέσα. Περιμένει δύο-τρεις ώρας ο βασιλεύς και βλέπων οπού δεν καίεται η Αγία της λέγει : Παρασκευή, διατί δεν καίγεσαι ; Λέγει του η Αγία : Διότι ο Χριστός εδρόσισε το νερό και δεν καίομαι. Λέγει της ο βασιλεύς : Ράντισόν με και εμέ διά να ίδω, καίει ; Επήρεν η Αγία με τας δύο της χείρας και του ρίπτει εις το πρόσωπον και ευθύς, ώ του θαύματος! Ετυφλώθη και εγδάρθη το πρόσωπόν του. Φωνάζει ο

βασιλεύς : Μέγας ο Θεός των χριστιανών και εις αυτόν πιστεύω και εγώ . και έβγα να με βαπτίσης. Εβγήκεν η Αγία και τον εβάπτισε με όλον του το βασίλειον. Έπειτα την απεκεφάλισεν άλλος βασιλεύς και υπήγεν εις τον παράδεισον να χαίρεται πάντοτε. Αυτή η Αγία έκαμε τα εκατόν κατά τον λόγον του Κυρίου.

Να είπωμεν και δι' εκείνον οπού έφερε τα εξήκοντα. Εις τας 9 του Οκτωβρίου εορτάζει η Εκκλησίαν μας τον άγιον Ανδρόνικον με την σύζυγόν του Αθανασίαν. Τους είχε χαρίσει ο άγιος Θεός δύο παιδιά αρσενικά, και μίαν ημέραν απέθανον και τα δύο. Κλαίουσα η Αθανασία διά τα τέκνα της, έχεται άγγελος Κυρίου και της λέγει : Αθανασία, διατί κλαίεις; Τα τέκνα σου χαίρονται εις τον παράδεισον και θα τα απολαύσης εις την Δευτέραν Παρουσίαν, και μη λυπείσαι. Και έτσι την επαρηγόρησε. Λέγει η Αθανασία του Ανδρόνικου : Αφέντη, χιλιάδες άνδρες και γυναίκες εφύλαξαν παρθενίαν εις όλην των την ζωήν. Ημείς υπανδρευθήκαμεν και απελεύσαμεν τα σωματικά. Δεν γινόμεθα καλόγηροι να κάμωμεν και τα ψυχικά, να υπάγωμεν και εις τον παράδεισον; Απεκρίθη και ο ευλογημένος Ανδρόνικος και της λέγει : Ας γίνη, αδελφή μου, το θέλημα του Θεού. Και απ' εκείνην την ώραν έζων ως αδελφοί. Εμοίρασαν την περιουσίαν των, επήγαν και οι δύο εις μοναστήριον και έγιναν καλόγηροι και έζησαν με νηστείας και σκληραγωγίας και επήγαν εις τον παράδεισον. Αυτοί έκαμον τα εξήκοντα, διότι έκαμον πρώτον τα σωματικά και δεύτερον τα ψυχικά. Αυτοί βέβαια είναι κατώτεροι από την αγίαν Παρασκευήν. Ανίσως και θέλει κανένας από σας να κάμει τα εξήκοντα, ας αγωνίζεται ωσάν τον άγιον Ανδρόνικον και την αγίαν Αθανασίαν και σώζεται.

Πάλιν αν δεν ημπορήτε να κάμετε τα εξήκοντα, μιμηθήτε εκείνον όπου έκαμε τα τριάκοντα. Εις την ανατολήν ήτο ένας άνθρωπος ιερεύς, το όνομα Ιωάννης, υπανδρευμένος. Είχεν είκοσι παιδιά. Μίαν ημέραν υπήγεν ένας Δεσπότης εις το σπίτι του παπά, βλέπει τα παιδιά και ερωτά τίνος είναι. Ιδικά μου, λέγει ο

παπάς, είναι : ο Θεός μου τα εχάρισε. Του λέγει ο Δεσπότης : Πόσους χρόνους είσαι υπανδρευμένος; Δεκαοκτώ, λέγει ο παπάς. Τότε λέγει ο Δεσπότης : Διά δεκαοκτώ χρόνους έχεις 20 παιδιά; Εσύ πρέπει να καθαιρεθής. Λέγει του ο παπάς : Να εξομολογηθώ, Δεσπότη μου, και αν το εύρης εύλογον, ας γίνη ορισμός του Θεού. Ήρχισεν ο παπάς και λέγει : Εγώ, Δεσπότη μου, έμαθα γράμματα Ελληνικά, έγινα δεκαοκτώ χρονών αναγνώστης, εικοσιπέντε διάκονος και τριάκοντα ιερέυς χωρίς να δώσω καν ένα άσπρο. Κατά τους θείους νόμους υπανδρεύτηκα. Πρώτον εξωμολογηθήκαμεν με την παπαδιά μου, επήγαμεν εις την εκκλησίαν και εστεφανωθήκαμεν, έπειτα εκοινωνήσαμεν τα Αχραντα Μυστήρια και μετά τρεις ημέρας εσμίξαμεν. Και ωσάν εγκαστρώθη, εχωρίσαμεν έως οπού εγέννησεν. Εσαράντισε, και τότε πάλιν εσμίξαμεν, και πάλιν εχωρίσαμεν, και με τέτοιον τρόπον εκάμαμε τα είκοσι τέκνα, πανιερώτατε. Λέγει ο Δεσπότης : Συγχωρημένος και ευλογημένος να είσαι . να κάμης πενήντα και εκατόν τέκνα. Έτσι ο ευλογημένος Ιωάννης έμαθε τα τέκνα του γράμματα, τα επαίδευσε με νουθεσίας καλās, και επέρασεν εδώ καλά και επήγεν εις τον παράδεισον. Αυτός έκαμε τα τριάκοντα. Θέλεις και συ, αδελφέ μου, να κάμης τα τριάκοντα; Μιμήσου τον παπά Ιωάννην τώρα οπού έχεις καιρόν.

Αυτήν είναι η εξήγησις της παραβολής. Οδός είναι οι Εβραίοι, οι οποίοι είναι διά την κόλασιν. Πέτρα είναι οι ασεβείς. Και καλή γης είναι οι ευσεβείς και ορθόδοξοι χριστιανοί, οι οποίοι σώζονται. Αλλά πώς σώζονται; Ο καθένας καθώς έπραξεν αν δηλαδή έκαμε καλά, πηγαίνει εις τον παράδεισον . αν κακά, πηγαίνει εις την κόλασιν.

Εγώ εδιάβασα και περί ιερέων, και περί ασεβών, αιρετικών και αθέων . τα βάθη της σοφίας ηρεύνησα . όλαι αι πίστεις είναι ψεύτικες . τούτο κατάλαβα αληθινόν, ότι μόνη η πίστις των Ορθοδόξων χριστιανών είναι καλή και άγια, το να πιστεύωμεν και να βαπτιζώμεθα εις το όνομα του Πατρός, του Υιού και του Αγίου Πνεύματος. Τούτο

σας λέγω τώρα εις το τέλος . να ευφραίνεστε οπού είσθε ορθόδοξοι χριστιανοί, και να κλαίεται δια τους ασεβείς και αιρετικούς, οπού περιπατούν εις το σκότος. Ημείς, χριστιανοί μου, τι είμεθα, δίκαιοι ή αμαρτωλοί; Άνισος και είμεθα δίκαιοι, καλότυχοι και τρισμακάριοι . ει δε και είμεθα αμαρτωλοί, τώρα είναι καιρός να μετανοήσωμεν, να παύσωμεν από τα κακά, και να κάμνωμεν τα καλά . διότι η κόλασις μας καρτερεί. Πότε θα μετανοήσωμεν; Όχι αύριον και μεθαύριον, αλλά σήμερον, διότι έως αύριον δεν ηξεύρομεν τι θα πάθωμεν. Προσέχετε, λοιπόν αδελφοί μου, να μη υπερηφανεύεσθε, να μη φονεύητε, να μη μοιχεύητε, να μη κάμνητε όρκους, να μη λέγητε ψεύματα, να μη συκοφαντήτε, να μη προδίδητε, να μη στολίζητε το σώμα, διότι θα το φάγουν οι σκώληκες, αλλά να στολίζητε την ψυχήν, οπού είναι τιμιωτέρα από όλον τον κόσμον. Να προσεύχεσθε, να νηστεύετε, να δίδετε ελεημοσύνην, να έχετε τον θάνατον έμπρος'θεν σας, πότε να φύγετε από τούτον τον ψεύτικον κόσμον, να υπάγετε εις εκείνον τον αιώνιον. Ακούσατε, αδελφοί μου : καθώς ένα άρχοντα έχει δέκα δούλους και σφάλλει ένας εξ αυτών τον διώκει και βάνει άλλον, ούτω και ο Κύριος, ωσάν εξέπεσε το πρώτον τάγμα των αγγέλων, επρόσταξεν ο Θεός και έγινεν ούτος ο κόσμος, και έκαμεν ημάς τους ανθρώπους, και μας βάλη εις τον τόπον των αγγέλων. Ημείς, χριστιανοί μου, δεν έχομεν εδώ πατρίδα. Διά τούτο και ο Θεός μας έκαμε με το κεφάλι ορθούς, και μας έβαλε το νου εις το επάνω μέρος, διά να στοχαζώμεθα πάντοτε την ουράνιον βασιλείαν, την αληθινήν πατρίδα μας. Ωθεν, αδελφοί μου, να σας διδάσκω και συμβουλεύω, πλην τολμώ πάλιν και παρακαλώ τον γλυκύτατον Ιησούν Χριστόν να στείλη ουρανόθεν την Χάριν Του και την ευλογίαν Του εις αυτήν την χώραν, και όλους τους χριστιανούς, άνδρας και γυναίκας, νέους και γέροντας, και τα έργα των χειρών σας. Και πρώτον, αδελφοί μου, άμποτε να σας ευσπλαγχνίση και να συγχώρηση τας αμαρτίας σας και να σας αξιώση να διέλθητε και εδώ καλήν και ειρηνικήν

αυτήν την ματαίαν ζωήν και μεταθάνατον
εις τον παράδεισον, και στην πατρίδα
μας την αληθινήν, να χαιρώμεθα πάντοτε,
να δοξάζωμεν και προσκυνώμεν την
Αγίαν Τριάδα εις τους αιώνας των
αιώνων, αμήν.

Παρακαλώ σας, αδελφοί μου, να ειπήτε
και δι' εμέ τον αμαρτωλόν τρεις φορές :
συγχωρήσατέ με και ο Θεός συγχωρήσει
σας. Συγχωρηθήτε και μεταξύ σας.

ΔΙΔΑΧΗ Γ'

«Ερευνάτε τας Γραφάς»

Ερευνάτε τας Γραφάς ότι εν αυταίς
ευρίσκετε ζωήν αιώνιον. Ο Κύριος ημών
Ιησούς Χριστός, αδελφοί μου, ο
γλυκύτατος Δεσπότης και ποιητής των
Αγγέλων και πάσης νοητής και αισθητής
κτίσεως, παρακινούμενος από την
ευσπλαχνίαν και πολλήν του αγαθότητα
και αγάπην οπού έχει εις το γένος μας,
μας εχάρισε και μας χαρίζει καθ' εκάστην
ημέραν την αυγήν και τιν δοξάζομεν. Και
εδιαβάσαμεν το άγιον Ευχέλαιον, και
εχρίσθημεν εις βοήθειάν μας, και άμποτε
ο Κύριος να μας ευσπλαγχνισθή διά
πρεσβειών της Δεσποίνης ημών Θεοτόκου
και Αειπαρθένου Μαρίας και πάντων των
Αγίων, να συγχωρήση τας αμαρτίας μας
και να μας αξιώση της βασιλείας των
ουρανών, να ευφραινώμεθα και να
δοξάζωμεν την Αγίαν Τριάδα. Τον
παλαιόν καιρόν, χριστιανοί μου, οι
άνθρωποι ήσαν καθαροί και ωμιλούν με
τον Θεόν . ύστερον όμως εξέπεσαν εις
αμαρτίαν και δεν ήσαν άξιοι να ομιλούν
με τον Θεόν. Εφώτισε πρώτον το Άγιον
Πνεύμα τους αγίους Προφήτας και μας
έγραψαν την Αγίαν Γραφήν . εφώτισε
δεύτερον τους αγίους Αποστόλους .
εφώτισε και τρίτον τους αγίους Πατέρας
και μας εξήγησαν τα βιβλία της
Εκκλησίας μας, διά να ηξεύρωμεν που
περιπατούμεν.

Κατά τον καιρόν εκείνον ήτον ένας
άνθρωπος και ελέγετο Μωσής. Αυτός
από μικρόν παιδίον οπού ήτον, έλαβε δύο
χαρίσματα εις την καρδίαν του . αγάπην
εις τον Θεόν και εις τους αδελφούς του.
Ώστε πρέπει και ημείς οι ευσεβείς
χριστιανοί να έχωμεν αυτάς τας δύο

αγάπας, και αύτη είναι η εντολή του Κυρίου : «Αύτη εστί η εντολή η εμή, ίνα αγαπάτε αλλήλους καθώς ηγάπησα υμάς». Ακούεται, αδελφοί μου, τι λέγει ο Χριστός; Ότι καθώς εγώ υβρίσθηκα, δάρθηκα, πείνασα, εδείψασα, και εσταυρώθηκα, και έχυσα το αίμα μου διά την αγάπην σας, διά να σας ελευθερώσω από τας χείρας του διαβόλου, έτσι πρέπει και σεις ν' αγαπάτε τον Θεόν και τους αδελφούς σας, και αν τύχη και ανάγκη, να χύνετε και το αίμα σας διά την αγάπην του Θεού και του αδελφού σας. Η τέλεια αγάπη είναι να πωλήσης όλα σου τα πράγματα και να τα δώσης ελεημοσύνην, και συ να πωληθής σκλάβος, και όσα παίρνεις να τα δίδης ελεημοσύνην. Εις την ανατολήν ήτον ένας Δεσπότης, του επήραν από την επαρχίαν του εκατόν σκλάβους, επώλησεν όλα του τα πράγματα και τους εξεσκλάβωσεν. Ένα παιδί μιας χήρας απέμεινε σκλαβωμένο. Τι να κάμνει ο Δεσπότης; Ξυρίζεται και πηγαίνει και παρακαλεί τον αφέντη, οπού είχε το παιδί, να το ελευθερώση και να κρατήση εκείνον σκλάβον, όπερ και εγένετο. Και επερνούσε μεγάλην σκληραγωγίαν, έως οπού διά την υπομονήν του τον ηξίωσε ο Θεός και έκαμνε θαύματα. Έστερα τον ηλευθέρωσεν ο αφέντης του και πάλιν έγινεν αρχιερεύς. Αυτήν την αγάπην θέλει ο Θεός να έχωμεν και ημείς. Ευρίσκεται κανέννας να έχη αυτήν την αγάπην; Όχι! Μη πωλείσαι συ, πώλησον μόνον τα πράγματά σου και δος τα ελεημοσύνην. Δεν δύνασαι να το κάμης; Δόσε το ήμισυ, το τρίτον, ή το τέταρτον. Δεν δύνασαι και τούτο; Μη παίρνης το ψωμί του αδελφού σου, μη τον κατατρέχης, μη τον συκοφαντής. Πώς θέλομεν να σωθώμεν αδελφοί μου; Το ένα μας φαίνεται βαρύ, το άλλο πικρόν. Ο Θεός είναι εύσπλαχνος, ναι! Αλλ' είναι και δίκαιος . έχει και ράβδον σιδηράν. Λοιπόν αν θέλωμεν να σωθώμεν, πρέπει να έχωμεν την αγάπην εις τον Θεόν και εις τους αδελφούς μας.

Ενήστευσεν ο Μωυσής σαράντα ημερόνυκτα και έγινεν ωσάν άγγελος. Έτσι και ημείς να νηστεύωμεν την Τετάρτην, διότι επωλήθη ο Χριστός μας, και την Παρασκευήν, διότι εσταυρώθη.

Και καθώς ο Μωυσής έμαθε γράμματα, έτσι πρέπει να ημεείς να μανθάνωμεν, διά να ηξεύρωμεν τον Νόμον του Θεού . και αν δεν εμάθετε οι γονείς, πρέπει να μάθουν τα τέκνα σας. Δεν βλέπετε ότι αγρίωσε το Γένος μας από την αμάθειαν και εγίναμεν ωσάν θηρία; Διά τούτο σας συμβουλεύω να κάμετε σχολείον, διά να εννοήτε το άγιον Ευαγγέλιον και τα λοιπά βιβλία.

Βλέπων ο πανάγαθος Θεός την καλήν του γνώμην τον ηξίωσε και έγινε βασιλεύς εις τους Εβραίους και εβασίλευσε τεσσαράκοντα χρόνους . τον ηξίωσε και έγινε προφήτης. Και τι θέλει να ειπή προφήτης; Να ηξεύρη τα περασμένα και τα μέλλοντα. Έτσι και ημεείς, αδελφοί μου, όταν κάμωμεν καλά έργα, μας αξιώνει και ημάς, και ότι του ζητήσωμεν με πίστιν μας το δίδει. Ει δε και κάμνομεν κακά και δεν έχομεν αγάπην και έχομεν μίσος, τότε δεν έχομεν μέρος με τον Θεόν, αλλά με τον διάβολον εις την κόλασιν να καιώμεθα πάντοτε.

Τον παλαιόν καιρόν, αδελφοί μου, ο μισόκαλος διάβολος έβγαλεν όλας του τας κακίας και παρεκίνη τους ανθρώπους να υπερηφανεύονται, να φονεύονται, να πορνεύουν, να μοιχεύουν, να κάμνουν πράγματα τα οποία δεν τα έκαμνον μήτε τα άλογα ζώα, και το χειρότερον, επροσκυνούσαν διά Θεόν τον ήλιον, άλλος την σελήνην, άλλος την θάλασσαν. Θέλων ο Θεός να κάμη κατακλυσμόν να χαλάση τον κόσμον, επρόσταξε τον Νώε να κάμη ένα καράβι επάνω εις την γην, διά να τον ερωτούν οι άνθρωποι, διατί το κάμνεις; Να τους λέγη ότι ο Θεός θα χαλάση τον κόσμον, και αυτοί θα τον περιγελούν, αλλά να μη τον μέλη. Ήρχισεν ο Νώε το καράβι. Τον ερωτούσαν οι άνθρωποι : Διατί κάμνεις το καράβι; Ο Νώε τους έλεγε : Διότι ο Θεός θα χαλάσει τον κόσμον. Εκείνοι του έλεγον ότι είναι τρελλός. Τι έπαθεν ο Θεός να χαλάση τον κόσμον; Ο Νώε ετήραγε την δουλειά του, και εις τους 100 χρόνους ετελείωσε το καράβι. Τον καιρόν εκείνον οκτώ άνθρωποι ευρέθησαν καλοί . ο Νώε, η γυναίκα του, τα τρία του τέκνα και οι τρεις του νυφάδες. Θέλων ο Θεός να φυλάξη αυτούς τους οκτώ, επρόσταξε

τον Νώε να πισσώσει το καράβι, διά να μη έμβη μέσα βροχή, και να εμβάση μέσα όλα τα ζώα, αρσενικά και θηλυκά, καθαρά και ακάθαρτα. Και αφού εμβήκε και αυτός μέσα με την γυναίκα του, τα παιδιά του, και οι νυφάδες του, έκλεισε καλά το καράβι. Οι άνθρωποι έξω έτρωγον, έπινον, έκαμνον πραγματείας και άλλα διαβολικά έργα. Τότε ήνοιξεν ο Θεός τους καταρράχτας του ουρανού και έπιπτεν η βροχή ως ποταμός εις την γην. Εφώναζον οι άνθρωποι : Νώε, άνοιξόν μας να έμβωμεν εις το καράβι. Ο Νώε τους έλεγε : Πού ήσθε εδώ και εκατό χρόνους οπού σας έλεγον ότι ο Θεός θα χαλάση τον κόσμον; Τώρα τι να σας κάμω; Εν τω άδη ουκ έστι μετανοία! Και τότε επλημμύρισεν η γη, και το νερό εσκεπάσεν όλα τα όρη, και επνίγησαν όλοι οι άνθρωποι, εκτός του Νώε και της οικογένειάς του. Και πάλιν από αυτούς εγένμισεν όλος ο τόπος, καθώς λέγει ο Χριστός εις το άγιον Ευαγγέλιον. «Ωσπερ αι ημέραι του Νώε, ούτως έσται και η παρουσία του υιού του ανθρώπου», ήγουν : Καθώς εις τον καιρόν του Νώε, οι άνθρωποι δεν έπίστευον, αλλά τον περιγέλων, έως ότου ήλθεν έξαφνα η οργή του Θεού, ο κατακλυσμός, και έπνιξεν όλον τον κόσμον, ομοίως και τώρα, χριστιανοί μου, εις την Δευτέραν Παρουσίαν του Κυρίου, δεν θα πιστεύωσιν οι άνθρωποι καθώς και τότε. Τα λόγια οπού σας λέγω δεν είναι ιδικά μου, αλλά του Αγίου Πνεύματος . και όστις θέλει ας πιστεύση. Εγώ το χρέος μου το έκαμα. Έπαθα μίαν απάτην, αδελφοί μου . όταν ήμουν νέος έλεγα : Ας κάμω αμαρτίας, και όταν γηράσω κάμνω καλά και σώζομαι. Τώρα εγήρασα και αι αμαρτίαι έκαμον ρίζας και δεν ημπορώ να κάμω κανένα καλόν. Λοιπόν προσέξτε και σεις να μη πάθητε τα όμοια, αλλά τώρα, οπού έχετε καιρόν, κάμετε έργα καλά διά να σωθήτε.

Τριακοσίους χρόνους μετά την Ανάστασιν του Χριστού μας έστειλεν ο Θεός τον άγιον Κωσταντίνον και εστερέωσε βασίλειον χριστιανικόν . και τον είχαν χριστιανοί το βασίλειον 1150 χρόνους. Ύστερον το εσήκωσεν ο Θεός από τους χριστιανούς και έφερεν Τούρκον και του το έδωσε διά το ιδικόν μας καλόν, και το

έχει ο Τούρκος 320 χρόνους. Και διατί έφερεν ο Θεός τον Τούρκον και δεν έφερεν άλλο έθνος; Διά το ιδικόν μας συμφέρον . διότι τα άλλα έθνη θα μας έβλαπτον εις την πίστιν, ο δε Τούρκος άσπρα άμα του δώσης κάμνεις ότι θέλεις.

Θέλων ο Κύριος να μας φυλάξη από την κατάκρισιν μας εχάρισεν ένα λόγον, τον οποίον αν φυλάξωμεν θα σωθώμεν. Ποιος είναι ο λόγος ούτος; «Ο συ μισείς, ετέρω μη ποιήσης», δηλαδή : Εκείνο, το οποίον δεν θέλεις να σου κάμη άλλος, μη το κάμνεις και συ εις άλλον. Καθώς δεν θέλεις να σε κλέψουν, να σε συκοφαντήσουν, να σε υβρίσουν οι άλλοι, έτσι και συ να μη κλέπτης, να μη φονεύης τους άλλους.

Τώρα σας συμβουλεύω να κάμετε από κομβολόγι μικροί και μεγάλοι και να το κρατήτε με το αριστερό χέρι, και με το δεξιό να κάμνετε τον σταυρόν σας και να λέγετε : Κύριε Ιησού Χριστέ, Υιέ και Λόγε του Θεού του ζώντος, διά της Θεοτόκου και πάντων των Αγίων ελέησόν με τον αμαρτωλόν και ανάξιον δούλον σου. Ο Πανάγαθος Θεός μας εχάρισε τον τίμιον Σταυρόν με τον οποίον να ευλογώμεν, και τα Άχραντα Μυστήρια. Με τον σταυρόν να διώκωμεν τους δαίμονας . αλλά πρέπει να έχωμεν το χέρι μας καθαρόν από αμαρτίας, και τότε κατακαίεται ο διάβολος και φεύγει. Όθεν, αδελφοί μου, ή τρώγετε ή πίνετε ή δουλεύετε, να μη σας λείπη αυτός ο λόγος και ο σταυρός . και καλόν και άγιον είναι να προσεύχεσθε πάντοτε την αυγήν, το βράδυ και τα μεσάνυχτα.

Ακούσατε, αδελφοί μου, πώς πρέπει να γίνεται ο σταυρός και τι σημαίνει. Πρώτον • όπως η Αγία Τριάς δοξάζεται εις τον ουρανόν από τους Αγγέλους, ούτω και συ να σμίγης τα τρία σου δάκτυλα της δεξιάς χειρός • και μη δυνάμενος να αναβής εις τον ουρανόν να προσκυνήσης, βάνεις την χείραν σου εις την κεφαλήν σου (διότι η κεφαλή σημαίνει τον ουρανόν) και λέγεις : Καθώς οι Άγγελοι δοξάζουσι την Αγίαν Τριάδα εις τον ουρανόν, έτσι και εγώ ως δούλος δοξάζω και προσκυνώ την Αγίαν Τριάδα • και καθώς τα δάκτυλα είναι τρία, είναι

ξεχωριστά, είναι και μαζί, έτσι και η Αγία Τριάς είναι τρία πρόσωπα, αλλ' εις Θεός. Κατεβάζων το χέρι σου εις την κοιλίαν σου να λέγης : Σε προσκυνώ και Σε λατρεύω, Κύριέ μου, ότι κατεδέχθης και εσαρκώθης εις την κοιλίαν της Θεοτόκου διά τας αμαρτίας μας. Το βάζεις πάλιν εις τον δεξιόν σου ώμον και λέγεις : Σε παρακαλώ, Θεέ μου, να με συγχωρήσης και να με βάλης εις τα δεξιά σου με τους δικαίους. Βάνοντάς το πάλιν εις τον αριστερόν ώμον λέγεις : Σε παρακαλώ, Κύριέ μου, μη με βάλης εις τα αριστερά με τους αμαρτωλούς. Έπειτα κύπτοντας κάτω εις την γην : Σε δοξάζω, Θεέ μου, Σε προσκυνώ και Σε λατρεύω, ότι καθώς εβάλθηκες εις τον τάφον, έτσι θα βαλθώ και εγώ. Και όταν σηκώνεσαι ορθός, φανερώνει την ανάστασιν και λέγεις : Σε δοξάζω και Σε προσκυνώ, Κύριέ μου, ότι ανέστης εκ νεκρών διά να μας χαρίσης ζωήν αιώνιον. Αυτό σημαίνει ο Σταυρός!

Να είπωμεν και ένα παράδειγμα, να ιδήτε την δύναμιν του Σταυρού. Εις την Αίγυπτον ήτον ένας βασιλεύς ασεβής • είχε και ένα Εβραίου βεζίρην, όστις έπειτα έγινε Τούρκος. Εις την Αλεξάνδρειαν ήτον ένας Πατριάρχης, το όνομα Ιωακείμ, άγιος άνθρωπος και σοφός. Ακούων ο βασιλεύς ότι ήτο άγιος άνθρωπος ο Πατριάρχης, τον ηγάπα πολύ. Λέγει ο Εβραίός του βασιλέως : Κάτι πολλήν αγάπην έχεις εις τον Πατριάρχη. Του λέγει ο βασιλεύς : Ο Πατριάρχης είναι καλός άνθρωπος. Του λέγει ο Εβραίός : Κράξε, βασιλεύ, τον Πατριάρχη να έλθη να διαλεχθώμεν μαζί, και να ιδής οπού θα μείνη αναπολόγητος. Έκραξεν ο βασιλεύς τον Πατριάρχη να έλθη. Λέγει του ο Εβραίός : Εγώ θέλω, Πατριάρχη, να διαλεχθώμεν μερικά περί πίστεως.

- Με τον ορισμό σου. Έτοιμος είμαι διά την πίστιν μου να χύσω και το αίμα μου.

Και κάμνων αρχήν ο Πατριάρχης να φιλονεική με τον Εβραίου, με έναν τρόπον επιδέξιον πάντοτε τον ενίκα τον Εβραίου. Λέγει ο Εβραίός του Πατριάρχη :

- Διατί να φιλονεικώμεν; Ακούω οπού λέγει ο Χριστός εις το Ευαγγέλιον ότι,

όστις έχει πίστιν ως κόκκον σινάπεως, μεταφέρει ένα βουνό από ένα μέρος εις άλλο.

- Μάλιστα, του λέγει ο Πατριάρχης.

Λέγει του ο Εβραίος :

- Λοιπόν, αν είσαι άξιος, πρόσταξε και συ να γίνη και τότε να πιστεύσω.

Τότε εξήτησε ο Πατριάρχης τρεις ημέρας διορίαν, και λέγει του βασιλέως :

- Έτοιμος είμαι διά το πρόσταγμα οπού είπωμεν.

Ήτο εκεί ένα βουνό τρεις ώρας μακράν. Λέγει ο Εβραίος του Πατριάρχη να σηκώση εκείνο το βουνό. Τότε πιάνει ο Πατριάρχης και θυμιατίζει εκείνο το βουνό, και κάμνει τον σταυρόν του τρεις φορές λέγων και το όνομα του Κυρίου μας Ιησού Χριστού. Είτα λέγει :

- Σε προστάζω εσέ, βουνό, να σηκωθής να έλθης εις την Αίγυπτον.

Και ώ του θαύματος! Ευθύς εσηκώθη το βουνόν και έγινεν εις τρία, εις τύπον της Αγίας Τριάδος, και εκίνησε και ήρχετο. Φωνάζει ο βασιλεύς :

- Πατριάρχη, βοήθησέ μας, διότι εχαθήκαμεν.

Και κάμνων δέησιν πάλιν ο Πατριάρχης, εστάθη το βουνόν εις εξ μίλλια μακράν από την πόλιν. Αλλ' ο Εβραίος δεν επίστευσε και λέγει του βασιλέως :

- Ο Χριστός λέγει και άλλο • ότι όποιος έχει πίστιν, αν πίνη θανάσιμον φαρμάκι, δεν αποθνήσκει. Λοιπόν, ειπέ του Πατριάρχη να του κάμω ένα φαρμάκι να το πίνη, και αν δεν αποθάνη, να πιστεύσωμεν και ημείς. Να ηξεύρης και τούτο, βασιλεύ, ότι οι χριστιανοί έχουν τον σταυρόν • κάμνοντές τον τα διαλύουν όλα • και το πικρό το κάμνουν γλυκό.

Κάμνει λοιπόν ο Εβραίος το φαρμάκι ένα άμα το εγγίξη εις το στόμα του ο Πατριάρχης αποθάνη. Το πηγαίνει εις τον

βασιλέα και του λέγει :

- Πρόσταξε τον Πατριάρχη να το πίνη και να μη κάμνη τον σταυρόν του.

Κράζει ο βασιλεύς τον Πατριάρχη και τον προστάζει να πίνη το φαρμάκι ως ήθελεν ο Εβραίος.

- Καλά, λέγει ο Πατριάρχης • μου έδωσες, βασιλεύ, τούτο το ποτήρι, μα δεν μου είπες πόθεν να το πίνω, και κάμνων το δεξιόν του χέρι ως ευλογία εις τύπον, ερωτά πόθεν να το πίνη, εδώθεν ή εκείθεν, και το σταυρώνει.

Αμή εκείνος δεν το κατάλαβε. Λέγει του ο Εβραίος :

- Πίνε το όθεν θέλεις.

Και πίνοντάς το ο Πατριάρχης έμεινεν υγιής. Λέγει τότε του βασιλέως :

- Εγώ έπια όλο το φαρμάκι, ο δε Εβραίος να ξεπλύνη το ποτήρι με ολίγο νερό και να το πίνη • και αν πάθη τίποτε, να πιστεύσωμεν και ημείς εις την πίστιν του.

Δεν ήθελεν ο Εβραίος να το πίνη, τον εβίαεν όμως ο βασιλεύς και το έπινε, και ώ του θαύματος! Έσκασεν ευθύς και απέθανεν. Εκαταλάβατε, αδελφοί μου; Όστις έχει πίστιν εις τον Χριστόν μας και είανι καθαρός δεν παθαίνει κανένα κακόν.

Θέλετε ν' ακούσετε και άλλο διά τον σταυρόν, πώς δεν ενεργεί, όταν είναι μολυσμένο το χέρι από αμαρτίας;

Ήτο ένας άνθρωπος ονομαζόμενος Ιουλιανός αναγνώστης, όστις εσπούδασε γράμματα με τον Μέγαν Βασίλειον, ο οποίος ηθέλησε να γίνη βασιλεύς. Πηγαίνει λοιπόν και ευρίσκει έναν μάγον Εβραίου και του λέγει : είσαι καλός να με κάμης βασιλέα και να σε κάμω βεζίρη; Του λέγει ο μάγος : Αρνήσου τον Χριστόν, και εγώ να σε κάμω. Λέγει του ο Ιουλιανός : Τον αρνούμαι. Τότε κάμνει ένα γράμμα ο μάγος και του λέγει : Πάρε τούτο το χαρτί και πήγαινε εις ένα μνήμα ελληνικό και ρίψε το ψηλά και θα έλθουν δαίμονες • και ότι σου κάμνουν

μη φοβηθείς και να μη κάμης τον σταυρόν σου, διότι θα φύγουν. Επήγεν ο Ιουλιανός εις το μνήμα και ρίχνοντας το χαρτί ήλθαν οι δαίμονες. Αυτός φοβηθείς και κάμνοντας τον σταυρόν του έφυγον οι δαίμονες. Πηγαίνει ευθύς εις τον μάγον και του λέγει τα γενόμενα. Τότε του λέγει ο μάγος : Πήγαινε να σφάξης ένα παιδί και να μου φέρεις την καρδιά του. Επήγε και έσφαξε το παιδί και του έφερε την καρδιά. Τότε κράζει πάλιν τους δαίμονας ο μάγος. Αυτός πάλι από τον φόβον του έκαμε τον σταυρόν • αλλ' οι δαίμονες δεν εφοβήθησαν, διότι ήτο μολυσμένος από τον φόνο. Έτσι έκαμε το θέλημά του και εβασίλευσε δύο χρόνους και επήγεν εις την κόλασιν να καίεται πάντοτε. Πρέπει και ημείς να είμεθα καθαροί από αμαρτίας, και τότε φεύγει ο διάβολος.

Έθελα ακόμα χριστιανοί μου, να είμαι πάντοτε μαζί σας, να σας λέγω πότε το ένα, πότε το άλλο • μα τι να κάμω, οπού είναι χιλιάδες χώρες, οπού δεν ήκουσαν λόγον Θεού ποτέ και με περιμένουν. Διά τούτο σας παρακαλώ, άγιοι ιερείς, και σας παραγγέλω να φροντίσητε διά τους κοσμικούς πώς να σωθώσι και εκείνοι και σεις. Ομοίως πάλιν οι κοσμικοί να τιμάτε τους ιερείς σας • και αν τύχη ένας ιερεύς και ένας βασιλεύς τον ιερέα να προτιμήσης και αν τύχη ένας ιερεύς και ένας άγγελος, τον ιερέα να προτιμήσης διότι ο ιερεύς είναι ανώτερος από τους Αγγέλους. Ο δε ιερεύς οπού θέλει το καλόν του, να διαβάση τον Νόμον, να καταλάβη το χρέος του. Διά τους αγίους ιερείς δεν έχω να σας πω τίποτε. Εγώ έχω χρέος όταν απαντήσω ιερέα να σκύψω να του φιλήσω τα χέρια και να τον παρακαλέσω να παρακάλι τον Θεών δια φας αμαρτίας μου. Διότι όλος ο κόσμος να παρακάλεση τον Θεών δεν δύναται να τελειώσουν τα Άχραντα Μυστήρια, και ένας ιερεύς, έστω και αμαρτωλός, δύναται με την χάριν του Αγίου Πνεύματος να τα τελείωση.

Λέγω μόνον ότι όστις θέλει να γυνή ιερεύς, πρέπει να είναι καθαρός ως άγγελος • να ηξεύρη γράμματα να εξηγή το άγιον Ευαγγέλιον. Και όταν γίνη 30 χρονών και τον παρακαλέσουν οι κοσμικοί και ο Δεσπότης, τότε να γίνεται

ιερείς, χωρίς να δώση χρήματα. Και να κατοική πλησίον εις την εκκλησίαν, όποιαν ώραν τον ζητήσουν οι κοσμικοί να τον ευρίσκουν. Να στοχάζεται ποίος είναι μαλωμένος με την γυναίκα του, ποίος αδελφός με τον αδελφόν του, ποίος γείτονας με τον γείτονά του, να τους φέρη εις αγάπην, και να θυσιάζεται διά το ποίμνιόν του. Και όταν λειτουργή και τελειώνη το Ευαγγέλιον, να το εξηγή εις τους χριστιανούς, τι παραγγέλει ο Χριστός να κάμνουν. Και να στοχάζεται ότι οι φούντες, οπού είναι εις το πετραχήλι, σημαίνουν τας ψυχάς των χριστιανών • και αν χαθή μία ψυχή, έχει να δώση λόγον εν ημέρα κρίσεως. Και να στοχάζεται ότι το φαιλόνι οπού φορεί και δεν έχει μανίκια, φανερώνει πως ο ιερεύς δεν πρέπει να έχη χέρια να ανακατώνεται εις τα κοσμικά πράγματα, αλλά να έχη πάντοτε τον νουν του εις τον ουρανόν. Και όταν μαζεύη το φαιλόνιον και γίνεται ωσάν δύο πτέρυγες, φανερώνει πως αν κάμνη καλά έργα, ωσάν άγγελος θα πετάξη να υπάγη εις τον παράδεισον. Αν δε είναι ανάξιος, αγράμματος, μολυσμένος με αμαρτίας, και δίδη γρόσια, και βάνη μεσίτας να γίνη ιερεύς, τότε με αυτά αγοράζει την κόλασιν • και όταν λέγη το Ευαγγέλιον, και λέγη τόσα ψεύματα, αλλοίμονον εις εκείνον τον ιερέα.

Τον παλαιόν καιρόν οι άνθρωποι, όταν ήθελον να παιδεύσουν κανένα άνθρωπον, έκανον όρκον και έλεγον, να δώση ο Θεός να τον βάλη με τους ιερείς του 18ου αιώνος. Δια τούτο, αδελφοί μου, είναι δύσκολων την σήμερον να σωθούν πατριαρχεί, αρχιερείς, ιερείς κ.λ.π. Δια τούτο σας συμβουλεύω, άγιοι ιερείς, τώρα που έχετε καιρόν, μετανοήσατε, ίνα σωθείτε.

Οι προεστοί οπού είσθε εις τα χωρία, αν θέλετε να σωθείτε, πρέπει να αγαπάτε όλους τους χριστιανούς καθώς και τα παιδιά σας, και να ρίχνετε τα χρέη κατά δύναμιν εκάστου, και να μη κάμνετε φιλοπροσωπείαν. Ομοίως και σεις οι κατώτεροι να τιμάτε τους μεγαλυτέρους σας. Οι άνδρες ν' αγαπάτε τας γυναίκας σας • και αν η γυναίκα σου είναι κακή και την υπομένης και την συμβουλεύης,

έχεις μισθόν από τον Θεόν. Ομοίως και αι γυναίκες να αγαπάτε και να υποτάσσεσθε εις τους άνδρας σας, διότι με την υπομονήν και την υπακοήν εις το καλόν έχετε μισθόν εις την ψυχή σας. Και αν έχη και κανένα σφάλμα, να το παραβλέπετε, διότι ο άνδρας έχει περισσότερας φραντίδας από την γυναίκα. Λοιπόν πρέπει αμφότεροι ν' αγαπάτε αλλήλους. Ομοίως και τα τέκνα να τιμάτε και να σέβεσθε τους γονείς σας, διότι όστις δεν τιμά και δεν υπακούει τους γονείς του εις το καλόν, κολάζεται

Πάλιν, έτυχεν οι γονείς σου και ηρνήθησαν τον Χριστόν, και σε παρακινούν και σε να τον αρνηθής; Τότε να μην ακούσης και έχεις μισθόν από τον Θεόν, καθώς έκαμεν ο Αβραάμ, οπού τον έστειλεν ο πατήρ του Θάρα, ο ειδωλολάτρης, να φέρη ένα πρόβατον να θυσιάση εις τα είδωλα, και εις τον δρόμον οπού επήγαιεν ο Αβραάμ εσκέφθη με τον νουν του, ότι τούτος ο κόσμος, οπού στέκει πάντοτε καινούργιος, τάχα δεν έχει αφέντη; Και διατί ο πατέρας μου να προσκυνά τα είδωλα, κωφά και αναίσθητα, και να μη προσκυνά τον αληθή Θεόν οπού εποίησε τον ουρανόν, την γην κ.λ.π.; Και ευθύς ήκουσε φωνήν ουρανόθεν : Καλή είναι η γνώμη σου και πήγαινε εις την γην της επαγγελίας και κάθησε εκεί έως να σου είπω τι να κάμης • διότι αν υπάγης οπίσω εις τον πατέρα σου να του ειπής αυτά οπού εστοχάσθης, θα σε θανατώση • αλλά φεύγα. Έτσι επήγεν ο Αβραάμ και τον έκαμεν ο Θεός υπέρπλουτον ως βασιλέα. Και ηυλόγησεν ο Θεός το σπέρμα του και έγιναν ωσάν τα άστρα του ουρανού. Είχε και 318 δούλους, τους οποίους είχεν ως αδελφούς του. Βλέπετε, αδελφοί μου, όστις έχει τον νουν του εις τον Θεόν, πώς ο Θεός τον αξιώνει και περνά και εδώ καλά και πηγαίνει εις τον παράδεισον. Και όταν τα τέκνα σας θέλουν να γίνουν καλόγηροι, μη τα εμποδίζετε, αλλά να χαίρεστε διότι ακολουθούν τον καλόν δρόμον. Όταν όμως τα βλέπης εις τον κακόν δρόμον, να τα εμποδίζης.

Να έχετε ευλάβειαν εις όλους τους

Αγίους της Εκκλησίας, και περισσότερον εις την Δέσποιναν Μαρίαν, διότι όλοι οι Άγιοι είναι δούλοι του Χριστού, η δε Θεοτόκος είναι Βασίλισσα του ουρανού και της γης, ήτις παρακαλεί τον εύσπλαχνον Χριστόν διά τας αμαρτίας μας. Διά τούτο πρέπει και ημείς να τιμώμεν την Δέσποιάν μας με νηστείας και ελεημοσύνας.

Ένας άνθρωπος ονομαζόμενος Ιωάννης ενικήθη και έγινε κλέπτης, έγινε καπετάνιος εις 100 κλέπτας • αλλά είχε πολλήν ευλάβειαν εις την Θεοτόκον και κάθε πρωί και εσπέρας έλεγε τους Χαιρετισμούς της Παναγίας. Θέλων ο πανάγαθος Θεός να τον σώση διά την ευλάβειαν οπού είχεν εις την Θεοτόκον, έστειλε ένα άγιον ασκητήν, τον οποίον άμα είδον οι κλέπται τον έπιασαν. Τους λέγει ο ασκητής : Σας παρακαλώ, να με υπάγετε εις τον καπετάνιο σας, διότι έχω να σας ειπώ λόγον διά το καλόν σας. Τον υπήγαν εις τον καπετάνιον και του λέγει : Κράξε μου όλα τα παλληκάρια να έλθουν να σας ειπώ ένα λόγον. Τους κράζει ο καπετάνιος και ήλθαν. Λέγει ο ασκητής : Δεν έχεις άλλον; Έχω, λέγει, ένα μάγειρον. Λέγει του ο ασκητής : Κράξε τον να έλθη. Και άμα ήλθε, δεν ηδύνατο να ιδή τον ασκητήν ο μάγειρος, αλλ' εγύριζε το πρόσωπό του εις άλλο μέρος. Τότε λέγει ο ασκητής εις τον μάγειρον : Εις το όνομα του Κυρίου ημών Ιησού Χριστού σε προστάζω να με ειπής ποίος είσαι και τίς σε έστειλε και τι κάμνεις εδώ που κάθεσαι; Απεκρίθη ο μάγειρος και λέγει : Εγώ είμαι ψεύστης και πάντοτε το ψεύδος λαλώ • αλλά τώρα, επειδή με έδεσες με το όνομα του Χριστού, δεν ημπορώ παρά να ειπώ την αλήθειαν. Εγώ λοιπόν είμαι διάβολος, και με έστειλεν ο μεγαλύτερός μου να δουλεύω τούτον τον καπετάνιον και να τον φυλάγω και να τον ευρώ καμμίαν ημέραν οπού να μη διαβάζη τους Χαιρετισμούς της Παναγίας, να τον βάλω εις την κόλασιν. Και έχω τώρα 14 χρόνους οπού τον φυλάγω, και δεν εύρον καμμίαν ημέραν οπού να μη διαβάζη το «Άγγελος πρωτοστάτης». Τότε λέγει ο ασκητής : Σε προστάζω εις το όνομα της Αγίας Τριάδος να γίνης άφαντος και πλέον να μη πειράξης τους χριστιανούς.

Και ευθύς ἐγένεν ἀφαντος ὁ διάβολος
ὡσάν καπνός. Τότε ἐδίδαξεν ὁ ἀσκητής
τοὺς κλέπτας καὶ ἄλλοι ἐγέναν καλόγηροι
καὶ ἄλλοι υπάνδρεύτηκαν καὶ ἔκαμαν
καλά ἔργα καὶ ἐσώθησαν. Διὰ τοῦτο σας
συμβουλευώ ὅλους, ἄνδρες καὶ γυναῖκες,
να μάθετε τὸ «Ἄγγελος πρωτοστάτης», να
τὸ λέγετε εἰς τὴν προσευχή σας. Καὶ αν
θέλετε, πάρετε τὸ «Ἀμαρτωλῶν σωτηρία»,
οποῦ ἔχει 70 θαύματα τῆς Θεοτόκου, ἀπό
τα οποῖα σας εἶπα ἓνα διὰ να
καταλάβετε.

Ἦτο μία κόρη ονομαζόμενη Μαρία. Ὁ
πατήρ τῆς ἦτο χριστιανός καὶ ἐζήτην να
τὴν υπανδρεύσῃ • ἐκείνη δὲν ἠθέλε,
θέλουσα να φυλάξῃ παρθενίαν. Τὴν
έβαλεν εἰς ἓνα μοναστήριον γυναικείου
καὶ τὴν παρέδωκε τῆς ηγουμένης να τὴν
έχῃ ὡς παιδί τῆς. Καὶ αφοῦ ἀπέθανεν ὁ
πατήρ τῆς, ἐγένεν ἄλλος ἀφέντης εἰς τὴν
χώραν ἐκείνην, ὅστις ἐβγήκε μίαν ἡμέραν
καὶ υπήγεν εἰς τὸ μοναστήριον οποῦ ἦτο ἡ
Μαρία. Καὶ ευθύς οποῦ τὴν εἶδεν ὁ
ἀφέντης, ἐτρώθη ἡ καρδιά του ἔρωτα
σατανικόν • καὶ γυρίζοντας εἰς τὸ σπίτι
του ἐστεῖλε γράμματα εἰς τὴν ηγουμένην
καὶ τῆς ἔλεγεν : Ἀμέσως να μου στείλῃς
τὴν Μαρίαν, διότι τὴν εἶδον καὶ με εἶδε,
με ἠγάπησε καὶ τὴν ἠγάπησα. Διαβάζει τὸ
γράμμα ἡ ηγουμένη, κράζει τὴν Μαρίαν
καὶ τῆς λέγει : Παιδί μου, τι καλόν εἶδες
εἰς τὸν πασάν καὶ τὸν ἐκοίταξες με
αγάπην; Κοίταξε τί μου γράφει ἐδῶ! Λέγει
ἡ Μαρία : Εγὼ δὲν ἠξεύρω τίποτε • τὸν
ἐκοίταξα με ἄλλον σκοπόν καὶ εἶπα : Ἄρα,
Θεέ μου, ταύτην τὴν δόξαν οποῦ ἔχει ἐδῶ
τούτος ὁ πασάς, θα τὴν ἔχῃ καὶ εἰς τὸν
ἄλλον κόσμον; Καὶ αὐτός μ' ἐκοίταξε με
διαβολικόν σκοπόν. Εγὼ αν ἠθέλα
υπανδρεῖάν, με υπάνδρευε καὶ ὁ πατέρας
μου καὶ ἐπαιρνα χριστιανόν. Τότε γράφει
ἡ ηγουμένη εἰς τὸν πασάν : Καλύτερα σου
στέλνω τὸ κεφάλι μου, παρά τὴν Μαρίαν.
Στέλλει ὁ πασάς καὶ λέγει τῆς ηγουμένης
: Ἦ μου στέλῃς τὴν Μαρίαν, ἢ ἐρχομαι
καὶ τὴν παίρνω μόνος μου καὶ καίω τὸ
μοναστήρι. Τὸ ἤκουσεν ἡ Μαρία καὶ λέγει
τῆς ηγουμένης : Ὅταν ἐλθουν οἱ
ἀπεσταλμένοι, στείλε τοὺς εἰς τὸ κελλί
μου καὶ ἐγὼ τοὺς ἀποκρίνομαι. Ἦλθον οἱ
ἀπεσταλμένοι εἰς τὸ κελλίον τῆς Μαρίας,
καὶ τοὺς ἠρώτησε τι θέλουν. Τῆς εἶπον
ἐκεῖνοι : Μας ἐστεῖλεν ὁ πασάς να σε

πάρωμεν, διότι είδε τα μάτια σου και τα
ωρέχθηκε. Τους είπε να περιμένουν να
υπάγη εις την εκκλησίαν. Τότε παίρνει
ένα μαχαίρι και ένα πιάτο, και πηγαίνει
εις τον Ιησούν Χριστόν εμπρός και λέγει :
Κύριέ μου, μού έδωκες τα μάτια τα
αισθητά διά να πηγαίνω εις τον καλόν
δρόμον, και εγώ να πηγαίνω με το θέλημά
μου εις το κακόν δεν είναι πρόπον. Και
επειδή αυτά τα αισθητά θα μου βγάλουν
τα νοητά, ιδού οπού τα βγάνω διά την
αγάπην Σου, διά να φύγω από το
βόρβορον της αμαρτίας. Και ευθύς βάζει
το μαχαίρι μέσα εις το μάτι της και το
βγάνει εις το πιάτο. Επήγεν εμπρός και
εις την Παναγίαν και βγάζει και το άλλο
της μάτι και τα βάνει μαζί. Τότε τα
στέλλει του πασά • και αφού τα είδεν ο
πασάς, εγύρισεν ευθύς σατανικός έρωσ
εις κατάνυξιν • και σηκώνεται ευθύς και
πηγαίνει εις το μαναστήριον, και
παρακαλεί τας καλογραίας να υπάγουν
να κάμουν δέησιν εις τον Θεόν, να
ιατρευθή η Μαρία. Πηγαίνουν πάραυτα
όλοι μαζί με τον πασάν και πίπτουσιν
κατά γης παρεκάλουν τον Κύριον και την
Θεοτόκον να δώση το φως της Μαρίας.
Εφάνη η Θεοτόκος τότε ως αστραπή εις
την Μαρίαν και της λέγει : Χαίρε, Μαρία!
Επειδή επροτίμησες να βγάλης τα μάτια
σου διά την αγάπην του Υιού και την
ιδική μου, ιδού πάλιν έχε τα μάτια σου
και πλέον πειρασμός να μη σου συμβή.
Βλέποντας δε το θαύμα οι παρόντες
εχάρησαν πολύ και εδόξασαν τον Θεόν
και την Παναγίαν. Έπειτα ο πασάς
αφιέρωσε πολύ χρυσίον εις το μναστήρι
και επήρε συγχώρησιν από τας
καλογραίας και ανχώρησε και έκαμε
καλά και εσώθη.

Ακούετε, αδελφοί μου, τι έκαμεν η Μαρία
με την δύναμιν της Παναγίας; Διά τούτο
πρέπει και ημείς να τιμώμεν την
Παναγίαν Θεοτόκον με έργα καλά.

Ο Κύριος ημών Ιησούς Χριστός, αδελφοί
μου, ανάμεσα εις τα καλά, τα οποία μας
διδάσκει εις το ιερόν Ευαγγέλιον, μας
λέγει και τούτον τον λόγον • ότι
αλλοίμονον εις εκείνον τον άνθρωπον
οπού σκανδαλίζει τον αδελφόν του και
δεν ζητήσει συγχώρησιν προτού να δύση ο
ήλιος, διότι κολάζεται. Τώρα είναι

δυνατόν και εγώ οπού ήλθα εδώ να μη
εσκανδάλισα τινά από λόγου σας; Λοιπόν
με άλλον τρόπον δεν δυνάμεθα παρά με
τον εξής. Σας παρακαλώ να ειπήτε η
ευγένιά σας τρεις φορές : Συγχώρησόν
μας και ο Θεός συγχωρήσει σε. Τώρα, αν
θέλετε να χαρή ο Χριστός, να χαρή η
Παναγία μας Θεοτόκος και πάντες οι
Άγιοι, να κρανθή ο διάβολος, ο εχθρός
μας, τώρα οπού είσθε εδώ μαζευμένοι, να
ειπήτε μεταξύ σας τρεις φορές
:Συγχωρείτε μας, αδελφοί, και ο Θεός
συγχωρήσει σας.

ΔΙΔΑΧΗ Δ΄

Ο Κύριος ημών Ιησούς Χριστός και Θεός,
αδελφοί μου, ο γλυκύτατος Δεσπότης, ο
ποιητής των Αγγέλων, παρακινούμενος
από την ευσπλαχνίαν Του και πολλήν
αγάπην οπού έχει εις το γένος μας, σιμά
εις τα άπειρα χαρίσματα οπού μας
εχάρισε και μας χαρίζει καθ' εκάστην
ημέραν, ιδού οπού μας ηξίωσε και απόψε
και τον εδοξάσαμεν και ετιμήσαμεν και
την Δέσποινά μας Θεοτόκον, και άμποτε ο
Κύριος διά πρεσβειών της να συγχωρήση
τά' αμαρτήματά μας, και να μας αξιώση
της βασιλείας Του, να προσκυνούμεν και
να δοξάζωμεν την Παναγίαν Τριάδα και
να χαιρώμεθα και ευφραινώμεθα πάντοτε.
Με ηξίωσεν ο Κύριος, αδελφοί μου, και
εμένα τον αμαρτωλόν και ήλθα εδώ εις
την ευλογημένην σας χώραν και είπαμεν
μερικά νοήματα της αγία μας Εκκλησίας.
Παρακινούμενος ο Κύριός μας από την
πολλήν Του ευσπλαχνίαν έκαμε πρώτον
δέκα τάγματα Αγγέλους. Το πρώτον
τάγμα εξέπεσεν από την υπερηφάνειάν
του και έγιναν δαίμονες. Τότε
επρόσταξεν ο πανάγαθος Θεός και έγινε
τούτος ο κόσμος και έκαμεν έναν άνδρα
και μίαν γυναίκα ωσάν ημάς • το σώμα
από την λάσπην, και την ψυχήν
αγγελικήν, αθάνατον. Ωνόμασε τον
άνδρα Αδάμ και την γυναίκα Εύαν.
Έκαμε και ένα παράδεισον κατά το μέρος
της ανατολής, όλον χαρά και ευφροσύνη.
Έβαλε τον Αδάμ και την Εύαν μέσα εις
τον παράδεισον και εχαίροντο ως
Άγγελοι. Τους παρήγγειλε να μη φάγουν
από μίαν συκήν καρπόν • αλλ' εκείνοι
κατεφρόνησαν την προσταγήν του Θεού
και έφαγον • και δεν μετενόησαν. Τους

έδωξεν ο Θεός από τον παράδεισον και έζησαν εις τούτον τον κόσμον 930 χρόνους με μαύρα και πικρά δάκρυα. Και αφού απέθανον, επήγαν εις την κόλασιν και εκαίοντο 5.500 χρόνους. Ευσπλαγχνίσθη ο πανάγαθος Θεός το γένος μας και κατελθών εσαρκώθη εκ Πνεύματος Αγίου εις την κοιλίαν της Αειπαρθένου Μαρίας και έγινε τέλειος άνθρωπος χωρίς αμαρτίαν, και μας ελύτρωσεν από τας χείρας του διαβόλου. Μας έδειξε την αγίαν Πίστιν, το άγιον Βάπτισμα, τα Άχραντα Μυστήρια, διά να ηξεύρωμεν πού περιπατούμεν.

Τη Μεγάλη Πέμπτη το βράδυ επήρην ο Κύριος άρτον και οίνον και τα ευλόγησε • και έκαμε τα Άχραντα Μυστήρια, το πανάγιον σώμα Του και αίμα Του, και εμετάλαβε τους δώδεκα Αποστόλους.

Έως εδώ αναφέραμεν την ιστορίαν εις δύο λόγους και την αφήσαμεν. Τώρα δε ελπίζοντες εις την ευσπλαγχνίαν του Χριστού μας, καθώς το Πνεύμα το Άγιον μας φωτίση να κάμωμεν αρχήν να είπωμεν και τα επίλοιπα με συντομίαν.

Και πρώτον, πρέπει, αδελφοί μου, να προσέχετε εις όλα τα νοήματα του αγίου Ευαγγελίου, διότι είναι όλα διαμάντια, θησαυρός, χαρά, ευφροσύνη, ζωή αιώνιος, και περισσότερον εδώ εις τα Άχραντα Μυστήρια. Και πρώτον να στοχασθώμεν τι έκαμε ο Χριστός μας. Δεν εφύλαξε μίσος και έχθραν να μη μεταλάβη τον Ιούδαν τον εχθρόν του, όπως εμετάλαβε και τους έδεκα μαθητάς, τους φίλους Του τους καλούς, έτσι και τον Ιούδαν, τον εχθρόν Του.

Ήτο ένας άνθρωπος ονομαζόμενος Σαπρίκιος, ο οποίος ενήστευε πάντοτε, προσήυχετο, υπάνδρευε πτωχάς γυναίκας, έκτισεν εκκλησίας, ποτέ του δεν έβλαψεν, αλλ' αγαπούσε το δίκαιον. Ήτο και ένα άλλος ονομαζόμενος Νικηφόρος, ο οποίος ποτέ του καλόν δεν έκαμε, μάλιστα έκλεπτεν, αδικούσε τον κόσμον, επόρνενεν, όλα τα κακά τα είχε κάμει. Ήθελε δε να φονεύση και τον αδελφόν του Σαπρίκιον. Μίαν ημέραν στέλλει ο βασιλεύς και παίρνει τον Σαπρίκιον και του λέγει: Να αρνηθής τον Χριστόν και

να προσκυνήσης τα είδωλα. Λέγει ο Σαπρίκιος: Εγώ τον Χριστόν μου δεν τον αρνούμαι ποτέ. Τον εβασάνισεν ο βασιλεύς δυνατά και ωσάν είδε πώς δεν είναι τρόπος να νικήση την γνώμην του, απεφάσισε να τον θανατώση. Παίρνοντάς τον λοιπόν ο δήμιος να τον υπάγη εις τον τόπον της καταδίκης, το έμαθεν ο Νικηφόρος και πηγαίνει εις τον δρόμον και λέγει του Σαπρικίου: Εγώ, αδελφέ, σου έπταισα • και έμαθα ότι θα σε θανατώσουν. Διά τούτο σε παρακαλώ, αδελφέ, να με συγχωρήσης • σου έσφαλα. Πάλιν κύπτει ο Νικηφόρος, τον παρακαλεί, του φιλεί τα πόδια. Αδελφέ, λέγει, συγχώρησόν με διά τον Θεόν. Αλλ' ο αδελφός του δεν τον συγχωρεί. Έφθασαν και εις τον τόπον της καταδίκης. Τον παρεκάλει ο Νικηφόρος μετά δακρύων, και δεν τον εσυγχώρησε. Του λέγει πάλιν ο Νικηφόρος: Ιδού, αδελφέ, τώρα θα σε κόψουν • διατί δεν με συγχωρείς; Εσύ θα κολασθής • εγώ σε συγχωρώ με όλην μου την καρδίαν. Λέγει του ο Σαπρίκιος: Εγώ δεν σε συγχωρώ ποτέ! Και καθώς εσήκωσεν ο δήμιος το σπαθί να του κόψη το κεφάλι, βλέπων ο πανάγαθος Θεός την κακήν του γνώμην, σηκώνει την χάριον Του, και ερωτά ο Σαπρίκιος τον στρατιώτην: Διατί θέλεις να με φονεύσης; Λέγει του ο στρατιώτης: Και δεν το ηξεύρεις τώρα τόσον καιρόν; Διότι δεν προσκυνάς τα είδωλα. Λέγει του ο Σαπρίκιος: Διά τούτο με βασανίζεις; Εγώ αρνούμαι τον Χριστόν και προσκυνώ τα είδωλα! Και ευθύς λέγοντας τον λόγον δεν τον εφόνευσεν, αλλ' ηρνήθη τον Χριστόν και υπήγε με τον διάβολον. Βλέπων ο Νικηφόρος τους Αγγέλους οπού έστεκαν με ένα στέφανον χρυσούν, λέγει εις τον δήμιον: Εγώ είμαι χριστιανός και πιστεύω εις τον Χριστόν μου. Λέγει του Σαπρικίου: Συγχώρησον με, αδελφέ, και ο Θεός συγχωρήσει με. Και αμέσως έκοψεν ο στρατιώτης το κεφάλι του Νικηφόρου και παρέλαβον οι Άγγελοι την ψυχήν αυτού και την πήγαν εις τον παράδεισον.

Διά τούτο και ημείς οι ευσεβείς χριστιανοί πρέπει να αγαπώμεν τους εχθρούς μας και να τους συγχωρώμεν • να τους τρέφωμεν, να τους ποτίζωμεν, να παρακαλούμεν τον Θεόν διά την ψυχήν των, και τότε να λέγωμεν εις τον Θεόν:

Θεέ μου, σε παρακαλώ να με συγχωρήσης καθώς και εγώ συγχωρώ τους εχθρούς μου. Ει δε και δεν συγχωρήσομεν τους εχθρούς μας, και το αίμα μας να χύσωμεν διά την αγάπην του Χριστού, εις την κόλασιν πηγαίνομεν.

Κάμνετε εδώ αφορισμούς; Να προσέχετε, χριστιανοί μου, ποτέ σας να μη κάμνετε, διότι ο αφορισμός είναι ξεχωρισμός από τον Θεόν, από τους Αγγέλους, από τον παράδεισον, και παραδομός εις τον διάβολον, εις την κόλασιν. Δι' εκείνον τον αδελφόν εσταυρώθη ο Χριστός να βγάλη από την κόλασιν, και συ διά μικρόν πράγμα τον αφορίζεις και τον βάνεις εις την κόλασιν να καίεται πάντοτε; Τόσον σκληροκάρδιος είσαι; Μα καλά στοχάσου • από τον καιρόν που εγεννήθης πόσες αμαρτίες έχεις πράξει με το μάτι ή με το αυτί ή με το στόμα ή με τον νουν; Αναμάρτητος νομίζεις είσαι; Το άγιον Ευαγγέλιον μας λέγει ότι μόνον ο Χριστός είναι αναμάρτητος, ημείς δε οι άνθρωποι είμεθα όλοι αμαρτωλοί. Ωστε να μη κάμνετε αφορισμούς.

Διά τούτο, χριστιανοί μου, αν θέλετε να σας συγχωρήση ο Θεός όλα σας τα αμαρτήματα και να σας γράψη διά τον παράδεισον, ειπέτε και η ευγενεία σας διά τους εχθρούς σας τρεις φορές: Ο Θεός συγχωρήσοι και ελεήσοι αυτούς. Αυτή, αδελφοί μου, η συγχώρησης έχει δύο ιδιώματα, ένα να φωτίζη και ένα να κατακαίη. Εγώ σας είπα να συγχωρήτε τους εχθρούς σας διά ιδιόν σας καλόν. Εσύ πάλιν οπού αδίκησες τους αδελφούς σου και ήκουσες οπού είπον να σε συγχωρήσουν, μη χαίρεσαι, αλλά μάλιστα να κλαις, διότι αυτή η συγχώρησίς σου έγινε φωτιά εις το κεφάλι σου, ανίσως και δεν επιστρέψης το άδικον οπίσω. Να κλαύσης και να παρακαλέσης να σε συγχωρήση ο Θεός διά τας ιδικάς σου αμαρτίας. Όλοι οι πνευματικοί, πατριάρχαι, αρχιερείς, όλος ο κόσμος να σε συγχωρήση, ασυγχώρητος είσαι. Αμή ποίος έχει την εξουσίαν να σε συγχωρήση; Εκείνος οπού τον αδίκησες. Και αν εξετάσωμεν καλά, πρέπει να δώσης εις το ένα τέσσαρα, καθώς λέγει το ιερόν Ευαγγέλιον, και τότε να λάβης συγχώρησιν. Έτυχε και δεν έχεις να

πληρώσης; Πήγαινε και πώλησον τα πράγματά σου, και όσα πάρεις, δόσε τα εκείνου οπού αδικήσες. Μα δεν φθάνουν; Πήγαινε και συ πωλήσου σκλάβος, και όσα πάρεις δόσε τα • και καλύτερα να είσαι σκλάβος εδώ εις το σώμα πέντε, δέκα χρόνους, και να πηγαίνης εις τον παράδεισον, παρά να είσαι ελεύθερος εδώ και αύριον να πηγαίνης εις την κόλασιν να καίεσαι πάντοτε.

Όθεν, αδελφοί μου, όσοι αδικήσατε Χριστιανούς ή Εβραίους ή Τούρκους, να δώσητε το άδικον οπίσω, διότι είναι κατηραμένον και δεν βλέπετε καμμίαν προκοπήν. Εκείνα τα άδικα τα τρώγετε διά να ζητε • και εκείνα σας θανατώνουν, και ο Θεός σας βάνει εις την κόλασιν. Όποιος θέλει να δώση το άδικον οπίσω, ας σηκωθή να μου το ειπή, να βάλω όλους τους χριστιανούς να τον συγχωρήσωσιν. Ένα πρόβατον κλεμμένον να βάλης εις 100 ιδικά σου, τα μαγαρίζει όλα • διότι είναι αφωρισμένον και κατηραμένον. Σας παρακαλώ, χριστιανοί μου, να ειπήτε και δι' εκείνους, οπού ήθελον δώσει τα άδικα οπίσω, τρεις φορές: Ο Θεός συγχωρήσει και ελεήσει αυτούς.

Το πρώτον μας νόημα είναι αυτό: Όσοι ηδικήθημεν να συγχωρώμεν τους εχθρούς μας διά το ιδικόν μας καλόν, και όσοι αδικήσαμεν να δίδωμεν τα άδικα οπίσω. Το δεύτερον είναι τούτο: Ανίσως και ημείς θέλωμεν να ωφεληθώμεν από τα Άχραντα Μυστήρια ωσάν τους ένδεκα Αποστόλους τους καλούς, και να μη βλαφθώμεν ωσάν τον Ιούδαν τον κακόν, να εξομολογούμεθα καθαρά και να κοινωνώμεν με φόβον και τρόμον και ευλάβειαν, και τότε να φωτισθώμεν. Ει δε και πηγαίνομεν ανεξομολόγητοι, μεμολυσμένοι με αμαρτίας, και τολμώντες να μεταλαμβάνωμεν τα Άχραντα Μυστήρια, βάνομεν φωτιά και καίόμεθα.

Ποίος ηξεύρει, αδελφοί μου, να μου ειπή, ο ήλιος φωτεινός είναι ή σκοτεινός; Μου φαίνεται όλοι σας το γνωρίζετε, ότι είναι φωτεινός και τα πάντα φωτίζει. Είναι όμως μερικά ζώα οπού τα λέγουν νυχτερίδες, και άλλα κουκουβάγιες, και όταν βγη ο ήλιος θαμβώνονται και σκοτίζονται και δεν βλέπουν, και όταν

νυκτώση, τότε βλέπουν. Έτσι είναι και εις τα Άχραντα Μυστήρια • τον καλόν τον φωτίζουν και τον κάμνουν ωσάν άγγελον • ομοίως και τον αμαρτωλόν πάλιν τον σκοτίζουν και τον κάμνουν ωσάν τον διάβολον. Καθώς και η φωτιά όλα τα πράγματα δεν τα καίει, μάλιστα το χρυσάφι το λαμπρύνει και το καθαρίζει, και τα άλλα πράγματα καίει. Λοιπόν ας γίνωμεν και ημείς μάλαμα να καθαρισθώμεν, και όχι ξύλα να καιώμεθα.

Εδώ οπού ήλθα, χριστιανοί μου, έλαβα μίαν χαράν μεγάλην και μίαν λύπην μεγάλην. Και χαρά μεγάλη έλαβα βλέπων την καλήν σας γνώμην και την καλήν σας μετάνοιαν • λύπην έλαβα πάλιν στοχαζόμενος την αναξιότητά μου, πως δεν έχω καιρόν να σας εξομολογήσω όλους ένα προς ένα, να μου ειπή καθέννας τα αμαρτήματά του, να του ειπώ και εγώ εκείνο οπού με φωτίση ο Θεός. Θέλω, αλλά δεν ημπορώ, τέκνα μου. Καθώς ένας πατέρας είναι άρρωστος, πηγαίνει το παιδί του να το παρηγορήση, εκείνος μη δυνάμενος το διώχνει • μα πώς το διώχνει; Με την καρδιά καημένη! Θέλει να το παρηγορήση, μα δεν ημπορεί. Μα πάλιν διά να μη υστερηθήτε τελείως, σας λέγω τούτο: Αν θέλετε να ιατρεύσετε την ψυχή σας, τέσσερα πράγματα σας χρειάζονται. Κάμνομεν μια συμφωνίαν; Από τον καιρόν οπού εγεννήθητε έως τώρα, όσα αμαρτήματα επράξατε, να τα πάρω εγώ εις τον λαιμόν μου • και η ευγένειά σας να κρατήσετε τέσσαρες τρίχες. Και τι θα τα κάμω; Έχω μία καταβόθρα και τα ρίχνω μέσα. Ποία είναι η καταβόθρα; Είναι η ευσπλαχνία του Χριστού μας.

Πρώτη τρίχα είναι όταν θέλετε να εξομολογήσθε, το πρώτον θεμέλιον είναι αυτό οπού είπομεν, να συγχωρήτε τους εχθρούς σας. – Το κάμνομεν, άγιε του Θεού. – Επήρατε την πρώτην τρίχαν.

Δευτέρα τρίχα είναι να ευρίσκετε πνευματικόν καλόν, γραμματισμένον, ενάρετον, να εξομολογήσθε και να λέγετε όλες σας τα αμαρτήματα. Να έχης 100 αμαρτίας, και να ειπής τας 99 εις τον πνευματικόν, και μίαν να μη φανερώσης,

όλες σου ασυγχώρητες μένουν. Και όταν κάμνης την αμαρτίαν, τότε πρέπει να εντρέπεις, και όταν εξομολογήσαι, πρέπει να μη έχης καμίαν εντροπήν.

Μία γυναίκα επήγε να εξομολογηθή εις ένα ασκητήν. Ο ασκητής είχεν έναν υποτακτικόν ενάρετον. Λέγει ο ασκητής του υποτακτικού του: Πήγαινε, να εξομολογηθή η γυναίκα. Ο υποτακτικός εμάκρυνεν έως οπού έβλεπε, μα δεν ήκουεν. Εξωμολογήθη η γυναίκα και έφυγε. Ύστερα έρχεται ο υποτακτικός και λέγει: Γέροντα, είδα ένα παράδοξον θαύμα. Εκεί οπού εξωμολογείτο η γυναίκα, έβλεπα οπού έβγαιναν φίδια μικρά • βλέπω και εκρέματο ένα μεγάλο • έκανε να βγη, και πάλιν ετραβήχθη οπίσω. Λέγει ο ασκητής: Πήγαινε να την κράξης να έλθη οπίσω γλήγορα. Πηγαίνοντας ο υποτακτικός την εύρεν αποθαμένην. Γυρίζει πίσω και το λέγει του γέροντός του. Αυτός μη δυνάμενος να εννοήση το θαύμα, παρεκάλεσε τον Θεόν να του φανερώση αν η γυναίκα εσώθη ή εκολάσθη. Και φαίνεται έμπροσθέν του μία αρκούδα μαύρη και του λέγει: Εγώ είμαι εκείνη η γυναίκα οπού εξωμολογήθηκα, και δεν σου εφανέρωσα ένα θανάσιμον αμάρτημα οπού είχα πράξει, και διά τούτο όλα μου τα αμαρτήματα έμειναν ασυγχώρητα, και με επρόσταξεν ο Κύριος να υπάγω εις την κόλασιν να καίωμαι πάντοτε. Και αμέσως εξήλθε μία βρώμα ωσάν καπνός και εχάθη από έμπροσθέν του.

Διά τούτο, χριστιανοί μου, όταν εξομολογήσθε, να λέγετε όλα σας τα αμαρτήματα καθαρά • και πρώτον να ειπής του πνευματικού σου: Πνευματικέ μου, θα κολασθώ, διότι δεν αγαπώ τον Θεόν και τους αδελφούς μου με όλην μου την καρδίαν ωσάν τον εαυτόν μου. Και να ειπής εκείνα οπού σε τύπτει η συνείδησίς σου • ή εφόνευσας ή επόρνευσας ή όρκουν έκαμες ψεύματα ή τους γονείς σου δεν ετίμησας και τα τούτοις όμοια. Ιδού επήρες την δευτέραν τρίχα.

Η Τρίτη τρίχα είναι, ωσάν εξομολογηθής θα σε ερωτήση ο πνευματικός: Διατί, παιδί μου, να κάμης αυτά τα αμαρτήματα; Συ να προσέχης να μη κατηγορήσης

άλλον, αλλά τον εαυτόν σου και να ειπής:
Αυτά τα έκαμα από την κακήν μου
προαίρεσιν. Βαρύ είναι να κατηγορήσης
τον εαυτόν σου; - Όχι. - Λοιπόν επήρες
την τρίτην τρίχα.

Έχομεν την τέταρτην. Όταν σου δώση
άδειαν ο πνευματικός και αναχωρήσης,
να αποφασίσης με στερεάν γνώμην και
απόφασιν, καλύτερα να χύσης το αίμα
σου, παρά να αμαρτήσης. Το κάμνεις
αυτό; - Μάλιστα. - Επήρες και την
τετάρτην τρίχα.

Αυτά τα τέσσερα είναι τα ιατρικά σου,
καθώς είπωμεν. Το πρώτον είναι να
συγχωρήσης τους εχθρούς σου • το
δεύτερον να εξομολογήσαι καθαρά • το
τρίτον είναι να κατηγορήτε τον εαυτόν
σας • το τέταρτον να αποφασίζετε να μη
αμαρτήσετε πλέον. Και αν ημπορήτε να
εξομολογήσθε καθ' εκάστην • ει και δεν
ημπορείτε καθ' ημέραν, ας είναι μία φορά
την εβδομάδα και μία φορά τον μήνα ή το
λιγότερον τέσσαρας φορές τον χρόνον.
Και συνηθίζετε τα τέκνα σας από μικρά
εις τον καλόν δρόμον, να
εξομολογούνται. Εκείνα οπού σας δίδουν
οι πνευματικοί, σαρανταλείτουργα,
μετανοίας, νηστείας και άλλα, δεν είναι
ιατρικά, αλλά διά να μη τύχη και πέσετε
άλλην φοράν εις την αμαρτίαν. Και όστις
τα βάλη μέσα εις την καρδίαν του αυτά
τα τέσσερα, να αποθάνη εκείνην την
ώραν, σώνεται • ει δε χωρίς αυτά,
χιλιάδες καλά να κάμη, εις την κόλασιν
πηγαίνει.

Δύο άνθρωποι, χριστιανοί μου, ήλθον
μίαν φοράν και εξωμολογήθησαν εις εμέ,
Πέτρος και Παύλος, και να ιδήτε πως
τους εδιώρθωσα, καλά ή κακά. Εγώ σας
φανερώνω την καρδίαν μου. Μου λέγει ο
Πέτρος: Εγώ, πνευματικέ μου, από τον
καιρόν οπού εγεννήθηκα έως τώρα,
ενήστευα, επροσευχόμην πάντοτε, έκαμνα
ελεημοσύνας εις τους πτωχούς, έκτισα
μοναστήρια, εκκλησίας και άλλα καλά
έκαμα. Τον εχθρόν μου δεν τον συγχωρώ.
Εγώ τον αποφάσισα διά την κόλασιν.
Έρχεται ο Παύλος και μου λέγει: Εγώ
από τον καιρόν οπού εγεννήθηκα ποτέ
κανένα καλόν δεν έκαμα, αλλά μάλιστα
έχω κάμει τόσα φονικά, επόρνευσα,

έκλεψα, έκαψα εκκλησίας, μοναστήρια • όλα τα κακά τα έκαμα, μα τον εχθρόν μου τον συγχωρώ. Να ιδήτε τι έκαμα εγώ εις αυτόν. Ευθύς τον αγκάλιασα και τον εφίλησα • του έδωσα την άδειαν να μεταλάβη. Καλά τους εδιώρθωσα ή κακά; Φυσικά θέλετε να με κατηγορήσετε και να μου ειπήτε: Ο Πέτρος οπού έκαμε τόσα καλά, και διότι δεν εσυγχώρησε τον εχθρόν του, διά τόσον ολίγον πράγμα τον απεφάσισες διά την κόλασιν; Και τον Παύλον οπού έκαμεν τόσα κακά, και διότι εσυγχώρει τους εχθρούς του, τον εσυγχώρησες και του έδωκες την άδειαν να μεταλάβη; Ναι, αδελφοί μου, έτσι έκαμα. Θέλετε να καταλάβετε με τι ομοιάζει ο Πέτρος; Καθώς μέσα εις 100 οκάδας αλεύρι βάνεις ολίγον προζύμι και εκείνο έχει τόσην δύναμιν το προζύμι εκείνο, να γυρίση και τας 100 οκάδας το ζυμάρι και να το κουφίζη όλο, έτσι είναι και όλα τα καλά εκείνα οπού έκαμεν ο Πέτρος • με εκείνην την ολίγην έχθραν, οπού δεν εσυγχώρησε τον εχθρόν του, τα εγύρισε και τα έκαμε φαρμάκι του διαβόλου, και έτσι τον απεφάσισα διά την κόλασιν. Ο Παύλος πάλιν με τι ομοιάζει; Είναι ένας σωρός λιανόξυλα και βάνεις ένα μικρό κερί αναμμένον και καίει όλον τον σωρόν εκείνη η ολίγη φλόγα. Έτσι είναι όλα τα αμαρτήματα του Παύλου, ωσάν τον σωρόν τα λιανόξυλα • και η συγχώρησις οπού έκαμεν του εχθρού του είναι ωσάν το κερί, οπού έκαψε όλα τα λιανόξυλα, ήγουν τας αμαρτίας, και τον απεφάσισα διά τον παράδεισον.

Παρεδόθη ο Κύριος, αδελφοί μου, εις τας χείρας των παρανόμων Εβραίων • υβρίσθη, εδάρθη, εσταυρώθη κατά το ανθρώπινον • την Μεγάλην Τετάρτην επωλήθη ο Κύριος και την Μεγάλην Παρασκευήν εσταυρώθη. Πρέπει και ημείς οι ευσεβείς χριστιανοί να νηστεύωμεν πάντοτε, μα περισσότερον την Τετάρτην, διότι επωλήθη ο Κύριος, και την Παρασκευήν, διότι εσταυρώθη. Ομοίως έχομεν χρέος να νηστεύωμεν και τας Τεσσαρακοστάς, καθώς εφώτισε το Άγιον Πνεύμα τους αγίους Πατέρας της Εκκλησίας και ενομοθέτησαν να νηστεύωμεν, διά να νεκρώσουμεν τα πάθη και να ταπεινώνωμεν το σώμα, και μάλιστα με τα ολίγα ζώμεν με ευκολίαν.

Εγώ ημπορώ να ζήσω με 100 δράμια
άρτου • εκείνα τα ευλογεί ο Θεός, διότι
είναι αναγκαία • και όχι να τρώγωμεν
110 • εκείνα τα 10 τα καταράται, διότι
είναι χαράμι • είναι εκείνου οπού πεινά.
Φυλάγετε αυτάς τας τέσσαρας
Τεσσαρακοστάς, χριστιανοί μου; Εδώ
πώς πηγαίνετε; Αν είσθε χριστιανοί,
πρέπει να τας φυλάγετε • μάλιστα την
Μεγάλην Τεσσαρακοστήν. Κρατείτε το
τριήμερον εδώ; Την Καθαράν Δευτέραν
είναι καλόν και άγιον όποιος την
φυλάγει. Ο Αβραάμ είχε το σπίτι του
ανοικτόν πάντοτε, και οπού πτωχός, εκεί
εκόνευε • και χωρίς ξένον άνθρωπον ο
Αβραάμ ποτέ του δεν εκάθητο να φάγη
ψωμί. Ο διάβολος τον εφθόνησε και
επήγεν εις τον δρόμον και εμπόδιζε τους
διαβάτας να μη περνούν από του Αβραάμ
την καλύβαν. Εβγήκεν εις τον δρόμον ο
Αβραάμ και επερίμενε τρεις ημέρας
νηστικός. Βλέποντας ο πανάγαθος Θεός
την καλήν του γνώμην, φαίνονται τρεις
άνθρωποι και τους επήρεν εις την
καλύβαν του και τους εφίλευσεν •
ύστερον έγιναν άφαντοι απ' έμπροσθέν
του. Τότε εκατάλαβε πως ήτο η Αγία
Τριάδα. Όποιος νηστεύει το τριήμερον
έχει μισθόν εις την ψυχήν του, και πάλιν
δεν λέγω εκείνο οπού δεν δύναται. Και
μίαν ημέραν να νηστεύση ωφελείται.

Θέλων ο Κύριος να δείξη το μέγα κακόν
οπού απετόλμησαν να κάμουν τα τέκνα
του διαβόλου, οι Εβραίοι, εσκότισε τον
ήλιον από τας εξ ώρας έως τας εννέα εις
όλον τον κόσμον • αι πέτραι εσχίζοντο,
όλη η γη έτρεμεν. Ετέθη ο Κύριος εις τον
τάφον, και ευθύς ανεστήθησαν χιλιάδες
νεκροί, οπού ήσαν χιλιάδες χρόνους
αποθαμένοι, και εκήρυξαν πως μόνον ο
Χριστός είναι Υιός και Λόγος του Θεού,
και Θεός αληθινός, και ζωή των νεκρών.
Πρέπει και ημείς οι ευσεβείς χριστιανοί
από σήμερον και ύστερα να μη κλαίωμεν
τους αποθαμένους ωσάν τους ασεβείς και
άπιστους, οπού δεν ελπίζουν ανάστασιν.
Ούτος ο κόσμος, αδελφοί μου, είναι ωσάν
μία φυλακή. Πότε πρέπει να χαίρεται ο
άνθρωπος; Όταν εμβαίνει εις την φυλακήν
ή όταν ελευθερώνεται από την φυλακήν;
Μοί φαίνεται, όταν εμβαίνει εις την
φυλακήν, τότε πρέπει να κλαίη και να
λυπήται, και όταν εξέρχεται από την

φυλακήν, τότε πρέπει να χαίρεται. Έτσι, αδελφοί μου, να μη λυπήσθε διά τους αποθαμένους, κάμνετε ότι μπορείτε διά την ψυχήν των • συλλείτουργα, μνημόσυνα, νηστείας, προσευχάς, ελεημοσύνας. Και όσες γυναίκες φορείτε λερωμένα διά τους αποθαμένους σας, να τα βγάλετε • διότι βλάπτετε και τον ευατόν σας και τους αποθαμένους. Φυσικόν είναι ο άνθρωπος να γεννηθή και ν' αποθάνη. Όταν γεννώμεθα, τότε πρέπει να κλαίωμεν, και όταν αποθνήσκωμεν, να χαιρώμεθα • και μάλιστα να μη κλαίετε διά τα μικρά παιδιά, οπού είναι ωσάν Άγγελοι μέσα εις τον παράδεισον. Το παιδί σου του Θεού ήτο • και όταν σου το εχάρισε ο Θεός, σε ετίμησε • και τώρα πάλιν οπού σου το επήρε, σου ετίμησε το παιδί σου να χαίρεται πάντοτε εις τον παράδεισον, και συ να κάθεσαι να κλαις είναι άπρεπον. Ένας βασιλεύς σου γυρεύει το παιδί σου να το κάμη βεζίρη και χαιρέσαι να του το δώσης • πολύ μάλλον δεν πρέπει οπού σε ηξίωσεν ο πανάγαθος Θεός και επήρε καρπόν από την βρωμισμένην κοιλίαν σου, και σου έβαλε το παιδί σου μέσα εις τον παράδεισον, και σου το φυλάγει να σου το παραδώση εις την Δευτέραν Παρουσίαν να λάμπη περισσότερον από τον ήλιον, διά να λάβης τον μισθόν σου να χαιρέσαι πάντοτε μαζί του; Είναι μερικοί μερικοί οπού έχουν τον διάβολον εις την καρδίαν των και λέγουν πως δεν είναι ανάστασις και δεν είδατε καμμίαν φορά να αναστηθή κανένας άνθρωπος. Όλοι οι άνθρωποι οπού είναι εδώ, προτού να γεννηθούν, δεν ήσαν αποθαμένοι; Καθώς ηδυνήθη ο Κύριος και μας ανέστησεν από την κοιλίαν της γης. Η κοιλία της μητρός μας και ο τάφος τί διαφέρει; Δεν βλέπομεν φανερά την ανάστασιν; Όταν κοιμώμεθα, δεν είμεθα ωσάν αποθαμένοι; Ο ύπνος τι είναι; Μικρός θάνατος, και ο θάνατος μεγάλος ύπνος. Και καθώς το σιτάρι οπού πίπτει εις την γην, ανίσως και δεν βρέχνη να σαπηθή να γίνη ωσάν χυλός, δεν φυτρώνει, έτσι και ημείς οπού αποθνήσκομεν και θαπτόμεθα εις την γην. Ανίσως και δεν εθάπτετο πρώτον εις τον τάφον ο Χριστός μας, δεν μας επότιζε την ζωήν την αιώνιον και την ανάστασιν. Δεν βλέπετε φανερά τα χόρτα πώς τα

ανασταίνει ο Θεός από την γην κατ' έτος;
Γνώσιν δεν έχομεν, χριστιανοί μου, να
στοχασθώμεν τα πάντα. Όλα μας τα
εχάρισεν ο Θεός. Όθεν διά το παρόν,
αδελφοί μου, σας παρακαλώ να ειπήτε
και δι' όλους τους αποθαμένους τρεις
φοράς: Ο Θεός συγχωρήσοι και ελεήσοι
αυτούς.

Επήγεν ο Κύριος εις την κόλασιν και
έβγαλε τον Αδάμ, την Εύαν και το γένος
του. Ανέστη την τρίτην ημέραν. Εφάνη
δώδεκα φορές εις τους Αποστόλους του.
Έγινε χαρά εις τον ουρανόν, χαρά εις την
γην και εις όλον τον κόσμον • φαρμάκι
και σπαθί δίστομον εις την καρδίαν των
Εβραίων και μάλιστα του διαβόλου. Διά
τούτο και οι Εβραίοι δεν κατακαίονται
άλλην ημέραν τόσον, ωσάν την Κυριακήν,
οπού ακούουν τον παπά μας να λέγη:
«Αναστάς εκ νεκρών Χριστός ο αληθινός
Θεός ημών». Διότι εκείνο οπού
εσπούδαζον οι Εβραίοι να κάμουν διά να
εξαλείψουν το όνομα του Χριστού μας,
εγύρισεν εναντίον της κεφαλής των.
Πρέπει και ημείς, αδελφοί μου, να
χαιρώμεθα πάντοτε, μα περισσότερον την
Κυριακήν, οπού είναι η Ανάστασις του
Χριστού μας. Διότι Κυριακήν ημέραν
έγινεν ο Ευαγγελισμός της Δεσποίνης
ημών Θεοτόκου και Αειπαρθένου Μαρίας.
Κυριακήν ημέραν μέλλει ο Κύριος να
αναστήση όλον τον κόσμον. Πρέπει και
ημείς να εργαζώμεθα τας εξ ημέρας διά
ταύτα τα μάταια, γήινα και ψεύτικα
πράγματα, και την Κυριακήν να
πηγαίνωμεν εις την εκκλησίαν και να
στοχαζώμεθα τας αμαρτίας μας, τον
θάνατον, την κόλασιν, τον παράδεισον,
την ψυχή μας οπού είναι τιμιωτέρα, από
όλον τον κόσμον, και όχι να
πολυτρώγωμεν, να πολυπίνωμεν και να
κάμνωμεν αμαρτίας • ούτε να
εργαζώμεθα και να πραγματευώμεθα την
Κυριακήν. Εκείνο το κέρδος οπού γίνεται
την Κυριακήν είναι αφωρισμένο και
κατηραμένο, και βάνετε φωτιά και
κατάρρα εις το σπίτι σας και όχι ευλογίαν
• και ή σε θανατώνει ο Θεός παράκαιρα,
ή την γυναίκα σου, ή το παιδί σου, ή το
ζώον σου ψοφά, ή άλλον κακόν σου
κάμνει. Όθεν, αδελφοί μου, διά να μη
πάθετε κανένα κακόν, μήτε ψυχικόν μήτε
σωματικόν, εγώ σας συμβουλεύω να

φυλάγετε την Κυριακήν, ωσάν οπού είναι αφιερωμένη εις τον Θεόν. Εδώ πώς πηγαίνετε, χριστιανοί μου; Την φυλάγετε την Κυριακήν; Αν είσθε χριστιανοί, να την φυλάγετε. Έχετε εδώ πρόβατα; Το γάλα της Κυριακής τι το κάμνετε; Άκουσε, παιδί μου • να το σμίγης όλο και να το κάμνης επτά μερίδια • και τα εξ μερίδια κράτησέ τα διά τον ευατόν σου, και το άλλο μερίδιον της Κυριακής, αν θέλης, δώσέ το ελεημοσύνην εις τους πτωχούς ή εις την Εκκλησίαν, διά να ευλογήση ο Θεός τα πράγματά σου. Και αν τύχη ανάγκη και θέλης να πωλήσης πράγματα φαγώσιμα την Κυριακήν, εκείνο το κέρδος μη το σμίγεις εις την σακκούλα σου, διότι την μαγαρίζει • αλλά δώσέ τα ελεημοσύνην, διά να σας φυλάγη ο Θεός.

Εις τας τεσσαράκοντα ημέρας ευλόγησεν ο Κύριος τους αγίους Αποστόλους, ανελήφθη εις τους ουρανούς και εκάθησεν εκ δεξιών του προανάρχου Πατρός, να συμβασιλεύση αιωνίως και να προσκυνήται από τους Αγγέλους. Ένα πράγμα θα σας φανερώσω, χριστιανοί μου • το ηξεύρω πως θα σας καύσω την καρδιά • είναι φοβερόν και λυπηρόν • τρέμει η καρδιά μου να το ειπώ, αλλά τι να κάμω, οπού μου λέει ο Χριστός μας πως ανίσως και δεν το φανερώσω, με θανατώνει και με βάνει εις την κόλασιν; Μας φανερώνει η θεία Γραφή, το άγιον και ιερόν Ευαγγέλιον, πως εις τον όγδοον αιώνα θα γίνη το τέλος του κόσμου και μέλλει να χαλάση τούτος ο κόσμος.

Και θα στείλη ο Θεός τον προφήτην Ηλίαν να διδάξη τους χριστιανούς να φυλάγουν την πίστιν των. Ο αντίχριστος, αδελφοί μου, είναι άνθρωπος οπού έχει κακήν γνώμην, κακήν προαίρεσιν και κατοικεί ο διάβολος εις την καρδίαν του, και λέγει πως είναι Θεός • και ο αντίχριστος θα θανατώση τον προφήτην Ηλίαν. Εγώ, αδελφοί μου, εξετάζοντας έμαθα και εκατάλαβα, πως ο προφήτης Ηλίας και ο αντίχριστος ήλθε • και εθανάτωσε τον προφήτην Ηλίαν. Ο προφήτης Ηλίας, χριστιανοί μου, είναι ζωντανός τόσους χρόνους και ηξεύρει ο Θεός πού τον έχει φυλαγμένον έως την σήμερον. Ανίσως και θέλετε να μάθετε

πού ευρήσκεται, εδώ κοντά είναι και
αυτός • τα λόγια οπού σας λέγω εκείνου
είναι. Ο προφήτης Ηλίας, όταν έλθη να
διδάξη δε θα φανερωθή εις τον κόσμο,
καθώς λέγει το Άγιον Πνεύμα, ίνα μη
ελθών πατάξη την γην άρδην, ήτοι, λέγει
το Άγιον Πνεύμα διά να μη φοβίση και
ταράξη τον κόσμον και την γην, δεν θέλω
τον φανερώσει εις σας τους χριστιανούς.
Αμή τι έχει, παιδιά μου, να φανερωθή; Ο
ζήλος του και η διδασκαλία του. Αυτά τα
δύο με ηξίωσεν ο πανάγαθος Θεός διά την
ευσπλαγχνίαν του και μου εχάρισε και μη
καρτερήτε άλλον Ηλίαν να σας διδάξη.

Αμή τι καρτερούμεν; Λυπηρόν είναι να
σας το ειπώ! Σήμερον, αύριον
καρτερούμεν δίψας, πείνας μεγάλας,
οπού να δίνωμεν χιλιάδας φλωρία και να
μη ευρίσκωμεν ολίγον ψωμί ή νερό.
Σήμερον, αύριον περιμένωμεν θανατικές
ασθενείας μεγάλας, οπού να μη
προφθάσωμεν οι ζωντανοί να θάπτομεν
τους αποθαμένους. Σεισμός παγκόσμιος
θα γίνει, όλος ο κόσμος θα γίνη ένας
κάμπος θα πέσουν όλα τα βουνά όλα τα
σπίτια. Η θάλασσα θα σηκωθή ψηλά
δεκαπέντε πήχεις από τα υψηότερα
βουνά. Τα άστρα θα πέσουν από τον
ουρανόν • ο ήλιος και η σελήνη θα
σκοτισθούν • ο ουρανός οπού φαίνεται, η
γη και τα πάντα και όλος ο κόσμος θα
χαλάση. Πότε θα γίνουν αυτά; Ο Χριστός
μας λέγει: επλησίασε τώρα κοντά. Έγγιξε
το μαχαίρι εις το κόκκαλον. Έξαφνα θα
γίνουν • ημπορούν να γίνουν και απόψε.
Τάχα να μη είναι και τώρα η αρχή; Δεν
βλέπετε πως εχάθησαν τα γεννήματά σας
και τα σπαρτά σας; Εστέρεψαν αι βρύσες,
τα ποτάμια • σήμερον μας υστερεί το ένα,
αύριον το άλλον, και από λίγον μας δίδει
ο Θεός, και ημείς ως αναίσθητοι δεν τα
στοχαζόμεθα.

Τούτο σας λέγω και σας παραγγέλω • καν
ο ουρανός να κατεβή κάτω, καν η γη να
ανεβή επάνω, καν όλος ο κόσμος να
χαλάση, καθώς μέλλει να χαλάση,
σήμερον, αύριον, να μη σας μέλη τι έχει
να κάμη ο Θεός. Το κορμί σας ας το
καύσουν, ας το τηγανίσουν • τα
πράγματά σας ας σας τα πάρουν • μη σας
μέλλει • δώσε τά τα • δεν είναι ιδικά
σας. Ψυχή και Χριστός σας χρειάζονται.

Αυτά τα δύο όλος ο κόσμος να πέση, δεν
ημπορή να τα πάρη, εκτός και τα δώσετε
με το θέλημά σας. Αυτά τα δύο να τα
φυλάγετε, να μη τα χάσετε. Τώρα,
αδελφοί μου, τι σημείον καρτερούμεν; Δεν
καρτερούμεν άλλο παρά πότε να λάμψη ο
πανάγιος Σταυρός εις τον ουρανόν
περισσότερον από τον ήλιον, και να
λάμψη ο γλυκύτατός μας Ιησούς Χριστός
και Θεός επτά φορές περισσότερο από
τον ήλιον, με χίλιες χιλιάδες και μύριες
μυριάδες Αγγέλους, με δόξαν θεϊκήν.

Και έχει ν' αναστήση ο Κύριος όλον τον
κόσμον. Και οι καλοί θα είναι ως
Αγγελοι, και οι κακοί ωσάν δαίμονες,
πρώτον τα τέκνα του διαβόλου οι
Εβραίοι, οι οποίοι όχι μόνον δεν
επίστευσαν εις τον Χριστόν μας, αλλά
και τον εσταύρωσαν. Τότε θα ίδουν
εκείνην την δόξαν του Χριστού μας να
πιστεύσουν και να τον προσκυνήσουν,
αμή εκείνη η πίστης δεν τους ωφελεί
τότε. Τώρα χρειάζεται η πίστης. Διά
τούτο, αδελφοί μου, καλότυχoi και
τρισμακάριοι οι χριστιανοί οπου
πιστεύουν τώρα, και αλοίμονον εις τους
απίστους. Καλύτερα ας μη είχαν γεννηθή
εις τον κόσμον. Τότε θα ξεχωρίση ο
Κύριος τους δικαίους από τους
αμαρτωλούς, καθώς ξεχωρίζει ο ποιμήν
τα πρόβατα από τα ερίφια, και θα βάλη
τους δικαίους εις τα δεξιά του, και τους
αμαρτωλούς εις τα αριστερά του. Και θα
είπη εις τους δικαίους: «Δεύτε οι
ευλογημένοι του Πατρός μου να
κληρονομήσετε τον παράδεισον, να
χαίρεσθε μαζί με τους Αγγέλους μου
πάντοτε, διότι εφυλάξατε την πίστιν μου
και τα προστάγματά μου». Εις δε τους
αμαρτωλούς θα είπη ο Κύριος:
«Πηγαίνετε σεις οι κατηραμένοι εις την
κόλασιν να καίεσθε μαζί με τον
διάβολον, τον πατέρα σας, πάντοτε, διότι
δεν εφυλάξατε την πίστιν μου και τα
προστάγματά μου». Και θα ανοίξη ο
Κύριος ένα πύρινον ποταμόν, ως
θάλασσα, να ρίψη όλους τους ασεβείς,
απίστους, αιρετικούς, αθέους και
αμαρτωλούς μέσα, να καίωνται πάντοτε •
και θα βάλη τους ευσεβείς και
ορθοδόξους χριστιανούς και δίκαιους
μέσα εις τον παράδεισον να χαίρωνται
πάντοτε.

Όθεν πρέπει και ημείς, αδελφοί μου, να στοχασθώμεν τι είμεθα, δίκαιοι ή αμαρτωλοί; Και ανίσως είμεθα δίκαιοι, καλότυχοι και τρισμακάριοι. Ανίσως δε και είμεθα αμαρτωλοί, πρέπει τώρα οπού έχομεν καιρόν να μετανοήσωμεν από τα κακά και να πράξωμεν τα καλά. Η κόλασις μας καρτερεί • πότε θα μετανοήσωμεν; Όχι αύριον, μεθαύριον και του χρόνου, αλλ' αυτήν την ώραν. Διότι δεν ηξεύρομεν έως αύριον τι έχομεν να πάθωμεν. Ο Χριστός μας λέγει να είμεθα πάντοτε έτοιμοι. Πόσον κακόν πράγμα είναι, χριστιανοί μου, να πέση ο άνθρωπος εις την αμαρτίαν και να μη μετανοήση! Στοχασθήτε!

Τον παλαιόν καιρόν οι Εβραίοι εθανάτωσαν όλους τους προφήτας, όλους τους δικαίους διδασκάλους: χιλιάδες φορές άφησαν τον Χριστόν και επροσκύνησαν τον διάβολον, και τόσον όπου έκαμαν ένα μοσχάρι και το επροσκυνούσαν διά Θεόν, καθώς το έχουν ως την σήμερον. Και τώρα το αυτό είναι να συναναστρέφesai και να πραγματεύεσαι να τρώγης και να πίνεις με τον διάβολον. Ετόλμησαν και εσταύρωσαν και τον Χριστόν μας. Ο Πανάγαθος εις όλα αυτά τους εφύλαγε, τους εσκέπαζεν. Εκαρτέρησε ο Κύριος ύστερα από την σταύρωσήν Του τριάντα χρόνια να μετανοήσουν, αλλά δεν μετανόησαν. Τότε τους κατηράσθη, τους αφόρισε, τους οργίσθη και άφηκε τον διάβολον μέσα εις την καρδίαν των, καθώς τον έχουν έως σήμερον. Εσκοτίσθησαν, έφυγον από όλον τον κόσμον και επήγαν εις την Ιερουσαλήμ. Σηκώνει ο Θεός τον βασιλέα από την παλαιάν Ρώμην και πολιορκεί τους Εβραίους μέσα εις την Ιερουσαλήμ, και οι πατέρες και αι μητέρες έσφαζον τα τέκνα των και τα έτρωγον. Ο διάβολος θέλει να τρώγουν οι γονείς τα τέκνα των και όχι ο Θεός.

Ακούετε, αδελφοί μου, ο άνθρωπος τι κακόν παθαίνει όταν αμαρτάνη και τον εγκαταλείψη ο Θεός; Φοβερόν το εμπεσείν εις χείρας Θεού ζώντος. Μεγάλην ευσπλαχνίαν έχει ο Θεός, αλλά έχει και μεγάλην οργήν • και καθώς

επαίδευσεν τους Εβραίους, παιδεύει και
ημάς, ανίσως και δεν κάμνωμεν καλά.

Βάνει ο Θεός τον βασιλέα μέσα εις την
Ιερουσαλήμ και θανατώνει χίλιες εκατόν
είκοσι χιλιάδες Εβραίους, και τόσον,
οπού έγινε αίμα ωςάν θάλασσα. Τριάντα
φλωρία επώλησαν οι Εβραίοι τον Χριστόν
μας, τριάντα εις το φλωρί επώλησεν ο
Χριστός μας χίλιες χιλιάδες Εβραίους.
Εσύ έμαθες και πωλείς τον Χριστόν, και
εκείνος δεν ημπορεί να σε πωλήση;

Και τώρα μη δυνάμενοι οι Εβραίοι να τον
μετασταυρώσουν τον Χριστόν, κάθε
Μεγάλην Παρασκευήν τον κάνουν από
κερί και τον σταυρώνουν, και ύστερα τον
καΐουν • ή παίρνουν ένα αρνί και το
κτυπούν με τα μαχαίρια και το
σταυρώνουν αντί του Χριστού. Ακούετε
κακίαν των Εβραίων και του διαβόλου;
Καθώς γεννηθή το Εβραιόπαιδον, αντί να
το μαθαίνουν να προσκυνή τον Θεόν, οι
Εβραίοι, παρακινούμενοι από τον πατέρα
των τον διάβολον, ευθύς οπού γεννηθή,
το μαθαίνουν να βλασφημά και να
αναθεματίζη τον Χριστόν μας και την
Παναγίαν μας • και εξοδεύουν πενήντα,
εκατόν πουγγία να εύρουν κανένα
χριστιανόπουλο να το σφάξουν, να
πάρουν το αίμα του, και με εκείνο
κοινωνούν. Ο διάβολος θέλει να πίνωμεν
το αίμα των παιδίων, και όχι ο Θεός. Ο
Χριστός μας παραγγέλει να ευχόμεθα
όλον τον κόσμον. Ο Εβραίος, όσον και αν
είναι φίλος σου, πήγαινε, καλημέρισέ τον,
και βάλε το αυτί σου να ακούσης τι σου
λέγει. Εσύ τον εύχεςαι και τον χαιρετάς,
και εκείνος σε καταράται και σου λέγει,
κακή ημέρα σου, διότι η καλή μέρα είναι
του Χριστού, και δεν θέλει ούτε να την
ακούση ούτε να την είπη ο Εβραίος.
Κοίταξε εις το πρόσωπον ένα Εβραίο όταν
γελά • τα δόντια του ασπρίζουν, το
πρόσωπόν του είναι ωςάν πανί
αφωρισμένο, διότι έχει την κατάραν από
τον Θεόν, και δεν γελά η καρδιά του.
Έχει τον διάβολον μέσα του οπού δεν τον
αφήνει. Κοίταξε και ένα χριστιανόν εις το
πρόσωπον, ας είναι και αμαρτωλός •
λάμπει το πρόσωπόν του, χύνει η χάρις
του Αγίου Πνεύματος. Σφάζει ο Εβραίος
ένα πρόβατον, και το μισό το
εμπροσθινόν το κρατεί διά λόγου του, και

το πισινόν το μπουντζώνει και το πωλεί
εις τους χριστιανούς διά να τους
μαγαρίση. Και αν σου δώση Εβραίος
κρασί ή ρακί, είναι αδύνατον να μη το
μαγαρίση πρώτον • και αν δεν προφθάση
να κατουρήση μέσα, θα πτύση. Όταν
αποθάνη κανένας Εβραίος, τον βάζουν
μέσα εις ένα σκαφίδι μεγάλο και τον
πλένουν με ρακί, και του βγάνουν όλην
του την βρώμα, και εκείνο το ρακί το
φτιάχνουν με μυριστικά, και τότε το
πωλούν εις τους χριστιανούς
ευθυνότερον, διά να τους μαγαρίσουν.
Πωλούν ψάρια εις την πόλιν οι Εβραίοι;
Ανοίγουν το στόμα του οψαρίου και
κατουρούν μέσα, και τότε το πωλούν εις
τους χριστιανούς.

Ο Εβραίος μου λέγει πως ο Χριστός μου
είναι μπάσταρδος, και η Παναγία μου
πόρνη. Το άγιον Ευαγγέλιον λέγει πως το
έγραψεν ο διάβολος. Τώρα έχω μάτια να
βλέπω Εβραίον; Ένας άνθρωπος να με
υβρίση, να φονεύση τον πατέρα μου, την
μητέρα μου, τον αδελφό μου, και ύστερα
το μάτι να μου βγάλη, έχω χρέος ωσάν
χριστιανός να τον συγχωρήσω. Το δε να
υβρίση τον Χριστόν μου την Παναγίαν
μου, δεν θέλω να τον βλέπω. Και η
ευγένειά σας πώς σας βαστά η καρδιά να
κάνετε πραγματείας με τους Εβραίους;
Εκείνος οπού συναναστρέφεται με τους
Εβραίους, αγοράζει και πωλεί, τι
φανερώνει; Φανερώνει και λέγει, πως
καλά έκαμαν οι Εβραίοι και εθανάτωσαν
τους προφήτας και όλους τους
διδασκάλους και όλους τους καλούς.
Καλά κάμνουν και μας μαγαρίζουν και
πίνουν το αίμα μας.

Ταύτα διατί σας τα είπα, χριστιανοί μου;
Όχι διά να φονεύετε τους Εβραίους και
να τους κατατρέχετε, αλλά διά να τους
κλαίετε, πώς άφησαν τον Θεόν και
επήγαν με τον διάβολον. Σας τα είπα να
μετανοήσωμεν ημείς τώρα οπού έχομεν
καιρόν, διά να μη τύχη και μας οργισθή ο
Θεός και μας αφήση από το χέρι Του και
πάθωμεν και ημείς σαν τους Εβραίους και
χειρότερα.

Χριστιανοί μου, φθάνουν αυτά • δεν
ημπορώ να σας είπω περισσότερα. Σας
είπα και εγώ εκείνο οπού με εφώτισεν ο

Θεός • ζητήσατε και η ευγενία σας να μάθετε τα άλλα. Είσθε φρόνιμοι και γνωστικοί • καταλάβετε το καλόν σας και κάμετέ το. Τώρα τι κάμνομεν, χριστιανοί μου; Εγώ σας συμβουλεύω, αμή δεν με συμβουλευέτε και η ευγενία σας; Η εργασία η ιδική μου είναι και ιδική σας, είναι της πίστεώς μας, του Γένους μας. Έχω και δύο λογισμούς. Ο ένας λογισμός μου λέγει να σας ευχηθώ και να με ευχηθήτε, και να σηκωθώ να πηγαίνω εις άλλο μέρος, να ακούσουν και άλλοι αδελφοί μας οπού με καρτερούν. Ο άλλος λογισμός μου λέγει: Όχι, μη πηγαίνης, μόνον κάθησε να κάμης καθώς έκαμες και εις άλλα χωρία, να τελειώσης και τα επίλοιπα. Διότι αυτά οπού είπομεν εις τρεις λόγους με συντομίαν, ομοιάζουν ωσάν ένας άνθρωπος να κτίση μίαν εκκλησίαν χωρίς σκεπήν. Τα άλλα οπού έχομεν να είπωμεν ομοιάζουν ωσάν σκεπήν. Ποία είναι η σκεπή; Εγώ βλέπω το Γένος μας οπού έπεσεν εις πολλά κακά • έχουν κατάρεις, αφορισμούς, αναθεματισμούς, όρκους, βλασφημίας και άλλα τοιαύτα. Να καθαρισθούν οι χριστιανοί, να αγιασθούν τα χωρία των και να καθαρισθούν ψυχικώς και σωματικώς. Το δεύτερον παρακινώ τους χριστιανούς να φτιάξουν σταυρούς και κομποσχοίνια, και παρακαλώ τον Χριστόν μας και τα ευλογεί, διά να τα έχουν οι χριστιανοί φυλακτήρια. Τρίτον είναι οπού κάμνω τους χριστιανούς όλους και συγχωρούν ζωντανούς και αποθαμένους. Αυτά τα τρία μου λέγει ο λογισμός μου. Αλλά τώρα μου δίνετε την ευχήν σας να πηγαίνω, και τα άλλα τα τελειώνετε η ευγενία σας;

- Όχι, άγιε διδάσκαλε, σε παρακαλούμεν να καθήσης να μας τα τελειώσης, διότι δεν ηξεύρομεν να τα κάμωμεν.

- Καλά, χριστιανοί μου, διά την αγάπην του Χριστού μας και την ιδικήν σας θα καθήσω.

Είναι πολλοί παπάδες εδώ; Κάμνετε τον κόπον, άγιοι ιερείς, να σηκωθήτε επάνω να ιδώ, είσθε πολλοί; Άγιοι ιερείς, μου κάμνετε μίαν χάριν, να διαβάσωμεν ένα άγιον Ευχέλαιον, να χρισθούν οι χριστιανοί οι αδελφοί μας;

- Ορισμός σου, άγιε του Θεού.

- Έχω φλωρία πολλά να σας πληρώσω, μα δεν σας τα δίδω. Θέλω χάρισμα, διότι με πληρωμήν δεν ενεργεί η χάρις του Θεού, του Παναγίου Πνεύματος • διότι έτσι λέγει ο Χριστός μας: Χάρισμα σας έδωσα εγώ την χάριν μου, χάρισμα να την δίδετε και σεις εις τους αδελφούς σας. Το κάμνετε, άγιοι ιερείς;

- Μάλιστα, άγιε του Θεού.

- Παρακαλώ και εγώ τους χριστιανούς και σας συγχωρούν δι' αυτό το χάρισμα. Θέλετε να βάλω τους χριστιανούς να σας συγχωρήσουν, ή δεν έχετε αμαρτίας; Και σας φιλεύω αύριον από ένα βιβλίον, όχι διά πληρωμήν, αλλά διά μίαν ευχήν.

- Ορισμός σου.

- Σας παρακαλώ, χριστιανοί μου, να ειπήτε διά τους αγίους ιερείς, οπού θα σας διαβάσουν το άγιον Ευχέλαιον, τρεις φορές: Ο Θεός συγχωρήσοι και ελεήσοι αυτούς. Αν θέλετε και η αγιωσύνη σας ζητήσατε συγχώρησιν. Άγιε, εφημέριε, μου χρειάζονται απόψε να ετοιμάσης είκοσι φλεντζάνια και δύο οκάδες λάδι. Χριαλίδια έχει το παιδί το ιδικό μου και σου δίδει. Και αν θέλης, περιπάτησε, παπά μου, εις τα σπίτια να μαζεύσης καμμιά δεκαριά οκάδες λάδι, και βάνεις διά το Ευχέλαιον μία οκά, και το άλλο το δίνεις της παπαδιάς και το τρώγει.δεν είναι καλά έτσι; Το κάμνεις;

- Το κάμνω, άγιε του Θεού.

- Αν δεν το κάμης, αύριον σε κηρύττω ψεύστη και σε εντροπιάζω. Σηκωθήτε επάνω δέκα εντόπιοι • ακούσατε. Οι πέντε να κάμετε απόψε δεκαπέντε σακκιά • και σεις αι γυναίκες να φέρετε ψωμί και το σιτάρι απόψε • και σεις οι πέντε να σταθήτε επίτροποι, και να κόψετε τα ψωμιά και να τα βάλετε μέσα στα σακκιά, και το σιτάρι. Το κάμνετε;

- Το κάμνομεν, άγιε του Θεού.

- Εσείς οι άλλοι πέντε να φέρετε πέντε καζάνια νερό απόψε να ξημερωθούν

έτοιμα διά να παρακαλέσωμεν το Χριστόν
αύριον να τα ευλογήση και να πάρουν οι
χριστιανοί δι' αγιασμόν. Το κάμνετε;

- Το κάμνομεν, άγιε του Θεού.

- Καλά, παιδιά μου. Καθήσατε να
τελειώσωμεν και τα επίλοιπα. Προσέχετε
λοιπόν, παιδιά μου, να μη
υπερηφανεύεσθε.

(τα επίλοιπα είναι εις το τέλος της Α'
διδαχής).

ΔΙΔΑΧΗ Ε'

Εν αρχή εποίησεν ο Θεός τον ουρανόν και
την γην και πάντα τα εν αυτοίς κ.λ.π.,
λέγει ο προφήτης Μωυσής πεφωτισμένος
εκ Πνεύματος Αγίου εις την Αγίαν
Γραφήν.

Τον παλαιόν καιρόν, χριστιανοί μου,
εγίνοντο καλοί οι άνθρωποι. Μεταξύ εις
τους πολλούς έχομεν και ένα
ονομαζόμενον Μωυσήν. Ο Μωυσής,
αδελφοί μου, από μικρόν παιδίον έλαβε
δύο πράγματα εις την καρδίαν του •
αγάπην εις τον Θεόν και εις τους
αδελφούς του. Αυτάς τα δύο αγάπας να
έχετε, χαράν, δόξαν, αγαλλίασιν,
πλούτον, θησαυρόν να χαιρώμεθα με
αυτάς τας δύο αγάπας πάντοτε. Σαράντα
χρόνους εσπούδασεν ο προφήτης Μωυσής
να μάθη τα γράμματα, διά να καταλάβη
πού περιπατεί. Να σπουδάζετε και σεις,
αδελφοί μου, να μανθάνετε γράμματα
όσον ημπορείτε. Και άμα δεν εμάθετε οι
πατέρες, να σπουδάζετε τα παιδιά σας,
να μανθάνουν τα ελληνικά, διότι και η
Εκκλησία μας είναι εις την ελληνικήν.
Και αν δεν σπουδάσης τα ελληνικά,
αδελφέ μου, δεν ημπορείς να καταλάβεις
εκείνα οπού ομολογεί η Εκκλησία μας.
Καλύτερον, αδελφέ μου, να έχης
ελληνικόν σχολείον εις την χώραν σου,
παρά να έχης βρύσες και ποτάμια • και
ωσάν μάθης το παιδί σου γράμματα, τότε
λέγεται άνθρωπος. Το σχολείον ανοίγει
τας εκκλησίας • το σχολείον ανοίγει τα
μοναστήρια.

Σαράντα χρόνους παρεκάλει ο Μωυσής
τον Θεόν διά να ξεσκλαβώση τους
αδελφούς του τούς Εβραίους από την

Αίγυπτον. Πρέπει και συ, αδελφέ μου, να παρακαλής τον Θεόν όσον ημπορείς διά το καλόν του αδελφού σου • όχι, αδελφέ μου, να τον κλέπτης και να τον φονεύης και να αγαπάς το κακόν του. Σαράντα ημέρας και σαράντα νύκτας ενήστευσεν ο προφήτης Μωυσής, ωσάν οπού εκαθαρίσθη ψυχικώς και σωματικώς από πάσαν αμαρτίαν. Ακούσατε, αδελφοί μου, τι καλά που έκαμεν ο προφήτης Μωυσής, να ιδήτε και ο πανάγαθος Θεός τί μεγάλο καλόν οπού του εχάρισε. Τον εχειροτόνησε βασιλέα και εβασίλευσε σαράντα χρόνους • τον έκαμε και προφήτην εις όλον τον κόσμον, να ηξεύρη όλα τα μέλλοντα και τα παρελθόντα • τον έκαμεν ωσάν τον εαυτόν του ο Θεός. Έζησεν ο προφήτης Μωυσής εκατόν είκοσι οκτώ χρόνους και επέρασε και εδώ καλά και επήγε και εις τον παράδεισον να χαίρεται πάντοτε. Έτσι πρέπει, αδελφοί μου, να παιδευόμεθα και ημείς, να πιστεύωμεν όσον είναι δυνατόν, να καθαριζόμεθα από πάσαν αμαρτίαν ψυχικήν και σωματικήν, και να γινώμεθα ωσάν Άγγελοι. Και αν δεν παιδευόμεθα, αδελφοί μου, παρά τρώγωμεν και πίνωμεν, και χαιρώμεθα, και χορεύωμεν, δεν πρέπει να λεγώμεθα άνθρωποι, αλλά ζώα άλογα.

Ο πανάγαθος Θεός, αδελφοί μου, εφώτισε τον προφήτην Μωυσήν και μας έγγραψε πολλά και διάφορα νοήματα. Εκείνα οπού είπομεν εψές, είναι από τον προφήτην Μωυσήν. Είπομεν εψές, αδελφοί μου, πως ο πανάγαθος Θεός είναι ένας, ακατάληπτος, ανερμήνευτος, παντοδύναμος • πως είναι η Αγία Τριάς, Πατήρ, Υιός και Άγιον Πνεύμα • πως έκαμε δέκα τάγματα Αγγέλους πρώτον • πως ένα τάγμα έγιναν δαίμονες διά την υπερηφάνειάν των, και τότε έκαμεν ο Θεός ημάς τους ανθρώπους διά να μας βάλη εις τον παράδεισον, εις το πρώτον τάγμα των Αγγέλων.

Και έπλασεν ο Θεός ένα άνδρα και μίαν γυναίκα. Καθώς ζυμώνομεν ημείς το αλεύρι με το νερόν και κάμνομεν ένα ψωμί, έτσι και Θεός επήρε χώμα και το εζύμωσε και έκαμεν ένα άνδρα, και ενεφύσησε και του έδωσε ψυχήν αγγελικήν, αθάνατον. Γυναίκα εις τον

κόσμον δεν ήτο, και έβγαλεν ο Θεός από τον άνδρα μίαν πλευράν και την εχρεωστούσε. Γυναίκες εις τον κόσμον ήσαν χίλιες χιλιάδες, αλλά καμμία δεν ευρέθη να πληρώση την πλευράν του Αδάμ, παρά η Δέσποινα Θεοτόκος, οπού ηξιώθη και εγέννησε τον Ιησούν Χριστόν και Θεόν, διά την καθαρότητά της. Παρθένος ήτο και παρθένος έμεινε, και έγινε Βασίλισσα εις τον ουρανόν και εις τους Αγγέλους και πάσης νοητής και αισθητής κτίσεως.

Έκαμε δε ο πανάγαθος Θεός ένα παράδεισον κατά το μέρος της Ανατολής όλον χαρά και ευφροσύνην. Έβαλε δε ο Θεός τον άνδρα και την γυναίκαν μέσα εις τον παράδεισον, και τους εχάρισε και όλα τα αγαθά του παραδείσου, και τους παρήγγειλεν ο πανάγαθος Κύριος, διά να γνωρίζουν Θεόν, διά να γνωρίζουν Ποιητήν, μίαν παραγγελίαν, λέγων εις αυτούς, ότι από μίαν συκήν να μη φάγητε σύκα, και αν δεν φυλάξετε την εντολήν μου και φάγετε σύκα, εγώ θα σας θανατώσω. Ο άνδρας και η γυναίκα κατεφρόνησαν την προσταγήν του Θεού και έφαγον. Να απέχετε λοιπόν, αδελφοί μου • να μη κάμνετε ωσάν τον Αδάμ και την Εύαν, να καταφρονήτε τον λόγον του Θεού, διότι, αδελφοί μου, ο πανάγαθος Θεός είναι εύσπλαχνος, αλλά είναι και δίκαιος. Έχει και ράβδον σιδηράν εις τα χείρας του. Εξόχως σεις αι γυναίκες να προσέχετε να μη πάθετε ωσάν την Εύαν, να κάμετε τον λόγον του διαβόλου και να αφήνετε τα προστάγματα του Θεού. Να απέχετε αι γυναίκες, να μη παρακινήτε τους άνδρας εις το κακόν ωσάν την Εύαν.

Ο άνδρας και η γυναίκα κατεφρόνησαν την προσταγήν του Θεού και έφαγον • τους αξώρισεν ο Θεός από τον παράδεισον και ήλθον εις τον κατηραμένον τούτον τόπον. Λέγουσι δε πως έκαμαν τριαντατρία παδιά αρσενικά, και είκοσι επτά θυγατέρας, και έζησαν εννεακοσίους τριάκοντα χρόνους και υπήγον εις την κόλασιν και εκαίοντο και εφλογίζοντο πέντε και ήμισυ χιλιάδες χρόνια.

Έως εδώ το εφέραμεν εψές. Όλοι οι άνθρωποι από ένα άνδρα και μίαν

γυναίκα εγεννήθημεν, και όλοι είμεθα αδελφοί. Ο διάβολος, αδελφοί μου, ο μισόκαλος εχθρός μας, βλέποντας τον κόσμον πως πληθαίνει, εφθόνησε και εβουλήθη εις την καρδίαν του να εξολοθρεύση τον κόσμον και έβαλε μίσος εις την καρδίαν των ανθρώπων να μισούν αλλήλους και να μη υπανδρεύωνται και γεννώσι τέκνα και αυξάνη ο κόσμος. Και έριψε τους ανθρώπους εις αρσενοκοιτίας, κτηνοβασίας και άλλα αισχρά, οπού δεν τα έκαμνον ούτε τα άλογα ζώα. Βλέπων ο πανάγαθος Θεός πως ο μισόκαλος διάβολος έβαλε σκοπόν εις την καρδίαν του να τελειώση τον κόσμον, παρήγγειλεν ότι όποιος δεν κάμνει παιδιά να είναι κατηραμένος. Και από τότε υπανδρεύοντο και έπαιρνον γυναίκας. Άκουσε και συ, αδελφέ μου, οπού δεν κάμνεις παιδιά • λοιπόν έχεις κατάρα; Λοπόν κακά κάμνεις να λυπάσαι. Ο πανάγαθος Θεός διά να κόψη εκείνο το κακόν το έκαμε. Συ, αδελφέ μου, οπού λυπάσαι πως δεν κάμνεις παιδιά, γογγύζεις πως έχεις κατάρα; Δεν έχεις κατάρα.

Χιλιάδες, μυριάδες άνδρες και γυναίκες εις τον κόσμον, οπού εφύλαξαν παρθενίαν και δεν έκαμον παιδιά. Και αν έχης συ την κατάραν, την έχουν και εκείνοι • την έχω και εγώ οπού είμαι καλόγηρος. Και τι σε βλάπτει να γεννήσης όλους τούτους τους ανθρώπους τέκνα πνευματικά; Πάρε, αδελφέ μου, δύο παιδιά πτωχά εις το σπίτι σου να τα κάμης τέκνα σου πνευματικά, να έχης μισθόν από τον Θεόν και τιμήν από τους ανθρώπους • να γεννήσης την ταπεινώσιν, νηστείαν, προσευχήν, ελεημοσύνην, αγάπην εις τον Θεόν και εις τους αδελφούς σου, και τότε σώζεσαι. Εσύ πάλιν, αδελφέ μου, οπού κάμνεις τα παιδιά, να κλαίης και να λυπάσαι, διότι όσας αμαρτίας κάμνουν τα παιδιά σου αναφέρονται και εις την ψυχήν σου. Μένεις ανύπανδρος; Ένα χρέος χρωστάς. Υπανδρεύθης; Έχεις χρέος να σώσης και την γυναίκα σου, δύο παιδιά, τρία, πέντε ή δέκα έκαμες. Όσα παιδιά και αν κάμης, τόσα χρέη χρεωστείς. Δεν ακούεις οπού λέγουν τα παιδιά σου: Ανάθεμα τον πατέρα τον πατέρα οπού τα έσπερνε; Εγώ αγροικώ πολλούς οπού το λέγουν. Διά τούτο, αδελφέ μου, εσύ οπού κάμνεις τα

παιδιά, να τα παιδεύης και να τα
μανθάνης γράμματα και εξόχως
ελληνικά, διότι η Εκκλησία μας είναι εις
την ελληνικήν γλώσσαν. Δεν σας λέγω
περισσότερα, διότι είσθε φρόνιμοι και
γνωστικοί.

Τον παλαιόν καιρόν ήτο ένας άνθρωπος
ονομαζόμενος Ιωακείμ, είχε δε και μίαν
γυναίκα ονομαζομένην Άνναν. Καλός και
ο άνδρας καλή και η γυναίκα, και από
γένος βασιλικόν και οι δύο, αλλά η
γυναίκα ήτο καλύτερα. Πολλές γυναίκες
ευρίσκονται εις τον κόσμον οπού είναι
καλύτερες από τους άνδρας. Τι σε ωφελεί
να καυχάσαι πως είσαι άνδρας, και είσαι
χειρότερος από την γυναίκα και
πηγαίνεις εις την κόλασιν και καίεσαι
πάντοτε, και η γυναίκα σου να πηγαίνη
εις τον παράδεισον να χαίρεται πάντοτε;
Ήσαν δε, αδελφοί μου, ο Ιωακείμ και η
Άννα άνθρωποι ευλαβείς, σώφρονες,
ενάρετοι, ταπεινοί. Είχαν τον οίκον των
ξενοδοχείου, αλλά παιδιά δεν έκαμνον.
Γνωρίζοντες πώς ο πανάγαθος Θεός δίδει
όλα τα αγαθά, τον παρεκάλουν να τους
δώση ένα τέκνον, αρσενικόν ή θηλυκόν,
και να το αφιερώσουν εις τον Ναόν.
Βλέπων ο Πανάγαθος την καλήν των
γνώμην και των δύο, ευθύς εγγαστρώθη η
γυναίκα του Ιωακείμ και εγέννησε την
Δέσποιναν Θεοτόκον, την Βασίλισσα.
Ακούετε, αδελφοί μου, πώς ο Ιωακείμ και
η Άννα είχαν την ελπίδα των εις τον Θεόν
και τους έδωκε την χάριν οπού του
εζήτησαν. Οι μάρτυρες ηγόρασαν τον
παράδεισον με το αίμα των, αι ασκηταί
με την ασκητικήν των ζωήν, και ημείς,
αδελφοί, οπού κάμνομεν τα παιδιά, με τι
θα αγοράσωμεν τον παράδεισον; Με την
φιλοξενίαν • να φιλεύωμεν τους
πτωχούς, τους τυφλούς και τους χωλούς
αδελφούς μας, ωσάν τον Ιωακείμ, και όχι
τους πλουσίους, διότι έχουν εκείνοι εδώ,
και μας εξαγοράζουν εις ταύτην την ζωήν
την ματαίαν • μα οι πτωχοί δεν έχουν να
μας εξαγοράσουν εδώ, και μας το δίδει ο
πανάγαθος Θεός εις τον παράδεισον
εκατονταπλάσιως. Σεις, αδελφοί μου,
οπού δεν κάμνετε παιδιά, να έχετε την
ελπίδα σας εις τον Θεόν, ωσάν ο Ιωακείμ
και η Άννα, όχι να κάμνετε γοητείας και
μαγικά και άλλα διαβολικά, να βλέπετε
την τύχην σας, την μοίραν σας με

μαγείας. Εγώ νομίζω πως βγαίνουν μερικά τέκνα του διαβόλου και περιπατούν εις τον κόσμον και λέγουν: Δώσε μου ένα γρόσι, και εγώ να σου δώσω φυλακτόν να κάμης παιδίον αρσενικόν. Εν τούτοις να μη τους πιστεύετε, διότι πράττουν έργα διαβολικά και βλάπτουν τους ανθρώπους.

Όταν επήγεν η Δέσποινα Θεοτόκος τριών χρονών, εθυμήθηκε το χρέος του ο Ιωακείμ και η Άννα, οπού την είχαν αφιερωμένην εις τον Ναόν, και επήραν την Κυρίαν Θεοτόκον και την υπήγαν εις την εκκλησίαν, οπού ήτο ο προφήτης Ζαχαρίας ο αρχιερεύς, ο πατέρας του τιμίου Προδρόμου, και ευθύς εγνώρισεν ο αρχιερεύς πως εκείνη μέλλει να γεννήση τον Υιόν και Λόγον του Θεού, τον Ιησούν Χριστόν, εκ Πνεύματος Αγίου, χωρίς άνδρα • παρθένος να γεννήση, και πάλιν μετά την γέννησιν παρθένος ν' απομείνη. Και την επήρε και την εφίλησεν ο Ζαχαρίας, και την έβαλε μέσα εις το άγιον Βήμα, διότι εγνώρισε πως μέλλει να γίνη η Δέσποινα θρόνος του Κυρίου μας. Και έκαμε δώδεκα χρόνους η Θεοτόκος μέσα εις το άγιον Βήμα και κανείς εκεί δεν επήγαινε παρά ο αρχιερεύς μίαν φοράν τον χρόνον και την έβλεπε. Και ετρέφετο με ουράνιον άρτον και εγένετο πλέον καλυτέρα από τους Αγγέλους.

Λοπόν, αδελφοί μου, το άγιον Βήμα φανερώνει τον θρόνον του Θεού, το καθολικόν φανερώνει τον παράδεισον και ο νάρθηκας φανερώνει την θύραν του παραδείσου. Να χαίρεσθε και αν ευφραίνεσθε και η αγιωσύνη σας, άγιοι ιερείς, οπού σας εχάρισεν ο Θεός το άγιον Βήμα, οπού είναι ο θρόνος του Κυρίου μας Ιησού Χριστού. Να απέχετε, αδελφοί μου, οι κοσμικοί να μη εμβαίνετε μέσα εις το άγιον Βήμα. Δεν πρέπει να εμβαίνη κανείς άλλος από τον παπά οπού λειτουργεί και ο διάκονος. Να χαίρεσθε, αδελφοί μου, και σεις οι κοσμικοί, οπού σας εχάρισεν ο Θεός το καθολικόν, οπού φανερώνει τον παράδεισον. Να χαίρεσθε και σεις αι γυναίκες, αδελφαί μου, οπού σας εχάρισεν ο Θεός τον νάρθηκα, οπού φανερώνει την θύραν του παραδείσου.

Και εμβαίνετε, αδελφοί μου, άνδρες και γυναίκες, μέσα εις την εκκλησίαν με φόβον και τρόμον και να μη κάμνετε κουβέντες • και να μη εμβαίνετε μέσα εις την εκκλησίαν, διά να βλέπετε οι άνδρες τας γυναίκας και αι γυναίκες τους άνδρας, αλλά να κάμνετε τον σταυρόν σας με φόβον και τρόμον, να ακούετε την θείαν Λειτουργίαν, να φωτίζεσθε και να καθαρίζεσθε από τας αμαρτίας σας.

Να προσέχετε, αδελφοί μου, οι κοσμικοί και μη κατηγορήτε τους παπάδες σας, να μη τους υβρίζετε και να μη τους παραμελήτε, διότι βάνετε φωτιά και καίεσθε • διότι οι παπάδες είναι ανώτεροι και από τους Αγγέλους και από τους βασιλείς. Εγώ, αδελφοί μου, η γνώμη μου έτσι με λέγει να κάμω. Εάν απαντώ ένα παπά και ένα βασιλέα, με φαίνεται εύλογον τον παπά να βάλω να καθήση υψηλότερα από τον βασιλέα • και εάν απαντήσω ένα παπά και έναν άγγελον, πρώτα θα χαιρετήσω τον παπά και έπειτα τον άγγελον. Διότι, αδελφοί μου, είναι ανώτερος και από την αγίαν Τράπεζαν, ανώτερος και από το άγιον Ποτήριον • διότι το άγιον Ποτήριον είναι άψυχον, μα ο ιερεύς μεταλαμβάνει τα Άχραντα Μυστήρια καθ' εκάστην ημέραν, το τίμιον σώμα και αίμα του Κυρίου μας Ιησού Χριστού και Θεού. Εγώ, αδελφοί μου, δεν έχω καμμίαν κατηγορίαν να κάμω των παπάδων, διότι είναι παπάδες και έχουν τον Χριστόν οπού τους παιδεύει και ότι σφάλμα κάμουν οι παπάδες, έχει ο Χριστός μας ράβδον σιδηράν δι' αυτούς.

Έχω να ομιλήσω τώρα δι' εκείνους, οπού έχουν να γίνουν παπάδες. Εσύ, αδελφέ μου, οπού έχεις να γίνης παπάς, δεκαοκτώ χρονών πρέπει να γίνης αναγνώστης, είκοσι υποδιάκονος, εικοσιπέντε ιεροδιάκονος και τριάντα ιερεύς. Και να μανθάνης ελληνικά γράμματα, να ηξεύρης να εξηγής το άγιον Ευαγγέλιον • να το κλείης και έπειτα να το εξηγής εις τους χριστιανούς, και τότε να γίνεσαι, αδελφέ μου, παπάς • ει δε και γίνεσαι παπάς δι' ανάπαυσιν ή γίνεσαι διά δόξαν ή γίνεσαι παρανόμως, σου κόβει ο Θεός την ζωήν παράκαιρα και πηγαίνει η ψυχή σου εις την κόλασιν να

καίεται πάντοτε. Και να σε παρακαλέσουν, αδελφέ μου, οι κοσμικοί να γίνης παπάς, χωρίς άσπρα, τότε είσαι μακάριος και τρισμακάριος, τότε είσαι ανώτερος από τους Αγγέλους.

Εις τους δώδεκα χρόνους εφώτισεν ο Θεός τον πατέρα και την μητέρα της Θεοτόκου και την αρραβώνιασαν διά πολλάς οικονομίας. Έστειλε κατόπιν ο πανάγαθος Θεός τον άγγελον και λέγει της Θεοτόκου: Μαρία, εσύ πρέπει να χείρεσαι περισσότερον από όλον τον κόσμον • εσύ μέλλει να γεννήσης τον Υιόν και Λόγον του Θεού, τον Ιησούν Χριστόν εκ Πνεύματος Αγίου, χωρίς άνδρα, παρθένος να μείνης, διά να σώση τον Αδάμ και την Εύαν και όλον το ανθρώπινον γένος. Αποκρίνεται η Κυρία Θεοτόκος και λέγει: Κύριέ μου, απορώ και σε δοξάζω, σε προσκυνώ, σε λατρεύω, οπού κατεδέχθης να γεννηθής από εμένα την δούλην Σου. Έτοιμη είμαι λοιπόν και ας γίνη το θέλημά Σου. Και ευθύς έμεινον έγκυος η Θεοτόκος και εγέννησε τον Κύριον Ιησούν Χριστόν μας, τον Υιόν και Λόγον του Θεού, χωρίς άνδρα, παρθένος, και πάλιν παρθένος έμεινεν.

Εγεννήθη ο Κύριός μας από γυναίκα, διά να ευλογήση την γυναίκα • διότι η γυναίκα έλαβε κατάρα πρώτη και μας εδίωξεν από τον παράδεισον, η γυναίκα πάλιν έπρεπε να λάβη την ευλογίαν να μας βάλη πάλιν εις τον παράδεισον. Εγεννήθη ο Κύριός μας από παρθένον, διά να προτιμήση την παρθενίαν. Εσύ, αδελφέ μου, οπού θέλεις να φυλάξης παρθενίαν, να μισήσης τον κόσμον • τότε είσαι καλός να γίνης τρισμακάριος και τότε φυλάγεις παρθενίαν, τότε γίνεσαι άγγελος. Εγεννήθη ο Κύριος από αρραβωνιασμένην, διά να ευλογήση τον γάμον.

Να χαιρώμεθα, αδελφοί μου, και να ευφραινώμεθα οπού μας έδωκεν ο Κύριός μας ευλογημένον γάμον. Και παρήγγειλεν ο Κύριος να παίρνη ο άνδρας μίαν γυναίκα • ομοίως και η γυναίκα ένα άνδρα. Και αφού αρραβωνιασθούν, να εξομολογηθούν το ανδρόγυνον με πίστιν καθάραν, με φόβον και τρόμον και με ευλάβειαν, και να μεταλαμβάνουν τα

Άχραντα Μυστήρια με φόβον και τρόμον
και ευλάβειαν. Και αφού μεταλάβουν, να
στεφανώνωνται μέσα εις την εκκλησίαν
και ύστερα από τρεις ημέρας να
σμίγουνε. Και αν θέλετε, αδελφοί μου, να
κάμνετε χαράς, να παίρνετε ψαλτάδες να
ψάλλουν όλην την ημέραν, να δοξάζουν
τον Κύριόν μας. Τότε, αδελφοί μου,
λέγεται ευλογημένος ο γάμος • τότε,
αδελφοί μου, χιλιάδες, μυριάδες
αμποδέματα και μαγικά να σας κάμνουν,
δεν σας κολλά τίποτε • τότε, αδελφοί
μου, εκείνο το ανδρόγυνον κάμνει παιδιά
ευλογημένα, το ευλογεί ο Θεός και το
αφήνει εδώ εις την ταύτην την ματαίαν
ζωήν και περνά καλά και ειρηνικά και
πηγαίνει και εις τον παράδεισον. Ει δε
και παίρνετε οι άνδρες δύο ή τρεις
γυναίκας, ομοίως και αι γυναίκες από
δύο ή τρεις άνδρας, δεν είναι
ευλογημένος ο γάμος, αλλά λέγεται
εκείνος ο γάμος πορνεία και μοιχεία.
Έναν άνδρα έκαμεν ο πανάγαθος Θεός
και μίαν γυναίκα να παίρνωνται να
κάμνωσι παιδιά. Επανδρεύθης, αδελφέ
μου, έκαμες παιδιά; Δεν έκαμες,
απέθανεν η γυναίκα σου; Μη παίρνης
άλλην γυναίκα • αμή γίνου καλόγηρος να
δουλεύης διά την ψυχήν σου, να υπάγης
εις τον παράδεισον, παρά να παίρνης
πολλάς γυναίκας και να κερδίσης όλον
τον κόσμον, και να πηγαίνης εις την
κόλασιν. Ωσάν πηγαίνης εις την κόλασιν,
τι όφελος κάμνεις; Άλλο όφελος δεν
κάμνεις, αδελφέ μου, παρά που καίεσαι
πάντοτε εις την κόλασιν.

Και δεν παρατηρείς εις το μηνολόγιον τας
εννέα Οκτωβρίου να ιδής τον βίον του
αγίου Ανδρονίκου και της αγίας
Αθανασίας, να ιδής τι αγώνα έκαμον;
Καλότυχοι!

Ήσαν ανδρόγυνον και είχαν δύο παιδιά.
Και ο πανάγαθος Θεός εθέλησε να τους
δοκιμάση και επήρε και τα δύο παιδιά
μίαν ημέραν. Τι έκαμεν, αδελφοί μου,
εκείνο το ευλογημένον ανδρόγυνον;
Ευθύς εμοίρασαν τα πράγματά των και
έγιναν και οι δύο καλόγηροι εις
μοναστήρια και επέρασαν και εδώ καλά
και ειρηνικά και υπήγον και εις τον
παράδεισον να χαίρωνται πάντοτε με τα
καλότυχα παιδιά των.

Αλλά αν κάμνετε τους γάμους σας με τραγούδια και βαρήτε τύμπανα και βιολιά και κάμνετε εκείνα οπού αγαπά ο διάβολος, το καταράται εκείνο το ανδρόγυνον ο πανάγαθος Θεός και δεν προκόπτει. Ή ο άνδρας αποθνήσκει ή η γυναίκα παράκαιρα, και παιδιά κάμνουν, και εκείνα όλα κορίτσια, στραβά, κουτσά, λωλά, αναποδιασμένα. Δεν σας λέγω περισσότερα.

Μας έκαμεν ο πανάγαθος Θεός, αδελφοί μου, ανθρώπους και δεν μας έκαμε ζώα • μας έκαμε τιμιωτέρους από όλον τον κόσμον • μας έδωκεν ο πανάγαθος Θεός, αδελφοί μου, τα μάτια, να βλέπωμεν τον ουρανόν, τον ήλιον, την σελήνην και τα άστρα και να λέγωμεν: Ω Θεέ μου, εάν ο ήλιος, οπού είναι πλάσμα σου, είναι τόσον λαμπρός, αμή το άγιόν Σου όνομα, οπού είσαι ποιητής του ουρανού και της γης, ποιητής και πλάστης, πόσον είσαι λαμπρότερος; Ω Θεέ μου, αξίωσόν με να σε απολαύσω. Μας έδωσεν, αδελφοί μου, τον νουν εις την κεφαλήν μας, και είναι ο νους μας ωσάν μέσα εις ένα πιάτο, να βάνωμεν όλα τα νοήματα του Ευαγγελίου και όχι να βάνωμεν μύθους και φλυαρίσματα της τέχνης του διαβόλου. Μας έδωκε τα αυτιά, να ακούωμεν την θείαν Λειτουργίαν οπού ιερουργεί ο ιερεύς μέσα εις την εκκλησίαν. Μας έδωκε το στόμα, να δοξάζωμεν τον Κύριόν μας, να λέγωμεν το «Κύριε Ιησού Χριστέ, Υιέ και Λόγε του Θεού του ζώντος, διά της Θεοτόκου και πάντων των Αγίων ελέησόν μας και συγχώρησόν μας τους αμαρτωλούς και αναξιούς δούλους σου», και να εξομολογούμεθα με πίστιν καθαράν, και να μεταλαμβάνωμεν τα Άχραντα Μυστήρια με πίστιν καθαράν και φόβον και τρόμον. Έτσι μας θέλει, αδελφοί μου, ο Θεός και όχι να βλασφημούμεν, όχι να προδίδωμεν ο ένας τον άλλον, όχι να κάμνωμεν όρκους και να λέγωμεν ψεύματα, όχι να κλέπτη ο ένας τον άλλον, να παίρνη το πράγμα του άλλου, όχι να ομνύωμεν το όνομα του Θεού διά το παραμικρόν.

Θέλεις, αδελφέ μου, να ειπής, μα τον Θεόν; Δεν λέγεις, μά την αλήθειαν; Εκεί οπού θα κάμης όρκον του αδερφού σου,

πες του επ' αληθείας, και αν δεν σου πιστεύση, τράβα το δρόμο σου. Να απέχωμεν, αδελφέ μου, να μη ορκιζώμεθα εις το όνομα του Θεού, ή να κάμνωμεν όρκους και να ονομάζωμεν τους Αγίους μας • ή οπού ομνύουν κάποιοι άγνωστοι το όνομα της Αγίας Τριάδος. Αλλοίμονον εις εκείνους • φωτιά πύρινη τους καίει και τους φλογίζει.

Ηξεύρεις, αδελφέ μου, πώς σε θέλει ο Θεός; Καθώς δεν θέλεις εσύ να έχη η γυναίκα σου καμμίαν συναναστροφήν με άλλον, έτσι σε θέλει και ο Θεός να μη έχης καμμίαν μερίδα με τον διάβολον. Ευχαριστείσαι η γυναίκα σου να πορνεύη με άλλον; Όχι. Να την φιλήση άλλος την γυναίκα σου; Μήτε και αυτό δεν θέλεις. Έτσι θέλει και σένα ο Θεός, αδελφέ μου, να μη έχης καμμίαν συναναστροφήν με τον διάβολον.

Και με τι στόμα, ανόητε και πονηρέ άνθρωπε, αποτολμάς και υβρίζεις το όνομα του Θεού και το παραδίδεις; Ομοίως και τους Αγίους; Δεν φοβάσαι τρισάθλιε, μήπως ανοίξη η γη και σε καταπίη; Ο διάβολος δεν αποτολμά να υβρίζη το όνομα του Θεού, διότι φοβείται μήπως πέση αστραπή και τον κατακαύση • και συ, άγνωστε άνθρωπε, ανοίγεις αυτό το κατηραμένον σου στόμα και παραδίδεις το όνομα του Θεού. Αλλοίμονον εις εκείνους οπού υβρίζουν το όνομα του Θεού, διότι θα τους καίη ο πύρινος ποταμός πάντοτε.

Μας έδωκε τα χέρια να κάμνωμεν τον σταυρόν μας με πίστιν καθάραν, με φόβον, τρόμον και ευλάβειαν, και όχι να πιάνωμεν το τουφέκι και να σκοτώνωμεν τον αδελφόν μας και να τον κλέπτωμεν και να τον κατατρέχωμεν και να τον θανατώνωμεν και να τον ονειδίζωμεν. Μας έδωκε τα πόδια να περιπατώμεν εις τον δρόμον τον καλόν, και όχι να περιπατώμεν και να κάμνωμεν κακόν εις τους αδελφούς μας.

Εβαπτίσθη ο Κύριος Ιησούς Χριστός και Θεός ημών εις τον Ιορδάνην ποταμόν από τον τίμιον Ιωάννην τον Πρόδρομον, διά να δείξη και εις ημάς το άγιον Βάπτισμα. Και να βαπτίζετε η αγιwsύνη σας, άγιοι

ιερείς, τα παιδιά της ενορίας σας με την γνώμην και σκοπόν της αγίας ημών ανατολικής και αποστολικής Εκκλησίας. Να τα βουτάτε μέσα εις την κολυμβήθραν • να έχετε μέσα πολύ νερό και να κάμνετε τρεις αναδύσεις και τρεις καταδύσεις λέγοντας τα ονόματα της Αγίας Τριάδος.

ΠΡΟΦΗΤΕΙΑΙ

1. «Αυτό μια μέρα θα γίνη Ρωμαίικο και καλότυχος όποιος ζήση σε κείνο το βασίλειο».
2. «Ω ευλογημένο βουνό, πόσες ψυχές γυναικόπαιδα θα σώσης όταν έλθουν τα χαλεπά χρόνια!».
3. «Καλότυχοι σεις, οι οποίοι ευρέθητε εδώ πάνω εις τα ψηλά βουνά, διότι αυτά θα σας φυλάξουν από πολλά δεινά. Θα ακούτε και δεν θα βλέπετε τον κίνδυνο. Τρεις ώρες ή τρεις μέρες θα υποφέρετε».
4. «Το ποθούμενο θα γίνη στην Τρίτη γενεά. Θα το ιδούν τα εγγόνια σας».
5. «Θάρθη καιρός να σας πάρουν οι εχθροί σας και τη στάχτη από τη φωτιά, αλλά σεις να μην αλλάξετε την πίστι σας, όπως θα κάμουν οι άλλοι».
6. «Σας λυπάμαι για την περηφάνεια, οπού έχετε. Το ποδάρι μου εδώ δεν θα ξαναπατήση. Και εάν δεν αφήσετε αυτά τα πράγματα που κάνετε, την αυθαιρεσία και ληστεία, θα καταστραφήτε. Σε κείνο το κλαρί, που κρεμάτε τα σπαθιά σας, θαρρή μια μέρα που θα κρεμάσουν οι γύφτοι τα όργανά τους».
7. «Θάρθουν οι κόκκινοι σκούφοι (106) κι' ύστερα οι Άγγλοι επί 54 χρόνια, και κατόπιν θα γίνη Ρωμαίικο».
8. «Τα όρια του Ρωμαίικου θάναι η Βωβούσα (ο ποταμός Αώος)».
9. «Εκείθε θάρθη το Ρωμαίικο».
10. «Τα βάσανα είναι ακόμη πολλά. Θυμηθήτε τα λόγια μου • προσεύχεσθε, ενεργείτε και υπομένετε στερεά. Έως ότου να κλείση αυτή η πληγή του πλατάνου, το χωριό σας θάναι

σκληρωμένο και δυστυχισμένο».

11. «Πότε θαρθή το ποθούμενον;»
ηρώτησαν τον Άγιον εις Τσαραπλανά της
Ηπείρου. «Όταν σμίξουν αυτά»,
απήντησεν ο Άγιος δεικνύων δύο
δενδρύλλια.

12. «Το ποθούμενον θα έρθη όταν
θαρθούν δύο πασχαλιές μαζί».

13. «Άμα κλείση το δένδρον και κλεισθή
μέσα το παλούκι, τότε θα έλθη το
ποθούμενον. Θα γίνη κάποιο σημάδι και
να μη φοβηθήτε. Να πηγαίνετε βασίλεμα
ηλιού σ' εκείνα τα βουνά (της Ομάλιας
και της Μερόπης), οπού θα γλιτώσουν
πολλές ψυχές. Μαζί σας μη πάρετε
τίποτε, μόνον τις ψυχές σας να
γλυτώσετε. Και δεν θα βαστάξη το κακό
περισσότερο από 24 ώρες».

14. «Τα χωριά του κάμπου θα πάθουν
χαλάστρα, ενώ στις ποδιές του Κισσάβου
θα κοιμηθούν σκλάβοι και θα ξυπνήσουν
ελεύθεροι».

15. «Αν το κυπαρίσσι αυτό ξεραθή από
την κορυφή, η Ελλάς θα ελευθερωθή • αν
ξεραθή από κάτω, δεν θα ελευθερωθή».

16. «Με δυσκολία θάρθη».

17. «Όταν θα ιδήτε το χιλιάρμενο στην
Ασπρη Θάλασσα, θάρθη το ποθούμενον».

18. «Όταν θα ιδήτε το χιλιάρμενο στα
ελληνικά νερά, τότε θάρθη».

19. «Όταν θα ιδήτε το χιλιάρμενο στα
ελληνικά ύδατα, τότε θα λυθή το ζήτημα
της Πόλης».

20. «Θάρθη ξαφνικά. Να έχετε ένα
σακκούλι σιτάρι κρεμασμένο στη θύρα.
Αυτό θα σας εμποδίση φεύγοντας. Μη το
αφήσετε. Να το πάρετε μαζί σας, για να
φάνε τα παιδιά σας».

21. Στην Αυλώνα θα γίνη χαλασμός. Θα
έλθουν στρατεύματα να ελευθερώσουν
τον τόπο».

22. «Στο Μπουκορμέ θα χυθή πολύ αίμα».

23. «Όταν ακούετε ότι ο πόλεμος άρχισε, τότε κοντά είναι».

24. «Όσα χωριά είναι κοντά σε δρόμο πολλά θα τραβήξουν».

25. «Η Δρόπολις θα πάθη, διότι ο τόπος είναι γυμνός».

26. «Η Δρόπολις θα είναι γεμάτη στρατεύματα».

27. «Θα χαθή η σοδιά της χρονιάς από την εύφορη Δρόπολι και – μάνα μου! – αίμα πολύ που έχει να χυθή».

28. «Λάκκοι και βράχοι στην Δρόπολι θα είναι γεμάτοι φεύγοντας».

29. «Εις τα χωριά Πέπελη σεις άδικα θα φοβάσθε • τίποτε δεν θα πάθετε. Μόνον τα παιδιά σας που θα είναι στους δρόμους θα κλαίτε».

30. «Οι αντίχριστοι θα φύγουν, αλλά θάρθουν πάλι • έπειτα θα τους κυνηγήσετε έως την Κόκκινη Μηλιά».

31. «Θαρθή όταν έρθουν δυό καλοκαίρια και δυό πασχαλιές μαζί».

32. «Ξένος στρατός θα έλθη, Χριστό θα πιστεύη, γλώσσα δεν θα ξέρη...».

33. «Θάρθη και μια φορά ασκέρι ξένο που το Χριστό θα πιστεύη. Αλλά δεις δεν θα το ξέρετε».

34. «Με άλλους θα κοιμηθήτε και με άλλους θα ξημερώσετε».

35. «Θα ιδήτε τρεις φαμίλιες σε ένα σπίτι».

36. «Εσείς θα πάτε να κατοικήσετε αλλού και άλλοι θάρθουν να κατοικήσουν σε σας».

37. «Θα δήτε σαράντα άλογα να τα δένουν σ' ένα παλούκι».

38. «Πολλοί θα χάνωνται από την πείνα».

39. «Οι πλούσιοι θα γίνουν φτωχοί και οι

φτωχοί θα πεθάνουν».

40. «Μια χούφτα μάλαμα μια χούφτα αλεύρι».

41. «Θα έρθη καιρός που οι Ρωμιοί θα τρώγονται αναμεταξύ τους. Εγώ συστήνω ομόνοιαν και αγάπην».

42. «Θα ιδήτε και τακτικό στρατό, θα ιδήτε και ρέμπελο από αυτούς πολλά θα υποφέρετε».

43. «Θα σας ζητήσουν τα ντουφέκια • να έχετε δίπλα • να δώσετε το ένα και να κρατήσετε το άλλο. Ένα ντουφέκι εκατό ψυχές θα γλυτώση».

44. «Θα έρθη καιρός που θα διευθύνουν τον κόσμο τα άλαλα και τα μπάλαλα».

45. «Η αιτία του γενικού πολέμου θα είναι από τη Δαλματία».

46. «Η αιτία του γενικού πολέμου θάρθη από τη Δαλματία. Πρώτα θα διαμελισθή η Αυστρία και ύστερα η Τουρκία».

47. «Ο χαλασμός θα γίνει από ένα κασσιδιάρη».

48. «Θα προσπαθούν να το λύσουν με την πένα, μα δεν θα μπορούν. 99 φορές με τον πόλεμο και μια με την πένα».

49. «Αν βρεθούν τρεις δυνάμεις σύμφωνες, τίποτε δεν θα πάθετε».

50. «Αν το ζήτημα λυθή με τον πόλεμο, θα πάθετε πολλές καταστροφές • σε τρεις χώρες μια θα μείνη...»

51. «Θα έρθη καιρός που δεν θα ακούτε (= μαθαίνετε) τίποτε».

52. «Ό,τι σας ζητούν, να δίνετε • ψυχές μόνον να γλιτώνετε».

53. «Αν βρίσκουν στο δρόμο ασήμι, δεν θα σκύβουν να το πάρουν. Για ένα όμως αστάχυ θα σκοτώνωνται ποιος να το πρωτοπάρη...»

54. «Το κακό θα σας έρθη από τους διαβασμένους».

55. «Ή τρεις μέρες ή τρεις μήνες ή τρία χρόνια θα βαστάξη».

56. «Θάρθη καιρός που δεν θα υπάρξη αυτή η αρμονία που είναι σήμερα μεταξύ λαού και κλήρου».

57. «Οι κληρικοί θα γίνουν οι χειρότεροι και οι ασεβέστεροι των όλων».

58. «Στην Πόλι θα χυθή αίμα που τριχρονίτικο δαμάλι θα πλέξη (= πλεύση)».

59. «Καλότυχος όποιος ζήση μετά το γενικό πόλεμο. Θα τρώγη με ασημένιο κουτάλι...».

60. «Μετά το γενικό πόλεμο θα ζήση ο λύκος με τ' αρνί».

61. «Θάρθη πρώτα ένα ψευτορωμαϊκό • μα μη το πιστέψετε • θα φύγη πίσω».

62. «Θα μαζωχτή το χιλιάρμενο στο Σκάλωμα (Άγιοι Σαράντα) και θάρθουν κοκκινογέλεκοι, να πολεμήσουν για σας».

63. «Οι Τούρκοι θα φύγουν, αλλά θα ξανάρθουν πάλι και θα φθάσουν ως τα Εξαμίλια. Στο τέλος θα τους διώξουν εις την Κόκκινη Μηλιά. Από τους Τούρκους το 1/3 θα σκοτωθή, το άλλο τρίτο θα βαπτισθή και μονάχα το 1/3 θα πάη στην Κόκκινη Μηλιά».

64. «Τόσα πολλά θα γίνουν, που οι μανάδες θα γεννήσουν πρόωρα από το φόβο τους».

65. «Ζώα δεν θα μείνουν • θα τα φάνε. Φάτε και σεις μαζί μ' αυτούς. Στα Τζουμέρκα θα πάρετε σπόρο».

66. «Σπίτια μεγάλα μη κάμνετε. Λιάσες να κάμνετε να μη σας έρχωνται».

67. «Θα σας επιβάλουν μεγάλο και δυσβάστακτο φόρο, αλλά δεν θα προφθάσουν».

68. «Θαβάλουν φόρο στις κότες και στα παράθυρα».

69. «Θα ζητήσουν να σας πάρουν και στρατιώτας. Δεν θα προφθάσουν όμως».

70. «Οι Τούρκοι θα μάθουν το μυστικό 3 μέρες γρηγορώτερα από τους Χριστιανούς».

71. «Όταν ακούσετε ότι ο πόλεμος πιάστηκε από κάτω, τότε κοντά θα είναι».

72. «Αν ο πόλεμος πιαστή από κάτω, λίγα θα πάθετε • αν πιαστή από πάνω, θα καταστραφείτε».

73. «Οι βράχοι και οι λάκκοι θα είναι γεμάτοι κόσμο».

74. «Θάρθη ξαφνικά • ή το βόιδι στο χωράφι ή το άλογο στ' αλώνι».

75. «Λυπηρόν είναι να σας το ειπώ • σήμερα, αύριον καρτερούμεν δίψες, πείνες μεγάλες που να δίδωμεν χιλιάδες φλουριά καν να μην ευρίσκωμεν ολίγον ψωμί».

76. «Μετά τον πόλεμο οι άνθρωποι θα τρέχουν μισή ώρα δρόμο, για να βρίσκουν άνθρωπο και τον κάμουν αδερφό».

77. «Αμπέλια μη φυτεύετε, διότι θα χαλάσουν καθώς εκείνα στη Δρυινούπολι».

78. «Θα γίνη ένα χαρτοβασίλειο, που θα έχη μέγα μέλλον στην Ανατολή».

79. «Ο κόσμος τόσον θα πτωχεύση, που θα ζώνεται με κληματσίδες».

80. «Η αιτία θα έλθη από τα Δελειατά».

81. «Η Γαλλία θα ελευθερώση πολλά ελληνικά μέρη και ιδίως οι Ιταλοί».

82. «Η Γαλλία θα λευτερώση την Ελλάδα, την Ήπειρο η Ιταλία».

83. «Από τρία μπουγάζια στενά, Κρά, Κράψη και Μουζίνα, θα περνούν πολλά στρατεύματα για την Πόλι. Καλόν είναι τα γυναικόπαιδα να βγουν στα βουνά. Θα σας ρωτούν αν είναι μακρυά η Πόλι •

εσείς να μη λέτε την αλήθεια, διότι θα σας κακοποιήσουν. Ο στρατός αυτός δεν θα φθάση στην Πόλι, στη μέση του δρόμου θα μάθη ότι ο πόλεμος ετελείωσε».

84. «Θα έρθη καιρός, που θα φέρη γύρες ο διάβολος με το κολοκύθι του».

85. «Θα βλέπετε να πηγαίνουν άλλοι επάνω και άλλοι κάτω».

86. «Η λευτεριά θαρθή από κάτω από όπου χύνονται τα νερά».

87. «Από πάνω και από τη σκάλα χαλασμό μη περιμένετε».

88. «Ένα ψωμί θα χαθή το μισό, και ένα ολόκληρο».

89. «Θα έρθη καιρός που μια γυναίκα θα διώχνη δέκα Τούρκους με τη ρόκα».

90. «Τον Πάπαν να καταράσθε, διότι αυτός θα είναι η αιτία».

91. «Ο χαλασμός στον τόπο θα γίνη από ένα όνομα αξιωματούχου... (δυσανάγνωστον)».

92. «Πολλά χωριά θα καταστραφούν, οι τρεις χώρες θα γίνουν μία».

93. «Να έχετε τρεις θύρες • αν σας πιάσουν τη μια, να φύγετε από την άλλη».

94. «Πίσω από τη μια θύρα να κρυφθή κανείς, γλιτώνει • θα είναι βιαστικό».

95. «Να παρακαλήτε να είναι μέρα και όχι νύκτα, καλοκαίρι και όχι χειμώνας».

96. «Οι άνθρωποι θα μείνουν πτωχοί, γιατί δεν θάχουν αγάπη στα δέντρα».

97. «Οι άνθρωποι θα καταντήσουν γυμνοί, γιατί θα γίνουν τεμπέληδες».

98. «Από ψηλά, μέσα από το λιμάνι θάρθη ο χαλασμός».

99. «Θα σας ρίξουν παρά πολύ • θα σας ζητήσουν να τον πάρουν πίσω, αλλά δεν θα μπορέσουν».

100. «Εσείς θα σώσετε άλλους και οι άλλοι εσάς».

101. «Εσείς θα φύγετε απ' τ' αριστερά βουνά • από τη δεξιά μεριά όχι • από τις σπηλιές μη φοβάστε»

102. «Θαρθή ξαφνικά • τα' άλογα θ' απομείνουν ζεμένα στις δουλειές τους και σεις θα φεύγετε».

103. «Θάνε όγδοος αιώνας που θα γίνουν αυτά».

104. «Να κρυφθήτε ή κοντά στην πόρτα ή κοντά στην πλάκα, αν είναι βιαστικό και γρήγορο».

105. «Πολλά θα συμβούν. Οι πολιτείες θα καταντήσουν σαν παράγκες».

106. «Θαρθή καιρός που θα βγη ο καταραμένος δαίμονας από το καυκί του».

107. «Θαρθή μια φορά ένας ψευτοπροφήτης • μη τον πιστέψετε και μην τον χαρήτε. Πάλι θα φύγη και δεν θα μεταγυρίση».

108. «Θαρθή καιρός που οι χριστιανοί θα ξεσηκωθούν ο ένας κατά του άλλου».

109. «Νάχατε το σταυρό στο μέτωπο, για να σας γνωρίζουν ότι είσθε χριστιανοί».

110. «Δεν θα φθάση ο στρατός στην Πόλι • στη μέση του δρόμου θάρθη το μαντάτο, ότι έφθασε το ποθούμενο».

111. «Πήγαινε και στο δρόμο θ' ανταμειφής».

112. «Ειπέ εις τα είδωλα εκείνα να μην έρθουν εδώ, αλλά να γυρίσουν εις τα οπίσω».

113. «Φτιάχνετε σπίτια торνευτά και δεν πρόκειται να κατοικήσετε σ' αυτά».

114. «Το παιδί αυτό θα προκόψη, θα κυβερνήση την Ελλάδα και θα δοξασθή».

115. «Θα γίνης μεγάλος άνθρωπος, θα

κυριεύσης όλη την Αρβανιτιά, θα υποτάξης την Πρέβεζα, την Γάργα, ΤΟ Σούλι, το Δέλβινο, το Γαρδίκι και αυτό το τάχτι του Κούρτ πασά. Θα αφήσης μεγάλο όνομα στην οικουμένη. Και στην Πόλι θα πας, μα με κόκκινα γένεια. Αυτή είναι η θέληση της θείας προνοίας. Ευθυμού όμως εις όλην την διάρκεια της εξουσίας σου να αγαπάς και να υπερασπίζεσαι τους χριστιανούς, αν θέλεις να μείνη η εξουσία εις τους διαδόχους σου».

116. «Θα βγουν πράγματα από τα σχολεία που ο νους σας δεν φαντάζεται».

117. «Θα δήτε στον κάμπο αμάξι χωρίς άλογα να τρέχη γρηγορώτερα από τον λαγό».

118. «Θαρθή καιρός που θα ζωσθή ο τόπος με μια κλωστή».

119. «Θαρθή καιρός που οι άνθρωποι θα ομιλούν από ένα μακρυνό μέρος σε άλλο, σαν νάναι σε πλαγινά δωμάτια, π.χ. από την Πόλι στη Ρωσία».

120. «Θα δήτε να πετάνε άνθρωποι στον ουρανό σαν μαυροπούλια και να ρίχνουν φωτιά στον κόσμο. Όσοι θα ζουν τότε θα τρέξουν στα μνήματα και θα φωνάζουν: Εβγάτε σεις οι πεθαμένοι να μπούμε μεις οι ζωντανοί».

121. «Το κακόν θα έλθη μέχρι τον Σταυρόν και δεν θα μπορέση να πάη κάτω. Μη φοβηθήτε. Μη φύγετε από τα σπίτια σας».

122. «Όταν θα πέση ο κλώνος (που είναι στημένος ο Σταυρός), θα γίνει μεγάλο κακόν, που θα έλθη από το μέρος όπου θα δείξη ο κλώνος • και όταν πέση το δένδρον, θα γίνη ένα μεγαλύτερον κακόν».

[Αρχή](#)

**Ελληνισμός - Χριστιανισμός Η
συνάντηση των δύο κόσμων**

Ιωάννης Ζηζιούλας

Μητροπολίτης Περγάμου και Πρόεδρος

της Ακαδημίας Αθηνών

A. Η ΓΕΝΕΣΗ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ

Αντίθεση και αλληλεπίδραση

Το πρόβλημα των ιστορικών καταβολών του Χριστιανισμού δεν μας ενδιαφέρει εδώ σαν ερώτημα απόλυτο, αλλά μόνο στη σχέση του Χριστιανισμού με τον Ελληνισμό στους τρεις πρώτους αιώνες. Έτσι το ερώτημα των ιστορικών καταβολών του Χριστιανισμού παίρνει για μας συγκεκριμένα την ακόλουθη σειρά: ποιος ήταν ο ρόλος που διαδραμάτισε ο Ελληνισμός στην πρώτη ιστορική εμφάνιση του Χριστιανισμού; Υπήρξε άραγε κάποια παρουσία του ελληνικού πνεύματος στο ιστορικό αυτό υπέδαφος, που έφερε στο φως της Ιστορίας τις πρώτες χριστιανικές κοινότητες μαζί με την πίστη τους στο πρόσωπο του Ιησού Χριστού; Ποια είναι ή σχέση Ελληνισμού και Χριστιανισμού στις ιστορικές καταβολές του τελευταίου;

Μετά τη δύση της λεγόμενης "Θρησκευολογικής Σχολής", που είχε τονίσει με ιδιαίτερη έμφαση τη σχέση του αρχικού Χριστιανισμού με τις μυστηριακές θρησκείες της εποχής του και ιδιαίτερα με τον Ελληνισμό, η σύγχρονη έρευνα έχει πλέον πεισθή ότι οι ιστορικές ρίζες του Χριστιανισμού δεν πρέπει να αναζητηθούν πρωταρχικά στον Ελληνισμό καθαυτό ή γενικά στο εξωβιβλικό θρησκευτικό περιβάλλον της εποχής εκείνης, αλλά στον Ιουδαϊσμό των χρόνων εκείνων. Η αναγνώριση των πρώτων καταβολών του Χριστιανισμού έγινε κυρίως με την ανακάλυψη του εσχατολογικού χαρακτήρος, που φέρει ο αρχικός Χριστιανισμός και ιδιαίτερα η μορφή του Ιησού Χριστού, όπως μας παρουσιάζεται στα Ευαγγέλια. Η πεποίθηση αυτή της σύγχρονης έρευνας, που ξεκινά με τα έργα κυρίως των J.Weiss και A. Schweitzer, έχει πλέον τόσο βαθιά εδραιωθεί, ώστε κάθε προσπάθεια κατανόησης του προσώπου, των λόγων και του έργου του Ιησού Χριστού να συναρτάται αυτομάτως με την έρευνα του Ιουδαϊσμού των χρόνων εκείνων. Η πεποίθηση ότι ο Ιησούς Χριστός ήταν

"Ιουδαίος", ότι "η σωτηρία εκ των Ιουδαίων εστί" και ότι ο Χριστιανισμός ξεπήδησε στην Ιστορία σαν μια μορφή εκπληρώσεως των προσδοκιών του Ιουδαϊσμού της εποχής εκείνης, έχει σχεδόν πλήρως εκτοπίσει κάθε παλαιότερη προσπάθεια συσχετισμού του αρχικού Χριστιανισμού με τον Ελληνισμό.

Το άμεσο, λοιπόν, υπέδαφος πού εξέθρεψε τον αρχικό Χριστιανισμό πρέπει να αναζητηθή στον Ιουδαϊσμό και όχι στον Ελληνισμό της εποχής εκείνης. Σημαίνει άραγε τούτο ότι πρέπει να αποκλεισθή κάθε παρουσία και σημασία του Ελληνισμού στις ιστορικές καταβολές του Χριστιανισμού;

Η απάντηση στο ερώτημα αυτό δεν είναι απλή• αποτελεί ένα από τα περιπλοκώτερα προβλήματα της Ιστορίας. Η αιτία της δυσκολίας συνίσταται σε τούτο: Από το ένα μέρος ο Ιουδαϊσμός και ο Ελληνισμός αντιπροσωπεύουν για την εποχή εκείνη δύο πνευματικά και πολιτιστικά μεγέθη τόσο ασυμβίβαστα μεταξύ τους, ώστε αρκεί να διαπιστωθή η παρουσία του ενός για να αποκλεισθή αυτόματα η παρουσία του άλλου. Η αντίθεση μεταξύ Ιουδαϊσμού και Ελληνισμού υπήρξε τόσο σφοδρή, ώστε να οδηγήσει σε σκληρούς, μακροχρόνιους και πολλές φορές αιματηρούς αγώνες αλληλοεξοντώσεως. Από το άλλο όμως μέρος, μέσα σ' αυτή την εξοντωτική πάλη πραγματοποιούνταν μια σταθερή και βαθιά διείσδυση του Ελληνισμού στον Ιουδαϊσμό και αντίστροφα. Ο Ελληνισμός που κυριαρχούσε πολιτιστικά στον ιστορικό χώρο του Ιουδαϊσμού της εποχής εκείνης προκαλούσε την αντίδραση του Ιουδαϊσμού, ακριβώς γιατί με την αναπόφευκτη διείσδυσή του γινόταν απειλητικός για την ίδια την υπόσταση του Ιουδαϊσμού. Έτσι αντίθεση και επίδραση ενεργούν ταυτόχρονα και κάνουν την ιστορική εικόνα πιο πολύπλοκη από όσο εμφανίζεται συνήθως στα μάτια επιπόλαιων ερευνητών.

Η ιστορική πραγματικότητα εμφανίζεται μάλιστα ακόμη πιο πολύπλοκη, αν σκεφθώ κανείς ότι οι παράγοντες που συγκροτούν

το θρησκευτικό περιβάλλον του αρχικού Χριστιανισμού δεν είναι μόνον ο Ιουδαϊσμός και ο Ελληνισμός, αλλά και οι διάφορες ανατολικές θρησκείες της Αιγύπτου κλπ., καθώς και η περσική θρησκεία, που διαδραματίζει αποφασιστικότερο ρόλο στη διαμόρφωση τόσο του Ιουδαϊσμού, όσο και του Ελληνισμού της εποχής εκείνης. Από την άποψη, λοιπόν, τουλάχιστον της θρησκευτικής καταστάσεως της εποχής εκείνης οι όροι "Ιουδαϊσμός" και "Ελληνισμός" αποτελούν γενικεύσεις, που μπορούν να αποδειχθούν παραπλανητικές, αν δεν προσέξη κανείς πολύ. Οπωσδήποτε όμως παραμένει γεγονός ότι, παρά τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ των διαφόρων αυτών θρησκευτικών ρευμάτων, δεν πάει να ισχύει μια ουσιαστική διάκριση τόσο μεταξύ του Ιουδαϊσμού και του Ελληνισμού, όσο και των άλλων παραγόντων, που αναφέραμε προηγουμένως. Η διάκριση αυτή επιτρέπει να γίνη λόγος για ένα ιστορικό και θρησκευτικό περιβάλλον, που είναι βασικά "Ιουδαϊκό" και που σε αντιδιαστολή με τους άλλους παράγοντες, και ιδιαίτερα με τον Ελληνισμό, αποτελεί το περιβάλλον που οδηγεί στην εμφάνιση του αρχικού Χριστιανισμού.

Οι παρατηρήσεις αυτές οδηγούν στο συμπέρασμα ότι, για να κατανοήσουμε τη σχέση Ελληνισμού και Χριστιανισμού στις ιστορικές καταβολές του τελευταίου, είναι ανάγκη να αρχίσουμε από τη σχέση Ελληνισμού και Ιουδαϊσμού στα χρόνια που προηγούνται της εμφανίσεως του Χριστιανισμού. Με τον τρόπο αυτό θα φθάσουμε στη σχέση Ελληνισμού και αρχικού Χριστιανισμού όχι απευθείας, αλλά δια μέσου του Ιουδαϊσμού, που αναγνωρίζεται πια ως το άμεσο ιστορικό περιβάλλον που γέννησε τον Χριστιανισμό.

Οι ελληνικές επιδράσεις στον εβραϊκό χαρακτήρα του ιουδαϊσμού

Ο Ελληνισμός επιδρά στον Ιουδαϊσμό των ελληνιστικών χρόνων σε όλα σχεδόν τα επίπεδα (πολιτικό, οικονομικό,

στρατιωτικό, πολιτιστικό, φιλοσοφικό και θρησκευτικό) τόσο σε περιόδους θρησκευτικής ανοχής κυρίως τότε, όσο και σε περιόδους συγκρούσεων και διωγμού. Η γνώμη ότι ο Ιουδαϊσμός της Παλαιστίνης (από τον οποίο γεννάται ιστορικά ο Χριστιανισμός) σε σύγκριση με αυτόν της Διασποράς παρέμεινε ουσιαστικά ανέπαφος από τον Ελληνισμό, αποδεικνύεται εσφαλμένη. Μέσα στην καρδιά του Ιουδαϊσμού κυοφορούνται στους χρόνους που εξετάσαμε αλλοιώσεις του παραδοσιακού εβραϊκού χαρακτήρος του Ιουδαϊσμού μεγάλης σημασίας για ό,τι θα συμβή αργότερα. Οι βασικότερες από αυτές τις αλλοιώσεις σχετίζονται με την εισαγωγή της συστηματικής και θεωρητικής σκέψεως στον Ιουδαϊσμό με τη συστηματική θεώρηση του κόσμου και της Ιστορίας, που συνεπάγεται μια διεύρυνση του πνευματικού ορίζοντος προς την κατεύθυνση της ενότητας και παγκοσμιότητας της Ιστορίας, μια κατεύθυνση που ήταν ήδη δυναμικά παρούσα στη βιβλική έννοια της δημιουργίας.

Παρ' όλα αυτά θα ήταν λάθος να νομισθί ότι η διείσδυση αυτή του Ελληνισμού εξαφάνισε εντελώς τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του Ιουδαϊσμού. Η συσπείρωση γύρω από την torah και την προφητική παράδοση ήταν τόσο ισχυρή, ιδιαίτερα μετά την προσπάθεια του βίαιου εξελληνισμού των Ιουδαίων από τον Αντίοχο Δ', ώστε η επάνοδος στα αρχικά ουσιαστικά συστατικά της εβραϊκής θρησκείας να είναι δυνατή ακόμη και κάτω από τις πιο αντίξοες συνθήκες. Έτσι νέες μορφές θεωρήσεως του κόσμου, όπως η Αποκαλυπτική, αντί να εξαλείψουν τελικά, διαιωνίζουν την αρχαία εβραϊκή νοοτροπία. Στις ημέρες της εμφανίσεως του Χριστιανισμού η εσχατολογική προσδοκία, που είχε καλλιεργήσει η Αποκαλυπτική, δίνει τη βάση για την ανάπτυξη της νέας πίστεως σε καθαρά εβραϊκά προφητικά σχήματα σκέψεως. Η θεώρηση του κόσμου κάτω από το πρίσμα της Ιστορίας και όχι του αφηρημένου θρησκευτικού στοχασμού ή της κοσμολογίας παραμένει το σημείο συνδέσεως της νέας πίστεως, που θα

αναπτυχθή γύρω από το πρόσωπο του Ιησού Χριστού, με τον παραδοσιακά εβραϊκό Ιουδαϊσμό μάλλον παρά με τον Ελληνισμό.

Εν τούτοις ο Ελληνισμός διαδραμάτισε έναν καίριο διπλό ρόλο σε όλη την εξέλιξη αυτή από τον Ιουδαϊσμό στον Χριστιανισμό. Από το ένα μέρος με την απειλητική παρουσία του και τη διείσδυσή του στον Ιουδαϊσμό συνετέλεσε στο να στενέψη η καρδιά του Ιουδαϊσμού σε μια αποκλειστικότητα εθνικιστική, που ταύτιζε τον Νόμο με το γράμμα των διατάξεών του και την εσχατολογική προσδοκία με τα στενά πολιτικά και εθνικά συμφέροντα των Ιουδαίων, ήταν μια στάση αυτοάμυνας και αυτοπροστασίας, που αναπτύχθηκε φυσικά μετά τις διεισδυτικές επιτυχίες του Ελληνισμού, και οδήγησε στην κατάσταση, στην οποία βρίσκουμε τον Ιουδαϊσμό στα χρόνια του Ιησού Χριστού. Από την κατάσταση αυτή, σε συνδυασμό με τις απέραντες προσηλυτιστικές δυνατότητες που είχε ο Ιουδαϊσμός στον ελληνορωμαϊκό χώρο, ύστερα από το κύρος που του έδωσαν οι επιτυχίες του Μακκαβαϊκού πολέμου και η υπεροχή και έλξη της μονοθεϊστικής και ηθικής διδασκαλίας του, δημιουργήθηκε το δίλημμα της ιουδαϊκής θρησκείας μεταξύ ενός ανοίγματος προς τα "έθνη" και μιας συντηρητικής αυτοπροστασίας της εθνικής του ταυτότητας. Ο μεγάλος αριθμός των "προσηλύτων" στα χρόνια του Ιησού, που διστάζουν να κάμουν το τελικό βήμα της πλήρους εντάξεώς τους στον Ιουδαϊσμό, μαρτυρεί την τραγικότητα του διλήμματος αυτού, που δημιούργησε ο Ελληνισμός στον Ιουδαϊσμό της εποχής εκείνης. Από αυτή ακριβώς την αδυναμία του Ιουδαϊσμού ξεπήδησε η δυνατότητα του Χριστιανισμού. Παρεξηγημένος σαν μια απειλή κατά του Νόμου και της ιουδαϊκής αυτοσυνειδησίας, ο Χριστιανισμός, με το προφητικό του πνεύμα ανοίγεται πρώτα προς τους μισητούς Σαμαρείτες και έπειτα στους μη Ιουδαίους γενικά. Η ιστορική ευκαιρία του Χριστιανισμού προπαρασκευάζεται έτσι από τον διχασμό που δημιουργείται στην καρδιά του Ιουδαϊσμού ανάμεσα στις οικουμενικές

δυνατότητες που έκρυβε η βιβλική πίστη του και στην ανάγκη της αυτοπροστασίας και επιβιώσεώς του ως εθνικής ομάδος. Αυτή είναι η μεγάλη συμβολή (αρνητικά) του Ελληνισμού στην εμφάνιση του Χριστιανισμού: η πρόκληση μιας γόνιμης "κρίσεως συνειδήσεως" στον Ιουδαϊσμό, μιας κρίσεως που θα προκαλέσει αργότερα και στον Χριστιανισμό το ίδιο "προκλητικό" ελληνικό πνεύμα. Έτσι, όπως θα δούμε, οι πρώτοι που θα αναγνωρίσουν και θα εγκολπωθούν τις δυνατότητες του Χριστιανισμού θα είναι οι Ελληνιστές Ιουδαίοι, αυτοί δηλαδή που πιο πολύ από κάθε άλλον ζουν τον εσωτερικό αυτό διχασμό του Ιουδαϊσμού.

Αλλά η συμβολή αυτή του Ελληνισμού στην εμφάνιση του Χριστιανισμού συνοδεύεται, σαν την άλλη όψη του ίδιου νομίσματος, από κάτι πολύ πιο θετικό. Είδαμε πόσο σημαντική υπήρξε για τον Ιουδαϊσμό η τάση που απέκτησε κάτω από την επίδραση του ελληνικού πνεύματος να σκέπτεται "Οντολογικά", να συνδυάζει δηλαδή τα πρακτικά και ιστορικά διαφέροντα, που του κληροδότησε η εβραϊκή σκέψη, με το ερώτημα του όντος, του σταθερού σημείου αναφοράς της πραγματικότητας. Χάρη στο νέο αυτό στοιχείο που εισάγει ο Ελληνισμός, δύο τουλάχιστον θεμελιακές προϋποθέσεις δημιουργούνται για την εμφάνιση του Χριστιανισμού: α) η ενότητα και παγκοσμιότητα της Ιστορίας, που θα χρησιμεύσει ως υπέρβαση της εθνικιστικής στενότητας, που είχε κυριεύσει τον Ιουδαϊσμό, και ως αξιοποίηση της βιβλικής εννοίας της δημιουργίας με απέραντες δυνατότητες ιεραποστολής για τον Χριστιανισμό, και β) η Χριστολογία, που χάρη στην ελληνική αυτή προεργασία θα αντικαταστήσει την Οντολογία του Νόμου, του σταθερού αυτού σημείου αναφοράς της ιουδαϊκής συνειδήσεως, με την Οντολογία ενός προσώπου, του Ιησού Χριστού, που ταυτιζόμενος με τον ίδιο τον Θεό θα γίνει το σταθερό σημείο αναφοράς όλης της Ιστορίας. Έτσι η παρουσία της ελληνικής σκέψεως στις ιστορικές διεργασίες, που οδηγούν στην πρώτη Χριστολογία, αντιπροσωπεύει το βασικότερο θέμα που πρέπει να ελκύσει την προσοχή μας.

Β. Η ΠΑΥΛΕΙΑ ΣΥΝΘΕΣΗ

Η θέση του Παύλου στο θέμα της σχέσεως Ελλήνων και Ιουδαίων

Όπως φαίνεται από την επιχειρηματολογία που αναπτύσσει στην "Προς Γαλάτας" επιστολή του, η διαμόρφωση της θέσεως του Παύλου στο θέμα της σχέσεως Ελλήνων και Ιουδαίων στον Χριστιανισμό αρχίζει από τη ριζική αναθεώρηση της ραββινικής θεολογίας των Φαρισαίων, την οποία είχε μελετήσει και στην οποία ανήκε και ο ίδιος πριν γίνη χριστιανός ("κατά νόμον Φαρισαίος"). Προσεκτική μελέτη της επιχειρηματολογίας του αυτής δείχνει ότι το καίριο σημείο διαφωνίας του με τη θεολογία των Φαρισαίων αφορούσε την ιδέα τους ότι ο άνθρωπος δικαιώνεται έναντι του θεού μόνον αν τηρήση τον Νόμο και μάλιστα αν τον τήρηση ολόκληρο. Η ιδέα αυτή έφερε αυτόματα σε σύγκρουση τον Χριστιανισμό με τον Ιουδαϊσμό των Φαρισαίων, γιατί οι Ιουδαίοι που έγιναν Χριστιανοί μετέθεσαν τη βάση της δικαιοσύνης τους από τον Νόμο στο πρόσωπο του Μεσσία, του Χριστού. Έτσι όλοι οι Χριστιανοί και όχι μόνον ο Παύλος ανοίγουν πια τον δρόμο για τη δικαίωση έναντι του θεού σε όλους όσοι δεν γνωρίζουν ή δεν τηρούν τον Νόμο, ολικά ή μερικά. Αυτό επιτρέπει στον Παύλο να θέση το καίριο ερώτημα (στον Πέτρο αλλά κατ' επέκταση και σε όλους τους εξ Ιουδαίων Χριστιανούς): "εἰ συ Ιουδαῖος ὑπάρχων ἐθνικῶς καὶ οὐχὶ ἰουδαϊκῶς ζῆς, πῶς τὰ ἔθνη ἀναγκάζεις ἰουδαΐζειν;" (Γαλ. 2, 14). Εδώ ακριβώς βρίσκεται το αποφασιστικό σημείο στη σχέση Χριστιανισμού και εθνικών. Εφόσον η σωτηρία του ανθρώπου στηρίζεται πια στην πίστη στο πρόσωπο του Χριστού και όχι στην τήρηση του Νόμου, η πόρτα ανοίγει αναπόφευκτα και σε όσους δεν τηρούν ή δεν γνωρίζουν καν τον Νόμο.

Αυτό φαίνεται να δημιουργή μια πλήρη εξίσωση Ιουδαίων και Ελλήνων έναντι του θεού. Έτσι μπορεί να διακήρυξη ο Παύλος ότι "οὐκ ἔστι διαστολή Ἰουδαίου τε καὶ Ἑλλήνου" και ότι στην κοινωνία

της Εκκλησίας "ουκ ἐνι Ιουδαίος ουδέ Ἕλλην.... πάντες γὰρ υμεῖς εἰς ἓστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ". Ωστόσο υπάρχει πάντοτε, για τον Παῦλο τουλάχιστον, μια διάκριση. Η διάκριση αυτή βρίσκεται στο γεγονός ότι, ενώ ὅλοι Ιουδαῖοι και Ἕλληνες εἶναι πια δικαιωμένοι και ἴσοι ἐναντι του Θεοῦ, οἱ ἐπαγγελίες και ὁ ἴδιος ὁ Μεσσίας προήλθαν ἀπὸ τοὺς Ιουδαίους και ὄχι ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες. Με ἀλλὰ λόγια οἱ Ιουδαῖοι προηγούνται στὸν Χριστιανισμό ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες, ὄχι μόνο χρονικά ἀλλὰ και ουσιαστικά, ἀφού με τὸ να γίνουν χριστιανοί οἱ Ἕλληνες γίνονται ουσιαστικά "σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ", ὅπως βιάζεται νὰ προσθέσῃ ὁ Παῦλος ἀμέσως μετὰ τὴ διακήρυξη ὅτι εἶναι πια ἴσοι ἐν Χριστῷ. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ κήρυγμα τοῦ Χριστοῦ πρέπει νὰ ἀρχίσῃ πρῶτα ἀπὸ τοὺς Ιουδαίους ("Ιουδαίῳ τε πρῶτον και Ἕλληνι"). Γι' αὐτὸ θα εὐχόταν ὁ ἴδιος νὰ γίνῃ ἀνάθεμα, ἀρκεῖ νὰ σωθοῦν οἱ Ιουδαῖοι (Ρωμ. 9, 3). Γι' αὐτὸ, για τὸν Παῦλο τουλάχιστον, ἡ Εκκλησία δὲν εἶναι ὀλοκληρωμένη ὡσὸτου εἰσέλθῃ και ὁ Ἰσραὴλ σ' αὐτήν. Τὶς ιδέες αὐτές τὶς ἀναπτύσσει ὁ Παῦλος διεξοδικά, στα κεφάλαια 9-11 τῆς "Πρὸς Ρωμαίους" ἐπιστολῆς του. Ἀπευθυνόμενος ἐκεῖ στοὺς ἐθνικοὺς που ἔγιναν χριστιανοί βλέπει μπροστὰ του ἓνα συγκλονιστικὸ "μυστήριον" τοῦ ἐλέους τοῦ Θεοῦ: ἡ ἀπεΐθεια τῶν Ιουδαίων στὸ κήρυγμα περὶ Χριστοῦ ἀνοίγει τὸν δρόμο στοὺς μὴ Ιουδαίους νὰ γίνουν δεκτοὶ στις ἐπαγγελίες τοῦ Θεοῦ που δόθηκαν στοὺς Ιουδαίους. Τώρα ὅμως ἐδῶ εἶναι ἓνα βαρυσήμαντο σημεῖο ὁ Ἰσραὴλ θὰ σωθῇ πια μόνο περνώντας ἀπὸ τοὺς ἐθνικοὺς ("τῶ υμετέρῳ ἐλέει ἵνα και αὐτοὶ Ιουδαῖοι ἐλεηθῶσι", Ρωμ. 11, 31). Για κάποιον που πιστεῦε, ὅπως ὁ Παῦλος, σὲ ὅλη του τὴ ζωὴ ὅτι ἡ σωτηρία τοῦ κόσμου βρίσκεται μόνο στὸν Ιουδαϊσμό, εἶναι συγκλονιστικὸ νὰ σκεφθῇ ὅτι ὁ Ἰσραὴλ τελικά θὰ σωθῇ περνώντας ἀπὸ μὴ κοινωνία, τὴν Εκκλησία, που βασικά πια τὴν ἀποτελοῦν οἱ Ἕλληνες ἐθνικοί: "Ὁ βάθος πλούτου και σοφίας και γνώσεως Θεοῦ! ὡς ἀνεξερεῦνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ και ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ", ἀναφωνεῖ στὸ τέλος τοῦ 11ου κεφαλαίου. Τὸ γεγονός τῆς παρουσίας τῶν Ἑλλήνων και μάλιστα κατὰ πλειονότητα στὴν

Εκκλησία είναι για τον Παύλο η ανατροπή κάθε λογικής και κάθε σοφίας, όπως την είχε μάθει στη θρησκευτική του διαπαιδαγώγηση. Γι' αυτό, όταν γράφεται η "Προς Εφεσίους" επιστολή, σε μια εποχή (αρχές ίσως του 60 μ.Χ.), που πιθανόν να είχε γίνει ήδη σαφές ότι βασικά η Εκκλησία συνδέεται πα ιστορικά με τον Ελληνισμό, το όλο θέμα της θέσεως των Ελλήνων μέσα στην Εκκλησία, δηλαδή της ενότητος Ιουδαίου και Έλληνα σε ένα σώμα, χαρακτηρίζεται ως ανεξερεύνητο μυστήριο, ως η κατ' εξοχήν απόδειξη της επεμβάσεως του Θεού στην Ιστορία.

Ο Παύλος και οι ελληνικές κατηγορίες σκέψεως

Αν επιχειρήσουμε τολμηρότατο μέσα σε λίγες γραμμές να δώσουμε μια εικόνα του τρόπου με τον οποίο αφομοιώνονται και αλλοιώνονται στη σκέψη του Παύλου τόσο οι εβραϊκές, όσο και οι ελληνικές κατηγορίες σκέψεως, για να βγη από αυτές το νέο, το καθαρά χριστιανικό ή Παύλειο, θα πρέπει να θυμηθούμε τα γενικά πλαίσια της θεολογικής σκέψεως του Παύλου και να τοποθετήσουμε μέσα σ' αυτά τις ειδικές περιπτώσεις των όρων ή νοημάτων που υφίστανται την αλλοίωση. Βασικά ο Παύλος βλέπει τον άνθρωπο και γενικά το θέμα της αλήθειας μέσα στα βιβλικά πλαίσια της δημιουργίας και της ιστορίας της σωτηρίας, όπως αυτά πραγματοποιούνται στο πρόσωπο του Χριστού και στην κοινωνία του Αγίου Πνεύματος, στην Εκκλησία. Κάθε έννοια, είτε εβραϊκή είτε ελληνική είναι η προέλευσή της, περνά μέσα από το διυλιστήριο αυτό, όπου αποκτά τη νέα σημασία της. Αυτό συμβαίνει π.χ. με τη χρήση του όρου "συνείδησις" (και του ρηματικού τύπου "σύννοια"), που τον συναντούμε πολύ συχνά στις επιστολές του Παύλου. Η ελληνική σκέψη αρχίζει, χρονολογικά και ουσιαστικά, από την αντίληψη του ανθρώπου ως σκεπτομένου όντος που αποκτά με αυτό τον τρόπο "συνείδηση" του κόσμου αλλά και του εαυτού του μαζί με όλες τις πολώσεις που περιλαμβάνονται στον τελευταίο και που οδηγούν στα ηθικά διλήμματα και στους

"ελέγχους". Από εκεί οδηγείται η ελληνική σκέψη στην ηθική έννοια της συνειδήσεως, που επικρατεί ιδιαίτερα στους χρόνους λίγο πριν από την Καινή Διαθήκη. Στην εβραϊκή νοοτροπία, αντίθετα, η βάση της γνώσεως γενικά βρίσκεται στον θεό και στον λόγο του, ο οποίος δημιουργεί τη συνείδηση όχι πια στον ανθρώπινο νου, αλλά στην "καρδίαν" του ανθρώπου, στον χώρο της υπακοής και της αγάπης. Ο Παύλος με έναν τρόπο δημιουργικό συνθέτει τις δύο αυτές έννοιες και τις αλλοιώνει τοποθετώντας τις σε νέο φως: η συνείδηση είναι βέβαια και γι' αυτόν γνώση και αυτογνωσία, που περιλαμβάνει "έλεγχον", δεν πηγάζει όμως από τον άνθρωπο και τις νοητικές του ικανότητες, αλλά από την κρίση του Θεού. Ο άνθρωπος γνωρίζει μόνο γιατί γνωρίζεται από τον Θεό. Κάτοπτρο αυτής της συνειδήσεως είναι ο Χριστός και οι σχέσεις του ανθρώπου μέσα στο σώμα του Χριστού, στην Εκκλησία. Έτσι φθάνει να πη ο Παύλος το πρωτότυπο αυτό, ότι η συνείδηση του ανθρώπου αξιολογείται ουσιαστικά, πραγματώνεται όχι από τον ίδιο ούτε απλώς από τον θεό, αλλά από τους άλλους, μέσα στην κοινότητα της Εκκλησίας (βλ. π.χ. Α΄ Κορ. 8, 7 13• Β΄ Κορ. 5, 11, και ιδιαίτερα Α΄ Κορ. 10, 29). Έτσι η όλη γνωσιολογία μεταφέρεται στον χώρο της αγάπης (Α΄ Κορ. 8,2 3) και η αγάπη από "πρακτική" και "συναισθηματική" κατηγορία γίνεται γνωσιολογική έννοια. Με τον τρόπο αυτό η ελληνική σκέψη δεν απορρίπτεται: πρόκειται και πάλι για μια "συνείδηση" με γνωσιολογικό και κριτικό περιεχόμενο, που επιτρέπει τη χρήση του όρου και για τους εθνικούς (με την έννοια που βρίσκουμε στην επιστολή προς Ρωμαίους 2, 15). Υφίσταται όμως μια βασική αλλοίωση που της αφαιρεί την ανθρωποκεντρικότητα και κάθε δυνατότητα αυτονομίας, που θα μπορούσε να της προσδώσει πραγματικά και της προσέδωσε η ελληνική σκέψη. Της αφαιρεί επίσης κάθε αδιέξοδο και αρνητικότητα, που θα μπορούσε να της προσδώσει η εβραϊκή αντίληψη περί θείας κρίσεως. Διαμορφωμένη στο πρόσωπο του Χριστού και στην κοινωνία του Αγίου Πνεύματος, δηλαδή της χριστιανικής

κοινότητας, η "συνείδηση" αποκτά κάτι το λυτρωτικό που βρίσκεται στην αγάπη.

Γενικά όλοι οι ανθρωπολογικοί οροί, όπως οι συναφείς μεταξύ τους σώμα σαρκους πνεύμα κλπ., υφίστανται παρόμοιες αλλοιώσεις στη σκέψη του Αποστόλου. Ο άνθρωπος δεν ορίζεται πια από αυτό που είναι καθαυτός, από την ουσία του (την υλική ή την πνευματική), αλλά από τη σχέση του με τον Θεό και με τους άλλους. Πρόκειται για μια αλλοίωση της όλης Οντολογίας που, όπως θα δούμε αργότερα, διαδραματίζει βασικό ρόλο στη φιλοσοφία των Πατέρων της Εκκλησίας. Μια τέτοια αλλοίωση επιτρέπει στον Παύλο να χρησιμοποιή ελληνικά ανθρωπολογικά σχήματα, όπως οι αντιθέσεις "σαρξ πνεύμα" κλπ., χωρίς να δέχεται ή να δημιουργή με αυτό τον τρόπο οντικές κατηγορίες και δυαλιστικά σχήματα (νεο)πλατωνικής ή άλλης φύσεως. Έτσι μια έννοια, όπως το "σώμα", γίνεται γι' αυτόν το "σκήνος" από το οποίο "ευδοκούμεν μάλλον εκδημήσαι... και ενδημήσαι προς Κύριον" κάτι που τόσο εύκολα μπορεί να παρεξηγηθή νεοπλατωνικά αλλά συγχρόνως και η πιο ιερή και θετική οντολογική κατηγορία, το νήμα του Χριστού, της Εκκλησίας, της Ευχαριστίας, του κάθε πιστού, δηλαδή ο όρος που εκφράζει όχι μόνο την αδιαίρετη ακεραιότητα του ανθρώπου, αλλά και την αιώνια ζωή και σωτηρία του.

Η διεργασία αυτή που υφίσταται η ελληνική "σοφία" στη σκέψη του Παύλου επεκτείνεται ουσιαστικά σε όλη τη θεολογία του και είναι ανάλογη προς εκείνη που πραγματοποιείται γενικά στις πρώτες χριστιανικές κοινότητες.

Γ. Η ΑΛΛΗΛΟΠΕΡΙΧΩΡΗΣΗ

Εκχριστιανισμός του ελληνισμού και εξελληνισμός του χριστιανισμού

Ο 2ος αι. ήταν κρίσιμος για τις σχέσεις Ελληνισμού και Χριστιανισμού. Είχε γίνει πια σαφές ότι η ιστορική πορεία του Χριστιανισμού ήταν δεμένη οριστικά με τον Ελληνισμό. Ο δεσμός όμως αυτός δεν ήταν χωρίς κινδύνους για τον Χριστιανισμό. Ο πιο μεγάλος κίνδυνος

ήταν να εξελληνισθή τόσο πολύ ο Χριστιανισμός, ώστε να αποτελέσει ουσιαστικά ένα παρακλάδι, μian "αίρεση" του Ελληνισμού. Στις αιρέσεις ο κίνδυνος αυτός δεν αποφεύχθηκε. Κοσμοθεωριακά στοιχεία του Ελληνισμού αντικατέστησαν βασικές θέσεις του Χριστιανισμού με αποτέλεσμα να αλλάξει ριζικά ο χαρακτήρας του τελευταίου. Στην περίπτωση των Απολογητών η αντικατάσταση αυτή ήταν μόνο μερική. Χάρη στην εκλεκτικότητα των χριστιανών αυτών στοχαστών, πολλές από τις βασικές κοσμοθεωριακές θέσεις του Ελληνισμού δεν βρήκαν τον δρόμο τους στον Χριστιανισμό. Οι Απολογητές επέμεναν στη διατήρηση βασικών άρθρων της πίστεως της Εκκλησίας και απέρριπταν κάθε ελληνική διδασκαλία που ήταν αντίθετη σ' αυτά. Αλλά η ελληνική σκέψη δεν ήταν κάτι που μπορούσε να περιορισθή σε συγκεκριμένα "θέματα" ή άρθρα πίστεως. Διαπερνούσε τα πάντα και αποτελούσε σε τελευταία ανάλυση υπόθεση μεθοδολογίας, αφορούσε δηλαδή στη στάση που παίρνει ο άνθρωπος γενικά απέναντι στον κόσμο και στους θεούς. Και στο σημείο αυτό, όπως είδαμε, οι Απολογητές, στην προσπάθεια τους να εναρμονίσουν τον Χριστιανισμό με την ελληνική φιλοσοφία, άφησαν τον Ελληνισμό να διαπεράσει τη χριστιανική στάση απέναντι στον κόσμο κατά ένα τρόπο επικίνδυνο. Το φαινόμενο αυτό το ονομάσαμε ήπιο εξελληνισμό του Χριστιανισμού. Οι Απολογητές δεν ήταν οι ίδιοι αιρετικοί και αυτό χάρη στην εκλεκτικότητα τους. Έριξαν όμως τα σπέρματα τρομερών αιρέσεων που ταλαιπώρησαν την Εκκλησία στον 3ο και τον 4ο αι.

Ο τρόπος, με τον οποίο αντιμετώπισε ή Εκκλησία τόσο τις πρώτες αιρέσεις που εξετάσαμε όσο και αυτές που προέκυψαν αργότερα από τον "ήπιο εξελληνισμό" του Χριστιανισμού από τους Απολογητές, συνδέεται ουσιαστικά με το όλο πρόβλημα της σχέσεως Ελληνισμού και Χριστιανισμού τον 2ο αι. Παράλληλα με την κίνηση τόσο του ακραίου όσο και του ήπιου εξελληνισμού του Χριστιανισμού, για τους οποίους αναφέραμε παραπάνω, αναπτυσσόταν τον 2ο αι. και μια

αντίστροφη πορεία στη σχέση Ελληνισμού και Χριστιανισμού. Ήταν η προσπάθεια του Χριστιανισμού να κατακτήσει αυτός ουσιαστικά τον Ελληνισμό, να γίνει δηλαδή ένας εκχριστιανισμός του Ελληνισμού όχι στην επιφάνεια αλλά στην ουσία.

Το ενδιαφέρον στην ιστορία της εποχής που εξετάζουμε είναι ότι εκείνοι που έκαναν την πρώτη αυτή προσπάθεια εκχριστιανισμού του Ελληνισμού ήταν οι ίδιοι Έλληνες. Αυτό σημαίνει ότι ο εκχριστιανισμός αυτός δεν ήταν μια άρνηση του Ελληνισμού. Ήταν μια μεταμόρφωση, στην οποία τα βασικά ερωτήματα και ενδιαφέροντα του ελληνικού πνεύματος ικανοποιήθηκαν με απαντήσεις που δεν ήταν πια "ελληνικές". Έτσι η μεγάλη αυτή μεταμόρφωση απέδειξε ότι ο Χριστιανισμός μπόρεσε να κάνει μια βαθιά διάκριση ανάμεσα στα ερωτήματα και στις απαντήσεις του ελληνικού πολιτισμού. Γιατί υπήρχαν πραγματικά ερωτήματα όχι μόνο βέβαια διανοητικά, αλλά κυρίως υπαρξιακά που μόνον οι Έλληνες με τον τρόπο της σκέψεώς τους ήταν σε θέση να προβάλουν. Μερικά από αυτά, όπως το κοσμολογικό, το Οντολογικό κλπ. Αλλά ακριβώς το ότι τέτοια ερωτήματα και αγωνίες τυπικά, και αποκλειστικά, ελληνικές, βρήκαν ικανοποίηση σε μια κοσμοθεωρία που στη βάση της την ιουδαϊκή δεν έθετε ποτέ τέτοιου είδους ερωτήματα, αυτό ακριβώς είναι το θαύμα που επιτέλεσαν οι Έλληνες Πατέρες. Το θαύμα αυτό, που απαιτούσε δημιουργική σκέψη σπάνια, ολοκληρώθηκε βέβαια και έδειξε το μεγαλείο του τον 4ο αι., στη "χρυσή" αυτή περίοδο των Πατέρων της Εκκλησίας. Αλλά η αρχή του, χωρίς την οποία ποτέ δεν θα υπήρχε η "χρυσή" εκείνη περίοδος, βρίσκεται στον 2ο αι.

Συμπεράσματα

Ο Χριστιανισμός έκανε πλήρη χρήση του ελληνικού πολιτισμού στα μέσα της εκφράσεώς του. Πήρε από τον Ελληνισμό τη γλώσσα και τις μορφές εκφράσεως, όπως όλοι οι κάτοικοι της ελληνορωμαϊκής οικουμένης στα χρόνια αυτά, χωρίς όμως να επιδοθή στην

καλλιέργεια των ελληνικών γραμμάτων. Η Ομιλητική και το κήρυγμα μόνο προς το τέλος του 2ου αι., και αυτό πολύ δειλά, αρχίζουν να καλλιεργούνται με βάση τα ελληνικά πρότυπα. Η υμνογραφία δεν παρουσιάζει και αυτή ανάπτυξη σε σημείο που να θεωρηθεί συμβολή στην εξέλιξη της ελληνικής φιλολογίας. Μόνον η ελληνική πολιτική ζωή φαίνεται να έχει κάποια σχέση με την οργάνωση της Εκκλησίας. Εκείνο όμως που έχει καίρια σημασία στη σχέση Ελληνισμού και Χριστιανισμού στα χρόνια αυτά είναι η συνάντηση δύο κοσμοθεωριών και η γέννηση από τη συνάντηση αυτή ενός νέου κόσμου. Από το πρίσμα αυτό προπαντός είδαμε την ιστορική εξέλιξη του Χριστιανισμού στον χώρο του Ελληνισμού, γιατί αυτό κυρίως έκρινε και κρίνει και σήμερα ακόμη την ιστορική πορεία του Ελληνισμού.

Η συνάντηση Ελληνισμού και Χριστιανισμού στο επίπεδο της κοσμοθεωρίας δημιούργησε συγκρούσεις, αλληλοεπιδράσεις, αλλά και ιστορικής σημασίας μεταμορφώσεις τόσο στον Ελληνισμό όσο και στον Χριστιανισμό. Ο Χριστιανισμός, έχοντας τις ιστορικές καταβολές του στον Ιουδαϊσμό, έφερε μαζί του μια θεώρηση του κόσμου που επικράτησε να την λέμε βιβλική. Σύμφωνα με τη θεώρηση, αυτή ο κόσμος δεν είναι αυθυπόστατος, ούτε αυτεξήγητος. Για να τον κατανοήσης και να ζήσης σωστά σ' αυτόν, πρέπει να πας πίσω από αυτόν, να προϋποθέτης ένα ου εντελώς ελεύθερο από τον κόσμο, τον Θεό, ο οποίος δεν ερμηνεύεται από τον κόσμο, αλλά ερμηνεύει αυτός ως προϋπόθεση τον κόσμο. Τόσο ελεύθερος είναι ο Θεός αυτός από τον κόσμο, ώστε η ελευθερία Του, η θέληση και η ενέργειά Του να δημιουργούν όντα. Οτιδήποτε δηλαδή μπορεί να λεχθεί ότι υπάρχει είναι αποτέλεσμα της ελευθερίας και των επεμβάσεων του ελευθέρου αυτού Όντος στον χώρο και στον χρόνο. Έτσι η βιβλική σκέψη έφθασε στο σημείο να βλέπει τα πάντα από τη σκοπιά της Ιστορίας. Το ρήμα "είναι" στη βιβλική (την εβραϊκή) γλώσσα δεν αντιστοιχεί παρά στο "δραν", "συμβαίνει" κλπ.

Μια τέτοια νοοτροπία ήταν φυσικό να συναντήσει δυσκολίες στον ελληνικό χώρο. Όχι γιατί η ελληνική σκέψη ήταν "άθρη" κάθε άλλο. Από την κλασική ακόμη εποχή οι Έλληνες καλούσαν τη φιλοσοφία τους "θεολογία", ενώ στα χρόνια που εξετάσαμε εδώ είχαν καλλιεργήσει ακόμη περισσότερο τις θεολογικές πλευρές της σκέψής τους. Αλλά ο θεός των Ελλήνων ήταν πάντοτε δεμένος με τον κόσμο. Ουσιαστικά δεν ήταν αυτός η προϋπόθεση που ερμηνεύει τον κόσμο, αλλά το συμπέρασμα, στο οποίο φθάνουμε εξετάζοντας τον κόσμο (Πλάτων). Και όταν ακόμη ο Θεός δημιουργή τον κόσμο από τη θέλησή του, όπως στον "Τίμαιο" του Πλάτωνος, τον δημιουργεί από ύλη που προϋπάρχει. Είναι ήδη γνωστό πως δημιουργός σημαίνει στην ουσία διακοσμητής. Είναι αδιανόητο για τον αρχαίο Έλληνα να προϋποθέσει ένα Θεό που δεν δεσμεύεται από το Είναι. Το Είναι είναι η προϋπόθεση της δράσεως και της ελευθερίας όχι το αντίστροφο που υποδηλώνει η βιβλική νοοτροπία. Πρώτα υπάρχουν και ύστερα δράς ελεύθερα. Η ελευθερία που αυθαιρετεί απέναντι του κόσμου και της αρμονίας του είναι ύβρις που τιμωρείται ακριβά. Αυτό διδάσκει με συνέπεια η αρχαία τραγωδία.

Το πρόβλημα λοιπόν που δημιούργησε η είσοδος του Χριστιανισμού στον χώρο του Ελληνισμού ήταν βαθύτατο. Ήταν πρόβλημα ερμηνείας. Για να καταλάβει ένας Έλληνας, σύμφωνα με όσα είπαμε παραπάνω, το κήρυγμα περί Χριστού, έπρεπε πρώτα να θέσει το ερώτημα: τι είναι ο Χριστός. Για τον Ιουδαίο που γινόταν Χριστιανός τέτοιο ερώτημα ή δεν υπήρχε ή έπαιρνε την απάντησή του από την Ιστορία: ο Χριστός αντιπροσωπεύει μια ορισμένη επέμβαση και πράξη του Θεού στον Κόσμο αυτό είναι το Είναι του, δηλαδή μια θεία πράξη και συνεπώς ο Θεός ο ίδιος. Έτσι το πρόβλημα της ερμηνείας μεταβαλλόταν σε θέμα αλλαγής νοοτροπίας. Ο Έλληνας έπρεπε να μάθει να σκέπτεται ιστορικά και να ανάγει το Είναι στην ελευθερία, να αναστρέψει δηλαδή την κοσμοθεωρία του. Αλλά το πρόβλημα είχε και την αντίθετη

πλευρά. Με το να θέτουμε το ερώτημα περί Χριστού περί κόσμου οντολογικά και όχι ιστορικά (με το να ερωτά δηλαδή τι είναι ο Χριστός ή κάποιο ον) ο Έλληνας υποχρέωνε τους κήρυκες του Χριστιανισμού να βρουν τρόπους να εκφράσουν την πίστη τους με οντολογικές κατηγορίες, χωρίς όμως να δεχθούν την ελληνική νοοτροπία, όπως την περιγράψαμε παραπάνω (χωρίς δηλαδή να δεσμεύσουν τον Θεό και την ελευθερία στην οντολογία). Εδώ ακριβώς αρχίζει η μεγάλη δυσκολία, αλλά και η μεγάλη δυνατότητα. Εδώ γεννιέται ο εκχριστιανισμένος Ελληνισμός.

Στην ιστορική αναδρομή που κάμαμε, είδαμε τις αποτυχίες και τις επιτυχίες του Χριστιανισμού στο μεγάλο αυτό θέμα. Πολλοί χριστιανοί στοχαστές, στη συνάντηση αυτή των δύο κοσμοθεωριών, έκλιναν ολοκληρωτικά ή μερικά προς την πλευρά της ελληνικής κοσμοθεωρίας. Άλλοι όμως μετέτρεψαν τον κίνδυνο σε δυνατότητα. Παρέμειναν Έλληνες επιμένοντες να ρωτούν για το Είναι του κόσμου, του Χριστού και του Θεού• αλλά και βιβλικοί με το να ανάγουν το Είναι του κόσμου στην ελευθερία και να κρίνουν την ύπαρξη του κόσμου με το κριτήριο της Ιστορίας, και των εσχάτων. Και έτσι έγινε το θαύμα. Για πρώτη φορά στην Ιστορία ο Ελληνισμός έμαθε να ταυτίζει το Είναι με την ελευθερία και με την πράξη και να κάνει την προσωπική σχέση και την αγάπη όχι αποτέλεσμα του Είναι αλλά ταυτόσημη με αυτό. Συγχρόνως έμαθε και ο κόσμος όλος ότι οι δύο πολιτισμοί που επί αιώνες αντιμάχονταν αλλήλους, ο ΑνατολικόςΣυριακός και ο Ελληνικός, και που υποχρεώθηκαν να ζήσουν κάτω από την ίδια στέγη στις ελληνιστικές και ρωμαϊκές πραγματικότητες της Ιστορίας, μπορούσαν πια ελεύθερα και σαν αποτέλεσμα μιας βαθιάς εσωτερικής συνθετικής διεργασίας να ζουν ως ένας άνθρωπος. Το "ουκ έστι Έλληνας και Ιουδαίος" που διεκήρυξε ο Παύλος δεν ήταν εύκολο να γίνη ιστορική πραγματικότητα. Σήμαινε μια βαθύτατη αλλαγή στην Ιστορία, της οποίας δημιουργοί ήταν οι Έλληνες Πατέρες. Η δημιουργική συνάντηση Ελληνισμού και

Χριστιανισμού στα πρόσωπα των πρώτων Πατέρων της Εκκλησίας έκρινε έτσι οριστικά και ευεργετικά την πορεία όχι μόνο της ελληνικής αλλά και της Παγκόσμιας Ιστορίας.

Το κείμενο αυτό δημοσιεύεται πλήρες στον Στ΄ τόμο της Ιστορίας του Ελληνικού έθνους.

Πηγή: www.antibaro.gr

Αρχή

ΕΝΑ ΓΡΑΜΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΚΑΠΝΙΣΜΑ

ΤΟΥ ΟΣΙΟΥ ΑΜΒΡΟΣΙΟΥ ΤΗΣ ΟΠΤΙΝΑ

Ένας μανιώδης καπνιστής από την Αγία Πετρούπολη, ο Αλέξιος Στεπάνοβιτς Μαγιόρωφ, άρχισε κάποτε να αισθάνεται τις επιζήμιες συνέπειες του καπνίσματος στην υγεία του.

ΟΙ πολλές συμβουλές και παραινήσεις των φίλων του αποδείχθηκαν μάταιες.

Τελικά το έτος 1888 ο Αλέξιος Στεπάνοβιτς κατέφυγε στην Βοήθεια του στάρετς Αμβρόσιου και με επιστολή του ζήτησε να του υποδείξει τον τρόπο που θα καταπολεμήσει το πάθος του.

Σε γράμμα του με ημερομηνία 12 Οκτωβρίου 1888 ο όσιος Αμβρόσιος απάντησε στον Αλέξιο Μαγιόρωφ τα έξης:

«Γράφεις ότι δεν μπορείς να κόψης το κάπνισμα!

Αυτό που είναι αδύνατο για τον άνθρωπο, είναι δυνατό με τη βοήθεια του Θεού.

Το μόνο που χρειάζεται είναι να αποφασίσεις με σταθερότητα να απαλλαγής άπ' αυτό, αφού αναγνωρίζεις την ζημία που προξενεί στην ψυχή και στο σώμα σου.

Διότι ο καπνός εξασθενίζει την ψυχή, αυξάνει και δυναμώνει τα πάθη, σκοτίζει το νου και καταστρέφει σιγά-σιγά τη σωματική υγεία με έναν αργό θάνατο.

Ταυτόχρονα οι πνευματικές ασθένειες της
οξυθυμίας και μελαγχολίας εμφανίζονται
στην ψυχή σαν συνέπεια του
καπνίσματος.

Σε συμβουλεύω να χρησιμοποιήσης
πνευματική θεραπεία για την
καταπολεμήσει του πάθους σου.

Να κάνης λεπτομερή εξομολόγηση όλων
των αμαρτιών που διέπραξες από την
ηλικία των επτά χρόνων

έως σήμερα και να μεταλάβεις τα
Αχραντα Μυστήρια.

Κάθε μέρα να διαβάζεις όρθιος ένα η
περισσότερα κεφάλαια του Ευαγγελίου.

Μόλις αρχίζει να εμφανίζεται ή
αποθάρρυνσης και ή απελπισία, να
διαβάζεις και πάλι μέχρι να περάσει.

"Αν ξαναεμφανισθεί, άρχισε πάλι την
μελέτη του Ευαγγελίου. 'Η, αν θέλεις,

πήγαινε σε κάποιον απομονωμένο χώρο
και κάνε τριάντα τρεις εδαφιαίες
μετάνοιες σε ανάμνηση της

επίγειας ζωής του Κύριου και προς τιμή
της Αγίας Τριάδος».

Μόλις έλαβε το γράμμα ο Αλέξιος
Στεπάνοβιτς το διάβασε και « άναψε ένα
τσιγάρο», όπως εξηγεί

ο ίδιος σε ιδιόγραφο σημείωμα του.

« Άρχισα να το καπνίζω, αλλά ένιωσα
ξαφνικά ένα φοβερό πονοκέφαλο και μια
απέχθεια προς το καπνό του τσιγάρου.
Εκείνο το βράδυ δεν κάπνισα.

Την επόμενη ημέρα τέσσερις φορές
άρχισα να καπνίζω μηχανικά και από
συνήθεια.

Δεν μπορούσα όμως να καταπιώ του
καπνό, γιατί με έπιανε δυνατός
πονοκέφαλος. Έτσι έκοψα το

κάπνισμα με ευκολία.

Τα δυο προηγούμενα χρόνια δεν είχα
μπορέσει να απαλλαγώ από το κάπνισμα,
όσο κι αν είχα πιέσει τον εαυτό μου.

Παρ' όλο που η υγεία μου επιδεινώθηκε
σοβαρά, συνέχισα να καπνίζω γύρω στα
75 τσιγάρα την ημέρα.

Όταν λοιπόν άρχισα να αισθάνομαι
άρρωστος και ανίκανος να ξεριζώσω το
πάθος μου, ακολούθησα τις συμβουλές

των φίλων μου και κατέφυγα στο στάρετς
Αμβρόσιο.

Με ειλικρινή μετάνοια του ζήτησα να
προσευχηθεί για μένα.

Αργότερα, όταν πήγα να τον
ευχαριστήσω, ο πατήρ Αμβρόσιος άγγιξε
με το ραβδί του το κεφάλι μου που
πονούσε και από εκείνη τη στιγμή δεν
αισθάνομαι πια κανενός είδους
πονοκέφαλο.

Εκδόσεις αγιορείτικη μαρτυρία.

Τριμηνιαία έκδοση Ιεράς Μόνης
Ξηροποτάμου.

Τεύχος 6.

[Αρχή](#)

Η ελληνορθόδοξη ταυτότητά μας στην εποχή της παγκοσμιοποιήσεως

του Οσιολογ. Μοχανού Αρσενίου
Βλιαγκόφτη

Η ελληνορθόδοξη ταυτότητά μας
συνίσταται στην άρρηκτη σύνδεση
Ορθοδοξίας και Ελληνισμού. Η ασύγχυτη
και αδιαίρετη αυτή σύνδεση, προσδιόρισε
την εθνική και θρησκευτική μας
συνείδηση, προσδιόρισε την πολιτιστική
παραγωγή μας και συνέβαλε
αποφασιστικά στη διαμόρφωση των
θεσμών μέσα στην κοινωνία.

Ο καθηγητής και πρότανης κ. Γεώργιος

Μπαμπινιώτης σημειώνει: «Όποιος μιλάει για Ορθοδοξία ερήμην του Ελληνισμού, νομίζω ότι ματαιοπονεί, όποιος όμως μιλάει για Ελληνισμό ερήμην της Ορθοδοξίας, κάνει κάτι χειρότερο· ασχισμονεί». Όσοι αποκόπτονταν από την ορθόδοξη πίστη και κοινωνία, έχαναν και την ελληνικότητά τους. Αυτό εσήμαιναν τα ρήματα «φραγκεύω» και «τουρκεύω». Έλληνες έμεναν όσοι παρέμειναν ορθόδοξοι.

Εάν θέλουμε να αποδώσουμε με μια λέξη τον ελληνορθόδοξο πολιτισμό μας, τον πολιτισμό της Ρωμιοσύνης, θα λέγαμε ότι είναι ο πολιτισμός του προσώπου. Στην παράδοσή μας ο Θεός - δημιουργός είναι πρόσωπο, αλλά και ο άνθρωπος είναι πρόσωπο. Το πρόσωπο νοείται ως ελευθερία και ετερότητα. Το πρόσωπο είναι το «εσύ», που βρίσκεται απέναντι από το «εγώ», είναι ο άλλος. Το πρόσωπο ως ελευθερία και ετερότητα είναι μοναδικό και ανεπανάληπτο, όχι μόνο πνευματικά αλλά και ψυχοδιανοητικά και βιολογικά. Τα χαρακτηριστικά της ελευθερίας και της μοναδικότητας ο άνθρωπος, ως πρόσωπο, τα έχει προίκα από το Δημιουργό του. Καθώς ο Θεός εκτός από ελευθερία είναι και αγάπη, έτσι ακριβώς είναι και ο άνθρωπος.

Ο πολιτισμός της Ρωμιοσύνης είναι ο πολιτισμός της κοινοτικότητας, της ενορίας. Είναι το «εμείς» του Μακρυγιάννη.

Ο μόνος χώρος όπου μπορούν να βιωθούν αυθεντικά αυτές οι πνευματικές πραγματικότητες, είναι ο χώρος της θεανθρώπινης κοινωνίας που λέγεται Εκκλησία. Μέσα στο χώρο της Εκκλησίας, η οποία είναι «ιατρείον πνευματικόν» κατά τον Ιερό Χρυσόστομο και τους Αγίους Πατέρες, το ανθρώπινο πρόσωπο καταξιώνεται. Καταξιώνεται διά της αληθούς θεογνωσίας και θεοκοινωνίας του ανθρώπου με το Θεόν, η οποία γίνεται κατορθωτή διά της υπακοής στο θέλημα του Θεού και εν γένει του αγώνα που κάνει ο πιστός να καθαρίσει με τη χάρη του Θεού τον εαυτό του από τα πάθη και να φτάσει στον Αγιοπνευματικό φωτισμό και στην κατά

Χάριν θέωση. Αυτό δεν είναι ένα κατόρθωμα του ανθρώπου, αλλά δώρο της Χάριτος του Θεού. Σε αντίθεση με την ελληνορθόδοξη παράδοσή μας, η λεγομένη Νέα Εποχή αλλά και κάθε αιρετική διδασκαλία, ως αυτονομημένη προσπάθεια του υπερήφανου μεταπτωτικού ανθρώπου όχι μόνο δε γνωρίζει το πρόσωπο, αλλά και κατά βάθος το μισεί και αγωνίζεται να το καταργήσει.

Η παγκοσμιοποίηση

Η παγκοσμιοποίηση και η Νέα Τάξη Πραγμάτων αποσκοπούν στη δυναστική ομογενοποίηση λαών και πολιτισμών και εντάσσονται στο σχεδιασμό της λεγομένης Νέας Εποχής. Σύμφωνα με τη Νέα Εποχή, κάθε 2.000 χρόνια η ανθρωπότητα εισέρχεται σε μια νέα εποχή. Τώρα εισερχόμεθα στην εποχή του Υδροχόου. Η παλαιά εποχή των Ιχθύων, κατά την οποία επικράτησε ο Χριστιανισμός, τελειώνει. Τώρα περιμένουμε ένα νέο μεσσία, ένα νέο Χριστό, που θα φέρει νέες αλήθειες στην ανθρωπότητα. Και μόνο αυτά βέβαια αρκούν για να αντιληφθεί κάποιος ότι η λεγομένη Νέα Εποχή είναι αντίθετη και ασυμβίβαστη με την ορθόδοξη πίστη μας. Κατά βάθος η Νέα Εποχή δεν είναι καθόλου νέα. Το βασικό της μήνυμα είναι το αρχαίο εωσφορικό ψέμα ότι ο άνθρωπος είναι από τη φύση του θεός και η βασική επιδίωξή της είναι το παλαιό σχέδιο των σκοτεινών οργανώσεων τύπου μασονίας και σιωνισμού για παγκόσμια κυριαρχία.

Στο πλαίσιο αυτού του σχεδιασμού προωθείται:

- 1) Μια Νέα Τάξη Πραγμάτων σε πολιτικοοικονομικό επίπεδο με τελικό στάδιο την επιβολή μιας παγκόσμιας κυβέρνησης με επικεφαλής του αναμενόμενο από τους νεοεποχίτες μεσσία &
- 2) Μια Νέα Τάξη Πραγμάτων σε θρησκευτικό επίπεδο με τελικό στάδιο την επιβολή μιας πανθρησκείας που θα προκύψει από το ανακάτεμα των θρησκειών.

Η τακτική που χρησιμοποιούν για την προώθηση των δύο βασικών στόχων που προαναφέρθηκαν είναι:

(α) Περνά ένας οδοστρωτήρας, που ισοπεδώνει γλώσσες, πολιτισμούς, παραδόσεις, εθνικές ιδιαιτερότητες, προωθώντας τον εξαμερικανισμό των εθνών με την έννοια της υιοθετήσεως των υποπροϊόντων του “αμερικανικού τρόπου ζωής”.

(β) Εφαρμόζεται η τακτική του “διαίρει και βασίλευε”. Τα δικαιώματα των πραγματικών ή κατασκευασμένων μειονοτήτων, εθνικών και θρησκευτικών, γίνονται μοχλός για την εγκαθίδρυση της Νέας Τάξης Πραγμάτων. Το μοντέλο της πολυπολιτισμικής κοινωνίας προβάλλεται για να χτυπηθούν χώρες, όπως κατ’ εξοχήν η Ελλάδα, που χαρακτηρίζονται από μεγάλη ομοιογένεια εθνική, θρησκευτική και γλωσσική. Στόχος είναι να μεταβάλλουν ανθρώπους και κοινωνίες σ’ έναν άμορφο χυλό. Γι’ αυτό δε θέλουν πρόσωπα και υπεύθυνους πολίτες, αλλά ένα απρόσωπο ανθρώπινο κοπάδι, το οποίο εύκολα θα κατευθύνουν. Γι’ αυτό και μισούν το ανθρώπινο πρόσωπο, όπως είπαμε στην αρχή.

(γ) Για την προώθηση της δαιμονικής πανθηρσκειάς έχουν θέσει σε κυκλοφορία το δόγμα ότι όλες οι θρησκείες είναι δρόμοι που οδηγούν στο ίδιο τέρμα. Εξισώνουν έτσι την αλήθεια της Ορθοδοξίας με την πλάνη των αιρέσεων.

Την Ορθόδοξη Εκκλησία την πολεμούν από έξω, αλλά προσπαθούν να την αλώσουν κι από μέσα. Επιδίωξη της Νέας Εποχής δεν είναι να αδειάσουν οι εκκλησίες, αλλά να γεμίσουν με ανθρώπους που θα έχουν αλλοιωμένο φρόνημα. Με ανθρώπους δηλαδή που θα λένε ότι είναι χριστιανοί, ενώ συγχρόνως θα πιστεύουν και στο Βούδα, στη μετενσάρκωση, θα ασκούν τη γιόγκα ή το διαλογισμό. Η ηθελημένη αυτή σύγχυση επιτείνεται από τη χρήση εκ μέρους τους χριστιανικών όρων, όπως Χριστός, αμαρτία κ.ο.κ. με ανεστραμμένο όμως νόημα.

Η στάση των ορθοδόξων

Σ' αυτό το σκοτάδι το πνευματικό και σ' αυτή τη σύγχυση, εμείς οι ορθόδοξοι θα πρέπει να αντιτάξουμε το φως και την αλήθεια του Χριστού. Ο ίδιος ο Κύριός μας λέει: "Εγώ ειμί η Οδός και η Αλήθεια και η Ζωή", οπότε καταρρέει η συγκρητιστική πανθηρησκεία της Νέας Εποχής.

Εδώ θα πρέπει να γίνει σαφές ότι αντιτιθέμεθα στην παγκοσμιοποίηση της Νέας Εποχής, διότι προσπαθεί να επιβληθεί χωρίς Χριστό και εναντίον του Χριστού.

Θα πρέπει να βοηθήσουμε τους ανθρώπους να αποκτήσουν την "καλή ανησυχία", όπως έλεγε ο μακαριστός πατήρ Παΐσιος ο Αγιορείτης. Μας χρειάζεται νήψη, δηλαδή πνευματική επαγρύπνηση. Μας χρειάζεται μετάνοια και προσευχή. Χρειάζεται να αναπτύξουμε πνευματικά αντισώματα για να αντισταθούμε στη δαιμονική «πνευματικότητα» της Νέας Εποχής. Αυτό θα γίνει αν γνωρίσουμε, αγαπήσουμε, βιώσουμε και προβάλλουμε την ελληνορθόδοξη παράδοσή μας. Κάθε ενορία και κάθε μοναστήρι μπορούν και πρέπει να γίνουν κέντρα αυτής της πνευματικής αντιστάσεως.

Πέρα όμως από την "καλή ανησυχία", την προσευχή και τη μετάνοια, να είμαστε έτοιμοι και για παρεμβάσεις, όπου και όταν χρειασθεί και μας καλέσει η Εκκλησία μας. Και να μην ξεχνούμε: Αυτοί που σχεδιάζουν παγκοσμιοποιήσεις χωρίς Χριστό και εναντίον του Χριστού αλλά και των ανθρώπων, «κάνουν λογαριασμούς χωρίς τον ξενοδόχο», γιατί ο Κύριος μας Ιησούς Χριστός είναι ο μοναδικός και πραγματικός Κύριος της Ιστορίας και του κόσμου.

Πηγή: www.aegean.gr/agios-therapontas/apostoli.html

[Αρχή](#)

Η Ορθόδοξη «σεξουαλική αγωγή»

Επίμονα προβάλλεται σήμερα η ανάγκη για «σεξουαλική αγωγή» των παιδιών μας, στο πλαίσιο μάλιστα της σχολικής τους παιδείας. Όπως σε πολλούς άλλους τομείς της ζωής μας μάθαμε να ακολουθούμε τυφλά την «πολιτισμένη» Δύση, έτσι και στο θέμα αυτό. Ο φόβος μας είναι πάντα να μην υστερήσουμε απέναντί της. Γι' αυτό αντιγράφουμε πάντα πρόθυμα τον προβληματισμό και τις μεθόδους της. Επόμενο, λοιπόν, να θεωρούμε απαραίτητο ο «διαφωτισμός» να προχωρήσει και στην προβληματολογία του «γενετησίου ενστίκτου». Βέβαια, το τι διδάσκει η Δύση σχετικά με το ζήτημα αυτό, δεν φαίνεται να θεωρείται πρωταρχικής σημασίας. Γιατί δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι η Δύση – και μεις μαζί της, αφού είμαστε κομμάτι της – κλυδωνίζεται σε μια λαίλαπα πανσεξουαλισμού.

Ο «φροϋδισμός» έχει καταστεί κυρίαρχη ιδεολογία στην εποχή μας. Η προτεραιότητα δίνεται στο σεξουαλικό ένστικτο και στην κτηνώδη ορμή. Το ανθρώπινο σώμα κατήντησε υποτιμημένη αξία και αντικείμενο-όργανο ηδονής. Μέσα σ' αυτό το κλίμα διαμορφώνεται το περιεχόμενο της «σεξουαλικής» διαφώτισης του ευρωπαίου ανθρώπου. Έρχεται όμως από τα βάθη των αιώνων η φωνή του ουρανοβάμονα και θεόπτη Απ. Παύλου να μας παρουσιάσει την «σεξουαλική αγωγή», όπως (πρέπει να) διδάσκεται στο Σώμα του Χριστού, στο «σχολείο» της Εκκλησίας. Παραθέτουμε το σχετικό κείμενό του:

Το σώμα, ναός του Αγίου Πνεύματος

(Α' Κορ. 6:12-20)

"Αδελφοί, πάντα μοι έξεστιν, αλλ' ου πάντα συμφέρει • πάντα μοι έξεστιν, αλλ' ουκ εγώ εξουσιασθήσομαι υπό τινος. Τα βρώματα τη κοιλία, και η κοιλία τοις βρώμασιν • ο δε Θεός και ταύτην και ταύτα καταργήσει. Το δε σώμα ου τη πορνεία, αλλά τω Κυρίω, και ο Κύριος τω σώματι • ο δε Θεός και τον Κύριον ήγειρε και ημάς εξεργεί δια της δυνάμεως αυτού.

Ουκ οίδατε ότι τα σώματα υμών μέλη Χριστού εστιν; Άρα ουκ οίδατε ότι ο κολλώμενος τη πόρνη εν σώμα εστιν; «Έσονται» γαρ, φησίν, «οι δύο εις σάρκα μίαν». Ο δε κολλώμενος τω Κυρίω εν πνεύμά εστι. Φεύγετε την πορνείαν. Παν αμάρτημα ο εάν ποιήση άνθρωπος εκτός του σώματος εστιν, ο δε πορνεύων εις το ίδιον σώμα αμαρτάνει. Ή ουκ οίδατε ότι σώμα υμών ναός του εν υμίν Αγίου Πνεύματος εστιν, ου έχετε από Θεού, και ουκ εστέ εαυτών; Ηγοράσθητε γαρ τιμής. Δοξάσατε δη τον Θεόν εν τω σώματι υμών και εν τω πνεύματι υμών, άτινά εστι του Θεού."

(Μετάφραση: Όλα μου επιτρέπονται, αλλά δεν συμφέρουν όλα. Όλα μου επιτρέπονται, αλλά εγώ δεν θα αφήσω τον εαυτό μου να εξουσιασθεί από τίποτα. Τα φαγητά είναι για την κοιλιά, και η κοιλιά για τα φαγητά• ο Θεός θα καταργήσει και αυτήν και εκείνα. Αλλά το σώμα δεν είναι για την πορνεία• είναι για τον Κύριο και ο Κύριος για το σώμα. Ο δε Θεός και τον Κύριο ανέστησε και εμάς θα αναστήσει δια της δυνάμεως Του. Δεν ξέρετε ότι τα σώματά σας είναι μέλη του Χριστού; Να πάρω λοιπόν τα μέλη του Χριστού και να τα κάνω μέλη πόρνης; Μη γένοιτο. Δεν ξέρετε ότι εκείνος που προσκολλάται στην πόρνη είναι ένα σώμα μ' αυτήν; Γιατί θα γίνουν, λέγει, οι δύο μία σάρκα. Εκείνος δε που προσκολλάται στον Κύριο είναι ένα πνεύμα μ' Αυτόν. Αποφεύγετε την πορνεία. Κάθε άλλο αμάρτημα που κάνει ο άνθρωπος είναι έξω από το σώμα, εκείνος όμως που πορνεύει, αμαρτάνει προς το ίδιο του το σώμα. Ή δεν ξέρετε ότι το σώμα σας είναι ναός του Αγίου Πνεύματος που είναι μέσα σας και το οποίο έχετε από το Θεό, κι ότι δεν ανήκετε στους εαυτούς σας; Έχετε αγορασθεί αντί τιμήματος. Δοξάστε λοιπόν το Θεό με το σώμα σας και το πνεύμα σας, τα οποία ανήκουν στο Θεό.)

Η ρίζα του προβλήματος

Η απάντηση του Παύλου αρχίζει περίεργα, αλλ' όχι ανεξήγητα, από την κοιλιοδουλεία. Γιατί οι «σαρκικές

επαναστάσεις» έχουν ως βασική τους αιτία την γαστριμαργία. Από αυτήν γεννιέται το πάθος της πορνείας. Και ως «πορνεία» νοεί ο Απόστολος, και μαζί του οι Άγιοι Πατέρες μας, όχι φυσικά μόνο τη σαρκική σχέση με κάποια πόρνη, αλλά κάθε χρήση του γενετησίου ενστίκτου για σκοπούς έξω από το θέλημα του Θεού, που είναι η δημιουργία οικογένειας. «Το σώμα του Χριστιανού δεν επλάσθη δια να τρυφά και εκ της τρυφής να πίπτη εις την πορνείαν, αλλ' επλάσθη δια να ενωθή με τον Κύριον, Ος τις είναι η κεφαλή του» (άγ. Νικόδημος ο Αγιορείτης). Η νηστεία και η χαλιναγωγήση του σώματος, ουσιαστικά στοιχεία της Ορθόδοξης ασκητικής, αυτόν ακριβώς τον στόχο έχουν: να αποφευχθεί η «θεοποίηση» της κοιλίας (Φιλιπ. 3:19), ώστε να μην υποθάλπωνται τα σαρκικά πάθη, που έχουν ως κύρια αιτία την ευζωία και κοιλιодουλεία/ «Τι δε σαρκός ευπαθούσης, και νεότητι περιφερομένης, αφρονέστερον;» - θα πει ο Μ. Βασίλειος.

Η διδασκαλία του Απ. Παύλου διαρθρώνεται κατά τον ακόλουθο τρόπο:

α') Πόσοι δεν βλέπουν το σώμα τους ως όργανο ηδονής; Όχι, λέγει ο Παύλος. Το σώμα είναι δημιούργημα του Θεού και δεν πλάσθηκε για τις πορνικές σχέσεις, αλλά για να θεωθεί μαζί με την ψυχή, που είναι άρρηκτα δεμένη μαζί του. Θα αναστηθεί μαζί με την ψυχή, για να ζήσει αιώνια, ή στη «δόξα» του Θεού ή στην θέασή της ως «καυστικού πυρός» (πρβλ. Εβρ. 12:29), που είναι η κόλαση. Γι' αυτό δέχεται το σώμα μας τη χάρη του Θεού, ώστε να μεταβάλλεται σε «ναό του εν ημίν Αγίου Πνεύματος» αφού βέβαια καθαρισθεί πρώτα από τα πάθη του ο άνθρωπος. Πορεία δόξας είναι η ζωή του πιστού μέσα στο Σώμα του Χριστού. Να, λοιπόν, γιατί είναι πτώση και συντριβή η (οποιαδήποτε) πορνεία. Εκτροχιάζει το σώμα μας, αλλά και όλο τον άνθρωπο από τον αιώνιο προορισμό του.

β') Τα σώματά μας με το βάπτισμα γίνονται μέλη του Χριστού. Όταν λοιπόν χρησιμοποιούμε τα μέλη του σώματός μας, για να διαπράξουμε οποιοδήποτε κακό, χρησιμοποιούμε μέλη του Χριστού

για τη διάπραξη της αμαρτίας μας. Έτσι, κάνουμε τα «μέλη του Χριστού» να αμαρτάνουν. Υπάρχει χειρότερο και φοβερότερο από αυτό; Αν λ.χ. φονεύσω κάποιον, με το χέρι του Χριστού τον φονεύω. Όταν βρίζω κάποιον, με το στόμα του Χριστού τον βρίζω. Όταν αδικών τους γύρω μου, με το χέρι του Χριστού τους αδικώ. Και όταν πορνεύω, με τα μέλη του Χριστού πορνεύω. Αυτή είναι η τραγικότητα και αφροσύνη της «πορνείας»! Αποσπώ τα μέλη μου από το σώμα του Χριστού και τα καταδικάζω σε θάνατο, καθιστώντας τα όργανα της αμαρτίας μου. Μέσα στον αληθινά εκκλησιαστικό γάμο, με το μυστήριο, την πίστη και τη σωφροσύνη του, το ζευγάρι εντάσσει στη χάρη του Θεού και τη σωματική του σχέση, που γίνεται «δια της τεκνογονίας» μέσο σωτηρίας. Έξω από το μυστήριο και τη χάρη του Θεού (και αυτό συμβαίνει σε κάθε άλλο είδος «γάμου») η σωματική σχέση παύει να είναι κοινωνία εν Χριστώ και γίνεται σχέση σαρκική, δηλαδή πορνεία, αποκοπή από το Σώμα του Χριστού, θάνατος.

γ') Η ουσία της «πορνείας» παρουσιάζεται από τον Απόστολο και από μια άλλη οπτική γωνία. «Δικό μου είναι το σώμα και το κάνω ό,τι θέλω»! Αυτή είναι η πρόχειρη επιχειρηματολογία μας. Όχι, απαντά ο Παύλος. Δεν είναι δικό σας τίποτε, συνεπώς ούτε και το σώμα σας. Δεν ανήκετε στον εαυτό σας. Και ως δημιουργήματα του Θεού, αλλά και για ένα εξ ίσου σπουδαίο λόγο. Σας εξαγόρασε ο Χριστός με ατίμητο τίμημα, το πανάγιο αίμα Του. Είμαστε «εξαγορασμένοι σκλάβοι», κατά τον άγιο Νικόδημο τον Αγιορείτη. Δεν είναι δικά μας, λοιπόν τα σώματά μας, αλλά του Χριστού. Περισσότερο δε από κάθε άλλη αμαρτία η πορνεία μολύνει όλο μας το σώμα, σαρκικά και πνευματικά, και ισοδυναμεί με αυτοκτονία.

Καταλαβαίνουμε, λοιπόν, γιατί με τόση αγωνία φωνάζει ο Παύλος; Φεύγετε (τρέξτε να σωθείτε από) την πορνεία! Τη βλέπει να καταδιώκει απειλητικά τον άνθρωπο: Καμιά αμαρτία δεν μας κυνηγά τόσο, όσο η σαρκική, γιατί είναι ριζωμένη μέσα μας. Παρατηρεί ο Αγ.

Γρηγόριος Νύσσης: «... Όταν μορφή πορνική τοξεύη, νώτα διδόναι (να τρέπεσαι σε φυγή)... Κατατοξεύει γαρ κατ' οφθαλμών η πορνεία, έστι δε των άλλων πονηρευμάτων φοβερώτερον»!

Αναγκαία προϋπόθεση

Γίνεται, λοιπόν, φανερό, ότι η «σεξουαλική αγωγή» στο χώρο της Ορθοδοξίας δεν είναι παρά θεολογία του ανθρώπινου σώματος, μέρος της Ορθόδοξης ανθρωπολογίας. Δεν πρόκειται, συνεπώς, για μια «επιστημονική» ανάλυση και περιγραφή της σωματικής λειτουργίας ή για ηθικοκοινωνική καθοδήγηση, αλλά για θεώρηση του ανθρώπου μέσα από το πρίσμα της θείας αποκαλύψεως. Μια τέτοια αντίληψη, άρα, για τον άνθρωπο και το σώμα του δεν «διδάσκεται» θεωρητικά, ούτε, πολύ περισσότερο, επιβάλλεται! Εμπνέεται μονάχα στα πλαίσια της εν Χριστώ ζωής και του πνευματικού αγώνα της Ορθοδοξίας. Ο Χριστιανός νέος μαθαίνει κοντά στον Γέροντα-Πνευματικό του να ζει εν Χριστώ, με προσευχή και άσκηση, αγώνα και εγκράτεια, γνωρίζοντας ότι ο στόχος του είναι ο εν Χριστώ δοξασμός του σώματος και της ψυχής του. Αν δεν ισχύει η προϋπόθεση αυτή, δεν είναι περίεργο η διδασκαλία του Απ. Παύλου να απορρίπτεται σαν μύθος.

Πρωτοπρεσβυτέρου π. Γεωργίου
Μεταλληνού. Απόσπασμα από το βιβλίο
"Το σώμα του Χριστού και ο κήπος των
τέρψεων"

[Αρχή](#)

Η Ορθοδοξία ως Θεραπεία

π. Γεώργιος Μεταλληνός

"Στην κατάσταση της νόσου της πτώσεως ο άνθρωπος χρησιμοποιεί τον Θεό και τον συνάνθρωπο για την κατοχύρωση της προσωπικής του ασφάλειας και ευτυχίας. Η χρήση του Θεού γίνεται με την «θρησκεία» (προσπάθεια απόσπασης της

δύναμης του Θεού), που μπορεί να εκφυλιστεί σε αυτοθεοποίηση του ανθρώπου («αυτείδολον εγενόμην» λέει ο άγιος Ανδρέας Κρήτης στον «Μέγαν Κανόνα» του). Η χρήση του συνανθρώπου και κατ' επέκταση της κτίσης γίνεται με την εκμετάλλευση της με κάθε δυνατό τρόπο. Αυτή, λοιπόν, είναι η νόσος, την οποία ζητεί να θεραπεύσει ο άνθρωπος, εντασσόμενος ολόκληρος στο «πνευματικό θεραπευτήριο» της Εκκλησίας."

Αν θέλαμε να ορίσουμε συμβατικά τον Χριστιανισμό, ως Ορθοδοξία, θα λέγαμε ότι είναι η εμπειρία της παρουσίας του Ακτίστου (του Θεού) [1] μέσα στην ιστορία και η δυνατότητα του κτιστού (του ανθρώπου) να γίνει Θεός «κατά χάριν». Με δεδομένη την διηνεκή παρουσία του Θεού εν Χριστώ, στην ιστορική πραγματικότητα, ο Χριστιανισμός προσφέρει στον άνθρωπο την δυνατότητα θεώσεως, όπως η Ιατρική Επιστήμη του παρέχει την δυνατότητα διατήρησης ή αποκατάστασης της υγείας του μέσα από μια ορισμένη θεραπευτική διαδικασία και ένα συγκεκριμένο τρόπο ζωής. Ο γράφων είναι σε θέση να κατανοήσει τη σύμπτωση ιατρικής και εκκλησιαστικής ποιμαντικής επιστήμης στο σημείο αυτό, διότι ως διαβητικός και ως χριστιανός γνωρίζει, ότι και στις δύο περιπτώσεις οφείλει να ακολουθήσει πιστά τα οριζόμενα εκατέρωθεν για την επίτευξη του διπλού στόχου.

Ο μοναδικός και απόλυτος στόχος της εν Χριστώ ζωής είναι η θέωση, η ένωση δηλαδή με τον Θεό, ώστε ο άνθρωπος, μετέχοντας στην άκτιστη ενέργεια του Θεού, να γίνει «κατά χάριν», αυτό που ο Θεός είναι από την φύσιν του (άναρχος και ατελεύτητος). Αυτή είναι χριστιανικά η έννοια της σωτηρίας. Δεν πρόκειται για μια ηθική βελτίωση του ανθρώπου, αλλά για την εν Χριστώ ανα-δημιουργία, ανά-πλαση ανθρώπου και κοινωνίας μέσα από την υπαρκτική και υπαρξιακή σχέση με το Χριστό, ο Οποίος είναι η ένσαρκη φανέρωση του Θεού στην ιστορία. Αυτό εκφράζει η φράση του απ. Παύλου (Β΄ Κορ. 5,17): «ει τις εν Χριστώ, καινή κτίσις». Ο ενωμένος με τον Χριστώ είναι

καινούργιο δημιούργημα. Γι' αυτό χριστιανικά η ενανθρώπιση του Θεού Λόγου, η λυτρωτική «εισβολή» του Αιωνίου και Υπέρχρονου μέσα στον ιστορικό χρόνο, είναι η αρχή ενός νέου κόσμου, μιας κυριολεκτικά «Νέας Εποχής» (New Age), που συνεχίζεται ως τα πέρατα των αιώνων, στα πρόσωπα των αυθεντικών χριστιανών, δηλαδή των Αγίων.

Η Εκκλησία ως «σώμα Χριστού» και εν Χριστώ κοινωνία υπάρχει στον κόσμο, για να προσφέρει την σωτηρία, ως ένταξη σε αυτή την αναγεννητική διαδικασία.[2] Το σωστικό αυτό έργο της Εκκλησίας επιτελείται με μια συγκεκριμένη θεραπευτική μέθοδο, ώστε ουσιαστικά η Εκκλησία να ενεργεί ως ένα παγκόσμιο θεραπευτήριο. «Ιατρείον Πνευματικόν» (Πνευματικό Νοσοκομείο) ονομάζεται η Εκκλησία από τον ιερό Χρυσόστομο (†407). Στην συνέχεια θα δοθεί απάντηση στα ερωτήματα 1) Ποια είναι η αρρώστια την οποία θεραπεύει η χριστιανική Ορθοδοξία; 2) Ποια είναι η θεραπευτική μέθοδος που εφαρμόζει; 3) Ποια είναι η ταυτότητα του αυθεντικού χριστιανισμού, που τον διαφοροποιεί ριζικά από τις αιρετικές αποκλίσεις του, αλλά και από κάθε μορφή θρησκείας;[3]

1. Η αρρώστια της ανθρώπινης φύσης είναι η πτωτική κατάσταση του ανθρώπου και συνάμα και όλης της κτίσεως, που συμπάσχει («συστενάζει και συνωδίνει» Ρωμ. 8.22) μαζί του. Η διάγνωση αυτή αφορά σε κάθε άνθρωπο, ανεξάρτητα από το αν είναι χριστιανός ή όχι, αν πιστεύει ή όχι, λόγω της φυσικής ενότητας σύνομη της ανθρωπότητας. (βλ. Πραξ.17.26). η Χριστιανική Ορθοδοξία δεν κλείνεται στα στενά όρια ενός θρησκευματος, που ενδιαφέρεται μόνο για τους οπαδούς του, αλλά, όπως ο Θεός, «πάντας ανθρώπους θέλει σωθήναι και εις επίγνωση αληθείς ελθείν» (Α΄ Τιμ. 2.4), αφού ο Θεός είναι «σωτήρ πάντων ανθρώπων» (Α΄ Τιμ. 4.10). η αρρώστια λοιπόν για την οποία μιλάει ο Χριστιανισμός είναι πανανθρώπινη (Ρωμ. 5.12: «...εις πάντας ανθρώπους ο θάνατος διήλθεν, εφ' ω (= λόγω του οποίου θανάτου) πάντες ήμαρτον» (=αστόχησαν

στην πορεία τους προς την θέωση. Όπως δε η πτώση (δηλαδή η αρρώστια) είναι πανανθρώπινη, έτσι και η σωτηρία – θεραπεία εξαρτάται άμεσα από τη λειτουργία του εσωτερικού του κάθε ανθρώπου.

Η φυσική (αυθεντική) κατάσταση του ανθρώπου προσδιορίζεται, αγιοπατερικά, από την λειτουργία μέσα του, τριών μνημονικών συστημάτων, δύο από τα οποία γνωρίζει και ελέγχει η επιστήμη της ιατρικής, ενώ το τρίτο είναι υπόθεση της ποιμαντικής θεραπευτικής. Το πρώτο είναι η κυτταρική μνήμη (DNA), που καθορίζει τα πάντα στον ανθρώπινο οργανισμό. Το δεύτερο είναι η εγκεφαλική κυτταρική μνήμη, η λειτουργία του εγκεφάλου, που ρυθμίζει την σχέση μας με τον εαυτό μας και το περιβάλλον. Τα δύο αυτά συστήματα γνωρίζει η επιστήμη της ιατρικής και μεριμνά για την εύρυθμη λειτουργία τους.

Η εμπειρία των Αγίων γνωρίζει ένα ακόμη μνημονικό σύστημα, την καρδιακή ή νοερά μνήμη, που λειτουργεί μέσα στην καρδιά. Η καρδιά, στην Ορθόδοξη παράδοση, δεν λειτουργεί μόνο φυσικά, ως αντλία διακίνησης του αίματος. Ακόμη κατά την πατερική διδασκαλία, δεν είναι ο εγκέφαλος και το νευρικό σύστημα το κέντρο της αυτοσυνειδησίας μας, αλλά η καρδιά. Διότι πέρα από τη φυσική έχει και μια υπερφυσική λειτουργία. Υπό ορισμένες προϋποθέσεις γίνεται χώρος κοινωνίας με τον Θεό, με την άκτιστη δηλαδή ενέργειά Του. Βέβαια αυτό γίνεται αντιληπτό μέσα από την εμπειρία των Αγίων και όχι με τη λογική λειτουργία και τη διανοητική θεολόγηση. Ο Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης (†1809), ανακαιφαλαιώνοντας όλη την πατερική παράδοση, στο έργο του «Συμβουλευτικό Εγχειρίδιον» ονομάζει την καρδιά κέντρο φυσικό, υπερφυσικό, αλλά και παραφυσικό, όταν η υπερφυσική λειτουργία αδρανεί, διότι η καρδιά κυριαρχείται από τα πάθη. Η υπερφυσική λειτουργία της καρδιάς είναι η απόλυτη προϋπόθεση για την τελείωση, την ολοκλήρωση του ανθρώπου, δηλαδή την θέωση του, ως πλήρη ένταξή του στην εν Χριστώ κοινωνία.

Στην υπερφυσική της λειτουργία η καρδιά γίνεται χώρος ενεργοποίησης του νου. Στον γλωσσικό κώδικα της Ορθοδοξίας ο νους (στην Κ.Δ. ονομάζεται «πνεύμα» του ανθρώπου και «οφθαλμός της ψυχής») είναι ενέργεια της ψυχής, με την οποία ο άνθρωπος γνωρίζει τον Θεό, φθάνοντας στην θέα του Θεού ή θεοπτία. Βέβαια πρέπει να διευκρινήσουμε ότι η γνώση του Θεού δεν σημαίνει γνώση της αμέθεκτης και απρόσιτης θείας ουσίας, αλλά της θείας ενέργειας. Η διάκριση ουσίας και ενέργειας στον Θεό είναι η ουσιαστική διαφορά της Ορθοδοξίας από κάθε άλλη εκδοχή του Χριστιανισμού. Η ενέργεια του νου μέσα στην καρδιά ονομάζεται «νοερά λειτουργία» (noetic faculty) της καρδιάς. Διευκρινίζουμε, και πάλι, ότι Νους και Λόγος (Λογική) ορθόδοξα δεν ταυτίζονται, διότι η λογική ενεργείται στον εγκέφαλο, ενώ ο νους στην καρδιά.

Η νερά λειτουργία πραγματώνεται ως αδιάλειπτη προσευχή (πρβλ. Α΄Θεσσ. 5,17) του Αγίου Πνεύματος μέσα στην καρδιά (πρβλ. Γαλ. 4,6 • Ρωμ.8,26• Α΄Θεσσ. 5,19), και ονομάζεται από τους αγίους πατέρες μας «μνήμη Θεού». Έχοντας ο άνθρωπος μέσα στην καρδιά του τη «μνήμη του Θεού», ακούοντας δηλαδή στην καρδιά του την «φωνή» (Α΄ Κορ. 14,11ε. Γαλ. 4,6.κ.α.) έχει αίσθηση της «ενοικήσεως» του Θεού μέσα του (Ρωμ. 8,11). Ο Μ. Βασίλειος στη Β΄ επιστολή του λέγει, ότι η μνήμη του Θεού μένει αδιάλειπτη, όταν δεν διακόπτεται από τις γήινες φροντίδες, αλλά ο νους «αναχωρεί» προς τον Θεό. Αυτό όμως δεν σημαίνει, ότι ο ενεργούμενος από την θεία ενέργεια πιστός αποφεύγει τις αναγκαίες φροντίδες της ζωής, μένοντας στην απραξία ή σε κάποια εκ-στάση, αλλά την απελευθέρωση του νου από τις φροντίδες αυτές, με τις οποίες ασχολείται η λογική. Για να χρησιμοποιήσουμε ένα παράδειγμα που μας αγγίζει: Ένας επιστήμονας που έχει αποκτήσει και πάλι την νοερά λειτουργία, με την λογική ασχολείται με τα προβλήματα του, ενώ ο νους μέσα στην καρδιά διατηρεί αδιάλειπτη τη μνήμη του Θεού. Ο άνθρωπος που διασώζει και τα

τρία παραπάνω μνημονικά συστήματα είναι ο Άγιος. Αυτός είναι ορθόδοξα ο υγιής (normal) άνθρωπος. Γι' αυτό η θεραπεία της Ορθοδοξίας συνδέεται με την πορεία του ανθρώπου προς την αγιότητα.

Η μη λειτουργία ή υπολειτουργία της νοεράς ενέργειας του ανθρώπου είναι η ουσία της πτώσεως. Το περιβόητο «προπατορικό αμάρτημα» είναι ακριβώς η αστοχία του ανθρώπου, στην αρχή ακόμα της ιστορικής του παρουσίας, να διασώσει την μνήμη του Θεού, την κοινωνία δηλαδή με τον Θεό, στην καρδιά του. Σ' αυτή την νοσηρά κατάσταση μετέχουν όλοι οι απόγονοι των πρωτοπλάστων, διότι δεν είναι κάποιο ηθικό, προσωπικό δηλαδή, αμάρτημα, αλλά νόσος της φύσεως του ανθρώπου («Νενόσηκεν ημών η φύσις την αμαρτίαν», παρατηρεί ο άγιος Κύριλλος Αλεξανδρείας, †444) και μεταδίδεται από άνθρωπο σε άνθρωπο όπως η αρρώστια κάποιου δέντρου μεταδίδεται σε όσα άλλα προέρχονται από αυτό.

Η αδρανοποίηση της νοεράς λειτουργίας ή της μνήμης του Θεού και η σύγχυσή της με την λειτουργία του εγκεφάλου, όπως συμβαίνει με όλους μας, υποδουλώνει τον άνθρωπο στο άγχος και στο περιβάλλον και στην εκζήτηση της ευδαιμονίας μέσα από τον ατομικισμό και της αντικοινωνικότητα. Στην κατάσταση της νόσου της πτώσεως ο άνθρωπος χρησιμοποιεί τον Θεό και τον συνάνθρωπο για την κατοχύρωση της προσωπικής του ασφάλειας και ευτυχίας. Η χρήση του Θεού γίνεται με την «θρησκεία» (προσπάθεια απόσπασης της δύναμης του Θεού), που μπορεί να εκφυλιστεί σε αυτοθεοποίηση του ανθρώπου («αυτείδολον εγενόμην» λέει ο άγιος Ανδρέας Κρήτης στον «Μέγαν Κανόνα» του). Η χρήση του συνανθρώπου και κατ' επέκταση της κτίσης γίνεται με την εκμετάλλευση της με κάθε δυνατό τρόπο. Αυτή, λοιπόν, είναι η νόσος, την οποία ζητεί να θεραπεύσει ο άνθρωπος, εντασσόμενος ολόκληρος [4] στο «πνευματικό θεραπευτήριο» της Εκκλησίας.

2. Σκοπός της παρουσίας της Εκκλησίας, ως εν Χριστώ κοινωνίας στον κόσμο, είναι η θεραπεία του ανθρώπου, με την αποκατάσταση της καρδιακής κοινωνίας του με τον Θεό, της νοεράς δηλαδή λειτουργίας. Κατά τον καθηγητή π. Ι. Ρωμανίδη «η πατερική παράδοση δεν είναι ούτε κοινωνική φιλοσοφία, ούτε ηθικόν σύστημα, ούτε θρησκευτικός δογματισμός, αλλ' είναι θεραπευτική αγωγή. Εις το σημείο αυτό ομοιάζει πολύ με την Ιατρική και κυρίως με την Ψυχιατρική». Η νοερά ενέργεια της ψυχής, που προσεύχεται νοερώς και αδιαλείπτως εις την καρδίαν, είναι ένα φυσιολογικό όργανον, που όλοι το έχουν και το οποίο χρειάζεται θεραπεία. Ούτε η φιλοσοφία, ούτε καμία των γνωστών θετικών ή κοινωνικών επιστημών δύναται να θεραπεύσει το όργανον αυτό [...] Δια τούτο ο αθεράπευτος δεν γνωρίζει ούτε καν την ύπαρξιν αυτού του οργάνου».

Η ανάγκη θεραπείας του ανθρώπου, κατά τα παραπάνω, είναι πανανθρώπινη υπόθεση, σχετιζόμενη πρώτα με την αποκατάσταση του κάθε ανθρώπου στη φυσική του ύπαρξιν με την ενεργοποίηση και της τρίτης μνημονικής λειτουργίας. Επεκτείνεται όμως και στην κοινωνική παρουσία του ανθρώπου. Για να μπορεί ο άνθρωπος να κοινωνεί ως αδερφός με τον συνάνθρωπό του, πρέπει η ιδιοτέλειά του, που λειτουργεί τελικά ως φιλαυτία, να μεταβληθεί σε ανιδιοτέλεια (πρβλ Α' Κορ. 13,8: «η αγάπη... ου ζητεί τα εαυτής»). Ανιδιοτελής είναι η αγάπη του Τριαδικού Θεού (Ρωμ.5,8• Α' Ιωαν.5,7 ε.), που δίνει τα πάντα χωρίς αντάλλαγμα. Γι' αυτό και το κοινωνικό ιδανικό της χριστιανικής Ορθοδοξίας δεν είναι η «κοινοκτημοσύνη», αλλά η «ακτημοσύνη», ως αυτοπαραίτηση από κάθε απαίτηση. Διότι μόνον τότε είναι δυνατή η δικαιοσύνη.

Η μέθοδος θεραπείας, που προσφέρεται από την Εκκλησία, είναι η πνευματική ζωή, ως ζωή εν Αγίω Πνεύματι. Η πνευματική ζωή βιώνεται ως άσκηση και μετοχή στην παρεχόμενη μέσω των μυστηρίων άκτιστη Χάρη. Η άσκηση είναι

βιασμός της αυτονομημένης και νεκρωμένης από την αμαρτία φύσεώς μας, που πορεύεται προς τον πνευματικό ή αιώνιο θάνατο, τον αιώνιο δηλ. χωρισμό από την Χάρη του Θεού. Η άσκηση αποβλέπει στη νίκη πάνω στα πάθη, για να νικηθεί η εσωτερική δουλεία στις νοσογόνες εστίες του ανθρώπου και να μετάσχουμε στο σταυρό του Χριστού και στην ανάστασή του. Ο Χριστιανός ασκούμενος υπό την καθοδήγηση του Θεραπευτή- Πνευματικού του, γίνεται δεκτικός της Χάρης που δέχεται με την μετοχή του στην μυστηριακή ζωή του εκκλησιαστικού σώματος. Χριστιανός ανάσκητος δεν μπορεί να υπάρξει, όπως δεν υπάρχει θεραπευμένος άνθρωπος, που δεν τηρεί τη θεραπευτική αγωγή, που του όρισε ο γιατρός του.

3. Τα παραπάνω οδηγούν σε κάποιες σταθερές, που τεκμηριώνουν την ταυτότητα της χριστιανικής Ορθοδοξίας:

α) Η Εκκλησία ως σώμα Χριστού, λειτουργεί ως θεραπευτήριο-Νοσοκομείο. Διαφορετικά δεν είναι Εκκλησία αλλά θρησκεία. Οι κληρικοί, εκλεγόταν αρχικά από τους θεραπευμένους, για να λειτουργούν ως θεραπευτές. Η θεραπευτική λειτουργία της Εκκλησίας σώζεται σήμερα κυρίως στις Μονές, που αντέχοντας ακόμη στην εκκοσμίκευση (secularism) συνεχίζουν την Εκκλησία των Αποστολικών χρόνων.

β) Οι επιστήμονες της Εκκλησιαστικής θεραπείας είναι ήδη θεραπευμένοι. Όποιος δεν έχει εμπειρία της θεραπείας δεν μπορεί να είναι θεραπευτής. Αυτή είναι η ουσιαστική διαφορά μεταξύ ποιμαντικής θεραπευτικής και ιατρικής επιστήμης. Οι επιστήμονες της ιατρικής θεραπευτικής (Πατέρες και Μητέρες) αναδεικνύουν άλλους θεραπευτές, όπως οι Καθηγητές της Ιατρικής αναδεικνύουν τους διαδόχους τους.

γ) Ο περιορισμός της Εκκλησίας στην απλή συγχώρηση αμαρτιών για την είσοδο μετά θάνατον στον παράδεισο συνιστά αλλοτρίωση και ισοδυναμεί με το να συγχωρεί η ιατρική επιστήμη τον ασθενή, για να θεραπευθεί μετά θάνατον!

Η Εκκλησία δεν μπορεί να στείλει κάποιον στον παράδεισο ή στην κόλαση. Παράδεισος και κόλαση, άλλωστε, δεν είναι τόποι, αλλά τρόποι υπάρξεως. Η Εκκλησία, θεραπεύοντας τον άνθρωπο, τον προετοιμάζει να βλέπει τον Χριστό αιώνια μέσα στο άκτιστο Φώς Του ως παράδεισος και όχι ως κόλαση, δηλαδή «πυρ καταναλίσκον» (Εβρ. 12,29). Και αυτό, φυσικά, αφορά σε κάθε άνθρωπο, διότι ΟΛΟΙ οι άνθρωποι θα βλέπουν αιώνια τον Χριστό, ως «Κριτή» του κόσμου.

δ) Η εγκυρότητα της επιστήμης τεκμηριώνεται από την επίτευξη των στόχων της (π.χ. στην ιατρική, από τη θεραπεία του ασθενούς). Έτσι, διαφοροποιείται η αυθεντική επιστημονική ιατρική από τον κομπογιαννιτισμό. Κριτήριο της ποιμαντικής θεραπευτικής της Εκκλησίας είναι η επίτευξη της πνευματικής θεραπείας, με το άνοιγμα της πορείας προς την θέωση. Η θεραπεία δεν μετατίθεται στην μεταθανάτια ζωή, αλλά συντελείται στη ζωή του ανθρώπου σ' αυτόν εδώ τον κόσμο (hinc et nunc). Αυτό διαπιστώνεται από τα άφθαρτα λείψανα των Αγίων, που νικούν την βιολογική φθορά, όπως αυτά των Αγίων της Επτανήσου: Σπυρίδωνος, Γερασίμου, Διονυσίου και Θεοδώρας της Αυγούστας. Τα άφθαρτα ιερά λείψανα είναι στη παράδοση μας οι αδιαφιλονίκητες τεκμηριώσεις της θεώσεως, της ολοκληρώσεως δηλαδή της ασκητικής θεραπευτικής της Εκκλησίας. Θα παρακαλούσα δε τον ιατρικό κόσμο της Χώρας μας να προσέξει ιδιαίτερα την περίπτωση των ακεραίων ιερών λειψάνων, διότι όχι μόνο δεν έχουν δεχτεί επιστημονική επέμβαση, αλλά φανερώνεται σ' αυτά η ενέργεια της θεϊκής Χάρης, διότι τη στιγμή ακριβώς που αρχίζει η διάλυση του κυτταρικού συστήματος, σταματά αυτόματα και αντί δυσοσμίας εκπέμπεται ευωδία. Περιορίζομαι στα ιατρικά συμπτώματα, και δεν επεκτείνομαι στα θαύματα ως αποδείξεις της θεώσεως διότι ανήκουν σε άλλη σφαίρα.

ε) Τα ιερά κείμενα της Εκκλησίας (Γραφή,

συνοδικά και πατερικά κείμενα) δεν κωδικοποιούν κάποια Χριστιανική ιδεολογία, αλλά έχουν θεραπευτικό χαρακτήρα λειτουργώντας όπως τα πανεπιστημιακά συγγράμματα στην ιατρική επιστήμη. Αυτό ισχύει και για τα λειτουργικά κείμενα, λ.χ. τις Ευχές. Η απλή ανάγνωση μιας Ευχής (προσευχής), χωρίς παράλληλη ένταξη του πιστού στη θεραπευτική διαδικασία της Εκκλησίας, δεν θα διέφερε από την περίπτωση που ο ασθενής καταφεύγει στον γιατρό με ισχυρούς πόνους, και εκείνος αντί να επέμβει δραστικά, περιορίζεται στο να τον ξαπλώσει στο χειρουργικό κρεβάτι και να του διαβάσει το σχετικό με τη νόσο του κεφάλαιο.

Αυτή με λίγα λόγια είναι η Ορθοδοξία. Δεν έχει σημασία αν την αποδέχεται κανείς ή όχι. Αναφερόμενος όμως σε επιστήμονες προσπάθησα, ως εν επιστήμη συνάδελφος, να απαντήσω επιστημονικά στο ερώτημα «τι είναι η Ορθοδοξία». Κάθε άλλη εκδοχή για τον Χριστιανισμό συνιστά παραποίηση και διαστροφή του, έστω και αν θέλει να προβάλλεται σαν Ορθοδοξία.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΣΗΜΕΙΩΣΗ:

Π. Ιωάννου Σ. Ρωμανίδου, Ρωμαίοι ή Ρωμηοί Πατέρες της Εκκλησίας. Θεσσαλονίκη 1984.

Του ιδίου, Η θρησκεία είναι νευροβιολογική ασθένεια, η δε Ορθοδοξία η θεραπεία της., στον τόμο. Ορθοδοξία, Ελληνισμός... Εκδ. Ιεράς Μονής Κουτλουμουσίου, Β΄ τόμος, 1996, σ.67-87.

Του ιδίου Church synods and Civilisation, στη ΘΕΟΛΟΓΙΑ, τ.63 (1992) 421-450 και Ελληνικά, τ.66 (1995) 646-680.

Π Ιερόθεου Βλάχου (τόρα μητροπ. Ναυπάκτου), Ορθόδοξη Ψυχοθεραπεία, Έδεσσα 1986.

Του ιδίου, Μικρά είσοδος στην Ορθόδοξη Πνεύματικότητα, Αθήνα 1992.

Του ιδίου, Υπαρξιακή Ψυχολογία και Ορθόδοξη Ψυχοθεραπεία, Λειβαδιά 1995.

Ακόμη οι σχετικές κατά καιρούς δικές μας μελέτες, όπως π.χ. Γ. Δ. Μεταλληνού, Ορθόδοξη θεώρηση της Κοινωνίας, Αθήνα 1986. Θεολογική μαρτυρία της εκκλησιαστικής λατρείας, Αθήνα 1996 κ.α. Στα βιβλία αυτά βρίσκει κανείς και τη λοιπή βιβλιογραφία.

Σημειώσεις- επεξηγήσεις:

1. Άκτιστος (=αδημιούργητος, άπλαστος στην λαϊκή γλώσσα) είναι μόνο ο Τριαδικός Θεός. Κτιστή είναι η κτίση, δημιουργία, με κορυφαίο τον άνθρωπο. Ο Θεός δεν είναι «συμπαντική» δύναμη κατά την γλώσσα της Νέας Εποχής («όλοι ένα, όλοι Θεός!»), διότι ως δημιουργός υπέρκειται του σύμπαντος, όντας στην ουσία Του «Κάτι» εντελώς άλλο (Das ganz Andere). Ουδεμία αναλογική σχέση υπάρχει μεταξύ κτιστού και Ακτίστου. Και γι' αυτό το Άκτιστο, γνωρίζεται με την αυτοαποκάλυψη (αυτοφανέρωσή) Του.

2. Ένα σημαντικό χριστιανικό κείμενο του Β' αιώνα, Ο Ποιμήν του Ερμά, λέγει ότι, για να γίνουμε μέλη του Σώματος του Χριστού, πρέπει να είμαστε «λίθοι τετράγωνοι» (οικοδομήσιμοι) και όχι «στρογγυλοί»!

3. Κατά τον π. Ι. Ρωμανίδα, στον οποίο κυρίως οφείλουμε την επιστροφή στη «φιλοκαλική» (θεραπευτικοακουστική) θεώρηση της Πίστης μας, σε ακαδημαϊκό μάλιστα επίπεδο, «θρησκεία» είναι κάθε «ταύτιση» Ακτίστου και κτιστού, όπως συμβαίνει στην ειδωλολατρεία. Ο «θρησκευτικός» άνθρωπος προβάλλει τις «προλήψεις» του (σκέψεις-νοήματα) στο χώρο του Θεού, «κατασκευάζοντας» αυτός τον Θεό του (Αυτό μπορεί να συμβεί και στη μη Πατερική Ορθοδοξία.). σκοπός του είναι η «εξιλέωση», ο «εξευμενισμός» του «Θείου» και, τελικά, η «χρήση» του Θεού προς ίδιον όφελος (μαγική σχέση: do, ut des). Στη δική μας, όμως, παράδοση, ο Θεός μας δεν έχει ανάγκη «εξευμενισμού» διότι «Αυτός πρώτος ηγάπησεν ημάς» (Α' Ιωάν. 4,19). Ο Θεός μας ενεργεί ως «Αγάπη» (Α' Ιωάν. 4,16) και μάλιστα ανιδιοτελής. Δίδει τα πάντα και δεν ζητεί τίποτε από τα πλάσματά Του. Γι' αυτό και η

ανιδιοτέλεια είναι η ουσία της
χριστιανικής αγάπης που υπερβαίνει την
πρακτική μιας δοσοληψίας.

4. Αυτό εκφράζει ο γνωστός και συχνά
επαναλαμβανόμενος λόγος : «Εαυτούς
και αλλήλους και πάσαν την ζωήν ημών
Χριστώ τω Θεώ παραθώμεθα». Η πλήρης
ένταξη γίνεται κατά κανόνα στις Μονές,
όταν λειτουργούν Ορθόδοξα, φυσικά. Γι'
αυτό οι Μονές (π.χ. οι αγιορείτικες)
μένουν πρότυπα για τις ενορίες του
«κόσμου».

Σημείωση (Πηγή: Ο.Ο.Δ.Ε.)

[Αρχή](#)

Η Σχέση μεταξύ Επιστήμης και Ορθόδοξης Θεολογίας

Ερώτηση: Ποια πιστεύετε ότι πρέπει να
είναι η σχέση μεταξύ Επιστήμης και
Ορθόδοξης θεολογίας; Και πιο
συγκεκριμένα, ποια μπορεί να είναι η
σχέση μεταξύ κοσμολογίας, σύγχρονης
φυσικής και Ορθόδοξης θεολογίας;

Απάντηση: Η θεοποίηση τού ανθρωπίνου
λογικού και των δυνατοτήτων του στον
χώρο της επιστήμης είναι μια μορφή
ειδωλολατρίας. Η λατρεία των
κατασκευασμάτων των χειρών και τού
νοός τού ανθρώπου είναι άλλη
ειδωλολατρία, στον χώρο της θρησκείας.

Αυτές οι ειδωλολατρίες, της επιστήμης
που δεν έχει συνείδηση των ορίων της και
της θρησκείας που κλείνεται μέσα στον
κτιστό κόσμο, είναι φυσικό να
διαμάχωνται άσκοπα και άκαρπα.

Εάν γνωρίζεις τη θρησκεία διαβάζοντας
την ιστορία τού δυτικού μεσαίωνα με τις
ιερές εξετάσεις και τα ανθρώπινα
αλάθητα, τότε η επιστήμη που έχει το
σθένος να ξεπερνά τις παλαιότερες
πεποιθήσεις και θεωρίες της, είναι
φυσικό να θεωρεί τον εαυτό της σε
πλεονεκτικότερη θέση.

Όταν άρχισαν οι επιστήμονες να
προβληματίζονται, να θέτουν νέα
ερωτήματα· να προσπαθούν να δουν τα

πράγματα έξω από το κλειστό σύστημα που εθεωρείτο ως ασυζήτητο «δόγμα»· να μιλούν για σχετικότητα, απροσδιοριστία και αβεβαιότητα, δημιούργησαν την πρώτη ρωγμή, απ' όπου άρχισε να μπαίνει φως ελπίδος για τη βεβαιότητα. Μίλησαν για κάποια σχέση και αλληλεπίδραση τού ερευνώντος και τού ερευνώμενου. Για κάποια σχέση που έχουν τα μέχρι τότε θεωρούμενα άσχετα το ένα με το άλλο στοιχεία τού σύμπαντος. Έτσι έμπαιναν στην αναζήτηση ενιαίας γνώσεως. Και πλησίασαν τη φυσική με τη μεταφυσική, την κοσμολογία με τη θεολογία. Ετέθη το ερώτημα: «Ποιο είναι το όργανο γνώσεως για τον άνθρωπο;»

Η Ορθόδοξη θεολογία και εμπειρία από την πλευρά της ούτε σχετίζεται με τη λογική και τη διαγωγή τού δυτικού μεσαίωνα, ούτε εκπλήσσεται ή ξενίζεται με την πρόοδο της επιστήμης. Έχει άλλο πλούτο, τόλμη και προορισμό. Προχωρεί από το κτιστό στο άκτιστο. Η κατάρρευση των ειδωλικών ινδαλμάτων πραγματοποιείται ακατάπαυστα μέσα στην Ορθόδοξη θεολογία και ζωή. Και είναι τόση η ιλιγγιώδης κίνηση, που φαίνεται στάση. Είναι τόσο απερινόητη η πλησμονή της ακτίστου φωτοχυσίας στη Μεταμόρφωση τού Κυρίου, ώστε δεν λέγεται φως, αλλά σκότος και γνόφος (Δευτερονόμιο 4/8: 11). Είναι τόσο απαιτητική και απόλυτη η έφεση τού Ορθοδόξου ασκητού για ενότητα, ώστε ο μοναχός ορίζεται ως «ο πάντων χωρισθείς και πάση συνηρμοσμένος» (Φιλοκαλία, τ. Α', σ. 187.). Αν ενωθείς με κάτι, χωρίζεσαι από τα άλλα με τα οποία δεν ενώθηκες. Αλλά, αν θέλεις να ενωθείς με όλα, οφείλεις κατ' ανάγκη να χωρισθείς από όλα, για να ενωθείς μ' αυτά. Να βρίσκεσαι στην καρδιά τους και όλα να βρίσκονται στην καρδιά σου.

Ο άνθρωπος θέλει να δει, να γνωρίσει, να ψηλαφήσει, για να πιστεύσει. Και ο Κύριος δέχεται την απαίτηση τού Θωμά να Τον δει και να Τον ψηλαφήσει. Έτσι ο Κύριος μπορεί να του υποδείξει τον δρόμο που οδηγεί στο πλήρωμα λέγοντας: «Οτι εώρακάς με πεπίστευκας· μακάριοι οι μη ιδόντες και πιστεύσαντες» (Ιωάννης 20/κ: 29). Μακάριοι είναι εκείνοι που

έγιναν ολόκληροι μια αίσθηση ένας οφθαλμός, και δεν έρχονται σε μερική επαφή χρονικώς μαζί μου, αλλά πιστεύουν, γιατί ολόκληροι βρίσκονται διηλεκτώς με όλο τον Θεάνθρωπο Κύριο. Οπότε, οι μη ιδόντες και πιστεύσαντες είναι οι όντως ορώντες με όλη τους την ύπαρξη τον άνω πάσης κτίσεως ευρισκόμενο, γιατί έχουν φθάσει σε μια κατά χάριν ασύγχυτη και αχώριστη με αυτόν ένωση. Βλέπουν με όλη τους την ύπαρξη τον όντως Όντα. Και κερδίζουν την ύπαρξή τους με το να την χάνουν: «Ός αν απωλέση την εαυτού ψυχήν ένεκεν εμού και τού ευαγγελίου, ούτος σώσει αυτήν» (Μάρκος 8/η: 35). Η εύρεσις αναδύεται από την εκούσια θυσία, την απώλεια. Και έτσι βρίσκεις τον όντως Όντα, για τον οποίον πιο πολύ αρμόζει το μη είναι από το είναι, δια το υπέρ είναι (Βλ. Αγίου Μαξίμου του Ομολογητού, Μυσταγωγία, Ρ. Γ. 91, 664Β). Δηλαδή, με οποιαδήποτε έννοια της δικής μας υπάρξεως, δεν μπορούμε να συλλάβουμε την ύπαρξη τού Θεού όπως ουσιαστικά είναι. Γι' αυτό, στη θεία Λειτουργία υμνούμε τον Θεό, γιατί είναι «ανέκφραστος, απερινόητος, αόρατος, ακατάληπτος» (Ευχή της Αναφοράς της Θείας Λειτουργίας, του Αγίου Ιωάννη του Χρυσοστόμου). Ευχαριστούμε για τις ευεργεσίες που γνωρίζουμε και για εκείνες που δεν γνωρίζουμε. Και πιο πολύ γνωρίζουμε τα άγνωστα που Αυτός ρυθμίζει, ενώ αγνοούμε τα γνωστά, που τα πλησιάζουμε με τη σχετική και αποσπασματική γνώση που εμείς μπορούμε να έχουμε γι' αυτά. Έτσι το σίγουρο και γνωστό στην εξίσωση της ζωής είναι το άγνωστο. Δια τού αγνώστου, αοράτου Θεού, βαίνουμε προς γνώσιν τού αγνώστου εαυτού μας.

Υπάρχει μια απόγνωση (που οδηγεί στη γνώση) για τη δική μου προκοπή [«χωρίς εμού ου δύνασθε ποιείν ουδέν» (Ιωάννης 15/ιε: 5)]· και μια απόλυτη εμπιστοσύνη σ' Αυτόν που με αγαπά αναιτίως και αδίκως (χωρίς να το αξίζω). Έτσι εγκαταλείπεις τον εαυτό σου σ' Αυτόν. Και ζητώντας να γίνει το θέλημά Του στη ζωή σου, ησυχάζεις. Γιατί μέσα στην πράξη της εναποθέσεως των πάντων σ' Αυτόν βρίσκεται η απάντηση δοσμένη. Με

το «σοι παρακατατιθέμεθα την ζωήν
ημών άπασαν και την ελπίδα» (Θεία
Λειτουργία του Αγίου Ιωάννη του
Χρυσοστόμου. Ευχή προ της Κυριακής
Προσευχής). Το μέλλον και η ελπίς
έφθασαν ως παρών παράδεισος. Και
ζούμε τον Κύριο ως το Α και το Ω.
Καταργείται η απόσταση τού χρόνου, ο
χωρισμός τού γνωστού και αγνώστου,
τού λόγου και της σιωπής, της ευλογίας
και της δοκιμασίας, της ζωής και τού
θανάτου. Όλα καταγλαΐζονται από άφατη
παρουσία φωτός ακτίστου. Τότε νοιώθεις
ότι η αιωνιότης χωρά σε μια στιγμή, και ο
παράδεισος της ελευθερίας σε έναν άγιο
μαργαρίτη (σώμα και αίμα Χριστού).
Φτάνεις με την ταπείνωση στο μη ον: ο
ταπεινός είναι «ως άνθρωπος μη ελθών
εις το είναι» (Αββά Ισαάκ του Σύρου,
Έκδ. Σπετσιέρη σ. 311). Και διεστάλης
κατά χάριν, γενόμενος χώρα τού
αχωρήτου μυστηρίου.

Άρα, το όργανο δια τού οποίου
επιτυγχάνουμε την όντως γνώση δεν
είναι ένα τμήμα τού εαυτού μας (αίσθησι
λογική, νόηση...), αλλά ο όλος άνθρωπος,
όταν αξιωθεί να γίνει όλος μία αίσθηση
και να βλέπει και να ακούει τον ένα
Λόγο, δια τού οποίου τα πάντα εγένετο
(Ιωάννης 1/α: 3). Και γνωρίζει ενιαίως τα
πάντα δια κοινωνίας ζωής.

Και για να φθάσει ο άνθρωπος σ' αυτή
την κοινωνία ζωής, καλείται, κατά τον
άγιο Μάξιμο, να ξεπεράσει την άγνοια
και την κακία. Στη συνέχεια, αν είναι
επιτρεπτό να πούμε, να ξεπεράσει των
εγνωσμένων αγαθών (καλών) τους όρους.
Να προχωρήσει πέρα από τη γνώση και
την αρετή. Και τότε η ψυχή, από όλα τα
αισθητά και νοητά ελευθερωθείσα,
παραδίδεται και αναπαύεται εις την
άρρητον και μακαρίαν κοίτην τού Θεού
Λόγου. Και τότε, ένα γενομένη η ψυχή με
τον Θεόν Λόγον (όλη εν όλω τω Λόγω
υπάρχουσα, και όλος ο Λόγος εν όλη τη
ψυχή), θα γνωρίσει τους λόγους και τις
αιτίες των όντων. Ενώ πριν νυμφευθει
τον Θεόν Λόγον, ήταν υποχείρια στις
διαιρετικές μεθόδους (Βλ. Αγίου Μαξίμου
Ομολογητού Μυσταγωγία, Ρ. G. 91, 681B).

* * *

Εφ' όσον άρχισε η μία κατάρρευση, η διάψευση μιας επιστημονικής θεωρίας (κλασική φυσική), θα ακολουθήσει και άλλη, και άλλη. Και μετά την κατάρρευση όλων των σχετικών θεωριών θα φθάσουμε στα όρια της Αλήθειας, που δεν απειλείται με κατάρρευση γιατί είναι μια εκούσια κατάρρευση θυσία, προσφορά. Είναι αγάπη και μόνο. Η ζωή ανίσταται εκ τού τάφου. Η Αγάπη, ως προσφορά ανενδεής, είναι η δύναμη που υποστασιοποιεί τα μη όντα. Ο Θεός είναι αγάπη. Και το big bang είναι φανέρωση αυτής της αγάπης.

Αν η αλήθεια δεν είναι μία ιδέα ή μία άποψη, αλλά ένα πρόσωπο που είναι μόνο αγάπη· και αν οι επιστήμονες δεν θεωρούν τον εαυτό τους κομπούτερ σκεπτόμενο, αλλά είναι όντως απαιτητικοί και τολμηροί ερευνώντες άνθρωποι, που τα θυσιάζουν όλα, και τον εαυτό τους, για την Αλήθεια, τότε βρίσκονται σε σωστό δρόμο. Θα βρίσκονται σε διαρκή εξέλιξη και έκπληξη. Τότε θα ιερουργούν σωστά το διακόνημά τους μέσα στο παγκόσμιο συλλεϊτουργο.

Όταν οι επιστήμονες της συγχρόνου φυσικής βλέπουν ως θρησκεία το παρουσιαζόμενο από τον δυτικό σχολαστικισμό, δεν βλέπουν την αλήθεια της θρησκείας, αλλά την έκπτωσή της. Έτσι δεν βοηθούνται στην πορεία τους για γνώσι αλλά εμποδίζονται, γιατί δεν ταπεινώνονται, «δεν έρχονται εις αίσθησιν της οικείας ασθενείας». Νομίζουν ότι πετυχαίνουν κάτι παραπάνω απ' ό,τι πράγματι συμβαίνει. Έτσι βλάπτεται η εξέλιξη στην επιστήμη, η οποία τελικά καταξιώνεται με το ξεπέρασμα της επιστήμης.

Η μεγάλη βοήθεια και προωθητική δύναμη για τους συγχρόνους φυσικούς θα είναι η συνειδητή γνώση και το πλησίασμά τους με την απαιτητική τόλμη και το ξεπέρασμα των πάντων, που ιερουργείται μέσα στην Πατερική θεολογία και ζωή. Όπου ο αληθής εραστής του Θεού ζητά να τον δει, όχι όπως ο άνθρωπος μπορεί, αλλά όπως ο Θεός είναι (Άγιος Γρηγόριος

Νύσσης). Άρα, η αληθής έξοδος από τον κλειστό χώρο τού κτιστού και η είσοδος στον χώρο της όντως γνώσεως και ελευθερίας θα πραγματοποιηθεί αν γνωρίσουν την ανυπόφορη -και γι' αυτό, σωτήρια- απαίτηση και επίτευξη τού ανεπίτευκτου ανθρωπίνως, που συντελείται μέσα στην Ορθόδοξη πατερική αγωγή, όπου ο άνθρωπος δεν φθάνει στο να γνωρίσει απλώς ποια είναι η αρχή και ποιο το τέλος τού κόσμου, αλλά ο ίδιος γίνεται, ως άγιος, «κατά χάριν άναρχος και ατελεύτητος». Φτάνει εις την άγνωστον γνώσιν και τη θέωσι εν εαυτώ περιέχων το όλον μυστήριο. Γιατί ο άνθρωπος, με την πνοή τού Θεού που φέρει στα σπλάγχνα του ως «βάσανο» και δυνατότητα, δεν είναι τμήμα ενός μηχανικού σύμπαντος. Αλλά το σύμπαν, αν μπορούμε να πούμε, είναι τμήμα τού καθενός ανθρώπου.

Και η τόλμη της αναζητήσεως των επιστημόνων, είναι φανέρωση τού θεοπλάστου είναι τού ανθρώπου, που ζητά τα ανεπίτευκτα, που είναι τα ρεαλιστικά για τον άνθρωπο.

Οι αληθινά τολμηροί επιστήμονες θα αναπαυθούν, μόνον όταν γίνουν Ορθόδοξοι θεολόγοι.

Του π. Βασιλείου Γουντικάκη (Πρώην Καθηγουμένου της Ι. Μ. Ιβήρων Αγ. Όρους)

Συνέντευξη στο περιοδικό
«ΠΑΡΕΜΒΟΛΗ»

[Αρχή](#)

Η ΨΥΧΗ ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΘΑΝΑΤΟ.

**Μεταθανάτιες εμπειρίες στο φως
την ορθόδοξης διδασκαλίας.**

**Αναφορές για την μεταθανάτιο ζωή
μέσα από τους βίους των άγιων ,**

**Από τους πατέρες τις εκκλησίας,
από θειες αποκαλύψεις σε απλούς
ανθρώπους.**

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ.

Πέτρος. Γιατί συμβαίνει, σε παρακαλώ και σε αυτά τα τελευταία χρόνια βλέπουν το φως τόσα πολλά σχετικά με τις ψυχές, τα οποία προηγουμένως έμεναν κρυμμένα; Με ξεκάθαρες αποκαλύψεις και φανερώσεις ο μέλλον αιώνας δείχνει να παρουσιάζεται και να διανοίγεται σε μας.

Γρηγόριος. Έτσι είναι. Γιατί όσο ο παρών αιώνας πλησιάζει στο τέλος του, τόσο ο μέλλον αιώνας λόγω της εγγύτητας σαν να αγγίζεται ήδη κάπως και διανοίγεται με όλο και πιο έκδηλα σημεία.

Και εφόσον σε αυτόν καθόλου δεν βλέπουμε αμοιβαία ο ένας τις σκέψεις του άλλου ενώ σε εκείνον διαβάζουμε ο ένας του άλλου την καρδιά, πώς να ονομάσω τον αιώνα αυτόν εκτός από νύχτα, και πως τον μέλλοντα εκτός από ημέρα;

Αλλά κατά τον ίδιο τρόπο που τελειώνει η νύχτα και αρχίζει να ανατέλλει η μέρα πριν την ανατολή του ηλίου κατά κάποιο τρόπο ανακατεύονται μαζί τι σκοτάδι και το φως, έως ότου τα υπολείμματα της νύχτας που φεύγει να μεταλλαγούν εντελώς σε φως της ημέρας που έρχεται, έτσι και το τέλος αυτού του κόσμου αναμιγνύεται με την αρχή του μέλλοντος αιώνα, και το ίδιο το σκοτάδι των υπολειμμάτων του φωταγωγείτε ήδη από την κάποια σύμμεξη με τον κόσμο των πνευμάτων. Και από αυτά που είναι εκείνου του κόσμου ήδη πολλά διακρίνουμε, αλλά ακόμα δεν τα αναγνωρίζουμε τελείως, γιατί είναι σαν να βλέπουμε το θολό είδωλο τους μπροστά στον ήλιο σε κάποια χαραυγή του νου μας.

(ΑΓΙΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΔΙΑΛΟΓΟΥ-
ΒΙΟΙ ΑΓΝΩΣΤΩΝ ΑΣΚΗΤΩΝ- ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΚΕΛΙ «ΚΟΙΜΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ»
ΑΓΙΑ ΆΝΝΑ- ΑΓΙΟ ΌΡΟΣ)

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Μεταθανάτιες εμπειρίες άγιων και
ορθοδόξων χριστιανών.

Ο ΑΓΙΟΣ ΣΑΛΒΙΟΣ.

Ο αγ. Σάλβιος από την πόλη Αλμπί της Ν. Γαλλίας, επίσκοπος Γαλατίας πού έζησε τον 6ο αιώνα, αφού υπήρξε νεκρός για το μεγαλύτερο μέρος της ημέρας, επέστρεψε στη ζωή και διηγήθηκε στο φίλο του αγ. Γρηγόριο της Τουρώνης τά έξης:

«Όταν σειόταν το κελί μου πριν τέσσερις ημέρες, και με είδατε νά κείτομαι νεκρός, δύο άγγελοι με ανύψωσαν και με μετέφεραν στο πιο ψηλό σημείο του Ουρανού, τόσο ψηλά πού έμοιαζε νά έχω κάτω από τά πόδια μου όχι μόνον αυτήν την άθλια γη, αλλά και τον ήλιο και το φεγγάρι, τά σύννεφα και τά άστρα. Κατόπιν πέρασα μαζί με τούς αγγέλους μέσα από μία πύλη ή οποία έλαμπε πιο πολύ κι απ' το φως του ήλιου και μπήκα σε ένα κτίριο πού το πάτωμά του ήταν καμωμένο από λαμπερό ασήμι και χρυσό. το φως πού υπήρχε ήταν αδύνατο νά περιγραφεί. Βρισκόταν εκεί ένα πλήθος ανθρώπων, πού δεν ήταν ούτε άνδρες ούτε γυναίκες, και κινούνταν προς όλες τις κατευθύνσεις και σε τέτοια έκταση πού δέ μπορούσες νά δεις μέχρι πού έφτανε. Οι άγγελοί μου άνοιξαν δρόμο για νά περάσω μέσα από αυτό το πλήθος πού ήταν μπροστά μου, και φτάσαμε ατό μέρος εκείνο το οποίο ατενίζαμε απ' όταν ακόμα βρισκόμαστε πολύ μακριά. Πάνω από εκείνο το μέρος έστεκε ένα σύννεφα λαμπρότερο από οποιοδήποτε φως, κι όμως δεν υπήρχε ούτε ήλιος ούτε φεγγάρι ούτε κανένα αστέρι και μάλιστα, το σύννεφο έλαμπε πιο πολύ απ' όσο θα μπορούσε νά λάμπει από μόνο του το καθένα από αυτά. μία φωνή ακούστηκε μέσα από το σύννεφα, πού θύμιζε τον ήχο από πολλά νερά πού έπεφταν. Έμένα του αμαρτωλό με υποδέχθηκαν με μεγάλο σεβασμό κάποια όντα, μερικά από τά οποία φορούσαν άμφια και άλλα κανονικά ρούχα' οί άγγελοι πού με οδηγούσαν μου εξήγησαν ότι αυτά τά όντα ήταν οι μάρτυρες και άλλοι άγιοι τούς οποίους τιμούμε εδώ στη γη και στους οποίους προσευχόμαστε με μεγάλη ευλάβεια. και ενώ στεκόμουν εκεί άρχισε νά με τυλίγει απαλά μία ευωδία τόσο γλυκιά πού, νιώθοντας νά "τρέφομαι" από αυτήν, δεν αισθανόμουν καμιά ανάγκη νά φάω ή νά πω τίποτα μέχρι αυτήν τη

στιγμή πού σου μιλάω. Μετά άκουσα μία
φωνή πού είπε: "Αφήστε αυτόν τον
άνθρωπο να γυρίσει πίσω στον κόσμο,
γιατί οι εκκλησίες μας τον έχουν
ανάγκη". Παρότι άκουγα τη φωνή δέ
μπορούσα νά δω ποιος μιλούσε. και τότε
έπεσα μπρούμυτα από έδαφος
συντετριμμένος, κλαίγοντας. 'Αλίμονο,
αλίμονο, Θεέ μου!" είπα. "Γιατί μου
αποκάλυψες όλα αυτά πού είδα μόνο και
μόνο για νά μου τά ξαναπάρεις πίσω;...
"Η φωνή πού μου είχε μιλήσει είπε:
"Πορεύσου εν ειρήνη. Εγώ θα σε
προστατεύω μέχρι νά σε ξαναφέρω και
πάλι σ' αυτό το μέρος." Τότε οι οδηγοί
μου άγγελοι με άφησαν και εγώ
επέστρεψα περνώντας και πάλι μέσα από
την πύλη από την όποία είχα εισέλθει,
κλαίγοντας καθώς έφευγα.»*

* ΆΓΙΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΡΩΝΗΣ.
ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΦΡΑΓΚΩΝ. ΒΙΒΛΙΟ VII,
VITA PATRYM, ST, HERMAN
MONASTERY PRESS 1988

ΌΣΙΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ Ο ΔΙΑ ΧΡΙΣΤΟΝ ΣΑΛΟΣ

Από την παγωνιά της γης στη θαλπωρή
του ουρανού

Το μαρτύριο τού ψύχους.

Διηγείται ο όσιος Ανδρέας.....

Δεν μπορούσα αγαπητέ μου να υποφέρω
Το φοβερό κρύο και τον αέρα, πού κι εσύ
θα δοκίμασες, γιατί ήμουν γυμνός,
ξυπόλυτος και άστεγος. Κατέφυγα λοιπόν
στους φτωχούς, τούς όμοίους μου, αλλά
δεν με δέχονταν. με σιχαίνονταν και μ'
έδιωχναν με τά ραβδιά σαν σκύλο. «Φύγε
άπ' εδώ σκύλε, μου έλεγαν, εξαφανίσου»!

Τόπο νά καταφύγω και νά σωθώ δεν
εύρισκα. Απελπίστηκα. Φοβήθηκα πώς θα
πεθάνω. Ας είναι δοξασμένο, είπα, Το
όνομα του Θεού, γιατί κι αν ακόμα
πεθάνω θα μου λογισθεί σαν μαρτύριο. Ό
Θεός δεν είναι άδικος. Αυτός πού έστειλε
την παγωνιά, θα μου δώσει και την
υπομονή. Πήγα λοιπόν σε μια γωνιά της
στοάς και βρήκα ένα σκυλάκι. Ξάπλωσα
δίπλα του με την ελπίδα πώς θα με
ζεστάνει λίγο. Εκείνο όμως, όταν με είδε
κοντά του, σηκώθηκε και έφυγε.

Είπα τότε στον εαυτό μου: «Βλέπεις, ταλαίπωρε, πόσο αμαρτωλός είσαι; Ακόμη και τα σκυλιά σε περιφρονούν και φεύγουν από κοντά σου και δεν σε δέχονται ούτε σαν όμοιο τους. Οί άνθρωποι σε αποστρέφονται σαν πονηρό δαίμονα. Οί όμοιοί σου φτωχοί σε διώχνουν. Τι απομένει λοιπόν; Πέθανε, άσωτε, πέθανε! Δεν υπάρχει για σένα σωτηρία σ' αυτόν τον κόσμο».

Ενώ όμως έλεγα αυτά με πολύ πόνο, ήρθα σε κατάνυξη. Κι επειδή με έσφιγγε το κρύο και ο τρόμος, αναλύθηκα σε δάκρυα, με τα μάτια της ψυχής στραμμένα προς τον Θεό. Τα μέλη μου όλα πάγωσαν. Νόμισα εκείνη τη στιγμή ότι θα ξεψυχήσω...

Ξαφνικά ένιωσα ζεστασιά. Ανοίγω τα μάτια και βλέπω ένα νέο πολύ ωραίο ν' αστράφτει πιο πολύ άπ' τον ήλιο. Στο χέρι του κρατούσε χρυσό κλαδί. Ήταν πλεγμένο με δροσερά κρίνα και τριαντάφυλλα πού δεν έμοιαζαν με του κόσμου τούτου, όχι! Είχαν θαυμαστή ποικιλία. Ήσαν αλλιώτικα στη φύση και στη θωριά τους. Κρατώντας αυτό το ωραίο κλαδί με κοίταξε και μου είπε: «Ανδρέα, που ήσουν;». «Εν σκοτεινοίς και εν σκιά θανάτου», αποκρίθηκα. Κι ενώ ακόμη μιλούσα με χτύπησε στο πρόσωπο με το ανθοστόλιστο κλαρί λέγοντας μου. «Ας πάρει δύναμη το σώμα σου και ζωή ακατανίκητη».

Αμέσως η ευωδιά εκείνων των λουλουδιών μπήκε στην καρδιά μου και αστραπιαία μου έδωσε ζωή. Ακούω τότε μια φωνή να λέει: «Πηγαίνετε τον να τον παρηγορήσετε για δύο εβδομάδες και πάλι να επιστρέψει, γιατί θέλω να αγωνιστή ακόμη». Ενώ κρατούσε ο λόγος, βυθίσθηκα σε βαθύτατο ύπνο και δεν κατάλαβα Τι μου συνέβη. Ζούσα για δύο εβδομάδες εκεί πού διέταξε ή βουλή του θεού, σαν να κοιμήθηκα ευχάριστα όλη τη νύχτα και ξύπνησα το πρωί.

Στον κήπο του Θεού

Βλέποντας ότι βρίσκομαι σε πάντερπνο και θαυμαστό παράδεισο σάστισα. Διερωτόμουν Τι να σήμαινε αυτό. Ήξερα

ότι έμενα στην Κωνσταντινούπολη. Τι δουλειά όμως είχα εκεί, δεν καταλάβαινα. Θαύμαζα και δεν μπορούσα να δώσω κάποια εξηγήσει. «Για δες, είπα στον εαυτό μου, πραγματικά είμαι παράλογος. Ο Θεός με ευεργέτησε και, ενώ θα έπρεπε να τον δοξάζω και να τον ευχαριστώ, κάθομαι και πολυεξετάζω αυτό το εξαίσιο θαύμα».

Ένοιωθα σαν άσαρκος. Φορούσα χιτώννα χιονάτο, αστραφτερό, στολισμένο με πολύτιμα πετράδια και με ευχαριστούσε πολύ ή ομορφιά του. Στο κεφάλι φορούσα στεφάνι ολόχρυσο και λαμπρό, στα πόδια σανδάλια, και ήμουν ζωσμένος με κόκκινη αστραφτερή ζώνη. Ο παράδεισος ήταν όλο φως, αλλά φως πρωτόγνωρο και πολύ λαμπρό πού, καθώς ακτινοβολούσαν τα λουλούδια, έπαιρνε ένα απαλό ρόδινο χρώμα. Μια θεϊκή εύωδία με διαδοχικές παραλλαγές πλησίαζε την όσφρηση μου και με μεθούσε. Πίστεψε με, σου λέω αυτά και φρίττω.

Μέσα στον κήπο του θεού ήμουν σαν βασιλιάς. Χαιρόμουν πολύ να βλέπω τον εαυτό μου να κατοικεί σε τέτοιο παράδεισο. Εκεί ο Θεός έκανε να φυτρώνουν πολλά δένδρα. Δεν έμοιαζαν όμως με του φθαρτού κόσμου. Ήσαν πάντοτε θαλερά, ευωδιαστά και φουντωτά. Ήσαν ψηλά, πολύφυλλα και απολαυστικά. Τα κλαδιά τους έγερναν και, καθώς κυμάτιζαν μεταξύ τους, γέμιζαν εύωδία την ατμόσφαιρα και σχημάτιζαν ουράνιο τόξο. Όλα αυτά τά απολαμβάνουν οι μακάριοι, και ή ψυχή τους αλλοιώνεται από την ηδονή εκείνη, την ευφροσύνη και την αγαλλίαση.

Παράδοξο επίσης ήταν και τούτο: Αλλά δένδρα είχαν μόνο άνθη, αλλά καρπό, άλλα μόνο άνθη και φύλλα. Πάνω σ' αυτά υπήρχε κάτι πολύ θαυμαστό: Διάφορα ωραία πουλιά, μικρά και μεγάλα, με χρυσά και χιονάτα φτερά. Μερικά κελαηδούσαν χωμένα στα φύλλα, και το κελάηδημα τους, ωραίο και τερπνό, ακουγόταν ως την άκρη τ' ουρανού.

Προσπαθούσα να καταλάβω πώς ήσαν εκείνα τα πουλιά, και ή παράδοξη θωριά τους με μεθούσε. Ήσαν όμορφα σαν

τριαντάφυλλα ή κρίνα ή σαν κάποιο άλλο
άνθος πού δεν ξέρω πώς να το ονομάσω.
Τόσο ασυνήθιστα και ανάλαφρα ήσαν.
Παρατηρούσα με θαυμασμό την ομορφιά
ενός πουλιού. Ο χρωματισμός του είχε
μια χάρη αλλιώτικη, μια θέα διαφορετική.
Ή μελωδία του ήταν ασταμάτητη και
απολαυστική.

Ποιος μπορεί να διηγηθεί τα παράδοξα
και θαυμαστά κάλλη πού έβλεπα; Όλα
εκείνα τα ωραία δένδρα στέκονταν
συμμετρικά σε δύο δενδροστοιχίες, σαν
δύο αντιμέτωπες παρατάξεις. Μακάριο το
χέρι πού τα φύτεψε! Προχωρούσα στα
ενδότερα του τερπνού παραδείσου και
νόμιζα πώς δεν θα ξαναδώ το σκοτάδι
αυτού του κόσμου. Συγκριτικά μ' εκείνα,
τα εδώ είναι σκοτάδι.

Καθώς βάδιζα χαρούμενος, να! βλέπω ένα
μεγάλο ποτάμι να διασχίζει τον
παραδείσο και να ποτίζει όλα εκείνα τα
δένδρα περιβρέχοντας αθόρυβα τις ρίζες
τους. Εκεί έρχονταν άφοβα να πουν τα
ωραία πουλιά. Δεξιά και αριστερά άπ' το
ποτάμι απλωνόταν ένα αμπέλι με
χρυσάφενια, φύλλα και περιποιημένα
κλήματα. Ήταν γεμάτο με πολύ μεγάλα
και ωραία σταφύλια, και απλωνόταν σ'
όλο τον παράδεισο, ώστε να
στεφανώνονται τα αλλά φυτά και να
στολίζονται με την περιπλοκή των
κλημάτων του.

Βλέποντας αυτά χαιρόταν ή καρδιά μου
και μεταφερόμουν από φόβο σε θαυμασμό
και από θαυμασμό σε έκπληξη. Για πολλή
ώρα στεκόμουν έτσι και άκουγα τον ήχο
κάποιου άνεμου πού ερχόταν από την
ανατολή. Καθώς ράπιζε τα δένδρα, τα
έκανε να κυματίζουν και να αποπνέουν
ανέκφραστη εύωδία. Απολάμβανα με
ευχαρίστηση το άρωμα πού σκόρπιζε
εκείνος ο άνεμος. Νόμιζα πώς θύμιαζαν
άγγελοι μπροστά στον Υιό του θεού. Ο
άνεμος σταμάτησε και μαζί του ή εύωδία.
Τότε σαν να άκουσα ιό ελαφρό φύσημα
άλλου άνεμου πού ερχόταν άπ' τη δύση.
"Έμοιαζε με χιόνι και με γέμιζε
γλυκύτητα.

Εκείνα τα δένδρα ξεπερνούσαν στην
ομορφιά και εύωδία τόσο πολύ τα δένδρα

της γης, ώστε με έκαναν να λησμονήσω
ο,τι είχα απολαύσει ως τότε στον
περίπατο μου. Ύστερα, όταν άκουγα
εκείνα τα πουλιά να τραγουδούν τα
διάπυρα και χαρμόσυνα άσματα τους,
γινόμενι εκτός εαυτού.. "Αν ήσαν πουλιά
οι άγγελοι, ο θεός γνωρίζει.

Άρχισε τότε να φυσά από τον βοριά άλλος
θαυμαστός άνεμος. Είχε μια πυρόξανθη
ακτινοβολία, σαν τους χρωματισμούς πού
παίρνει ο ήλιος όταν βασιλεύει. Φυσούσε
ήσυχα και τα θαυμάσια εκείνα δένδρα
κυμάτιζαν και ευωδίαζαν. Για πολλή ώρα
έμεινα έκθαμβος. Με έτερπε υπερβολικά ή
γλυκύτης αυτής της ευωδιάς. Πώς άραγε
συνέβη σ' έμένα τέτοια ευλογία!
σκεπτόμουν με απορία και φρίκη.
Σταμάτησε εν τω μεταξύ ο τρίτος άνεμος
κι απλώθηκε μεγάλη σιγή. Προχώρησα
λίγο για να περάσω το ποτάμι.
Βαδίζοντας σ' εκείνη την πεδιάδα,
παρατηρούσα με προσοχή τον
ανέκφραστο πλούτο του παντοκράτορα
θεού, πού ήταν πολλαπλάσια
θησαυρισμένος εκεί. Δεν μπορώ, αγαπητέ
μου εν Κυρίω, να διηγηθώ με ανθρώπινο
στόμα για τον ανεξιχνίαστο πλούτο του
Δεσπότη Χριστού.

Καθώς λοιπόν διέσχιζα τον κήπο εκείνο
και παρατηρούσα τα αγία των αγίων, να!
φύσηξε πάλι από τον βοριά μυρωμένος
αέρας. Είχε το άρωμα των ρόδων και των
κρίνων, ενώ το χρώμα του ήταν σαν του
μενεξέ. Καθώς κυμάτιζαν τα δένδρα,
έβγαζαν μια εύωδία ανώτερη από του
μύρου και του μόσχου, πού έμπαινε στην
καρδιά μου.

Δεν ξέρω αν ήσαν τα μάτια μου
πνευματικά ή σωματικά, ο θεός ξέρει.
Στην αρχή είχα την αίσθηση ότι ήμουν
εκεί με το σώμα. Δεν ένιωθα όμως το
βάρος, την επιθυμία ή κάποιο άλλο
χαρακτηριστικό του φθαρτού σώματος,
γι' αυτό άλλαξα γνώμη• εκτός αν όρισε
έτσι ο καρδιογνώστης θεός.

Καθώς κυμάτιζαν παράδοξα τα δένδρα,
και με το θρόισμα τους ξέχυναν τερπνή
μελωδία, ένιωθα πάλι την εύωδία και τη
γλυκύτητα και έμένα εκστατικός. Ό νους
μου είχε εισχωρήσει σε μια μυστική

μεγαλοπρέπεια. Όλα αυτά με γέμιζαν
χαρά και αγαλλίαση.

Όταν σταμάτησε και ο τέταρτος άνεμος,
συνειδητοποίησα ένα φοβερό θαύμα: Σ'
όλο αυτό το διάστημα δεν είδα καθόλου
νύχτα. Εκεί υπήρχε αδιάλειπτο φως, εκεί
βασίλευε χαρά, ζωή, λαμπρότης και
αγαλλίασης.

«Ήρπάγην έως τρίτου ουρανού»

Ξαφνικά έπεσα σε έκσταση. Ένοιωθα πώς
πατούσα πάνω στον ουρανό, πώς με
οδηγούσε κάποιος νέος φορώντας
μανδύα, με πρόσωπο λαμπρό σαν τον
ήλιο. Νόμιζα πώς ήταν εκείνος πού με
χτύπησε στο πρόσωπο με το ανθισμένο
κλαδί την ώρα πού ξεψυχούσα από το
κρύο, και διέταξε τους υπηρέτες του να με
σηκώσουν.

Καθώς με οδηγούσε, βλέπω ξαφνικά έναν
ωραίο και μεγάλο σταυρό. Τριγύρω του
υπήρχαν τέσσερα ανάερα πέπλα, πού
έμοιαζαν με φωτεινή νεφέλη. Τα δύο άπ'
αυτά έλαμπαν σαν αστραπή, ενώ τα άλλα
δύο ήσαν λευκά σαν χιόνι. Κυκλικά είχαν
σταθεί λευκοί μελωδισταί, ψηλοί και
ωραίοι. Τα μάτια τους άστραφταν με
πύρινες ακτίνες. Έψαλλαν μάλιστα
χαμηλόφωνα ένα γλυκό μέλος για τον
Σταυρωθέντα.

Ο οδηγός μου περνώντας μπροστά από
τον σταυρό τον καταφίλησε και μου
έκανε νόημα να κάνω το ίδιο.

Έσκυψα λοιπόν με τη σειρά μου και τον
προσκύνησα.

Μόλις ασπάσθηκα εκείνο το κοκκινωπό
τίμιο ξύλο, γέμισα από εύωδία μέλιτος,
πού δεν οσφράνθηκα παρόμοια στον
παράδεισο. Καθώς ανασήκωσα τα μάτια
μου από τον σταυρό, Τι να δω! Κάτω από
μας ή άβυσσος της θαλάσσης. Με
κυρίευσε τρόμος. Φοβήθηκα μήπως
γλιστρήσω, και φώναξα στον οδηγό μου:
«Κύριε μου, περπατώ στο κενό, νομίζω
πώς βαδίζω πάνω σε σύννεφο, φοβάμαι
μήπως δεν με βαστάξει και πέσω στη
θάλασσα». «Μη φοβάσαι. Πρέπει να
ανεβούμε ψηλότερα», μου λέει και μου
δίνει το χέρι.

Βρεθήκαμε αμέσως στο δεύτερο στερέωμα, πού ήταν λευκό σαν χιόνι. Εκεί βλέπω δύο σταυρούς ομοίους με του κάτω στερεώματος. Γύρω τους παράστεκε μεγαλειώδης ακολουθία, όπως και στον πρώτο σταυρό. Ο αέρας εκεί ήταν πύρινος και ξεκούραζε πολύ τους όμορφους νέους. Ασπάσθηκα κι εκείνους τους τίμιους σταυρούς με πόθο και έρωτα θεϊκό. Ή εύωδιά τους, ακατάληπτη και ανερμήνευτη, προκαλούσε ευφροσύνη και τερπνότητα μεγαλύτερη από του πρώτου σταυρού.

Ξαφνικά βλέπω εκεί μια φωτιά πού κατέφλεγε τα πάντα. Φοβήθηκα και ζήτησα πάλι βοήθεια από τον οδηγό μου. «Δώσε το χέρι, μου λέει, θα ανεβούμε ακόμη ψηλότερα». Κι αμέσως βρεθήκαμε στον τρίτο ουρανό. Ο ουρανός αυτός δεν έμοιαζε καθόλου με τον ουρανό πού βλέπουμε από τη γη. Απλωνόταν σαν χρυσαφένιο δέρμα σε σχήμα πετάλου. Στα πρόθυρα του συναντήσαμε άλλους τρεις σταυρούς, πιο μεγάλους και επιβλητικούς, πού είχαν τη λάμψη της αστραπής. Ο οδηγός μου πήρε θάρρος, μπήκε μέσα στη φωτιά και τους προσκύνησε. Εγώ δεν τόλμησα να κάνω το ίδιο. Προσκύνησα από μακριά και προσπέρασα.

Προχωρήσαμε αρκετά και φθάσαμε στο δεύτερο παραπέτασμα. Εκεί είδα κάτι σαν αστραπή απλωμένη στον αέρα. Ανεβήκαμε και περάσαμε μέσα. Ουράνια στρατιά από πλήθος αγγέλων αινούσαν και δοξολογούσαν τον Θεό. Προσπεράσαμε κι αυτό και βρεθήκαμε σε άλλο χώρισμα από βύσσο και πορφύρα ανέκφραστη.

Φθάσαμε σε μια λαμπρή τοποθεσία. Υπήρχε εκεί ένα άλλο θαυμαστό παραπέτασμα, πού έμοιαζε με πολύ λαμπρό και καθαρό ήλεκτρο. Κάποιο χέρι το παραμέρισε και μας έδειξε να περάσουμε. Μέσα σ' αυτό συναντήσαμε αναρίθμητο πλήθος αγίων αγγέλων. Τα πρόσωπα τούς φλογερά, έλαμπαν από μακριά πιο πολύ από τον ήλιο. Είχαν σταθεί με ταξί και πολλή κοσμιότητα με τα άϋλα αναστήματα τους, μετέωροι σ' εκείνο το τρομερό ύψος. Στα χέρια

κρατούσαν φοβερά σκήπτρα. Σχημάτιζαν αναρίθμητες λεγεώνες παρατεταγμένες δεξιά και αριστερά.

«Όταν σηκωθεί κι αυτό το παραπέτασμα, μου είπε ο οδηγός μου δείχνοντας το, θα δεις τον Υιό του ανθρώπου να κάθεται στα δεξιά του Πατρός. Να πέσεις να τον προσκύνησης. Ο νους σου να είναι όλος προσηλωμένος σ' Εκείνον, για ν' ακούσης Τι θα σου πει».

Ενώ άκουγα τις συμβουλές του, κοιτάζω το παραπέτασμα και βλέπω ένα μεγαλόπρεπο περιστέρι να κατεβαίνει και να κάθεται πάνω σ' αυτό. Το κεφάλι του ήταν σαν από χρυσάφι, το στήθος πορφυρό, τα φτερά λαμπερά σαν φλόγα, τα πόδια λευκά, ενώ τα μάτια τόξευαν φωτεινές ακτίνες. Καθώς απολάμβανα την ομορφιά του, ξαφνικά πέταξε στα ύψη.

Ενώπιος ενωπίω

Παραμερίσθηκε κι αυτό το παραπέτασμα, και βλέπω τότε στο αχανές εκείνο ύψος, πού καταπλήττει κάθε νου και διάνοια, θρόνο φοβερό, υπερυψωμένο. Κανείς δεν τον κρατούσε, κρεμόταν μετέωρος. Από μέσα έβγαιναν φλόγες πιο λευκές κι από το χιόνι. Επάνω στον θρόνο άστραφτε ο Κύριος μας Ιησούς Χριστός. Φορούσε βαθυκόκκινα και ολόλευκα ενδύματα. Ή λαμπρότης του όμως από συγκατάβαση στη δική μου αδυναμία- ήταν περιορισμένη. Είδα λοιπόν την θεανθρώπινη ευπρέπεια και ωραιότητα Του. Ήταν σαν να βλέπει κανείς τον ήλιο να σκορπίζει χαρούμενα τις πρώτες ακτίνες της ανατολής. "Έπεσα και τον προσκύνησα τρεις φορές. Προσπάθησα ν' ανασηκωθώ και ν' αντικρίσω πάλι την ωραιότητα Του, την πύρινη λαμπρότητα της δυνάμεως Του, αλλά δεν μπόρεσα. Με είχε κυριεύσει ανέκφραστος φόβος, φρίκη και χαρά.

Μέσα άπ' αυτό το φως ακούσθηκε μια φωνή, πού με τον δυνατό της ήχο έσχιζε τον αέρα. Ήταν μελιστάλακτη, ήμερη και γλυκεία. Μου είπε τρεις λέξεις. Το νόημα τους το κατάλαβα και δοκίμασα πρωτόγνωρη πνευματική ηδονή. Σε λίγο μου είπε άλλες τρεις λέξεις, πού μόλις τις

άκουσα γέμισε ή καρδιά μου από θεϊκή χαρά. Κατόπιν μου είπε για τρίτη φορά άλλες τρεις και ξαφνικά ακούσθηκε ισχυρή δοξολογική κραυγή από τα αγγελικά στρατεύματα: "Άγιος, "Άγιος, "Άγιος. Κατάλαβα ότι αυτό έγινε για μένα. Ή δοξολογία τους βέβαια είναι ακατάπαυστη. Εκείνη όμως ή εξαίσια μελωδική κραυγή ήταν για την εύνοια, πού τόσο πλούσια έδειξε σ' έμενα ο Δεσπότης Χριστός.

Μόλις άκουσα αυτές τις ανέκφραστες και θεϊκές λέξεις, κατέβηκα αμέσως με τον ίδιο τρόπο πού ανέβηκα. Ήρθα πάλι στον εαυτό μου και είδα πώς βρέθηκα στον κήπο, άπ' οπού είχε γίνει ή αρπαγή μου. Αναλογιζόμουν με απορία τα όσα μου συνέβησαν. Που ήμουν και που βρέθηκα! Δεν μπορούσα να καταλάβω πώς πήγα σ' εκείνον τον θεϊκό τόπο. Φέρνοντας στον νου μου όσα είδα εκεί και άκουσα, μονολογούσα: «"Άραγε έχει έρθει και άλλος εδώ ή μόνο εγώ;».

Ή τελευταία γεύση του παραδείσου

-Αυτά σκεπτόμουν και ξαφνικά βλέπω ν' απλώνεται μπροστά μου μια πεδιάδα-

Δεν είχε δέντρα, αλλά ήταν ωραία χλοερή και ανθηρή, ασφυκτικά γεμάτη με κρίνα και τριαντάφυλλα. Είχε πηγές πού ανάβλυζαν μέλι και γάλα. Αναδιδόταν μάλιστα θαυμάσια εύωδιά. Αυτό το απαλό τοπίο, αυτή ή αναπαυτική χλόη με έκαναν να απορώ και να εκπλήττομαι για τα θαυμάσια του Θεού, πού συναγωνίζονταν το ένα το άλλο σε λαμπρότητα.

Και να! Βλέπω έναν άνδρα αστραφτερό. Φορούσε χιτώνα σαν φωτεινή νεφέλη και κρατούσε στο χέρι σταυρό. Με πλησιάζει και μου λέει: «Ή χάρις του σταυρωθέντος Κυρίου μας ας είναι μαζί σου. Μακάριοι οί σαλοί, γιατί έχουν μεγάλη φρόνηση. Ο θεός εδώ σ' έχει κατατάξει. Πήγαινε όμως πρώτα στο καμίνι του κόσμου, εκεί πού βρίσκονται συναγμένα τα τριβόλια και οί οχιές, τα φίδια και οί δράκοντες. Πάντως ή παρουσία σου σ' αυτόν τον χώρο είναι κάτι ασυνήθιστο και παράδοξο. Κανείς δεν ήρθε εδώ παρά μόνο εκείνος πού κοπίασε περισσότερο άπ' όλους για το

Ευαγγέλιο του Χριστού. Δεύτερος είσαι εσύ, επειδή άδραξες την ταπείνωση στην πιο τέλεια μορφή της. Ξέρω όμως πώς την απέκτησες! Με την τέλεια πτωχεία, με το «φύγε άπ' εδώ σκύλε», με την έξουδένωσι. Την απέκτησες, γιατί μπήκες γυμνός και κάνοντας τον σάλο στο στάδιο του κοσμοκράτορα• γιατί μονομάχησες μαζί του, τον νίκησες και έριξες τον θρόνο του στη γη. Είδες τα εδώ μυστήρια; Κατάλαβες την αληθινή ανταπόδοση των δικαίων; Γνώρισες τον παράδεισο του Χρίστου; Αντιλαμβάνομαι βέβαια ότι είδες και έφριξες. Πώς σου φάνηκε ο μάταιος κόσμος συγκριτικά με τούτον; Τι λες, είδες λαμπρότητα; Είδες από ποια χαρά θέλουν να στερήσουν τον εαυτό τους οί αμαρτωλοί;»

Ενώ μου έλεγε αυτά ο λαμπροφόρος άνδρας με κοίταζε χαρούμενος και ευχαριστημένος. «Ή κυρία Θεοτόκος, συνέχισε να μου λέει, ή υπέρλαμπρη βασίλισσα των επουρανίων δυνάμεων δεν είναι εδώ. Περιέρχεται τον μάταιο κόσμο και βοηθεί όσους επικαλούνται τον μονογενή Υιό και Λόγο του θεού και το πανάγιο όνομα της. Καλό θα ήταν να σου έδειχνα την υπέρλαμπρη κατοικία της, αλλά τώρα πρέπει να επιστρέψεις στον τόπο σου. Έτσι διέταξε ο Δεσπότης Χριστός».

Ενώ μιλούσε, μου φάνηκε πώς έπεσα σε ύπνο γλυκό και, σαν να κοιμήθηκα από το βράδυ ως το πρωί, βρέθηκα όπως με βλέπεις εδώ. Τώρα λοιπόν να ευφρανθείς αγαπημένε μου φίλε, και ας αγωνισθούμε για τη σωτηρία μας και την κληρονομιά των αιωνίων αγαθών.

Όση ώρα μου μιλούσε ο μακάριος αν Ανδρέας, βρισκόμουν εκτός εαυτού. Συγχρόνως παρατηρούσα κάτι θαυμαστό:

Γύρω μας ξεχυνόταν μια εύωδία σαν από κρίνα και τριαντάφυλλα. Νόμιζα πώς, όση ώρα διαρκούσε ή θεϊκή ομιλία Του δικαίου, παρευρίσκονταν άγιοι άγγελοι πού θυμιάζανε αοράτος. Πολύ τον παρεκάλεσα να μου αναφέρει μία λέξη άπ' αυτές πού του είπε ο Κύριος, αλλά δεν τον έπεισα. Αυτό θα άφορα τον Κύριο και τη μακάρια ψυχή του.....*

*ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ . ΌΣΙΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ Ο ΔΙΑ
ΧΡΙΣΤΟΝ ΣΑΛΟΣ. ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ
ΠΑΡΑΚΛΗΤΟΥ ΕΚΔΟΣΗ 17

ΤΟ ΜΕΓΑΛΟ ΣΤΟΙΧΗΜΑ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΕ
ΠΙΣΤΟΥΣ και ΣΕ ΑΠΙΣΤΟΥΣ.

Τού Φώτη Κόντογλου

Τη Λαμπροδευτέρα το βράδυ, περασμένα
μεσάνυχτα, πριν νά πλαγιάσω για νά
κοιμηθώ, βγήκα στο μικρό περιβολάκι πού
έχουμε πίσω από το σπίτι μας, και
στάθηκα για λίγο, κοιτάζοντας το
σκοτεινό ουρανό με τ' άστρα.

Σαν νά τον έβλεπα πρώτη φορά. Μου
φάνηκε πολύ βαθύς, και Σαν νά ερχότανε
από πάνω μία μακρινή ψαλμωδία. το
στόμα μου είπε σιγανά: «Υψούτε Κύριον
τον Θεόν ημών, και προσκυνείτε τω
υποπόδιο των ποδών αυτού». Ένας
αγιασμένος γέροντας μου είχε πει μία
φορά πώς κατά τούτες τις ώρες
ανοίγουνε τά ουράνια. Ο αγέρας
μοσκοβολούσε από τά λουλούδια κι από
τά άγιοχόρταρα, πού έχουμε φυτέψει.
«Πλήρης δ ουρανός και ή γη της δόξης
του Κυρίου».

Θα στεκόμουνα έχει πέρα μοναχός ως το
ξημέρωμα. Σαν νά μην είχα σώμα, μήτε
κανένα δεσμό με Τη γη. Αλλά
συλλογίστηκα μήπως ξυπνήσει κανένας
μέσα ατό σπίτι και ανησυχήσουνε πού
έλειπα, και γι' αυτό μπήκα μέσα και
ξάπλωσα.

Δέ με είχε θολώσει καλά-καλά ο ύπνος,
δεν ξέρω αν ήμουνα ξυπνητός ή
κοιμισμένος, και βλέπω μπροστά μου
έναν άνθρωπο με αλλόκοτη όψη. Ήτανε
κατακίτρινος, Σαν πεθαμένος, μα τά
μάτια του ήτανε Σαν ανοιχτά και μ'
έβλεπε τρομαγμένος. το πρόσωπό του
ήτανε Σαν μάσκα, Σαν μούμια, με το
πετσί του γυαλιστερά, μαυροκίτρινο, και
κολλημένο στο νεκροκέφαλο με όλα τά
βαθουλώματα. Κοντανάσαινε σαν
λαχανιασμένος. στο 'να χέρι του
βαστούσε κάποιο παράξενο πράγμα, πού
δεν κατάλαβα τι ήτανε, και με τ' άλλο
έσφιγγε το στήθος του, λες και πονούσε.

Εκείνο το πλάσμα μ' έκανε ν'
ανατριχιάσω. το κοίταζα, και με κοίταζε,
δίχως νά μιλήσει, Σαν νά περίμενε νά το
γνωρίσω. και στ' αλήθεια, μ' όλο πού
ήτανε τόσο αλλόκοτο, σαν νά μου είπε
μία φωνή: «ΕΙναι ο τάδε!». Μόλις άκουσα
τη φωνή, τον γνώρισα ποιος ήτανε. Τότε
κι εκείνος άνοιξε το στόμα του κι
αναστέναξε. μα ή φωνή του Σαν νά
ερχότανε από πολύ μακριά, σα νά 'βγαινε
από κανένα βαθύ πηγάδι.

'Εβλεπα πώς βρισκότανε σε μία μεγάλη
αγωνιά, κι υπόφερα κι εγώ μαζί του. Τά
χέρια του, τά πόδια του, τά μάτια του,
όλα φανερώνανε πώς βασανιζότανε.
Απάνω στην απελπισία μου, πήγα κοντά
του νά τον βοηθήσω, μα εκείνος μου'κανε
νόημα με το χέρι του νά σταματήσω.

Άρχισε νά βογκά, με τέτοιον τρόπο, πού
πάγωσα. Έπειτα μου λέγει: «δεν ήρθα, με
στείλανε. 'Εγώ ολοένα τρέμω! Βρίσκομαι
σε ζάλη μεγάλη. Παρακάλεσε τον Θεό νά
με λυπηθεί. Θέλω νά πεθάνω, μα δέ
μπορώ. "Αχ! 'Όσα έλεγες βγήκανε
αληθινά. Θυμάσαι, λίγες μέρες πριν
πεθάνω, πού ήρθες στο σπίτι μου και
μιλούσες για θρησκευτικά; "Ήτανε και
δύο άλλοι φίλοι μου, άπιστοι κι αυτοί
Σαν κι εμένα. 'Εκεί πού μιλούσες, εκείνοι
χαμογελούσανε. Σαν έφυγες, μου είπανε:
Κρίμα, νά 'χει τέτοιο μυαλό, και νά
πιστεύει στις ανοησίες πού πιστεύουνε οί
γριές! μία άλλη μέρα, σου είχα πει όπως
και πολλές άλλες Φορές: «Βρε Φ., μάζευε
λεφτά, Θα πεθάνεις στην ψάθα. Βλέπεις
εγώ πόσα έχω, και πάλι θέλω κι άλλα».

»Τότε μου είπες: «" Έχεις κάνει
συμβόλαιο με τον χάρο πώς Θα ζήσεις
τόσα χρόνια πού θέλεις, για νά
καλοπεράσεις ατά γερατειά σου;». Σου
λέγω εγώ: «Θα δεις πόσο χρόνο Θα πάγω!
Τώρα είμαι εβδομηνταπέντε. Θα περάσω
τά εκατό. 'Εχω εξασφαλίσει τά παιδιά
μου, ο γιος μου βγάζει λεφτά πολλά, την
κόρη μου την πάντρεψα μ' έναν πλούσιο
από την 'Αβησσυνία, εγώ κι ή γυναίκα
μου έχουμε και παραέχουμε.

Όχι Σαν κι εσένα, πού ακούς αυτά πού
λεν οί παπάδες Χριστιανικά τά τέλη της
ζωής ημών. Τι Θα βγάλεις από τά

Χριστιανικά τά τέλη;. Παρά νά 'χεις στην τσέπη σου, και μη σε μέλει. 'Εγώ νά δώσω ελεημοσύνη; και γιατί έκανε φτωχούς ο πολυεύσπλαχνος Θεός σας; για νά τούς θρέφω εγώ; 'Αμ βάζουνε εσάς και ταΐζεται τούς τεμπέληδες, για νά πάτε στο Παράδεισο! 'Ακούς εκεί Παράδεισο; 'Εγώ ξέρεις πώς είμαι γιος παπα, και τά γνωρίζω καλά αυτά τά κόλπα. μα νά τα πιστεύουνε αυτά οί μικρόμυαλοι. Όχι όμως κι εσύ, πού έχεις τέτοια σπουδή, και νά πας χαμένος. 'Εσύ, όπως πας, Θα πεθάνεις πριν από μένα, Θα πάρεις και στο λαιμό σου την οικογένειά σου. μα εγώ, σου λέγω και σου υπογράφω, Σαν γιατρός, που είμαι, πως θα ζήσω εκατό δέκα χρόνια ».

Λέγοντας αυτά, στριφογύριζε από δω κι από κει, σαν νά Ψηνότανε απάνω σε καμιά σκάρα, βγάζοντας κάτι μουγκρίσματα από το στόμα του: «"Αχ! Ούχ! Ού! Ού! Ού! Χού!»

Ησύχασε για λίγο και ξαναείπε: «Αυτά έλεγα, μα σε λίγες μέρες πέθανα! Πέθανα κι έχασα το στοίχημα! Τι ταραχή! Τι τρομάρα τράβηξα!

Σαστισμένος, μία βούλιαζα και μία ανέβαινα απάνω, και φώναζα: "Έλεος! μα κανένας δεν μ' άκουγε. Ένα ρεύμα με κλωθογύριζε Σαν νά 'μου να κανένα ψόφιο ποντίκι. Τι τράβηξα ως τά τώρα, και Τι τραβώ. Τι αγωνία είναι αυτή!

Όλα όσα έλεγες βγήκανε αληθινά. το κέρδισες το στοίχημα. 'Εγώ, τότε πού βρισκόμουνα στο κόσμο πού ζεις, ήμουνα ο έξυπνος. Ήμουνα γιατρός, κι είχα μάθει να μιλώ και νά μ' ακούνε, νά κοροϊδεύω Τη θρησκεία, νά συζητώ για χειροπιαστά πράγματα. Τώρα όμως βλέπω πώς χειροπιαστά είναι εκείνα πού τά έλεγα παραμύθια και χαρτοφάναρα. Χειροπιαστή είναι ή αγωνία πού βρίσκουμε. Αχ! Τούτος Θα είναι ο σκώληξ ο ακοίμητος, τούτος θα είναι ο βρυγμός των οδόντων!».

Απάνω σ' αυτά, χάθηκε από τά μάτια μου, κι άκουγα μονάχα τά βογκητά του, πού και κείνα σβήσανε σιγά-σιγά. με πήρε λίγο ο ύπνος, μα σε μία στιγμή, κατάλαβα νά με σπρώχνει Ένα παγωμένο χέρι.

Άνοιξα τὰ μάτια μου, και τον βλέπω πάλι
μπροστά μου. Τούτη Τη φορά ήτανε ακόμα
πιο φριχτός και πιο μικρόσωμος. Είχε
γίνει ίσαμε Ένα βυζανιάρικο παιδάκι, μ'
Ένα μεγάλο γέρικο κεφάλι, πού το
κουνούσε από δω κι από κει

Άνοιξε το στόμα του και μου είπε: «σε
λίγη ώρα Θα ξημερώσει και Θα ' έρθουνε
νά με πάρουνε εκείνοι πού με στείλανε!»
του λέω:

« Ποιοι σε στείλανε;». Είπε κάτι
μπερδεμένα λόγια, δίχως νά καταλάβω
τίποτα. Ύστερα μου λέγει: «'Εκεί πού
βρίσκομαι είναι κι άλλοι πολλοί από
κείνους πού σε περιπαίζανε για την πίστη
σου, και τώρα καταλάβανε πώς οι
εξυπνάδες δεν περνούνε παραπέρα από το
νεκροταφείο. Είναι και κάποιοι άλλοι πού
τούς έκανες καλό, κι αυτοί σε
κακολογούσανε. Κι όσο τούς συχωρούσες,
τόσο αυτοί γινότανε χειρότεροι. Γιατί ο
πονηρός άνθρωπος αντί νά τον κάνει ή
καλοσύνη νά χαίρεται, αυτός
πικραίνεται, επειδή τον κάνει νά νοιώθει
τον εαυτό του νικημένο.

Τούτοι βρίσκονται σε χειρότερη
κατάσταση από μένα, και δέ μπορούνε νά
βγούνε από τη σκοτεινή φυλακή τους για
νά 'ρθουνε νά σε βρουνε, όπως έκανα εγώ.
Βασανίζονται πολύ σκληρά, γιατί
δέρνονται με τη μάστιγα της αγάπης,
όπως είπε ένας άγιος.

Πόσο αλλιώτικος είναι ο κόσμος απ' ο, τι
τον βλέπαμε!

Ανάποδος από την έξυπνη αντίληψή μας.
Τώρα καταλάβαμε πώς ή εξυπνάδα μας
ήτανε βλακεία, οι κουβέντες μας πονηρές
μικρολογίες, κι οι χαρές μας Ψευτιά και
απάτη.

'Εσείς πού έχετε στην καρδιά σας το
Χριστό, και πού για σας ο λόγος του είναι
αλήθεια, ή μονάχη αλήθεια, εσείς
κερδίσατε το Μεγάλο Στοίχημα, πού
μπαίνει ανάμεσα στους πιστούς και
στους απίστους, αυτό το στοίχημα πού το
έχασα εγώ ο ελεεινός, και χάθηκα, και
τρέμω κι αναστενάζω, και δε βρίσκω
ησυχία. :Αληθινά, στο Άδη δεν υπάρχει
πια μετάνοια. Αλίμονο σ' όσους

πορεύονται όπως πορευθήκαμε εμείς, τον καιρό πού είμαστε απάνω στη γη. Η σάρκα μας είχε μεθύσει, και εμπαίξαμε εκείνους πού πιστεύανε στο Θεό και στη μέλλουσα ζωή, κι ο πολύς κόσμος μας χειροκροτούσε. Σας λέγαμε ανόητους, σας κάναμε περίπαιγμα, κι όσο εσείς δεχόσαστε με καλοσύνη τὰ πειράγματά μας, τόσο μεγάλωνε ή δική μας ή κακία.

Βλέπω και τώρα πόσο θλιβόσαστε από το φέρσιμο των κακών ανθρώπων, αλλά πώς δεχόσαστε με υπομονή τις φαρμακερές σαΐτες πού βγάζουνε από το στόμα τους, λέγοντάς σας υποκριτές, θεομπαίχτες και λαοπλάνους. Αν βρισκότανε, οι δυστυχείς στη θέση πού βρίσκομαι τώρα, και βλέπανε από δω πού βλέπω, Θα τρομάζανε για ο,τι κάνουνε. Θέλω νά φανερωθώ σ' αυτούς και νά τούς πω ν' αλλάξουνε δρόμο, μα δεν έχω την άδεια, όπως δεν την είχε κι εκείνος ο πλούσιος και για τούτο παρακαλούσε τον Πατριάρχη Αβραάμ νά στείλει το φτωχό το Λάζαρο. μα και εκείνον δεν τον έστειλε, και τούτο, για νά γίνουνε ίδια άξιοι της καταδίκης όσοι αμαρτάνουνε, κι άξιοι της σωτηρίας όσοι πορεύονται τη στράτα του Θεού.

«Ο αδικών αδικησάτω έτι, και ο ρυπαρός ρυπαρευθέτω έτι, και ο δίκαιος δικαιοσύνη ποιησάτω έτι, και ο άγιος άγιασθήτω έτι».

Μ` αυτά τὰ λόγια, τον έχασα από μπροστά μου.

Βιβλιογραφία. ΤΑ Μυστικά Άνθη , εκδ. Παπαδημητρίου, Αθήνα 1973. «Απίστευτα και όμως αληθινά» εκδ. Ορθόδοξος Κυψέλη. Θεσσαλονίκη

ΕΝΑ ΑΠΙΣΤΕΥΤΟ ΚΑΙ ΟΜΩΣ ΑΛΗΘΙΝΟ ΓΕΓΟΝΟΣ

ΤΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΕΝΟΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΥ ΟΠΟΥ ΕΜΕΙΝΕ ΝΕΚΡΟΣ ΓΙΑ 36 ΩΡΕΣ.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΜΕΤΑΘΑΝΑΤΙΑΣ ΕΜΠΕΙΡΙΑΣ ΤΟΥ.

Μετάφραση από τὰ ρωσικά Αντώνιος Ντανίλι

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΚΥΨΕΛΗ.

ΑΓΓΛΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ. Κ. UEKSELL,
(UNBELIEVABLE FOR MANY BUT
ACTUALLY A TRUE OCCURRENCE)
ORTHODOX LIFE, ΙΟΥΛΙΟΣ ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ
1976.

Πρόλογος τής Ρωσικής έκδόσεως

Το ιστορικό αυτό γεγονός δημοσιεύτηκε
στις αρχές του εικοστού αιώνα στο
περιοδικό «Μοσκόβοσκιε Βέντομοστι»
(Τά χρονικά της Μόσχας). Αργότερα
κυκλοφόρησε από την Λαύρα του Οσίου
Σεργίου σαν ξεχωριστή έκδοση. Το
εκδοτικό τμήμα της Λαύρας επικοινωνήσε
με τον συγγραφέα του βιβλίου, ο οποίος
και επαλήθευσε Το γεγονός Το οποίο,
περιγράφεται στο βιβλίο, λέγοντας
ταυτόχρονα ότι

Ο Άνθρωπος, στον οποίο το γεγονός αυτό
συνέβη, στην συνέχεια έγινε μοναχός.

Η παρούσα έκδοση αποτελεί
επανεκτύπωση του κειμένου που
δημοσιεύτηκε στην πόλη Καλούγκα Το
1911.

Α'

Πολλοί άνθρωποι τον αιώνα μας τον
αποκαλούν «αιώνα της άρνησης»,
υποστηρίζοντας ότι ή άρνηση είναι το
κυρίαρχο πνεύμα της εποχής μας. Ή
άρνηση αυτή ίσως είναι μία επιδημία που
όλους μας ταλαιπωρεί σήμερα. Έκτος
όμως από αυτή την γενική άρνηση
υπάρχουν και άλλες όχι λίγες αρνήσεις
που φύτρωσαν στο έδαφος της δικής μας
επιπολαιότητας. Πολλές φορές ίσως
αρνούμαστε και κάτι το οποίο δεν το
γνωρίζουμε καθόλου. Δεν το έχουμε
σκεφτεί καν και όμως το αρνούμαστε.
Μαζεύονται ένα σωρός ιδέες και θεωρίες,
δημιουργώντας στο κεφάλι μας ένα χάος.
Ιδέες από διάφορες διδασκαλίες, πολλές
φορές αντίθετες μεταξύ τους, κάποιες
θεωρίες αλλά τίποτα ορισμένο και
συγκεκριμένο. Όλα είναι τόσο
επιφανειακά, ασαφή και αόριστα, ώστε
δεν υπάρχει καμιά προοπτική κάτι να
καταλάβουμε. Ποιοι είμαστε, σε τι

πιστεύουμε, ποιο ιδανικό έχουμε στην ψυχή μας, και αν το έχουμε. Αυτά για πολλούς από μας είναι σχεδόν άγνωστα. Το παράξενο όμως είναι ότι ποτέ οι άνθρωποι δεν αρέσκονται τόσο πολύ στο να συζητούν όπως τώρα, στην εποχή των γραμμάτων. Δυστυχώς όμως δεν θέλουν να κατανοήσουν τον εαυτό τους. Το λέω αυτό επειδή το παρατηρώ στους ανθρώπους γύρω μου αλλά και σε μένα τον ίδιο.

Δεν θα περιγράψω όμως εδώ με λεπτομέρειες ολόκληρη τη ζωή μου, επειδή αυτό είναι άσχετο προς το σκοπό μου. Θα προσπαθήσω όμως να περιγράψω τις θρησκευτικές μου πεποιθήσεις. Μεγάλωσα σε μία ορθόδοξη οικογένεια, οι γονείς μου ήταν άνθρωποι ευσεβείς. στο σχολείο οπού πήγαινα ή απιστία δεν θεωρούνταν χαρακτηριστικό γνώρισμα μεγαλοφυΐας. Γι' αυτό και δεν υπήρξα μηδενιστής όπως οι περισσότεροι νέοι της εποχής μου. Ουσιαστικά ήμουν κάτι το απροσδιόριστο: ούτε άθεος ήμουν αλλά ούτε θα μπορούσα να θεωρήσω τον εαυτό μου άνθρωπο λίγο ή πολύ θρησκευόμενο. Επειδή κάτι τέτοιο δεν ήταν αποτέλεσμα κάποιων δικών μου προσωπικών πεποιθήσεων αλλά διαμορφώθηκε κάτω από την επίδραση του περιβάλλοντος, γι' αυτό θα παρακαλούσα τον αναγνώστη να βρει μόνος του ένα κατάλληλο ορισμό για την προσωπικότητα μου.

Ή ταυτότητα μου έγραφε «χριστιανός ορθόδοξος» αλλά ποτέ μου δεν σκέφτηκα αν έχω ή όχι το δικαίωμα να ονομάζομαι έτσι. Ποτέ δεν μου ήρθε στο μυαλό να ερευνήσω τι απαιτεί από μένα αυτό το όνομα και αν εγώ ανταποκρίνομαι σ' αυτές τις απαιτήσεις. Πάντα έλεγα ότι πιστεύω στον Θεό αλλά αν κάποιος με ρωτούσε πώς πιστεύω και πώς πρέπει να πιστεύουμε σ' Αυτόν σύμφωνα με τη διδασκαλία της Ορθόδοξης Εκκλησίας, μέλος της οποίας αποτελούσα και εγώ, αυτό, χωρίς καμιά αμφιβολία, θα με έβαζε σε αμηχανία. "Αν με ρωτούσαν, για παράδειγμα, αν υπήρξε ή όχι σωτήρια για μας ή ενανθρώπηση και τα πάθη του Υιού του Θεού ή πώς βλέπω εγώ την Εκκλησία, αν πιστεύω ή όχι σ' Αυτή και στα μυστήρια της, δεν μπορώ να φανταστώ τι

ανοησίες θα μπορούσα να πω. Να και ένα παράδειγμα.

Μια φορά ή γιαγιά μου, πού πάντα τηρούσε αυστηρά τη νηστεία, μου έκανε την παρατήρηση, γιατί εγώ δεν νηστεύω.

- Είσαι γερός και δυνατός, δεν είναι δύσκολο για σένα να νηστεύεις. Πώς ακόμα και ένα τόσο εύκολο πράγμα πού μας ορίζει ή Εκκλησία, δεν θέλεις να το κάνεις;

Ο ορισμός αυτός, γιαγιά μου, δεν έχει νόημα, της απάντησα. Εσείς τρώτε νηστίσιμα επειδή το έχετε συνηθίσει, αλλά συνειδητά δεν το κάνει κανείς από σας.

- Γιατί νομίζεις ότι το να νηστεύεις δεν έχει νόημα;

- τι διαφορά έχει για τον Θεό αν τρώω ζαμπόν ή καπνιστό ψάρι;

Τέτοιες «βαθιές» σκέψεις είχε ένας μορφωμένος άνθρωπος για την ουσία της νηστείας!

- τι είναι αυτά πού λες; συνέχισε ή γιαγιά. Και πώς μπορείς να το χαρακτηρίζεις ανοησία, αν ο ίδιος ο Κύριος μας νήστευε; Αυτό μου έκανε μεγάλη εντύπωση και μόνο με την βοήθεια της γιαγιάς μου μπόρεσα να θυμηθώ ότι πραγματικά έτσι γράφει και στο Ευαγγέλιο. "Όπως βλέπετε αν και είχα δείξει αμέλεια να γνωρίσω το γεγονός, ότι και ο Σωτήρας μας ο ίδιος τηρούσε την νηστεία, επιπλέον είχα και αντιρρήσεις.

Άλλα ας μην σκεφτεί ο αναγνώστης ότι ήμουν λιγότερο σοβαρός από κάποιους άλλους νέους του κύκλου μου. Ακόμα ένα παράδειγμα. Κάποιος ρώτησε έναν γνωστό μου, με τον όποιο εργαζόμασταν μαζί, αν εκείνος πιστεύει στον Χριστό ως Θεάνθρωπο. Εκείνος απάντησε ότι πιστεύει αλλά από τη συνέχεια της συζήτησης έγινε φανερό ότι αρνείται την Ανάσταση του Χριστού.

- Με συγχωρείτε, του είπε μία γυναίκα, αλλά είναι παράξενο αυτό πού λέτε. τι

νομίζετε ότι έγινε μετά με τον Χριστό;
"Αν εσείς πιστεύετε ότι Αυτός είναι ο
Θεός, τότε πώς είναι δυνατόν να λέτε
ταυτόχρονα ότι Αυτός πέθανε, δηλαδή με
άλλα λόγια ότι έπαψε να υπάρχει; "Όλοι
εμείς περιμέναμε ότι θα μας δώσει μία
έξυπνη απάντηση, θα μας παρουσιάσει
καινούρια θεωρία περί θανάτου ή θα μας
δώσει μία νέα ερμηνεία αυτού του
γεγονότος. και, όμως, τίποτα παρόμοιο.
Απλά μας είπε: «Αχ, δεν το σκέφτηκα!».

Β'

Μία παρόμοια ανοησία είχα και εγώ στο
νου μου. Θα μπορούσα νά πω ότι κατά
την γνώμη μου πίστευα σωστά στον Θεό.
Πίστευα ότι είναι ο Ων, ότι είναι
προσωπικός, παντοδύναμος και αιώνιος.
Δεχόμουν ότι ο Άνθρωπος πλάστηκε από
αυτόν αλλά δεν πίστευα στην μετά
θάνατον ζωή. και εγώ, όπως και ο
γνωστός μου για τον όποιον μίλησα
παραπάνω, δεν καταλάβαινα πως έχω
αυτή την εσφαλμένη αντίληψη περί
θανάτου μέχρι νά μου Το δείξει ένα
περιστατικό. και αυτό αποτελεί ακόμα
ένα δείγμα της μη σοβαρής σχέσεώς μας
γενικά με τη θρησκεία και ειδικά της
δικής μου απροσεξίας σε ότι αφορά την
πνευματική ζωή.

Έτυχε νά γνωριστώ με έναν σοβαρό και
πολύ μορφωμένο άνθρωπο. Τον
συμπαθούσα πολύ. Εκείνος ζούσε μόνος
του και συχνά τον επισκεπτόμουν. Μία
φορά πού πήγα νά τον δω, τον βρήκα νά
κάθεται στο γραφείο του και νά διαβάζει
την χριστιανική κατήχηση.

- Τι σημαίνει αυτό, Πρόχορε
Άλεξάνδροβιτς (έτσι έλεγαν τον γνωστό
μου), θέλετε νά γίνετε δάσκαλος; τον
ρώτησα με περιέργεια, κοιτάζοντας προς
το βιβλίο πού διάβαζε εκείνος.

- Όχι, αγαπητέ μου! τι λες, δάσκαλος;
Μακάρι νά μπορούσα νά γίνω καλός
μαθητής και όχι εγώ νά διδάξω άλλους.
Πρέπει νά προετοιμαστώ για τις
εξετάσεις. .Ο καιρός πλησιάζει. Βλέπεις,
μέρα με τη μέρα ασπρίζουν όλο και
περισσότερο τὰ μαλλιά μου. Κάθε στιγμή
μπορεί νά με καλέσουν, μου απάντησε,
όπως και πάντα, με ένα χαμόγελο δεν

πήρα στα σοβαρά τὰ λόγια του. Επειδή ήταν άνθρωπος μορφωμένος και πάντα διάβαζε πολύ, νόμιζα ότι απλά ψάχνει στην κατήχηση κάποιες πληροφορίες. Αυτός όμως ήθελε νά μου εξηγήσει ακριβώς τι εννοούσε και μου είπε:

Διαβάζω πολλά και διάφορα σύγχρονα έργα και συναντώ εκεί πολλές ανοησίες, γι' αυτό και εξετάζω τον εαυτό μου νά μην αποκλείσω από τη σωστή οδό. Γιατί στο τέλος της ζωής μας μας περιμένουν εξετάσεις, πραγματικά δύσκολες εξετάσεις, και επιπλέον δεν θα υπάρξει ή δυνατότητα νά τις ξαναδώσουμε.

- Πιστεύετε εσείς σ' όλα αυτά;

- Μα πώς μπορώ νά μην τά πιστεύω;

Τι, πέστε μου αληθινά, μπορεί νά μου συμβεί; Απλά θα διαλυθώ και θα γίνω σκόνη; και αν όχι; Τότε, μήπως θα υπάρξει ή περίπτωση νά κληθώ για νά απολογηθώ για τις πράξεις μου; Δεν είμαι άψυχο ξύλο, έχω θέληση και διάνοια. Συνειδητά έζησα και συνειδητά έπραξα όλες τις αμαρτίες μου...

- Δεν καταλαβαίνω, κύριε Πρόχоре Άλεξάνδροβιτς, πώς φύτρωσε μέσα σας ή πίστη στη μετά θάνατον ζωή; Ή άποψή μου είναι ότι ο άνθρωπος πεθαίνει και όλα τελειώνουν, τελεία και παύλα. τον βλέπεις ακίνητο και άψυχο, νά σαπίζει και νά αποσυντίθεται. Πώς μπορούμε μετά νά μιλάμε για κάποιου είδους ζωή; του είπα εγώ, εκφράζοντας την γνώμη μου.

- Με συγχωρείται, και για τον Λάζαρο, τον Τετραήμερο, τι νά πούμε; Ή ανάσταση του είναι ένα αναμφισβήτητο γεγονός. Ο ίδιος υπήρξε όμοιος με μένα άνθρωπος και πλάστηκε από τον ίδιο πηλό όπως και εγώ.

Τον κοιτούσα και δεν μπορούσα νά αποκρύψω την έκπληξή μου. Είναι δυνατόν ένας τόσο μορφωμένος άνθρωπος νά πιστεύει σ' αυτά τὰ αδιανόητα πράγματα;

Ο Πρόχορος Άλεξάνδροβιτς με την σειρά του με κοίταξε με προσοχή και μετά με

ρώτησε, με χαμηλό τόνο:

- Μήπως είστε άπιστος;

- Όχι, γιατί; 'Εγώ πιστεύω στον Θεό, του απάντησα.

- Και όμως στην μετά θάνατον ζωή πού μας από

καλύπτει Το Ευαγγέλιο δεν πιστεύετε. Σήμερα ο καθένας τον Θεό του καταλαβαίνει διαφορετικά, την θεία αποκάλυψη ο καθένας την κόβει και την ράβει στα μέτρα του. Υπάρχει ακόμα και ή ανθρώπινη αξιολόγηση. Σ' αυτό, λένε πρέπει οπωσδήποτε νά

πιστεύουμε, σ' εκείνο μπορούμε και νά μην πιστεύουμε και σ' ένα τρίτο, λόγου χάρη, δεν Υπάρχει κανένας λόγος νά πιστεύουμε! σαν νά είναι πολλές οι αλήθειες και όχι μία. και δεν καταλαβαίνουν ότι σ' αυτή την περίπτωση πιστεύουν σε κάτι πού είναι

προϊόν της δικής τους σκέψης και της φαντασίας, όποτε δεν μπορούμε πλέον νά μιλάμε για πίστη στο Θεό.

- Μπορούμε, όμως, σε όλα νά πιστεύουμε; Μερικές φορές συναντάμε πολύ παράξενα πράγματα...

- Θέλετε νά πείτε ακατανόητα; Προσπαθήστε να καταλάβετε τον εαυτό σας. δεν Θα μπορέσετε. Πρέπει νά καταλάβετε ότι ή αίτία είστε εσείς ο ίδιος.

Προσπαθήστε νά μιλήσετε με έναν απλό άνθρωπο για τον τετραγωνισμό του κύκλου η για κάποιο άλλο θέμα από τά ανώτερα μαθηματικά. 'Εκείνος δεν Θα καταλάβει τίποτα. αυτό όμως δεν σημαίνει ότι πρέπει νά απορρίψουμε την ίδια την επιστήμη. Βέβαια είναι πιο εύκολο νά απορρίπτουμε κάτι, αλλά τις περισσότερες φορές από αυτό δεν βγαίνει κανένα αποτέλεσμα.

Σκεφτείτε λίγο πόσο παράλογο είναι αυτό πού λέτε. Λέτε ότι πιστεύετε στον Θεό αλλά στη μετά θάνατον ζωή δεν πιστεύετε. 'Ο Θεός όμως δεν είναι Θεός

νεκρών αλλά ζώντων. Διαφορετικά τι Θεός είναι Αυτός; Άλλωστε για τη ζωή πέραν του τάφου μίλησε ο ίδιος ο Χριστός. Είναι δυνατόν νά έλεγε ψέματα; Κανείς όμως, ακόμα και οί χειρότεροι εχθροί Του, δεν μπόρεσαν νά τον κατηγορήσουν για το ότι κήρυττε ψέματα. για ποιο λόγο τότε Αυτός ήλθε στη γη και υπέφερε τόσα πάθη; για ποιο λόγο, - σας ρωτάω -, αν εμείς Θα διαλυόμαστε και Θα γινόμαστε σκόνη;

Όχι, δεν μπορείτε νά συνεχίσετε νά σκέφτεστε με αυτόν τον τρόπο. Όπωςδήποτε πρέπει νά τον διορθώσετε, είπε με ζήλο. Πρέπει νά κατανοήσετε πόσο σημαντικό είναι κάτι τέτοιο. "Αν αποκτήσετε σωστή αντίληψη πάνω στο θέμα αυτό τότε ή ζωή σας Θα αλλάξει. Θα γίνει μέσα σας μία κατά κάποιον τρόπο ηθική επανάσταση. Η πεποίθηση αυτή θα σας στηρίξει και ταυτόχρονα Θα σας παρηγορεί. θα είναι για σας ένα στήριγμα στον καθημερινό σας αγώνα.

Γ'

Έβλεπα πώς σ' αυτό πού λέει ο Πρόχορος Άλεξάνδροβιτς υπάρχει κάποια λογική. Όμως ή σύντομη αυτή συζήτηση δεν μπόρεσε νά με πείσει νά πιστέψω σε ότι συνήθισα νά μην πιστεύω εως τώρα. Το μόνο πού έκανε ήταν νά αποκαλύψει αυτή την συγκεκριμένη γνώμη μου, ή οποία μέχρι εκείνη τη στιγμή παρέμενε κρυμμένη, επειδή δεν έτυχε νά την αναφέρω σε κάποιον, γιατί δεν είχα ποτέ σκεφτεί σοβαρά γι' αυτό το θέμα. τον Πρόχορο Άλεξάνδροβιτς όμως τον ανησυχούσε πάρα πολύ αυτή ή στάση μου.

Ξανά και ξανά κατά τη διάρκεια της βραδιάς γύριζε σ' αυτό το θέμα. "Όταν σηκώθηκα για νά φύγω μου έδωσε νά διαβάσω μερικά βιβλία από την πλούσια βιβλιοθήκη του και μου είπε:

- Διαβάστε τα οπωςδήποτε. δεν πρέπει νά παραμείνετε σ' αυτή την κατάσταση. Είμαι σίγουρος ότι με Το μυαλό σας γρήγορα Θα καταλάβετε πώς δεν υπάρχει κανένας λόγος νά μην πιστεύετε στην μετά θάνατον ζωή. Πρέπει όμως νά πιστέψετε όχι μόνο με το νου αλλά και με την καρδιά σας, αλλιώς ή πίστη σας αυτή

Θα κρατήσει μία μέρα το πολύ και έπειτα
Θα χαθεί. 'Ο νους μας είναι ένα κόσκινο.
Διάφορες σκέψεις και ιδέες περνάνε μέσα
άπ' αυτόν, έρχονται και φεύγουν. Δεν τά
κρατάει ο νους, επειδή ο τόπος όπου αυτά
φυλάσσονται βρίσκεται άλλου.

Διάβασα τά βιβλία πού μου είχε δώσει.
δεν θυμάμαι αν τά διάβασα όλα. "Όμως ή
συνήθεια ήταν πιο ισχυρή από τη λογική.
"όλα όσα έγγραφαν τά βιβλία αυτά ήταν
πολύ πειστικά.

Τά επιχειρήματα δυνατά και εγώ σχεδόν
τίποτα δεν μπόρεσα νά αντιπαραθέσω σ'
αυτά, Μία και οί γνώσεις μου για τά
θέματα θρησκείας ήταν πολύ
περιορισμένες. αυτά όμως δεν με έκαναν
νά αλλάξω τις πεποιθήσεις μου.

Συνειδητοποιούσα πώς αυτές οί
πεποιθήσεις μου ίσως ήταν παράλογες.
Πίστεψα απολύτως πώς ήταν αληθινά
όλα πού έγγραφαν τά βιβλία. και όμως δεν
βεβαιώθηκα για την μετά θάνατον ζωή.
για μένα ο θάνατος ήταν το οριστικό
τέλος της ανθρώπινης ύπαρξης.

Πέρασε λίγος καιρός μετά από τη
συζήτηση πού είχα με τον Πρόχορο
'Αλεξάνδροβιτς, για την όποία μιλήσαμε
παραπάνω. 'Εγώ δυστυχώς έπρεπε νά
φύγω από την πόλη και νά απομακρυνθώ
από τον Πρόχορο Αλεξάνδροβιτς. Ποτέ
ξανά δεν τον συνάντησα. 'Ισως Αυτός
επειδή ήταν άνθρωπος πιστός, έξυπνος,
πολύ συμπαθητικός και με σταθερές
αρχές Θα μπορούσε νά με βοηθήσει νά δω
διαφορετικά τη ζωή μου και την
ανθρώπινη ύπαρξη γενικά και νά αλλάξω
την λανθασμένη ιδέα μου περί θανάτου.
Αυτός όμως δεν ήταν πια κοντά μου αλλά
ούτε και βρέθηκε κάποιος άλλος στη θέση
του, πού Θα μπορούσε νά με καθοδηγήσει.
'Επειδή ήμουν νέος και μάλιστα όχι πολύ
σοβαρός, όπως Το έχω πει, δεν με
απασχολούσαν καθόλου τά προβλήματα
αυτά και γρήγορα ξέχασα και αυτά πού
μου είπε ο Πρόχορο 'Αλεξάνδροβιτς και
αυτόν τον ίδιο...

Δ'

Πέρασαν αρκετά χρόνια. Είναι ντροπή
μου και όμως πρέπει νά ομολογήσω πώς

δεν άλλαξα πολύ σ' αυτά τά χρόνια.
'Ημουν ήδη άνθρωπος μέσης ηλικίας και
όμως δεν μπορώ νά πω πώς άρχισα νά
βλέπω πιο σοβαρά τη ζωή μου. δεν είχα
καταλάβει Το νόημα της ανθρώπινης
ύπαρξης. Το νά προσπαθήσω νά
καταλάβω τον εαυτό μου, ποιος είμαι,
ήταν για μένα έκτός πραγματικότητας.
Εξακολουθούσα νά βλέπω την ζωή υπό Το
πρίσμα της καθημερινότητας, όπως
άλλωστε την έβλεπαν οί περισσότεροι
άνθρωποι του περιβάλλοντός μου.

και με την σχέση μου με την θρησκεία
γινόταν περίπου Το ίδιο. Όπως και στα
νεανικά μου χρόνια δεν ήμουν ούτε άθεος
αλλά ούτε συνειδητός πιστός.

Μία φορά Το χρόνο πήγαινα στην
εκκλησία για νά εξομολογηθώ και νά
κοινωνήσω. Τέτοιος πιστός ήμουν. δεν με
απασχολούσαν καθόλου τά θέματα της
θρησκείας και ούτε μπορούσα νά
καταλάβω πώς αυτά είναι δυνατόν νά
έχουν και Το παραμικρό ενδιαφέρον για
κάποιους. Οί γνώσεις πού είχα περί
θρησκείας ήταν ελάχιστες, όμως νόμιζα
πώς τά ξέρω όλα και μάλιστα πολύ καλά.
"Όλα μου φαίνονταν Τόσο άπλά και
κατανοητά και επομένως για κάποιον
μορφωμένο άνθρωπο δεν υπήρχε, κατά τη
γνώμη μου, καμιά ανάγκη νά κουράζει Το
μυαλό του με αυτά. Αύτή ήταν μία άποψη
πάρα πολύ απλοποιημένη και όμως
ευρέως διαδεδομένη μεταξύ των
μορφωμένων ανθρώπων της εποχής μου.
Και είναι αυτονόητο πώς με τέτοιες
προϋποθέσεις δεν μπόρεσε νά υπάρξει
καμιά πρόοδος στην πίστη...

Ε'

Κάποτε από την υπηρεσία μου στάλθηκα
στην πόλη Κ. και εκεί αρρώστησα
σοβαρά. δεν είχα εκεί κανέναν συγγενή
κάποιον πού θα μπορούσε νά με
εξυπηρετήσει, και γι' αυτό αναγκάστηκα
νά πάω στο νοσοκομείο. Οί γιατροί μου
είπαν πώς έχω πνευμονία. τις πρώτες
ήμερες μου στο νοσοκομείο αισθανόμουν
αρκετά καλά ώστε άρχισα νά σκέφτομαι
πώς για ένα τέτοιο τιποτένιο πράγμα δεν
άξιζε ο κόπος νά έλθω στο νοσοκομείο.
Η ασθένεια όμως προχωρούσε και ο

πυρετός άρχισε γρήγορα νά ανεβαίνει...

Όσο πιο πολύ πλησίαζε, καταλαβαίνω τώρα, ή κορύφωση της ασθένειάς μου τόσο χειρότερα αισθανόμουν. Υπήρχαν στιγμές πού από τον πυρετό δεν έβλεπα τίποτα γύρω μου. Παρ' όλα αυτά καθ' όλη τη διάρκεια της ασθένειάς μου, ούτε μία φορά δέ σκέφτηκα το θάνατο. Και αυτό, νομίζω, γιατί πάντα θεωρούσα τον εαυτό μου άνθρωπο πολύ γερό και δυνατό. Ποτέ πριν δεν αρρώστησα βαριά και για μένα ήταν άγνωστες εκείνες οί σκέψεις περί θανάτου πού δημιουργούν στους ανθρώπους οί βαριές ασθένειες.

Ήμουν σίγουρος ότι γρήγορα θα γίνω καλά και συνεχώς ρωτούσα τον γιατρό, όταν εκείνος μου έβαζε το θερμόμετρο αν ανεβαίνει ή πέφτει ο πυρετός. .Ο πυρετός όμως ανέβηκε μέχρι ένα ορισμένο σημείο, εκεί σταμάτησε και δεν κατέβαινε. Πάντα σαν απάντηση στο ερώτημά μου αυτό ο γιατρός έλεγε: «σαράντα και εννέα δέκατα», «σαράντα ένα», «σαράντα και οκτώ δέκατα».

- Μα είναι δυνατόν, γιατρέ μου, τόσες μέρες Το ίδιο πράγμα, του έλεγα με αγανάκτηση και στη συνέχεια του ρωτούσα αν και ή ανάρρωσή μου θα προχωρήσει με τέτοιους αργούς ρυθμούς. Ο γιατρός έβλεπε την ανυπομονησία μου και προσπαθούσε να με παρηγορήσει. Μου έλεγε ότι στην ηλικία μου και με την καλή υγεία πού έχω δεν υπάρχει λόγος νά ανησυχώ. με διαβεβαίωνε ότι με τέτοιες προϋποθέσεις μπορώ πολύ γρήγορα νά γίνω καλά και ότι ή ανάρρωσή μου θα διαρκέσει μόνο λίγες μέρες. Πίστεψα απολύτως σ' αυτά πού μου είπε ο γιατρός. Περίμενα με ανυπομονησία την κορύφωση της ασθένειάς μου, μετά την όποία, Όπως πίστευα, γρήγορα θα γινόμουν καλά.

Μία νύχτα αισθάνθηκα πάρα πολύ άσχημα: ο πυρετός ανέβηκε υπερβολικά και με δυσκολία μπορούσα νά αναπνέω. 'Αλλά Το πρωί ή κατάστασή μου άλλαξε. Ξαφνικά αισθάνθηκα καλύτερα, και μάλιστα Τόσο καλά ώστε μπόρεσα νά κοιμηθώ. Όταν ξύπνησα Το πρώτο πράγμα πού πέρασε από Το μυαλό μου ήταν ή ταλαιπωρία πού πέρασα τη νύχτα.

«Μάλλον αυτή ήταν ή κορύφωση της ασθένειας, σκέφτηκα. Ίσως τώρα πέσει ο πυρετός και σταματήσει ή δύσπνοια».

Όταν είδα νά μπαίνει στο διπλανό δωμάτιο ένας νέος νοσοκόμος τον φώναξα και τον παρακάλεσα να μου βάλει θερμόμετρο. Φαίνεται, κύριέ μου, πώς σιγά-σιγά συνέρχεστε, -είπε χαμογελώντας, αφού κοίταξε Το θερμόμετρο, - δεν έχετε πυρετό, ή θερμοκρασία είναι κανονική.

- Σοβαρά; - τον ρώτησα χαρούμενος.

- Ορίστε, μπορείτε και μόνος σας νά δείτε: τριάντα εφτά και ένα. Μου φαίνεται πώς και ο βήχας δεν σας ενοχλούσε πολύ κατά τη διάρκεια της νύχτας.

Πραγματικά, μόνο τότε πρόσεξα ότι κατά τη νύχτα, μετά τὰ μεσάνυχτα και το πρωί δεν έβηχα παρά το ότι ήπια ζεστό τσάι και κουνιόμουν στο κρεβάτι μου, πράγμα πού άλλες φορές μου προκαλούσε το βήχα.

Στις εννιά ή ώρα ήρθε ο γιατρός. τον πληροφόρησα ότι δεν αισθανόμουν καλά τη νύχτα και ότι, κατά τη γνώμη μου, την περασμένη νύχτα ή ασθένεια μου έφτασε στην κορύφωσή της. του είπα επίσης ότι τώρα αισθάνομαι καλά, τόσο καλά ώστε το πρωί μπόρεσα νά κοιμηθώ λίγες ώρες.

- Πολύ ωραία, - απάντησε εκείνος, πλησιάζοντας το τραπέζι πάνω στο οποίο βρισκόταν κάποια χαρτιά τὰ όποία ήθελε νά δει

- Συγγνώμη, γιατρέ, νά βάλουμε θερμόμετρο; τον ρώτησε εκείνη τη στιγμή ο νοσοκόμος. Ο κύριος δεν έχει πυρετό, ή θερμοκρασία του είναι κανονική.

- Τι σημαίνει κανονική; - ρώτησε αμέσως ο γιατρός τον νοσοκόμο, σηκώνοντας Το κεφάλι του και παίρνοντας τὰ μάτια του από τὰ χαρτιά. Το βλέμμα του ήταν γεμάτο απορία.

- Μάλιστα, μόλις τώρα την μέτρησα.

Ο γιατρός του είπε νά μου βάλει ξανά το

θερμόμετρο και μάλιστα ο ίδιος πρόσεξε αν είναι σωστά τοποθετημένο. Αυτή τη φορά ή θερμοκρασία ούτε έφτασε στους τριάντα εφτά βαθμούς: σταμάτησε στους τριάντα έξι και οκτώ δέκατα.

Τότε ο γιατρός έβγαλε από την τσέπη του ένα δικό του θερμόμετρο, το κατέβασε, το κοίταξε προσεκτικά για νά βεβαιωθεί ότι λειτουργεί και μου το έβαλε. Και αυτό το δεύτερο θερμόμετρο έδειξε το ίδιο όπως και το πρώτο.

Πρός μεγάλη μου έκπληξη ο γιατρός δεν χάρηκε καθόλου γι' αυτό το γεγονός, ούτε έκανε τον κόπο νά μου χαμογελάσει έστω και τυπικά. Έκανε μερικές σπασμωδικές κινήσεις γύρω από το τραπέζι και βγήκε από το δωμάτιό μου.

ΣΤ'

Σε λίγο ήρθε στο δωμάτιό μου ο γενικός γιατρός του νοσοκομείου. Μαζί με τον δικό μου γιατρό με ακροάστηκαν και με εξέτασαν προσεκτικά. Διέταξαν στους νοσοκόμους νά μου βάλουν αμέσως ένα έμπλαστρο στην πλάτη μου. Έγραψαν μία συνταγή και την έστειλαν με έναν νοσοκόμο στο φαρμακεία με την εντολή νά ετοιμάσουν αμέσως Το φάρμακο.

- Γιατί, γιατρέ μου, τώρα πού εγώ αισθάνομαι καλά εσείς καίεται την πλάτη μου με έμπλαστρα; , ρώτησα τον γενικό γιατρό. Μου φάνηκε πώς τον εκνεύρισα μ' αυτή την ερώτησή μου. Μου απάντησε με αγανάκτηση:

- "Αχ, Θεέ μου! δεν μπορούμε νά σας αφήσουμε στην τύχη σας μόνο επειδή αυτή τη στιγμή αισθάνεστε καλύτερα! Πρέπει όλες τις ακαθαρσίες πού μαζεύτηκαν μέσα σας σ' όλο αυτό το διάστημα νά τις βγάλουμε έξω.

Τρεις ώρες αργότερα ο δικός μου γιατρός με επισκέφτηκε ξανά. Έλεγε Το έμπλαστρο στην πλάτη μου και με ρώτησε πόσες φορές πήρα Το φάρμακο. Τρεις - του απάντησα. Βήχατε; Όχι, - του απάντησα. - Ούτε Μία φορά; Καθόλου.

- Πέστε μου, παρακαλώ, - ρώτησα τον νοσοκόμο ο οποίος σχεδόν πάντα

βρισκόταν δίπλα στο κρεβάτι μου, - τι περιέχει αυτό το φάρμακο; Αυτό μου προκαλεί εμετό. Έχει διάφορες αποχρεμπτικές ουσίες, - μου είπε.

Εδώ φέρθηκα με τον ίδιο ακριβώς τρόπο όπως φέρονται οί σύγχρονοι αρνητές όταν πρόκειται για θέματα πίστεως. Ενώ δεν καταλάβαινα τίποτα κατέκρινα στη σκέψη μου τούς γιατρούς πού μου έδωσαν Το αποχρεμπτικό φάρμακο τη στιγμή πού, κατά τη γνώμη μου, δεν Το χρειάζονται καθόλου.

Ζ'

Μιάμιση η δύο ώρες αργότερα μπήκαν στο δωμάτιό μου πάλι γιατροί. Τώρα ήταν Τρεις: οί δύο δικοί μας και ένας τρίτος, ξένος, Άνθρωπος λεβεντόκορμος και σπουδαίος. Πολλή ώρα με εξέταζαν και με στηθοσκοπούσαν. Έφεραν και μία φιάλη οξυγόνου. Τι Το χρειάζομαι τώρα, - τούς ρώτησα.

- Αυτό μας χρειάζεται για νά αερίσουμε λίγο τούς πνεύμονές σας. Μου φαίνεται πώς αυτοί ψήθηκαν από τον πυρετό, - είπε ο ξένος γιατρός.

- Πέστε μου, γιατρέ, τι διαπιστώσατε στην πλάτη μου και συνέχεια ασχολείστε μ' αυτή; Τρεις φορές την εξετάσατε και όλη μου την καλύψατε με έμπλαστρο.

Αισθανόμουν πολύ πιο καλά από ότι τις προηγούμενες ημέρες. από τη σκέψη μου δεν περνούσε τίποτε θλιβερό-θλιβερό. Τίποτα από αυτά πού συνέβαιναν γύρω μου δεν με οδήγησαν στο νά συνειδητοποιήσω την πραγματική μου κατάσταση. Ακόμα και την παρουσία ενός ξένου γιατρού την θεώρησα σαν έλεγχο η κάτι παρόμοιο. Δεν είχα καν σκεφτεί ότι τον κάλεσαν ειδικά για μένα επειδή ή κατάσταση της υγείας μου απαιτούσε σύγκληση ιατρικού συμβουλίου. Την τελευταία αυτή ερώτησή μου την έκανα με τόσο αβίαστο και εύθυμο τόνο ώστε κανένας από τούς γιατρούς μου δεν τόλμησε ούτε με νύξεις νά μου δώσει νά καταλάβω την καταστροφή πού πλησίαζε. και αλήθεια πώς νά εξηγήσεις σε έναν άνθρωπο πού ελπίζει ότι του έμειναν μόνο λίγες ώρες ζωής!

- Μα τώρα ακριβώς υπάρχει απόλυτη ανάγκη νά σας φροντίσουμε, - μου απάντησε ο γιατρός πολύ αόριστα. .

Αλλά και αυτή την απάντησή του την ερμήνευσα θετικά. Σκέφτηκα δηλαδή ότι τώρα αφού πέρασα την κορύφωση της ασθένειας και ή δύναμη της ασθένειας άρχισε σιγά-σιγά νά κλονίζεται είναι ή κατάλληλη στιγμή πού πρέπει νά χρησιμοποιήσουμε όλα τά μέσα για νά διώξουμε οριστικά την ασθένεια και νά βοηθήσουμε τον οργανισμό στην αποκατάσταση της υγείας του.

Η'

Θυμάμαι πώς γύρω στις τέσσερις με έπιασε ρίγος και εγώ για νά ζεσταθώ τυλίχτηκα με μία κουβέρτα. Ξαφνικά αισθάνθηκα πολύ άσχημα.

Φώναξα τον νοσοκόμο. με πλησίασε, σήκωσε το κεφάλι μου από το μαξιλάρι και μου έδωσε την φιάλη με το οξυγόνο. Κάπου χτύπησε το κουδούνι και σε λίγα λεπτά στο δωμάτιό μου μπήκε τρέχοντας ο προϊστάμενος των νοσοκόμων και λίγο αργότερα ο ένας μετά τον άλλον οι δύο γιατροί μας.

Ίσως κάποια άλλη στιγμή όλη ή ασυνήθιστη αυτή συγκέντρωση όλου σχεδόν του προσωπικού του νοσοκομείου γύρω από το κρεβάτι μου αλλά και ο πολύ λίγος χρόνος πού χρειάστηκε για νά συγκεντρωθούν, αναμφίβολα θα μου προκαλούσε έκπληξη και ίσως θα με έφερνε σε αμηχανία. Τώρα όμως έμεινα τελείως αδιάφορος γι' αυτό Το γεγονός σαν νά μην με αφορούσε αυτό.

Μία παράξενη αλλαγή έγινε ξαφνικά μέσα μου!

Ενώ πριν από ένα λεπτό ήμουν γεμάτος ζωή, τώρα αν και τά έβλεπα όλα και είχα πλήρη συνείδηση αυτών πού συνέβαιναν γύρω μου όμως είχα μία τέτοια αδιαφορία και μία τέτοια αποξένωση πού δεν μπορεί νά περιγραφεί. Αδιανόητη για ένα ζωντανό πλάσμα.

Όλη ή προσοχή μου συγκεντρώθηκε σε

μένα τον ίδιο. Και εδώ όμως παρατηρούσα μία παράξενη ιδιομορφία, μία κατά κάποιο τρόπο διχοτόμηση. Είχα πλήρη συνείδηση του εαυτού μου και καθαρές τις αισθήσεις μου και όμως ταυτόχρονα έβλεπα τον εαυτό μου με τόση αδιαφορία σαν νά είχα χάσει τελείως τις φυσικές αισθήσεις.

Είδα, για παράδειγμα, τον γιατρό πού σήκωσε το χέρι μου για νά μετρήσει τον σφυγμό. Έβλεπα και κατανοούσα αυτά πού έκανε αλλά δεν αισθανόμουν Το άγγιγμα του.

Έβλεπα τούς γιατρούς οι όποιοι με σήκωσαν στο κρεβάτι και κάτι έκαναν στην πλάτη μου. Εκεί στην πλάτη μου παρουσιάστηκε το οίδημα. τούς έβλεπα και κατανοούσα αυτά πού έκαναν. Όμως δεν αισθανόμουν τίποτα, και όχι γιατί είχα χάσει τις αισθήσεις μου, αλλά γιατί αυτό πού έκαναν δεν με αφορούσε. εγώ κλείστηκα κάπου στο βάθος του εαυτού μου και δεν άκουγα και δεν παρακολουθούσα τίποτα από αυτά πού έκαναν σε μένα σαν νά αποκαλύφτηκαν ξαφνικά μέσα μου δύο υπάρξεις: Η μία, ή πιο σημαντική, ή όποία ήταν κρυμμένη στο βάθος του εαυτού μου και ή άλλη, ή εξωτερική πλευρά της υπάρξεις μου πού ήταν ασφαλώς μικρότερης σημασίας. και τώρα ο συνδετικός κρίκος πού τις ένωνε μεταξύ τους κάηκε ή έλιωσε και αυτές διασπάσθηκαν. Την μία ύπαρξη, την ισχυρότερη, την Αισθανόμουν έντονα, και για την άλλη, την ασθενέστερη, αδιαφορούσα τελείως. Το ασθενέστερο αυτό στοιχείο ήταν το σώμα μου.

Μπορώ νά φανταστώ πώς λίγες μέρες νωρίτερα θα με ξάφνιαζε ή αποκάλυψη του εσωτερικού μου εαυτού, άγνωστου μέχρι τότε, πού όμως κατά πολύ υπερείχε του άλλου μισού, το όποιο, σύμφωνα με τις πεποιθήσεις μου, αποτελούσε τον όλο άνθρωπο και το όποιο τώρα δεν πρόσεχα σχεδόν καθόλου.

Πολύ παράξενη ήταν αυτή ή κατάσταση: Ενώ ήμουν ζωντανός, τά έβλεπα, τά άκουγα και τά κατανοούσα όλα και όμως ταυτόχρονα δεν έβλεπα και δεν κατανοούσα τίποτα, αισθανόμενος αυτή

την απόλυτη αποξένωση.

Θ'

Ο γιατρός με ρώτησε κάτι. τον άκουσα και κατάλαβα αυτό που με ρώτησε αλλά δεν του απάντησα. δεν απάντησα επειδή για μένα δεν υπήρχε λόγος νά μιλήσω μαζί του. Αυτός φρόντιζε και ανησυχούσε για μένα, για εκείνο όμως το μισό του εαυτού μου το οποίο δεν είχε πια για μένα καμιά σημασία.

"Όμως ξαφνικά αυτό Το άλλο μου μισό με έκανε νά Το προσέξω! και αυτό έγινε πολύ απότομα και με έναν τρόπο ασυνήθιστο.

Ξαφνικά αισθάνθηκα ότι κάποια δύναμη με τραβάει δυνατά προς τά κάτω. Τά πρώτα λεπτά Αισθανόμουν σαν νά ήταν κρεμασμένα σε όλα τά μέλη του σώματός μου μεγάλα βάρη, αργότερα ή δύναμη αυτή αυξήθηκε τόσο πολύ που ή λέξη βάρος δεν μπορεί νά εκφράσει εκείνη την πίεση που Αισθανόμουν. Σ' αυτή την περίπτωση λειτουργούσε ένας άλλος νόμος της έλξεως, με δύναμη χίλιες φορές μεγαλύτερη από τη συνηθισμένη.

Μου φαινόταν πώς Το κάθε μέλος του σώματός μου, κάθε τρίχα, κάθε φλέβα και κάθε κύτταρο έλκονται από κάποια τέτοια δύναμη που δεν μπορείς νά της αντισταθείς, Όπως ένας πολύ δυνατός μαγνήτης έλκει κομμάτια σιδήρου.

"Όμως αυτή ή αίσθηση όσο δυνατή και νά ήταν δεν με εμποδίζε νά σκέφτομαι και νά τά καταλαβαίνω όλα.

Συνειδητοποιούσα Το παράδοξο αυτής της κατάστασης, είχα και την αίσθηση πραγματικότητας, ότι δηλαδή βρίσκομαι ξαπλωμένος στο κρεβάτι μου, ότι Το δωμάτιό μου βρίσκεται στο δεύτερο όροφο και ότι κάτω από αυτό υπάρχει ένα άλλο δωμάτιο. Ταυτόχρονα όμως ήμουν σίγουρος ότι αν Υπήρχαν κάτω όχι ένα αλλά δέκα δωμάτια Το ένα πάνω στο άλλο Θα άνοιγαν αυτά για νά περάσω... Προς που;

Κάτω στο βάθος της γης.

Ναι, στο βάθος της γης. Γι' αυτό ήθελα νά

ξαπλώσω στο πάτωμα και προσπάθησα
νά το κάνω.

Ψυχορραγεί, άκουσα νά λέει ο γιατρός.
Επειδή δεν μιλούσα και ήμουν
συγκεντρωμένος στον εαυτό μου το
βλέμμα μου δεν έκφρασε τίποτα και ήταν
αδιάφορο. Οί γιατροί νόμισαν ότι έχασα
τις αισθήσεις μου και γι' αυτό μιλούσαν
ανοιχτά. Εν τω μεταξύ εγώ όλα τά
καταλάβαινα πολύ καλά.

- «Ψυχορράγημα! Θάνατος! σκέφτηκα εγώ
Όταν άκουσα αυτά πού έλεγε ο γιατρός, -
Πραγματικά είναι δυνατόν εγώ νά
πεθάνω; έλεγα στον εαυτό μου. - Μα πώς
και γιατί;» δεν μπορούσα νά Το εξηγήσω
στον εαυτό μου.

Ξαφνικά θυμήθηκα τις σκέψεις κάποιων
επιστημόνων, πού είχα διαβάσει κάποτε,
αν αληθινά είναι οδυνηρός ο θάνατος.
'Εκλεισα τά μάτια μου και
συγκεντρώθηκα σ' αυτά πού γίνονταν
μέσα μου.

Σωματικούς πόνους δεν είχα και Όμως
υπέφερα και βασανιζόμουν. Γιατί, ποια
ήταν ή αιτία του πόνου; 'Ηξερα από ποια
ασθένεια πεθαίνω. Μήπως με έπνιγε το
οίδημα ή αυτό εμποδίζε την κανονική
λειτουργία της καρδιάς μου και γι' αυτό
υπέφερα; Δεν ξέρω ίσως αυτή ήταν, για
τούς γιατρούς, ή αιτία του θανάτου πού
με πλησίαζε. Αλλά αυτό δεν με
απασχολούσε. Ο κόσμος αυτός με τούς
γιατρούς του και όλους τούς ανθρώπους
ήταν πια ξένος για μένα. Το μόνο πού
αισθανόμουν ήταν αυτή ή ανυπέρβλητη
έλξη για την όποία μίλησα παραπάνω.

Αισθανόμουν Ότι κάθε στιγμή ή έλξη
αυτή δυναμώνει και Ότι γρήγορα
πλησιάζω και σχεδόν αγγίζω εκείνο Το
μαγνήτη πού με έλκεε. 'Ηξερα Ότι μόλις
Θα τον αγγίξω Θα γίνω ένα μ' αυτόν και
καμιά δύναμη στον κόσμο δεν Θα
μπορέσει νά με χωρίσει από αυτόν. και
όσο πλησίαζε αυτή ή στιγμή τόσο
περισσότερο φοβόμουν και τόσο
μεγαλύτερο βάρος αισθανόμουν στην
ψυχή μου. Όλη ή ύπαρξη μου
διαμαρτυρόταν. Αισθανόμουν ότι δεν
είναι δυνατόν να ενωθώ εγώ ολόκληρος
μ' αυτό, κάτι θα μείνει ελεύθερο και αυτό

το κάτι με όλες τις δυνάμεις του
προσπαθούσε νά απομακρυνθεί από αυτό
το κέντρο έλξεως. Αυτός ακριβώς ο
αγώνας πού γινόταν μέσα μου, μου
προκαλούσε τον πόνο και με βασάνιζε.

ΙΑ'

Βέβαια ή σημασία της λέξης
«ψυχορράγημα» πού άκουσα από τούς
γιατρούς μου ήταν γνωστή. Αλλά τώρα
όλα μέσα μου άλλαξαν.

Αν άκουγα αυτή τη λέξη τότε όταν, οί
τρεις γιατροί με εξέταζαν, σίγουρα Θα
τρόμαζα. Επίσης είναι σίγουρο ότι, αν
δεν γινόταν μέσα μου ή παράξενη αυτή
αλλαγή και εξακολουθούσα νά παραμένω
στην προηγούμενη κατάσταση, Θα
ερμήνευα διαφορετικά όλα όσα
συνέβαιναν μέσα μου τώρα. Τώρα, Όμως,
τα λόγια του γιατρού μου προκάλεσαν
μεν κάποια έκπληξη αλλά όχι φόβο. Δεν
αισθανόμουν φόβο όπως συνήθως
αισθάνονται οί άνθρωποι όταν
σκέφτονται το θάνατο. 'Η εξήγηση της
κατάστασης στην όποία βρισκόμουν δεν
ταίριαζε καθόλου με τις πεποιθήσεις πού
είχα στην προηγούμενη ζωή μου.

«Αυτό είναι! Είναι ή γη πού με τραβάει
κάτι σκέφτηκα, και αυτό το γεγονός ήταν
τώρα ξεκάθαρο για μένα. - δεν τραβάει
Όμως εμένα αλλά αυτό που μου έδωσε
για ένα χρονικό διάστημα. Η γη τραβάει
το σώμα η το ίδιο το σώμα από μόνο του
θέλει να πάει στη γη;»!

Αυτό πού προηγουμένως μου φαινόταν
πολύ φυσικό και σίγουρο, ότι δηλαδή
μετά το θάνατο θα διαλυθώ και θα γίνω
σκόνη, τώρα μου φαινόταν παράλογο και
αντίθετο με τούς νόμους της φύσεως.

«'Όχι, δεν Θα χαθώ ολοκληρωτικά», -
φώναξα δυνατά και προσπάθησα νά
απαλλαγώ από τη δύναμη πού με έλκυε,
και ξαφνικά κατάλαβα ότι δεν
αισθάνομαι πια αυτή την έλξη.

'Άνοιξα τά μάτια μου. στην μνήμη μου
αποτυπώθηκαν με όλες τις λεπτομέρειες
όλα αυτά πού είδε εκείνη τη στιγμή.

Είδα ότι στέκομαι μόνος μου στη μέση

του δωματίου. στα δεξιά μου είδα το προσωπικό του νοσοκομείου που μαζεύτηκε γύρω από το κρεβάτι μου, σχηματίζοντας ημικύκλιο. Κρατώντας τά χέρια πίσω στεκόταν ο γενικός γιατρός του νοσοκομείου και με προσοχή κοίταζε κάτι που δεν μπόρεσα νά το δω εγώ, επειδή οι άλλοι με εμποδίζαν. Δίπλα του στεκόταν ένας γέρος νοσοκόμος λίγο σκυμμένος μπρος πού κρατούσε στα χέρια του μία φιάλη οξυγόνου και δεν ήξερε τι νά την κάνει, νά την πάει έξω η νά την κρατήσει επειδή, ίσως, θα μπορούσε νά χρειαστεί. Ένας άλλος νέος νοσοκόμος σκυμμένος κρατούσε κάτι Το οποίο δεν μπόρεσα νά δω διότι με εμποδίζε ο ώμος του, είδα μόνο λίγο Το μαξιλάρι μου.

Αυτό μου φάνηκε περίεργο. Εκεί πού στεκόταν αυτή ή ομάδα ανθρώπων ήταν Το κρεβάτι μου. Ποίο πράγμα τώρα τραβούσε την προσοχή τους, τι κοίταζαν αυτοί, αν εγώ τώρα δεν ήμουν εκεί, αλλά στεκόμουν στη μέση του δωματίου;

Πλησίασα και κοίταξα εκεί Όπου κοιτούσαν όλοι αυτοί οι άνθρωποι: εκεί πάνω στο κρεβάτι βρισκόμουν εγώ.

IB'

Δέ φοβήθηκα όταν είδα τον εαυτό μου, απορούσα όμως, πως είναι δυνατόν νά γίνεται κάτι τέτοιο! Αισθάνομαι ότι είμαι εδώ, αλλά και εκεί συγχρόνως.

Κοίταξα τον εαυτό μου. Δέ χωρούσε αμφιβολία,

Ότι αυτός ήμουν εγώ, ακριβώς όπως ήμουν και προηγουμένως.

Ήθελα με το δεξιό μου χέρι νά πιάσω το αριστερό. Το ένα χέρι πέρασε μέσα από Το άλλο. Προσπάθησα νά πιάσω με τά χέρια τη μέση μου, και πάλι τά χέρια μου πέρασαν μέσα από Το σώμα μου σαν νά υπήρχε στη θέση του ένα κενό.

Το γεγονός αυτό μου προξένησε μεγάλη έκπληξη. Ήθελα κάποιος νά με βοηθήσει νά καταλάβω τι γίνεται. "έκανα δύο-τρία βήματα και άπλωσα Το χέρι μου για νά πιάσω Το χέρι του γιατρού. Όμως είχα την αίσθηση ότι περπατώ κάπως

παράξενα, τὰ πόδια μου δεν πατούσαν
ατό έδαφος. Το χέρι μου παρ' όλη την
προσπάθειά μου δεν κατάφερε νά αγγίξει
Το χέρι του γιατρού. Δέκα-δεκαπέντε
εκατοστά μου έμειναν και όμως δεν
μπόρεσα νά τον αγγίξω.

Προσπάθησα νά στηριχτώ καλά στό
πάτωμα. Το σώμα μου με υπάκουε και
κατέβαινε κάτω, όμως μου ήταν αδύνατο
νά σταθώ ατό πάτωμα όπως επίσης και
νά πιάσω Το σώμα του γιατρού. και πάλι
σ' αυτήν την περίπτωση μου έμεινε μόνο
τόσο λίγη απόσταση την όποία όμως με
τίποτα δεν μπόρεσα νά καλύψω.

Τότε θυμήθηκα ένα περιστατικό. πριν
λίγες μέρες είδα πώς μία νοσοκόμα για
νά προφυλάξει το φάρμακό μου έβαλε Το
μπουκαλάκι πού περιείχε το φάρμακο
μέσα σε μία κανάτα με κρύο νερό. 'όμως
επειδή υπήρχε πολύ νερό μέσα στην
κανάτα και επειδή Το μπουκαλάκι ήταν
πολύ ελαφρό, αμέσως αναδύθηκε. 'Η
νοσοκόμα επειδή δεν κατάλαβε τι γίνεται
προσπάθησε για δεύτερη φορά και τρίτη
φορά νά το βάλει μέσα. Το κρατούσε και
με Το δάκτυλό της αλλά μόλις Το σήκωνε,
Το μπουκαλάκι αμέσως αναδυόταν.

Το ίδιο προφανώς γινόταν και με μένα
στην τωρινή μου κατάσταση. Τώρα για
μένα ο αέρας ήταν _ πολύ πυκνός.!

ΙΓ'

Μα τι επιτέλους συμβαίνει;

Φώναξα το γιατρό. 'Όμως ή ατμόσφαιρα
γύρω μου ήταν ήδη τελείως διαφορετική:
δεν μπορούσε καν νά μεταδώσει τη φωνή
μου. Κατάλαβα τότε τον πλήρη
αποχωρισμό μου από το περιβάλλον, την
παράξενη μοναξιά μου και με έπιασε
πανικός. Ήταν πραγματικά φρικτή αυτή ή
παράξενη μοναξιά μου. Αν ο άνθρωπος
χάνεται στο δάσος ή καταποντίζεται στο
πέλαγος, αν καίγεται στη φωτιά ή
βρίσκεται στην απομόνωση, ποτέ δεν
χάνει την ελπίδα. Ξέρει ότι μπορεί νά
ακουστεί. Ξέρει ότι αν κάποιος Θα
ακούσει την κραυγή του μπορεί νά τον
βοηθήσει. Ή μοναξιά του θα κρατήσει
μόνο μέχρι εκείνη τη στιγμή πού Θα δει
κάποιο ζωντανό πλάσμα. Θα μπει ο

φύλακας στο κελί του και αυτός μπορεί
νά του μιλήσει, νά του πει αυτό πού θέλει
και εκείνος νά τον καταλάβει.

'Αλλά νά βλέπεις γύρω σου ανθρώπους,
νά τους ακούς και νά καταλαβαίνεις τι
λένε και ταυτόχρονα νά ξέρεις ότι σε
καμιά περίπτωση δεν θα ακούσουν τη
φωνή σου και ότι δεν μπορείς νά
περιμένεις βοήθεια, αν θα χρειαστεί, από
τέτοια μοναξιά σηκώνεται ή τρίχα και
παγώνει το αίμα στις φλέβες.
Προτιμότερο είναι νά βρίσκεσαι σε
κάποιο ερημονήσι παρά νά αισθάνεσαι
τέτοια μοναξιά. Εκεί με τη φύση

Θα μπορούσες τουλάχιστον νά
επικοινωνείς, σε μένα μόνο αυτή ή
στέρηση της δυνατότητας νά επικοινωνώ
με τον γύρω κόσμο, πού δεν είναι φυσική
για τον άνθρωπο, μου προκαλούσε τέτοιο
τρόμο και τέτοια αίσθηση αδυναμίας πού
σε καμιά άλλη περίπτωση, νομίζω, ο
άνθρωπος δεν μπορεί νά αισθανθεί και
πού είναι δύσκολα νά την περιγράψω με
τά λόγια. Εγώ όμως δεν υποχώρησα:
προσπάθησα με διάφορους τρόπους νά
τούς κάνω νά με προσέξουν άλλα όλες οί
προσπάθειές μου δεν έφεραν κανένα
αποτέλεσμα και με οδήγησαν σε πλήρη
απελπισία. «είναι δυνατόν νά μην με
βλέπουν;» σκεφτόμουν απελπισμένος.
Ξανά και ξανά πλησίαζα τούς ανθρώπους
πού στέκονταν γύρω από το κρεβάτι μου.
Όμως κανένας από αυτούς δέ γύριζε και
δεν με πρόσεχε, κοιτούσα με απορία τον
εαυτό μου και δεν μπορούσα νά
καταλάβω γιατί δεν με έβλεπαν, ήμουν ο
ίδιος: όπως και προηγουμένως. 'Αλλά,
όταν πάλι προσπάθησα νά ψηλαφίσω το
σώμα μου, το χέρι μου έσκισε τον
αέρα. «δεν είμαι φάντασμα, έχω πλήρη
αίσθηση της πραγματικότητας, το σώμα
μου είναι πραγματικό και όχι μία
απατηλή οφθαλμαπάτη», σκεφτόμουν και
ξανά κοιτούσα με προσοχή τον εαυτό μου.
δεν χωρούσε αμφιβολία ότι το σώμα μου
ήταν πραγματικό, επειδή καθαρά .
Έβλεπα ακόμα και Το πιο λεπτό σημάδι
πάνω του. Η εξωτερική του εμφάνιση
έμεινε ή ίδια, πιθανώς όμως άλλαξαν οί
ιδιότητές του. Ήταν αδύνατον πλέον νά
το αγγίξω και ο γύρω αέρας έγινε πια

πολύ πυκνός για το σώμα μου και δεν επέτρεπε την επαφή του με τὰ πράγματα.

«Πνευματικό σώμα. "έτσι νομίζω λέγεται αυτό, πέρασε από Το μυαλό μου. Γιατί όμως, τι συνέβη με μένα;» αναρωτιόμουν, προσπαθώντας νά θυμηθώ κάτι για. παρόμοιες καταστάσεις και παράξενες αλλαγές στους ασθενείς ανθρώπους...

ΙΔ'

Όχι, δεν μπορούμε νά κάνουμε τίποτα! τελείωσαν όλα! είπε αυτή τη στιγμή ένας από τούς γιατρούς με απελπισία, φεύγοντας από Το κρεβάτι πάνω στο οποίο βρισκόταν ο άλλος μου εαυτός.

Στενοχωριόμουν πολύ για το ότι όλοι αυτοί οί άνθρωποι ασχολούνταν με τον άλλο εαυτό μου, τον οποίο εγώ δεν αισθανόμουν καθόλου και πού για μένα δεν υπήρχε πια, ενώ καθόλου δεν πρόσεχαν τον άλλο, τον πραγματικό εαυτό μου, ο οποίος τὰ αισθανόταν όλα, βασανιζόταν από το φόβο της αβεβαιότητας και χρειαζόταν την βοήθειά τους.

«Γιατί δεν με αναζητούν, πραγματικά δεν καταλαβαίνουν ότι εγώ δεν βρίσκομαι εκεί;» σκεφτήκαμε δυσαρέσκεια και πλησίασα Το κρεβάτι μου για να δω εκείνο τον εαυτό μου ο οποίος εις βάρος του πραγματικού εαυτού μου τραβούσε την προσοχή αυτών των ανθρώπων.

Τον κοίταξα και τότε για πρώτη φορά σκέφτηκα ότι αυτό πού μου συνέβη, στη γλώσσα μας, στη γλώσσα των ζωντανών ανθρώπων, ονομάζεται θάνατος! Η σκέψη αυτή μου ήλθε στο μυαλό επειδή το σώμα πού ήταν ξαπλωμένο στο κρεβάτι φαινόταν σαν πτώμα: Ήταν ακίνητο, άψυχο, με πρόσωπο χλωμό σαν το κερί. Τά μελανά χείλια ήταν σφιγμένα. Αυτό μου θύμιζε έντονα άλλα πτώματα πού είχα δει άλλοτε στη ζωή μου. Έκ πρώτης όψεως μπορεί νά φανεί παράξενο Το ότι μόνο τότε, όταν είδα το άψυχο σώμα μου, κατάλαβα τι ακριβώς συνέβη σε με να. και πραγματικά αν εξετάσουμε προσεκτικά αυτά πού Αισθανόμουν εκείνη τη στιγμή Θα γίνει κατανοητή αυτή ή αμηχανία μου.

Στο νου μας ή λέξη «θάνατος» συνδέεται αδιάρρηκτα με τον αφανισμό και με το τέλος της ζωής. Αλλά πώς ήταν δυνατόν εγώ νά σκέφτομαι ότι πέθανα όταν, ούτε για ένα λεπτό, δεν έχασα την αυτοσυνειδησία μου, όταν αισθανόμουν τον εαυτό μου ζωντανό και είχα μάλιστα και την ικανότητα νά ακούω, νά βλέπω, νά αισθάνομαι, νά κινούμαι, νά σκέφτομαι και νά μιλάω; για ποιο αφανισμό μπορεί νά γίνεται λόγος όταν πολύ καλά έβλεπα τον εαυτό μου και ταυτόχρονα συνειδητοποιούσα το παράδοξο της κατάστασης στην οποία βρέθηκα; Ακόμα και τὰ λόγια του γιατρού «όλα τελείωσαν» δεν τράβηξαν την προσοχή μου, ούτε με ανάγκασαν νά καταλάβω τι μου συνέβη, διότι αυτό πού μου συνέβη δέ συμφωνούσε καθόλου με την αντίληψη πού έχουμε περί θανάτου!

"Η αποξένωση από το περιβάλλον και ο διχασμός της προσωπικότητάς μου θα μπορούσε νά με κάνει νά ερμηνεύσω το συμβάν, αν πίστευα ότι υπάρχει ή ψυχή και αν ήμουν άνθρωπος θρησκευόμενος. Όμως τέτοιες προϋποθέσεις δεν υπήρχαν. με οδηγούσαν μόνο οί αισθήσεις μου. Αυτή ή αίσθηση ότι είμαι ζωντανός ήταν τόσο καθαρή πού όλα τὰ παράξενα αυτά φαινόμενα μου προκαλούσαν έκπληξη και μόνο. δεν ήμουν σε θέση νά συνδέσω αυτό πού αισθανόμουν με τη συνηθισμένη αντίληψη περί θανάτου, δεν ήταν δυνατόν, έχοντας πλήρη αυτοσυνειδησία, νά σκέφτομαι πώς δεν υπάρχω.

'Αργότερα πολλές φορές άκουσα από θρησκευόμενους ανθρώπους, αυτούς δηλαδή πού δεν αρνούνται την ύπαρξη της ψυχής και της μετά θάνατον ζωής, ότι ή ανθρώπινη ψυχή μόλις ελευθερωθεί από το φθαρτό σώμα αμέσως γίνεται πάνσοφη. Τίποτε δεν είναι ακατανόητο ή παράξενο γι' αυτή στην καινούρια της ζωή, στον καινούριο τρόπο ύπαρξής της. Όχι μόνο αμέσως προσαρμόζεται στους καινούριους νόμους του άλλου κόσμου πού της αποκαλύπτεται και, την αλλαγμένη ύπαρξή της αλλά όλα αυτά είναι τόσο οικεία γι' αυτήν, ώστε αισθάνεται το πέρασμα αυτό σαν επιστροφή στην πραγματική της πατρίδα

και στην φυσική της κατάσταση. Αυτή ή πεποίθηση στηρίζεται κυρίως στο γεγονός ότι ή ψυχή είναι πνεύμα και για το πνεύμα δεν μπορούν νά υπάρχουν περιορισμοί πού υπάρχουν για έναν σαρκικό άνθρωπο.

ΙΕ'

Η σκέψη αυτή είναι τελείως εσφαλμένη. 'Από την παραπάνω περιγραφή ο αναγνώστης βλέπει ότι μετατέθηκα σ' αυτόν τον καινούριο κόσμο ακριβώς ο ίδιος, όπως έφυγα από τον παλαιό, με τις ίδιες σχεδόν ικανότητες, ιδέες και γνώσεις πού είχα ζώντας στη γη.

Όταν ήθελα νά κάνω αισθητή την παρουσία μου χρησιμοποιούσα τούς τρόπους πού συνήθως χρησιμοποιούν όλοι οί ζωντανοί άνθρωποι, δηλαδή φώναζα τούς άλλους, τούς πλησίαζα, προσπαθούσα νά τούς αγγίξω ή νά τούς σπρώξω. 'Όταν πρόσεξα ότι το σώμα μου έχει καινούριες ιδιότητες, αυτό μου φάνηκε παράξενο.

Επομένως οί κατηγορίες με τις όποιες σκεπτόμουν παρέμειναν οί ίδιες, ειδάλλως αυτά πού γίνονταν δεν θα μου φαίνονταν παράξενα και για νά βεβαιωθώ, ότι το σώμα μου πραγματικά υπάρχει, δεν θα χρησιμοποιούσα τούς συνηθισμένους τρόπους.

'Ακόμα, όταν κατάλαβα ότι πέθανα, δεν συνειδητοποίησα κατά κάποιον καινούριο τρόπο την αλλαγή πού μου έγινε και απορώντας αποκαλούσα το σώμα μου «πνευματικό» ή ξαφνικά μου ερχόταν ή σκέψη, ότι πιθανώς τέτοιο ήταν το σώμα των πρωτοπλάστων και οί δερμάτινοι χιτώνες πού τούς δόθηκαν μετά την πτώση και για τούς όποιους μιλάει ή Βίβλος είναι πιθανώς αυτό το φθαρτό σώμα, πού τώρα είναι ξαπλωμένο πάνω στο κρεβάτι και σε λίγο καιρό θα μεταβληθεί σε σκόνη. Με λίγα λόγια, προσπαθώντας νά καταλάβω Το γεγονός πού συνέβαινε το εξηγούσα σύμφωνα με γήινα κατηγορήματα και έννοιες. και αυτό είναι φυσικό. Ή ψυχή βέβαια είναι πνεύμα αλλά πνεύμα πού πλάστηκε για νά ζει μαζί με το σώμα. Τότε πώς μπορεί γι' αυτήν Το σώμα να είναι φυλακή και

δεσμά, νά την αιχμαλωτίζει και νά την αναγκάζει νά ζει με έναν τρόπο πού είναι ξένος πρὸς τη φύση της;

Όχι, Το σώμα είναι ἡ αρμοδιότερη κατοικία της ψυχῆς. Γι' αὐτό όταν ἡ ψυχὴ ἐρχεται στὸν καινούριο κόσμο, ὅπως ἐγὼ τώρα, βρίσκεται σὲ τέτοιο στάδιο ἀνάπτυξης καὶ ωριμότητος πού ἔφτασε ἐπειδὴ ἔζησε στὸ σώμα. καὶ αὐτὴ ἡ ζωὴ μέσα στὸ σώμα εἶναι φυσικὴ γιὰ τὴν ψυχὴ.

Βεβαίως ἀν ὁ ἄνθρωπος στὴν ζωὴ του ἦταν πνευματικὰ καλλιεργημένος καὶ εἶχε καὶ προθυμία πνευματικὴ, τότε στὸν καινούριο αὐτὸν κόσμον τὰ περισσότερα πράγματα θὰ εἶναι γι' αὐτὸν οικεῖα καὶ γι' αὐτό καὶ πιο κατανοητὰ ἀπὸ ὅτι στὴν ψυχὴ ἐκεῖνου τοῦ ἀνθρώπου πού ποτὲ στὴ ζωὴ του δὲν μελέτησε τὸν ἄλλο κόσμον. Καὶ ἐνῶ ἡ πρώτη, ὅταν θὰ βρεθεῖ ἐκεῖ, θὰ εἶναι ἀμέσως σὲ θέση, ἂς πῶ με, νά διαβάσει, ἐστὼ ἀργὰ καὶ συλλαβίζοντας τὶς λέξεις, ἢ ἄλλη θὰ πρέπει νά ἀρχίσει ἀπὸ τὸ ἀλφάβητο, ὅπως στὴν περίπτωσή μου. Θὰ χρειαστεῖ χρόνος ἀρκετός γιὰ νά συνειδητοποιήσῃ τὸ γεγονὸς αὐτό, τὸ ὅποιο ποτὲ δὲν το εἶχε σκεφτεῖ καὶ γιὰ νά γνωρίσῃ τὴν χώρα ὅπου βρέθηκε καὶ τὴν ὁποία ποτὲ πρὶν δὲν εἶχε ἐπισκεφτεῖ νοερός.

Ὅταν ἀργότερα ἐνθυμούμουν τὴν κατάστασιν στὴν ὁποία βρέθηκα, ἐβλεπα ὅτι ὁ νους μου λειτουργοῦσε τότε με τόσο δύναμιν καὶ ταχύτητα, ὥστε, ὅπως μου φαινόταν, δὲν χρειαζόταν καθόλου χρόνος γιὰ νά σκεφτῶ, νά συγκρίνω ἢ νά θυμηθῶ κάτι. Μόλις κάτι ἐμφανιζόταν μπροστά μου ἢ μνῆμιν μου διαπερνώντας τὸ παρελθόν ἐβρίσκε καὶ ἐβγαζε στὴν ἐπιφάνεια ἀκόμα καὶ τὶς ἐλάχιστες γνώσεις πού εἶχα γιὰ τὸ συγκεκριμένο θέμα. Αὐτό πού κάποτε θὰ μου προκαλοῦσε ἀπορία, τώρα μου φαινόταν ξεκάθαρο. Μερικὲς φορές ἴσως ἀναγνώριζα καὶ κάτι πού μου ἦταν ἀγνωστο, ὅχι ὅμως πρὶν το δουν τὰ μάτια μου. Σ' αὐτό καὶ μόνον συνίστατο ἡ ἰδιαιτερότητα τῶν ικανοτήτων μου, ἐκτός, βέβαια, ἀπὸ ἐκείνες πού υπῆρχαν ὡς ἀποτέλεσμα τῆς ἀλλαγῆς τῆς φύσεώς μου.

ΙΣΤ'

Συνεχίζω τώρα την περιγραφή της απίστευτης αυτής περιπέτειας. Είναι απίστευτο! "Αν όμως μέχρι τώρα Το γεγονός αυτό σας φαίνεται απίστευτο, τότε ή παρακάτω διήγηση Θα φανεί ατά μάτια του μορφωμένου αναγνώστη σαν ένα παραμύθι που δεν υπάρχει λόγος νάτό πούμε. Άλλά γι' αυτούς που θα θέλουν νά δουν αλλιώς την διήγηση αυτή ή ίδια ή απλότητα και ή πενιχρότητά της θα είναι βεβαίωση ότι αυτή είναι αληθινή. Διότι αν αυτή ήταν καρπός της φαντασίας μου τότε θα μπορούσα νά γράψω κάτι πιο σοφό και πιο εντυπωσιακό, επειδή εδώ ανοίγει πολύ μεγάλο πεδίο δράσεως για την φαντασία μου.

Τι, λοιπόν, μου συνέβη στη συνέχεια; Οί γιατροί βγήκαν από το δωμάτιό μου, οί δύο νοσοκόμοι στέκονταν όρθιοι και συζητούσαν για τις λεπτομέρειες της ασθένειας και του θανάτου μου. Η ηλικιωμένη νοσοκόμα αφού στράφηκε πρὸς την εικόνα, έκανε το σημείο του σταυρού και είπε μία ευχή πολύ συνηθισμένη σε τέτοιες περιστάσεις...

- "Ας έχει την Βασιλεία των ουρανών και την αιώνια ανάπαυση. Μόλις το είπε αυτό, αμέσως ήλθαν κοντά μου δύο άγγελοι: Στον ένα αναγνώρισα τον δικό μου άγγελο φύλακα ενώ ο άλλος μου ήταν άγνωστος.

αφού με πήραν από το χέρι, με έβγαλαν στο δρόμο περνώντας κατευθείαν μέσα από τον τοίχο του δωματίου.

ΙΖ'

Έξω βράδιαζε και λίγο χιόνιζε. Το έβλεπα αλλά δεν αισθανόμουν κρύο και γενικά δεν αισθανόμουν την διαφορά θερμοκρασίας μέσα και έξω. Προφανώς κάποια πράγματα έχασαν για το αλλοιωμένο σώμα μου την σημασία τους. Αρχίσαμε γρήγορα νά ανεβαίνουμε ψηλά. Όσο πιο ψηλά ανεβαίναμε τόσο μεγαλύτερος χώρος ανοιγόταν μπροστά στα μάτια μου. Στο τέλος αυτός έλαβε τόσο μεγάλες διαστάσεις που με

κατέλαβε φόβος από την συναίσθηση της
μηδαμινότητάς μου μπροστά σ' αυτή την
ατελείωτη έρημο.

Εδώ αντιλήφτηκα τις καινούριες
ιδιότητες της δράσης μου: Πρώτα, ενώ
γύρω μας υπήρχε απόλυτο σκοτάδι, εγώ
όλα τ' έβλεπα καθαρά, επομένως μάτια
μου είχαν την ικανότητα νά βλέπουν και
μέσα στο σκοτάδι. Δεύτερο, μπορούσα με
το βλέμμα μου νά αγκαλιάζω τόσο
μεγάλο χώρο πού ποτέ δεν μπορούσα νά
το κάνω στην επίγεια ζωή μου. Αλλά τότε
δεν είχα ακόμα καταλάβει πώς έχω αυτές
τις ικανότητες. Αυτό πού τότε
κατανοούσα ήταν ότι στην
πραγματικότητα ο χώρος είναι πολύ πιο
μεγάλος από αυτόν πού βλέπω και ότι οί
δυνατότητες της Όρασής μου ήταν
περιορισμένες. Αυτό το κατανοούσα πολύ
καλά και όταν μου ερχόταν αυτή ή σκέψη
με έπανε τρόμος.

Ναι, και είναι πολύ φυσικό για έναν
άνθρωπο να υπερεκτιμά τον εαυτό του.
Συνειδητοποιούσα την μηδαμινότητά μου,
ότι είμαι ένα ασήμαντο άτομο ή εμφάνιση
ή εξαφάνιση του όποιου θα μείνει
απαρατήρητη σ' αυτό τον άπειρο κόσμο.
Όμως αντί νά βρίσκω παρηγοριά, μία,
κατά κάποιο τρόπο ασφάλεια σ' αυτή τη
σκέψη, φοβόμουν... Ότι θα χαθώ, ότι ο
άπειρος αυτός κόσμος θα με καταπιεί σαν
ένα ασήμαντο κόκκο σκόνης. Αυτό το
γεγονός, νομίζω είναι μία καλή απάντηση
στον ισχυρισμό κάποιων πού κάνουν
λόγο για τον καθολικό νόμο της
καταστροφής, παράλληλα δέ αποτελεί και
αξιοσημείωτο δείγμα της
αυτοσυνειδησίας του ανθρώπου πού
αισθάνεται τον εαυτό του αθάνατο,
αιώνιο και προσωπικό ΩΝ!

ΙΗ'

Ή αντίληψη του χρόνου έσβησε εντελώς
στο νου μου. Δεν ξέρω πόση ώρα
ανεβαίναμε ψηλά.

Ξαφνικά ακούστηκε κάποιος θόρυβος και
με κραυγές και γέλια άρχισε γρήγορα νά
μας πλησιάζει ένα πλήθος κάποιων
απαίσιων Όντων.

«Δαίμονες!» σκέφτηκα. Το κατάλαβα

μάλιστα πάρα πολύ γρήγορα και με έπιασε κάτι σαν τρόμος πού μέχρι τότε μου ήταν άγνωστος. Δαίμονες! Φαντάζομαι πώς ειρωνευόμουν και γελούσα αν κάποιος, λίγες μέρες, ακόμα και λίγες ώρες, νωρίτερα θα μου έλεγε ότι πιστεύει στην ύπαρξη τους και είδε με τά μάτια του τούς δαίμονες! 'Ως μορφωμένος άνθρωπος του τέλους του δεκάτου ενάτου αιώνα, με το όνομα αυτό, θεωρούσα τις κακές συνήθειες και τα πάθη του ανθρώπου. Γι' αυτό και ή λέξη αυτή δεν ήταν για μένα όνομα αλλά ένας όρος πού δηλώνει κάποια αφηρημένη έννοια. και ξαφνικά αυτή «ή αφηρημένη έννοια» παρουσιάστηκε μπροστά μου σαν ζωντανό πρόσωπο! Και σήμερα ακόμα δεν μπορώ νά εξηγήσω πώς και γιατί τότε αμέσως χωρίς καμία αμφιβολία αναγνώρισα στο πρόσωπό τους τούς δαίμονες. Είναι όμως σίγουρο ότι ο χαρακτηρισμός τους σαν δαίμονες ήταν για μένα τότε κάτι το τελείως παράλογο διότι, αν έβλεπα ένα τέτοιο θέαμα κάποια άλλη στιγμή, σίγουρα θα έλεγα ότι αυτό είναι μία μορφοποιημένη φαντασία. με απλά λόγια θα έλεγα οτιδήποτε άλλο εκτός από δαίμονες. και δεν θα τούς καλούσα μ' αυτό το όνομα, επειδή, όπως είπα, δεν το θεωρούσα όνομα αλλά έναν όρο πού δηλώνει κάτι πού ούτε καν μπορούμε νά το δούμε.

Τότε όμως τόσο γρήγορα κατάλαβα ότι είναι δαίμονες, και το πράγμα αυτό ήταν για μένα τόσο φανερό, πού δεν υπήρξε λόγος ούτε και νά το σκεφτώ. Σαν νά αντίκρισα κάτι πού το ξέρω πολύ καλά από παλιά. Και επειδή, όπως έλεγα, τότε ο νους μου ενεργούσε πάρα πολύ γρήγορα, γι' αυτό και γρήγορα κατάλαβα ότι αυτή ή απαίσια όψη αυτών των όντων δεν ήταν ο πραγματικός τους εαυτός αλλά ένα τρομερό προσωπείο πού το φορούσαν πιθανώς με σκοπό νά με τρομοκρατήσουν περισσότερο. Τότε ξύπνησε ή υπερηφάνειά μου. Αισθάνθηκα ντροπή και για τον εαυτό μου και για τον άνθρωπο γενικά, πού αυτά τά πλάσματα για νά τον φοβερίσουν αυτόν πού τόσο μεγάλη ιδέα έχει για τον εαυτό του, χρησιμοποιούν τέτοιους τρόπους πού εμείς τούς χρησιμοποιούμε μόνο για τά μικρά παιδιά.

Αφού μας περικύκλωσαν από όλες τις πλευρές οί δαίμονες φώναζαν και απαιτούσαν από τούς αγγέλους νά με παραδώσουν σ' αυτούς. Προσπαθούσαν με κάθε τρόπο νά με αρπάξουν από τά χέρια τους, αλλά δεν τολμούσαν νά το κάνουν. Από τις αισχρές κραυγές και τά ουρλιάσματα πού έβγαζαν ξεχώριζα κάποιες λέξεις και μερικές φορές και ολόκληρες τις φράσεις.

- Είναι δικός μας, αρνήθηκε τον Θεό, - ξαφνικά φώναξαν όλοι με μία φωνή και ταυτόχρονα όρμησαν πάνω μου. Το αίμα πάγωσε στις φλέβες μου.

«Είναι ψέμα! αυτό δεν είναι αλήθεια!», ήθελα νά τούς απαντήσω, Όταν ξαναβρήκα τον εαυτό μου, και όμως ή μνήμη μου έδεσε την γλώσσα. με έναν τρόπο ακατανόητο θυμήθηκα ξαφνικά ένα ασήμαντο περιστατικό πού συνέβη τόσο παλιά, την εποχή πού ήμουν νέος, και πού το ξέχασα σχεδόν εντελώς.

ΙΘ'

Θυμήθηκα πώς τον καιρό πού ακόμα πήγαινα στο σχολείο, μία μέρα μαζευτήκαμε στο σπίτι ενός φίλου μας και κουβεντιάζοντας για τά διάφορα σχολικά μας προβλήματα, περάσαμε στη συζήτηση για θέματα υψηλής φύσεως. Κάναμε συχνά τέτοιου είδους συζητήσεις μεταξύ μας.

- Γενικά δεν μου αρέσουν οί αφηρημένες ιδέες, είπε ένας φίλος μου, και ιδιαίτερα σ' αυτή την περίπτωση. Μπορώ νά πιστέψω σε κάποια δύναμη πού δεν είναι ακόμα γνωστή στην επιστήμη. Δηλαδή μπορώ νά παραδεχθώ την ύπαρξη της ακόμη και στην περίπτωση πού δεν βλέπω συγκεκριμένες εκδηλώσεις της, επειδή ή δύναμη αυτή μπορεί νά είναι πολύ λεπτή ή νά ενεργεί μαζί με κάποιες άλλες δυνάμεις και γι' αυτό δύσκολα νά γίνεται αντιληπτή. Αλλά για νά πιστεύω στον Θεό ως ένα προσωπικό Όν, ενώ πουθενά δεν βλέπω τις εκδηλώσεις Του, αυτό για μένα είναι ανοησία. Μου λένε: πίστευε. Αλλά γιατί πρέπει νά πιστέψω στον Θεό αν χωρίς καμία διαφορά μπορώ νά πιστεύω ότι ο Θεός δεν υπάρχει; Σωστά

το λέω; Μήπως λοιπόν αυτός δεν υπάρχει, εσύ τι λες; - με ρώτησε ευθέως. - Μπορεί και νά μην υπάρχει, - είπα εγώ.

Αυτή ή απάντησή μου κυριολεκτικά ήταν «αργών ρήμα». Δεν μπορούσε αυτή ή βαττολογία του φίλου μου νά μου δημιουργήσει αμφιβολίες στην ύπαρξη του Θεού. "Άλλωστε χωρίς πολλή προσοχή παρακολουθούσα αυτά που έλεγε. Και όμως όπως φάνηκε τώρα, ο αργός αυτός λόγος δεν ξεχάστηκε.

Έπρεπε τώρα νά δικαιολογηθώ και νά ανατρέψω αυτή την κατηγορία. Έτσι πραγματοποιήθηκε ο λόγος του Ευαγγελίου «ότι παν ρήμα αργόν ο εάν λαλήσωσιν οι άνθρωποι, αποδώσουσι περί αυτού λόγον εν ημέρα κρίσεως» (Μτ. 12, 36). Θα δώσουμε λόγο για κάθε ανώφελο λόγο που το λέμε παρακινούμενοι από τον εχθρό της σωτηρίας μας.

Η κατηγορία αυτή ήταν το πιο δυνατό επιχείρημα που πρόβαλαν οί δαίμονες, ζητώντας νά παραδοθώ στα χέρια τους. Η κατηγορία αυτή τούς έδωσε καινούρια δύναμη και θάρρος και βγάζοντας άγριες κραυγές άρχισαν νά περιστρέφονται γύρω μας, εμποδίζοντάς μας νά συνεχίσουμε το δρόμο μας.

Τότε σκέφτηκα την προσευχή και άρχισα να προσεύχομαι, ζητώντας την βοήθεια όσων άγίων γνώριζα και τά ονόματα των όποιων μου ήλθαν στο νου την στιγμή εκείνη. Αυτό όμως δεν φόβισε καθόλου τούς εχθρούς μου. Έγώ ο ελεεινός, που μόνο κατ' όνομα ήμουν χριστιανός, μόνο τότε, ίσως πρώτη φορά στη ζωή μου, θυμήθηκα εκείνη που ονομάζεται Προστάτιδα του γένους των χριστιανών.

Ήταν πολύ τρομαγμένη ή ψυχή μου και γι' αυτό και πολύ θερμή βγήκε ή προσευχή μου προς την Παναγία. Μόλις είπα το όνομα της αμέσως μας σκέπασε μία λευκή ομίχλη ή όποία άρχισε γρήγορα νά περικυκλώνει την απαίσια αυτή στρατιά των δαιμόνων και σε λίγο την έκρυψε όλοτελως από τά μάτια μου. Πολύ ώρα όμως άκουγα τις κραυγές και τά ουρλιάσματά τους. Έπειδή όμως οί φωνές γίνονταν όλο και πιο αδύναμες κατάλαβα

ότι οί δαίμονες έμειναν πίσω.

Κ'

Ήμουν κυριευμένος από φόβο και δεν ξέρω αν συνεχίζαμε ή όχι την πορεία μας προς τά πάνω όλο αυτό τον καιρό από την στιγμή πού μας πλησίασαν οί δαίμονες και μέχρι τότε πού μας άφησαν. Μόνο τότε κατάλαβα πώς συνεχίζουμε νά ανεβαίνουμε ψηλά όταν ξανά μπροστά μου απλώθηκε ο άπειρος εναέριος χώρος.

Σε λίγο είδα πάνω ένα δυνατό φως: Ήταν, όπως μου φάνηκε, σαν το δικό μας ηλιακό φως αλλά πολύ πιο δυνατό. Ήταν το βασίλειο του φωτός.

«Ναι, είναι πραγματικά ένα βασίλειο με απόλυτη κυριαρχία του φωτός, επειδή το φως αυτό δεν δημιουργεί σκιά» - σκεφτόμουν, ή καλύτερα νά πούμε αισθανόμουν με έναν ανεξήγητο τρόπο αυτό πού ποτέ δεν είχα ξαναδεί. «Αλλά πως μπορεί νά υπάρχει φως χωρίς σκιά;» - παρουσιάστηκε αμέσως στη σκέψη μου ή απορία φανερώνοντας πώς σκέφτομαι ακόμα με τά κατηγορήματα του γήινου κόσμου.

Ξαφνικά εισήλθαμε με μεγάλη ταχύτητα σ' αυτήν την περιοχή του Φώτος που κυριολεκτικά με θάμπωσε. Έκλεισα τά μάτια μου, έβαλα και τά χέρια μου πάνω σ' αυτά. Όμως αυτό δεν με βοήθησε καθόλου επειδή το φως περνούσε και μέσα από τά χέρια μου. Άλλωστε τι νόημα είχε εδώ μία τέτοια προσπάθεια;

«Αχ, Θεέ μου, τι είναι αυτό το φως; αυτό με τυφλώνει. δεν βλέπω τίποτα, σαν στο σκοτάδι, δεν βλέπω τίποτα», - έβγαλα μία κραυγή, ξεχνώντας ότι τώρα έχω την δυνατότητα νά βλέπω και μέσα στο σκοτάδι.

Αφού σκοτίστηκαν τά μάτια μου, μου δημιουργήθηκε περισσότερος φόβος. Ήταν φυσικό βέβαια να φοβάμαι επειδή βρίσκόμουν σ' ένα άγνωστο κόσμο. «τι με περιμένει; - σκέφτηκα, - πότε θα βγούμε απ' αυτό το φως;

«Υπάρχει πουθενά τέλος;».

Όμως συνέβη κάτι πού δεν το περίμενα.
Μία φωνή μεγαλοπρεπής και αγέρωχη
ακούστηκε από πάνω. με ακλόνητη
σταθερότητα και χωρίς θυμό αυτή ή φωνή
είπε: «δεν είναι έτοιμος!».

Και μετά... μετά αμέσως σταμάτησε ή
πορεία μας προς τά πάνω - και αρχίσαμε
γρήγορα νά κατεβαίνουμε. Πριν όμως
βγούμε από αυτές τις σφαίρες μου δόθηκε
νά γνωρίσω και ένα άλλο θαυμαστό
φαινόμενο. Μόλις ακούστηκε ο παραπάνω
λόγος, αμέσως όλο το σύμπαν, κάθε
πλάσμα μέσα σ' αυτό αποκρίθηκαν με
συμφωνία σ' αυτήν την απόφαση. Σαν μία
ηχώ εκατομμυρίων φωνών αντήχησε στον
αέρα και επανέλαβε τον λόγο σε μία
γλώσσα πού δεν την ξεχωρίζει το αυτί
αλλά την καταλαβαίνει ή καρδιά και ο
νους του ανθρώπου, εκφράζοντας πλήρη
συμφωνία με την απόφαση. Υπήρχε τέτοια
αρμονία σ' αυτήν την ενότητα της
βουλήσεως και στην αρμονία αυτή υπήρχε
μια ανέκφραστη και θαυμαστή χαρά που
οι δικές μας γήινες χαρές δεν είναι
τίποτα απέναντι της. Σαν μια
απαράμιλλη συγχορδία αντήχησε αυτή η
ηχώ και η ψυχή ανταποκρινόμενη σ'
αυτήν την συγχορδία με μια φλογερή
έξαρση χαράς ήθελε να ενωθεί μ' αυτήν
την θαυμαστή καθολική αρμονία.

ΚΑ'

Δεν κατάλαβα το πραγματικό νόημα του
λόγου, ότι δηλαδή πρέπει πάλι νά
επιστρέψω στη γη και νά ζήσω όπως
ζούσα προηγουμένως. Νόμιζα ότι θα με
πάνε σε κάποια άλλα μέρη. Μία δειλή
αίσθηση διαμαρτυρίας ξύπνησε μέσα μου
όταν μπροστά μου άρχισαν νά
εμφανίζονται, στην αρχή σε αμυδρές
γραμμές, σαν νά ήταν τυλιγμένα με
ομίχλη, και μετά πολύ καθαρά, ή πόλη και
οί γνωστοί δρόμοι.

Νά, και το κτίριο του νοσοκομείου πού το
θυμόμουν τόσο καλά. Όπως και
προηγουμένως, μέσα από τούς τοίχους
και τις κλειδωμένες πόρτες, με έφεραν σε
ένα δωμάτιο πού μου ήταν τελείως
άγνωστο. στο δωμάτιο αυτό βρίσκονταν
μερικά τραπέζια βαμμένα με ένα σκούρο
χρώμα. σε ένα από αυτά τα τραπέζια είδα

τον εαυτό μου, δηλαδή το άψυχο σώμα μου, σκεπασμένο με ένα λευκό σεντόνι.

Δίπλα καθόταν ένας ασπρομάλλης γέρος με καφέ σακάκι πού κρατούσε στο χέρι του ένα κερί και διάβαζε το Ψαλτήρι. στην άλλη πλευρά του δωματίου σ' έναν μαύρο πάγκο, δίπλα στον τοίχο, καθόταν ή αδελφή μου πού προφανώς την είχαν ειδοποιήσει για το θάνατό μου και ήδη είχε έλθει. Δίπλα της βρισκόταν ο άνδρας της πού κάτι της ψιθύριζε στο αυτί.

- Άκουσες ποίο είναι το θέλημα του Θεού;
- μου είπε ο άγγελος φύλακας, ο οποίος μέχρι εκείνη την στιγμή παρέμενε σιωπηλός. με έφερε κοντά στο τραπέζι και, αφού έδειξε με το χέρι του το νεκρό μου σώμα μου είπε:

«Εισελθε και προετοιμάσου».

Αμέσως μετά οί δύο άγγελοι έγιναν αόρατοι.

KB

Θυμάμαι πολύ καλά αυτά πού έγιναν μετά. στην αρχή αισθάνθηκα σαν νά με έσφιγγε κάτι. Μετά αισθάνθηκα κρύο. το γεγονός ότι άρχισα ξανά νά αισθάνομαι αυτά τά πράγματα με έκανε νά θυμηθώ την προηγούμενη ζωή μου, πράγμα πού μου προκάλεσε βαθιά θλίψη. Αισθάνθηκα σαν νά έχασα έναν πολύτιμο θησαυρό (θέλω στο σημείο αυτό νά τονίσω ότι ή αίσθηση αυτή ποτέ δεν με άφηνε στα επόμενα χρόνια της ζωής μου).

Δεν είχα την παραμικρή επιθυμία νά επιστρέψω στην προηγούμενη ζωή μου παρά το γεγονός ότι δεν είχα μέχρι τότε σ' αυτή την ζωή κάποιες ιδιαίτερες θλίψεις. Αυτή ή ζωή δεν είχε πια για μένα κανένα ενδιαφέρον.

Έχετε δει ποτέ, αγαπητέ αναγνώστη, κάποια φωτογραφία πού για αρκετό καιρό βρισκόταν σε έναν υγρό χώρο; από την υγρασία τά χρώματα αλλάζουν και ή καθαρή και ωραία κάποτε φωτογραφία γίνεται ένα άχρωμο κομμάτι χαρτί. το ίδιο και ή ζωή μου. Αυτή έχασε για μένα τά χρώματα και το ενδιαφέρον της. Ακόμα και σήμερα έτσι την βλέπω.

Δεν ξέρω γιατί αλλά έτσι αισθάνθηκα ήδη από την αρχή. το μόνο πού μπορώ νά πω είναι ότι δεν είχε ή ζωή πια για μένα κανένα ενδιαφέρον. Ο τρόμος, πού μου προκαλούσε ο χωρισμός μου από το γύρω κόσμο έχασε πια για μένα την φοβερή του σημασία. Έβλεπα, για παράδειγμα, την αδελφή μου και ήξερα ότι δεν μπορώ νά επικοινωνήσω μαζί της, αυτό όμως δεν με στενοχωρούσε καθόλου. Μου ήταν αρκετό ότι την βλέπω και γνωρίζω τά πάντα γι' αυτή. Ούτε ήθελα, όπως προηγουμένως, νά τούς κάνω φανερή την παρουσία μου. Άλλωστε υπήρχε και κάτι άλλο πού με απασχολούσε περισσότερο. Ή πίεση πού άρχισα νά αισθάνομαι με βασάνιζε όλο και περισσότερο. Αισθανόμουν σαν νά με σφίγγει μία μεγάλη μέγκενη. Κάθε στιγμή ή αίσθηση αυτή γινόταν όλο και πιο έντονη. Εγώ από την πλευρά μου δεν παρέμεινα αδρανής αλλά προσπάθησα νά κάνω κάτι.

Δεν μπορώ νά περιγράψω ακριβώς τις ενέργειές μου: Ίσως προσπαθούσα με όλη τη δύναμή μου νά απαλλαγώ απ' αυτή την πίεση, η, αφού ήξερα ότι κάτι τέτοιο είναι αδύνατον, προσπαθούσα νά νικήσω την δυσάρεστη αίσθηση πού μου προκαλούσε. το μόνο πού θυμάμαι είναι ότι κάθε στιγμή στριμωχνόμουν πιο πολύ ώσπου τελικά έχασα τις αισθήσεις μου.

ΚΓ'

Όταν συνήλθα βρισκόμουν πάνω στο κρεβάτι μου. "Άνοιξα τά μάτια μου και είδα γύρω μου τούς ανθρώπους πού με κοιτούσαν με πολλή προσοχή και μεγάλη περιέργεια. Δίπλα μου καθόταν σε μία καρέκλα ο αρχίατρος του νοσοκομείου προσπαθώντας να δείξει στους άλλους την συνηθισμένη του σοβαρότητα. Προσπαθούσε νά πει ότι αυτό πού έγινε είναι κάτι συνηθισμένο και δεν υπάρχει τίποτα παράξενο σ' αυτό το γεγονός. Όμως στα μάτια του έβλεπε κανείς μεγάλη απορία. Ο άλλος γιατρός με κάρφωσε κυριολεκτικά με το βλέμμα του.

Στα πόδια μου ντυμένη στα μαύρα, ταραγμένη και με χλωμό πρόσωπο στεκόταν ή αδελφή μου. Δίπλα της στεκόταν ο άνδρας της. Πίσω από την

αδελφή μου στεκόταν ή νοσοκόμα το πρόσωπο της οποίας ήταν το πιο ήρεμο από τά άλλα. Πίσω άπ' αυτήν βρισκόταν ένας νέος νοσοκόμος. Ο φόβος ήταν ζωγραφισμένος στο πρόσωπό του.

Όταν συνήλθα πρώτ' άπ' όλα χαιρέτησα την αδελφή μου. Αύτή γρήγορα με πλησίασε, με άγγιξε και άρχισε νά κλαίει. τι μας κάνατε! - είπε ο νεαρός γιατρός ο οποίος, όπως όλοι οί νέοι, βιαζόταν νά μοιραστεί με τούς άλλους αυτό πού αισθανόταν.

- δεν ξέρετε τι σας έγινε!

- Όχι, αντίθετα, θυμάμαι πολύ καλά όλα όσα μου συνέβησαν, - του απάντησα.

Πώς; Θέλετε νά πείτε ότι δεν είχατε χάσει τις αισθήσεις σας;

- Φαίνεται πώς όχι.

- αυτό μου φαίνεται πολύ περίεργο, - μου απάντησε αυτός και κοίταξε τον αρχίατρο. - Είναι παράξενο επειδή το σώμα σας δεν φαινόταν ζωντανό. Πώς μπορεί κανείς σε τέτοια κατάσταση νά διατηρεί την αυτοσυνειδησία του;

- Μπορεί, όπως φαίνεται, Αφού Εγώ τά έβλεπα και τά αισθανόμουν όλα.

- Ότι δεν μπορούσατε νά βλέπετε αυτό είναι σίγουρο αλλά νά ακούτε, να αισθάνεστε... Θέλετε να πείτε ότι τά ακούγατε και τά καταλαβαίνατε όλα; Μήπως θυμάστε και ότι έπλυναν το σώμα σας και το έντυσαν;

Όχι, αυτό δεν το θυμάμαι. το σώμα μου δεν το αισθανόμουν.

Πώς είναι δυνατόν αυτό; Ισχυρίζεστε ότι τά θυμάστε όλα και ταυτόχρονα λέτε ότι δεν αισθανόσαστε το σώμα σας;

Λέω πώς δεν αισθανόμουν μόνο το σώμα μου, - απάντησα. Αφού ακόμα βρισκόμουν υπό την επίδραση του γεγονότος πού μου συνέβη, νόμιζα ότι αυτό αρκεί για νά καταλάβουν αυτό πού ήθελα νά πω.

Δηλαδή; - είπε ο γιατρός βλέποντας ότι

σταμάτησα σ' αυτό το σημείο. Δεν ήξερα τι νά του απαντήσω. Δεν μπόρεσα να καταλάβω τι άλλο ζητάει από μένα, όλα μου φαίνονταν ξεκάθαρα. Επανέλαβα:

Σάς είπα ότι δεν αισθανόμουν μόνο το σώμα και αυτά πού έχουν σχέση μ' αυτό, αλλά το σώμα μου δεν είναι όλος μου ο εαυτός. Δεν ήταν ολόκληρος ο εαυτός μου, αφού εγώ βρισκόμουν άψυχος. .Η άλλη ύπαρξή μου συνέχιζε νά ενεργεί κανονικά! - τούς είπα. Νόμιζα ότι αυτή ή διχοτόμηση ή καλύτερα να πούμε διαίρεση της ύπαρξής μου, πού για μένα ήταν πια γεγονός ξεκάθαρο, μπορούσε νά γίνει κατανοητή και από τούς ανθρώπους με τούς όποιους μιλούσα.

Προφανώς δεν είχα ακόμα επιστρέψει στην προηγούμενη κατάσταση, ακόμα δεν σκεφτόμουν με τα κατηγορήματα, όπως σκέφτονται οί γήινοι άνθρωποι. και όταν μιλούσα γι' αυτό πού γνώριζα από πείρα δεν μου ερχόταν ή σκέψη ότι στους ανθρώπους, πού δεν έζησαν αυτά πού έζησα εγώ, και πού αρνούνταν την ύπαρξη της ψυχής, τά λόγια μου μπορεί νά φαίνονται σαν παραλήρημα ενός ασθενούς.

ΚΔ'

Ο νεαρός γιατρός ήθελε νά με ρωτήσει και κάτι άλλο αλλά ο αρχίατρος τον παρακάλεσε νά μην με ενοχλεί περισσότερο. Δεν ξέρω αν το έκανε γιατί πραγματικά χρειαζόμουν ξεκούραση ή επειδή απ' αυτά πού είχα πει έβγαλε το συμπέρασμα ότι το μυαλό μου ακόμα δεν λειτουργούσε κανονικά. Με εξέτασαν και βεβαιώθηκαν ότι ο οργανισμός μου λειτουργεί πολύ καλά. με ακροάστηκαν και δεν βρήκαν ούτε ίχνος του οιδήματος στους πνεύμονές μου.

Μου έδωσαν νά πω λίγο ζωμό και μετά όλοι έφυγαν από το δωμάτιό μου. Μόνο ή αδελφή μου έμεινε για λίγο ακόμα μαζί μου.

Όλοι σχεδόν οί άνθρωποι γύρω μου επειδή νόμιζαν ότι οί συζητήσεις περί του γεγονότος αυτού μου προκαλούν δυσάρεστες σκέψεις (θα μπορούσα, για παράδειγμα νά σκεφτώ ότι υπήρχε ή

πιθανότητα νά με θάψουν ζωντανό),
απέφευγαν νά μιλάνε μαζί μου γι' αυτό το
θέμα. Μοναδική εξαίρεση αποτελούσε ο
νεαρός γιατρός.

Αυτός ενδιαφέρθηκε νά μάθει
περισσότερα γι' αυτό το θέμα. Κάθε μέρα
και μάλιστα αρκετές φορές την ημέρα
ερχόταν στο δωμάτιό μου για νά δει,
όπως έλεγε, πώς προχωρεί ή υγείά μου.
Μερικές φορές μου έκανε κάποιες
αφηρημένες ερωτήσεις. Τις περισσότερες
φορές με επισκεπτόταν μόνος του αλλά
κάποιες φορές έφερνε μαζί του και
κάποιον φίλο του φοιτητή για νά δει και
εκείνος έναν άνθρωπο πού
νεκραναστήθηκε.

Μετά από τρεις ή τέσσερις ημέρες, αφού
με είδε ότι ανάρρωσα αρκετά ή ίσως
επειδή έχασε την υπομονή του, ήρθε το
βράδυ στο δωμάτιό μου και άνοιξε μία
μεγάλη συζήτηση μαζί μου.

Μέτρησε τον σφυγμό μου και μου είπε:
Παράξενο πράγμα. Όλες αυτές τις ημέρες
ο σφυγμός σας είναι σταθερός, ούτε
αδύναμος, ούτε πυρετικός. Δεν γνωρίζετε
όμως τι σας συνέβη τότε! Ένα θαύμα,
διαφορετικά δεν μπορώ νά το εξηγήσω!

Είχα πια ανακτήσει τις δυνάμεις μου και
καταλάβαινα ότι όλα όσα μου συνέβησαν
ήταν πράγματα ασυνήθιστα. Κατανοούσα
καλά ότι μόνο εγώ γνωρίζω όλα αυτά τά
γεγονότα και ότι τά θαύματα για τα
όποία κάνει λόγο ο γιατρός είναι μόνο οί
εξωτερικές εκδηλώσεις των γεγονότων
πού μου συνέβησαν στην άλλη μου ζωή
και πού από πλευράς ιατρικής επιστήμης
ήταν υπερφυσικά. τον ρώτησα:

- Και πότε έγιναν αυτά τά θαύματα; Πριν
επανέλθω στη ζωή;

- Ναι, Πριν συνέλθετε. Δεν μιλάω για τον
εαυτό μου, δεν έχω και μεγάλη πείρα,
πρώτη φορά στην ζωή μου συνάντησα την
περίπτωση πού ένας ασθενής πέφτει σε
λήθαργο. Κανείς όμως από τούς παλαιούς
γιατρούς δεν με πιστεύει όταν τούς
περιγράψω την κατάστασή σας.

- Και τι ακριβώς έγινε πού σας προκάλεσε
τόση έκπληξη;

- Νομίζω ότι ξέρετε, - αλλά και αν ακόμα δεν ξέρετε, μπορείτε και μόνος σας να καταλάβετε, - ότι στην περίπτωση λιποθυμίας ο οργανισμός του ανθρώπου λειτουργεί πολύ σιγά: Ο σφυγμός του είναι αδύναμος, ή αναπνοή δυσδιάκριτη, ή καρδιά σχεδόν δεν ακούγεται. Αλλά ή δική σας ή περίπτωση ήταν εξαιρετική: οί πνεύμονές σας δούλευαν σαν δύο μεγάλοι φυσητήρες, ή καρδιά χτυπούσε σαν τη σφύρα στον άκμονα. Δεν μπορώ να το περιγράψω, έπρεπε να το δείτε. Ήσαστε σαν το ηφαίστειο πού ξυπνά, εμένα με έπιασε ανατριχίλα, ήταν πολύ τρομερό αυτό το θέαμα. Μου φαινόταν πώς ακόμα λίγο και δεν θα μείνει τίποτα από το σώμα σας, κανένας ανθρωπίνος οργανισμός δεν μπορεί να το αντέξει.

«Τότε δεν είναι καθόλου περίεργο πώς Πριν επανέλθω στη ζωή έχασα τις αισθήσεις μου», - σκέφτηκα. Πριν ακούσω αυτή τη διήγηση του γιατρού βρισκόμουν σε απορία και δεν ήξερα πώς να εξηγήσω γιατί, την στιγμή πού αποβίωνα και ή ζωή σιγά-σιγά έσβηνε μέσα μου, δεν έχασα ούτε για ένα λεπτό τις αισθήσεις μου. και αντίθετα όταν επρόκειτο να επανέλθω στη ζωή μου ήλθε ή λιποθυμία. Τώρα όμως το κατάλαβα: και την στιγμή του θανάτου μου αισθανόμουν σφίξη από την όποια όμως απαλλάχτηκα, όταν απαλλάχτηκα από το σώμα, πού την προκαλούσε' ή ψυχή μόνη της χωρίς το σώμα δεν είναι δυνατόν να λιποθυμά. Ενώ αντίθετα όταν επρόκειτο να επανέλθω στη ζωή έπρεπε ξανά να λάβω αυτό το σώμα μου το όποιο υπόκειται στα φυσικά πάθη και λιποθυμά.

ΚΕ'

"Εν τω μεταξύ ο γιατρός συνέχιζε:

Και αυτό, προσέξτε, μετά από τριάντα και....ώρες λήθαργου! Την δύναμη με την όποια λειτουργούσε ο οργανισμός σας μπορείτε να την καταλάβετε από το γεγονός ότι, Πριν επανέλθετε στη ζωή, Όλα τά μέλη του σώματός σας ήταν παγωμένα και μετά από ένα τέταρτο η είκοσι λεπτά αυτά έγιναν ευκίνητα και μετά από άλλη μία (δρα ζεστάθηκαν και τά άκρα σας. αυτό είναι θαύμα! Όταν το

λέω στους άλλους δεν θέλουν νά με πιστέψουν.

Ξέρετε, γιατρέ μου, γιατί έγινε αυτό το θάύμα; - τον ρώτησα.

Γιατί; Εσείς οί γιατροί όταν λέτε λήθαργο εννοείτε κάτι πού μοιάζει με λιποθυμία;

Ναι, αλλά σε ύψιστο βαθμό... Τότε στην περίπτωση μου δεν μπορούμε να μιλάμε για λήθαργο. Και τι ήταν αυτό, αν όχι ο λήθαργος;

Πραγματικά πέθανα και αναστήθηκα. "Αν επρόκειτο για την εξασθένιση της ζωτικής δύναμης του οργανισμού τότε δεν θα υπήρχε τέτοια «έκρηξη» κατά την στιγμή πού επανήλθα στη ζωή. επειδή, όμως, το σώμα μου έπρεπε εκτάκτως νά προετοιμαστεί για την υποδοχή της ψυχής, γι' αυτό και όλα τά μέλη του λειτουργούσαν «έκτός προγράμματος».

Στην αρχή ο γιατρός με άκουγε με προσοχή αλλά γρήγορα στο πρόσωπό του παρουσιάστηκε αδιαφορία.

- Αστειεύεστε τώρα. Βέβαια για μας τούς γιατρούς αυτή ή περίπτωση έχει μεγάλο ενδιαφέρον.

- Αλήθεια σας λέω, δεν αστειεύομαι. Πιστεύω αναμφίβολα σ' όλα αυτά πού σας λέω και θα ήθελα νά πιστέψετε και εσείς. Πιστέψτε τουλάχιστον για νά μπορέσετε νά ερευνήσετε σοβαρά αυτό το εξαιρετικό φαινόμενο. Μου λέτε ότι δεν έβλεπα τίποτα, θέλετε όμως νά σας περιγράψω το νεκροστάσιο το όποιο ζωντανός ποτέ δεν είχα επισκεφτεί; Θέλετε νά σας πω πω που στεκόταν ο καθένας από σας την στιγμή πού εγώ αποβίωνα και τι κάνατε μετά το θάνατό μου;

Ο γιατρός ενδιαφέρθηκε πάρα πολύ νά μάθει γι' αυτά πού του είπα. Όταν του τά διηγήθηκα όλα και του θύμισα όλο το περιστατικό αυτός μπόρεσε μόνο νά πει:

- Πολύ παράξενο πράγμα. Ίσως είστε αλαφροϊσκιωτος...

- Γιατρέ μου, τά δύο αυτά πράγματα δεν

ταιριάζουν μεταξύ τους: νά είμαι παγωμένος σαν ένα κατεψυγμένο ψάρι και ταυτόχρονα αλαφροίσκιωτος! Την μεγαλύτερη όμως έκπληξη του προξένησε ή διήγησή μου για την κατάσταση στην οποία βρισκόμουν τις πρώτες στιγμές μετά τον αποχωρισμό της ψυχής από το σώμα. 'Ότι έβλεπα πώς φρόντιζαν το αναίσθητο σώμα μου το όποιο ήταν, για μένα, σαν ένα άχρηστο ρούχο. 'Ότι προσπάθησα νά αγγίξω ή να σπρώξω κάποιον για νά τραβήξω την προσοχή του. 'Ότι ο αέρας, πού ξαφνικά έγινε πολύ πυκνός για με να, δεν με άφηνε νά έχω επαφή με τά πράγματα γύρω μου.

'Όλα αυτά τά άκουγε ο γιατρός με ανοιχτό στόμα κοιτάζοντάς με, με έκπληξη. Μόλις τελείωσα με αποχαιρέτησε και έφυγε. Πιθανώς πήγε νά μοιραστεί με τούς άλλους αυτά πού έμαθε.

ΚΣΤ

Νομίζω ότι το είπε και στον αρχίατρο διότι εκείνος, όταν με επισκέφτηκε την επόμενη ημέρα για νά με εξετάσει, μου είπε το έξης:

- Βλέπατε παραισθήσεις κατά την ληθαργία σας. Προσπαθήστε νά τις ξεχάσετε, αλλιώς...

- 'Αλλιώς θα τρελαθώ; - του είπα. Όχι, αυτό ίσως θα ήταν υπερβολικό. "Όμως

μπορεί νά σας προκαλέσουν μανία.

Πέστε μου, γιατρέ, μπορεί νά έχει κανείς παραισθήσεις, όταν βρίσκεται σε λήθαργο; Γιατί το ρωτάτε; το ξέρετε καλύτερα από μένα. Μόνο ή δική μου περίπτωση δεν μπορεί νά με πείσει. Θα ήθελα νά ξέρω τι λέει ή ιατρική γι' αυτό το θέμα.

Δεν μπορούμε όμως νά μην προσέξουμε και την δική σας περίπτωση. Αυτό είναι γεγονός!

- Δεν μπορούμε και σε όλες τις περιπτώσεις νά λέμε ότι πρόκειται για λήθαργο διότι μ' αυτό τον τρόπο κλείνουμε τις πόρτες για την ερευνά,

πράγμα πού πολλές φορές οδηγεί σε
λάθος διάγνωση.

- Στην δική σας περίπτωση αυτό δεν
ισχύει. Είχατε λήθαργο - εδώ δεν χωράει
αμφιβολία. Συνεπώς οί παραισθήσεις πού
εσείς βλέπατε συμβαίνουν σε τέτοιες
περιπτώσεις.

- Γιατρέ μου, στην περίπτωση της
πνευμονίας υπάρχουν προϋποθέσεις για
λήθαργο;

- Η ιατρική δεν μας λέει ποιες ακριβώς
προϋποθέσεις χρειάζονται. Ο άνθρωπος
μπορεί νά πέσει σε λήθαργο σε
οποιαδήποτε ασθένεια. Ακόμα υπήρχαν
περιπτώσεις όπου οί άνθρωποι έπεφταν
σε λήθαργο χωρίς νά προηγηθεί κάποια
ασθένεια.

- Μπορεί όμως το οίδημα νά γιατρευτεί
μόνο του κατά τον λήθαργο, όταν ή
καρδιά δεν λειτουργεί και συνεπώς
τίποτα δεν εμποδίζει το οίδημα νά
μεγαλώνει;

- Αφού με σας έγινε αυτό σημαίνει ότι
μπορεί. Αλλά πιστέψτε με, το οίδημά σας
γιατρεύτηκε όταν ήδη είχατε βγει από το
λήθαργο.

- Μέσα σε λίγα λεπτά; Όχι και σε λίγα
λεπτά... Αλλά μπορεί και μέσα σε λίγα
λεπτά. Έτσι όπως δούλευαν τότε ή
καρδιά και οί πνεύμονές σας, μ' αυτή τη
δύναμη θα μπορούσαν νά σπάσουν και
τον πάγο στο Βόλγα και όχι μόνο νά
διαλύσουν σύντομα οποιοδήποτε οίδημα.
Μπορούν, όπως βλέπετε.

- Συνεπώς, ή δική μου περίπτωση δεν έχει
τίποτα περίεργο και είναι ένα
συνηθισμένο πράγμα;

Όχι, γιατί αυτό τουλάχιστον... είναι
πολύ σπάνιο φαινόμενο.

- Σπάνιο; Μήπως καλύτερα νά πούμε ότι
αυτό πού μου συνέβη εμένα με έναν
φυσικό τρόπο είναι αδύνατον νά γίνει;

Γιατί αδύνατον, Αφού αυτό έγινε με σας;
Συνεπώς, το οίδημα και μόνο του μπορεί
νά περάσει στην περίπτωση και όταν

ακόμα ο οργανισμός δέ λειτουργεί. Ή καρδιά και οί πνεύμονες, πού στην λειτουργία τους εμποδίζονται από το οίδημα, Μπορούν, αν θα θελήσουν, νά δουλεύουν μια χαρά! Τότε δεν υπήρχε λόγος νά πεθάνω από το οίδημα! και πέστε μου, γιατρέ, πώς μπορεί ο άνθρωπος νά ξυπνήσει από το λήθαργο πού του το προκάλεσε ή πνευμονία; Πώς μπορεί, δηλαδή, ταυτόχρονα νά σωθεί από τούς δύο αυτούς κινδύνους;

Στο πρόσωπο του γιατρού παρουσιάστηκε ένα ειρωνικό χαμόγελο. - Βλέπετε; Σας είχα προειδοποιήσει για την μανία, - είπε -. Θέλετε νά πείτε Ότι στην περίπτωσή σας δεν πρόκειται για λήθαργο και μου κάνετε τις ερωτήσεις με σκοπό...

«με σκοπό, σκέφτηκα, νά καταλάβω ποιος από μας πάσχει από μανία: εγώ, πού θέλω επιστημονικά νά εξετάσω την κατάσταση στην όποία βρέθηκα η εσύ, πού θέλεις νά την βλέπεις όπως την βλέπει Τι «επιστήμη» σου και την χαρακτηρίζεις όπως την χαρακτηρίζει αυτή παρά τις φανερές ενδείξεις πού μαρτυρούν το αντίθετο»;

Φωναχτά όμως του είπα το εξής:

Σας κάνω τις ερωτήσεις με σκοπό νά σας δείξω Ότι δεν μπορώ νά λέω πώς ήλθε ο χειμώνας, όταν βλέπω την άνοιξη, όταν γύρω μου ανθίζουν τά δέντρα νά πέφτει το χιόνι μόνο επειδή Τι επιστήμη λέει πώς ο χειμώνας συνεπάγεται χιόνι. Θυμάμαι καλά πώς μια φορά το χιόνι έπεσε στις δώδεκα Μαΐου όταν τά δέντρα στον κήπο του πατέρα μου έβγαλαν άνθη.

Φαίνεται πώς αυτή η απάντησή μου έδωσε στον γιατρό νά καταλάβει Ότι ήδη είχε αργήσει και εγώ ήδη είχα πέσει σε «μανία». δεν μου είπε τίποτα και εγώ με την σειρά μου δεν τον ρώτησα άλλο.

KZ'

Περιέγραψα εδώ την συζήτηση με τον αρχίατρο για νά μην με κατηγορήσει ο αναγνώστης για επιπολαιότητα. Νά μην λέει, δηλαδή, ότι εγώ δεν προσπάθησα αμέσως νά εξετάσω επιστημονικά το γεγονός πού μου συνέβη, πολύ

περισσότερο πού αυτό συνέβη σε τόσο
ευνοϊκές συνθήκες. Εννοώ την παρουσία
των δύο γιατρών και όλου σχεδόν του
προσωπικού του νοσοκομείου, οι οποίοι
Ήταν μάρτυρες του γεγονότος αυτού!
Μπορεί ο αναγνώστης ακόμα και μόνος
του νά καταλάβει ποιο αποτέλεσμα θα
έφερνε αυτή Τι «επιστημονική μου
έρευνα». τι άραγε θα μπορούσα νά μάθω
από τέτοιους επιστήμονες; Υπήρχαν
πολλά πράγματα πού ήθελα νά καταλάβω.
'Ηθελα νά μάθω λεπτομερέστερα και νά
καταλάβω πώς εξελισσόταν Τι ασθένειά
μου. 'Ηθελα νά μάθω αν υπήρχε έστω και
ελάχιστη πιθανότητα να εξαφανιστεί το
οίδημα τότε πού τι καρδιά μου δεν
ενεργούσε, Τι κυκλοφορία του αίματος
σταμάτησε και το σώμα μου ήταν
παγωμένο. δεν πίστευα στο παραμύθι ότι
το οίδημα εξαφανίστηκε μέσα σε λίγα
λεπτά, όταν ξαναζωντάνεψα, διότι πώς
Μπορεί σ' αυτή την περίπτωση νά
εξηγηθεί ότι τι καρδιά και οι πνεύμονές
μου, πού στην λειτουργία τους
εμποδιζόταν από το οίδημα, ενεργούσαν
με τέτοια δύναμη;

δεν ενοχλούσα πια τούς γιατρούς με τις
ερωτήσεις μου διότι έτσι και αλλιώς δεν
πίστευα Ότι οι απαντήσεις πού θα μου
έδιναν θα ήταν αληθινές και
αμερόληπτες.

Προσπάθησα και αργότερα νά
προχωρήσω την ερευνά μου αλλά το
αποτέλεσμα ήταν σχεδόν ίδιο. Παντού
συναντούσα την αδιαφορία για ελεύθερη
έρευνα, τη δουλική νοοτροπία και τον
μικρόψυχο φόβο νά βγουν οι άνθρωποι
από τον περιορισμό πού τούς βάζει ή
επιστήμη.

'Η επιστήμη... Απογοητεύτηκα πολύ από
την επιστήμη! 'Όταν ρωτούσα τούς
επιστήμονες αν υπάρχει πιθανότητα ο
άνθρωπος ο οποίος έπεσε σε λήθαργο,
πού ήταν αποτέλεσμα της πνευμονίας και
του οιδήματος των πνευμόνων, νά
συνέλθει, μου απαντούσαν αρνητικά. την
ίδια αρνητική απάντηση έπαιρνα και όταν
ρωτούσα αν είναι δυνατόν Ένας
άνθρωπος νά γίνει καλά ενώ βρίσκεται σε
λήθαργο η αν είναι δυνατόν νά συμβεί
λήθαργος στην περίπτωση πού όλοι οι

γιατροί συμφωνούν ότι κανονικά το αποτέλεσμα της ασθένειάς μου έπρεπε να ήταν θάνατος; Και αν προχωρούσα παραπέρα και έκανα και άλλες ερωτήσεις οι απαντήσεις γίνονταν όλο και λιγότερο σίγουρες. και αν έλεγα ότι όλα αυτά συνέβησαν με μένα τον ίδιο, αμέσως «οι επιστήμονες» μου έλεγαν: «αν αυτό συνέβη με σας, τότε...» κλπ. και ούτε ίχνος οποιασδήποτε απορίας και έκπληξης, πράγμα που δείχνει ότι ο άνθρωπος δεν πιστεύει καθόλου σ' αυτά που έλεγε Πριν ένα τέταρτο...

Τελικά άρχισα μόνος μου να μαζεύω πληροφορίες σχετικά με το θέμα αυτό. το έκανα επειδή:

1. Του ζητούσα να μάθω τι είναι λήθαργος. Είναι ένας βαθύς ύπνος, είναι λιποθυμία, μία κατάσταση, δηλαδή, στην οποία ή ζωή σβήνει στον άνθρωπο αλλά δεν τον αφήνει τελείως. Μήπως ή αντίληψη που έχει ή επιστήμη είναι λανθασμένη και σε κάθε άνθρωπο που πέφτει σε λήθαργο συμβαίνει αυτό που συνέβη με μένα;

2. Επειδή ήξερα ότι μερικοί δεν θα με πιστέψουν (ή δυσπιστία τους όμως είναι εντελώς παράλογη και αβάσιμη διότι δεν μπορούμε επιστημονικά να αποδείξουμε ότι είναι αδύνατον να συμβεί κάτι τέτοιο), γι' αυτό προσπάθησα να βρω αποδείξεις σε διάφορες μελέτες πάνω σ' αυτό το θέμα.

ΚΗ'

Ποια λοιπόν αποτελέσματα έφερε ή ερευνά μου; τι ήταν αυτό που μου συνέβη; αυτό ακριβώς που είχα γράψει παραπάνω, ότι, δηλαδή, ή ψυχή μου άφησε για κάποιο χρονικό διάστημα το σώμα και μετά, κατόπιν του προστάγματος του Θεού, γύρισε πίσω. Την απάντηση αυτή ο καθένας μπορεί να την δει διαφορετικά: Κάποιος μπορεί να το θεωρήσει απίθανο, κάποιος άλλος όμως μπορεί να πει ότι αυτό είναι φυσικό. αυτό εξαρτάται από την ιδιοσυγκρασία και την κοσμοθεωρία του καθενός. Γι' αυτόν που δεν αποδέχεται την ύπαρξη της ψυχής είναι ανόητη. Ακόμα και ή σκέψη για κάτι τέτοιο. Ποια ψυχή μπορεί να αποχωριστεί

από το σώμα, Αφού ή ψυχή δεν υπάρχει;
Θέλω όμως οι τέτοιοι «χασάπηδες» νά
προσέξουν το έξης: Υπάρχει στον
άνθρωπο κάτι πού μπορεί νά βλέπει, νά
ακούει, νά ζει, δηλαδή και νά ενεργεί
ακόμα και τότε πού το σώμα του
βρίσκεται ξαπλωμένο άψυχο και
αναίσθητο πάνω σ' ένα τραπέζι. Για
εκείνους πού πιστεύουν ότι ο άνθρωπος
δεν αποτελείται μόνο από τά υλικά
στοιχεία αλλά υπάρχει σ' αυτόν εκτός
από αυτά και κάποια δύναμη πού
λειτουργεί ανεξάρτητα, γι' αυτούς το
γεγονός πού περιέγραψα δεν θα φανεί
παράξενο. Νά πιστεύουμε στην ύπαρξη
της ψυχής είναι, κατά τη γνώμη μου,
πολύ λογικό. Πραγματικά, αν ή δύναμη
πού ζωντανεύει και εμψυχώνει το σώμα
μας είναι προϊόν της λειτουργίας του
ίδιου του σώματός μας, τότε ο θάνατος
δεν έχει νόημα. για ποιο λόγο άραγε νά
υπάρχει το γήρας και ο θάνατος αν όλα
τά απαραίτητα στοιχεία για νά
ανανεώνεται ο οργανισμός μας μπορεί νά
τά παίρνει αδιάκοπα;

Διηγήθηκα το περιστατικό μου σε
πολλούς ιερείς αλλά ακόμα και σε
ιεράρχες. Μεταξύ τους υπήρχαν και πολύ
μορφωμένοι άνθρωποι. Όλοι τους
ομόφωνα μου απάντησαν ότι το γεγονός
πού μου συνέβη δεν είναι καθόλου
απίθανο. Πολλές τέτοιες περιπτώσεις
περιγράφονται και στην Παλαιά και στην
Καινή Διαθήκη, ακόμα και στους βίους
των αγίων. .Ο Πάνσοφος Θεός επιτρέπει
για αγαθούς σκοπούς τέτοιους άρπαγμούς
της ψυχής και δίνει στους ανθρώπους τη
δυνατότητα νά βλέπουν σύμφωνα με το
μέτρο των ικανοτήτων τους τον άλλο
κόσμο, τον κόσμο όπου ο καθένας μας θα
πάει έτσι και αλλιώς. Νά πω και κάτι
άλλο, κατά τη γνώμη μου, σε κάποιες
περιπτώσεις ο σκοπός τέτοιων
αποκαλύψεων γίνεται φανερός αμέσως.
.Υπάρχουν όμως περιπτώσεις πού αυτός
μένει κρυμμένος και μπορεί ή αποκάλυψη
νά φαίνεται αναιτιολόγητη και μόνο μετά
από πολύ καιρό γίνεται κατανοητός ο
σκοπός της.

Στα βιβλία πού διάβασα πάνω σ' αυτό το
θέμα βρήκα ένα περιστατικό πού ένας
τέτοιος άρπαγμός της ψυχής στον άλλο

κόσμο είχε καθοριστική σημασία μόνο για τον δισέγγονο της γυναίκας στην όποία αυτός συνέβη. .Ο άνθρωπος εκείνος ήθελε να αυτοκτονήσει και τίποτε δεν μπόρεσε νά τον σταματήσει. 'Όταν έμαθε όμως αυτό πού είχε συμβεί στην προγιαγιά του άλλαξε την γνώμη. Προφανώς υπήρχε ανάγκη τέτοιας εμπειρικής γνώσης του άλλου κόσμου, αλλά κανείς στην οικογένεια αυτή, εκτός από την προγιαγιά του νεαρού πού σώθηκε διά αυτής της γνώσεως από την αυτοκτονία, δεν είχε την ικανότητα νά την δεχθεί. Γι' αυτό τόσος μεγάλος ήταν ο χρόνος πού μεσολάβησε ανάμεσα στην αποκάλυψη και την στιγμή πού έγινε φανερός ο σκοπός της.

Αυτή είναι ή θρησκευτική πλευρά της υποθέσεως. "Ας περάσουμε τώρα νά δούμε το θέμα από την άλλη πλευρά. εδώ ανακάλυψα πολλά σημεία πού επιβεβαίωσαν την πίστη μου και τίποτε δεν θα μπορούσε νά την αναιρέσει.

ΚΘ'

Πρώτ' απ' όλα πρέπει νά πω ότι από τά βιβλία πού διάβασα έμαθα ότι στον λήθαργο είναι αδύνατο νά έχει κανείς οφθαλμαπάτες.

Ο άνθρωπος όταν πέφτει σε λήθαργο συνήθως δεν ακούει και δεν αισθάνεται τίποτα ή αν ακούει , ακούει αυτά πού πραγματικά γίνονται γύρω του. Και είναι λάθος νά ονομάζουμε αυτή την κατάσταση λήθαργο. Αυτή ή κατάσταση πιο πολύ μοιάζει με την παράλυση η με τη νάρκη. Ή παράλυση αυτή μπορεί νά έχει διάφορες βαθμίδες και σε περίπτωση, όταν είναι δυνατή, παραλύει όλος ο οργανισμός. Τότε δεν μπορεί νά γίνεται λόγος για όνειρα και οφθαλμαπάτες διότι μαζί με όλα τά άλλα όργανα παραλύει και ο εγκέφαλος. Αν ή νάρκη αυτή δεν είναι πολύ βαθιά τότε ο ασθενής έχει καθαρές τις αισθήσεις του και αισθάνεται και τά καταλαβαίνει όλα. το μυαλό του δουλεύει κανονικά όπως και το μυαλό ενός υγιούς ανθρώπου. Συνεπώς, αν παθαίνει κανείς αυτό, δεν σκοτίζεται ή διάνοιά του όπως στην περίπτωση του ύπνου η της λιποθυμίας.

Καλή απόδειξη ότι αυτά πού ζει ένας άνθρωπος στην κατάσταση πού βρέθηκα εγώ είναι αληθινά και δεν είναι παραίσθηση και οφθαλμαπάτη είναι ή πεποίθησή του, ότι, αυτά πού του είχαν συμβεί, ήταν πραγματικότητα και ή έντονη απήχηση πού αυτά προκαλούν. Όμως αυτή ή απόδειξη μπορεί νά θεωρηθεί σοβαρή μόνο από τούς ανθρώπους με υγιή διάνοια και όχι από τούς «επιστήμονες». Νομίζω ότι ο καθένας μας έχει την εμπειρία κάποιου Ονείρου, κάποιας παραίσθησης ή κάποιας οφθαλμαπάτης και ξέρει πόσο καιρό μένουν αυτά στην μνήμη. Συνήθως διαλύονται αμέσως μετά το ξύπνημα, όταν πρόκειται για όνειρο, ή μετά την παρέλευση της κρίσιμης στιγμής στην ασθένεια, όταν πρόκειται για παραίσθηση και οφθαλμαπάτη. Μόλις ξαναβρίσκει ο άνθρωπος τις αισθήσεις του αμέσως ελευθερώνεται από την επίδρασή τους και καταλαβαίνει ότι αυτά πού έβλεπε ήταν οφθαλμαπάτες. Γνωρίζα έναν άνθρωπο, ο οποίος, Αφού πέρασε ή κρίσιμη στιγμή και αυτός συνήλθε, έλεγε στους άλλους με χαμόγελο για τις φρικτές οφθαλμαπάτες πού είχε δει "Αν και ήταν Ακόμα αδύνατος έβλεπε την κατάσταση από την οποία μόλις βγήκε με τά μάτια ενός υγιή ανθρώπου και οί οφθαλμαπάτες πού είχε δει δεν του προκαλούσαν φόβο. Άλλο πράγμα είναι ή κατάσταση στην οποία βρέθηκα εγώ. Ποτέ μετά δεν είχα αμφιβολίες ότι όλα αυτά πού είδα και έζησα από τότε πού ή ψυχή μου άφησε το σώμα και μέχρι την στιγμή πού ξαναζωντάνεψα μέσα στο νεκροτομείο ήταν αληθινά και πραγματικά όπως ή σημερινή μου ζωή. Διάφοροι άνθρωποι με πολλούς τρόπους προσπαθούσαν νά με πείσουν νά μην πιστεύω σ' αυτά.

Κάποιες φορές οι προσπάθειές τους αυτές μου φαίνονταν πολύ γελοίες. Είναι δυνατόν νά πείσουμε έναν άνθρωπο να μην πιστεύει σ' αυτά που στη μνήμη του είναι το ζωντανά σαν νά τά έζησε χθες; Προσπαθήστε νά τον πείσετε ότι χθες όλη την ημέρα κοιμόταν και έβλεπε όνειρα ενώ αυτός είναι σίγουρος ότι χθες όπως και πάντα έπινε το τσάι του, έτρωγε, πήγε στη δουλειά και είδε τούς γνωστούς του.

Εγώ στην περίπτωση αυτή δεν αποτελώ κάποια εξαίρεση. Διαβάστε τις διηγήσεις για τὰ παρόμοια περιστατικά και θα δείτε ότι τέτοιες αποκαλύψεις του άλλου κόσμου σε κάποιες περιπτώσεις αφορούσαν μόνο έναν συγκεκριμένο άνθρωπο. Τότε του απαγορευόταν νὰ διηγείται το περιστατικό σε οποιονδήποτε άλλον. Ο άνθρωπος όσο επιπόλαιος και πολυλογάς και νὰ ήταν τηρούσε αυστηρά αυτήν την εντολή και δεν έλεγε το μυστικό του ούτε στους συγγενείς του. Δεν τούς αποκάλυπτε αυτό πού εμπιστεύτηκε μόνο σ' εκείνον ακόμα και αν περνούσαν δέκα και παραπάνω χρόνια. Άπ' αυτό γίνεται φανερό πόσο ιερή και απαραβίαστη ήταν γι' αυτόν αυτή ή εντολή και συνεπώς το γεγονός πού του συνέβη ήταν πραγματικό και δεν ήταν καρπός της νοσηρής φαντασίας του. Είναι γεγονός ότι μετά από τέτοιες αποκαλύψεις ακόμα και οί άθεοι γίνονταν πιστοί και έμεναν πιστοί όλη την υπόλοιπη ζωή τους.

Τι παράδοξο πράγμα είναι αυτό! Πώς μπορεί ένας υγιής άνθρωπος, όπως εγώ, Όλη την ζωή του νὰ βρίσκεται υπό την επίδραση ενός φρικτού ονείρου η μίας ψευδαισθησίας; Και κάτι παραπάνω: Πώς μπόρεσε αυτή ή ψευδαισθησία νὰ αλλάξει την ζωή και την σκέψη του, όταν ακόμα και τὰ πιο φρικτά γεγονότα πολλές φορές είναι αδύνατον νὰ προκαλέσουν τέτοια μεταστροφή;

Προφανώς αυτή ή μεταστροφή δεν οφείλεται σε λήθαργο η σε ψευδαισθησία αλλά σ' ένα πραγματικό γεγονός. "Αν θα λάβουμε ύπ' όψη και την κοινή σε όλους τούς ανθρώπους τάση νὰ ξεχνάνε οτιδήποτε: οποιαδήποτε δυσάρεστα γεγονότα, απώλειες συγγενών κλπ. απ' όπου και το ρητό: «ο χρόνος θεραπεύει τὰ πάντα». Τότε το ότι το περιστατικό αυτό διατηρήθηκε ζωντανό στη μνήμη μου δεν αποτελεί απόδειξη ότι πέρασα εκείνη τη διαχωριστική γραμμή πού χωρίζει τον κόσμο αυτό από τον άλλο, πέρα από την όποια δεν υπάρχει ο χρόνος και ή λήθη και ή όποια στην γλώσσα μας λέγεται θάνατος;

Λ'

Όλα αυτά πού μου συνέβησαν ήταν πράγματα ασυνήθιστα και δεν ξέρω αν χρειάζεται να το επαναλάβω. που εξαφανίστηκε το οίδημα, πού ήταν τόσο μεγάλο, ώστε προκάλεσε την πτώση της θερμοκρασίας, γέμισε τούς πνεύμονές μου και δεν με επέτρεπε να αποπτύσω τά υγρά πού μαζεύτηκαν στο στήθος μου; Πώς μπόρεσε αυτό να διαλυθεί, τότε, πού το αίμα μου ήταν παγωμένο; Γιατί 01. πνεύμονες και ή καρδιά μου αμέσως μετά την αναβίωσή μου άρχισαν να λειτουργούν με τέτοια δύναμη, αν το οίδημα, τότε, ακόμα δεν είχε εξαφανιστεί; Είναι πολύ δύσκολο για μένα να πιστέψω Ότι μπόρεσα με τέτοιες προϋποθέσεις να επανέλθω στη ζωή με έναν φυσικό τρόπο. Είναι πολύ σπάνιες οι περιπτώσεις πού ο ασθενής γλιτώνει από μία τέτοια ασθένεια ακόμα και αν βρίσκεται σε πιο ευνοϊκές συνθήκες από Ότι εγώ. και οι δικές μου «ευνοϊκές συνθήκες» ποιές ήταν; Οί γιατροί με άφησαν, το σώμα μου το έπλυναν και το έβαλαν πάνω σ' ένα τραπέζι στο νεκροτομείο πού δεν υπήρχε θέρμανση. και κάτι άλλο ακόμα. αυτά πού έβλεπα και άκουγα δεν ήταν προϊόν της δικής μου φαντασίας.

Όλα αυτά συνέβαιναν στην πραγματικότητα. Κατανοούσα πολύ καλά όλα πού γίνονταν γύρω μου. Έπομένως όλα αυτά δεν ήταν παραισθήσεις και το μυαλό μου λειτουργούσε κανονικά. και παρ' όλα αυτά αισθανόμουν τον εαυτό μου διαχωρισμένο: έβλεπα το άψυχο σώμα μου ξαπλωμένο πάνω στο κρεβάτι και ταυτόχρονα έβλεπα τον άλλο εαυτό μου. Καταλάβαινα ότι βρίσκομαι σε μία κατάσταση διαφορετική και Κατανοούσα όλες τις ιδιαιτερότητες του καινούριου αυτού τρόπου υπάρξεώς μου. Ξαφνικά παύω να βλέπω αυτά πού γίνονταν μετά στο δωμάτιό μου. Γιατί; επειδή χάνω εντελώς τις αισθήσεις μου; Όχι, εξακολουθώ να βλέπω και να καταλαβαίνω όλα πού γίνονται γύρω μου. και δεν βλέπω αυτά πού γίνονται στο δωμάτιό μου, επειδή δεν είμαι εκεί. Όταν θα επιστρέψω θα βλέπω και θα ακούω πάλι, όχι όμως μέσα στο δωμάτιο, αλλά στο νεκροτομείο, στο όποιο ποτέ πριν δεν είχα βρεθεί.

"Αν δεν υπάρχει ψυχή, τότε, ποιος ήταν αυτός που τά έβλεπε και τά άκουγε; πως μπόρεσε ή ψυχή μόνη της νά χωριστεί από το σώμα, αν, στην περίπτωση μου, δεν συνέβη αυτό που στην γλώσσα μας λέγεται θάνατος; και για ποιο λόγο εγώ θα τά έλεγα όλα αυτά σήμερα στην εποχή μας, στον αιώνα της απιστίας και άρνησης, αν αυτά δεν ήταν για μένα μία πραγματικότητα; επειδή πιστεύω και γνωρίζω ότι ή διδασκαλία της Ορθόδοξης Εκκλησίας μας περί θανάτου είναι αληθινή αισθάνομαι την ανάγκη νά κάνω αυτή την εξομολόγηση. Είναι εξομολόγηση ενός ανθρώπου που δεν πίστευε στην μετά θάνατον ζωή και με έναν τρόπο θαυματουργικό θεραπεύτηκε από αυτή την παράλογη και τρομερή ασθένεια που έχει τόσο μεγάλη διάδοση στις μέρες μας.

Είπε ο Κύριος με το στόμα του δικαίου Αβραάμ στην παραβολή για τον Πλούσιο και τον φτωχό Λάζαρο: «ει Μωϋσέως και των προφητών ούκ άκούουσιν, ουδέ εάν τις εκ νεκρών ανέστη πεισθήσονται»(ΛΚ. 16, 31). Όσοι αναγνώστες διάβασαν με προσοχή αυτή την διήγηση θα καταλάβουν ότι τά λόγια αυτά του Κυρίου είναι αψευδή και Ισχύουν και για μας σήμερα. οι άνθρωποι που δεν ακούνε και δεν τηρούν τις ζωοποιές εντολές του Κυρίου μας, που οι προφήτες και οί απόστολοι έγγραψαν στα ιερά βιβλία, γίνονται ανίκανοι νά πιστεύουν σ' αυτά που λέει ένας άνθρωπος που πραγματικά αναστήθηκε εκ νεκρών... Τέτοια είναι ή καρδιά του ανθρώπου που είναι σκοτισμένη από την αμαρτία: ο άνθρωπος ενώ έχει τά αυτιά, δεν ακούει!

Αρχή

Μαγεία - Δαιμονισμός και Απολύτρωση

Αρχιμ. Σάββα Αχιλλέως.

ΕΝΟΡΙΑ ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΑΡΕΑ
ΑΤΤΙΚΗΣ

Η ανθρωπότης ολόκληρος μαστίζεται από
θεωρίας πολλών ειδών. Ταλαιπωρείται

από συστήματα φιλοσοφικά, υλιστικά, ορθολογιστικά κ.ο.κ. Από αυτά τα συστήματα εκπηγάζουν συμπεράσματα, αποφάσεις, γνώμαι. Άλλα εξ αυτών χαρακτηρίζουν την πάλη της συνειδήσεως ως έλεγχο, που προέρχεται από κάποια σύγκρουσιν του αγαθού και του κακού.

Η αμαρτία δια τα φιλοσοφικά αυτά συστήματα είναι απαράδεκτος. Εάν δε καταλήξουν στην απόφαση παραδοχής της αμαρτίας αποφαίνονται, ότι είναι άσκηση της ελευθέρας βουλήσεως του ανθρώπου. Να πράξη δηλαδή, το καλόν ή το κακόν.

Άλλοτε όμως διατυπώνουν άλλη θεωρία και δεν παραδέχονται την ύπαρξιν του κακού. Το κακόν λένουν, δεν υπάρχει. Όλος ό κόσμος είναι καλός! Τέλος καταλήγουν, αφού διαπιστωθεί ή ύπαρξης και το μέγεθος του κακού, ότι ή παρουσία του αγαθού και του κακού έχουν την ιδίαν πηγή. Ως συμπέρασμα όλης αυτής της αλλοπρόσαλλης θεωρίας είναι ή άρνηση της υπάρξεως του διαβόλου.

Πονηρά πνεύματα λένουν και διάβολος και σατανάς, δεν υπάρχουν. Επίσης ισχυρίζονται, ότι ή κόλασης είναι ανύπαρκτος! Ως εκ τούτου αι αόρατοι πνευματικοί δυνάμεις του σκότους, που επιδρούν ποικιλοτρόπως επί των ανθρώπων, δια τον ορθολογισμό είναι ανύπαρκτοι.

Τέλος το συνονθύλευμα τούτο και το αποτέλεσμα των πάσης φύσεως θεωριών των ορθολογιστών έχει ως έξης: Διάβολος ή σατανάς ή εωσφόρος ή Βεελζεβούλ ή Βελίαρ και πονηρά πνεύματα ή δαίμονες κ.τ.λ. είναι δήθεν ή προσωποποίησης του κακού. Δηλαδή, οσάκις ο άνθρωπος θέλει να δώσει όνομα εις την ύπαρξιν του κακού αναφέρει ένα όνομα εξ αυτών και δι' αυτού του ονόματος προσωποποιεί το κακό.

Λέγουν ακόμη, ότι ή φαντασία την οποίαν τρέφει εις μεγάλον βαθμό ό άνθρωπος, τον παρασύρει εις φαντασιώσεις. Το να επιζητεί επιμόνως να προλάβει το κακό, δημιούργησε τον μύθο της πραγματικής οντότητας και της υπάρξεως του σατανά.

Δεν απέχει της πραγματικότητας ή παραδοχή, ότι κατά τον μεσαίωνα υπάρχουν φοβερές δεισιδαιμονίες. Αλλά τούτο δεν σημαίνει ανυπαρξία του διαβόλου.

Οι αντιθέσεις σε κάθε είδους θέσεις που επικρατούν δημιουργούν και ανάλογα προβλήματα. Δια να εύρουν την λύσιν των χρειάζεται μόνον ή ΑΛΗΘΕΙΑ. Επί του θέματος της φιλοσοφικής αρνήσεως της υπάρξεως του διαβόλου και της δεισιδαιμονίας των πολλών ή ΑΛΗΘΕΙΑ υπάρχει μόνο στην Αγίαν Γραφή.

Λυπηρό είναι το γεγονός, ότι άνθρωποι, που ασχολούνται με την επιστήμη της Θεολογίας, καθηγητές και ερευνητές οι ίδιοι της Αγίας Γραφής, αρνούνται την ύπαρξη του διαβόλου. Παρερμηνεύοντας τα χωρία της Αγίας Γραφής καταλήγουν στα συμπεράσματα όλως, ορθολογιστικά. Αρνούμενοι την ύπαρξη αοράτου πνευματικού κόσμου, αντιπροσωπεύοντας το κακόν, την ύπαρξη δηλαδή, του διαβόλου ή σατανά, υποστηρίζουν τούτο με σαθρά και γελοία επιχειρήματα.

Δεν είναι όμως προσβολή δι' αυτούς να προσγειωθούν εκ του ύψους της υπερηφάνειας στην ταπείνωσιν. Τότε λαμβάνοντας χάριν από τον Θεόν, που δίδει χάριν στους ταπεινούς, θα αντιληφθούν, ότι ή ύπαρξη του διαβόλου μαρτυρείτε εις πλείστα χωρία της Αγίας Γραφής. Άλλωστε, δια ποιον λόγον κατήλθεν εκ των ουρανών ό Υιός και Λόγος του Θεού; Δια ποίον λόγον εγένετο άνθρωπος; Ποία αφορμή εδόθη στον Θεόν, δια να σταυρωθεί εκουσίως υπέρ ημών; Άρνησης υπάρξεως του διαβόλου σημαίνει άρνηση της ενανθρωπήσεως του Σωτήρος του κόσμου, του γλυκύτατου Ιησού.

Το συμπέρασμα είναι, ότι ή άρνηση της υπάρξεως του διαβόλου είναι μεγάλη βλασφημία κατά του ιδίου του Θεού. Ή παραδοχή εκ μέρους της Εκκλησίας της υπάρξεως αοράτου πνευματικού κόσμου, δηλαδή, αγαθών και πονηρών πνευμάτων, αγγελικού κόσμου και δυνάμεων του σκότους, υποστηρίζεται σαφώς υπό της Αγίας Γραφής. Χαρακτηριστικό της

ακλόνητου αυτής ΑΛΗΘΕΙΑΣ είναι, ότι πάντες οί πατέρες της Εκκλησίας των πρώτων αιώνων και των μετά ταύτα, ασκητικοί πατέρες, νηπτικοί πατέρες, αναχωρητές πατέρες, μεγάλοι πατέρες και διδάσκαλοι της Εκκλησίας και τοπικοί Σύνοδοι, οί πάντες και τα πάντα ομιλούν περί δαιμόνων, σατανά, πονηρών πνευμάτων και σκοτεινών δυνάμεων.

Επίσης περί της υπάρξεως των αγαθών πνευμάτων δηλαδή των αγγελικών ταγμάτων του ουρανού, παρέχει πλείστας μαρτυρίας ή Αγία Γραφή Παλαιά και Νέα. Αναφέρονται δε και αγγελικά ονόματα, ως των Αρχαγγέλων Μιχαήλ, Γαβριήλ, Ραφαήλ.

Περί της εν ουρανοίς απροσδόκητου αναταραχής και αναστατώσεως ομιλεί ό Απόστολος Ιούδας ό Αδελφόθεος. Περιγράφει την υπερήφανο στάση μιας μερίδας των ουρανίων δυνάμεων. Αυτοί λέγει, «δεν διαφύλαξαν την αρχική αυτών αγνότητα και αγιότητα, το ψηλό αγγελικόν αξίωμα...». Δι' αυτό τονίζει, ότι ό Παντοδύναμος Θεός, «εις κρίσιν μεγάλης ημέρας δεσμοίς αιδίοις υπό ζόφον τετήρηκεν», «τους έχει φυλάξει δεμένους με τα αιώνια και σκοτεινά δεσμά της βαρείας ένοχης των, δια να δικαστούν κατά την μεγάλην εκείνη ημέρα της κρίσεως» (Ιούδ. 6) και (Β' Πέτρ. 2,4) (Έφεσ. 6,11).

Το ανύπαρκτο έως τότε βαρύ αμάρτημα της υπερηφάνειας δημιούργησε την τάξιν των πονηρών πνευμάτων. Η αγαθότητα των αγγελικών τούτων δυνάμεων, μετεβλήθη σε άκρα κακίαν και πονηρία. Η λάμψη του ουρανίου φωτός, που περιέβαλλε τα φωτόμορφα πρόσωπα των αγγέλων μετεβλήθη σε σκότος δια τους αποστάτας.

Δια της πτώσεως δε ταύτης δημιουργήθηκε το αντίθετο στρατόπεδο το εχθρευόμενο δια παντός τα έργα του Θεού. Πάσα αρετή καταδιώκεται έκτοτε. Το θέλημα και πασά θεϊκή εντολή του Δημιουργού έχει αντιμέτωπο τον διάβολο.

Την αλήθεια αυτήν της Αγίας Γραφής πολλοί δεν παραδέχονται αλλά απορρίπτουν. Επιζητούν δε να

θεμελιώσουν την θεωρίαν των επί της ιδιότητος της άκρας αγαθότητας και τελειότητας και αγάπης του Θεού. Ο Θεός, λένουν, είναι πηγή αγαθότητας. Ή πηγή αυτή δεν πηγάζει πονηρία και κακίαν. Πώς λοιπόν, προήλθε εκ της θεϊκής ταύτης πηγής τόση πονηρία και τόση κακία και περιεβλήθησαν ταύτην τα πρόσωπα των αγγέλων; Είναι δυνατόν οί άγγελοι να είναι έμβλημα κακίας;

Επί του σημείου τούτου δυνάμεθα δι' ολίγων να απαντήσουμε:

Οι άγγελοι του ουρανού είχαν, όπως και κάθε άνθρωπος το ανεκτίμητο δώρο της ελευθερίας. Ή ηθική αυτή ελευθερία έδιδε στους αγγέλους την ευκαιρία να παραμείνουν αιωνίως μετά του Θεού ή να απομακρυνθούν απ' Αυτού. Όπως απaráλλακτα και εις τον άνθρωπον. Υπήρχε ή ελευθέρα βούλησης του ανθρώπου και ή δυνατότητα να μην πεθάνει αλλά να παραμείνει αθάνατος. Να αμαρτήσσει ή να μην αμαρτήσσει. Ο Θεός σέβεται το δώρο τούτο της ελευθερίας.

Τόσον όμως οι άγγελοι, τα λειτουργικά αυτά πνεύματα, όσον και οι άνθρωποι έκαναν κακήν χρήσιν της ελευθερίας των. Φυγάδευσαν την επικρατούσαν ειρήνη. Αληθώς βασίλευεν απέραντος ειρήνη τόσον εις τους αγγέλους του ουρανού όσον και εις τους πρώτους ανθρώπους τον Αδάμ και την Εύα.

Αλίμονο όμως! Εισέρχεται πρώτον στους αγγέλους το αμάρτημα της υπερηφάνειας. Το φρικτότερο πασών των αμαρτιών αμάρτημα. Πώς εισήλθεν; Μυστήριον μέγα παραμένει ή εμφάνισης της αμαρτίας.

Υπερηφανεύεται ό ωραιότερος των αγγέλων. Ο Εωσφόρος λέγει εν τη διάνοια αυτού. «Αναβήσομαι επάνω των νεφών, έσομαι όμοιος τω Υψίστω» (Ησαΐου 14,14). Το αμάρτημα τούτο είναι μέγα. Εξεδίωξε την επικρατούσαν ειρήνη των ουρανίων δυνάμεων. Σύγχυσης και αναταραχή. Τα αγγελικά ουράνια τάγματα διαχωρίζονται. Το μεν ένα μέρος παραμένει ασάλευτο στην αρετή. Επικρατεί σε αυτό ή ειρήνη. Το δε έτερον

ακολουθεί τον Εωσφόρο. Αποδέχεται τα υπερήφανα διανοήματα του. Θορυβείται, ταρασσεται, εκπίπτει εκ του ουρανού εις την γην.

«Πώς έπεσε εκ του ουρανού ό Εωσφόρος, ό πρωί ανατέλλων; Συνετρίβη εις την γην ό αποστέλλων προς πάντα τα έθνη;» (Ησαΐου 14,12) έπεσε ευθύς ως αστραπή. «Εθεώρουν τον σατανά ως αστραπή εκ του ουρανού πεσόντα» (Λουκ. 10,18).

Μέτωπο εχθρικό δημιουργήθηκε έκτοτε κατά του Θεού και του ανθρώπου. Επί κεφαλής όλων των δαιμόνων ευρίσκεται ως αρχηγός ό «γέρο διάβολος», ως αποκαλούν τον Εωσφόρο οι δαίμονες. Είναι ό ανώτερος όλων κατά «την δύναμιν, την εξουσία, την νοημοσύνη. Φέρει διάφορα ονόματα ό αντίδικος. Σατάν ή σατανάς (ήτοι εχθρός, αντίδικος, αντικείμενος), διάβολος, δηλαδή, ό διαβάλλων. Πονηρός, ό άρχων των δαιμόνων, ό άρχων της εξουσίας του αέρος. Βεελζεβούλ, αρχαίος όφης (ό πλανήσας την Εύα), δράκων» «Η Αγία Γραφή ομιλεί περί αυτού πλείστος όσας φορές και τον ονομάζει με εν από τα ονόματα ταύτα».

Εχθρός άσπονδος κατά του Θεού και του ανθρώπου παραμένει έκτοτε ό διάβολος. Το μίσος του κατά του ανθρώπου, δεν περιγράφεται. «Εάν με άφηνε, λέγει, (εννοεί τον Θεόν) μόνον ένα λεπτό της ώρας ελεύθερον θα εξαφάνιζα ολόκληρο τον πλανήτη της γης».

Μετεβλήθη ή δημιουργήθηκε ο διάβολος;

Εις το ερώτημα τούτο υπάρχει Σύγχυσης. Ως εκ τούτου ή απάντησης δεν υπάρχει εκτός της Αγίας Γραφής. Ο ορθολογισμός, ό υλισμός, ή απιστία, ή αθεΐα και είτι έτερον σύστημα και θεωρία δίδουν διαφόρους απαντήσεις. Ημείς όμως την απάντηση έχομεν εκ της πηγής της αληθείας, δηλαδή, εκ του λόγου του Θεού. Η Αγία Γραφή, οί πατέρες και ή δογματική διδασκαλία της Εκκλησίας παρουσιάζουν την ύπαρξιν των πονηρών πνευμάτων και ότι «ταύτα επλάσθησαν εν αρχή ως και οι λοιποί άγγελοι αγαθοί». Ο διάβολος ήτο αγαθός άγγελος και πάντα τα πονηρά πνεύματα.

«Εξέπεσαν δε εκ του αρχικού ύψους
αυτών υπερηφανευθέντες».

Πώς πλανήθη ό άνθρωπος από τον
διάβολο; Ή πτώσης του διαβόλου είχε
συνέπεια και ως προς τον άνθρωπον. Ό
πειπτωκός και πονηρός πλέον Εωσφόρος
«συνέλαβε το σχέδιο της παραπλανήσεως
του ανθρώπου.

Ή όλη εικόνα του διαβόλου αποκλείει να
δημιουργήθηκε υπό του Θεού ως κακός.
Αντιθέτως, όταν δημιουργήθηκε,
περιεκοσμήθη υπό αγιότητας από τον
Θεόν. Πλην όμως εγένοντο οί πρώην
αγαθοί άγγελοι «επινοηταί του κάκου και
διέστρεψαν εαυτούς ανεπανορθώτως και
ούτω κατέστησαν πηγή και ζώσα αρχή
του κάκου».

Επιβουλεύονται έκτοτε την σωτηρίαν του
ανθρώπου. Δεν δύνανται όμως να
κατανικήσουν και να αφανίσουν τον
άνθρωπον. «Διότι ή δύναμις του διαβόλου
είναι περιορισμένη και παρά πάντα "τον
θύμο", αυτού "μείζων ό εν ημίν" Κύριος ή
"ό εν τω κοσμώ" διάβολος, ό γεννηθείς δε
εκ του Θεού τηρεί εαυτόν και ό πονηρός
ούχ άπτεται αυτού» (Α' Ίωάν. 3,8. Ίούδ.
6. Β' Πέτρ. 2,4. Α' Τιμ. 3,6. Έφεσ. 2,2. Α'
Ίωάν. 3,12-13. Β' Κορινθ. 2,10. Α' Πέτρ.
5,8. Β' Κορ. 4,4. Αποκ. 20,10 Ιακώβ. 4,7.
Αποκ. 12,11 Α' Ίωάν. 4,4 και 5,18).

Την άρνηση της υπάρξεως του διαβόλου
«των νεωτέρων θεολογούντων»
απορρίπτει δια των λόγων του ό
Απόστολος και Θεολόγος Ιωάννης: «εις
τούτο εμφανερώθη ό Υιός του Θεού, ίνα
λύση τα έργα του διαβόλου» (Α' Ίωάν.
3,8). Δεν θα Υπήρχε ανάγκη να έλθει εις
τον κόσμον ό Υιός του Θεού εάν ό
διάβολος δεν είχε δημιουργήσει
αμαρτωλά έργα εις βάρος του ανθρώπου.

Ή πτώσης των δαιμόνων και ή μεταβολή
αυτών από αγαθών πνευμάτων εις
πονηρά πνεύματα είναι «φρόνημα
καθολικό και ομόφωνο πάντων των
πατέρων και Εκκλησιαστικών
συγγραφέων». Καθ' ότι οι δαίμονες
δημιουργήθησαν υπό του Θεού «ουκ εν τη
κατασκευή έχοντες το ακάθαρτο», «ουδέ
φύσει πονηροί γεγονότες, άλλ' αγαθοί
όντες και έπ' αγαθώ γενόμενοι και

μηδόλως εν εαυτοίς παρά του δημιουργού
κακίας εσχηκότες ίχνης», «αυθαίρετον
όμως εν τούτω έχοντες την ζωήν και έπ'
αυτοίς κειμένη την έξουσίαν ή παραμένει
εν τω Θεώ ή αλλοτριωθήναι του αγαθού»
ουκ «έμειναν εν οίς αυτούς εποίησε και
διέταξεν ό Θεός, άλλ' ενύβρισαν»
«εκπεσόντες των ουρανών» (Ιδε Δογμ. Π.
ΤΡΕΜΠΕΛΑ σελ. 443 Τόμ. Α').

Τα πονηρά πνεύματα έχουν την
δυνατότητα να παρενοχλούν τους
ανθρώπους όχι μόνον έξωθεν
υποβάλλοντας εις αυτούς μύριους
αισχρούς λογισμούς αλλά και να
εισέρχονται και να διεισδύουν εντός
αυτών. Έχουν ακόμη την δυνατότητα να
αναμειγνύουν τας πονηρίας αυτών εις τα
έργα εκείνων, που ως υπηρέται του Θεού
υπηρετούν το θεϊκό σχέδιο επί της γης.
Αγωνίζονται δε παντοιοτρόπως, όπως
παραπλανήσουν αυτούς και τους
παρασύρουν εις την απώλεια και τον
αιώνιο θάνατο.

Γενικώς εργάζονται μετά μανίας
εναντίον των ευσεβών και πιστών
ανθρώπων. Μετέρχονται πάσα δολιότητα,
πάσα πανουργία, πάσα μέθοδο και πάσα
κακίαν, δια να παραπλανήσουν τους
ανθρώπους και να τους περιπλέξουν εις
αφάνταστους περιπέτειας.

Οι δαίμονες δεν είναι τυφλά και αλόγα
όντα. Δεν είναι ανύπαρκτοι ή ζωώδεις
υπάρξεις. Είναι πνεύματα λογικά,
οντότητες με πανουργία αφάνταστο. Δια
τούτο βλέπομε να ομιλούν, να απαντούν
εις τας ερωτήσεις, να παρακαλούν, να
ζητούν και να ικετεύουν όπως μη
απέλθουν πρόωρος εις την άβυσσο της
κολάσεως. Τους βλέπουμε ακόμη να
υποτάσσονται, να φοβούνται, να τρέμουν,
να χρησιμοποιούν το ανθρώπινο σώμα
όπου εισέρχονται και κατοικούν δια να
ομιλούν δια μέσω αυτού, να
εκδηλώνονται ποικιλοτρόπως και να
κάνουν σατανικά θαύματα. Υποκρίνονται
δε και υποδύονται άλλοτε τον ρόλο του
άρρενος και άλλοτε τον ρόλο του θήλεως,
όπως χαρακτηριστικώς επισημαίνει ό Μ.
Βασίλειος όταν λέγει: «Φοβήθητι, φύγε,
δραπέτευσαν, αναχώρησαν δαιμόνιον
ακάθαρτων... ή ως άρσεν, ή ως θήλυ...»

("Ιδε Έξορκ. Μ. Βασιλ.).

Ο αρχέκακος διάβολος, ως θα είπωμεν λεπτομερέστερων εις την συνέχεια, δεν διακρίνεται ευκόλως, όταν εισέλθη εις τον άνθρωπο. Εμφανίζεται κατ' αρχάς ως μία μικρά ασθένεια, ή οποία συν τω χρόνω αυξάνεται και παραμένει απροσδιόριστος. Ολίγον δε κατ' ολίγον από φυσιολογική ασθένεια, που εθεωρείτο κατ' αρχάς, εμφανίζεται ετέρα δύναμις εντός του οργανισμού του ανθρώπου, που τον κατευθύνει εις πράξεις αποστροφής και αφανισμού. Είναι δε ικανά τα πονηρά πνεύματα να κάνουν τοιαύτην κατοχή εις τον ανθρώπινο οργανισμό και να ενισχύονται με περισσότερος δυνάμεις καταλήψεως του ανθρώπου με χιλιάδας δαιμόνων. Η λεγεώνα, που κατοικούσε εις τον δαιμονισμένο των Γαδαρηνών, είναι ενδεικτική. Έχομε περιπτώσεις, που αντί της μιας λεγεώνας υπάρχουν δύο και τρεις λεγεώνες δαιμονίων εντός του ανθρώπου.

Ολόκληρος ό οργανισμός του ανθρώπου καταλαμβάνεται υπό των δαιμόνων. Άπτονται τότε του νευρικού συστήματος. Του αίματος, των σπονδύλων, των φλεβών, των αρθρώσεων, των οφθαλμών, των αρτηριών, των ονύχων, των τριχών της κεφαλής.

Ίσως πάσα νευρική διαταραχή να είναι έργο επιδράσεως του διαβόλου επί του ανθρωπίνου οργανισμού. Είναι «ό απτόμενος των νεύρων και των αρτηριών» ως επισημαίνεται χαρακτηριστικώς υπό των ευχών της Εκκλησίας.

Παρατηρούνται περιπτώσεις ασθενών, που εκδηλώνουν παντελή άρνηση οιασδήποτε κινήσεως. Αρνούνται να αναπτύξουν και την παραμικρά πρωτοβουλία. Τονίζομε ιδιαιτέρως εκ πείρας, ότι αι περιπτώσεις δαιμονισμού, ως επί το πλείστον, έχουν ως αίτια την αμαρτία. Η αμαρτία συνοδεύεται πάντοτε από την πλάνη, το ψεύδος και την εν γένει απομάκρυνση του ανθρώπου από τον Θεόν.

Δεν είναι εύκολος ή απελευθέρωση από τους όνυχας ενός τοιούτου ασπόνδου

εχθρού, ως είναι ό διάβολος. όταν λαβή
έξουσίαν διότι άνευ της αδείας του Θεού
ούτε εισέρχεται εις τον άνθρωπο ούτε
εξέρχεται από αυτόν, και εισέλθει εις τον
ανθρώπινο οργανισμό ό διάβολος λόγω
της αμαρτίας, δεν είναι εύκολος ή
εκδίωξης αυτού. Τα βάσανα της
κολάσεως, το πυρ το αιώνιο, το σκότος το
εξώτερον και το ψηλαφητό δεν υπάρχουν
εις την γη. Δια τον σκοπό τούτον
επαναπαύεται ό διάβολος εις τον
άνθρωπο. Τον κατατρώγει ολίγον κατ'
ολίγον έως να καταλάβει την ψυχή του.
Παραχωρείται δε ή αδεία εις τον διάβολο
να εισέλθει εις τον άνθρωπο δια
παιδαγωγικούς κυρίως λόγους. Δια της
δοκιμασίας αυτής ό άνθρωπος πλησιάζει
τον Θεόν. Αναγκάζεται δια της
δοκιμασίας να κατασπασθή την
προσευχήν, την νηστεία, τον
εκκλησιασμό, την μελέτη της Αγίας
Γραφής και των Ιερών βιβλίων. Έργον το
όποιον ουδέποτε θα επιχειρούσε εάν ό
διάβολος δεν καταπίεζε την ζωή του.

Τας μεθόδους του διαβόλου έχομε
παρακολουθήσει εις μέγα πλήθος
περιπτώσεων. Αναρίθμητοι είναι αϊ
παγίδες του προκειμένου να κυριάρχηση
επί του ανθρώπου. Διαθέτει πείρα
χιλιετιών και είναι ό παμπόνηρος
πρόθυμος να ειπεί 999 αληθείας, δια να
αναμίξει με αυτές ένα ψεύδος και να
γίνει πιστευτός.

Αυτό το ψευδός είναι δυνατόν να
κατακρημνίσει πάσα προηγούμενη
αλήθεια. Αλλάζει δε ό παμπόνηρος
διαρκώς μορφές. Τώρα γίνεται φίλος και
σύμμαχος του αντιπάλου του. Μετ'
ολίγον εχθρός και επίβουλος αυτού. Τώρα
επαινεί και εντός ολίγου δυσφημεί. Την
μίαν στιγμήν ανυψώνει και εντός ολίγων
δευτερολέπτων καταβιβάζει τον αντίπαλο
του έως του Άδου. Την αγιότητα με την
οποίαν στεφανώνει τον αντίπαλο και
μαχόμενο εναντίον του μετ' ολίγον
μεταβάλλει εις απόγνωσιν και ειρωνεία
αφάνταστο.

Εάν στην προσπάθεια του, ό διάβολος, να
κατακρημνίσει τον αντίπαλο του στην
απώλεια πετύχει του σκοπού του, τότε το
ψευδός που απεδέχθη ό καταπολεμών

αυτόν μεταβάλλεται εις όλεθρο και καταστροφή. Ο διάβολος εις πλείστας περιπτώσεις έχει επιτυχία. Ἡ μεγαλύτερα επιτυχία του διαβόλου, διάσπαρτος εις τους περισσότερους ανθρώπους, είναι ἡ βεβαιότης που κατόρθωσε να ενσπείρει εις τας ψυχὰς των, ὅτι δεν υπάρχει.

Τότε ἡ επιτυχία του διαβόλου είναι εξασφαλισμένη ἀνευ ἀμφιβολίας. Αὐτὴν τὴν επιτυχία του διαβόλου ἀνατρέπει πλήρως καὶ ἐκ τοῦ ἀσφαλούς το φῶς τοῦ Ευαγγελίου. Ἡ ἀλήθεια περὶ τῆς υπάρξεως τοῦ διαβόλου ἀποκαλύπτεται πλήρως ὑπὸ τοῦ Ευαγγελίου. Αὐτὴ ἡ Ευαγγελικὴ ἀλήθεια, τὸ φῶς τῆς Ἀγίας Γραφῆς, τὰ θεόπνευστα λόγια, αὐτὰ προφυλάττουν τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τοῦ διαβόλου. Διὰ τῆς μελέτης τῆς Ἀγίας Γραφῆς, ὁ ἄνθρωπος ἀποφεύγει τὰς παγίδας τοῦ διαβόλου.

«Λέγει ὁ Χρυσόστομος ὅτι στο σπῖτι ἐκεῖνο ὅπου εἶναι Ευαγγέλιον ἐκεῖ δεν εμβαίνει ὁ διάβολος. «Εἰ γὰρ ἐν οἰκίᾳ ἐνθα ἂν Ευαγγέλιο ἢ κείμενον, οὐ τολμήσει προσελθεῖν ὁ διάβολος πολλῶ μάλλον ψυχῆς νοήματα τοιαύτα περιφερούσης οὐχ ἀψεται ποτέ, οὐδέ ἐπιβήσεται δαίμων οὐχ ἀμαρτίας φύσις» (Ὁμιλ. 32, εἰς τὸ κατὰ Ἰωάν.). οἱ δὲ παλαιοὶ Χριστιανοί, εἶχον καὶ ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ τοὺς κρεμασμένα μικρὰ αγία Ευαγγέλια εἰς προφύλαξιν τοὺς καὶ μάλιστα αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά, ὡς μαρτυρεῖ ὁ αὐτός Χρυσόστομος» (Ἰδε Χρηστοθήθεια τῶν Χριστιανῶν Ν. Ἀγιορ. σελ. 228-229).

Εἶναι φανερό, ὅτι ὁ διάβολος οὐδέποτε οπισθοχωρεῖ εἰμὴ μόνον ἐν τῷ ὀνόματι ἸΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, εἰς τὸ ὅποιον «πάν γόνυ κάμπτει ἐπουρανίων καὶ ἐπγείων καὶ καταχθόνιων». Τὸ ὄνομα, τὸ ὑπὲρ πάν ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ ἀποτελεῖ ἀκατανίκητο δύναμιν κατὰ τοῦ διαβόλου. Εἶναι ἄξιον ἰδιαιτέρας προσοχῆς ἡ παρατήρησης τοῦ ἁγίου Ἰουστίνου καὶ μάρτυρος, ὁ ὅποιος ἐπιγραμματικὸς ἀναφέρει «ὅτι ἀναρίθμητοι δαιμονιζόμενοι ἀνά τὸν κόσμον ὁλόκληρο θεραπεύθησαν ἀπὸ Χριστιανούς, οἱ ὅποιοι ἐξώρκιζον ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ...». τοῦτο μετὰ μεγάλης χαρᾶς ἀνέφεραν οἱ

μαθηταί, όταν επέστρεψαν εκ της περιοδείας των, που απεστάλησαν υπό του Κυρίου. «Κύριε, και τα δαιμόνια υποτάσσονται ημίν εν τω ονόματι Σου».

Φάρμακο απολυτρώσεως εκ της καταδυναστείας του διαβόλου είναι ή πίστης εις τον σταυρικό θάνατον του Χριστού και το θεϊκό Του Αίμα, που εχύθη επί του Γολγοθά. Με το μέγα τούτο εφόδιο, όταν ό άνθρωπος χρησιμοποιήση την θέλησίν του και αντισταθεί στον διάβολο, κατά την αποστολική επιταγήν «αντίστητε τω διαβόλω και φεύξεται άφ' ημών» (Ιάκωβο. 4,7), απελευθερώνεται από τα δεσμά του.

«Ό Θεός δεν ενεργεί εις τον άνθρωπο άνευ της συγκαταθέσεώς του. ούτε υποκαθιστά την θέλησίν του και την συγκατάθεση του δια της θεϊκής Του ενεργείας». Ό Θεός συμμαχεί μετά του ανθρώπου και γίνεται συνεπίκουρος και συνεργάτης του κατά του διαβόλου, όταν ό άνθρωπος τον επικαλεσθεί και ζήτηση την βοήθειάν Του. Ό Θεός δεν θαυματουργεί άνευ της συγκαταθέσεώς του ανθρώπου. Αναγνωρίζει ό Θεός, ότι είναι αδύνατος ό άνθρωπος και συγκαταβαίνει. Δηλαδή, κατέρχεται από τους ουρανούς εις βοήθειαν του ανθρώπου καθ' ότι ό άνθρωπος αδυνατεί να ανέλθει εις τους ουρανούς. Παραμένει εις μίαν απόσταση άνωθεν και αναμένει τον άνθρωπο να ανέλθει, δια της πίστεως του και της απολύτου εμπιστοσύνης του εις τον Θεόν. Τότε, ανερχομένου του ανθρώπου και συγκαταβαίνοντας του Θεού ενώνεται ή πίστης με την χάριν του Θεού και αμέσως επιτελείται το θαύμα.

Ακατανίκητο επίσης φάρμακο κατά του Διαβόλου παραμένει πάντοτε ή συνταγή που εδόθη απ' ευθείας υπό του μόνου ιατρού των ψυχών και των σωμάτων. Ό Θεός διαβεβαίωσε τους μαθητάς Του, ότι το γένος τούτο του διαβόλου «εν ούδενί εξέρχεται ειμή εν προσευχή και νηστεία», που συνοδεύονται δια της ακλόνητου πίστεως.

Έχομε δύο ειδών προσευχάς, τας οποίας εάν δεν χρησιμοποιήσει ό πάσχων υπό των πονηρών πνευμάτων, δεν

απελευθερώνεται.

Είναι

α) ή ατομική ή προσωπική προσευχή, που ολοκληρώνεται με την λεγόμενη προσωπική προσπάθεια και

β) ή προσευχή της Εκκλησίας.

Δια τον σκοπό αυτόν, ή Εκκλησία οφείλει να ανάπτυξη όλη την δύναμίν της, που της εδόθη πλουσίως υπό του Θεού εις τον τομέα τούτον. Έχει υποχρέωση. Και είναι μέγα το αμάρτημα της αρνήσεώς της, να μη βοηθάει δηλαδή και να μη συμπαράσχει μετά των ασθενών προσώπων, που δοκιμάζονται φρικτώς από την κυριαρχία των ακαθάρτων πνευμάτων.

Ή Άρνησης ό φόβος ή κόπωση ή αδιαφορία καταδικάζονται από τον δικαιοκρίτη Θεό. Δεν επιτρέπεται ό στρατιώτης του Μεγάλου Βασιλέως, που έλαβε ως Ακατανίκητο όπλον την χάριν της ιεροσύνης, να βλέπει τον παμπόνηρο εχθρό της Εκκλησίας του Χριστού και να οπισθοχωρεί ή να παραδίδει τα όπλα. Ο διάβολος μόνον απειλεί. Ουδέποτε καταβάλλει τον στρατιώτη του Χριστού, όταν ό στρατιώτης ενός τοιούτου αοράτου και σημαντικού πολέμου είναι αποφασισμένος να πολεμήσει.

Εκείνος, που πιστεύει εις την παντοδυναμία του Θεού, ουδέποτε καταβάλλεται υπό του εχθρού. Διότι «ό Θεός της ειρήνης συντρίψει τον σατανά υπό τους πόδας ημών εν τάχει» (Ρωμ. 16,20). Οι σκοτεινές δυνάμεις δεν είναι εις θέση να καταβάλουν το θάρρος και την τόλμη εκείνου, που πιστεύει στην παντοδυναμία του Θεού. Διότι έχει σύμμαχο, υπερασπιστή και βοηθό και σκεπαστή τον παντοδύναμο Θεόν, «και πεποιθώς έπ' Αύτω τροπούται τούτον», κατανικά δηλαδή ολοσχερώς τον διάβολο.

ΚΑΙ ΟΙ ΔΑΙΜΟΝΕΣ ΟΜΟΛΟΓΟΥΝ

(Συγκλονιστικές μαρτυρίες από το αντίθετο στρατόπεδο).

Μόλις ανοίξουν τα βιβλία μας

(Σολομωνική και αλλά με μαγείας και επικλήσεις δαιμονίων) εμείς είμεθα παρόντες.

- Όλους τους άλλους αιτιώνται, ουδέποτε όμως εμένα υποπτεύονται. Όλοι οι άλλοι είναι αιτία, και έμενα που είμαι ή πραγματική αιτία, ούτε με αναφέρουν, και εγώ κάνω ανενόχλητος τη δουλειά μου.

- Πώς θα εμφανισθώ εις τον αρχηγό μου και να ειπώ ότι απέτυχα; Προτιμώ να με κτυπά και να με παιδεύει εδώ ό Θεός σου, παρά να πέσω στα χέρια του αρχηγού μου.

- Ούτε εισέρχομαι ούτε εξέρχομαι μόνος μου από τον άνθρωπο. Εάν

ΕΚΕΙΝΟΣ, δεν μου επιτρέψει, ουδεμία κίνηση δύναμαι να κάνω μόνος μου. Έχει το σχέδιο του και με κρατά να σας παιδεύω. Με τα ιδικά μας κλωτσοκοπήματα έρχεσθε κοντά του. Προτιμά να υποφέρετε εδώ ολίγον χρόνον, για να μη παιδεύεσθε αιώνια, μαζί μας. Μόνον όταν βεβαιωθεί, ότι δεν θα τον αποχωρισθείτε, τότε μας διώχνει.

Οι δαίμονες προς αρχάριο μάγο:

- Μη φοβάσαι. Είσαι δικός μας. Αυτά που διαβάζεις, (διάβαζε «MIKY MAOYΣ») εμείς τα βάζομε στο μυαλό εκείνων, που τα τυπώνουν σε βιβλία. Αυτά τα συνεχή μαγικά, που δείχνουν οί τηλεοράσεις, τους μάγους και τις μάγισσες, εμείς τα υποδεικνύαμε, για να δαιμονίζουμε τα βρέφη και όσους τα βλέπουν...

- Όπως και όσα κι αν σου πω και σου περιγράψω, είναι αδύνατον να συλλαβής τι υποφέρομε, όταν αυτή ή φωτιά συναντηθεί με μας μέσα του (εννοεί ό δαίμονας το άρρωστο άτομο, που κοινωνεί των Άχραντων Μυστηρίων). Αν ανάψουν όλα τα πετρέλαια της Αραβίας και όλα τα πετρέλαια του κόσμου, δεν φθάνουν τη φωτιά, που μας κατακαίγει όταν κοινωνεί αυτός... (δηλαδή ό ασθενής).

- «Δεν θέλω να κινείται ούτε μία ανθρωπινή σκιά επάνω εις τον πλανήτη

της γης», λέγει αφρίζων ό διάβολος με απερίγραπτο κακία.

- Κάνω τόσον όμορφα την κάθε μου ενέργεια, που είναι αδύνατον να με ανακαλύψεις, πότε και πώς ενεργώ.

- Σάς υπόσχεται ΕΚΕΙΝΟΣ τον Παράδεισον και δεν τον ακολουθείτε. Σας υπόσχομαι εγώ την Κόλασιν και Όλοι έρχεσθε μαζί μου.

- Εγώ κάνω ακατάπαυστα το καθήκον μου και σας πολεμώ.

Εσείς κάνετε το καθήκον σας να με καταπολεμείτε Όπως εγώ σας καταπολεμώ;

- Το όνομα μου είναι διάβολος. Αυτό σημαίνει, ότι τίποτε άλλο δεν μπορώ να κάνω, ειμή μόνον να διαβάλλω. Δεν αναγκάζω κανένα. Εσείς διατί έρχεσθε μόνοι σας σε μένα;

ΟΜΙΛΟΥΝ ΟΙ ΔΑΙΜΟΝΕΣ

Εις το κεφάλαιο τούτο έχομε ως παραδείγματα τους μεγάλους ασκητές της Εκκλησίας μας. Ό μέγας Αντώνιος μάχεται κατά των δαιμόνων και δεν παραλείπει να μνημονεύει και να εξιστορεί τις παγίδας των δια την συμμόρφωση και ψυχική ωφέλεια των πιστών. Εις την συνέχεια όλοι οί ασκητικοί πατέρες αναφέρουν, τι οι δαίμονες ομολογούσαν, όταν καταπιέζονταν είτε δια να παρασύρουν εις την πλάνη τους πολεμούντας αυτούς είτε δια να προκαλέσουν εντυπώσεις.

Ημείς πιστεύομεν, ότι ό διάβολος είναι ψεύστης και πηγή του ψεύδους και πατήρ του ψεύδους. Γνωρίζομεν, ότι ό ψεύστης και παμπόνηρος πολλές φορές λέγει την αλήθεια, δια να παρασύρει τους ακούγοντας εις το ψεύδος του. «ου γαρ αυτού τα νοήματα αγνοούμε» (Β' Κορ. 2, 11).

Από αυτές τας αληθείας, τας οποίας εν τη πανουργία του λέγει ό διάβολος, θα παραθέσωμεν ωρισμένας πιστεύοντας, ότι θα βοηθηθούν τους αναγνώστες.

ΠΕΡΙ ΠΙΣΤΕΩΣ ομιλεί το πνεύμα το
ακάθαρτο.

- •• Εάν δεν πιστεύεις σε αυτό που
κρατάς, (εννοεί τον Τίμιον Σταυρόν),
ούτε φοβούμαι ούτε υπολογίζω τίποτε.
Και αν ακόμη φορτωθείς και Εκείνον, που
έχεις εκεί μέσα (εννοεί τον Εσταυρωμένο
που είναι εις το Ιερόν όπισθεν της Αγίας
Τραπέζης), πάλιν εγώ δεν φοβούμαι, αφού
δεν πιστεύεις τι βαστάζεις». Εξ αυτού
δυνάμεθα ημείς να είμεθα προσεκτικοί.
Εάν χωρίς πίστιν έχομεν τον σταυρόν
κρεμάμενο στο στήθος μας, εάν τον
κρατούμε μεγάλο ή μικρό στο χέρι μας,
εάν τυπώνωμεν το σημείο του σταυρού
επάνω μας - προ πάντων όσοι με
ταχύτητα και με βιασύνη, απρόσεκτα,
χωρίς καν να είναι το σημείον του
σταυρού — ό διάβολος δεν φεύγει.
Μάλλον έρχεται καταγελών και εμπαίζων
ημάς.

Περί της δυνάμεις των αγίων ΕΙΚΟΝΩΝ.

- Οποιαδήποτε εικόνα, είτε μικρή είναι
είτε μεγάλη, με καταδιώκει εάν την
πιστεύεις. Εάν όχι, δεν φοβούμαι και δεν
τρομάζω ομολογεί όφισ ό κακούργος.

Μην αναμένεις, αγαπητέ αναγνώστα, να
εύρης την τάδε ή την τάδε εικόνα, δια να
προσευχηθείς. Όσον μικρή και ασήμαντη
— όπως νομίζομε — και αν είναι
οποιαδήποτε εικόνα, οποιουδήποτε αγίου
θαυματουργεί και εκδιώκει τούς
δαίμονας. Αρκεί εσύ και εγώ να έχομε
πίστιν, ακράδαντων πίστιν.

ΠΕΡΙ ΠΡΟΣΕΥΧΗΣ

«Δεν φοβούμαι και δεν αποχωρώ με την
παπαγαλία σας. Εγώ φοβούμαι και τρέμω
τη προσευχήν, που βγαίνει από καρδιά
γεμάτη δάκρυα. Διαφορετικά εγώ γελώ
και σας κοροϊδεύω. Το όπλο, που τρέμω,
είναι ή προσευχή μετά δακρύων».

Η προσευχή, που γίνεται απλώς με το
στόμα, ουδέποτε στοιχίζει στον δαίμονα.
Ή προσευχή που γίνεται και πηγάζει από
την καρδίαν και συνοδεύεται με δάκρυα,
εισακούεται εις τον Θρόνον του Θεού και
κατακαίγει τους δαίμονας. Εκείνος, που

προσεύχεται συνεχώς, άλλοτε νοερός και άλλοτε κατά μόνας, δεν αφήνει έδαφος ελεύθερον να πλησίαση ό δαίμονας. Αυτό τονίζει ό Απ. Παύλος. (Α' Θεό. β, 17).

Περί της Θείας χάριτος και της ΣΚΕΠΗΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ.

-Εάν δεν σας έσκεπε την ώραν, που είσθε εις τον Θρόνων Του (εννοεί , τον θείου άμβωνα) και κηρύττεται τα λόγια Του, θα σας έκανα να σας περιγελά όλος ο κόσμος».

Πόση έχθρα έχει ό διάβολος εναντίον των ομιλούντων τον λόγον του Θεού, δεν δυνάμεθα να περιγράψομε. Ή θεία χάρις του Θεού, ή Πανάχραντος Θεοτόκος, οι άγιοι και οί άγγελοι περιφρουρούν και διαφυλάττουν την ώραν του θείου κηρύγματος τον κήρυκα του θείου λόγου. Γι' αυτό αφρίζει και τρίζει τους οδόντας του ό διάβολος, διότι δεν έχει την δύναμη να πλησίαση. Προ πάντων τούτων, δια να έχει πλούσια την Θείαν σκέπην ό ιεροκήρυκας χρειάζεται να είναι ταπεινός και προετοιμασμένος. Τότε έχει επιτυχία εις το έργον του προς δόξα Θεού.

Περί των σατανικών βιβλίων της ΜΑΓΕΙΑΣ

«Μόλις ανοίξουν τα βιβλία μας, είμεθα παρόντες».

Βιβλία δικά του ό διάβολος εννοεί κάθε σατανικό βιβλίο, που χρησιμοποιούν οί μάγοι, δια να προσκαλούν εις βοήθειάν των τους δαίμονας. Την πρώτη θέση κατέχει το βιβλίο, που λέγεται «Σολομωνική». Η συγγραφή του βιβλίου τούτου απεδόθη εις τον Σολομώντα. Τούτο όμως είναι παντελώς αβάσιμο και αστήρικτο. Μάλλον οι μάγοι, δια να επιτύχουν την διάδοση του, επαινούσα και απέδωσαν την συγγραφή του βιβλίου τούτου εις τον Σολομώντα. Σύγχρονος τρόπος μεταδόσεως της μαγείας είναι ή ΜΑΓΕΙΑ της Τηλεοράσεως με διαβολικά καθαρώς κινούμενα σχέδια με ονομασία ό ΜΑΓΟΣ ή ή ΜΑΓΙΣΣΑ και «ΜΙΚΥ ΜΑΟΥΣ».

Τα ίδια σχέδια υπάρχουν αποτυπωμένα εις ειδικά βιβλία. Πολλά μικρά παιδιά

έφθασαν δαιμονισμένα εις την Εκκλησία
εξ αυτών των πηγών. Είναι καθάρη και
εξακριβωμένη παγίδα του διαβόλου, δια
να δαιμονίζει τα παιδιά! Ας προσέξουν οι
γονείς.

Εμείς τα βάζουμε — λένουν οί δαίμονες,
δια να σας κάνουμε δικούς μας».

Περί των ΠΑΓΙΔΩΝ του διαβόλου.

- « Όλους τους άλλους αιτιώνται, εις
κάθε των πρόβλημα, ουδέποτε όμως
υποπτεύονται εμένα. Όλοι οι άλλοι είναι
ή αιτία των προβλημάτων, που
δημιουργούνται και εμένα, που τα
δημιουργώ, που είμαι ή πραγματική αιτία,
ούτε με αναφέρουν».

Εάν δώσωμεν λίγη προσοχήν θα
αντιληφθούμε ότι στην ζωήν μας. μας
πταίνουν όλοι οι άλλοι. Εις την
πραγματικότητα όμως οί άλλοι γίνονται
όργανα του διαβόλου. Όπισθεν κάθε
αιτίας των πρόβλημα των, που
δημιουργούνται είναι ό διάβολος, που
ενεργεί. Αυτόν προ πάντων να
καταπολεμούμε και όχι τα αποτελέσματα.
Την ρίζαν, όχι τους κλάδους. Αιτία
παντός κακού και πάσης πονηράς
πράξεως είναι πάντοτε ό μισόκαλος
διάβολος.

Περί της ΚΑΚΙΑΣ του διαβόλου.

-Είναι διαφορετικό να με βλέπεις να
βασανίζω άλλους από του να μου
επιστρέψει να έλθω και να βασανίζω
εσένα».

Πόσοι και πόσοι εις τα άσυλα και τας
νευρολογικός κλινικός βασανίζονται υπό
του δαίμονος! Πόσοι και πόσοι από τας
μαγείας και την κακίαν των μάγων και
των φθονερών ανθρώπων βασανίζονται
και υποφέρουν! Και ημείς, που βλέπομεν
αυτούς να πάσχουν, άλλοτε λέγομεν, ότι
είναι σκηνοθετημένες πλάνες, άλλοτε ότι
είναι ένα μεγάλο ψεύδος, και άλλοτε ότι
γίνονται από σκοπού, δια να
προκαλέσουν οί πάσχοντες την
περιέργεια των αφελών... Ό διάβολος
όμως δεν είναι αστείων πείραμα ή αιτία
γέλωτος. Μόνον όσοι υπέφεραν και όσοι
υποφέρουν γνωρίζουν τι θα ειπεί

διάβολος. Ημεείς ας προσευχώμεθα δια τους αδελφούς μας και ας παρακαλούμε τον Θεόν, να μην επιτρέψει εις ημάς μίαν τοιαύτην δοκιμασία.

Ο Εωσφόρος κατατυραννάει τούς δαίμονας.

- «Πώς θα εμφανισθώ εις τον αρχηγό μου και να ειπώ ότι απέτυχα; Προτιμώ να με κτυπά εδώ ό δικός σου (εννοεί την ουράνιον τιμωρία που υφίσταται), παρά να πέσω εις τα χέρια του αρχηγού μου».

Εκ της διαβολικής αυτής ομολογίας φαίνεται ή κακία μεταξύ των δαιμόνων Η απέραντος αγάπη των αγγέλων του ουρανού έχει αντίθετο την κακία και την εκδίκησιν των δαιμόνων. Την άκρα αγάπη, που τρέφει ό Θεός προς τους αγγέλους την άκρα κακίαν και εκδίκησιν, που τρέφει ό Εωσφόρος προς τους δαίμονας. Θεέ μου, απάλλαξε μας της κακίας του διαβόλου και της αιωνίου κολάσεως.

Περί της ΠΤΩΣΕΩΣ των πιστών.

Εγώ κατεξευτέλισα και έρριψα γρανίτες και θα γνωρίσεις εσύ ποτέ τας πονηρίας μου;»

Μη ποτέ καυχηθεί άνθρωπος, ότι γνωρίζει τας παγίδας του διαβόλου «Ειμή ότι Κύριος ην εν ημίν, τίς ικανός σώος φυλαχθήναι, εκ του εχθρού άμα, και ανθρωποκτόνου;» Διαθέτει πείρα ό διάβολος δισεκατομμυρίων ετών. Από της ήμερος της πτώσεως του έως σήμεραν. Ημεείς;

Ή παγίδα της ΥΠΕΡΗΦΑΝΕΙΑΣ

Είσαι λέγει ό παμπόνηρος δαίμων, ό εκλεκτός του Θεού. Δι' αυτό σε εξέλεξε να μας πολεμάς. Είναι τόσο ευχαριστημένος ό Θεός σου, που σε καμαρώνει, γιατί είσαι ενώπιον Του δίκαιος...».

Χρησιμοποιεί ό διάβολος εις μεγάλον βαθμό την παγίδα της κολακείας και υπερηφάνειας. Και εν τη επιτυχία του, ό άνθρωπος αποκόπτεται από τον Θεόν. Χάνει την Θείαν χάριν. Και αποκτά την

αιώνιο κόλασιν . Ὁ Θεός «υπερηφάνους
αντιτάσσεται, ταπεινοίς δε δίδωσι
χάριν». (Ιακώβ. 4, 6) (Α' Πέτρ. 5, 5).

Άνευ του θελήματος του ΘΕΟΥ δεν
γίνεται ΤΙΠΟΤΕ.

-Ούτε εισέρχομαι ούτε εξέρχομαι μόνος
μου — λέγει ὁ πονηρός δαίμονας-.

Εάν ΕΚΕΙΝΟΣ δεν μου το επιτρέψει,
ουδεμία κίνηση μπορώ να κάνω μόνος
μου.

Έχει το σχέδιο Του και με κρατά να σας
παιδεύω. Με τα δικά μας
κλωτσοκοπήματα έρχεσθε κοντά Του. Γι'
αυτό μας επιτρέπει να σας παιδεύουμε.
Προτιμά να υποφέρετε εδώ ολίγον
χρόνον, για να μη παιδεύεσθε αιώνια
μαζί μας. Μόνον όταν βεβαιωθεί, ότι δεν
θα τον αποχωρισθείτε, τότε μας διώχνει.»

Χωρίς εμού ου δύνασθε ποιείν ουδέν». (Ιωάν. 15,5). Αυτή ή αλήθεια εφαρμόζεται
πλήρως στην, περίπτωση των
δοκιμαζόμενων υπό του διαβόλου. Ουδέ
χιλιοστόν του ανθρωπίνου οργανισμού
δύναται να εγγίση ὁ διάβολος, αν ὁ Θεός
δεν του επιτρέψει. Το Θαύμα επιτελείται
μόνον, όταν δια της δοκιμασίας ωρίμαση
ο άνθρωπος και αντιληφθεί πόσον
κακούργος είναι ὁ «διάβολος, που με
προθυμία, εργαζόμεθα εις τους
αμαρτωλούς αγρούς του. Η ειλικρινής
αγάπη προς τον Θεόν και ή νέκρωσις και
ειλικρινής απάρνησης της αμαρτίας
επιφέρει το θαύμα.

Ή αποστολή του διαβόλου και οι μάγοι.

- « Εσείς με καταδιώκετε — ομολογεί ὁ
κακούργος διάβολος — και εκείνοι
(εννοεί τους μάγους) με στέλλουν και με
ξαναστέλλουν, «κλωτσοσκούφι» με
κάνατε.

Τι θα γίνει εις το τέλος; Όταν διώχνεται
ὁ διάβολος με τη δύναμη της Εκκλησίας,
επιστρέφει μετά πολλής μανίας εις τους
μάγους, που τον διατάζουν να φέρει εις
πέρας την αποστολή του. Πόσοι και πόσοι
μάγοι, δεν εύρον ακαριαίων θάνατον,
όταν ὁ διάβολος επιστρέφων αφέθη
ελεύθερος από τον Θεόν να εκδικηθεί. Αν

ξέρανε οι μάγοι ότι ό διάβολος εκδικείται αυτούς τους ιδίους, ουδέποτε θα συμμαχούσαν με τον σατανά. Το δε φοβερότερο πάντων, δεν είναι ή πρόσκαιρη εκδίκηση, αλλά ή αιώνια κόλαση.

Σημειώνουν και ΚΑΤΑΓΡΑΦΟΥΝ ΟΙ ΔΑΙΜΟΝΕΣ

«Είμαι από πάνω σου και σε παρακολουθώ - λέει ό παμπόνηρος και μισόκαλος. Προσέχω τα μάτια σου, τη γλώσσα σου, τα έργα σου. Έχω μια πενάρα και καταγράφω λεπτομερώς την ημέρα, την ώραν, το δευτερόλεπτο, τα άτομα, , τον τόπον. Ότι καταγράψω, θα σου τα φανερώσω αν δεν προφθάσεις να τα σβήσεις» (Εννοεί, με το μέγα μυστήριο της εξομολογήσεως.)

Πόσοι δεν γνωρίζουν την άγρυπνο παρακολούθηση του διαβόλου! Παραμονεύει από ώραν εις ώραν να εύρη ευκαιρία να κερδίσει έδαφος. Ό φόβος και ό τρόμος πρέπει να κατέχουν την ζωήν μας δια να σωθώμεν. «Μετά φόβου και τρόμου την εαυτών σωτηρίαν κατεργάζεσθε» (Φίλιπ. 2, 12).Η εξομολόγηση πρέπει να είναι ζώσα και ενεργός, δια να εξαλείφει πάσα αμαρτία της ψυχής μας.

ΒΛΑΣΦΗΜΕ1 ό διάβολος εντός του Ιερού Ναού;

Όσον και αν τον βλασφημούμε εμείς, δεν μας υπολογίζει και δεν μας λαμβάνει υπ' όψιν. Όταν εσείς τον βλασφημείτε, τότε λυπείτε και τότε πονεί διά τας πληγάς, που του ανοίγετε».

Απαθής παραμένει ό Κύριος μας και Θεός μας, όταν ό διάβολος βλάσφημη το άγιον και υπερύμνητον Όνομα Του. Όπως κατά τον ίδιον τρόπον απαθής παραμένει και ή Πανάχραντος Παναγία μας και οί άγιοι άγγελοι και οί άγιοι της Εκκλησίας μας. Η λύπη και ό πόνος προξενείτε εις τον Θεόν και εις την Παναγίαν μας μόνον, όταν ημείς βλασφημούμε το ΥΠΕΡ ΠΑΝ ΟΝΟΜΑ του Θεού μας και των αγίων της Εκκλησίας μας.

-Πουθενά δεν βρίσκεται τόσο κοντά

Παράδεισος και κόλαση, όσο στην
Εκκλησία•.

Καθώς λέγει μία πιστή ψυχή, ή αγιότητα,
ή χαρά και ή ουρανια καθαριότητα. Και
δίπλα ή φοβερή αιχμαλωσία του
ανθρώπου στην αμαρτία, στη μανία της
κόλασης».

Ή ίδια πιστή ψυχή λέγει: όσο ιερότερος ό
χώρος, τόσο μεγαλύτερα τα βάσανα των
δαιμόνων, αλλά και τόσο πιο βαθιά ή
κάθαρση τους».

Ο διάβολος συνεργεί στην METANOIA;

«Με τα δικά μας κτυπήματα έρχεσθε σεις
εις την αγκάλη Του. Αν δεν είμεθα εμείς,
ποιός από σας θα ήρχετο εις την
Εκκλησία Του;».

Άθελα του ό παγκάκιστος συνεργεί εις
μετάνοιαν. Πλήθος ασθενών
παραδέχονται μετά δακρύων, ότι ή
δοκιμασία, που παρεχώρησεν ό Θεός να
υποστούν, εγένετο αιτία μετανοίας. Δια
αυτής γνωρίσαμεν και αγαπήσαμε τον
Θεον, ομολογούν.

-Εν θλίψει εμνήσθημέν Σου Κύριε». « Εν
ήμερα θλίψεώς μου τον Θεόν εξεζήτησα,
ταίς χερσί μου νυκτός εναντίον αυτού,
και ουκ ηπατήθην». (Ψαλμ. 76, 3».

ΑΞΙΩΣΕΙΣ του διαβόλου

Ομιλώντας το δαιμόνιο προς τον Θεόν
δια τον αμαρτωλό λέγει:

«Βλέπεις πόσον αγαπά εσένα και πόσον
αγαπά εμένα; Άρα δεν είναι με το δικό
σου μέρος, αλλά με το δικό μου. Τα έργα
του είναι έργα μου. Ουδεμία σχέση έχουν
με το ιδικό Σου θεϊκό θέλημα.

Οι αυθάδεις αυτές αξιώσεις του διαβόλου
έναντι του Θεού είναι αποτέλεσμα των
δικών μας πράξεων. Ο διάβολος είναι ό
κατήγορος μας προς τον Θεόν.

Από τον Θεόν ό διάβολος απαιτεί να του
παραχωρήσει άδεια καταλήψεως του
ανθρώπου, διότι τα έργα μας δεν είναι
του Θεού, αλλά του διαβόλου. Κύριε
σώσον ημάς.

«Κύριε μη, απόρριψης ημάς από του προσώπου Σου...». (Ψαλμ. 50, 13).

Ο λειτουργός του Θεού και οι ΜΑΓΟΙ.

—«Δι αυτούς, — λέγει το πονηρό δαιμόνιον — που τους Έχω εγώ και κάνουν τα μαγικά μου, να προσεύχεσαι πάντοτε και ουδέποτε να τους καταράσαι. Διότι αν για σας Εκείνη (εννοεί την Παναγία μας) κλαίει μίαν φοράν, δια τους μάγους κλαίει δύο φορές, διότι γνωρίζει που θα πάνε».

Το θλιβερό κατάντημα των μάγων δεν δύναται ανθρώπινος νους να το συλλαβή. Σύμβουλοι στο παρόντα κόσμον και σύμμαχοι και όργανα των μάγων είναι οι δαίμονες με ανταλλαγή την αιώνιο και αθάνατο ψυχήν του καθ' ενός, που μεταχειρίζεται την μαγεία. Πόσον, αλήθεια, πόσον πρέπει ό κάθε πιστός να προσεύχεται για αυτούς τους δυστυχείς ανθρώπους.

Όταν ό κύριος προσήχκετο δια τους σταυρωτάς Του έδωκε παράδειγμα προς μίμησιν εις ημάς. Όπως εκείνοι δεν γνώριζαν Τι έπρατταν και οι μάγοι «ουκ οίδασι Τι ποιούσι».

Οι απειλές του διαβόλου κατά του πολεμούντος αυτόν

«Τα έβαλες εναντίον ολοκλήρου της κολάσεως. Αλλά και εμείς δεν μένομεν ήσυχoi. Όπως μας καίγεις εδώ εις την γην καθημερινώς, έτσι σου καίομαι και εμείς το όνομά σου εις την κόλασιν».

Ο πολεμών τον διάβολο πρέπει να γνωρίζει, ότι απέναντι του υπάρχει ό διάβολος, εχθρός άόρατος, που έχει μόνον ένα σκοπό: Να εμβάλλει φόβον.

Κύριε δώσε μας την χάριν Σου, «ίνα ό φοβερός φοβηθεί και φυγή και ό φοβίζων και απειλών ημάς φοβούμενος φανή.»

Ή μυστηριώδης «ΣΥΝΥΠΑΡΕΗΣ» Θεού και διαβόλου

- «Όπως και όσα αν σου περιγράψω - ομολογεί το πνεύμα το ακάθαρτων -είναι

αδύνατον να συλλαβής Τι υποφέρομε
εμείς οι δαίμονες, όταν αυτή ή φωτιά
συναντηθεί με μας μέσα του». (Εννοεί ο
πονηρός διάβολος στον ασθενή και
οχλούμενον υπό των ακαθάρτων
πνευμάτων).

Αν ανάψουν όλα τα πετρέλαια της
οικουμένης και όλα τα πετρέλαια της
Αραβίας, δεν φθάνουν την φωτιά, που μας
κατακαίγει όταν κοινωνεί αυτός...»,
(εννοεί ο δαίμονας το δαιμονισμένο
άτομο).

Η μυστηριώδης «ΣΥΝΥΠΑΡΞΗΣ» του
Θεού μετά του διαβόλου μέσα εις τον
ασθενή είναι μέγα πρόβλημα. Ποία
σχέσης φωτός και σκότους; Θεού και
Βελίαρ; Και όμως! Παραδόξως ο
Πανάγαθος Θεός, εις τα περιστατικά
αυτά, εκδηλώνει την άμετρων ιδιότητα
της ΥΠΟΜΟΝΗΣ απέναντι του δαίμονος.
Όπως όταν ο άνθρωπος διαπράττει το
μεγαλύτερον έγκλημα της αμαρτίας. Και
τότε εφαρμόζεται δια τον αμαρτωλό
άνθρωπον ή Μακροθυμία του Θεού. Διότι
αποσκοπεί ο Θεός εις την σωτηρίαν του
ανθρώπου και όχι στην απώλειά του.

Στην περίπτωσιν του δαιμονισμένου
ανθρώπου, οποιοσδήποτε και αν είναι,
αναμένει την μετάνοιάν του. Και όταν ή
μετάνοια είναι ειλικρινής, τότε
εξαφανίζεται ο διάβολος.

Εάν ο Θεός εξεδίωκε αυτομάτως με την
μετάδοση της Θείας Κοινωνίας τον
διάβολο, έκαστος θα αμάρτανε
ασυστόλως και θα διελογίζετο:

»Και αν έλθει ο διάβολος μέσα μου, εγώ
θα κοινωνήσω και αμέσως θα φύγει!...».

Κατ' αυτόν τον τρόπον όμως ουδείς
δαιμονισμένος θα υπήρχε και θα
υπερεπερίσσειεν ή αμαρτία. Ο φόβος της
καταλήψεως υπό του διαβόλου είναι ένας
λόγος αποφυγής της αμαρτίας.

Η απερίγραπτος ΚΑΚΙΑ του διαβόλου
κατά του ανθρώπου.

- «Δεν θέλω να κινείτε ανθρωπινή σκιά
επί του πλανήτου της γης. Εάν με άφηνε -
συνεχίζει ο κακούργος δαίμονας - μόνον

ένα λεπτό της ώρας, θα καταπόντιζα ολόκληρη τη γη».

Ποίος δύναται να περιγράψει την κακία του διαβόλου κατά του ανθρώπου; Αυτήν την κακία του παγκάκιστου δαίμονος ουδέποτε την έλαβε υπ' όψιν ό κοσμικός άνθρωπος. Και το σημαντικότερον πάντων, ουδέποτε προσπαθεί να αποφυγή τα πονηρά και διαβολικά έργα.

Δώσε Κύριε, δώσε φώτιση στον κόσμο Σου. .

Η άμετρος ΠΟΝΗΡΙΑ του διαβόλου

-Κάνω τόσον όμορφα τη δουλειά μου, που είναι αδύνατον να με ανακαλύψεις πότε και πώς ενεργώ».

Η άμετρος πονηρία του διαβόλου δεν ανακαλύπτεται ευκόλως. Οτιδήποτε κακό, είναι του διαβόλου. Πόσον όμως κρύπτεται ό αυτουργός της πονηρίας, δεν υποπτεύεται ό άνθρωπος. Ουδέποτε ό ποιών το κακόν είναι μόνος του. Όπισθεν κάθε μιας πράξεως, που είναι αντίθετος των εντολών του Θεού, υποκρύπτεται ό μισόκαλος δαίμονας.

Τα ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ του διαβόλου.

- «Δεν φεύγω, όσο ξύλο και αν τρώγω.
"Έχω δικαιώματα», φωνάζει με κομπασμό και υπερηφάνεια ο διάβολος.

Όπως εις την περίπτωσιν των δαιμονισμένων στην χωρά των Γεργεσηνών χρησιμοποιεί, ό διάβολος, την γλώσσα της παρακλήσεως (Μάρκ. 5, 6-7) προς τον Κύριον, ούτω και τώρα. Γνωρίζει, ότι ό Θεός δεν θα τον ανεχθεί επί πολύ ακόμη, και προβαίνει εις παρακλήσεις και ικεσίας. Χρησιμοποιεί το όπλον της υποκρισίας. Οι υποκριτικές παρακλήσεις του επιμαρτυρούν την αδυναμία και την κακίαν του.

Η ανυποχώρητος ΕΠΙΜΟΝΗ του διαβόλου.

•Δεν υποκύπτω εύκολα όπως εσείς, λέγει με πολλήν ειρωνεία ό υπερήφανος δράκοντας. Εγώ μάχομαι με όλη μου την δύναμιν να κρατηθώ. Εκείνος, που θα

μείνει τελευταίος, εκείνος θα κερδίσει την μάχη ν».

Μη νομίσωμεν, ότι ό διάβολος υποχωρεί με την πρώτη μάχη. Είναι εις πολλές περιπτώσεις ανυποχώρητος. όταν προσέξομε πόση επιμονή έδειξε εναντίον του Κυρίου, στην έρημον τότε θα αντιληφθούμε το διαβολικό πείσμα. Άλλα θα υποχωρήσει καταντροπιασμένο το σκοτεινό δαιμόνιο όταν και ημείς επιμένουμε αντιτάσσοντας εις αυτό τας δυνάμεις μας, τας οποίας ενισχύει δια της χάριτος Του ό Θεός. Δεν πρέπει να υποχωρήσουμε ούτε να υποκύψουμε στις πανουργίας του διαβόλου. Το «άντίστητε τω διαβάλω•• δεν έχει την έννοια της ολιγόλεπτου μάχης. 'Αλλά της διαρκούς και πεισματώδους μάχης και τότε επέρχεται ή νίκη.

Ο διάβολος ΟΜΟΛΟΓΕΙ...

« Αν γνώριζα το κακόν, που θα μου έκανε, δεν θα τον σταύρωνα...».

Ο ΣΤΑΥΡΟΣ του Κυρίου. όπλον αήττητων. όπλον ακαταμάχητο. «Φρίττει γαρ και τρέμει - ό διάβολος - μη φέρων καθαράν αυτού την δύναμιν.» «Σταυρός ό φύλαξ πάσης της οικουμένης...» Συνεπώς, ό Σταυρός, ως Σύμβολο, ως Σχήμα, ως Τύπος, ως Ουσία, ως Νόημα Ζωής, κατέχει δεσπόζουσα θέσιν εν τη Εκκλησία και παντού εντοπίζεται». (Ιδε BIBLION «ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΣΤΑΥΡΟΒΟΥΝΙΟΥ» Επιμέλεια Αρχιμ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ Καθηγουμένου Ίερ. Μονής ΣΤΑΥΡΟΒΟΥΝΙΟΥ

Ο διάβολος ΕΙΡΩΝΕΥΕΤΑΙ...

- Σάς υπόσχεται ΕΚΕΙΝΟΣ τον Παράδεισον λέγει καταγελών ημάς, ό διάβολος, δια το κατάντημα μας - και δεν τον ακολουθείτε. Σάς υπόσχομαι εγώ την κόλασιν και όλοι έρχεσθε μαζί μου».

Τι είναι ΑΙΩΝΙΟΤΗΤΑ; Σε απασχόλησε ποτέ ή σκέψις; Ότι, όταν πεθάνεις, εμπρός σου εκτείνεται ένας ατελείωτος αιώνιος κόσμος; Εάν κερδίσωμεν την Βασιλείαν του Θεού, κερδίσαμε το πάν. Εάν όμως κολασθούμε, χάσαμε το πάν. «Τι γαρ ωφελήσει άνθρωπον εάν κερδίσει

τον κόσμον όλον, και ζημιωθεί την ψυχήν αυτού;» (Μάρκ. 8, 36).

Ο διάβολος ΔΕΝ ΠΑΥΕΙ να μας καταπολεμά.

— « Εγώ κάνω ακατάπαυστα το καθήκον μου και σας καταπολεμώ, λέγει ό κακούργος και άρχέκακος δαίμονας. Εσείς κάνετε το καθήκον σας να με καταπολεμείτε όπως εγώ σας καταπολεμώ;».

Ο διάβολος ημέρας τε και νυκτός καταπολεμεί τον κάθε άνθρωπο. Προ πάντων τους πιστούς. Καταστρώνει σχέδια την νύκτα, δια να τα εφαρμόσει την ημέρα. «Σκέπτομαι, σκέπτομαι, Τι άλλο να σου κάνω- λέγει ό διάβολος.

Αν γνωρίζαμε, Ότι εις κάθε βήμα της ζωής μας ό διάβολος παραμονεύει να μας προξενήσει κακόν, θα ήταν διαφορετική ή ζωή μας.

Το όνομα μου είναι ΔΙΑΒΟΛΟΣ...

- «Το όνομα μου είναι διάβολος, λέγει ό πανούργος δαίμονας. Αυτό σημαίνει Ότι τίποτε άλλο δεν μπορώ να σας κάνω, ειμή μόνον να διαβάλλω. Δεν αναγκάζω κανένα. Εσείς διατί έρχεσθε μόνι σας σε μένα;»

Ποίος δύναται να υποστήριξη ότι ό διάβολος τον εξανάγκασε προς διάπραξη της αμαρτίας; Ο κάθε άνθρωπος είναι ελεύθερος να αποφασίσει το ΝΑΙ ή το ΟΧΙ. Όπως ό Θεός παροτρύνει τον άνθρωπο να αποφυγή το κακόν και να πράξη το καλόν, κατά τον ίδιον τρόπον ό διάβολος παροτρύνει τον άνθρωπο να απαρνηθεί το καλόν και να διάπραξη το κακόν.

• Ιδού λέγει ό Θεός, παρέθηκά σοι πυρ και ύδωρ ου αν θέλεις, εκτενείς την χείρα σου» (Σοφ. Σειρ. 15, 16).

"Ωστε μόνι μας εκλέγομε τον Παράδεισον ή την κόλασιν. Ουδείς μας πταίει

Ο διάβολος ΠΑΡΑΔΕΧΕΤΑΙ...

- Είσαι, πονηρέ δαίμονα, το σκότος της κολάσεως.

-Είμαι, άπαντά με πολλή υπερηφάνειαν ό διάβολος.

- Είσαι ή λάσπη και ή ακαθαρσία της κολάσεως.

- Είμαι, απαντά με πολλή αναισχυντία.

- Είσαι ή εφεύρεσης παντός κακού στο κόσμον.

Είμαι, άπαντα με διαβολική καύχηση.
Είμαι και δεν αρνούμαι.

Έχεις τίποτε άλλο να μου ειπείς;

Τώρα ερωτώ εγώ, λέγει ό παμπόνηρος και παγκάκιστος δαίμονας. « Εφ' όσον είμαι ότι μου είπες, και Ότι δεν μου είπες, διατί μόνοι σας έρχεσθε και κολυμπάτε μέσα εις το ιδικό μου βρώμικο και ακάθαρτο νερό;»

Χρειάζονται σχόλια; Ό ουρανός, ή γη, ή θάλασσα μολύνθηκαν από τα βρώμικα και ακάθαρτα νερά των δικών μας πράξεων. Τι μας απομένει; Η ή μετάνοια ή, ή θεία δίκη και τιμωρία.

ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ό διάβολος;

- «Είμαι, λέγει ό διάβολος, ελεύθερος. Με άφησε ελεύθερον. Ουδείς θα μείνει άθικτος. Όλοι θα περάσετε από το κόσκινο μου...».

« Ιδού ό σατανάς εξητήσατο υμάς του σιניάσαι ως τον σίτον» « Ιδού ό σατανάς, όπως άλλοτε περί του Ιώβ, ούτω και δια σας τώρα ζήτησε να σας ταραξει και σας κλονίσει, όπως κοσκινίζεται και σείεται το σιτάρι μέσα εις το κόσκινον•• (Λουκ. 22, 31).

«Και εβλήθη ό δράκων, ό όφιος ό μέγας ό αρχαίος, ό καλούμενος Διάβολος και ό Σατανάς, ό πλανών την οικουμένη όλη, εβλήθη εις την γην, και οι άγγελοι αυτού μετ' αυτού εβλήθησαν». «Και ερρίφθη ό δράκων ό μεγάλος, ό παλαιός όφιος, που παρέσυρε εις την παράβασιν τους

πρωτοπλάστους, ό καλούμενος διάβολος και ό σατανάς, ό όποιος πλανά την οικουμένη όλη. Ερρίφθη εις την γην, και οι σκοτεινοί άγγελοι του ερρίφθησαν και αυτοί μαζί με αυτόν».

Είμαι κοινή ομολογία, ότι τα σημεία των καιρών προειδοποιούν, ότι κάτι φοβερόν αναμένει τον πλανήτη της γης. "Ας είμεθα λοιπόν Έτοιμοι...».

ΠΕΣΕ ΝΑ ΜΕ ΠΡΟΣΚΥΝΗΣΗΣ...

-Πάψε πια να μας πολεμάς... λέγει ό κακούργος και αρχέκακος όφης. Έλα να συμμαχήσομε μαζί. Πέσε να με προσκύνησης και Ότι μου ζήτησης, θα σου το δώσω. Χρυσάφι όσο θέλεις. Πλούτη, θέσεις, αξιώματα...».

- Αποτάσσομαι σοι, Σατανά, και πάσι του έργοις σου, και πάσι τοις αγγέλοις σου, και πάση τη λατρεία σου, και πάση τη πομπή σου. Πτού σου καταραμένε και αφορισμένε από τον Επουράνιό μου Θεόν.

Ο ίδιος παρέμεινε και παραμένει ό διάβολος και θα παραμένει από τότε, που πολέμησε τον Κύριόν μας εις την έρημο, έως της σήμερον και έως της συντέλειαις του κόσμου. Αυτόν τον άσπονδο εχθρόν του ανθρώπου πρέπει να και πολεμήσωμεν, δια να λάβωμεν τον στέφανον της νίκης.

Θα μεταχειριστεί τα πάντα

Δεν είναι δυνατόν, να παραγνωρισθεί ή πραγματικότης. Αυτό, δηλαδή, που τονίσθηκε περισσότερο παρά άλλοτε, Ότι ό Αντίχριστος θα μεταχειριστεί τα πάντα, δια να παραπλάνηση τους ανθρώπους της γης. Θα ποιήση εικόνα και θα δώσει πνεύμα πλάνης εις αυτήν και θα «λαλήση ή είκών του θηρίου». Θα εξαναγκασθούν οί άνθρωποι να προσκυνήσουν την εικόνα, και «όσοι εάν μη προσκυνήσωσι τη εικόνι του θηρίου», θα έχει την εξουσία ό Αντίχριστος «ίνα αποκτανθώσι», δηλαδή, να φονευθούν (Αποκ. 13,15).

Θα δώσει «χάραγμα» εις τους ανθρώπους. Το χάραγμα θα είναι ή επί της δεξιάς χειρός ή επί των μετώπων των

ανθρώπων. Ο διαχωρισμός των οπαδών του Χριστού και των οπαδών του Αντίχριστου θα αρχίσει εκ της τροφής. Ή αγορά και ή πώλησης τροφών. Το σημείον τούτο θα είναι κρίσιμο. Πολλοί θα υποκύψουν, διότι δεν θα γνωρίζουν, Ότι και αυτός ο Αντίχριστος δεν θα έχει εις το τέλος τροφή δια να δώσει εις τους οπαδούς του.

Το χάραγμα ή, ή σφραγίδα του Αντίχριστου θα δώσει την ευκαιρία μόνον εις τους σφραγισμένους «να αγοράζουν ή να πωλούν» (Άποκ. 13,17).

Εν συνεχεία θα προχώρηση ο Αντίχριστος στην διακίνηση του νομίσματος. Θα δέσμευση το χρήμα, το νόμισμα. Θα έχει δε δικαίωμα μόνον ο σφραγισμένος να χρησιμοποιεί το ειδικό νόμισμα, το κοινόν εις τα έθνη. Τότε, με την ίδια σφραγίδα θα δικαιούται να μετακινείται από τόπου εις τόπον δι' όλων των μέσων. Θα διακοπή δηλαδή, ή μετακίνησης των αρνουμένων την σφραγίδα του Αντίχριστου.

Ειδική ταυτότητα ή ειδική κάρτα θα είναι το έτερον σημείον του διαχωρισμού των πιστών από τους απίστους. Τότε όσοι θα χρησιμοποιούν την ειδική κάρτα θα είναι οί νομοταγείς εις το κράτος. Όσοι θα αρνηθούν, θα είναι οί παράνομοι. Από του σημείου τούτου θα αρχίσει Όσοι διωγμός και το μαρτύριο.

Τα θαύματα και ή πλάνη του Αντίχριστου θα πολλαπλασιασθούν. Ο κόσμος θα είναι βυθισμένος εις το σκότος και όλο και περισσότερο θα περιπατεί εις το σκότος και όλο και περισσότερο διαρκώς εις τας τάξεις του «ανόμου». Το αποκορύφωμα θα είναι ή παγκόσμιος κυριαρχία του «ανθρώπου της αμαρτίας, του υιού της απώλειας» (Β' Θεσσ. 2,3).

Χρειάζεται προσοχή

Δια την ύπαρξιν του διαβόλου δεν χωρεί ουδεμία αμφιβολία. Ή ενανθρώπισης του Κυρίου σκοπό είχε την απελευθέρωσιν του ανθρώπου εκ της δυναστείας του διαβόλου. Ή επί γης Εκκλησία του Χριστού κατεργάζεται την σωτηρίαν κάθε ψυχής. όταν ομιλούμε περί σωτηρίας,

προϋποτίθεται ή ύπαρξης εχθρού. Ο εχθρός ποίος; Ο σατανάς και διάβολος ό «πλανών την οικουμένη όλη...» (Άποκ. 12,9).

Η ύπαρξης κακών πνευμάτων μαρτυρείτε από όσους λυτρώθηκαν από αυτά. Ή προσωπική των εμπειρία, τα βάσανα που υπέστησαν, ή πάλη που διεξήγαγαν, ό αγώνας που υπεβλήθησαν δεν αφήνουν αμφιβολίας δια την ύπαρξιν δαιμόνων. ούτε δίδουν υπόνοια να φανταστή κανείς, Ότι υπέφεραν ή ότi ηθέλησαν οι ίδιοι να υποφέρουν για επίδειξη. Δεν είναι δυνατόν, να ισχυριστεί κάποιος, Ότι, όσα υπέφεραν αυτά τα άτομα, είσαν εικονικά, ότi ενεφανίζοντο στον κόσμο με επιτηδειότητα, δια να κινήσουν υπέρ αυτών τον οίκτων ή την συμπάθεια.

Απεριόριστος προσοχή επιβάλλεται να υπάρχει εις την παρούσαν ζωήν εκ μέρους των πιστών. Ο διάβολος караδοкеί δια να εισέλθει εις την ψυχήν και να την θανάτωση. Είναι ανθρωποκτόνος και ψυχοκτόνος. Εργάζεται χωρίς ανάπαυλα. Ούτε τη μέρα ησυχάζει ούτε νύκτα αναπαύεται. Μυριάδες μυριάδων αι παγίδες του και αυτός είναι έτοιμος να συλλάβει το θύμα του και να το εκδικηθεί.

Έναντι αυτού του αοράτου εχθρού ημείς είμεθα παντελώς ανίσχυροι. Δια τούτο επιβάλλεται όπως αναθέσωμεν πάσαν την ζωήν μας εις τον Κύριον Ιησουν.

«πάσαν την μέριμνα ημών επιρρίψαντες έπ' αυτόν, Ότι αύτω μέλει περί ημών, νίψατε, γρηγορήσατε" Όσοι αντίδικος υμών διάβολος ως λέων ωρυόμενος περιπατεί ζητών τίνα καταπίη» (Α' Πετρ. 5,7-8).

Οι θετικοί παράγοντες προς απελευθέρωση εκ του πονηρού πνεύματος.

Θετικοί παράγοντες δια την προσέλκυση της χάριτος του Θεού είναι αυτοί:

α. Το Ακατανίκητο όπλο της ΠΡΟΣΕΥΧΗΣ.

β. Η ανάγνωσης και ή μελέτη της Αγ. ΓΡΑΦΗΣ.

γ. Η βαθιά μελέτη του Λόγου του Θεού.

δ. Μελέτη και ανάγνωση ιδιαιτέρως των Ψαλμών του Δαβίδ.

ε. Καθημερινή ανάγνωση των πατερικών κειμένων της Εκκλησίας. Οι άθλοι και τα μαρτυρολόγια των αγίων.

στ. Η εξομολόγηση και ειλικρινής απόφαση να μην επιστρέψει ο ασθενής εις τα οπίσω, αλλά να πράττει το θέλημα του Θεού.

ζ. Οι παρακλήσεις και οι χαιρετισμοί της Παναγίας μας και άλλε παρακλήσεις αγίων.

η. Η νηστεία επίσης αποτελεί μέγα όπλο κατά των πονηρών πνευμάτων.

Το διαβεβαίωσε Όσοι Κύριος, όταν έδωκεν εις την γενεάν των ανθρώπων την θείκή Του συνταγή.

«Το γένος τούτο εν ουδενί δύναται εξελθείν ειμή εν προσευχή και νηστεία» (Μάρκ. 9,29).

Ή εγκράτεια εις την τροφήν, που επεκτείνεται και εις τα σαρκικά, είναι αναγκαία, δια να εκδιωχθεί Όσοι διάβολος.

θ. Επισφράγισμα μιας προσπάθειας κατά των πονηρών πνεύμα των είναι ή μετάληψις των αχράντων μυστηρίων του Θεού. Το Σώμα και το Αίμα του Κυρίου είναι το υπέρτατο όπλο, που κατασυντρίβει την δύναμη του διαβόλου.

-«Ως λέοντες τοίνυν πυρ πνέοντες, όντως από της τραπέζης αναχωρούμε εκείνης, φοβεροί τω διαβάλω γινόμενοι» (Ρ.Ο. 59,260).

«Πίνετε αγιασμό, όσο πιο συχνά τόσο πιο καλά. Είναι το καλλίτερο και αποτελεσματικότερο φάρμακο. Αυτό δεν το λέγω σαν παπάς, το λέγω σαν γιατρός. Από την Ιατρική μου πείρα».

(Αρχιεπίσκοπος Λουκάς
Βοϊνογιασινέτσκι, 1961)

Αρχή

**Ο άνθρωπος και το περιβάλλον:
Ορθόδοξη θεολογική προσέγγιση**

Σεβ. Μητροπολίτης Περγάμου κ. Ιωάννης

Από τα πρακτικά του διεθνούς
επιστημονικού συνεδρίου «Επιστήμες
Τεχνολογίες αιχμής και Ορθοδοξία», 4-8
Οκτωβρίου 2002

Η ομιλία μου έρχεται σε μια στιγμή που οι προσδοκίες από την Εκκλησία είναι ίσως μεγαλύτερες από ότι θα μπορέσει η ταπεινή μου αυτή ομιλία να ικανοποιήσει. Παρ' όλα αυτά θα προσπαθήσω, λαμβάνοντας υπόψη ότι στον χώρο αυτό συναντώνται η θεολογία με την επιστήμη και συνεπώς θα μοιράσουμε, θα έλεγα, το χρέος μεταξύ μας. Και η πεποίθηση που θα απορρεύσει από αυτή την ομιλία νομίζω είναι ότι ούτε η Εκκλησία μόνη της μπορεί να δώσει τη λύση αλλά ούτε και η επιστήμη μόνη της μπορεί να δώσει τη λύση στο μεγάλο αυτό πρόβλημα. Πρέπει μαζί να φροντίσουμε γι' αυτό. Οντως ευχαριστώ θερμά τον Μακαρ. Αρχιεπίσκοπο Αθηνών και πάσης Ελλάδος κ.κ. Χριστόδουλο και τους οργανωτές του σημαντικού αυτού συνεδρίου για την πρόσκληση να λάβω μέρος και να μιλήσω στην εκλεκτή αυτή ομήγυρη. Πέρα από την μεγάλη τιμή που αισθάνομαι να περιποιεί στην ταπεινότητά μου η πρόσκληση αυτή, η πραγματοποίηση ενός τέτοιου συνεδρίου, στο οποίο διαπρεπείς εκπρόσωποι των θετικών επιστημών συναντώνται με εκπροσώπους της Εκκλησίας και της θεολογίας για να προβληματιστούν από κοινού ως προς το χρέος όλων μας έναντι του Θεού, του ανθρώπου και της ιστορίας. (...)

Ο διάλογος μεταξύ επιστήμης και θεολογίας αποτελεί ζωτική ανάγκη στην εποχή μας, δεδομένου ότι ο σύγχρονος άνθρωπος έχει εναποθέσει μεγάλο μέρος των προσδοκιών του σε ένα τέτοιο

διάλογο. Επιστήμη και θεολογία. Οι δύο αυτοί κατά το παρελθόν αντίπαλοι, που έφθασαν στο σημείο του πλήρους διαχωρισμού των αρμοδιοτήτων τους, βλέπουν πλέον ότι έχουν ανάγκη ο ένας τον άλλον, αν δεν πρόκειται να οδηγήσουν τον άνθρωπο και τον κόσμο στην καταστροφή. Τα τεράστια προβλήματα που δημιουργεί η ραγδαία πρόοδος των θετικών επιστημών και της τεχνολογίας στην εποχή μας καθιστούν διαρκώς και περισσότερο αναγκαία την ανάπτυξη των πνευματικών και ηθικών δυνάμεων του ανθρώπου, ενώ η αδιαφορία της Εκκλησίας και της θεολογίας για το φυσικό κόσμο και την υλική κτίση εν ονόματι δήθεν της αποκλειστικά πνευματικής της αποστολής αποδεικνύεται πλέον απαράδεκτη ή και επικίνδυνη. Οι διαπιστώσεις αυτές προβάλλουν ως αυτονόητες και προφανείς σε σχέση με το λεγόμενο οικολογικό πρόβλημα. Αποτελεί πλέον γενική συνείδηση ότι η οικολογική κρίση είναι ίσως το σοβαρότερο πρόβλημα που αντιμετωπίζει η ανθρωπότητα στις μέρες μας και το ακούσαμε αυτό ανάγλυφα στις προηγούμενες ομιλίες. Ίσως ακούγεται αυτό ως υπερβολή αλλά δύσκολα θα βρεθεί σοβαρός επιστήμονας και υπεύθυνος παρατηρητής της πορείας των πραγμάτων ο οποίος θα διαφωνούσε. Αν συνεχίσουμε την πορεία αυτή η πρόβλεψη ενός αποκαλυπτικού τερματισμού της ζωής (...) τουλάχιστον στην ανθρώπινη μορφή της δεν είναι ζήτημα προφητείας αλλά αναπόφευκτη κατάληξη.

Μόλις προ ημερών διαβάσαμε στον τύπο την πρόβλεψη του διαπρεπούς επιστήμονα Steven Hawking ότι το φαινόμενο του θερμοκηπίου θα οδηγήσει κατά αυτόν σε πλήρη αφανισμό της ανθρώπινης ζωής μέχρι το 3000 μ.Χ. και ότι ο μόνος τρόπος για να διασωθεί η ζωή θα είναι, κατά την γνώμη του, η μεταφορά της σε άλλους πλανήτες. Ενώπιον αυτής της καταστάσεως το χρέος της Εκκλησίας και της θεολογίας είναι προφανές και επιτακτικό. Είναι δε ένα χρέος που δεν μπορεί να εξοφληθεί χωρίς τη συνεργασία με την επιστήμη, όπως είπα προηγουμένως. Έχει ήδη παρατηρηθεί από

τον αμερικανό ιστορικό Lynn Whites ότι οι ιστορικές ρίζες του οικολογικού προβλήματος βρίσκονται στην χριστιανική θεολογία, -αλίμονο!- θα διευκρίνιζα βεβαίως στην δυτική χριστιανική θεολογία. Χωρίς μια συγκεκριμένη αντίληψη για τις σχέσεις του ανθρώπου με το φυσικό περιβάλλον δεν θα είχαμε την κρίση αυτή και χωρίς μια ορθή αντίληψη για την σχέση αυτή δεν θα ξεπεραστεί αυτή η κρίση. Το οικολογικό πρόβλημα έχει πελώριες πνευματικές διαστάσεις. Χωρίς την θεραπεία του ανθρώπου από τον εγωκεντρισμό, τον ευδαιμονισμό, την περιφρόνηση προς τον υλικό κόσμο, η οικολογική κρίση απλώς θα επιδεινώνεται. Πρέπει να αλλάξει η ανθρώπινη νοοτροπία και συμπεριφορά. Δεν επαρκεί η επιστήμη για αυτό χωρίς την Εκκλησία.

Όλα αυτά αναδεικνύουν τη σημασία που έχει το θέμα που μου ανατέθηκε στην σημερινή ομιλία. Άνθρωπος και φυσικό περιβάλλον. Τι θα είχε να πει η Ορθόδοξη θεολογία για το θέμα αυτό που είναι τόσο ζωτικής σημασίας για το οικολογικό πρόβλημα;

Πρώτον, η αποξένωση του ανθρώπου από το φυσικό περιβάλλον. Η σχέση του ανθρώπου με την φύση αποτελεί εξ ορισμού οξύ και, θα έλεγε κανείς, τραγικό πρόβλημα. Από το ένα μέρος ο άνθρωπος αισθάνεται πως είναι μέρος οργανικό του φυσικού κόσμου που τον περιβάλλει, ότι δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς αυτόν και ότι είναι σε πολύ μεγάλο βαθμό δέσμιός του. Όπως απεκάλυψε και προέβαλε με έμφαση η φιλοσοφία του υπαρξισμού στην εποχή μας, η τραγωδία του ανθρώπου βρίσκεται στο ότι έχει ριχτεί μέσα στον κόσμο και προσπαθεί να επιβιώσει αγωνιζόμενος και αντιπαλεύοντας προς έναν κόσμο εχθρικό. Αυτό σημαίνει ότι σε αντίθεση προς τα άλλα όντα ο άνθρωπος εξ ορισμού τείνει να υπερβεί τον υλικό κόσμο του οποίου οργανικό μέρος είναι, αισθανόμενος ότι και ανήκει και δεν ανήκει σε αυτόν, ότι η πατρίδα του και ο προορισμός του ξεπερνούν αυτόν τον κόσμο στον οποίο ζει και του οποίου είναι όμως οργανικό μέρος.

Έτσι τίθεται βιωματικά και στην συνέχεια λογικά, δηλαδή φιλοσοφικά ακόμη και επιστημονικά, το ερώτημα της ταυτότητας ή του ορισμού του ανθρώπου. Τι είναι ο άνθρωπος; «Τι εστίν άνθρωπος, τι μιμνήσκειν αυτού;» ρωτάει ο ψαλμωδός τον Θεό. Ο ορισμός του ανθρώπου έχει επιχειρηθεί πολλές φορές στην ιστορία χωρίς αναφορά και συσχέτιση προς το φυσικό περιβάλλον. Κλασική περίπτωση είναι η αρχαία ελληνική φιλοσοφία στην πλατωνική κυρίως μορφή της, αλλά και πολλές θεολογικές αντιλήψεις διαμέσου των αιώνων επηρεασμένες πάντοτε σε τελική ανάλυση από τον πλατωνισμό αμέσως ή εμμέσως. Κύρια μορφή του ορισμού αυτού υπήρξε η έννοια της ψυχής. Η ταυτότητα του ανθρώπου βρίσκεται στην ψυχή, η οποία δεν αποτελεί οργανικό μέρος του φυσικού κόσμου, αλλά είναι αυθύπαρκτη και αυθυπόστατη, η ουσία της είναι πνευματική και όχι υλική και επιβιώνει ανεξάρτητα από το σώμα, δηλαδή από την σχέση της με τον υλικό φυσικό κόσμο. Η πλατωνική αυτή αντίληψη επέδρασε βαθύτατα στην χριστιανική παράδοση και οι συνέπειές της υπήρξαν βαρυσήμαντες για το οικολογικό πρόβλημα. Η ταύτιση του ανθρώπου με την ψυχή του οδήγησε στις εξής αντιλήψεις στην διαδρομή της ιστορίας.

Πρώτον, στην αντίληψη ότι ο χώρος και ο χρόνος, που αποτελούν ουσιώδη συστατικά του φυσικού κόσμου που μας περιβάλλει, αποτελούν μαζί με το φθαρτό σώμα φυλακή της ψυχής. Ο άνθρωπος για να βρει τον εαυτό του πρέπει να απελευθερωθεί από το σώμα του, από τον χώρο και τον χρόνο, δηλαδή από το φυσικό του περιβάλλον και να ζήσει μια άυλη και άχρονη ύπαρξη σε μια αιωνιότητα που δεν συνδέεται με τον υλικό κόσμο.

Δεύτερον, αφού ο άνθρωπος μπορεί να νοηθεί χωρίς την σχέση του με τον φυσικό κόσμο, σε τελική ανάλυση δεν έχει καμιά σημασία για τον άνθρωπο αν ο φυσικός κόσμος που τον περιβάλλει αφανιστεί. Μάλιστα για πολλούς εκπροσώπους της αρχαίας χριστιανικής

θεολογίας, όπως ο Ωριγένης και εν μέρει και ο Αυγουστίνος, στη βασιλεία του Θεού, δηλαδή στον έσχατο προορισμό και στην κατάληξη του ανθρώπου, θα επιζήσουν μόνο ψυχές. Ο φυσικός κόσμος εκτός των ψυχών των ανθρώπων και των ασωμάτων αγγέλων είναι προορισμένος να χαθεί. Στο ερώτημα «τι εστί άνθρωπος;» η απάντηση είναι στην περίπτωση αυτή, άυλο πνεύμα, ψυχή αθάνατη και αιώνια, κάτι που μπορεί να νοηθεί χωρίς το σώμα και το φυσικό περιβάλλον.

Παρόμοια προσπάθεια ταυτισμού και ορισμού του ανθρώπου χωρίς αναφορά στο φυσικό περιβάλλον, μια τροποποιημένη μορφή του πλατωνικού ψυχοκεντρισμού, έγινε κυρίως στην Δύση κατά τον Μεσαίωνα και τους νεότερους χρόνους με τον ορισμό του ανθρώπου ως λογικού και σκεπτόμενου όντος. Στο ερώτημα «τι εστί άνθρωπος;», η απάντηση που δόθηκε στην περίπτωση αυτή ήταν «ζών λογικόν» που εσήμαινε δυνάμενο να σκέπτεται, να έχει συνείδηση του εαυτού του και του κόσμου. Οι ρίζες του ορισμού αυτού ανάγονται στον Αυγουστίνο και τον Βοήθιο, κορυφώνονται όμως στον αυγουστίνιο μοναχό Καρτέσιο, τον πατέρα του διαφωτισμού και εν πολλοίς της μαθηματικής και φυσικής επιστήμης των νεοτέρων χρόνων με την περίφημη φράση του: «cogito ergo sum».

Οι συνέπειες της αποσυνδέσεως αυτής του ανθρώπου από το φυσικό περιβάλλον υπήρξαν καίριες για την οικολογία. Έτσι, πρώτον, ο άνθρωπος ανέπτυξε τις διανοητικές του ικανότητες μονομερώς και ανεξάρτητα από το σώμα του. Η ανάπτυξη των Μαθηματικών ως οργάνου παραγωγής καθαρής διανοήσεως (intelligence) οδηγεί ραγδαία ήδη στη δημιουργία σκεπτομένων όντων τα οποία δεν έχουν ανάγκη του ανθρωπίνου σώματος για να παράγουν νόηση. Το πρόβλημα, το οποίο με τόση εμβάθυνση και λεπτότητα ανέλυσε στην εισαγωγική του ομιλία στο συνέδριο αυτό ο ακαδημαϊκός κύριος Αρτεμιάδης, είναι πλέον αν απέμεινε το συναίσθημα ή η βούληση για το ον που λέγεται άνθρωπος,

η αδύνατη νόηση, ή αν και αυτό έχει
θυσιαστεί, η δυνατή νόηση, στον βωμό
της καθαρής, δηλαδή της ασώματης
νοημοσύνης. Από την άποψη της
οικολογίας πάντως το καίριο και
σημαντικό είναι ότι η νοημοσύνη
αποσπάστηκε τόσο ριζικά από το
ανθρώπινο σώμα ώστε να το καταργεί και
να το αχρηστεύει. Αυτό είναι το
πρόβλημα. Αυτό είναι και με τους
computers και το internet. Και αυτό κάνει
πολύ αμφισβητήσιμη, κατά την ταπεινή
μου γνώμη, την αθωότητα της
ουδετερότητας με την οποία
προσεγγίζουμε συνήθως στην Εκκλησία
τα επιτεύγματα αυτά της τεχνολογίας.

Ο μέγας και φοβερός κίνδυνος από τα
επιτεύγματα αυτά δεν είναι μήπως
μολυνθούν οι ψυχές των ανθρώπων από
ανήθικες ιδέες και προγράμματα. Λες και
δεν αρκεί η ανθρώπινη φαντασία στις
καθημερινές εκφάνσεις της να τις
μολύνει. Αλλά το ότι καταργείται σιγά
σιγά το σώμα ως όργανο νοήσεως, αφού
σκεπτόμεθα, επικοινωνούμε, ψωνίζουμε
ακόμη και ερωτευόμαστε χωρίς το σώμα,
αυτό το μοναδικό όργανο που μας
συνδέει με το φυσικό μας περιβάλλον και
με τους άλλους. Το σώμα πλέον αδυνατεί
να παρακολουθήσει τη νόηση και την
πληροφόρηση. Είναι τόσο ραγδαία η
αύξηση της πληροφορήσεως που δεν
μπορεί να την παρακολουθήσει το σώμα.
Δεύτερον, ο άνθρωπος ανέπτυξε τις
νοητικές του ικανότητες στην περίοδο
κυρίως του Μεσαίωνα και εφεξής στους
νεότερους χρόνους, σε βάρος του φυσικού
του περιβάλλοντος.

Αυτό υπήρξε συνέπεια δύο παραγόντων.
Πρώτον, του ότι διαπίστωσε ο άνθρωπος
πόση δύναμη περικλείει η νόηση. Δεν
είναι τυχαίο το ότι αυτός που προέφερε
το «cogito ergo sum» έγραφε ήδη τον 17ο
αιώνα στο «Discours de la methode», επί
λέξει: «Με την πρόοδο της επιστήμης
μπορούμε να φθάσουμε σε γνώσεις που
θα ήταν πάρα πολύ χρήσιμες στην ζωή
και θα μπορούσαμε να βρούμε μια
πρακτική με την οποία η δύναμη και οι
ενέργειες της φωτιάς, του νερού, του
αέρα, των άστρων, των ουρανίων και
όλων των άλλων σωμάτων που μας

περιβάλλουν, το φυσικό περιβάλλον δηλαδή, θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν με τον ίδιο τρόπο σε όλες τις κατάλληλες χρήσεις και έτσι να γίνουμε κύριοι και κάτοχοι της φύσεως», «maitre et possesseur de la nature». Το οικολογικό βάρος των λόγων αυτών του Καρτεσίου βρίσκεται στις έξι τελευταίες λέξεις, «κύριοι και κάτοχοι της φύσεως», ακριβώς χάρη στο «cogito ergo sum», δηλαδή στην δύναμη της γνώσεως. Γι' αυτό ο Francis Bacon, σε πιο ωμή ακόμα γλώσσα, απευθύνεται στον άνθρωπο και του λέει, «σου φέρνω τη φύση με όλα τα παιδιά της για να την κάνεις δέσμια στην υπηρεσία σου, σκλάβά σου». Θέλουμε μήπως άλλη πιο σαφή απόδειξη του πού έγκειται η ρίζα της οικολογικής μας κρίσεως; Στην απομόνωση και έξαρση της νοητικής ικανότητας ως του κυρίου χαρακτηριστικού της ταυτότητας του ανθρώπου. Βεβαίως η κριτική στην στάση αυτή έρχεται εύκολα στον νου μας. Μήπως δεν φταίει η έξαρση της νόησης αλλά η κακή χρήση της; Κάτι παρόμοιο λέμε και για το internet. Μήπως τελικά το πρόβλημα έγκειται στην κακή χρήση του;

Αν είναι έτσι τα πράγματα, τότε το βάρος πέφτει στην ηθική και όχι στην οντολογία. Το πρόβλημα δηλαδή δεν είναι ότι εξαίρουμε τη νοημοσύνη μας εις βάρος του φυσικού κόσμου αλλά ότι κάνουμε κακή χρήση της νοημοσύνης μας. Η λύση του οικολογικού προβλήματος τοποθετείται έτσι στην ηθική. Αλλά μια ηθική χωρίς οντολογική βάση, δηλαδή χωρίς να βασίζεται στην αλήθεια είναι από θεολογικής πλευράς απαράδεκτη. Το θέμα έτσι είναι όχι αν ο άνθρωπος ενεργεί σωστά ή όχι, ηθική, αλλά αν ενεργεί σύμφωνα με την αλήθεια του είναι του, της ταυτότητάς του. Το θέμα αυτό έχει άμεση σχέση με τον διάλογο επιστήμης και θεολογίας. Είναι πολύ εύκολο και αυτό συμβαίνει συνήθως, η επιστημονική αλήθεια και η θεολογική αλήθεια να μην συμπίπτουν ούτε να μας ενδιαφέρει αν συμπίπτουν ή όχι. Ο επιστήμονας έχει την δική του αλήθεια, τη φυσική, τη γνώση της φύσεως, και ο θεολόγος την πνευματική, αυτήν που πηγάζει από την πίστη. Αν είναι έτσι τότε

πού θα συναντηθεί ο επιστήμονας με τον θεολόγο;

Όχι ασφαλώς στο σημείο της αλήθειας, αφού πρόκειται για δύο διαφορετικές αλήθειες. Συνήθως το σημείο της συναντήσεώς τους είναι η ηθική. Και οι δύο συμφωνούν στο ότι κάτι είναι καλό ή κακό, επιτρεπτό ή όχι κ.λπ. Αλλά με ποια κριτήρια; Προφανώς με κριτήρια ηθικών αξιών και κανόνων αποδεκτών αμφοτέρως. Ας συγκεκριμενοποιήσουμε το θέμα αυτό στο πρόβλημα του ανθρώπου και του φυσικού περιβάλλοντος. Όλοι, επιστήμονες και θεολόγοι, διαπιστώνουμε ότι το φυσικό περιβάλλον βλάπτεται από την έξαρση της ανθρώπινης νοημοσύνης έναντι της υλικής φύσεως. Αν θελήσουμε να λύσουμε το πρόβλημα με τη βοήθεια της ηθικής, θα πούμε ότι δεν βλάπτει η έξαρση αυτή αρκεί να μην κάνουμε κακή χρήση. Αν όμως βάλουμε το μαχαίρι μέχρι το κόκαλο, μέχρι το μεδούλι της αλήθειας, τότε θα διερωτηθούμε από κοινού, επιστήμονες και θεολόγοι, μήπως η έξαρση της νοημοσύνης έναντι της σωματικής και φυσικής υποστάσεως του ανθρώπου και του περιβάλλοντός του προσκρούει στην αλήθεια του τι είναι άνθρωπος; Μήπως δηλαδή με όλα αυτά αλλοιώνουμε την έννοια του ανθρώπου; Στο ερώτημα αυτό δεν μπορούμε να αφήσουμε τον θεολόγο και τον επιστήμονα να έχουν τις δικές τους ο καθένας απόψεις. Η αλήθεια για το τι είναι άνθρωπος πρέπει να είναι κοινή μεταξύ επιστήμης και θεολογίας. Δεν μπορούμε να παίζουμε με δύο αλήθειες, εκείνη της γνώσεως και εκείνη της πίστεως. Ο επιστήμονας που είναι πιστός στο προσευχητάρι του αλλά αδιάφορος για το αν αυτό που διαπιστώνει στο εργαστήριο συμβιβάζεται ή όχι με τα δόγματα της πίστεώς του, έχει διχαστεί σχιζοφρενικά. Και εν πάση περιπτώσει έχει καταστήσει τον διάλογο επιστήμης και τεχνολογίας αδύνατο. Έτσι το θέμα της σχέσεως ανθρώπου και φυσικού περιβάλλοντος σε ένα πραγματικό διάλογο επιστήμης και τεχνολογίας θα πρέπει να επικεντρωθεί στο ερώτημα: Ποια σχέση του ανθρώπου με το φυσικό του περιβάλλον προσιδιάζει στην αλήθεια

της ταυτότητάς του;

Η απάντηση στο ερώτημα αυτό πρέπει να συγκλίνει όσο περισσότερο γίνεται μεταξύ επιστήμης και θεολογίας. Κάθε απόκλιση πρέπει να ελέγχεται και να μην αποδίδεται απλώς σε διαφορετικές προϋποθέσεις. Μόνο έτσι η κοινή στάση θεολογίας και επιστήμης στο πρόβλημα του περιβάλλοντος θα έχει στέρεες οντολογικές και όχι απλώς ηθικές βάσεις. Έτσι πάμε στο δεύτερο σημείο. Η αλήθεια του ανθρώπου στη σχέση του με το φυσικό περιβάλλον κατά την Ορθόδοξη θεολογία.

Ας αρχίσουμε διευκρινίζοντας τι θέλουμε να πούμε με τον όρο Ορθόδοξη θεολογία. Δεν εννοούμε την θεολογία των Ορθοδόξων δογματικών εγχειριδίων. Ούτε μια βιωματική λεγόμενη θεολογία που αδιαφορεί για τα δόγματα της Εκκλησίας. Εννοούμε την θεολογία όπως διαμορφώθηκε στις βασικές της γραμμές από τους Πατέρες της Εκκλησίας, στην προσπάθειά τους να εκφράσουν σε διάλογο με την εποχή τους την πίστη του Ευαγγελίου. Και όπως αυτή βιώθηκε στο σώμα της Εκκλησίας, στη λατρεία, στην άσκηση και στο ήθος των μελών της. Με την επεξήγηση αυτή, ας επιχειρήσουμε να διαγράψουμε τους βασικούς άξονες της αντιλήψεως της Ορθοδόξου θεολογίας για την σχέση ανθρώπου και φυσικού περιβάλλοντος έχοντας πάντοτε κατά νουν το ερώτημα της αλήθειας για το τι είναι άνθρωπος.

Πρώτον, ο άνθρωπος είναι ψυχοσωματική οντότητα. Η αλήθεια του ανθρώπου δεν έγκειται στην ψυχή του αλλά στην οργανική ενότητα ψυχής, σώματος και κατά τινες πατέρες και πνεύματος. Αυτό είναι τόσο βασικό στην Ορθόδοξη πίστη ώστε κάθε αμφισβήτησή του να συνιστά αίρεση. Ο Ωριγένης που τοποθέτησε την ταυτότητα του ανθρώπου στην ψυχή του, ώστε να κάνει λόγο για προϋπαρξη των ψυχών προ της υλικής δημιουργίας του κόσμου, καταδικάστηκε από τους Πατέρες και από την Ε' Οικουμενική Σύνοδο ως αιρετικός. Η ψυχή του ανθρώπου γεννιέται μαζί με το σώμα του και το σπουδαιότερο δεν αναπαύεται

τελικά αν δεν ανακτήσει το σώμα της. Ο αείμνηστος πατήρ Γεώργιος Φλωρόφσκι, ο μεγαλύτερος ίσως θεολόγος των χρόνων μας, το έθεσε επιγραμματικά: «το σώμα χωρίς την ψυχή είναι πτώμα, μα και η ψυχή χωρίς το σώμα είναι φάντασμα, δεν είναι σε καμιά περίπτωση άνθρωπος. Δεν είναι η αλήθεια του ανθρώπου». Με το λόγο ακριβώς αυτό αποτελεί δόγμα του συμβόλου της πίστεώς μας, ότι προσδοκούμε ανάσταση νεκρών, στα αρχαία σύμβολα σαρκός ή σωμάτων. Κάθε ανάπαυση του Ορθοδόξου στην ιδέα της αθανασίας της ψυχής και κάθε εξασθένιση της προσδοκίας της αναστάσεως των σωμάτων, πράγμα, αλίμονο, συνηθέστατο μεταξύ των Ορθοδόξων, αποτελεί παρέκκλιση από την αλήθεια του ανθρώπου, δηλαδή αίρεση.

Δεύτερο σημείο, αν είναι έτσι τα πράγματα ως προς την αλήθεια του ανθρώπου, τότε δεν μπορούμε να λέμε ότι ο άνθρωπος έχει σώμα αλλά είναι σώμα. Αυτό θα πει ότι το σώμα είναι στοιχείο της αλήθειας του, του είναι του. Αλλά αν είναι έτσι, τότε ο άνθρωπος στην αλήθεια του είναι του είναι αδιάρρηκτα δεμένος με το φυσικό του περιβάλλον. Διότι πώς μπορεί να νοηθεί το ανθρώπινο σώμα χωρίς την υπόλοιπη υλική δημιουργία; Όσοι πιστεύουν ότι στα έσχατα θα αναστηθεί το ανθρώπινο σώμα, αλλά δεν θα επιβιώσει ο υλικός κόσμος, ασφαλώς εννοούν ένα σώμα μυθικό, εξωπραγματικό. Ο Άγιος Μεθόδιος Ολύμπου, πολεμώντας τον Ωριγένη, υποστηρίζει ότι δεν είναι δυνατόν ο Θεός να αναστήσει τα σώματα, αν δεν διασώσει ολόκληρη την υλική δημιουργία. Το σημείο αυτό συνδέεται όπως θα δούμε, ιδιαίτερα με το οικολογικό πρόβλημα. Κάθε επιστημονική και τεχνολογική κατάκτηση που καταργεί ή αποδυναμώνει τον ρόλο του σώματος στην γνώση, αντιβαίνει όχι στην ηθική αλλά στην αλήθεια, την οντολογία του ανθρώπου.

Τρίτο σημείο, ακριβώς λόγω αυτής της αδιάρρηκτης και οντολογικής σχέσεως του ανθρώπου με το σώμα του και δι' αυτού με το φυσικό του περιβάλλον, οι Πατέρες της Εκκλησίας περιγράφουν τον

άνθρωπο ως μικρόκοσμο, ο οποίος εμπεριέχει τον μακρόκοσμο και συνδέει με το σώμα του τα υλικά με τα νοητά. Δεν είναι τυχαίο ότι ο Υιός και Λόγος του Θεού προκειμένου να σώσει τον άνθρωπο έγινε σαρξ, δηλαδή πήρε επάνω του και το στοιχείο εκείνο του ανθρώπου που τον συνδέει με το φυσικό του περιβάλλον. Αν η αλήθεια του ανθρώπου βρισκόταν στην ψυχή του, θα έπαιρνε μόνο την ανθρώπινη ψυχή. Παίρνοντας το ανθρώπινο σώμα, έδειξε ότι ο άνθρωπος θα ήταν αδιανόητος χωρίς το σώμα του και ότι δεν ήλθε να σώσει ο Χριστός μόνο τον άνθρωπο αλλά και όλη την κτίση. Μεγαλύτερη καταξίωση του φυσικού περιβάλλοντος δεν θα μπορούσε να υπάρξει.

Τέταρτο, όλα αυτά καταδεικνύουν την οργανική σύνδεση και, θα έλεγα, εξάρτηση του ανθρώπου από το φυσικό του περιβάλλον. Το ότι ο άνθρωπος δεν έχει σώμα αλλά είναι σώμα, υποδηλώνει ότι χωρίς το φυσικό περιβάλλον παύει να υπάρχει ο άνθρωπος. Η αλήθεια του ανθρώπου συνδέεται αδιάρρηκτα με την υπόλοιπη υλική κτίση. Η αλήθεια αυτή θεμελιώνεται στο ότι ο άνθρωπος δημιουργήθηκε από τον Θεό στο τέλος της Δημιουργίας και αφού είχε προηγηθεί η δημιουργία του υλικού κόσμου και όλου του ζωικού βασιλείου. Είναι χαρακτηριστικό ότι στα γνωστικά συστήματα ο άνθρωπος εμφανίζεται πριν δημιουργηθεί ο υλικός και ζωικός κόσμος. Στην Αγία Γραφή συμβαίνει το αντίστροφο. Αυτό δηλώνει την εξάρτηση του ανθρώπου από όλη την προηγούμενη δημιουργία και ιδιαίτερα από το ζωικό βασίλειο. (...)

Πέμπτο, το ότι όμως ο άνθρωπος εμφανίζεται στο τέλος της δημιουργίας, δεν υποδηλώνει απλώς την εξάρτησή του από το φυσικό του περιβάλλον. Αυτό το δέχονται μετά χαράς όλοι οι περιβαλλοντολόγοι. Εκείνο που δεν φαίνεται να έχουν εντελώς αποδεχθεί είναι ότι και το φυσικό περιβάλλον έχει ανάγκη του ανθρώπου για να υπάρξει. Ο λόγος για τον οποίο δεν το αποδέχονται είναι ιστορικός. Εφόσον κάποτε (...) υπήρχαν τα άλλα είδη χωρίς τον

άνθρωπο, άρα μπορούν να υπάρξουν και στο μέλλον χωρίς αυτόν. Στο σημείο αυτό η Ορθόδοξη θεολογία διαφοροποιείται. Η υλική κτίση υπάρχει για να κορυφωθεί στον άνθρωπο, σ' αυτήν την κορωνίδα όλης της δημιουργίας, όπως την καλούν οι Πατέρες. Ο Άγιος Μάξιμος ιδιαίτερα, ταυτίζοντας τον κατ' εξοχήν, τον αληθινό άνθρωπο με τον Χριστό, επιμένει ότι τα πάντα δημιουργήθηκαν με στόχο τον άνθρωπο. Χωρίς τον άνθρωπο όλη η κτίση καταρρέει. Η οντολογία, η αλήθεια της κτίσεως δεν είναι ιστορική, πρωτολογική αλλά τελεολογική, εσχατολογική. Και στην έσχατη αλήθεια του κτιστού κόσμου κείται ο άνθρωπος. Η αντίληψη αυτή των Πατέρων έρχεται στην σκέψη μας όταν βρισκόμαστε μπροστά σε σύγχρονες θεωρίες της φυσικής και της κοσμολογίας, όπως η λεγόμενη ανθρωπική αρχή. Στον πρόλογο του κλασικού πλέον έργου των Barrow and Tipler, «The Anthropic Cosmological Principle», διαβάζουμε: «δεν είναι μόνον ότι ο άνθρωπος προσαρμόζεται εις τον κόσμο, ο κόσμος επίσης προσαρμόζεται στον άνθρωπο». Και έχω εδώ ένα κομμάτι που δεν θα σας κουράσω να σας το διαβάσω.

Έτσι «τι εστίν άνθρωπος, τι μιμνήσκειν αυτού;». Όλα για τον πρίγκηπα έγιναν, η επιστήμη συμφωνεί με την θεολογία. Αλλά η επιστήμη μας λέει ότι ο κόσμος αυτός θα τελειώσει. Ακούω ότι το είπε και μάλιστα σε συγκεκριμένο χρόνο ο ακαδημαϊκός κ. Κοντόπουλος. Και μαζί του ο άνθρωπος. Ενώ η ιδεολογία μας διαβεβαιώνει ότι ο κόσμος θα σωθεί από την καταστροφή μαζί με τον άνθρωπο. Υπάρχει εδώ σημείο συναντήσεως θεολογίας και επιστήμης; Σε ένα πρόσφατο βιβλίο του, ο ένας από τους συγγραφείς του έργου που προαναφέραμε, ο Tipler, με τον σαγηνευτικό τίτλο «The Physics of Immortality», «η Φυσική της Αθανασίας», επιχειρεί να αποδείξει ότι η αθανασία του ανθρώπου είναι ιδέα συμβατή, ίσως και αναγκαία, με την Φυσική. Την όλη επιχειρηματολογία του την συνδέει βέβαια με την μετάβαση της ανθρώπινης ζωής σε άλλους πλανήτες.

Παραμένει όμως εδώ ένα κενό μεταξύ

επιστήμης και Ορθοδόξου θεολογίας. Για την θεολογία, η αθανασία είναι δωρεά του Θεού και όχι φυσική αναγκαιότητα. Ο άνθρωπος είναι κτιστός και κατά συνέπεια από την φύση του θνητός. Αν όμως δούμε τον άνθρωπο χριστολογικά, τότε ίσως χωρέσει μέσα στην φύση, μέσα στην αλήθεια του κτιστού η έννοια της αθανασίας. Μπορεί όμως η επιστήμη να συναντήσει την θεολογία στον χώρο της χάριτος; Μπορεί να δει τον κόσμο σαν δώρο της ελευθερίας ενός προσώπου και όχι απλώς σαν παρατήρηση φαινομένων; Από την στιγμή που η Φυσική άρχισε να προβληματίζεται με το ερώτημα της αρχής του κόσμου και του τέλους του και από την ώρα που βρέθηκε τόσο κοντά στην έννοια της εκ του μηδενός δημιουργίας, έχει ήδη αγγίξει την έννοια της χάριτος. Αν η αρχή του κόσμου δεν ανάγεται στον ίδιο τον κόσμο, η χάρη, και αν δεν αποδεικνύεται ή ομολογείται, πάντως εξυπακούεται. Το ίδιο ισχύει και για το τέλος του φυσικού κόσμου.

Έκτο και τελευταίο σημείο της Ορθοδόξου ανθρωπολογίας. Ο άνθρωπος δεν βρίσκεται μόνο σε σχέση εξάρτησης από την φύση αλλά και σε σχέση διαλεκτική μαζί της. Αυτό είναι το νόημα της έννοιας του προσώπου. Στην Πατερική Θεολογία το πρόσωπο χρησιμοποιείται για την Αγία Τριάδα και αυτό σημαίνει ότι ως πρόσωπο ο άνθρωπος προσπαθεί να υπερβεί τη φύση και να λειτουργήσει ελεύθερα από αυτήν, όπως ο Θεός. Πρόσωπο θα πει ελευθερία από την φύση αλλά και ελευθερία για την φύση. Και εδώ έγκειται η σπουδαιότητα του προσώπου για την οικολογία. Στην άσκηση της ελευθερίας του, ο άνθρωπος μπορεί να αντιταχθεί στο φυσικό του περιβάλλον και αυτό κάνει με την καταστροφή που επιφέρει. Αλλά μπορεί, εν ονόματι της ίδιας ελευθερίας και να το αγαπήσει και να το σεβαστεί. Με την ίδια ελευθερία με την οποία υπερβαίνει την δουλεία του στην φύση, μπορεί και να αγαπήσει την φύση, διότι την θεωρεί ως δώρο της αγάπης εκείνου Τον οποίον ελεύθερα αγαπά.

Άνθρωπος λοιπόν και φυσικό περιβάλλον, επιστήμη και θεολογία. Πώς συνδέονται

αυτά με την οικολογική κρίση που περνούμε; Στην ταπεινή εισήγησή μου επέμεινα στις εξής θέσεις: α) Η οικολογική κρίση δεν συνδέεται μόνο με την ηθική κρίση του κόσμου, ευδαιμονισμός, ατομικισμός, καταναλωτισμός κ.λπ., αλλά κυρίως και προπάντων με την αλλοίωση της ταυτότητας του ανθρώπου. Η κρίση είναι οντολογική και όχι απλώς ηθική.

β) Στην αλλοίωση αυτή μερίδιο ευθύνης έχουν τόσο η θεολογία όσο και η επιστήμη. Η πρώτη στο βαθμό που αποσωμάτωσε την αλήθεια του ανθρώπου και τον απέκοψε από τον υλικό κόσμο με μια «πνευματικότητα» που αποποιείται την ύλη και δεν τονίζει την ανάσταση των σωμάτων ως βασική προϋπόθεση της αλήθειας του ανθρώπου. Η δεύτερη, η επιστήμη, στον βαθμό που καλλιεργεί την νοημοσύνη ως λειτουργία ανεξάρτητη από το σώμα και με τον τρόπο αυτό καταδυναστεύει με την τεχνολογία τον φυσικό κόσμο, επεμβαίνοντας στον τρόπο του είναι του και αλλοιώνοντας επικίνδυνα την αλήθεια της ταυτότητάς του.

γ) Η καταδυναστευση του φυσικού κόσμου από την ανθρώπινη νοημοσύνη, όχι από τον άνθρωπο, γιατί στρέφεται και κατά του ανθρώπου το φαινόμενο αυτό, ως ψυχοσωματικού όντος, δεν μπορεί να ανατραπεί παρά μόνο με μια κοινή προσπάθεια επιστήμης και θεολογίας να καταδείξουν τον ψυχοσωματικό χαρακτήρα του ανθρώπου και να αναδείξουν το σώμα του ανθρώπου ως κρίκου μεταξύ αισθητών και νοητών ως μέσου κοινωνίας και επικοινωνίας.

δ) Η Ορθόδοξη Εκκλησία καλείται να προβάλλει με όσο πιο μεγάλη έμφαση μπορεί τα δύο μεγάλα οικολογικά της όπλα, την Θεία Ευχαριστία και τον Ασκητισμό. Με το πρώτο βιώνεται η αξία του υλικού κόσμου ως κόσμου του Θεού και με το δεύτερο αποκαθαίρεται το σώμα από ότι το εμποδίζει να είναι όργανο κοινωνίας με τους άλλους, με το φυσικό περιβάλλον και με τον ίδιο τον Θεό. Μια ευχαριστία που δεν είναι φυσική, σωματική σύναξη επί το αυτό, αλλά

προσευχή εξ αποστάσεως τηλεοπτικής ή άλλης, είναι ανώφελη.

Μεταγραφή: Γ. Κ.

Ο Χριστιανισμός είναι θεραπευτική επιστήμη

Έχουν διατυπωθεί πολλές ερμηνείες του Χριστιανισμού και πολλές απαντήσεις έχουν δοθεί στο τι είναι ο Χριστιανισμός και ποια είναι η αποστολή του μέσα στον κόσμο. Οι περισσότερες δεν είναι αληθινές. Στην συνέχεια θα επιδιώξουμε να δούμε κάπως εκτενέστερα ότι ο Χριστιανισμός και κυρίως η Ορθοδοξία είναι θεραπευτική επιστήμη, καθώς επίσης να διαγράψουμε τι είναι θρησκεία και πως επιτυγχάνεται. Το κείμενο έχει ληφθεί από το βιβλίο "Ορθόδοξη Ψυχοθεραπεία" του Σεβ. Ι. Βλάχου. Κεφάλαιο Α' σελ 21-39.

1ο μέρος: Θεραπευτική επιστήμη

Τι είναι ο Χριστιανισμός

Πολλοί, ερμηνεύοντας τον χαρακτήρα του Χριστιανισμού, διατυπώνουν την άποψη ότι είναι φιλοσοφία ή θρησκεία μέσα στις τόσες γνωστές από την αρχαιότητα. Και βέβαια φιλοσοφία με την άποψη που επικρατεί να λέγεται σήμερα δεν είναι ο Χριστιανισμός. Η φιλοσοφία διαθέτει σύστημα εγκεφαλικό που τις περισσότερες φορές δεν έχει σχέση με την ζωή. Κυρίως η διαφορά του Χριστιανισμού από την φιλοσοφία φαίνεται στο σημείο ότι η δεύτερη είναι στοχασμός ανθρώπινος ενώ ο Χριστιανισμός είναι αποκάλυψη του Θεού. Δεν είναι ανακάλυψη του ανθρώπου, αλλά αποκάλυψη του Ίδιου του Θεού στον άνθρωπο. Τις αλήθειες του Χριστιανισμού ήταν αδύνατον να τις βρη η ανθρώπινη λογική. Εκεί που ήταν αδύνατος ο ανθρώπινος λόγος ήλθε ο Θεάνθρωπος Λόγος ή μάλλον ο Θεάνθρωπος Χριστός, ο Λόγος του Θεού. Η αποκάλυψη αυτή του Θεού διατυπώθηκε με φιλοσοφικούς όρους της εποχής εκείνης, αλλά πάλι πρέπει να υπογραμμισθεί, δεν είναι φιλοσοφία. Το ένδυμα του Θεανθρώπινου Λόγου είναι

παρμένο από την φιλοσοφία της εποχής εκείνης.

Ο ιερός Χρυσόστομος, ερμηνεύοντας το του Ησαΐου: «Ἴδού ο Δεσπότης Κύριος Σαβαώθ ωφελεῖ ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας καὶ ἀπὸ Ἱερουσαλήμ, ἰσχύοντα καὶ ἰσχύουσιν,... δικαστὴν καὶ προφῆτην καὶ στοχαστὴν...» παρατηρεῖ: «στοχαστὴν τὸν ἀπὸ συνέσεως πολλῆς τῶν μελλόντων στοχάζεσθαι ἀπ’ αὐτῆς τῶν πραγμάτων πείρας. Ἐτερον μὲν γὰρ στοχασμὸς καὶ προφητεία ἄλλο. Ὁ μὲν γὰρ Πνεύματι θείῳ φθέγγεται, οὐδὲν οἴκοθεν εἰσφέρων, ὁ δὲ τὰς ἀφορμὰς ἀπὸ τῶν ἤδη γεγεννημένων λαμβάνων καὶ τὴν οἰκείαν σύνεσιν διεγείρων πολλὰ τῶν μελλόντων προορά ὡς εἰκὸς ἀνθρώπων ὄντα συνετόν προῖδεῖν. Ἀλλὰ πολὺ τὸ μέσον τούτου κακείου ὅσον συνέσεως ἀνθρωπίνης καὶ θείας Χάριτος τὸ διάφορον»[1].

Επομένως ἄλλο ὁ στοχασμὸς (ἡ φιλοσοφία) καὶ ἄλλο ἡ προφητεία, δηλαδή ὁ λόγος τοῦ Προφήτη ποῦ θεολογεῖ. Ἡ πρώτη εἶναι ἀνθρώπινη ἐνέργεια, ἐνῶ ἡ δεύτερη εἶναι ἀποκάλυψη τοῦ Παναγίου Πνεύματος.

Στα πατερικὰ ἔργα καὶ κυρίως στὴν διδασκαλία τοῦ ἁγίου Μαξίμου γίνεται λόγος γιὰ τὴν φιλοσοφία ὡς ἀρχὴ τῆς πνευματικῆς ζωῆς. Ἀλλὰ πρέπει νὰ παρατηρηθῇ πὼς με τὸν ὅρο πρακτικὴ φιλοσοφία ὁ ἅγιος ἐννοεῖ τὴν κάθαρση τῆς καρδιάς ἀπὸ τὰ πάθη, ποῦ πράγματι εἶναι τὸ πρῶτο στάδιο τῆς πορείας τῆς ψυχῆς πρὸς τὸν Θεό.

Ἀκόμη ὁ Χριστιανισμὸς δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ θρησκεία, με τὴν ἐννοία τουλάχιστον ποῦ παρουσιάζεται ἡ θρησκεία σήμερα. Συνήθως, θεωρεῖται ὅτι ὁ Θεὸς κατοικεῖ στοὺς οὐρανοὺς καὶ διακυβερνᾷ ἀπὸ ἐκεῖ τὴν ἀνθρώπινη ἱστορία, εἶναι σφόδρα ἀπαιτητικὸς, ζητᾷ ικανοποίηση ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, ποῦ εἶναι πεσμένος στὴν γῆ μέσα στὴν ἀσθένειά του καὶ τὴν ἀδυναμία του. Μεταξὺ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ἀνθρώπου ὑπάρχει ἓνα διαχωριστικὸ τεῖχος. Αὐτὸ πρέπει νὰ υπερπηδηθῇ καὶ σ’αὐτὸ βοηθᾷ πολὺ ἀποτελεσματικὰ ἡ θρησκεία. Πρὸς τὸν σκοπὸ αὐτὸν χρησιμοποιοῦνται διάφορες

λατρευτικές τελετές.

Κατά μια άλλη άποψη ο άνθρωπος αισθάνεται αδύνατος μέσα στο σύμπαν και έχει ανάγκη της δημιουργίας, της πλάσεως ενός δυνατού Θεού, ο Οποίος θα τον βοηθά στην αδυναμία του. Σύμφωνα με αυτήν την θεωρία δεν πλάθει ο Θεός τον άνθρωπο, αλλά ο άνθρωπος πλάθει τον Θεό. Ακόμη η θρησκεία νοείται ως σχέση του ανθρώπου προς τον Απόλυτο Θεό, δηλαδή «σχέσις του εγώ προς το Απόλυτον Συ». Επίσης θεωρούν πολλοί την θρησκεία σαν ένα μέσο για να πλανάται ο λαός με την μετάθεση των ελπίδων στην μέλλουσα ζωή. Κατ' αυτόν τον τρόπο, με μέσο την θρησκεία ισχυρές δυνάμεις πιέζουν τον λαό.

Αλλά ο Χριστιανισμός είναι κάτι παρά πάνω από αυτές τις ερμηνείες – θεωρίες, γι' αυτό και δεν μπορεί να κλεισθή στην έννοια και τον ορισμό της θρησκείας, όπως συνήθως δίνεται στις «φυσικές» λεγόμενες θρησκείες. Ο Θεός δεν είναι το Απόλυτον Συ, αλλά ζων Πρόσωπο που έχει κοινωνία οργανική με τον άνθρωπο. Επίσης ο Χριστιανισμός δεν μεταθέτει απλώς το πρόβλημα στο μέλλον, ούτε περιμένει την απόλαυση της Βασιλείας των Ουρανών μετά την ιστορία και μετά το τέλος του χρόνου. Το μέλλον στον Χριστιανισμό βιώνεται στο παρόν και η Βασιλεία του Θεού αρχίζει από αυτήν την ζωή. Βασιλεία του Θεού, κατά την πατερική ερμηνεία, είναι η Χάρη του Τριαδικού Θεού, η θεωρία του ακτίστου Φωτός.

Εμείς οι Ορθόδοξοι δεν περιμένουμε το τέλος της ιστορίας και του χρόνου, αλλά με την εν Χριστώ ζωή τρέχουμε προς το τέλος της ιστορίας και έτσι βιώνουμε αυτά που πρόκειται να συμβούν στην μετά την Δευτέρα Παρουσία ζωή από τώρα.

Ο άγιος Συμεών ο Νέος Θεολόγος λέγει ότι αυτός που είδε το άκτιστο Φως και ενώθηκε με τον Θεό δεν περιμένει την Δευτέρα Παρουσία του Κυρίου, αλλά την ζει. Έτσι στην χριστιανική διδασκαλία δεν υπάρχει η γραμμική διατύπωση περί χρόνου, αλλά η κυκλική, σταυρική.

Δηλαδή το αιώνιο μας καταλαμβάνει σε κάθε χρονική στιγμή. Γι' αυτό ουσιαστικά το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον βιώνονται σε μια αρραγή ενότητα. Είναι ο λεγόμενος συμπεπυκνωμένος χρόνος.

Γι' αυτό η Ορθοδοξία δεν μπορεί να χαρακτηριστεί σαν «το όπιο του λαού», ακριβώς γιατί δεν μεταθέτει το πρόβλημα. Προσφέρει ζωή, μεταμορφώνει την βιολογική ζωή, αγιάζει και μεταμορφώνει τις κοινωνίες. Η Ορθοδοξία, όπου βιώνεται σωστά και λειτουργεί αγιοπνευματικά, είναι μια κοινωνία Θεού και ανθρώπων, ουρανίων και επιγείων, ζώντων και κεκοιμημένων. Και μέσα σ' αυτήν την κοινωνία λύνονται αληθινά όλα τα προβλήματα που εμφανίζονται στην ζωή μας.

Επειδή όμως μεταξύ των μελών της Εκκλησίας υπάρχουν άρρωστοι και αρχάριοι πνευματικά, γι' αυτό είναι ενδεχόμενο μερικοί να νοιώθουν ως θρησκεία τον Χριστιανισμό με την έννοια που αναφέραμε πιο πάνω. Αλλωστε η πνευματική ζωή είναι μια δυναμική πορεία. Αρχίζει με το βάπτισμα, που είναι κάθαρση του κατ' εικόνα, και συνεχίζεται με την ασκητική ζωή για να φθάσει ο άνθρωπος στο καθ' ομοίωσιν, δηλαδή στην κοινωνία με τον Θεό. Πάντως πρέπει να διευκρινιστεί ότι, και όταν ακόμη μιλούμε για τον Χριστιανισμό ως θρησκεία, πρέπει απαραίτητα να το κάνουμε μέσα από μερικές αναγκαίες προϋποθέσεις.

Η πρώτη, ότι ο Χριστιανισμός είναι κυρίως Εκκλησία. Εκκλησία θα πει Σώμα Χριστού. Υπάρχουν πολλά χωρία στην Καινή Διαθήκη στα οποία γίνεται λόγος για το ότι ο Χριστιανισμός είναι Εκκλησία. Αρκούμεστε στον λόγο του Χριστού «συ ει Πέτρος, και επί ταύτη τη πέτρα οικοδομήσω μου την εκκλησίαν» (Ματθ. ιστ', 18) και στους λόγους του Αποστόλου Παύλου, αφ' ενός μεν προς τους Κολοσσαείς «και αυτός εστιν η κεφαλή του σώματος, της εκκλησίας» (α', 18) και αφ' ετέρου προς τον μαθητή του Τιμόθεο, «... ίνα ειδής πως δει εν οίκω Θεού αναστρέφεισθαι, ήτις εστίν εκκλησία Θεού ζώντος, στύλος και

εδραίωμα της αληθείας». (Α' Τιμ. γ', 15). Αυτό σημαίνει ότι ο Χριστός δεν κατοικεί απλώς στους Ουρανούς και από εκεί διευθύνει την ιστορία και την ζωή των ανθρώπων, αλλά είναι ενωμένος μαζί μας. Πήρε την ανθρώπινη φύση, την θέωσε και έτσι εν Χριστώ η ανθρώπινη τεθεωμένη φύση βρίσκεται εκ δεξιών του Πατρός. Έτσι ο Χριστός είναι η ζωή και εμείς είμαστε «μέλη Χριστού».

Η δεύτερη προϋπόθεση είναι ότι ο σκοπός του Χριστιανισμού είναι να επιτύχη την μακαρία κατάσταση της θεώσεως. Η θέωση και το καθ' ομοίωσιν ταυτίζονται. Αλλά, για να φθάση στο καθ' ομοίωσιν, να φθάση στην θέα του Θεού και αυτή η θέα να μη γίνη φωτιά για να τον κατακαύση, αλλά φως που θα τον ζωοποιήση, απαιτείται προηγουμένως κάθαρση. Αυτή η κάθαρση και η θεραπεία είναι έργο της Εκκλησίας. Όταν ο Χριστιανισμός συμμετέχη στην λατρεία χωρίς να υφίσταται την ζωοποιό κάθαρση (άλλωστε και αυτές οι λατρευτικές εκδηλώσεις αποβλέπουν στην κάθαρση του ανθρώπου), τότε δεν ζη πραγματικά μέσα στον χώρο της Εκκλησίας. Χριστιανισμός χωρίς κάθαρση είναι ουτοπία. Έτσι λοιπόν μέσα από την κάθαρση, και μάλιστα όταν επιμελούμαστε την θεραπεία μας, μπορούμε να κάνουμε λόγο για την θρησκεία, σύμφωνα άλλωστε και με τον λόγο του αδελφοθέου Ιακώβου: «Ει τις δοκεί θρήσκος είναι εν υμίν μη χαλιναγωγών γλώσσαν αυτού, αλλ' απατών καρδίαν αυτού, τούτου μάταιος η θρησκεία. Θρησκεία καθαρά και αμίαντος παρά τω Θεώ και πατρί αύτη εστί, επισκέπτεσθαι ορφανούς και χήρας εν τη θλίψει αυτών, άσπιλον εαυτόν από του κόσμου» (Ιακ. α', 26-27). Φαίνεται καθαρά και από το χωρίο αυτό ότι θρήσκος είναι εκείνος που χαλιναγωγεί την γλώσσα του και δεν απατά την καρδιά του, αλλά την καθαίρει από εκείνα που βρίσκονται μέσα σ' αυτήν και ακόμη ότι θρησκεία είναι το να δείχνη κανείς ενδιαφέρον για τους πονούντας, αλλά κυρίως να διατηρή τον εαυτό του καθαρό από τα του κόσμου. Εκείνος που επιμελείται της καθάρσεώς του είναι θρήσκος και ανήκει στην θρησκεία.

Αυτή η αποχή μας δίδει το δικαίωμα να ισχυρισθούμε ότι ο Χριστιανισμός δεν είναι ούτε φιλοσοφία ούτε θρησκεία με την έννοια που χαρακτηρίζουν τις «φυσικές» θρησκείες, αλλά είναι κυρίως θεραπεία. Είναι θεραπεία του ανθρώπου από τα πάθη του για να φθάση στην συνέχεια σε κοινωνία και ενότητα με τον Θεό.

Ο Κύριος στην παραβολή του καλού Σαμαρείτου μας έδειξε μερικές αλήθειες. Ο καλός Σαμαρείτης μόλις είδε τον εμπεσόντα στους ληστές, οι οποίοι τον πλήγωσαν και τον άφησαν ημιθανή, «εσπλαγχνίσθη, και προσελθών κατέδησε τα τραύματα αυτού επιχέων έλαιον και οίνον», επιβιβάσας δε αυτόν επί το ίδιον κτήνος ήγαγεν αυτόν εις πανδοχείον και επεμελήθη αυτού. (Λουκ. ι', 33-34). Ο Χριστός θεράπευσε τον πληγωμένο άνθρωπο και τον οδήγησε στο πανδοχείο, δηλαδή στο Νοσοκομείο που είναι η Εκκλησία. Εδώ παρουσιάζεται ο Χριστός ως ιατρός που θεραπεύει τις ασθένειες του ανθρώπου και η Εκκλησία ως Νοσοκομείο.

Είναι δε πολύ χαρακτηριστικό ότι ο ιερός Χρυσόστομος αναλύοντας την παραβολή αυτή παρουσιάζει τις αλήθειες που τονίσαμε προηγουμένως. Ο άνθρωπος «από του επουρανίου πολιτεύματος, επί το της απάτης του διαβόλου πολίτευμα» κατέβη. «Και εμπίπτει εις τους ληστές, τουτέστιν εις τον διάβολον και τας αντικειμένους αυτώ δυνάμεις». Οι πληγές που υπέστη είναι οι διάφορες αμαρτίες, όπως λέγει ο Δαβίδ «προσώζεσαν και εσάπησαν οι μώλωπές μου από προσώπου της αφροσύνης μου». Γιατί «πάσα αμαρτία μώλωπα και τραύμα εργάζεται». Σαμαρείτης είναι ο Ίδιος ο Χριστός, ο Οποίος κατέβηκε από τον Ουρανό στην γη για να θεραπεύση τον πληγωμένο άνθρωπο. Χρησιμοποίησε οίνον και έλαιον για τις πληγές, δηλαδή «μίξας Πνεύμα άγιον των αίματι αυτού, εζωοποίησεν τον άνθρωπον». Και κατ' άλλην ερμηνεία «έλαιον επάγει τον παρακλητικόν λόγον, οίνον δε τον στυπτικόν καταδευόμενος, την διδασκαλία την συνάγουσαν την

διεσκορπισμένην διάνοιαν». Τον έβαλε στο δικό του κτήνος, δηλαδή «λαβών την σάρκα επί τους ιδίους ώμους της θεότητας, ανήνεγκε τω πατρί εις ουρανούς». Στην συνέχεια οδήγησε τον άνθρωπο ο καλός Σαμαρείτης, ο Χριστός, «εις το μέγα και θαυμαστόν και ευρύχωρον πανδοχείον, εις ταύτην την καθολικήν Εκκλησίαν». Τον έδωσε στον Πανδοχέα, που είναι ο Απόστολος Παύλος «δια δε του Παύλου τοις καθ' εκάστην Εκκλησίαν αρχιερεύσι και διδασκάλοις και λειτουργοίς» λέγοντας «επιμελήσαι του λαού του εξ Εθνών, ου σοι παρέδωκα εν τη Εκκλησία. Επειδή ασθενούσιν οι άνθρωποι τετραυματισμένοι υπό των αμαρτιών, θεράπευσον αυτούς, επιθείς αυτοίς λίθον εμπλάστρου, τα προφητικά ρήματα και τα ευαγγελικά διδάγματα, υγιαίνων αυτούς δια των της Παλαιάς και Νέας Διαθήκης νουθεσιών και παρακλήσεων...»/ Έτσι, κατά τον ιερό Χρυσόστομο, ο Παύλος είναι εκείνος που στηρίζει τις Εκκλησίες του Θεού «και πάντας ανθρώπους θεραπεύων δια των πνευματικών νουθεσιών, εκάστω τα πρόσφορα νέμων...»[2].

Στην ερμηνεία της παραβολής αυτής από τον ιερό Χρυσόστομο φαίνεται καθαρά ότι η Εκκλησία είναι Νοσοκομείο που θεραπεύει τους ασθενείς από την αμαρτία και οι επίσκοποι – ιερείς, όπως ο Απόστολος Παύλος, είναι οι θεραπευταί του λαού του Θεού.

Αυτές οι αλήθειες φαίνονται και σε πολλά άλλα σημεία της Καινής Διαθήκης. Ο Κύριος έλεγε ότι «ου χρείαν έχουσιν οι ισχύοντες ιατρού, αλλ' οι κακώς έχοντες» (Ματθ. θ', 12). Επίσης ο Χριστός ως ιατρός των ψυχών και των σωμάτων, θεράπευε κάθε ασθένεια της ψυχής και του σώματος. «Θεραπεύων πάσαν νόσον και πάσαν μαλακίαν εν τω λαώ...» και προσήνεγκαν αυτώ πάντας τους κακώς έχοντας ποικίλαις νόσοις και βασάνοις συνεχομένους, και διαμονιζομένους και σεληνιαζομένους και παραλυτικούς, και εθεράπευσεν αυτούς» (Ματθ. δ', 23-24). Ο Απόστολος Παύλος γνωρίζει καλώς ότι αρρωσταίνει η συνείδηση των ανθρώπων και κυρίως των απλοϊκών (Α' Κορ. η', 12).

Και στην Αποκάλυψη γράφεται ότι ο Ευαγγελιστής Ιωάννης είδε ποταμόν ύδατος ζωής που εκπορευόταν από τον θρόνο του Θεού και του αρνίου «εν μέσῳ της πλατείας αὐτῆς και του ποταμοῦ εντεύθεν και εκείθεν ξύλον ζωής... και τα φύλλα του ξύλου εις θεραπείαν των εθνών» (Αποκ. κβ', 1-2).

Έτσι το έργο της Εκκλησίας είναι θεραπευτικό. Επιδιώκει να θεραπεύση τις ασθένειες των ανθρώπων, κυρίως τις ψυχικές, που τους βασανίζουν. Αυτή είναι η βασική διδασκαλία της Καινῆς Διαθήκης και των Πατέρων της Εκκλησίας. Στην συνέχεια του κεφαλαίου αυτού καθώς επίσης και σε άλλα κεφάλαια θα παρατεθούν πολλά χωρία Πατέρων που φανερώνουν αυτήν την αλήθεια.

Πάντως επανερχόμενος τονίζω ότι στο σημείο αυτό πρέπει να δούμε την αναγκαιότητα της Εκκλησίας. Στον καθηγητή π. Ιωάννη Ρωμανίδα χρωστούμε πολλή ευγνωμοσύνη γιατί στα έργα του τονίζει αυτήν την πραγματικότητα. Παρουσιάζει στην εποχή μας την λησμονημένη αυτήν αλήθεια. Έχω την πεποίθηση ότι ο μνημονευθείς καθηγητής διάβασε πολύ καλά νηπτικούς Πατέρας και κυρίως τα έργα που περιλαμβάνονται στην Φιλοκαλία, γι' αυτό συνέλαβε την πραγματική σημασία του Χριστιανισμού. Πιστεύω ότι στο σημείο αυτό βρίσκεται η μεγάλη συμβολή του π. Ιωάννου Ρωμανίδου. Γιατί στην εποχή αυτή που ο Χριστιανισμός παρουσιάζεται ως φιλοσοφία ή στείρα διανόηση (εγκεφαλική θεολογία) ή σαν μια κουλτούρα και μια παράδοση του λαού (λαϊκά ήθη και έθιμα, λαϊκή ευσέβεια), εκείνος παρουσιάζει αυτήν την διδασκαλία περί της θεραπευτικής επιστήμης και αγωγής.

Λέγει συγκεκριμένα:

«Η πίστη στον Χριστό, χωρίς να υφίσταται κανείς ιατρεία εν Χριστώ, δεν είναι καθόλου πίστη. Πρόκειται ακριβώς για την ίδια αντίφαση, που θα παρουσίαζε κάποιος ασθενής, έχοντας πολλή εμπιστοσύνη στο γιατρό του και μη

εφαρμόζοντας ποτέ την αγωγή, που εκείνος του συνιστά. Για μια σωστή θεώρηση αυτής της θεραπείας εν σχέσει με τον κόσμο γενικά, πρέπει να σημειωθεί, ότι αν ο προφητικός Ιουδαϊσμός και ο διάδοχός του Χριστιανισμός είχαν εμφανισθή για πρώτη φορά στον εικοστό αιώνα θα είχαν πιθανώτατα χαρακτηρισθή, όχι θρησκείες, αλλ' ιατρικές επιστήμες, συγγενείς της ψυχιατρικής, με ευρύτατες επιπτώσεις στην κοινωνία οφειλόμενες στην επιτυχία τους να ιατρεύουν σε ποικίλους βαθμούς την αρρώστεια της μερικώς λειτουργούσης προσωπικότητας. Με κανένα τρόπο δεν θα μπορούσαν να εκληφθούν σαν θρησκείες, που με διάφορες μαγικές μεθόδους και δοξασίες υπόσχονται φυγή από ένα δήθεν κόσμο της ύλης και του κακού ή της υποκρισίας σ' ένα δήθεν πνευματικό κόσμος ασφαλείας και επιτυχίας»[3].

Σε άλλο έργο ο ίδιος Καθηγητής επιμένει πάνω σ' αυτήν την αλήθεια. «Εις την φύσιν της η Πατερική Παράδοσις δεν είναι ούτε κοινωνική φιλοσοφία ούτε ηθικόν σύστημα, ούτε θρησκευτικός δογματισμός αλλ' είναι θεραπευτική αγωγή. Εις το σημείον αυτό ομοιάζει πολύ με την ιατρικήν, και κυρίως με την ψυχιατρικήν. Η νοερά ενέργεια της ψυχής, που προσεύχεται νοερώς και αδιαλείπτως εις την καρδίαν, είναι ένα φυσιολογικόν όργανον, που όλοι έχουν και το οποίον χρειάζεται θεραπεία. Ούτε η φιλοσοφία, ούτε καμμία των γνωστών θετικών ή κοινωνικών επιστημών δύναται να θεραπεύση το όργανον αυτό. Μόνον η νηπτική ή ασκητική αγωγή των Πατέρων οδηγεί εις την θεραπείαν αυτού του οργάνου... Δια τούτο ο αθεράπευτος συνήθως δεν γνωρίζει ούτε καν την ύπαρξιν αυτού του οργάνου»[4].

Έτσι μέσα στην Εκκλησία χωριζόμαστε σε αρρώστους, σε ανθρώπους που υφίστανται την θεραπευτική αγωγή, και σε ανθρώπους (αγίους) που ήδη έχουν θεραπευθή. «... δια τους Πατέρας δεν διαχωρίζονται οι άνθρωποι εις ηθικούς και ανηθικούς ή εις καλούς και κακούς βάσει ηθικών κανόνων. Ο διαχωρισμός αυτός είναι επιφανειακός. Εις το βάθος

διακρίνεται η ανθρωπότης εις ψυχικά αρρώστους, εις θεραπευομένους και εις θεραπευμένους. Όλοι όσοι δεν είναι εις την κατάστασιν του φωτισμού είναι ψυχικά άρρωστοι... Δεν είναι μόνον η καλή θέλησις, η καλή απόφασις, η ηθική πράξις και η αφοσίωσις εις την Ορθόδοξον Παράδοσιν που κάμει τον Ορθόδοξον, αλλά η κάθαρσις, ο φωτισμός και η θέωσις. Τα στάδια αυτά θεραπείας είναι ο σκοπός της μυστηριακής ζωής της Εκκλησίας, όπως μαρτυρούν τα λειτουργικά κείμενα»[5].

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

[1] Αρχιμ. Ιεροθέου Σ. Βλάχου: Η ποιμαντική καθοδήγηση των μετανοούντων κατά τον Μ. Βασίλειο, Έδεσσα 1981, σελ. 22

[2] Ρ G 62, 755-757

[3] Ιω. Ρωμανίδου: Ιησούς Χριστός η ζωή του κόσμου, πολυγραφημένη ομιλία. Μετάφρ. Μοναχού Μαξίμου Λαυριώτου, σελ. 28-29

[4] Ιω. Ρωμανίδου: Ρωμαίοι ή Ρωμηοί Πατέρες της Εκκλησίας, εκδ. Πουρνάρα, Θεσσαλονίκη 1984, τόμος Ι, σελ. 22-23

[5] ένθ. ανωτ. σελ. 27

Μεταγραφή: Θωμάς Δρίτσας

Αρχή

Οι μεταμοσχεύσεις από ορθόδοξη εκκλησιαστική πλευρά

Πριν αρχίσω την επεξεργασία του θέματός μου θα ήθελα να ευχαριστήσω την Ιερά Σύνοδο και τον Μακαριώτατο Πρόεδρο, τον Αρχιεπίσκοπο Αθηνών και Πάσης Ελλάδος κ. Χριστόδουλο, για την ανάθεση σε μένα αυτού του συγχρόνου και κρισίμου θέματος. Η εισήγηση η οποία θα επακολουθήσει δεν μπορεί να εξαντλήσει το θέμα, αλλά απλώς θα ανοίξει την συζήτηση για να καταλήξουμε σε μερικά συμπεράσματα, τα οποία, βεβαίως, θα είναι η αρχή και όχι το τέλος της συζητήσεως αυτών των θεμάτων.

Διότι, εφ' όσον το θέμα των μεταμοσχεύσεων συζητείται από ιατρικής, νομικής και βιοηθικής πλευράς, η Εκκλησία δεν πρέπει να καταλήξει σε τελικά συμπεράσματα. Ίσως για να αποφύγουμε το θέμα των διαρκών παλινδρομήσεων και μεταβολών θα πρέπει αφ' ενός μεν να θέσουμε θεολογικά κριτήρια αντιμετώπισεως του προβλήματος, αφ' ετέρου δε να αφήσουμε τους ιατρούς και τους νομικούς να συζητούν το πρόβλημα, χωρίς να παρεμβαίνουμε σε αυτήν την συζήτηση, λόγω του ενεδρεύοντος πειρασμού να εμπλακή η Εκκλησία σε επιστημονικά θέματα τα οποία μπορεί να είναι ανατρέψιμα με την πάροδο του χρόνου. Μπορεί όμως να θέσει τα πλαίσια αντιμετώπισεως του θέματος.

Εισαγωγικά ακόμη θα ήθελα να υπογραμμίσω ότι στα πατερικά κείμενα και στην όλη διδασκαλία της Εκκλησίας δεν μπορεί κανείς να βρη άμεσες απαντήσεις για το θέμα των μεταμοσχεύσεων, και αυτό γιατί δεν απησχόλησε το θέμα αυτό την

πατερική σκέψη. Δηλαδή, στην εποχή τους δεν υπήρχε θέμα μεταμοσχεύσεων οργάνων, για να εκφράσουν την άποψή τους για το θέμα. Ωστόσο όμως μπορούμε να ανιχνεύσουμε μερικά παράλληλα θέματα και από εκεί να προσδιορίσουμε κάπως την στάση μας απέναντι στις μεταμοσχεύσεις, διότι οι άγιοι Πατέρες ασχολήθηκαν με τον άνθρωπο. Άλλωστε, η πατερική περίοδος δεν εξέλιπε. Κάθε εκκλησιαστική περίοδος είναι και πατερική, αρκεί να διασώζη τα ορθόδοξα εκκλησιαστικά κριτήρια ερμηνείας των προβλημάτων και πραγμάτων. Οπότε, μεγαλύτερη σημασία μπορούμε να δώσουμε όχι τόσο στις λύσεις, αλλά στις προϋποθέσεις που καθορίζουν την στάση μας απέναντι στα προβλήματα και στις λύσεις. Αυτό είναι το έργο της ορθοδόξου θεολογίας.

1. Η πολυποίκιλη, πολυεπίπεδη και πολυσήμαντη αντιμετώπιση

των μεταμοσχεύσεων

Το θέμα των μεταμοσχεύσεων

αντιμετωπίζεται από πολλά επίπεδα και πολλές πλευρές. Γι' αυτό στην εισήγηση αυτή είμαστε υποχρεωμένοι να δούμε αυτήν την απαραίτητη πλευρά του προβλήματος, καθορίζοντας τα πολυποίκιλα επίπεδα.

Το πρώτο επίπεδο είναι το αλτρουϊστικό και ψυχολογικό. Θεωρείται ότι η αγάπη για τους άλλους ανθρώπους, η οποία αγάπη φθάνει και μέχρι την θυσία, πρέπει να μας οδηγή στην προσφορά των οργάνων του σώματος για να ζήσει κάποιος άλλος συνάνθρωπός μας, που υποφέρει και βασανίζεται. Ακόμη το να αισθάνεται κανείς ότι τα μάτια του παιδιού του ευρίσκονται σε κάποιον άλλον άνθρωπο και να μπορέ σ' αυτόν να βλέπει την συνέχιση της ζωής του παιδιού του, είναι ασφαλώς ψυχολογικό γεγονός, που μπορεί να δικαιολογή την προσφορά μοσχευμάτων σε άλλους ανθρώπους.

Το δεύτερο επίπεδο είναι το κοινωνικό. Η προσφορά οργάνων ασφαλώς λύει διάφορα κοινωνικά προβλήματα και αντιμετωπίζει διάφορες κοινωνικές ανάγκες, από πλευράς λήπτου. Γνωρίζουμε σήμερα τα προβλήματα που δημιουργούν οι παθήσεις των οργάνων σε οικογενειάρχες και νέους ανθρώπους. Και ακόμη γνωρίζουμε πόσο ανακουφίζονται οι συγγενείς των ταλαιπωρημένων ανθρώπων. Όταν ευρίσκεται ένας δότης και έτσι προσφέρεται η δυνατότητα να ζήσει ο ασθενής, αλλά και να ηρεμήσουν τα άλλα μέλη της οικογενείας του ταλαιπωρημένου ανθρώπου, τότε αντιλαμβάνεται την αξία της προσφοράς.

Το τρίτο επίπεδο είναι το βιοηθικό, που συνίσταται στους δεοντολογικούς κανόνες μέσα από τους οποίους θα υπάρξει σωστή συνεργασία μεταξύ δότη και λήπτου μοσχευμάτων. Πολλά πράγματα μπορεί να κάνει κανείς στην ζωή για την βελτίωση των κοινωνικών, οικογενειακών και ατομικών συνθηκών. Το πρόβλημα όμως τίθεται στο κατά πόσον αυτές οι επιλογές είναι επιτρεπτές από τους γενικούς ηθικούς και δεοντολογικούς κανόνες. Για παράδειγμα, η βελτίωση των κοινωνικών συνθηκών δεν μπορεί να γίνεται σε βάρος

της ελευθερίας και του προσώπου. Ο σκοπός δεν αγιάζει τα μέσα. Έτσι και στο θέμα των μεταμοσχεύσεων πρέπει να εξετάζεται οπωσδήποτε η βιοηθική πλευρά και να τίθενται ηθικοδεοντολογικοί κανόνες. Σε αυτό το θέμα εμπλέκονται η νομική και η ιατρική επιστήμη, και βέβαια διάφοροι Παγκόσμιοι Οργανισμοί.

Το τέταρτο επίπεδο είναι το νομικό. Δεδομένου ότι η παρουσία του ανθρώπου στην κοινωνία και η επικοινωνία του με τους συνανθρώπους του σχετίζονται και με τους νόμους της Πολιτείας, οι οποίοι επιδιώκουν να διασφαλίσουν την προσωπικότητα του ανθρώπου, αλλά και την αποφυγή πολλών παρανόμων ενεργειών, είναι φυσικό σε ένα τέτοιο σοβαρό ζήτημα να εισέρχεται και ο νομικός παράγοντας. Έτσι, με την νομοθεσία πρέπει να διασφαλίζεται η δικαιοπρακτική ικανότητα του δότη, η ελεύθερη γραπτή συγκατάθεσή του, η ακεραιότητα της σωματικής ζωής του δότη μετά την αφαίρεση των ιστών, ο τρόπος της αφαιρέσεως των ιστών και των οργάνων, ο καθορισμός του σκοπού της αφαιρέσεως ιστού και οργάνων που πρέπει να είναι θεραπευτικός και επιστημονικός και όχι εμπειρικός, η επιβεβαίωση ότι ο δότης έχει υποστή το λεγόμενο εγκεφαλικό θάνατο κλπ. Όλα αυτά είναι απαραίτητα να εξετάζονται με τον καταρτισμό και την ψήφιση νόμων, κατόπιν συνεργασίας ιατρών, νομικών και άλλων παραγόντων που εμπλέκονται σε τέτοια ζητήματα.

Το πέμπτο επίπεδο είναι το καθαρά ιατρικό. Οι μεταμοσχεύσεις οργάνων γίνονται ενώ ακόμη ο άνθρωπος διατηρείται, έστω με μηχανική υποστήριξη, στην ζωή, ενώ δηλαδή τα μοσχεύματα είναι "ζωντανά". Οπότε τίθεται το πρόβλημα του θανάτου, δηλαδή πότε επέρχεται ο θάνατος, πότε η ιατρική επιστήμη προσδιορίζει το γεγονός του θανάτου, γιατί κανείς δεν θέλει να αισθάνεται δολοφόνος ενός ανθρώπου, ότι δηλαδή λαμβάνονται μοσχεύματα ενώ ο δότης βρίσκεται στην ζωή. Πράγματι, η ιατρική επιστήμη εξετάζει το πρόβλημα αυτό και ετέθησαν διάφορες λύσεις όπως

το "μή ανατάξιμο κώμα", η διάγνωση της νεκρώσεως του "εγκεφαλικού στελέχους" κλπ. Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις υπάρχουν επιχειρήματα υπέρ και κατά. Σε σχετικό κείμενό του ο Μακαριώτατος Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος κ. Χριστόδουλος με τίτλο "εγκεφαλικός ή καρδιακός θάνατος. Συμβολή στην εξελικτική πορεία των Μεταμοσχεύσεων" κάνει ευρύτατη ανάλυση του προβλήματος αυτού, και βέβαια οι απόψεις αυτές παίζουν σημαντικό ρόλο στην συζήτηση του προβλήματος¹. Σαφώς πρέπει να διευκρινισθούν οι όροι κλινικός καρδιακός θάνατος, εγκεφαλικός θάνατος και βιολογικός θάνατος². Και αυτό είναι σημαντικό, αν σκεφθώ κανείς ότι υπάρχει διάσταση μεταξύ των ιατρών γύρω από το θέμα πότε επέρχεται ο θάνατος. Δηλαδή, η άποψη ότι η νέκρωση του εγκεφαλικού στελέχους ταυτίζεται με τον βιολογικό θάνατο, δεν πρέπει να θεωρήται δεδομένη³.

Το έκτο επίπεδο θεωρήσεως και αντιμετώπισεως του προβλήματος των μεταμοσχεύσεων είναι το θεολογικό, και φυσικά αυτό ενδιαφέρει περισσότερο από όλα την Εκκλησία. Άλλωστε ο κόσμος σήμερα αναμένει την άποψη της Συνόδου πάνω σε βασικά ζητήματα που συνδέονται με τις μεταμοσχεύσεις. Ο Καθηγητής Αθανάσιος Αβραμίδης έθεσε μερικά τέτοια ερωτήματα, για τα οποία αναμένεται απάντηση από την Εκκλησία. Γράφει: "Στα συνειδησιακά λοιπόν ερωτήματα σχετικά με το α) πού εδράζεται το κέντρο της ζωής, στην καρδιά ή τον εγκέφαλο; β) πού η ψυχή; όπως και γ) πότε "βγαίνει" η ψυχή από τον άνθρωπο; υπάρχει σήμερα απάντηση εκ μέρους της Εκκλησίας;"⁴

Νομίζω ότι η ουσιαστικότερη προσφορά της Εκκλησίας πάνω στο θέμα αυτό που αντιμετωπίζουμε δεν πρέπει να περιορισθεί μόνο στα τρία αυτά ερωτήματα, αλλά να προχωρήσει ακόμη περισσότερο. Να εξετάσει δηλαδή τι είναι η ζωή και ο θάνατος, τι είναι το πρόσωπο και οι σχέσεις του με τον Θεό και τους ανθρώπους, ποιά είναι η σχέση της ψυχής με το σώμα, τι σχέση υπάρχει μεταξύ του

νου και του λόγου, και κατά πόσον η βλάβη του λόγου αναιρεί την νοερά λειτουργία, ποιές είναι οι δυνατότητες της ελευθερίας του ανθρώπου, δηλαδή ο άνθρωπος έχει απόλυτη ή σχετική ελευθερία, ο άνθρωπος είναι ανεξάρτητη και αυτοπροσδιορισμένη ύπαρξη ή σαφώς είναι μια εξαρτημένη και προσδιορισμένη, δεδομένη ύπαρξη, ποιά είναι η εσχατολογική κατάσταση του όλου ανθρώπου, πώς προσδιορίζεται η αγάπη και η σωτηρία, κλπ.

Όλα αυτά είναι ερωτήματα που αναζητούν απαντήσεις, είναι θέματα τα οποία επιδέχονται αντιμετώπιση και βέβαια αυτό πρέπει να γίνεται μέσα από την μελέτη της πατερικής διδασκαλίας. Γι' αυτό και λέγαμε προηγουμένως ότι καίτοι οι άγιοι Πατέρες της Εκκλησίας δεν αντιμετώπισαν αμέσως το θέμα των μεταμοσχεύσεων, ωστόσο έδωσαν εμμέσους απαντήσεις, αρκεί να έχουμε την δυνατότητα να τις βλέπουμε και να τις μεταφέρουμε στο ποίμνιό μας.

Πάντως, εκείνο που πρέπει να γίνη κοινή συνείδηση είναι ότι οι Ποιμένες του λαού του Θεού δεν πρέπει να αρκούνται μόνον σε μια ψυχολογική, κοινωνική, ιατρική, ηθικοδεοντολογική, νομική αντιμετώπιση του θέματος, αλλά απαραίτητως πρέπει να προχωρήσουν στις θεολογικές πλευρές του ζητήματος αυτού, που είναι πάμπολλες και βεβαίως εκείνες είναι που ενδιαφέρουν πρωτίστως τους ανθρώπους. Γιατί στο βάθος τους οι άνθρωποι δεν αναζητούν μια παράταση της βιολογικής ζωής, αλλά την υπέρβαση του θανάτου, επιδιώκουν να βρουν την προσωπική ελευθερία και όχι ατομικές ελευθερίες. Αν η Εκκλησία εμπλέκεται σε συζητήσεις που προκαλούν οι άλλοι ουμανιστικοί οργανισμοί, χωρίς να απαντά σε αυτά τα κρίσιμα υπαρξιακά ερωτήματα, τα οποία είναι ερωτήματα ζωής και θανάτου, τότε προξενεί μεγαλύτερη απόγνωση στους ανθρώπους και συντελεί στην εκκοσμίκευση της θεολογίας της.

Νομίζω, λοιπόν, ότι ενώ πρέπει να δίδουμε πρακτικές απαντήσεις σε ανθρώπους που απασχολούνται με τα θέματα αυτά, παράλληλα πρέπει να

εξαντλούμε το θέμα και θεολογικά.

2. Η γνωμοδοτική μελέτη της Επιτροπής επί της Βιοηθικής της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος

Τον Δεκέμβριο του 1998 συγκροτήθηκε από την Ιερά Σύνοδο της Εκκλησίας της Ελλάδος Επιτροπή επί της Βιοηθικής, η οποία εργάστηκε ένα ολόκληρο εξάμηνο συστηματικά και ήδη κατατέθηκε στην Ιερά Σύνοδο της Εκκλησίας της Ελλάδος μια γνωμοδοτική μελέτη περί των μεταμοσχεύσεων, καθώς επίσης και τελικά συμπεράσματα-προτάσεις, που υποδεικνύουν την στάση την οποία θα μπορούσε να λάβει η Εκκλησία πάνω στο σημαντικό αυτό ζήτημα των ημερών μας.

Η γνωμοδοτική μελέτη με τίτλο "ηθική θεώρηση των μεταμοσχεύσεων" είναι ένα καταπληκτικό κείμενο αποτελούμενο από 138 σελίδες, στο οποίο εκτίθεται όλο το πρόβλημα από ιατρικής, κοινωνικής, νομικής και θεολογικής πλευράς. Θα ήθελα στην παρούσα εισήγηση απλώς να παραθέσω τους τίτλους των κεφαλαίων, καθώς επίσης να μνημονεύσω και τους συντάκτες κάθε κεφαλαίου.

1. Η μεταμοσχευτική πραγματικότητα διεθνώς και στην Ελλάδα, ηθικοί προβληματισμοί, υπό του Αρχιμ. π. Νικολάου Χατζηνικολάου.

2. Δεοντολογία των μεταμοσχεύσεων, υπό του κ. Σπύρου Δρακόπουλου.

3. Οι καρδιακές μεταμοσχεύσεις στον κόσμο και στην Ελλάδα, υπό του κ. Χρήστου Χαρίτου.

4. Μεταμοσχεύσεις ήπατος και νεφρών, υπό του κ. Σπύρου Δρακόπουλου.

5. Ο εγκεφαλικός θάνατος, υπό του καθηγητού κ. Σταύρου Μπαλογιάννη.

6. Νομική θεώρηση των μεταμοσχεύσεων, υπό των κ.κ. Χαραλάμπους Κονιδάρη και Χαραλάμπους Παμπούκη.

7. Θεολογική προβληματική των μεταμοσχεύσεων, υπό του Καθηγητού κ. Γεωργίου Μαντζαρίδη.

8. Πνευματική ηθική και παθολογία των μεταμοσχεύσεων, υπό του Αρχιμ. π. Νικολάου Χατζηνικολάου.

9. Το μέλλον των μεταμοσχεύσεων, υπό του Αρχιμ. π. Νικολάου Χατζηνικολάου.

Όπως φαίνεται με την απλή απαρίθμηση των κεφαλαίων πρόκειται για ένα μεγάλο επίτευγμα, για το οποίο πρέπει να δοθούν συγχαρητήρια τόσο στον Πρόεδρο και τα μέλη της Επιτροπής της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος επί της Βιοηθικής, όσο και στους συντάξαντες τα επί μέρους κεφάλαια.

Επίσης, η ίδια Επιτροπή εξέδωσε και άλλο κείμενο με τίτλο "ηθική των μεταμοσχεύσεων συμπεράσματα - προτάσεις", το οποίο είναι περίληψη της προηγούμενης γνωμοδοτικής μελέτης. Στο δεύτερο αυτό περιληπτικό κείμενο υπάρχουν τα εξής κεφάλαια: α) βασικές αρχές, β) ο ρόλος της ιατρικής, γ) η δυνατότητα προσφοράς οργάνων, δ) περί εγκεφαλικού θανάτου, ε) περί συνειδητής και εικαζομένης συναινέσεως, στ) περί συγγενικής συναινέσεως, ζ) οι επιφυλάξεις της Εκκλησίας, η) κριτική του νέου νόμου περί μεταμοσχεύσεων, θ) ποιμαντικές δυνατότητες της Εκκλησίας, ι) προτεινόμενη πρακτική της Εκκλησίας.

Υιοθετώ το κείμενο αυτό, αλλά επειδή η Ιερά Σύνοδος το απέστειλε σε όλους τους Σεβασμιωτάτους Μητροπολίτας, και επομένως είναι γνωστό σε όλους σας, γι' αυτό και δεν θα το σχολιάσω. Βεβαίως, εννοείται ότι και η εισήγησή μου κινείται μέσα σε αυτό το πνεύμα.

3. Θεολογικές θέσεις για το πρόβλημα των μεταμοσχεύσεων

Προηγούμενως είχαμε αναφερθή στην θεολογική προοπτική μέσα από την οποία πρέπει να εξετάζεται το θέμα των μεταμοσχεύσεων. Νομίζω στο σημείο αυτό πρέπει να επεκτείνουμε τον λόγο και να δούμε μερικές εκκλησιαστικές - πατερικές απόψεις πάνω στο πρόβλημα αυτό, τις οποίες πρέπει να έχουμε πάντα κατά νουν, όταν το αντιμετωπίζουμε.

α) Υπάρχει στενή σχέση μεταξύ ψυχής και σώματος, αφού ο άνθρωπος δεν αποτελείται μόνο από ψυχή ή μόνο από σώμα, αλλά από το συναμφότερο. Η ψυχή λέγεται ανθρώπου ψυχή και το σώμα ανθρώπου σώμα. Το σώμα ζωογονείται δια της ψυχής και η ψυχή ενεργεί δια του σώματος. Θα μπορούσαμε γι αυτό το σημείο να αναφέρουμε πολλά πατερικά χωρία, αλλά όμως θα αρκεσθούμε στην διδασκαλία του αγίου Γρηγορίου του Νύσσης που νομίζω είναι πολύ εκφραστική.

Ο άγιος Γρηγόριος ο Νύσσης διδάσκει ότι με τον όρο ψυχή μπορούμε να εννοήσουμε τρία συγκεκριμένα πράγματα ή μάλλον καλύτερα η ζωτική και ψυχική δύναμη διαιρείται σε τρεις λειτουργίες, ήτοι την αυξητική μόνο και θρεπτική που προσφέρει το κατάλληλο υλικό για την αύξηση των τρεφομένων που παρατηρείται στα φυτά, την αισθητική ενέργεια και αντίληψη, που μαζί με την προηγούμενη υπάρχει στην φύση των αλόγων ζώων και στην τελεία ψυχή που παρατηρείται στον άνθρωπο, η οποία εκτός του ότι είναι τρεφομένη και αισθανομένη, ταυτοχρόνως είναι "και λόγου μετέχουσα και νω διοικουμένη"⁵. Ο άνθρωπος έχει νου και λόγο, δηλαδή η ψυχή του είναι νοερά και λογική. Και εξηγεί ο άγιος Γρηγόριος Νύσσης, ότι πρόκειται για ενέργειες ψυχικές και όχι για τρεις ιδιαίτερες ψυχές, αφού ο άνθρωπος έχει νου, λόγο και αίσθηση. Έτσι, η μόνη τελεία και αληθινή ψυχή είναι μία, η νοερή και άυλη, η οποία δια των αισθήσεων αναμειγνύεται με την υλική φύση. Το υλικό μέρος του οργανισμού, όταν βρίσκεται σε τροπή και αλλοίωση, κινείται αυξητικώς εάν μετέχη της δυνάμεως που ψυχώνει, όταν όμως εκπέση από την ζωτική ενέργεια, τότε η κίνηση θα μετατραπή σε φθορά. Και καταλήγει ο άγιος Γρηγόριος: "Ούτε ουν αίσθησις χωρίς υλικής ουσίας, ούτε της νοεράς δυνάμεως, χωρίς αισθήσεως ενέργεια γίνεται"⁶.

Σημαντική θέση στην όλη ψυχοδυναμική συγκρότηση του ανθρώπου έχει ο νους. Ο άγιος Γρηγόριος ο Νύσσης φαίνεται σε

μερικά σημεία να συνδέη τον νου με την διάνοια, αλλά σαφώς σε άλλα σημεία του κειμένου διαχωρίζεται ο νους από την διάνοια και συνδέεται άλλοτε με τον όρο ψυχή και άλλοτε με την νοερά ενέργεια της ψυχής. Δεν είναι ευχερής η διάκριση, γιατί ενιαία και πολυδύναμη είναι η ψυχή του ανθρώπου. Η προσπάθεια για μια τέτοια διάκριση μπορεί να θεωρηθεί σχολαστική. Μιλώντας για τον νου του ανθρώπου εντοπίζει πολλές πραγματικότητες, κυρίως όμως θα υπογραμμίσουμε δύο από αυτές.

Η πρώτη είναι ότι ο νους ενεργεί δια των αισθήσεων. Μια ενιαία αντιληπτική δύναμις υπάρχει στον άνθρωπο και αυτός είναι ο νους που ευρίσκεται μέσα μας "ο δι' εκάστου των αισθητηρίων δεξιών και των όντων επιδρασσόμενος". Ο νους βλέπει δια των οφθαλμών το φαινόμενο, αυτός συλλαμβάνει δια της ακοής το λεγόμενο, αγαπά το ευχάριστο και αποστρέφεται το δυσάρεστο, χρησιμοποιεί το χέρι σε ό,τι θέλει, κρατώντας και απωθώντας ό,τι νομίζει ότι τον ωφελεί. Έτσι ο νους ενεργεί και κινείται με όλα τα όργανα του σώματος⁷. Χρησιμοποιώντας το παράδειγμα μιας πόλεως, μέσα στην οποία εισέρχονται οι άνθρωποι από διάφορες πύλες, λέγει ότι ο νους μοιάζει με το εσωτερικό της πόλεως που δέχεται τον κόσμο από τις διάφορες πόλεις, δηλαδή τις αισθήσεις, ο νους είναι εκείνος που εξετάζει και ξεχωρίζει όλους τους εισερχομένους και τοποθετεί τον καθένα στους κατάλληλους τόπους της γνώσεως⁸.

Η δεύτερη πραγματικότητα είναι ότι ο νους δεν ευρίσκεται σε ένα συγκεκριμένο όργανο του σώματος, αλλά ενεργεί σε ολόκληρο το σώμα, σε όλα τα όργανα του σώματος, τα οποία όμως είναι δεκτικά αυτής της ενεργείας. Στην εποχή του αγίου Γρηγορίου Νύσσης οι άνθρωποι επηρεασμένοι από διάφορες φιλοσοφικές και θεολογικές αντιλήψεις ερωτούσαν πού κατοικεί η ψυχή, ο νους, στην καρδιά ή στον εγκέφαλο; Ο άγιος Γρηγόριος Νύσσης απαντά ειδικά σε αυτό το θέμα με τέτοιο τρόπο που αφ' ενός μεν εκφράζει την ορθόδοξη θεολογία, αφ' ετέρου δε μπορεί σε μερικά σημεία να

ανταποκρίνεται σε ιατρικά προβλήματα, όπως το θέμα των μεταμοσχεύσεων.

Γράφει ο άγιος Γρηγόριος Νύσσης ότι μερικοί θεωρούν ότι το ηγεμονικό του ανθρώπου βρίσκεται μέσα στην καρδιά και άλλοι ισχυρίζονται ότι ο νους διαμένει στον εγκέφαλο. Όμως "σιγησάτω τούτων πάσα στοχαστική ματαιολογία των μορίοις τισί σωματικούς την νοητήν εναποκλειόντων ενέργειαν"⁹. Ο νους ενεργεί δια μέσου όλων των αισθήσεων και των σωματικών οργάνων, αλλά δεν διαμένει και δεν περικλείεται σε μερικά σωματικά μέρη. Ενώ ο νους δεν περικλείεται στα σωματικά μέρη εν τούτοις "ομοτίμως εκάστω των μορίων κατά το άφραστον της ανακράσεως λόγον εφάπτεσθαι νομισθέν"¹⁰. Ο νους εφάπτεται των μορίων και των σωματικών οργάνων και ενεργεί δια των νοητικών του ενεργειών, σύμφωνα με την φύση του καθενός οργάνου. Δηλαδή, σε εκείνα τα όργανα που λειτουργούν κατά φύση ενεργεί τα αρμόδια και σε εκείνα τα όργανα που δεν μπορούν να δεχθούν την κίνησή του μένει άπρακτος και ανενέργητος. "Πέφυκε γαρ πως ο νους προς μεν τον κατά φύσιν διακείμενον οικείως έχειν, προς δε το παρενεχθέν από ταύτης, αλλοτριούσθαι"¹¹. Χωρίς ο νους να είναι δεμένος με κάποιο μέρος του σώματος εν τούτοις εφάπτεται όλου του σώματος του ανθρώπου "κατά τον ίσον" τρόπον, ενεργώντας την κίνηση κάθε μέρους του σώματος, ανάλογα με την φύση του¹². Αυτό το βλέπουμε ακόμη και κατά την διάρκεια του ύπνου. Όταν η ανθρώπινη φύση χαλαρώση λόγω του ύπνου, μένει και αυτός ο νους ακίνητος, ενώ όταν η ανθρώπινη φύση είναι ξυπνητή, τότε και ο ανθρώπινος νους διοικεί την ανθρώπινη φύση συνεργώντας και αυτός και κινούμενος¹³.

Το συμπέρασμα του αγίου Γρηγορίου Νύσσης είναι ότι ο νους του ανθρώπου βρίσκεται σε όλο το σώμα, σε όλα τα όργανα του σώματος, αλλά δεν περιέχεται μέσα σε ένα μόνο μέρος του σωματικού οργανισμού "ούτε έξωθεν περιλαμβάνων, ούτε ένδοθεν κρατούμενος". Η κοινωνία του νου με το σωματικό έχει άφραστη και ακατανόητη

συνάφεια, ούτε μέσα είναι, ούτε απ' έξω περιέχει, "αλλά κατά τινα τρόπον αμήχανόν τε και ακατανόητον εγγίζων ο νους τη φύσει και προσαπτόμενος, και εν αυτή και περί αυτήν θεωρείται, ούτε εγκαθήμενος ούτε περιπτυσσόμενος"14.

Συμπερασματικά λέμε ότι τα όργανα του σωματικού οργανισμού του ανθρώπου όταν είναι ζωντανά και λειτουργούν κατά φύσιν σημαίνει ότι δέχονται την ενέργεια του νου, όταν όμως εκφεύγουν της φύσεως και αρχίζει η φθορά, ο νους παραμένει ανενέργητος ως προς αυτά. Αυτό έχει μεγάλη σημασία για το θέμα μας, γιατί, όταν τα όργανα είναι ζωντανά, τότε ο νους εφάπτεται αυτών, χωρίς βέβαια να συγκρατήται από αυτά και χωρίς να προσβάλλεται, όταν γίνη κάποια χειρουργική επέμβαση.

β) Ο άνθρωπος είναι πρόσωπο και βέβαια το προσωπικό στοιχείο συγκεκριμενοποιείται στην νοερά και λογική ενέργεια της ψυχής, η οποία βέβαια εκφράζεται, όπως είδαμε προηγουμένως, δια των αισθήσεων και των οργάνων του σώματος. Σχετικά με το σώμα του ανθρώπου μπορούμε να πούμε ότι άλλα μέλη του έχουν δημιουργηθή και έχουν διαρρυθμισθή από τον Θεό για την κατάσταση της βιολογικής ζωής του, προκειμένου να δοκιμασθή και στην συνέχεια να ζήση την πνευματική ζωή, και άλλα έχουν δημιουργηθή εν όψει της πτωτικής ζωής του.

Πράγματι, ο άνθρωπος δημιουργήθηκε από τον Θεό για να δοκιμασθή, ώστε στην συνέχεια να φθάση στην θέωση. Αυτό υποδηλώνει την ύπαρξη του δένδρου της γνώσεως του καλού και του καλού και του δένδρου της ζωής, όπως αναλύονται από τον άγιο Γρηγόριο τον Θεολόγο και τον άγιο Ιωάννη τον Δαμασκηνό. Στην κατάσταση της θεώσεως το σώμα του ανθρώπου δεν έχει ανάγκη της τροφής, αφού άλλωστε και στην ζωή μετά την Δευτέρα Παρουσία του Χριστού θα έχουμε σώμα άφθαρτο, πνευματικό (Α΄ Κορ. ιε΄, 42-49). Οπότε, όλα τα όργανα που έχουν σχέση με την πέψη και την διαδικασία της τροφής του ανθρώπου δεν έχουν θέση στον μέλλοντα αιώνα. Αυτό λέγεται για

να απαντήσει σε εκείνους που ενδεχομένως έχουν αντιρρήσεις σχετικά με τις μεταμοσχεύσεις, για το ότι το σώμα του δότη θα είναι ελλείπον κατά την Δευτέρα Παρουσία του Χριστού. Άλλωστε, κατά την ανάσταση των νεκρών θα γίνη οπωσδήποτε και νέα δημιουργία, αφού θα συμπληρωθούν και τα ελλείποντα μέρη των ανθρωπίνων σωμάτων.

Ο άνθρωπος φέρει επάνω του την θεία εικόνα, και αυτό είναι που τον καθιστά πρόσωπο. Το πρόσωπο του ανθρώπου δεν έχει σχέση ακόμη με τα ιδιώματα της ανθρωπίνης φύσεως των φύλων. Όπως παρατηρεί ο άγιος Γρηγόριος Νύσσης, ερμηνεύοντας τα σχετικά χωρία της Παλαιάς Διαθήκης, εκείνο που πρωτεύει στον άνθρωπο είναι το νοερό, ενώ η κοινωνία και η συγγένεια προς το άλογο είναι επιγέννημα. Ο Θεός πρώτα δημιούργησε τον άνθρωπο κατ' εικόνα και καθ' ομοίωση και "είτα επάγει της ανθρωπίνης φύσεως τα ιδιώματα", δηλαδή, τον έκανε άρσεν και θήλυ¹⁵. Επειδή ο Θεός προείδε την πτώση του ανθρώπου γι' αυτό και κατεσκεύασε το σώμα κατά τέτοιον τρόπο ώστε να είναι προσοικειωμένο προς την άλογη φύση¹⁶. Έτσι, η διαφορά του γένους μεταξύ άρρενος και θήλεος προστέθηκε τελευταία στο πλάσμα¹⁷.

γ) Πρέπει όμως να δούμε το θέμα των μεταμοσχεύσεων και από την πλευρά της αξίας της βιολογικής ζωής. Κανείς δεν αντιλέγει ότι η γέννηση και η παρουσία μας στον κόσμο αυτόν έχει μεγάλη σημασία, αλλά το πρόβλημα βρίσκεται στο εάν η βιολογική και αισθητική ζωή, η ζωή μας κατά τα χρονικά πλαίσια αυτού του βίου έχει απόλυτη σημασία. Φαίνεται ότι μερικοί από εκείνους που επιδιώκουν την παράταση της βιολογικής ζωής δίνουν μια απόλυτη σημασία και έννοια σε αυτήν.

Κατά την ορθόδοξη αντίληψη, όπως εκφράζεται στην Αγία Γραφή και την πατερική παράδοση, δηλαδή σε ολόκληρη την εκκλησιαστική μας εμπειρία, η παρουσία μας στην ζωή αυτή έχει σκοπό την ένωσή μας με τον Χριστό, την πορεία

μας από την πτωτική κατάσταση στην θέωση, που είναι η κοινωνία μας με τον Θεό εν Χριστώ Ιησού, ώστε να περάσουμε σε μια άλλη μορφή ζωής που θα είναι πνευματική. Έτσι δίνουμε μεγάλη σημασία στην μετάνοια του ανθρώπου, η οποία μετάνοια νοείται ως πορεία από το παρά φύση στο κατά φύση και στο υπέρ φύση.

Μέσα από την προοπτική αυτή μπορούμε να δούμε και την παράταση της βιολογικής ζωής. Δεν είναι μια δυνατότητα για να συνεχισθεί η πτωτική κατάσταση, η αισθητική και αισθησιακή ζωή, αλλά μια προσπάθεια για πραγματική ένωση του ανθρώπου με τον Θεό και εκπλήρωση του βαθυτάτου σκοπού της υπάρξεώς του. Μέσα από την προοπτική αυτή βλέπουμε και τον άνθρωπο εκείνον που βρίσκεται στην κατάσταση του λεγομένου κλινικού θανάτου ή ακόμη και του λεγομένου εγκεφαλικού θανάτου. Στην κατάσταση αυτή μπορεί να μη λειτουργούν μερικά όργανα του σώματος του ανθρώπου, οπότε η ψυχή, όπως λέγαμε προηγουμένως, είναι ενδεχόμενο να μην ενεργή δια των συγκεκριμένων αυτών οργάνων, αλλά όμως υπάρχει ακόμη η ψυχή μέσα στον άνθρωπο και λειτουργεί δι' άλλων σωματικών οργάνων και ενεργειών. Οπότε, σε μια περίπτωση ανανήψεως του ανθρώπου που βρίσκεται στον λεγόμενο κλινικό θάνατο όπως έχουν εντοπισθή τέτοια παραδείγματα, μπορεί να συντελέσει στην αιώνια σωτηρία του, δηλαδή είναι δυνατόν να ενεργήσει σωστικά με ένα πνεύμα μετανοίας και στροφής προς τον Θεό.

Επομένως, αντιμετωπίζουμε από θεολογικής και ποιμαντικής πλευράς τόσο τον δότη όσο και τον λήπτη, μέσα από την προοπτική της μετανοίας για να επιτύχει το αιώνιο μέλλον του. Δεν μας ενδιαφέρει απλώς η βιολογική παράταση του λήπτου, αλλά η αιώνια σωτηρία του, καθώς επίσης δεν μας ενδιαφέρει απλώς η αγάπη του δότη, αλλά η δυνατότητα δι' αυτού του τρόπου να αποκτήσει το αιώνιο μέλλον του, να ενωθή με τον Χριστό. Άλλωστε, η παρούσα ζωή είναι στάδιο προετοιμασίας για την είσοδό μας

σε άλλον τρόπο υπάρξεως, στον οποίον δίνουμε μεγάλη σημασία και προτεραιότητα.

δ) Με την ενανθρώπιση του Χριστού και την μετοχή στα αγαθά της ενανθρωπήσεως ο άνθρωπος θεούται. Όταν κάνουμε λόγο για την θέωση του ανθρώπου, εννοούμε θέωση ψυχής και σώματος, οπότε ο άνθρωπος γίνεται κατοικητήριο του Τριαδικού Θεού και ναός του Παναγίου Πνεύματος. Η άκτιστη Χάρη του Θεού διαπορθμεύεται δια του νου και σε ολόκληρο το σώμα.

Θα ήθελα στο σημείο αυτό να αναφερθώ στην διδασκαλία του αγίου Συμεών του Νέου Θεολόγου. Σε πολλά σημεία της διδασκαλίας του βλέπουμε ότι τα διάφορα μέλη του εθεωρούντο από αυτόν και ήταν μέλη του Σώματος του Χριστού. Άλλωστε αυτό λέγει και ο Απόστολος Παύλος: "η ουκ οίδατε ότι το σώμα υμών ναός του εν υμίν Αγίου Πνεύματος εστιν, ου έχετε από Θεού, και ουκ εστέ εαυτών ηγοράσθητε γαρ τιμή δοξάσατε δη τον Θεόν εν τω σώματι υμών και εν τω πνεύματι υμών, άτινά εστι του Θεού" (Α΄ Κορ. στ΄, 19-20). "Ουκ οίδατε ότι τα σώματα υμών μέλη Χριστού έστιν; άρας ουν τα μέλη του Χριστού ποιήσω πόρνης μέλη; μη γένοιτο" (Α΄ Κορ. στ΄, 15). "Υμείς δε εστε σώμα Χριστού και μέλη εκ μέρους" (Α΄ Κορ. ιβ΄, 27).

Ο άγιος Συμεών κατά την διάρκεια της θεωρίας του Θεού έβλεπε ολόκληρο το σώμα του ως σώμα Χριστού:

"Τις η άμετρος ευσπλαχνία σου, σώτερ;

Πώς ηξίωσας μέλος σόν με γενέσθαι,

τόν ακάθαρτον, τον άσωτον, τον πόρνον;

Πώς ενέδυσας στολήν με λαμπροτάτην

απαστράπτουσαν αίγλην αθανασίας

και φως ποιούσαν άπαντά μου τα μέλη;

Σώμα γαρ το σου, το άχραντον και θείον

απαστράπτει όλον πυρί θεότητός σου

αναφυραθέν και συμμιγέν αρρήτως
τούτο ουν καμοί εδωρήσω, Θεέ μου.
Το γαρ ρυπαρόν και φθαρτόν τούτο
σκήτος
τω παναχράντω ενωθέν σώματί σου
και μιγέν το αίμα μου τω αίματί σου
ηνώθην, οίδα, και τη θεότητί σου
και γέγονα στον καθαρώτατον σώμα,
μέλος εκλάμπων, μέλος άγιον όντως,
μέλος τηλαυγές και διαυγές και λάμπων.
Ορώ το κάλλος, βλέπω την λαμπερότητα,
ενοπτρίζομαι το φως της χάριτός σου
και το άρρητον εκπλήττομαι της αίγλης
και εξίσταμαι κατανοών εαυτόν
εκ ποίου οίος εγενόμην, ω θαύμα!
Και ευλαβούμαι και εμαυτόν αιδούμαι
και, ως σε αυτόν, και τιμώ και φοβούμαι
και εξαπορώ, εντρεπόμενος όλος,
το πού καθίσω και τίνι προσεγγίσω
και πού τα μέλη τα σα προσακλίνω,
εις ποία έργα, εις ποίας ταύτα πράξεις
όλως χρήσωμαι τα φρικτά τε και θεία"18.

Δεν μπορώ να εισέλθω στην καρδιά του
αγίου Συμεών του Νέου Θεολόγου για να
γνωρίσω τι θα έκανε ύστερα από αυτήν
την εμπειρία, εάν του ζητούσαν να γίνη
δωρητής σώματος. Δεν μπορώ ακόμη να
εισέλθω στην καρδιά του θεουμένου
αυτού ανθρώπου και να εξετάσω αν θα
ήθελε να δεχθή μόσχευμα για να
επιμηκύνη τον χρόνο υπάρξεώς του
επάνω στην γη, και δεν θα είχε στον νου
του το χωρίο του Αποστόλου Παύλου
"επιθυμώ αναλύσαι και συν Χριστώ

είναι" (Φιλ. α', 23).

Εκείνο που γνωρίζω και μπορώ να το εκφράσω όσο είναι δυνατόν απλά είναι ότι ένας σύγχρονος θεούμενος, που πολλές φορές είδε το άκτιστο φως, και είχε μεγάλες εμπειρίες της πνευματικής ζωής, ήταν προβληματισμένος από μια προσωπική του περιπέτεια. Χρειάστηκε να κάνει μεγάλη επέμβαση και να βάλει ξένο αίμα στον οργανισμό του. Το έκανε βεβαίως γιατί θεωρούσε ότι η παράταση της ζωής παρέχει την δυνατότητα μεγαλύτερης μετάνοιας. Αλλά όμως αισθάνθηκε ότι εισήλθε ξένο και βαρύ στοιχείο στον οργανισμό του και ότι έχασε την νοερά προσευχή για μήνες. Δηλαδή, χρειάστηκε ένα μεγάλο χρονικό διάστημα ώστε ο πνευματικός του οργανισμός, που είχε γίνει μέλος του Σώματος του Χριστού, να οικειοποιηθή και να ενσωματώσει το ξένο αυτό στοιχείο. Γνωρίζω ότι δεν βρισκόμαστε πολλοί σε αυτήν την κατάσταση, και δεν μπορεί να τεθή ως κριτήριο για την λήψη και την προσφορά οργάνων, αλλά είναι μια πραγματικότητα, την οποία δεν μπορούμε να αρνηθούμε για τον προβληματισμό πάνω στο θέμα των μεταμοσχεύσεων. Αυτή η άποψη δεν είναι εξεζητημένη, αφού υποστηρίζεται και από ειδικούς επιστήμονες, οι οποίοι, κάνοντας λόγο για τις μεταμοσχεύσεις ιστών και οργάνων, ομιλούν για δυνατότητα αλλοιώσεως της ταυτότητας του προσώπου του λήπτη, "όταν ο αριθμός των (νευρικών) κυττάρων που μεταμοσχεύονται είναι πολύ μεγάλος"¹⁹.

Επίσης, δεν γνωρίζω αν πολλοί σύγχρονοι άγιοι που έχουν ζωντανή κοινωνία με τον Χριστό θα ήθελαν ευχαρίστως να γίνουν δωρητές οργάνων του σώματος. Και αυτό γιατί, καίτοι αγαπούν τους άλλους ανθρώπους, εν τούτοις στέκονται με μεγάλο σεβασμό απέναντι στο σώμα τους, το οποίο δεν το θεωρούν δικό τους, αλλά μέλος του Σώματος του Χριστού. Άλλωστε, το θέμα των μεταμοσχεύσεων δεν μπορούμε να το εξετάσουμε μόνο από την προοπτική του πότε βγαίνει η ψυχή ενός ανθρώπου, ούτε από την χρηστική και ωφελιμιστική πλευρά αυτής της πράξεως, αλλά και

μέσα από τους πνευματικούς νόμους. Και ξέρουμε καλά ότι η εκκλησιαστική πορεία είναι πορεία θεώσεως, και μάλιστα όλοι οι Χριστιανοί, ανάλογα με την κατάσταση στην οποία βρίσκονται βιώνουν μερικές ανταύγειες αυτής της εμπειρίας, είτε της καθαρτικής, είτε της φωτιστικής, είτε της θεοποιού ενεργείας του Θεού.

ε) Όταν αντιμετωπίζεται το πρόβλημα των μεταμοσχεύσεων, γίνεται πολύς λόγος για την αγάπη ως θυσία. Κανείς δεν αντιλέγει σε αυτό το σημείο, και μάλιστα ομολογούμε ότι ο Χριστιανός, κατά το πρότυπο του Χριστού, πρέπει να θυσιάσει την ζωή του για να ζήσουν οι άλλοι. Αυτό το θυσιαστικό ήθος το βλέπουμε στον Γολγοθά και αυτό το θυσιαστικό ήθος είναι το λεγόμενο ευχαριστιακό ήθος, που είναι η πνευματική ατμόσφαιρα και το βαθύτερο περιεχόμενο της θείας Λειτουργίας.

Στην εκκλησιαστική ιστορία υπάρχουν πολλά παραδείγματα στα οποία φαίνεται η θυσιαστική αγάπη των Χριστιανών που έφθασαν και μέχρι το μαρτύριο χάρη του Χριστού και των συνανθρώπων τους, έφθασαν στο να πωλούν τον εαυτό τους ως δούλο και να εισέρχονται στην φυλακή για να ελευθερωθούν οι άλλοι, έφθασαν στο σημείο να ζητούν να έλθει η ασθένεια του άλλου επάνω τους, εάν αυτό συντελούσε στην θεραπεία των άλλων.

Βέβαια, δεν έχω υπόψη μου παραδείγματα από την ζωή των αγίων που έδωσαν μέλη του σώματός τους και έμειναν εκείνοι ανάπηροι στην ζωή τους, αφού τότε δεν υπήρχε η δυνατότητα της μεταμοσχεύσεως. Και επειδή η ζωή της Εκκλησίας καθορίζεται από την δράση και την ενέργεια των αγίων γι' αυτό και θα περιμένουμε και τέτοιες αντιδράσεις αγιασμένων ανθρώπων για να δώσουμε το στίγμα αντιμετώπισεως του προβλήματος των μεταμοσχεύσεων.

Εκείνο το οποίο μπορούμε να πούμε είναι ότι δεν αρκεί για την σωτηρία η λεγόμενη φυσική αγάπη, την οποία μπορεί να έχουν και οι άθεοι, αλλά η λεγόμενη πνευματική

αγάπη, που είναι καρπός και αποτέλεσμα της κοινωνίας του ανθρώπου με τον Τριαδικό Θεό εν προσώπω Ιησού Χριστού. Ο αλτρουϊσμός έχει την κοινωνική και ανθρωπιστική του αξία, αλλά πρέπει να συντονίζεται στον ρυθμό της πνευματικής αγάπης. Ο Απόστολος Παύλος γράφει: "και εάν παραδώ το σώμά μου ίνα καυθήσομαι, αγάπην δε μη έχω, ουδέν ωφελούμαι" (Α΄ Κορ. ιγ΄, 3).

στ) Ένα επιπλέον απαραίτητο σημείο το οποίο πρέπει να έχουμε υπ' όψη μας όταν γίνεται λόγος για τις μεταμοσχεύσεις, είναι και το πρόβλημα του μυστηρίου του θανάτου. Αυτό δεν έχει σχέση μόνο με το πότε βγαίνει η ψυχή, δηλαδή πότε η ψυχή παύει να εφάπτεται όλων των σωματικών οργάνων, τα οποία παύουν να λειτουργούν κατά φύσιν, αλλά και σε ποια κατάσταση βρίσκεται εκείνη την ώρα ο άνθρωπος από τον οποίον λαμβάνονται τα όργανα του σώματος.

Βέβαια, εκ πρώτης όψεως φαίνεται, όπως είδαμε προηγουμένως στην ερμηνεία του αγίου Γρηγορίου του Νύσσης, ότι όταν παύουν να λειτουργούν κατά φύσιν όλα τα όργανα του σώματος του ανθρώπου ή τουλάχιστον τα βασικά, ήτοι η καρδιά και ο εγκέφαλος, τότε παύει να ενεργή ο νους, η ψυχή στα όργανα αυτά και βεβαίως εξέρχεται του σώματος, οπότε εφάπτεται του σώματος εξωτερικά και όχι εσωτερικά. Αλλά το πρόβλημα είναι ότι αυτή η παύση λειτουργίας των οργάνων του σώματος γίνεται σταδιακά καθώς επίσης και μερικές φορές η πορεία του θανάτου είναι αναστρέψιμη. Τότε οπωσδήποτε υπάρχει η ψυχή μέσα στο σώμα. Και όταν μερικά όργανα κινούνται με υποστηρικτικές ενέργειες, και τότε εξακολουθεί να ενεργή η ψυχή μέσα στον άνθρωπο, εφ' όσον ενεργεί σε άλλο υγιές σωματικό όργανο. Πάντως, όσο ο νους του ανθρώπου βρίσκεται, έστω και υπολειτουργούντων των οργάνων του σώματος, μέσα στο σώμα, μπορεί να μη λειτουργή η διανοητική λειτουργία, η μνήμη ή ίσως και η αίσθηση, αλλά, εφ' όσον λειτουργεί η καρδιά, λειτουργεί η νοερά ενέργεια του ανθρώπου. Αυτό σημαίνει ότι τότε ο άνθρωπος μπορεί να μην έχει συνείδηση του περιβάλλοντος

κόσμου, μπορεί να μη σκέπτεται, μπορεί να μη αισθάνεται ή ακόμη μπορεί αμυδρώς να αντιλαμβάνεται, αλλ' όμως υπάρχει η ψυχή και είναι δυνατόν να έχει κοινωνία με τον Θεό. Και βέβαια εάν έχει συνηθίσει στην ζωή του να προσεύχεται, τότε η νοερά του ενέργεια βρίσκεται σε μεγάλη ένταση, δηλαδή ο άνθρωπος έχει αδιάλειπτη προσευχή.

Επίσης, την ώρα που χωρίζεται η ψυχή από το σώμα, τότε γίνονται πολλά πράγματα τα οποία αγνοούμε παντελώς. Η συνάφεια ψυχής και σώματος είναι φυσική κατάσταση, παρά φύση κατάσταση είναι η καταστροφή της συνάφειας. Η ψυχή δεν προϋπήρχε του σώματος, ούτε φυσικά το σώμα της ψυχής. Και τα δύο δημιουργήθηκαν ταυτοχρόνως από τον Θεό. Οπότε, το μυστήριο του αποχωρισμού της ψυχής από το σώμα είναι φοβερό και άγνωστο τώρα στα ανθρώπινα δεδομένα.

Αυτό το μυστήριο που γίνεται εκείνη την ώρα μπορούμε να το δούμε σε δύο τροπάρια του αγίου Ιωάννου του Δαμασκηνού, τα οποία ψάλλονται στην εξόδιο ακολουθία.

Το ένα αναφέρεται στον βίαιο χωρισμό της ψυχής από το σώμα, με την βούληση του Θεού: "Ὀντως φοβερώτερον το του θανάτου μυστήριον πώς ψυχή εκ του σώματος βιαίως χωρίζεται εκ της αρμονίας και της συμφυίας ο φυσικώτατος δεσμός, θείω βουλήματι αποτέμνεται". Πρόκειται για έναν φυσικώτατο και αρμονικώτατο δεσμό ή σχέση, μεταξύ ψυχής και σώματος, η οποία αποτέμνεται βίαια με την βούληση και ενέργεια του Θεού, και αυτό αποτελεί το μυστήριο του θανάτου.

Το δεύτερο τροπάριο αναφέρεται στις συγκλονιστικές εμπειρίες του ανθρώπου κατά τις τελευταίες στιγμές. Γράφει ο άγιος Ιωάννης ο Δαμασκηνός: "Οίμοι, οίον αγώνα έχει η ψυχή χωριζομένη εκ του σώματος. Οίμοι πόσα δακρύει τότε, και ουκ υπάρχει ο ελεών αυτήν. Προς τους Αγγέλους τα όμματα ρέπουσα, άπρακτα καθικετεύει: προς τους ανθρώπους τας χείρας εκτείνουσα ουκ

έχει τον βοηθόντα".

Η ψυχή του ανθρώπου αναζητά έλεος και βοήθεια από τους αγγέλους και τους ανθρώπους, γιατί στην κατάσταση στην οποία βρίσκεται θα παραμείνη αιώνια, δηλαδή εάν δεν έχει εισέλθει στο στάδιο της μετανοίας τότε θα δέχεται την κολαστική ενέργεια του Θεού, εάν όμως έχει εισέλθει στην κατάσταση της μετανοίας, τότε θα έχει μια διαρκή εξέλιξη.

Έχοντας υπ' όψη αυτήν την πραγματικότητα δημιουργούνται διάφορα ερωτήματα. Πώς αισθάνεται εκείνη την ώρα η ψυχή; Πώς επεμβαίνουμε βίαια σε έναν άνθρωπο του οποίου δεν λειτουργούν μερικές εγκεφαλικές λειτουργίες, αλλά, επειδή λειτουργεί η καρδιά και υπάρχει ακόμη η ψυχή, ο άνθρωπος αισθάνεται; Ποιά είναι η ουσιαστική βοήθεια που προσφέρει η προσευχή για το αιώνιο ταξίδι; Μήπως τον βίαιο χωρισμό της ψυχής από το σώμα τον κάνουμε ακόμη βιαιότερο και επομένως μεγαλώνουμε τον πόνο της ψυχής, όταν λαμβάνουμε τα όργανα του σώματος, ενώ ακόμη ζει ο άνθρωπος; Στην κατάσταση εκείνη της διαδικασίας της εξόδου, που γίνονται και πολλά πνευματικά γεγονότα, εμφάνιση αγγέλων, αγίων, ακόμη και δαιμόνων, μήπως στεκόμαστε λίγο ανάλγητοι απέναντι του ψυχοραγούντος και μήπως δεν σεβόμαστε τις πλέον συγκλονιστικές προσωπικές πλευρές της ζωής του; Τα ζώα στο τέλος της ζωής τους αποσύρονται στα βάθη της γης και τα θαλάσσια κήτη στα βάθη της θάλασσας για να τελειώσουν ήσυχα. Μήπως αυτό το προσωπικό γεγονός του θανάτου το στερείται ο άνθρωπος που όμως έχει ψυχή λογική και αθάνατη; Η Εκκλησία στέκεται απέναντι στον ψυχορραγούντα με προσευχή, διάκριση και σεβασμό. Μήπως όμως η υιοθέτηση σκληρών επιλογών, έστω για την παράταση της ζωής ενός άλλου ανθρώπου, εκλαμβάνεται ως βίαιη ενέργεια και μία ιδιότυπη "δολοφονία";

Πρόκειται για ερωτήματα τα οποία βεβαίως χρήζουν ουσιαστικής απαντήσεως.

4. Η ποιμαντική αντιμετώπιση του θέματος των μεταμοσχεύσεων

Η όλη ανάλυση του θέματος αυτού που επιχειρήσαμε προηγουμένως είχε βασικά δύο σκοπούς: ο ένας να δείξει ότι το θέμα των μεταμοσχεύσεων από πλευράς Εκκλησίας πρέπει να αντιμετωπίζεται θεολογικά. Δεν είναι δυνατόν να μελετάμε απλώς την ψυχολογική, ηθικοδεοντολογική, νομική και ιατρική πλευρά και να αποδεσμευόμαστε από την θεολογία της Εκκλησίας μας. Ο θεολογικός λόγος απαιτεί σοβαρότητα απέναντι του προσώπου και της σωτηρίας του. Ο άνθρωπος πραγματικά δεν αναζητά τόσο την παράταση της βιολογικής ζωής, όσο και την υπέρβαση του θανάτου. Ερωτά πώς θα υπερβή τον θάνατο, σωματικό και πνευματικό, πώς θα ζήσει την ζωή, με την εκκλησιαστική σημασία της λέξεως. Ο άλλος σκοπός των αναλύσεων αυτών ήταν να δειχθεί ότι το θέμα των μεταμοσχεύσεων δεν είναι δεδομένο. Δηλαδή, έχει δημιουργηθεί η εντύπωση ότι έχουμε καθήκον να είμαστε δότες οργάνων για μοσχεύματα, και ότι εκείνο το οποίο πρέπει να ερευνούμε είναι απλώς το να τίθενται μερικοί κανόνες που θα διασφαλίζουν την προσφορά, ωσάν ο άνθρωπος να είναι απλώς μια έμψυχη μηχανή, χωρίς πνευματικές αναζητήσεις, και χωρίς να σεβόμαστε την διαδικασία διελεύσεώς του από την βιολογική ζωή στην άλλη ζωή, στην οποία, μέχρι της κοινής αναστάσεως, θα υπάρχει ο χωρισμός ψυχής και σώματος. Όμως τα πράγματα δεν είναι τόσο δεδομένα.

Για να δώσουμε απάντηση καθαρότερη πάνω στους προβληματισμούς που θέσαμε προηγουμένως θα πρέπει να υπογραμμίσουμε τα ακόλουθα, που νομίζω πρέπει να βρίσκονται στην ποιμαντική μας προοπτική.

Πράγματι, το πρόβλημα των μεταμοσχεύσεων πιστεύω ότι δεν λύνεται με γενικές συμβουλές και καθηκοντολογίες, αλλά είναι πρόβλημα που αντιμετωπίζεται μέσα στην ποιμαντική προοπτική της Εκκλησίας. Το

λυπηρό όμως είναι ότι έχουμε αφήσει την ποιμαντική των Χριστιανών μας και ασχολούμαστε με γενικές οδηγίες και κατευθύνσεις. Αλλά μια τέτοια νοοτροπία συνιστά έναν νομικισμό.

Νομίζω ότι δεν πρέπει να καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι έχουμε υποχρέωση να γίνουμε όλοι δότες οργάνων του σώματός μας, επειδή αυτό απαιτεί η αγάπη, ανθρωπιστική και χριστιανική, αλλά να αφήσουμε ανοικτές δύο δυνατότητες και ο κάθε άνθρωπος να επιλέξει μεταξύ των δύο αυτών δυνατοτήτων.

Την πρώτη εκφράζουν εκείνοι οι Χριστιανοί που είτε από αίσθηση της Χάριτος του Θεού, είτε από σεβασμό στο σώμα τους, είτε από την ιδιαίτερη ευαισθησία που έχουν απέναντι στο μυστήριο της διαδικασίας του θανάτου, είτε έστω και από φόβο, δεν επιθυμούν να γίνουν δότες οργάνων. Πρέπει να σεβαστούμε την επιθυμία τους, χωρίς να τους δημιουργούμε ενοχές ότι ενδεχομένως με την αρνητική τους επιλογή δεν διακρίνονται από αγάπη για τους πάσχοντες αδελφούς. Πρόκειται για μια δυνατότητα που βρίσκεται μέσα σε θεολογικά και εκκλησιαστικά πλαίσια.

Την δεύτερη δυνατότητα εκφράζουν εκείνοι οι οποίοι επιθυμούν να γίνουν δότες οργάνων του σώματος. Πρέπει να σεβαστούμε και την επιθυμία των ανθρώπων αυτών, συμβάλλοντας έτσι στην παράταση της ζωής μερικών άλλων ανθρώπων, με την ελπίδα να συντελέσουν στην υπέρβαση του θανάτου δια της μετανοίας και της ενχριστώσεώς τους.

Όμως, στην δεύτερη περίπτωση πρέπει η Εκκλησία απαραιτήτως να καθορίσει μερικά πλαίσια, ώστε η προσφορά των ανθρώπων αυτών να είναι ουσιαστική. Μερικά βασικά πλαίσια είναι:

α) Να εξασφαλισθή η έγγραφη συγκατάθεση του δότη. Αυτό πρέπει να γίνη από τον καιρό που ζούσε και να μην είναι απλώς αποτέλεσμα επιλογών των συγγενών και να στηρίζεται σε μια εικαζόμενη συναίνεση, ούτε και να είναι καρπός αμέσων ή εμμέσων εκβιασμών. Η

ελευθερία του προσώπου πρέπει να γίνει σεβαστή.

β) Να καθορισθεί επακριβώς από ιατρικής πλευράς πότε επέρχεται ο θάνατος και να γίνεται όχι μόνον κλινική, αλλά και εργαστηριακή διαπίστωση του εγκεφαλικού θανάτου. Η Εκκλησία πρέπει να σταθή αρνητικά απέναντι σε περιπτώσεις που προϋποτίθεται, ή, δια της αφαιρέσεως των οργάνων, θανάτωση των δοτών.

γ) Να διασφαλισθή ότι η ελεύθερη προσφορά ιστών και οργάνων του σώματος δεν θα γίνει αντικείμενο εμπορικών συναλλαγών, τόσο από την πλευρά του δότη, όσο και από την πλευρά των άλλων, ήτοι συγγενών, ληπτών, ιατρικού προσωπικού, εταιρειών κλπ.

Γενικά, νομίζω ότι η απόφαση και ανακοίνωση της Εκκλησίας για τις μεταμοσχεύσεις πρέπει να διατυπωθή με θετικό τρόπο και ίσως να μη δίνη λεπτομερώς οδηγίες, ούτε να περιπλακή σε συζητήσεις που αντιτίθενται στο έργο της επιστήμης και εκφράζουν θέσεις, οι οποίες ενδέχεται να αναθεωρηθούν αργότερα. Άλλωστε, η Ορθόδοξη Εκκλησία δεν ενεργεί όπως το Βατικανό, που καθορίζει όλες τις λεπτομέρειες της ζωής των ανθρώπων, εν σχέσει με τις κοινωνικές συνθήκες στις οποίες ζουν. Ίσως σε άλλα μεγαλύτερα κείμενα να κάνη ευρύτερες αναλύσεις, πάνω στο πνεύμα αυτό.

Έχω την εντύπωση ότι οι θέσεις της Εκκλησίας πρέπει να τεθούν περίπου ως εξής:

1. Σεβόμαστε την ιατρική επιστήμη και επικροτούμε κάθε προσπάθεια για την θεραπεία των ασθενών και την παράταση της ζωής των ανθρώπων, η οποία ζωή έχει μεγάλη σημασία για την πνευματική ολοκλήρωση του ανθρώπου. Αρκεί βέβαια και η ιατρική επιστήμη, καθώς επίσης και οι ιατρικές έρευνες να κινούνται μέσα στα πλαίσια των ιατρικών και βιοηθικών δεοντολογικών κανόνων, και οι οποίοι κανόνες προστατεύουν τον άνθρωπο ως προσωπικότητα (πρέπει να γίνεται κλινική και εργαστηριακή διαπίστωση

του θανάτου). Και οι ιατροί πρέπει να εργάζονται με ταπείνωση και βαθυτάτη αίσθηση ότι είναι όργανα του Θεού για την εξυπηρέτηση του ανθρώπου.

2. Σεβόμαστε την ελευθερία των ανθρώπων εκείνων που, για διάφορους λόγους δεν επιθυμούν να γίνουν δότες οργάνων του σώματός τους, καθώς επίσης σεβόμαστε και την ελευθερία των ιατρών εκείνων, οι οποίοι από ευαισθησία και λόγους συνειδήσεως δεν επιθυμούν να συμβάλλουν στην θανάτωση ζωντανών υπάρξεων, για να εξυπηρετήσουν κάποια άλλη ύπαρξη (πρέπει να καταργηθή το σχετικό άρθρο του νόμου).

3. Σεβόμαστε την ελεύθερη επιθυμία (προσωπική συναίνεση) εκείνων που επιθυμούν να γίνουν δότες οργάνων του σώματός τους, αρκεί βέβαια αυτό να γίνεται μέσα στο πνεύμα της αυτοθυσίας και ολοκληρωτικής αγάπης και όχι για άλλους σκοπούς (εμπορικές συναλλαγές).

4. Σεβόμαστε την επιθυμία των ασθενών εκείνων, που με την λήψη μοσχευμάτων επιθυμούν να παρατείνουν τον χρόνο της βιολογικής τους ζωής, με την προϋπόθεση ότι θα συντελέση στην πνευματική τους ολοκλήρωση και την επίτευξη του σκοπού της υπάρξεώς τους.

5. Γενικά, η ποιμαντική της Εκκλησίας προς τους δότες, τους λήπτες και τους ιατρούς πρέπει να είναι τέτοια, ώστε με όλους αυτούς τους τρόπους να δοξάζεται ο Θεός, να ολοκληρώνονται πνευματικά οι άνθρωποι, και η ασθένεια ή παράταση ζωής να γίνουν προϋπόθεση για την εκπλήρωση του βαθύτερου σκοπού της δημιουργίας τους.

Μακαριώτατε Πρόεδρε

και Σεβασμιώτατοι αδελφοί,

Θα ήθελα να σας ευχαριστήσω για την υπομονή με την οποία με παρακολουθήσατε, να ζητήσω τις ευχές σας, ώστε ο Θεός να φωτίζει τις καρδιές και τις διάνοιές μας, για να αντιμετωπίσουμε και το θέμα αυτό μέσα στα ορθόδοξα εκκλησιαστικά πλαίσια,

χωρίς να επηρεαζόμαστε από
ουμανιστικά και θρησκευτικά ρεύματα,
αλλά εκφράζοντας την εμπειρία της
Εκκλησίας.

Συμπλήρωμα

ΒΑΣΙΚΑΙ ΘΕΣΕΙΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΗΘΙΚΗΣ ΤΩΝ ΜΕΤΑΜΟΣΧΕΥΣΕΩΝ

α. Γενικάί αρχαί

1) Η Εκκλησία, αντικρύζει τις
μεταμοσχεύσεις, ως και κάθε τι
σχετιζόμενον με την υγείαν του
ανθρώπου και την πάλην του με τον
θάνατον, μετά ιδιαιτέρας συμπαθείας και
κατανοήσεως. Αντιλαμβάνεται και το
μέγεθος του προβλήματος και τας
δυνατότητας των μεταμοσχεύσεων ως
επίσης και το μέγιστον αυτής χρέος
έναντι της κοινωνίας, της ιατρικής
πράξεως, των ληπτών αλλά και των
δυνητικών δοτών. Και τον λήπτην
επιθυμεί να βοηθήση, αλλά και τον
δωρητήν οφείλει να σεβασθή.

2) Το κριτήριο της εκκλησιαστικής
ηθικής των μεταμοσχεύσεων, ως και κάθε
προβλήματος, είναι πνευματικόν. Εάν
κάτι βλάβη την ψυχήν ή υποβιάζει τας
πνευματικές αξίας, ανεπιφυλάκτως το
απορρίπτει. Αντιθέτως, εάν το επί μέρους
επιστημονικόν επίτευγμα είναι συμβατόν
προς την θεολογικήν παράδοσιν,
διδασκαλίαν και εμπειρίαν της, την
ιδιοφυά ανακάλυψιν την αντιμετωπίζει
με την τόλμην της πνευματικής
καινοτομίας της. Ούτε με τον
ορθολογιστικόν σχολαστικισμόν έχει
σχέσιν ούτε εις πολιτικές σκοπιμότητας
υποχωρεί ούτε με την εκκοσμίκευσιν
συντάσσεται.

3) Κάθε τι το οποίον υπερβαίνει τον
ατομικισμόν και την φιλοζωϊαν και
συνδέει τους ανθρώπους με σχέσιν
αμοιβαιότητος και κοινωνίας, κάθε τι το
οποίον αποδεικνύει την υπεροχήν της
πνευματικής ζωής επί της βιολογικής
επιβιώσεως, η Εκκλησία το προστατεύει
και το υποστηρίζει. Αλλά και ενώπιον του
μυστηρίου της ζωής και του θανάτου ως
και της ψυχοσωματικής συμφυίας του
ανθρώπου ίσταται μετά σεβασμού και

ιδιαζούσης ευαισθησίας.

β. Ειδικαί αρχαί

4) Αι μεταμοσχεύσεις μεταμορφώνουν το δράμα του λήπτου εις ελπίδα ζωής. Η Εκκλησία θα ηδύνατο, εν τη φιλανθρωπία αυτής, να ευλογήση αυτάς, με την αδιαπραγμάτευτον όμως προϋπόθεσιν ότι κατά την μεταμοσχευτικήν διαδικασίαν προστατεύεται η συνείδησις του δότη και ουδόλως παραβιάζονται αι πνευματικά αξία.

5) Κάθε λογική αποδοχής των μεταμοσχεύσεων από την Εκκλησίαν έχει τρεις άξονας:

α) Η Εκκλησία αισθάνεται μεν το φιλάνθρωπον αυτής χρέος έναντι του λήπτου -ο οποίος έχει ανάγκην να ζήση-, αντιλαμβάνεται όμως περισσότερον τον ρόλον της εις το πλευρόν του δότη- ο οποίος δύναται ελευθέρως να προσφέρη. Επ' ουδενί λόγω και με κανένα τρόπον δεν θυσιάζει τον σεβασμόν προς τον δότην εις την ανάγκην επιβιώσεως του λήπτου. Ο σκοπός δεν είναι να ζήση ο λήπτης• ο σκοπός είναι να δώση ο δότης. Ο λήπτης λαμβάνει θνητόν σώμα• ο δότης δίδει από την αθάνατον ψυχήν του. Όσον ανωτέρα είναι η ψυχή του σώματος κατά τοσούτον μεγαλύτερον είναι το πνευματικόν όφελος του δότη από το βιολογικόν κέρδος του λήπτου. "Μακάριόν εστι μάλλον διδόναι ή λαμβάνειν" (Πραξ. κ' 35).

β) Η δωρεά οργάνου πρέπει οπωσδήποτε να περιλαμβάνη την "συνειδητήν συναίνεσιν" του δότη, δηλαδή ο δότης πρέπει εν επιγνώσει, ελευθέρως και αβιάστως να έχη συγκατατεθή εις την αφαίρεσιν των οργάνων του, ή εν περιπτώσει εκ τινος αιτίας αυτός έχει καταστή εγκεφαλικά νεκρός. Ο δότης πρέπει να ενεργή ως δωρητής. Και

γ) Η Εκκλησία δύναται να δεχθή τας μεταμοσχεύσεις μόνον μέσα εις ατμόσφαιραν αγάπης, συναλληλίας, ενίοτε αυτοθυσιαστικού φρονήματος, εξόδου από τον κλοιόν της φιλαυτίας και φιλοζωίας μας -ποτέ ωφελιμιστικής ή χρησιμοθηρικής λογικής, ήτις αποξενώνει

τον "δότην" από την προσφοράν του.

Κατόπιν τούτων, αι μεταμοσχεύσεις, προσεγγίζονται και ως αφορμή μεταδόσεως ζωής εις τινας ανθρώπους, κυρίως όμως εις ευκαιρία μεταγγίσεως πνευματικού ήθους εις την κοινωνίαν.

γ. Ο ρόλος της ιατρικής

6) Η ιατρική φροντίζει δια την αποκατάστασιν ή την βελτίωσιν της υγείας του ανθρώπου και κατ' επέκτασιν δια την παράτασιν της ζωής του. Η θεολογία δεν εμποδίζει την ιατρικήν εις την προσπάθειαν αυτήν, αλλά και δεν αγνοεί την σχετικότητά της. Παραλλήλως, προβάλλει και ορισμένας προϋποθέσεις δια την ορθήν ανάπτυξιν και άσκησιν αυτής. Αι προϋποθέσεις αύται είναι δύο: α) Ο σεβασμός του προσώπου και β) η ωφέλεια του πλησίον.

δ. Η δυνατότης προσφοράς οργάνων

7) Η ζωή είναι δώρον του Θεού, το οποίον δεν μας χαρίζεται δια να βιώνωμεν την φιλαυτίαν και την κτητικότητα μας, αλλά μας προσφέρεται δια να είναι τόσον ιδική μας ώστε να ημπορούμεν ακόμη και να την προσφέρωμεν με αγάπην. Ο καλύτερος τρόπος επιστροφής της εις τον Θεόν είναι η εξ αγάπης προσφορά της εις τον πλησίον "ουκ έστιν άλλως σωθήναι ει μη δια του πλησίον" ('Άγιος Μακάριος Αιγύπτιος).

8) Το φρόνημα και η διάθεσις της αυτοπροσφοράς αποτελούν τον πνευματικό άξονα της ηθικής της Εκκλησίας επί του θέματος των μεταμοσχεύσεων. Ο αποστολικός λόγος "εν τούτω εγνώκαμεν την αγάπην ότι εκείνος υπέρ ημών την ψυχήν αυτού έθηκε• και ημείς οφείλομεν υπέρ των αδελφών τας ψυχάς τιθέναι" (Α' Ιω. γ' 16) διαλύει κάθε αμφιβολίαν περί του ότι η προσφορά της ζωής, και συνεπώς και η δωρεά σώματος, δεν είναι πράξεις αυτοκτονίας ή ευθανασίας, αλλά δύνανται να αποτελούν εκφράσεις της "μείζονος αγάπης", περί της οποίας ομιλεί ο ίδιος ο Κύριος κατα την παράδοσιν των τελευταίων Αυτού υποθηκών εις τους μαθητάς: "μείζονα

ταύτης αγάπην ουδείς έχει ίνα τις την ψυχήν αυτού θη υπέρ των φίλων αυτού" (Ιω. ιε' 13). Η προσφορά της ζωής είναι το μείζων • η προσφορά των οργάνων είναι το ευλογημένον έλασσον. Αι ανωτέρω αγιογραφικαί αναφοραί μεταθέτουν το ηθικόν πρόβλημα των μεταμοσχεύσεων από τον σχολαστικόν προσδιορισμόν του εγκεφαλικού θανάτου εις τον σεβασμόν και την ελευθέραν έκφρασιν του αυτεξουσίου.

9) Εις ην περίπτωσιν λοιπόν θα επεθύμει τις όπως προσφέρει τα όργανά του, ακόμη και αν, ως τινές διατείνονται, ο εγκεφαλικός θάνατος δεν εταυτίζετο με τον οριστικόν χωρισμόν της ψυχής εκ του σώματος, μαζί με τα όργανά του θα προσέφερε και την ζωήν του. Η πράξις του δεν θα περιείχε μόνον το στοιχείον της προσφοράς αλλά και αυτό της αυτοθυσίας.

10) Η Εκκλησία ευνοεί και ενθαρρύνει την προσφοράν ενός εκ των διπλών οργάνων μας (νεφρών) ή ιστών (δέρματος, μυελού των οστών, αίματος), από ζώντα δότην.

ε. Περί εγκεφαλικού θανάτου

11) Η Εκκλησία σέβεται και εμπιστεύεται την ιατρικήν έρευναν και κλινικήν πράξιν. Δια τον λόγον αυτόν, αν και δεν είναι αρμοδία, θα ημπορούσε να δεχθή την διεθνώς ομόφωνον άποψιν ότι ο εγκεφαλικός θάνατος ταυτίζεται με το αμετάκλητον βιολογικόν τέλος του ανθρώπου.

Ο εγκεφαλικός θάνατος αποτελεί γεγονός οριστικής και ανεπιστρέπτου καταστροφής του εγκεφάλου και κατάστασιν πλήρους απωλείας αισθήσεων και συνειδήσεως. Κατ' αυτόν, η αναπνευστική λειτουργία συντηρείται μόνον μηχανικώς, η δε διακοπή της τεχνικής υποστηρίξεως οδηγεί εις σχεδόν άμεσον παύσιν και της καρδιακής λειτουργίας.

12) Αυτό που εις την ουσίαν επιτυγχάνει η τεχνητή υποστήριξις της αναπνοής είναι ότι προσωρινώς αναχαιτίζει την διαδικασίαν αποσυνθέσεως του σώματος

όχι όμως και την αναχώρησιν της ψυχής.

13) Ο εγκεφαλικός θάνατος πρέπει οπωσδήποτε να διαφοροποιηθή από την φυτικήν κατάστασιν -ήτις συνήθως αποκαλείται "κλινικός θάνατος". Κατ' αυτήν, το εγκεφαλικόν στέλεχος λειτουργεί και ως επί το πλείστον δεν απαιτείται τεχνητή υποστήριξις.

14) Επειδή υπάρχει πάντοτε ο κίνδυνος -εις μεμονωμένους ευτυχώς περιπτώσεις- απροσεξίας, λάθους ή και ασεβείας προς το γεγονός του θανάτου, η Εκκλησία, μαζί με την πλειοψηφίαν του ιατρικού και νοσηλευτικού κόσμου και των αρμοδίων κοινωνικών φορέων, απαιτεί την εξασφάλισιν της ακριβούς τηρήσεως των διεθνών αποδεκτών κριτηρίων διαγνώσεως του εγκεφαλικού θανάτου. Τοιουτοτρόπως:

α) είναι απαραίτητος η τεκμηριωμένη και σαφής διαπίστωσις των αιτίων του εγκεφαλικού θανάτου.

β) Η πιστοποίησης του εγκεφαλικού θανάτου πρέπει να γίνεται από επιτροπή ειδημόνων οι οποίοι να μην έχουν καμμίαν σχέσιν εξαρτήσεως από τας μεταμοσχευτικές ομάδας και επί τη βάσει των υφισταμένων κλινικών και εργαστηριακών κριτηρίων.

γ) Τα κριτήρια του εγκεφαλικού θανάτου δεν είναι επαρκή αν είναι μόνον κλινικά. Πρέπει να προστεθούν και εργαστηριακά (αξονική τομογραφία και ηλεκτροεγκεφαλογράφημα), ώστε να επιβεβαιωθή, κατά το δυνατόν, ουχί μόνον η παύσις των λειτουργιών του εγκεφαλικού στελέχους, αλλά και του φλοιού. Όπου δεν υπάρχει εμφανής αιτία εγκεφαλικής βλάβης πρέπει να επαναλαμβάνωνται αι εξετάσεις δια μεγαλύτεραν επιβεβαίωσιν, ακόμη και αν η τοιαύτη καθυστέρησις οδηγεί εις απώλειαν των οργάνων.

δ) Προ των δοκιμασιών του εγκεφαλικού θανάτου θα πρέπει να έχουν προηγηθή αι βιοχημικά εξετάσεις αι οποίαι και να παρουσιάζουν φυσιολογικάς τιμάς (όχι ουρία ούτε ηλεκτρολυτικές διαταραχάς). Επίσης δια να ελεγχθή ο εγκεφαλικός

θάνατος πρέπει να έχουν παρέλθη τουλάχιστον 24 ώρες από την πρώτη στιγμήν του συμβάντος.

15) Ο έλεγχος εάν κάποιος είναι δότης (δηλαδή εάν υπάρχει συναίνεσις) πρέπει να γίνεται μετά την οριστική διάγνωσιν του εγκεφαλικού θανάτου, ώστε αυτή να είναι κατά το δυνατόν αμερόληπτος και ανεπηρέαστος.

16) Συμφώνως προς όλα τα ανωτέρω, η δωρεά οργάνων από εγκεφαλικά νεκρούς δότας, καθώς και η νηφαλία και συνειδητή απόφασις υγιούς ανθρώπου όπως προσφέρει κάποιο όργανόν του εις πάσχοντα συνάνθρωπον, ως πράξεις φιλαλληλίας και αγάπης, είναι σύμφωνοι με την διδασκαλίαν και το φρόνημα της Εκκλησίας μας.

στ. Περί συνειδητής και εικαζομένης συναινέσεως

17) Η δωρεά προϋποθέτει την "συνειδητήν συναίνεσιν" του δότη εις αυτό που πράττει. Κάθε τι που "εικάζει" την βούλησίν του αποτελεί παρέμβασιν εις το αυτεξούσιον και ως εκ τούτου δεν είναι δυνατόν να γίνη αποδεκτόν.

18) Η "συνειδητή συναίνεσις" αποτελεί πράξιν αυταπαρνήσεως και αγάπης, συνδέουσα τον δωρητήν με το γεγονός του θανάτου του, μάλιστα επισυμβαίνουν με τρόπον τραγικόν και εις σχετικώς νεαράν ηλικίαν. Επίσης ενέχει τας αρετάς της ανιδιοτελείας, της αρνήσεως των φυσικών δικαιωμάτων, της εμπιστοσύνης και του ενδιαφέροντος δια τους άλλους, της αυτοπροσφοράς και της απαλλαγής από το φρόνημα της φιλοζωίας.

19) Η Εκκλησία, ασκούσα την μεταμοσχευτικήν ποιμαντικήν της, ίσως εξασφάλιση έναν αριθμόν μοσχευμάτων και συντελέση ούτως εις την επιβίωσιν αντιστοίχων ανθρώπων (αναλόγως του ποσοστού επιτυχίας των μεταμοσχευτικών επεμβάσεων). Με την προϋπόθεσιν όμως της συνειδητής συναινέσεως, αυτοί που πνευματικώς καλλιεργούνται είναι πολύ περισσότεροι • όσοι έχουν συνειδητώς δώσει την

συναίνεσίν των. Εξ αυτών θα προέλθουν οι οπωσδήποτε ολιγώτεροι δόται. Η Εκκλησία δεν είναι εστραμμένη μόνον εις τους πραγματικούς αλλά και εις τους δυνητικούς δότας.

Ο δότης ημπορεί μεν να ωφελή με την προσφοράν του, ωφελείται όμως κυρίως με την πράξιν της συναινέσεώς του. Σώζει βιολογικώς τον λήπτην και πνευματικώς τον εαυτόν του.

20) Η συναίνεσις δεν είναι κάτι δευτερεύον που θα ήτο δυνατόν να επισκιασθή από οιανδήποτε άλλην πράξιν (π.χ. απογραφήν, έκδοσιν ταυτότητος κ.τ.λ.). Η δήλωσίς του θα πρέπει να είναι ελευθέρα και απολύτως συνειδητή, καρπός ωρίμου σκέψεως. Δια τον λόγον τούτον, καλόν είναι να διατυπώνεται εντελώς ανεξαρτήτως από οιανδήποτε άλλην κοινωνικήν πράξιν και με την προϋπόθεσιν της ορθής και αβιάστου ενημερώσεως.

ζ. Περί συγγενικής συναινέσεως

21) Η Εκκλησία, υπό όρους και κατ' οικονομίαν, εντός της προοπτικής της ιερότητος των συγγενικών δεσμών και της επιδιωκόμενης καλλιιεργείας των σχέσεων κοινωνίας, θα ηδύνατο να δεχθή και την υποκατάστασιν της βουλήσεως του δότου υπό των συγγενών αυτού, βεβαίως με το δεδομένον ότι αύτη δεν αντιτίθεται προς την ιδικήν του. Η πρόνοια δια τους οικείους αποτελεί έκφρασιν πίστεως (Α' Τιμ. ε' 8), αι δε εγγενείς υποχρεώσεις έναντι αυτών απόδειξιν ιερών συγγενικών δικαιωμάτων.

Δια τους συγγενείς η ζωή του δότου και η τιμή του σώματός του ίσως να έχουν μεγαλύτεραν αξίαν απ' ό,τι διά τον ίδιον. Με δεδομένην την αγάπην, η απόφασις της δωρεάς του σώματος του άλλου ίσως να είναι και δυσκολωτέρα της δωρεάς του ιδικού μας σώματος. Υπ' αυτήν την έννοιαν, ο πραγματικός δότης είναι οι συγγενείς.

22) Επειδή εις την κοινωνίαν και εποχήν μας τα πάσης φύσεως συμφέροντα, ιδίως τα οικονομικά τοιαύτα, συχνάκις

παρεμβάλλονται κατά βέβηλον τρόπον και εις τας ιερωτέρας των σχέσεων, ο νόμος δέον όπως προνοή δια την αποφυγήν κάθε υποψίας εμπορευματοποιήσεως των μοσχευμάτων υπό των συγγενών.

23) Ευχής έργον θα ήτο, κατά την οιανδήποτε διαδικασίαν ενυπογράφου συναινέσεως, να ημπορούσε ο δότης να εκχωρήση εκ των προτέρων το δικαίωμα διαθέσεως του σώματός του εις τους συγγενείς του.

η) Αι επιφυλάξεις της Εκκλησίας

24) Επειδή η εξέλιξις των επιστημών επικοινωνίας και πληροφορικής (διαδίκτυον, τήρησις μηχανογραφικών αρχείων με ευρύτατον φάσμα δεδομένων και περιωρισμένην δυνατότητα ελέγχου κ.ά) αφ' ενός και η πνευματική πενία των συγχρόνων κοινωνιών αφ' ετέρου είναι δυνατόν να οδηγήσουν εις κακοποίησιν, εκμετάλλευσιν ή και θυσίαν των μεταμοσχεύσεων εις τον βωμόν των μεγάλων οικονομικών συμφερόντων, η Εκκλησία οφείλει να προστατεύση τον θεσμόν, την πράξιν και τα εμπλεκόμενα πρόσωπα από ενδεχομένην βεβήλωσιν (βεβιασμένην διάγνωσιν ή προχειρότητα εις την τήρησιν των κριτηρίων του εγκεφαλικού θανάτου, εμπορευματοποίησιν ή συναλλαγήν οιασδήποτε φύσεως σχετιζομένην με την προσφοράν οργάνων, επιλογήν ληπτών επί τη βάσει ρατσιστικών κριτηρίων, παραβιάσεις των καταστάσεων αναμονής κ.τ.λ.).

25) Προς αποφυγήν των παραβιάσεων των καταστάσεων αναμονής, δέον να υπάρξη αρχείον εγγραφής δοτών επί μηχανογραφικής βάσεως, το οποίον να ελέγχεται από κεντρικόν αδιάβλητον μηχανισμόν.

26) Ενώ η διεθνής και ελληνική νομοθεσία, δια να προστατεύση τας μεταμοσχεύσεις από την απειλήν της εμπορικής συναλλαγής, επιβάλλει την ανωνυμίαν του λήπτου και του δότη και απαγορεύει την δωρεάν οργάνου εις προκαθορισμένον από τον δότην φιλικόν ή συγγενικόν πρόσωπον (εξαίρεσις αι

μεταμοσχεύσεις νεφρών από ζώντα δότη), τοιούτον τι δεν αντιτίθεται κατ' ανάγκην προς την ηθικήν της Ορθοδόξου Χριστιανικής Εκκλησίας.

27) Η Εκκλησία δεν δύναται να συγκατατεθή εις την αφαίρεσιν οργάνων από βρέφη με συγγενή ανεγκεφαλίαν. Τοιούτοι δόται είναι πολύ σπάνιοι, πράγμα το οποίον περιορίζει τας ελπίδας των ληπτών-βρεφών. Παρά ταύτα, τα ανεγκέφαλα βρέφη, επειδή δεν στερούνται στελέχους, δεν είναι εγκεφαλικώς νεκρά και, επειδή στερούνται συνειδήσεως, δεν έχουν την δυνατότητα της συναινέσεως - και φυσικά κανείς δεν ημπορεί να την εικάση. Αυτό δημιουργεί νομικόν κώλυμα εις την αφαίρεσιν οργάνων. Επί πλέον, η κοινωνία πρέπει να αρνηθή κάθε ωφελιμιστικήν θεώρησιν αυτών των βρεφών. Η ανάγκη σεβασμού προς αυτά δεν αφήνει περιθώρια ώστε το πέρασμά τους απ' αυτόν τον κόσμον να είναι εντελώς χρηστικόν.

28) Σχετικώς με το ενδεχόμενον χρήσεως τεχνητών οργάνων ή και ξενομοσχευμάτων (γενετικά επεξεργασμένων μοσχευμάτων από ζώα), όπως και προϊόντων κλωνοποίησης, επειδή η έρευνα δεν έχει να παρουσιάση σαφή επί του παρόντος αποτελέσματα η δε πορεία της δεν είναι ευκρινής, η Εκκλησία επιφυλάσσεται να παρουσιάση εν ευθέτω χρόνω τας επ' αυτού θέσεις και απόψεις της.

29) Υπάρχει ο κίνδυνος, εις το άμεσο μέλλον, με την χαλαράν διεθνώς ηθικήν έναντι της ευθανασίας και την τάσιν νομοθετικής κατοχυρώσεώς της, αι μεταμοσχεύσεις να συνδυασθούν με την ευθανασίαν. Τοιουτοτρόπως, άτομα που θα επιλέγουν αυτόν τον τρόπον τερματισμού της ζωής των ενδεχομένως θα καθίστανται και δωρηταί οργάνων. Αυτός είναι εις επί πλέον λόγος που η νομοθεσία των μεταμοσχεύσεων δέον απαραιτήτως να διαθέτη υψηλόν ιδεολογικόν υπόβαθρον.

θ. Κριτική του νέου νόμου περί μεταμοσχεύσεων

Ενώ η Εκκλησία αποδέχεται την ιδέαν

των μεταμοσχεύσεων, αδυνατεί να συμφωνήσει με την πρόσφατον νομοθετική κατοχύρωση αυτών εις την χώραν μας, η οποία κυριαρχείται από χρησιμοθηρικήν αντίληψιν και στενόν ορθολογισμόν. Ο μόνος τρόπος προστασίας της ηθικής και πρακτικής των μεταμοσχεύσεων από το ενδεχόμενον κακοποιήσεώς των είναι η σχετική νομοθεσία να είναι σαφής, μελετημένη, ιδεολογική και όχι χρησιμοθηρική.

30) Εις τον προσφάτως ψηφισθέντα νόμον, ο νομοθέτης ερμηνεύει την "μη άρνησιν" των συγγενών εις συναίνεσιν του δότη (Άρθρ. 12, παρ. 4). Τα όργανα αφαιρούνται όχι όταν συναινούν, αλλά όταν "δεν αντιτίθενται" οι συγγενείς. Αι μεταμοσχεύσεις δεν είναι δυνατόν να στηριχθούν εις μίαν "μή άρνησιν" και μάλιστα των συγγενών, καθ' ην στιγμήν όλοι αγωνιζόμεθα δια την συγκατάθεσιν, και μάλιστα του δότη.

31) Εις την περίπτωσιν ταύτην, η έλλειψις ή μη εξεύρεσις συγγενών θα ήτο δυνατόν να ερμηνευθή ως "μη άρνησις". Συνεπώς, κάθε εγκεφαλικώς νεκρός αλλοδαπός, λαθρομετανάστης, άγνωστος και εγκαταλελειμμένος, ατίγγανος κ.τ.λ. -ο αριθμός των οποίων δεν είναι καθόλου ευκαταφρόνητος, και των οποίων οι συγγενείς είτε δεν ευρίσκονται εις την Ελλάδα είτε δεν είναι εύκολο να ανευρεθούν- ή όποιος ευρεθή μόνος εις το νοσοκομείον κατόπιν τροχαίου ατυχήματος το οποίον δεν έχει γίνει αμέσως αντιληπτόν από τους συγγενείς του θα θεωρείται αυτομάτως δότης. Θα πρέπη άρα γε εις την δυστυχίαν της μοναξιάς αυτών των ανθρώπων να προσθέσωμεν και την αυθαίρετον αφάιρεσιν των οργάνων των; Ο νόμος της "μη αρνήσεως" αποτελεί εκβιασμόν της συνειδήσεως.

32) Η "συναίνεσις" ουδεμίαν έχει σχέσιν με την "μη άρνησιν". Το "δίδω κάτι ιδιόν μου" είναι εντελώς διαφορετικόν από το "μου παίρνουν κάτι που μου ανήκει". Εις την δευτέραν περίπτωσιν η βούλησις της πολιτείας και κοινωνίας υποκαθιστά ως αγαθόν την έκφρασιν της προσωπικής ελευθερίας.

33) Το κράτος ουδέν έχει δικαίωμα εισχωρήσεως εις την ιδιωτικήν σφαίραν της ζωής των πολιτών. Μία τοιαύτη ενέργεια αντιβαίνει εις τα άρθρα 2, παρ. 1 (περί του σεβασμού και της προστασίας της ανθρωπίνης αξιοπρεπείας) και 5, παρ. 1 (περί της ελευθέρας αναπτύξεως της προσωπικότητος του ατόμου) του συντάγματος.

34) Δεν μπορεί επίσης να υποχρεώνη τον πολίτην να εκφέρει γνώμην δίχως να κατοχυρώνη το δικαίωμά του να μην εκφέρει. Ποίαι αι επιπτώσεις εάν ο πολίτης αρνηθή να εκφράση την βούλησίν του;

35) Η υποκατάστασις του όρου "εγκεφαλικός θάνατος" δια του "νέκρωσις του εγκεφαλικού στελέχους" θεωρείται ιατρικώς αμφιλεγόμενη και ιδεολογικώς ύποπτος. Η διαπίστωσις της παύσεως των λειτουργιών ουχί μόνον του εγκεφαλικού στελέχους αλλά και του φλοιού, ως επιβεβαιούσα την ανεπίστρεπτον παύσιν όλων των εγκεφαλικών λειτουργιών είναι επιβεβλημένη.

36) Η δια νόμου υποχρεωτική διακοπή της μηχανικής υποστηρίξεως της αναπνευστικής λειτουργίας εις περίπτωσιν εγκεφαλικώς νεκρού ατόμου το οποίον δεν είναι δότης (Άρθρ. 12, παρ. 6) είναι πνευματικώς και ηθικώς αντιδεοντολογική. Ο νόμος πρέπει να κατοχυρώνη τον ιατρόν που, δια λόγους συνειδήσεως, δεν επιθυμεί να διακόψη τον μηχανικόν αερισμόν και φυσικά όχι να τον τιμωρή (Άρθρ. 20, παρ. 1).

37) Η δυσκολία των συγγενών να συναινέσουν εις την δωρεάν του σώματος, ήτις οφείλεται εις προσωπικούς, συναισθηματικούς ή και φιλοσοφικούς λόγους, πρέπει να γίνεται απολύτως σεβαστή και όχι να αντιμετωπίζεται εκβιαστικώς με την απειλήν της διακοπής της μηχανικής υποστηρίξεως (Άρθρ. 12, παρ. 6).

ι. Ποιμαντικά δυνάμει της Εκκλησίας

38) Επί τη βάσει των ανωτέρω αρχών, η

Εκκλησία οφείλει να αγωνισθή δια την επικράτησιν των αρχών αυτής, του θετικόν επηρεασμόν της μεταμοσχευτικής πολιτικής και να δημιουργήση η ίδια μίαν μεταμοσχευτικήν πνευματικήν παράδοσιν προσανατολισμένην προς τας πνευματικὰς ανάγκας προσφοράς αισθημάτων του δότου. Με τον τρόπον αυτόν, η εξεύρεσις μοσχευμάτων και η προώθησις των μεταμοσχεύσεων δεν θα αποτελούν επιδιωκόμενον σκοπόν αλλά φυσικόν αποτέλεσμα.

39) Η Εκκλησία δύναται να οργανώση προγράμματα αγωγής δοτών με σκοπόν την καλλιέργειαν σημαντικών αρετών μεταξύ των πιστών αυτής (μνήμης, θανάτου, αυτοπροσφοράς, θυσιαστικού φρονήματος κ.τ.λ.). Τοιουτοτρόπως θα δίδη την μαρτυρίαν του ήθους της εις την κοινωνίαν με ένα εντελώς σύγχρονον τρόπον.

40) Η Εκκλησία ούτε την αλήθειαν θυσιάζει ούτε το πρόσωπον υποδουλώνει. Εάν κάποιος επιθυμή να γίνη δωρητής τον ευλογεί• εάν δυσκολεύηται τον κατανοεί. Αυτή είναι η προστασία του προσώπου. Το πνεύμα της δεν υποτάσσεται εις την ανάγκην των μεταμοσχεύσεων, αλλά υπηρετεί τον σεβασμόν του προσώπου. Κυρίως του προσώπου ως δότου.

41) Λόγω του πνευματικού μεγέθους που ενέχει η πράξις της δωρεάς σώματος, πριν τούτο συμβή, καλόν είναι ο ιερέυς του νοσοκομείου να διαβάση μίαν κατάλληλον ευχήν ή να τελέση κάποιαν αγιαστικήν πράξιν (χρίσιν δι' ελαίου, σταύρωμα κ.τ.λ.).

42) Σχετική αγωγή πνευματικού προσανατολισμού ημπορεί να γίνη και δια την καλλιέργειαν και προετοιμασίαν του λήπτου, ώστε να μην νοιώθη ούτος μόνον ως ο ευνοημένος αποδέκτης ενός μοσχεύματος, αλλά ως ευλογημένος δέκτης της αγάπης κάποιου αγνώστου συνανθρώπου και της χάριτος του Θεού.

ια. Προτεινομένη τακτική της Εκκλησίας

43) Είναι κοινή πεποίθησις ότι ο λόγος και ο ρόλος της Εκκλησίας μας εις την

πορείαν των μεταμοσχεύσεων εις την Ελλάδα είναι κεντρικός. Αι μεταμοσχεύσεις είναι ίσως εν εκ των ολίγων θεμάτων εις τα οποία η πολιτεία έχει την άμεσον ανάγκην της Εκκλησίας. Αυτό δημιουργεί εις την Εκκλησίαν ουσιαστικά δικαιώματα και μεγάλας υποχρεώσεις.

44) Δεδομένου ότι αι μεταμοσχεύσεις ευκόλως δύνανται να οδηγήσουν εις κατάχρησιν και παραβίασιν θεμελειωδών ηθικών αρχών και αξιών και υπάρχει τεραστία διαφορά ήθους και προσεγγίσεως μεταξύ κοσμικής και εκκλησιαστικής αντιλήψεως του θέματος, η Εκκλησία είναι πολύ προσεκτική εις τας ενεργείας της και φειδωλή εις τους λόγους της.

45) Εις την συνεργασίαν της μετά της πολιτείας, η Εκκλησία θέτει σαφείς όρους ώστε να μην χρεωθή κοσμικάς αποφάσεις και ενεργείας αι οποίαι πιθανώς θα γίνουν με εντελώς διαφορετικόν πνεύμα και σκοπόν. Το ενδεχόμενον οργανώσεως ημέρας δότου ή εκστρατείας υποστηρίξεως των μεταμοσχεύσεων, με σκοπόν την συγκέντρωσιν του μεγαλυτέρου δυνατού αριθμού μοσχευμάτων, θα το αποφασίση μόνον αφού υπάρχουν σαφή εχέγγυα σεβασμού των αρχών και όρων της.

46) Η απουσία επισήμου εκκλησιαστικής τοποθετήσεως εις το θέμα ωδήγησεν εις αυθαίρετον είτε αποδοχήν είτε απόρριψιν των μεταμοσχεύσεων από συγκεκριμένα αρμόδια ή αναρμόδια εκκλησιαστικά πρόσωπα. Τούτο έχει προκαλέσει σύγχυσιν, ενίοτε δε και διχασμόν, μεταξύ των πιστών και του θεολογικού κόσμου.

Εις την παρούσαν φάσιν, η Εκκλησία με σαφήνειαν αλλά εις χαμηλούς τόνους διακηρύττει ότι θα ημπορούσε, μέσα εις τα πλαίσια των προαναφερθεισών θεολογικών αρχών να δεχθή την ιδέαν των μεταμοσχεύσεων και ότι μέσα από αυτάς, θα της ήτο δυνατόν να ασκήση την ποιμαντικήν και να διοχετεύση το πνεύμα και το ήθος της.

Εν συνεχεία, θα προκαλέση διάλογον και ευκαιρίας ενημερώσεως μέσα εις τους

κόλπους της (σεμινάρια πνευματικών, ομιλίας κ.τ.λ.), θα προσπαθήσει να καλλιεργήσει πνεύμα κατανόησης, συμφωνίας και ευρείας αποδοχής των βασικών θεολογικών θέσεων της μεταξύ του σώματος των πιστών ώστε να εξαλειφθεί κάθε αδικαιολόγητος αρνητισμός.

Τρίτον βήμα θα είναι η έκδοσις και κυκλοφορία ενημερωτικών και επεξηγηματικών των απόψεών της φυλλαδίων ή και η διοργάνωσις μεγάλης ανοιχτής ημερίδος δια της οποίας θα διακηρύξη τας απόψεις της εις την κοινωνίαν μας.

Τελευταία ενέργεια θα είναι η έκδοσις συνοδικής εγκυκλίου, η οποία θα εκφράζει την επιτομήν των εκκλησιαστικών θέσεων και προτάσεων και θα διατυπώνει με σαφήνειαν το περίγραμμα και την πρακτικήν του ορθοδόξου χριστιανικού ήθους εις το θέμα των μεταμοσχεύσεων.

47) Σχετικώς με τον νέον νόμον, η Εκκλησία διαχωρίζει την θέσιν της, δίχως εμπάθειαν αλλά με σύνεσιν και σαφήνειαν, ώστε ούτε την υπόθεσιν των μεταμοσχεύσεων να βλάβη ούτε την βαρύτητα των απόψεών της να υποβιβάση. Παραλλήλως έχει δημοσιοποιήσει τας απόψεις της εις τα σημεία που διατηρεί τας επιφυλάξεις και έχει τας αντιρρήσεις της. Επίσης έχει ετοιμότητα δι' αμέσους νομικάς παρεμβάσεις και θα ζητήσει τροπολογίας και νομοθετικές βελτιώσεις, τοιαύτας που θα διασφαλίζουν τας αρχάς της λογικής της και θα επιτρέπουν την ουσιαστική συμπαράστασίν της.

48) Απαραίτητος όρος συνεργασίας με την πολιτείαν είναι η τελευταία να κατανόηση ότι είναι επιφορτισμένη με την τεραστίαν υποχρέωσιν να προστατεύση τας μεταμοσχεύσεις νομοθετικώς και πρακτικώς από κάθε μορφής ασυνειδησίαν, χρησιμοθηρίαν ή και χρηματικήν εκμετάλλευσιν και να εξασφάλιση την επιστημονικήν αρτιότητα, ευημέρωσιν και κατάρτισιν των αρμοδίων ιατρών και φορέων. Με του τρόπου αυτόν, ο δότης δεν καταντά θύμα

ποταπών συμφερόντων, ασεβείας, ή επιστημονικής επιπολαιότητας και αγνοίας.

49) Επί πλέον, η ιατρική κοινότητα και η πολιτεία οφείλουν να βοηθήσουν εις την επιβολήν και νομοθετικήν κατοχύρωσιν των ακριβεστέρων κριτηρίων του "εγκεφαλικού θανάτου", η πιστή τήρησις των οποίων αυστηρώς να ελέγχεται.

50) Επίσης, είναι αναγκαία η ίδρυσις αξιοπίστων μεταμοσχευτικών κέντρων τα οποία να διαθέτουν την κατάλληλον επιστημονικήν και τεχνολογικήν υποδομήν ώστε η λήψις των οργάνων του δότη και η εν συνεχεία μεταμόσχευσις των εις τον κατάλληλον λήπτην να γίνεται με τα υψηλότερα ποσοστά επιτυχίας και τας ολιγωτέρας απωλείας.

51) Η Εκκλησία θα επιμεληθή την συμμετοχήν δι' εκπροσώπων της εις επιστημονικά ιατρικά συνέδρια σχετιζόμενα με τας μεταμοσχεύσεις, ώστε και την γνώσιν της να ανανεώνη και τας αρχάς της να προβάλλη.

52) Τέλος, ο ρόλος και η εκπροσώπησις της εις το Εθνικόν Συμβούλιον Μεταμοσχεύσεων -εφ' όσον αυτό συνεχίση να υφίσταται- και εις τον υπό σύστασιν Εθνικόν Οργανισμόν Μεταμοσχεύσεων (Ε.Ο.Μ.) θα είναι κεντρικός και παρεμβατικός και όχι εικονικός και δευτερεύων. Σκοπός της είναι τα μεταμοσχευτικά κέντρα να λειτουργούν κατά το δυνατόν επί τη βάσει των ιδικών της αρχών σεβασμού, ελευθερίας και αγάπης του προσώπου.

Μητροπολίτης Ναυπάκτου Ιερόθεος

[Αρχή](#)

Παγκοσμιοποίηση και ελληνορθόδοξη οικουμενικότητα *

του Πρωτοπρεσβυτέρου π. Γεωργίου
Μεταλληνού

1. Ο όρος Οικουμένη παράγεται εκ του οίκος, που σημαίνει γένος - οικογένεια, και είναι γνωστός από την εμφάνιση των

πρώτων ελληνικών αποικιών, που δεν λειτουργούσαν, όπως τα εβραϊκά γκέτο, αυτοκαταδικασμένες σε απομονωτισμό και εσωστρέφεια, αλλά με βάση την πλατωνική αρχή: «Ό,τι περ Έλληνες παρά βαρβάρων λάβωσι, κάλλιον τούτο εις τέλος απεργάζονται» (Πλάτωνος Επινομής). Υπάρχει πάντα ελληνικό άνοιγμα στην ετερότητα και προσληπτική τάση, που σημαίνει κατάφαση της ετερότητας, αλλά και μετάπλαση και μεταστοιχείωση του προσλαμβανομένου σε ομοούσιο στοιχείο της ελληνικότητας. Αυτό είναι ένα από τα κύρια γνωρίσματα της ελληνικής οικουμενικότητας. Η κίνηση του Ελληνισμού στη συνάντηση με τους άλλους είναι καταφατική και αλληλοπεριχωρητική· όχι εξουσιαστική και δυναστικά αφομοιωτική, αλλά ευεργετική.

Δια της Εκκλησίας ενισχύεται και διευρύνεται η ελληνική οικουμενική συνείδηση. Η Πεντηκοστή οδηγεί σε καθολική ενότητα πνευματική – οντολογική και όχι συντεχνιακή – συμβατική, στην υπέρβαση κάθε ανθρώπινης διαίρεσης (φυλετικής, ταξικής, πολιτικής κ.λπ.), με βάση την ισοτιμία και ισότητα όλων των ανθρώπων και όχι μόνο μιας τάξεως πολιτών, όπως στην αρχαία Αθήνα. Με τον άγιο Ιγνάτιο (+107) ο όρος Οικουμένη γίνεται χριστιανικός («η ανά την οικουμένην καθολική εκκλησία»). Οι έννοιες οικουμενικός (γεωγραφική) και καθολικός (πνευματική) τελικά ταυτίζονται νοηματικά, σχετιζόμενες με την πληρότητα και παγκοσμιότητα της εν Χριστώ σωτηρίας. Η Εκκλησία θα μιλεί στη συνέχεια για Οικουμενική Σύνοδο, Οικουμενικούς Πατέρες, Οικουμενικό Πατριαρχείο, Οικουμενικό Πατριάρχη, και αναδεικνύεται σε φορέα της οικουμενικής – παγκόσμιας ιδέας του πολιτισμού. Οικουμενική Εκκλησία σημαίνει σύζευξη και σύγκραση του ελληνικού και του χριστιανικού πνεύματος, αλλά και αρμονική σύζευξη τοπικότητας και καθολικότητας. Η Εκκλησία απ' αρχής λαμβάνει τον χαρακτήρα μιας εν Χριστώ κοινοπολιτείας, όχι ως ένας παγκόσμιος - συμπαγής οργανισμός, αλλά ως γαλαξίας

τοπικών Εκκλησιών, ως αστερισμών. Δεν είναι τυχαίο, που ορθόδοξα απορρίπτεται κάθε έννοια παγκοσμίου υπερ-επισκόπου (πάπα), ως και κάθε συγκέντρωση εξουσίας στον οιονδήποτε «πρώτο». Η δομή της Ορθοδοξίας, ως Οικουμενικής Εκκλησίας, δεν είναι κατακόρυφη - πυραμοειδής, αλλά οριζόντια - συλλογική.

Σ' αυτό το πλαίσιο λειτουργεί και η Ιεραποστολή, ως κλήση στην «ενότητα της πίστεως και την κοινωνία του Αγίου Πνεύματος». Η εθνικότητα εδώ δεν λειτουργεί διασπαστικά, αλλά ιεραρχείται στην πίστη. «Το αίσθημα της θρησκευτικής ταύτισης είναι πάντοτε ισχυρότερο από της τοπικής» (Κ. Μάγκο). Δεν αναπτύσσεται ρατσιστική συνείδηση. Από την Πεντηκοστή φθάνουμε κατ' ευθείαν στην απόφαση του 1872 (Καταδίκη του Εθνοφυλετισμού στο χώρο της Εκκλησίας). Οι μη «Έλληνες» άγιοι (Ιωάννης Δαμασκηνός, Εφραίμ και Ισαάκ οι Σύροι) δεν νοούνται ως ξένοι. Ανάλογα ίσχυαν και στην ρωμαϊκή Δύση, ως την επικράτηση του φραγκογερμανικού στοιχείου.

Η συνείδηση αυτή καθιερώνεται και πολιτειακά, με πρότυπο την Εκκλησία. Στις 11.5.330 (εγκαίνια της Νέας Ρώμης - Κωνσταντινουπόλεως) αναδύεται ιστορικά η παγκόσμια χριστιανική αυτοκρατορία ως χριστιανική οικουμένη, η Ρωμανία. Ο Μέγας Κωνσταντίνος από «ρωμαίος» γίνεται ο πρώτος «ρωμηός» αυτοκράτωρ, που οδηγεί στην ελληνορθόδοξη οικουμενικότητα και παγκοσμιότητα, την «επώνυμον του Χριστού πολιτείαν». Μένει, φυσικά, το πολυφυλετικό αμάλγαμα της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, αλλά σε ένα οικουμενικό κράτος με ενιαίο πολιτισμό (ελληνιστικό) και συνδετικό στοιχείο όχι εξωτερικό (Αλέξανδρος: πολιτισμό, Ρώμη: στρατιωτική ισχύ και δίκαιο), αλλά εσωτερικό και πνευματικό, την πίστη των Αγίων. (Δεν μιλούμε εδώ για τις όποιες κακοποιήσεις, που πάντα υπάρχουν). Μέσω της Ορθοδοξίας συντελείται η μετάβαση από το «έθνος άγιον» της Α' Πέτρου (2, 9) στο «Γένος των Ρωμαίων», δηλαδή των Ορθοδόξων πολιτών της

Ρωμανίας. (Ο όρος χρησιμοποιείται ήδη από τον Μέγα Αθανάσιο, 4ος αιώνας). Μια νέα συγγένεια και παγγένεια δημιουργείται με σημείο αναφοράς τη Νέα Ρώμη και κέντρο της ενότητας την Αγία Τράπεζα της αγια-Σοφιάς. Η έννοια του «λαού του Θεού» (οικουμενικό - εκκλησιαστικό σώμα) συναντά την αυθεντική έννοια της δημοκρατίας.

Αυτή η συνείδηση συνεχίζεται στην Ορθοδοξία εκκλησιαστικά - λατρευτικά μέχρι σήμερα. Όπου βιώνεται η Ορθόδοξη Πίστη, σώζεται η ελληνορθόδοξη οικουμενικότητα και παναδελφότητα (πρβλ. μια διορθόδοξη Λειτουργία). Η Εκκλησία διασώζει την οικουμενικότητα της Ρωμανίας, με ενωτικό σύνδεσμο την πίστη. Σύμβολό της ο δικέφαλος, που ενσαρκώνει την ιδέα της οικουμενικότητας.

2. Κυρίαρχο φαινόμενο των καιρών μας φαίνεται να είναι η παγκοσμιοποίηση, ως αντιπρόταση μάλιστα οικουμενικότητας (βλ. ενδεικτικά: Ούλριχ Μπεκ, Τι είναι παγκοσμιοποίηση; Μετάφρ. Γ. Παυλόπουλος, Αθήνα 1999). Είναι ο κόσμος της Pax Americana, που εντάσσει σύνολη την ανθρωπότητα σε ένα νέο παγκόσμιο σύστημα πολιτικής και αξιών, που ελέγχει και διαμορφώνει καθολικά, μέσω της πολιτισμικής αφομοίωσης και των κατευθυνόμενων ΜΜΕ, τον άνθρωπο και την κοινωνία, για την δημιουργία του πλανητικού ανθρώπου και της πλανητικής κοινωνίας.

Η παγκοσμιοποίηση δημιουργεί ψευδαίσθηση οικουμενικότητας. Στο πλαίσιο, όμως, της Νέας Εποχής η παγκοσμιοποίηση συμπορεύεται αλληλέγγυα με την ολιστικότητα, ως αναγωγή από την ιδιαιτερότητα και την ελευθερία του προσώπου στη γενικότητα (εδώ εντάσσεται και η άρνηση της εθνικής ταυτότητας). Από πολλούς νοείται η παγκοσμιοποίηση, ως πολτοποίηση των πάντων (zerquatchung), «πλανητική λεηλασία» και γενικευμένη εμπορευματοποίηση προσώπων και πραγμάτων» («η ανθρωπότητα βιώνει την τραγωδία της μετάβασης σ' ένα εξαιρετικά αβέβαιο μέλλον»: Καθηγ. Χρ.

Γιαλλουρίδης). Δημιουργείται, έτσι, μια παγκόσμια κοινωνία υποτελών (Subjects) στα όρια ενός γενικευμένου ολοκληρωτισμού.

Παγκοσμιοποίηση σημαίνει για την Ορθόδοξη Ανατολή ολοτελή εκδυτικισμό. Δεν είναι παγκοσμιοποίηση των επί μέρους πολιτισμών, ως πολιτισμική σύνθεση και δημιουργική συνύπαρξη των Λαών, αλλά τάση επιβουλής αυτού, που ενσαρκώνει ο δυτικός τρόπος ζωής, με ισοπέδωση των άλλων πολιτισμών. Και αυτό είναι αισθητό σ' όλες τις εθνικές κοινωνίες, και στη δική μας.

Μοιάζει με ρωμαίικη υπερεθνικότητα, αλλά δεν είναι. Διότι δεν ιεραρχεί την εθνικότητα στην υπερεθνικότητα, αλλά ισοπεδώνει τις εθνικότητες και τις απορροφά. Νεκρώνονται τα αισθήματα της πατρίδας, γένους, κοινού προγονικού πολιτισμού. Κυριαρχεί -επιβάλλεται- το νεοεποχικό μοντέλο: Έθνος ανεθνικών και γένος άπατρι, με συνδετική δύναμη τις οικονομικές αξίες και το συμφέρον. Αυτό είναι το πρότυπο της παγκοσμιοποίησης, που διασπείρεται με τη δημιουργία κατάλληλης συνείδησης. Η προπαγανδιζόμενη από τις εκσυγχρονιστικές ομάδες όλων των κομμάτων μας «πολυπολιτισμικότητα» είναι κατ' ουσίαν νεοεποχικού τύπου ανεθνικότητα και συνείδηση απάτριδος. Επειδή κυριαρχεί ο νόμος της πτώσεως, είναι αδύνατη η αδελφική συνάντηση εν αγάπη. Κυριαρχεί το συναίσθημα του φόβου, που οδηγεί στην έσχατη ατομοποίηση, που επιτρέπει ανετότερα τον παγκόσμιο έλεγχο και την υποταγή, λόγω της αναπτυσσόμενης ανασφάλειας. Η ξеноφοβία (υπάρχει και η ξеноμανία, μη το ξεχνάμε) είναι η αρχή αυτού του κλεισίματος στην ατομικότητα. Στην Τουρκοκρατία μέσα στο ρωμαίικο μιλλέτι συνεχίσαμε την οικουμενική μας συνείδηση της αυτοκρατορίας της Νέας Ρώμης. Στην κατά Μάνο Χατζιδάκη «Νέα Τουρκοκρατία» μας σήμερα, γινόμαστε πάλι ραγιαδες, χωρίς όμως προσωπικότητα και συνείδηση ενότητας, διότι χάνεται προοδευτικά η επίγνωση της ταυτότητας.

3. Μόνο ο πατερικά Ορθόδοξος έχει συνείδηση αυτής της πορείας. Ο οικουμενιστής Ορθόδοξος όχι, διότι έχει ήδη αιχμαλωτισθεί από την παγκοσμιοποίηση της Νέας Εποχής, μέσω του Οικουμενισμού της Δυτικής Χριστιανοσύνης. Ο Ελληνορθόδοξος έχει συνείδηση της ανάδελφης ταυτότητας του πολιτισμού του. Προς την μετακαρλομάγνεια Δύση είναι ανάδελφος. Προς «την καθ' ημάς Ανατολή» είναι «πρωτότοκος εν πολλοίς αδελφοίς» (Ρωμ. 8, 29). Σε κάποιους υπάρχει η αισιόδοξη προοπτική δυνατότητας πορείας «από την παγκοσμιοποίηση στην οικουμενικότητα». Είναι αυτό δυνατόν; Για μένα όχι, διότι είναι «άλλο και άλλο», το ένα ανατροπή του άλλου. Δεν αρνούμαι, βέβαια, την ανάγκη μιας νέας ορθόδοξης ιεραποστολής σ' αυτόν τον νέο κόσμο, που ανοίγεται μπροστά μας, με την επανανακάλυψη της οικουμενικότητάς μας, που δεν πρέπει, όμως, να την συγχέουμε με την παγκοσμιοποίηση, που δεν είναι φυσική ροή μέσα στον χρόνο, αλλά κατασκευή ενός νέου κόσμου.

Η υποβοήθηση της νεοεποχικής παγκοσμιοποίησης να βρει ίσως τον δρόμο προς την ρωμαϊκή (ορθόδοξη) οικουμενικότητα είναι δυνατή, αν τηρούνται οι προϋποθέσεις του αποστολικού θαύματος μέσα στην Pax Romana, που μεταστοιχειώθηκε σε ρωμαϊκή οικουμενικότητα. Η διατήρηση της ορθόδοξης ταυτότητας καθιστά το θαύμα δυνατό. Διαφορετικά «το άλας μωραίνεται» (Ματθ. 5, 13) και δεν μπορεί να ωφελήσει. Σήμερα, όμως, κινούμεθα προς κάτι το «νέο», που ζητεί να αφομοιώσει την Ορθοδοξία, όχι να την αναδείξει.

4. Η Εκκλησία πορεύεται πάντα διαλεκτικά στην ιστορία. Αυτό σημαίνει: αντιθετικά και συνθετικά. Σύθεση εδώ μπορεί να είναι μόνο η μεταστοιχείωση της «δαιμονικότητας» της παγκοσμιοποίησης σε εν Χριστώ οικουμενικότητα, με όπλα την ιεραποστολή, ως κλήση στην

πνευματικότητα και την λατρεία της, που είναι πηγή του πολιτισμού μας. Η αντικατάσταση αυτών των μέσων με εκείνα της Νέας Εποχής αναιρεί κάθε δυνατότητα, διότι αναιρεί την Ορθοδοξία, ως ταύτιση με όσα την αλλοτριώνουν και την αναιρούν. Η ορθοδοξοποίηση, όμως, των Ορθοδόξων και κυρίως των Ποιμένων είναι το πρόβλημά μας. Από την ηγεσία αρχίζει η αδυναμία μας. Πόσο ορθόδοξα δηλαδή είναι τα κριτήρια των Ποιμένων!

Το λάθος: Οικοδομούμε τις οικουμενικές σχέσεις μας με μέτρο τους αποορθοδοξοποιούμενους εαυτούς μας και όχι τα αυθεντικά οικουμενικά πρότυπα, τους Αγίους μας. Πρωταρχικό είναι, λοιπόν, το αίτημα επιστροφής δυναμικά στην πατερική αυθεντικότητα.

Στα πρόσωπά μας πρέπει να ενεργούν οι Άγιοι και όχι η αλλοτρίωσή μας. Η προϊούσα αφομοίωσή μας από το παγκοσμιοποιημένο δυτικό πολιτισμικό παράδειγμα καθιστά δυσδιάκριτη την πατερικότητα στη συνάντηση με τον σημερινό νέο κόσμο. Ο διάλογος καταντά μονοδρομική μετακένωση από τη Δύση στην Ανατολή. Ex Occidente lux !... Η πίστη ιδεολογικοποιείται και θρησκευοποιείται.

* Εφημερίδα Ορθόδοξος Τύπος, 18 Ιουλίου 2003

[Αρχή](#)

Θεολογική προσέγγιση της καύσεως των νεκρών καί οι εκκλησιολογικές επιπτώσεις

Μητροπολίτης Ναυπάκτου Ιερόθεος

Κατ' αρχήν ευχαριστώ την Αγία και Ιερά Σύνοδο της Εκκλησίας για την ανάθεση σε μένα αυτού του κρίσιμου θέματος που απασχολεί την ελληνική κοινωνία αυτόν τον καιρό. Δεν πρόκειται να εξαντλήσω το σοβαρό αυτό θέμα, αλλά θα υπογραμμίσω συνοπτικά μερικές απόψεις γύρω από την θεολογία και την

εκκλησιολογία του ζητήματος, ενώ άλλοι εισηγητές θα το αντιμετωπίσουν από άλλες ενδιαφέρουσες πλευρές.

Εισαγωγικά θα ήθελα να υπογραμμίσω ότι σε ειδική μελέτη του κ. Γεωργίου Αντουράκη, σήμερα Καθηγητού της Θεολογικής Σχολής Αθηνών, και με τίτλο: “Ταφή, καύση και ανάσταση νεκρών, μηνύματα από την παράδοση και την τέχνη”, υπάρχει πλούσιο υλικό για το θέμα αυτό. Θα ήθελα εδώ να παρουσιάσω τρία ενδεικτικά σημεία.

Πρώτον, ότι όλοι οι πολιτισμένοι λαοί της αρχαιότητας φρόντιζαν για τους νεκρούς τους, περισσότερο από τους ζωντανούς¹ και ακόμη στους περισσότερους λαούς υπήρχε η δυνατότητα επιλογής μεταξύ ταφής και καύσεως του σώματος². Θεωρείται ότι η καύση προήλθε ή από φόβο στους νεκρούς ή για να εξαφανίσουν τα νεκρά πτώματα τα οποία θεωρούσαν πηγή μιάσματος³. Στην αρχαία Ελλάδα, κυρίως από τους κλασσικούς χρόνους μέχρι σήμερα, επικρατεί η παράδοση να θάπτουν τους νεκρούς τους⁴, διότι πίστευαν ότι η ψυχή του άταφου νεκρού δεν μπορεί να εισέλθει στα “Ηλύσια πεδία”, αλλά περιπλανάται, έως ότου ταφεί⁵. Ωστόσο, στους ομηρικούς χρόνους παρατηρείται και το φαινόμενο της καύσης των νεκρών⁶. Η καύση των νεκρών εισήχθη στην Γαλλία μετά την Επανάσταση, με διάταγμα του Απρίλιο του 1797. Σήμερα σε ευρεία κλίμακα εφαρμόζεται η καύση των νεκρών σε διάφορες Προτεσταντικές Εκκλησίες, στους απίστους και τους Ελευθεροτέκτονες⁸.

Δεύτερον. Όπου εφαρμοζόταν στην αρχαιότητα η καύση των νεκρών συνδεόταν πάντοτε με δύο χαρακτηριστικά γνωρίσματα. Το ένα ότι γινόταν με θρησκευτική ιεροτελεστία, και το άλλο ότι πουθενά δεν εφαρμοζόταν ως μέθοδος πλήρους αποτεφρώσεως, αλλά μετά την καύση των σωμάτων συνέλεγαν τα εναπομείναντα οστά, τα τοποθετούσαν σε πολυτελείς λάρνακες και τα έθαπταν σε ειδικούς τάφους⁹. Δηλαδή, γινόταν καύση και ταφή σωμάτων και όχι ολοκληρωτική και πλήρης αποτέφρωση. Η

αποτέφρωση σε ειδικούς κλίβανους είναι νεώτερη συνήθεια, άγνωστη στους αρχαίους χρόνους. Αυτό πρέπει ιδιαίτέρως να υπογραμμισθή.

Τρίτον. Δεν υπάρχει καμμία μαρτυρία οικειοθελούς καύσεως σωμάτων στην χριστιανική περίοδο, αλλά πάντοτε ο Χριστιανισμός ήταν υπέρ της ολόσωμης ταφής των νεκρών¹⁰. Πρέπει να πω ότι δεν έχω εντοπίσει απόφαση Οικουμενικής και Τοπικής Συνόδου που να καταδικάζει σαφώς την καύση, ίσως γιατί δεν διανοήθηκε κανείς να θέσει ζήτημα καύσεως των σωμάτων. Εμμέσως μπορεί κανείς να χρησιμοποιήσει το Αποστολικό χωρίο: “εί τις τον ναόν του Θεού φθείρει, φθερεί τούτον ο Θεός” (Α', Κορ. γ', 17) που είναι εναντίον κάθε “κακοποίησης” του σώματος¹¹, όπως επίσης μπορεί να βρη και άλλα συνοδικά και πατερικά κείμενα. Ο Σπυρίδων Μακρής αναφέρει ότι μόνο στον Τερτυλλιανό συναντούμε σαφή θέση εναντίον της καύσεως των νεκρών¹², αλλά δεν μπόρεσα να εντοπίσω το χωρίο αυτό. Υπάρχει ωστόσο μια απόφαση της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος πάνω στο θέμα αυτό. “Όταν το 1960 (σύμφωνα με επιθυμία που εκφράστηκε στην διαθήκη του) το νεκρό σώμα του σπουδαίου καλλιτέχνη - αρχιμουσικού και επίτιμου ακαδημαϊκού Δημ. Μητρόπουλου αποτεφρώθηκε σε κλίβανο και η στάκτη του συγκεντρώθηκε σε μια πολύ απλή λήκυνθο, η Εκκλησία της Ελλάδος -παρά τις παρακλήσεις πολλών- αρνήθηκε κάθε επίσημη ή ανεπίσημη ταφή” έστω και μία ανεπίσημη δέηση¹³.

Μετά τα διαφωτιστικά αυτά εισαγωγικά θα ήθελα να δούμε την θεολογία γύρω από την σχέση της ψυχής με το σώμα και μέσα από αυτήν την θεολογία μπορούμε να καταλήξουμε στο ποιά είναι ή πρέπει να είναι η στάση της Εκκλησίας απέναντι στην αποτέφρωση των σωμάτων.

1. Η θεολογική προσέγγιση

Ο άνθρωπος, αποτελούμενος από ψυχή και σώμα, είναι δημιούργημα του Θεού, έχει μια συγκεκριμένη αρχή και βέβαια δεν έχει τέλος, γιατί έτσι το θέλησε ο

Θεός. Αυτό λέγεται από την άποψη ότι κάθε κτιστό που έχει αρχή αναγκαστικά έχει και τέλος, όμως αυτό δεν ισχύει για τον άνθρωπο, σύμφωνα με την βούληση του Θεού. Έτσι, αυτή η σχέση της ψυχής προς το σώμα είναι πολύ δυνατή και μπορούμε να την δούμε μέσα από την οντολογία του ανθρώπου, την διαδικασία του θανάτου, αλλά και την ζωή του ανθρώπου μετά τον θάνατό του, δηλαδή μετά την έξοδο της ψυχής από το σώμα, καθώς επίσης και μέσα από την εκ νέου ένωση της ψυχής με το σώμα.

Ο άνθρωπος με την δημιουργία του είναι μια συγκεκριμένη υπόσταση - πρόσωπο που διαφέρει από κάθε άλλη υπόσταση. Και η υπόσταση του ανθρώπου δεν συγκεκριμενοποιείται και δεν περιορίζεται στην ψυχή, αλλά επεκτείνεται στην όλη ύπαρξή του. Είναι σημαντικά όσα υποστηρίζει ο άγιος Ιουστίνος ο Μάρτυς και Φιλόσοφος, δίνοντας τον ορισμό του ανθρώπου: “τί γαρ εστιν ο άνθρωπος, αλλ’ ή το εκ ψυχής και σώματος συνεστός ζώνον λογικόν; Μη ουν καθ’ εαυτήν ψυχή άνθρωπος; Ού, αλλ’ ανθρώπου ψυχή. Μη ουν καλοίτο σώμα άνθρωπος; Ού, αλλ’ ανθρώπου σώμα καλείται”. Και συνεχίζει για να πη ότι ο άνθρωπος δεν καλείται για ένα από αυτά, δηλαδή για την ψυχή ή για το σώμα, αλλά “τό εκ της αμφοτέρων συμπλοκής καλείται άνθρωπος”¹⁴.

Αυτό σημαίνει ότι το σώμα δεν είναι απλώς το φυλακτήριο της ψυχής, όπως ισχυρίζονταν τα ιδεολογικά φιλοσοφικά ρεύματα της αρχαιότητας, αλλά το ένα στοιχείο της υποστάσεως του ανθρώπου. Η ψυχή βρίσκεται πανταχού του σώματος, με την ενέργειά της, και ζωοποιεί το σώμα. Είναι πολύ χαρακτηριστικό ότι ο ιερός Δαμασκηνός στα νεκρώσιμα τροπάρια του, μιλώντας για το άψυχο σώμα που βρίσκεται στον τάφο, το ονομάζει κατ’ εικόνα Θεού: “καί ίδω εν τοις τάφοις κειμένην την κατ’ εικόνα Θεού φθαρείσαν ημίν ωραιότητα, άμορφον, άδοξον μη έχουσαν είδος”. Δηλαδή, το νεκρό σώμα είναι και λέγεται κατ’ εικόνα Θεού. Αυτό δεν νοείται από την άποψη ότι ο Θεός έχει σώμα, αλλά με δύο σημασίες. Πρώτον, με το ότι ο Λόγος

του Θεού, ο Οποίος, όταν ήλθε το πλήρωμα του χρόνου, ενηνθρώπησε, είναι το πρωτότυπο και το αρχέτυπο του ανθρώπου, και δεύτερον, με το ότι, όπως ο Θεός ζωοποιεί την κτίση ολόκληρη, έτσι και η ψυχή του ανθρώπου ζωοποιεί το συνημμένο σώμα.

Πράγματι, ο άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς, αναφερόμενος στο γεγονός ότι το κατ' εικόνα του ανθρώπου είναι ισχυρότερο από το κατ' εικόνα των αγγέλων, αν και οι δύο έχουν τα λεγόμενα “εικονικά υποδείγματα της Αγίας Τριάδος”, ήτοι νού, λόγο και πνεύμα, διδάσκει ότι αυτό συμβαίνει γιατί η ψυχή του ανθρώπου με το πνεύμα ζωοποιεί το συνημμένο με αυτήν σώμα, το οποίο δεν έχουν οι άγγελοι. Δηλαδή, το κατ' εικόνα των αγγέλων έχει μεν πνεύμα, αλλά όχι πνεύμα ζωοποιό, αφού δεν έχει λάβει σώμα. Αντίθετα, η νοερά και λογική φύση της ψυχής του ανθρώπου, επειδή κτίστηκε μαζί με το γήινο σώμα, “καί ζωοποιόν έλαβε το πνεύμα παρά του Θεού”. Και βέβαια, η ψυχή έχει τέτοια συνάφεια και μάλιστα αγάπη προς το σώμα “ως μηδέποτε απολιπείν του εθέλειν, μηδ' απολείπειν όλως, μη βίας επενεχθείσης εκ νόσου δη τινος μεγίστης ή πληγής έξωθεν”¹⁵.

Η μεγάλη και ισχυρή ενότητα μεταξύ ψυχής και σώματος φαίνεται και από το ότι η σωτηρία του ανθρώπου δεν εξαντλείται στην ψυχή, αλλά επεκτείνεται στον όλο άνθρωπο που αποτελείται από ψυχή και σώμα. Ολόκληρη η λατρευτική και μυστηριακή ζωή της Εκκλησίας αναφέρεται στον όλο άνθρωπο. Αγιάζεται το νερό και μέσα στο αγιασμένο νερό εμβαπτίζεται όλος ο άνθρωπος. Ολόκληρος ο άνθρωπος, αποτελούμενος από ψυχή και σώμα, με την αναγέννησή του και την εν Πνεύματι ζωή, είναι μέλος του Σώματος του Χριστού. Όταν κάνουμε λόγο για μέλη της Εκκλησίας εννοούμε μέλη πραγματικά της τεθωμένης σαρκός την οποία προσέλαβε ο Χριστός από την Παναγία. Η σχέση μας με την Εκκλησία δεν είναι ιδεολογική, μυστικιστική, αλλά πραγματική, αφού αποτελούμε το Σώμα του Χριστού, όχι μόνο πνευματικά,

ψυχικά και ψυχολογικά, αλλά και σωματικά. Και βέβαια, όταν κάνουμε λόγο για σωτηρία, εννοούμε την διατήρηση του όλου ανθρώπου. Η λέξη σωτηρία προέρχεται από το σώον + τηρώ. Είναι χαρακτηριστικό το χωρίο του Αποστόλου Παύλου: “Αυτός δε ο Θεός της ειρήνης αγιάσαι υμάς ολοτελείς, και ολοκλήρον υμών το πνεύμα και η ψυχή και το σώμα αμέμπτως εν τη παρουσία του Κυρίου ημών Ιησού Χριστού τηρηθείη” (Α' Θεσ. ε', 23).

Το ότι ο άνθρωπος είναι υπόσταση, ως προς την ολοκληρωτική ενότητα ψυχής και σώματος, φαίνεται και από το ότι η ψυχή του ανθρώπου δεν θέλει να αποχωρισθή από το σώμα και με αυτόν ακόμη τον θάνατο. Το φοβερό μυστήριο του θανάτου δεν έγκειται απλώς στο ότι ο άνθρωπος χάνει και αποχωρίζεται αγαπημένα του πρόσωπα, αλλά στο ότι η ψυχή αποχωρίζεται το αγαπημένο της στοιχείο, δηλαδή το σώμα. Είναι χαρακτηριστικός ο λόγος του αγίου Ιωάννου του Δαμασκηνού: “Οντως φοβερώτατον το του θανάτου μυστήριον πώς ψυχή εκ του σώματος βιαίως χωρίζεται εκ της αρμονίας και της συμφυΐας ο φυσικώτατος δεσμός, θείω βουλήματι αποτέμνεται”. Υπάρχει φυσικότατος δεσμός μεταξύ ψυχής και σώματος, επικρατεί αρμονία μεταξύ αυτών των δύο στοιχείων της υποστάσεως του ανθρώπου, καί, επομένως, ο χωρισμός μεταξύ ψυχής και σώματος γίνεται βιαίως και τελικά με την βούληση του Θεού.

Αλλά και ακόμη μετά τον χωρισμό της ψυχής από το σώμα δεν καταργείται η υπόσταση. Καίτοι η ψυχή αποχωρίζεται από το σώμα εν τούτοις η υπόσταση παραμένει αχώριστη και θα λέγαμε άτμητη. Αυτή την θεολογική αλήθεια μπορούμε να την δούμε σε δύο βασικά σημεία.

Το ένα ότι η ψυχή, χωριζομένη του σώματος, διατηρεί μέσα της τις αναμνήσεις του. Αυτό μπορούμε να το δούμε σ' ένα τροπάριο του Κανόνοϋ του Μ. Σαββάτου: “Ο άδης Λόγε, συναντήσας σοι επικράνθη, βροτόν ορών τεθεωμένον,

κατάστικτον τοις μώλωπι και πανσθενουργόν”. Εδώ λέγεται ότι ο άδης είδε τον Λόγο του Θεού γεμάτον από μώλωπες, αλλά πανσθενουργό. Και εξηγεί ο άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης, πολύ ορθόδοξα και πατερικά, ότι στον άδη κατέβηκε η ψυχή μαζί με την θεότητα, ενώ το σώμα παρέμεινε στον τάφο μαζί με την θεότητα. Οπότε οι μώλωπες που είδε ο άδης έπρεπε να είναι ή της θεότητος ή της ψυχής. Το πρώτο αποκλείεται, γιατί όταν έπασχε η ανθρώπινη φύση στον Σταυρό, δεν συνέπασχε η θεότητα, αφού παρέμεινε απαθής. Επομένως, οι μώλωπες που είδε ο άδης ήταν οι μώλωπες της ψυχής. Πώς όμως εννοείται αυτό, αφού οι μώλωπες έγιναν στο σώμα;

Από τις δυνάμεις της ψυχής, άλλες ενεργούν χωρίς την συνέργεια του σώματος (νούς, διάνοια και δόξα) και άλλες χρειάζονται και την συνέργεια του σώματος (η φαντασία και η αίσθηση). Επειδή τα στίγματα του Χριστού ήταν αισθητά, γι’ αυτό και ήταν κοινά στην ψυχή και στο σώμα. Έτσι, όταν μαστιζόταν η σάρκα του Χριστού και έπασχε, τότε “εικόνες και τύποι και φαντασίαι τινές αμυδραί των μαστίγων και παθών και εις αυτήν υπεχαράττοντο την ψυχήν, όθεν ακούομεν ότι και αι ψυχαί των αμαρτωλών απάγονται εις τον άδην, τα στίγματα και σημεία των αμαρτιών αυτών περιφέρουσαι”¹⁶.

Το δεύτερο σημείο, που δείχνει ότι παρά τον χωρισμό της ψυχής από το σώμα δεν διασπάται η υπόσταση του ανθρώπου, είναι ότι η ψυχή, παρά τον χωρισμό της από το σώμα και την διάσπαση των μελών του ανθρωπίνου σώματος, γνωρίζει τα μέλη της και δεν απομακρύνεται από αυτά. Λέγει ο άγιος Γρηγόριος Νύσσης ότι η ψυχή επιγινώσκει το δικό της τεμάχιο και οδηγείται από τα σημεία που βρίσκονται στα λείψανα στην αναγνώριση των μελών του όλου σώματος. Έτσι η ψυχή δεν απομακρύνεται από το δικό της σώμα “ούτε ει εν τη κοινωνία των συντριμμάτων ούτε ει προς το ακατέργαστον της των στοιχείων ύλης καταμιχθείη”. Και βέβαια για να

καταλήξη στο συμπέρασμα αυτό χρησιμοποιεί παραδείγματα από την ζωγραφική και την κεραμική τέχνη¹⁷.

Επομένως, η ψυχή και μετά τον χωρισμό της από το σώμα, γνωρίζει και αναγνωρίζει τα στοιχεία και τα μέλη του σώματος, οπότε με την δύναμη και ενέργεια του Θεού θα εισέλθη πάλι στο δικό της σώμα και έτσι θα γίνη ανάσταση των νεκρών σωμάτων. Είναι γνωστή η προφητεία του Προφήτου Ιεζεκιήλ, όπου περιγράφεται θαυμάσια αυτή η ανάσταση των σωμάτων (Ιεζ. λζ', 1-14).

Φυσικά, το σώμα του ανθρώπου, κατά την ανάσταση των νεκρών, θα είναι το ίδιο, αλλά άφθαρτο, αθάνατο και ανακαινισμένο. Ο Απόστολος Παύλος λέγει περί αυτού: “ούτω και η ανάστασις των νεκρών. σπείρεται εν φθορά, εγείρεται εν αφθαρσία, σπείρεται εν ατιμία, εγείρεται εν δόξη, σπείρεται εν ασθενεία, εγείρεται εν δυνάμει, σπείρεται σώμα ψυχικόν, εγείρεται σώμα πνευματικόν” (Α' Κορ. ιε', 42-44). Δηλαδή, το αναστημένο σώμα θα έχη τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της υποστάσεώς του, αλλά θα είναι ανακαινισμένο, αφού κατά την Δευτέρα Παρουσία του Χριστού θα γίνη νέα ανάπλαση, ανακαίνιση, χωρίς να υπάρχουν τα στίγματα της φθαρτότητος και της θνητότητος, θα είναι όπως ήταν του Αδάμ και της Εύας προ της πτώσεως και όπως ήταν το Σώμα του Χριστού μετά την Ανάστασή Του. Το ότι θα γίνη καινούρια πλάση, χωρίς να καταργηθούν τα σημεία της υποστάσεώς του, φαίνεται από την διδασκαλία των αγίων Πατέρων, σύμφωνα με την οποία θα αποκατασταθούν και όλες οι ασθένειες, δηλαδή και όλες οι ελλείψεις του ανθρώπινου σώματος. Ο άγιος Ιουστίνος ο μάρτυς και φιλόσοφος λέγει ότι εάν ο Χριστός κατά την πρώτη έλευσή Του στην γη θεράπευσε τις ασθένειες της σαρκός και έκανε ολόκληρο το σώμα του ανθρώπου, αναπληρώνοντας τα ελλείποντα μέλη, “πολλώ μάλλον εν τη αναστάσει τούτο ποιήσει, ώστε και ακέραιον και ολόκληρον αναστήναι την σάρκα”¹⁸.

Επομένως, η αποκαλυπτική αλήθεια, όπως εκφράστηκε στην Αγία Γραφή και στα πατερικά κείμενα, βεβαιώνει ότι υπάρχει στενή σχέση μεταξύ της ψυχής και του σώματος, και ότι παρά τον χωρισμό της ψυχής από το σώμα, εν τούτοις δεν καταστρέφεται ούτε διαλύεται η υπόσταση του ανθρώπου, αλλά η ψυχή γνωσκει και αναγνωρίζει τα αυθεντικά μέλη της και βέβαια ολόκληρο το σώμα μεταμορφωμένο και ανακαινισμένο θα αναστηθή στην Δευτέρα Παρουσία του Χριστού.

2. Ποιμαντικές και εκκλησιολογικές επιπτώσεις

Η θεολογική αυτή τοποθέτηση που είδαμε προηγουμένως πρέπει να περάσει μέσα στην εκκλησιαστική ζωή και να δούμε τις ποιμαντικές και εκκλησιολογικές παραμέτρους, ακριβώς γιατί ζούμε σε μια κοινωνία εκκοσμικευμένη. Λέγεται αυτό γιατί οι αρχαίοι Χριστιανοί έτρεφαν απεριόριστο σεβασμό στα λείψανα των αγίων, τα οποία, ακόμη και τότε που υφίσταντο τα μαρτύρια και ενδεχομένως καίγονταν, τα συνέλεγαν από την φωτιά και τα τοποθετούσαν με ιδιαίτερη ευλάβεια σε ιδιαιτέρους χώρους και τα προσκυνούσαν. Σέβεται κανείς και τα μικρά υπολείμματα, ακριβώς γιατί και “μερισθέντος του σώματος αμέριστος η Χάρις διαμένει”. Δηλαδή, στους αγίους γίνεται κατά αναλογία ό,τι έγινε και στον Χριστό. Η ψυχή του Χριστού χωρίστηκε από το σώμα, αλλά όμως η θεότητα παρέμεινε αδιαίρετη, αφού η ψυχή μαζί με την θεότητα κατέβηκε στον άδη, και το σώμα μαζί με την θεότητα παρέμεινε στον τάφο. Αυτό κατά αναλογία γίνεται και στους αγίους, αφού όταν η ψυχή χωρίζεται από το σώμα, τότε στο σκήνωμα του αγίου παραμένει η Χάρη του Θεού, με έκδηλα σημεία.

Δυστυχώς, όμως, οι εκκοσμικευμένοι Χριστιανοί δεν βλέπουν έτσι τα πράγματα και συζητούν και το ενδεχόμενο αποτεφρώσεως των νεκρών σωμάτων. Πώς αντιμετωπίζουμε αυτήν την κατάσταση από πλευράς ποιμαντικής και εκκλησιολογίας; Θα ήθελα στο σημείο

αυτό πολύ συνοπτικά να υπογραμμίσω δύο σημεία.

Πρώτον. Η Εκκλησία δεν μπορεί να δεχθή για τα μέλη της ή να υιοθετήσει την αποτέφρωση των σωμάτων. Και αυτό γιατί σέβεται το ανθρώπινο σώμα, που το θεωρεί ναό του Αγίου Πνεύματος, το ένα στοιχείο της υποστάσεως του ανθρώπου. Δεδομένου δε ότι, παρά τον χωρισμό της ψυχής από το σώμα, υφίσταται αυτή η ενότητα, μια τέτοια βίαιη πράξη μπορεί να είναι ένας “βιασμός” της φύσης, αφού το φυσικό είναι η αποσύνθεση και, βέβαια, κάθε βιασμός της φύσης, εκτός των άλλων, δημιουργεί και οικολογικό πρόβλημα. Άλλωστε, εμείς δεν δεχόμαστε τις πλατωνικές θεωρίες περί φύσει θνητού σώματος και φύσει αθανάτου ψυχής, και περί δύο διακεκριμένων πραγματικοτήτων, ανεξαρτήτων μεταξύ τους. Ακόμη, δεν μπορούμε να υιοθετήσουμε την αποτέφρωση των σωμάτων, γιατί όσοι το επιθυμούν το πιθανότερο είναι να δέχονται τις πλατωνικές και αρχαίες φιλοσοφικές αντιλήψεις περί του σώματος, ότι το σώμα είναι δεσμοτήριο της ψυχής ή ότι δεν πρόκειται να αναστηθή και ότι είναι σκεύος ηδονής που πρέπει να αποκοπή και περιφρονηθή, ώστε να σωθή η ψυχή. Έτσι, λοιπόν, κάτω από την επιθυμία καύσεως κρύπτεται η περιφρόνηση προς το σώμα, η απιστία στην ανάσταση των νεκρών, η μετεμψύχωση και ίσως να κρύπτεται και η άρνηση της υπάρξεως της ψυχής μετά τον θάνατο.

Βέβαια, υπάρχουν περιπτώσεις που σώματα αγίων κάηκαν ή σώματα ανθρώπων πυρπολήθηκαν από διάφορες αιτίες. Το θέμα αυτό διαφέρει από την οικειοθελή και βίαιη πυρπόληση. Άλλο η καύση του σώματος χωρίς να το επιδιώκη κανείς, και άλλο η οικειοθελής αποτέφρωση του σώματος. Το πρώτο γίνεται χωρίς την θέληση του ανθρώπου και τότε ο Θεός δεν θα καταμαρτυρήσει ασέβεια προς το σώμα. Το δεύτερο γίνεται με την θέληση του ανθρώπου και αυτό δείχνει απιστία. Φυσικά και στην μία και στην άλλη περίπτωση ο Θεός θα αναστήσει και θα κατασκευάσει και πάλι το σώμα από την τέφρα, αφού όλοι οι

άνθρωποι θα αναστηθούν κατά την Δευτέρα Παρουσία, είτε υπέστησαν διωγμούς, είτε φαγώθηκαν από ζώα, είτε κάηκαν από φωτιά, αλλά όμως εκείνο που έχει σημασία είναι η ιδέα που κρύπτεται κάτω από την επιδίωξη μιας αποτεφρώσεως. Γι' αυτό και η Εκκλησία στέκεται πολύ προσεκτικά απέναντι σε τέτοια φαινόμενα. Εκτός από τους θεολογικούς λόγους, υπάρχουν και άλλοι λόγοι, ψυχολογικοί, κοινωνικοί που δεν ευνοούν την αποτέφρωση των νεκρών σωμάτων, αλλά άλλοι εισηγητές θα αναλύσουν αυτήν την πλευρά.

Δεύτερον. Όσοι δεχθούν, με ελεύθερη συγκατάθεση, να αποτεφρωθούν τα σώματά τους, επειδή έχουν διαφορετική αντίληψη για την ύπαρξη της ψυχής, την ανάσταση του σώματος και την αιώνια ζωή, αλλά συγχρόνως επιθυμούν την εκκλησιαστική κήδευση, θα δημιουργήσουν μεγάλο προβληματισμό στην Εκκλησία. Τί θα κάνει η Εκκλησία; Θα κηδεύσει και θα ενταφιάσει μια τέφρα; Θα δεχθεί να κάνει την κηδεία του νεκρού σώματος, όταν μετά την εξόδιο ακολουθία το σώμα θα οδηγήται στον κλίβανο για την αποτέφρωση; Θα ενταφιάζει την τέφρα στα κοιμητήρια;

Τα ερωτήματα αυτά προκαλούν ποιμαντικά και εκκλησιολογικά ζητήματα, τα οποία άπτονται όπως είπα προηγουμένως και θεολογικών προβλημάτων, ανάλογα με τις ιδέες που κρύπτονται κάτω από την ενέργεια αυτή. Και πρέπει η Εκκλησία να λάβει σαφή θέση απέναντι στα ποιμαντικά αυτά θέματα.

Κατά την γνώμη μου η ενδεχόμενη απάντηση μπορεί να είναι συνάρτηση δύο παραμέτρων. Πρώτον, ότι η εξόδιος ακολουθία συνδέεται στενά με όραση ανθρωπίνου σώματος και όχι τέφρας. Όλα τα τροπάρια κάνουν λόγο για κεκοιμημένο άνθρωπο και όχι για αποτεφρωμένο σώμα, για σώμα που βρίσκεται μπροστά μας, για τελευταίο ασπασμό κλπ. Πώς, λοιπόν, θα γίνεται κηδεία χωρίς σώμα; Δεύτερον, η όλη εκκλησιαστική ακολουθία της ταφής έχει σχέση με ενταφιασμό σώματος και όχι με

ενταφιασμό τέφρας. Οπότε, και τα δύο αυτά σημεία οδηγούν στο συμπέρασμα ότι δεν είναι εύκολο να γίνεται εξόδιος ακολουθία προ της καύσεως ή μετά από αυτήν, εφ' όσον στην πρώτη περίπτωση δεν θα ακολουθήση ταφή και στην δεύτερη δεν θα υπάρχει σώμα, αλλά τέφρα.

Συμπερασματικά, θα ήθελα να πω ότι η Εκκλησία πρέπει να μείνη ανεπηρέαστη από το κοσμικό πνεύμα και να εξακολουθή να κηδεύει και να ενταφιάζει τα σώματα τα οποία μπορεί να είναι και λείψανα, και τα οποία θα κοιμούνται αναμένοντας την ανάστασή τους και όταν γίνεται εκταφή να μπορέ να διαπιστώνεται η αγιότητα του κεκοιμημένου. Διότι η αφθαρσία και η θαυματουργία των λειψάνων είναι τεκμήριο θεώσεως του ανθρώπου, αφού η Χάρη του Θεού δια της ψυχής διαπορθεύεται και σε ολόκληρο το σώμα. Και βέβαια, η βεβαίωση υπάρξεως ενός αγίου έχει βαθεία σημασία, γιατί τότε θα ξέρουμε ότι οι πρεσβείες του θα συντελούν και στην δική μας σωτηρία.

Φεβρουάριος 1999

[Αρχή](#)

Το Βυζάντιο κι εμείς

Στήβεν Ράνσιμαν

Η συνέντευξη που ακολουθεί δόθηκε από το σερ Στήβεν Ράνσιμαν, στο Ελσισιλντς της Σκωτίας, στον πατρογονικό πύργο του, τον Οκτώβρη του 1994, για λογαριασμό της ET3, στις δημοσιογράφους Χρύσα Αράπογλου και Λαμπρινή Χ. Θωμά. Για τεχνικούς λόγους, δεν «βγήκε» ποτέ στον αέρα. Και οι δύο δημοσιογράφοι θεωρούν την συνέντευξη αυτή από τις πιο σημαντικές της καριέρας τους, μια και ανήκει στο είδος των «συζητήσεων» που σε διαμορφώνουν και δεν ξεχνάς ποτέ. Θεωρούν ότι πρέπει να δει το φως της δημοσιότητας, έστω και με μια τόσο θλιβερή αφορμή, όπως ο θάνατος του μεγάλου φιλέλληνα. Ο Flash.gr δημοσιεύει, για πρώτη φορά, αδημοσίευτα αποσπάσματα από την

συνέντευξη αυτή.

Δημοσιογράφος: Πώς νοιώθει ένας άνθρωπος που ασχολείται τόσα χρόνια με το Βυζάντιο; Κουρασθήκατε;

Δύσκολο να απαντήσω. Το ενδιαφέρον μου ποτέ δεν εξανεμίστηκε. Όταν άρχισα να μελετώ το Βυζάντιο, υπήρχαν πολλοί λίγοι άνθρωποι σ' αυτήν τη χώρα (σ.σ. τη Μεγάλη Βρετανία) που ενδιαφέρονταν, έστω και ελάχιστα για το Βυζάντιο. Μ' αρέσει να πιστεύω πως «δημιούργησα» ενδιαφέρον για το Βυζάντιο. Αυτό που με ικανοποιεί, ιδιαίτερα σήμερα, είναι ότι πλέον υπάρχουν αρκετοί, πολλοί καλοί εκπρόσωποι (σ.σ. της σπουδής του Βυζαντίου) στη Βρετανία. Μπορώ να πω ότι αισθάνομαι πατρικά απέναντί τους. Είμαι ευτυχής, λοιπόν, που επέλεξα το Βυζάντιο ως το κύριο ιστορικό μου ενδιαφέρον.

Κι ήταν ελκυστικό για σας όλα αυτά τα χρόνια;

Πιστεύω πως κάθε γεγονός της ιστορίας, αν αρχίσεις να το μελετάς σε βάθος, μπορεί να γίνει συναρπαστικό. Το δε Βυζάντιο το βρίσκω εξαιρετικά συναρπαστικό, γιατί ήταν ένας αυθύπαρκτος πολιτισμός. Για να μελετήσεις το Βυζάντιο, πρέπει να μελετήσεις την τέχνη, να μελετήσεις τη θρησκεία, να μελετήσεις έναν ολόκληρο τρόπο ζωής, που είναι πολύ διαφορετικός από το σημερινό.

Καλύτερος ή χειρότερος;

Κοιτάξτε... Δεν είμαι σίγουρος αν θα μου άρεσε να ζήσω στους βυζαντινούς χρόνους. Δε θα μου άρεσε, λόγω χάριν, να αφήσω γένια. Ωστόσο, στο Βυζάντιο είχαν έναν τρόπο ζωής που ήταν καλύτερα δομημένος. Αλλωστε, όταν έχεις έντονο θρησκευτικό συναίσθημα, η ζωή σου «μορφοποιείται» κι είναι πολύ πιο ικανοποιητική από τη σημερινή, όπου κανείς δεν πιστεύει σε τίποτε αρκετά.

Αρα ήταν μία θρησκευτική Πολιτεία;

Ήταν ένας πολιτισμός, στον οποίο η θρησκεία αποτελούσε μέρος της ζωής.

Και στους έντεκα αυτούς αιώνες;

Νομίζω ότι ο κόσμος μιλά για το Βυζάντιο λες κι παρέμεινε το ίδιο, ένας πολιτισμός αμετάβλητος κατά την διάρκεια όλων αυτών των αιώνων. Είχε αλλάξει πολύ από την αρχή ως το τέλος του, αν και κάποια συγκεκριμένα βασικά στοιχεία κράτησαν σε όλη τη διάρκειά του -όπως το θρησκευτικό αίσθημα. Μπορεί να διαφωνούσαν για θρησκευτικά ζητήματα αλλά πίστευαν όλοι, κι αυτό το αίσθημα είναι μόνιμο. Ο σεβασμός, η εκτίμηση στις τέχνες, ως εκείνες που ευχαριστούν το Θεό, κι αυτά διατηρήθηκαν. Κι έτσι, παρ' ότι οι μόδες άλλαζαν, η οικονομική κατάσταση άλλαζε, οι πολιτικές καταστάσεις άλλαζαν, υπήρχε μια ακεραιότητα, πολύ ενδιαφέρουσα μέσα στο σύνολο.

Μιλάμε για θρησκεία κι ηθική. Το Βυζάντιο πολλοί το θεωρούν μία περίοδο πολέμων, δολοφονιών, δολοπλοκιών, «βυζαντινισμών» που ουδεμία σχέση είχε με την ηθική.

Γίνονταν και τότε πολλοί φόνοι, αλλά δεν υπάρχει περίοδος της ιστορία που αυτοί να λείπουν. Κάποτε έδινα μια διάλεξη στις Η.Π.Α., και στο ακροατήριό μου ήταν κι η κόρη του προέδρου Τζόνσον, που μελετούσε το Βυζάντιο. Ηρθε στη διάλεξη με δύο σωματοφύλακες, δύο σκληρούς κυρίους που την πρόσεχαν. Μου εξήγησε ότι αγαπούν τη βυζαντινή ιστορία, γιατί είναι γεμάτη φόνους, και φαντάζει σαν σχολικό μάθημα (homework). Είχα το τακτ να μη της πω ότι, ως τότε, το ποσοστό των αμερικανών προέδρων που είχαν δολοφονηθεί ήταν πολύ μεγαλύτερο -σε σχέση με τα χρόνια ύπαρξης των Η.Π.Α.- από το ποσοστό των δολοφονημένων βυζαντινών αυτοκρατόρων στη διάρκεια της αυτοκρατορίας. Οι άνθρωποι συνεχίζουν να δολοφονούν.

Ανοίξτε τα μάτια σας!

Γράφετε στο Βυζαντινό πολιτισμό ότι δεν υπήρχε θανατική ποινή στο Βυζάντιο. Οντως, δεν σκότωναν. Και η μεγάλη διαφορά φαίνεται στους πρώτους

χρόνους. Όταν η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία έγινε χριστιανική, μία από τις βασικότερες αλλαγές ήταν να σταματήσουν οι μονομαχίες, να μη πετούν πια ανθρώπους στα λιοντάρια, κι όλα τα σχετικά. Η αυτοκρατορία έγινε πολύ πιο ανθρωπιστική. Και πάντα, απέφευγαν όσο μπορούσαν τη θανατική ποινή. Κατά καιρούς, κάποιοι αυτοκράτορες κατέφευγαν σε αυτή, αλλά οι περισσότεροι χρησιμοποιούσαν ως εσχάτη τιμωρία, μια μέθοδο που σήμερα μας φαίνεται αποτρόπαια: τον ακρωτηριασμό κάποιας μορφής. Αλλά μου φαίνεται, ότι οι περισσότεροι άνθρωποι θα προτιμούσαν να τους κόψουν π.χ. ένα χέρι, παρά να τους θανατώσουν.

Υπάρχει εδώ και καιρό ένας διάλογος ανοικτός στην Ελλάδα. Υπάρχουν σύγχρονοι Έλληνες διανοούμενοι που υποστηρίζουν ότι το Βυζάντιο δεν αξίζει να μελετηθεί ιδιαίτερα, ότι δε δημιούργησε τίποτε, ότι είχε σχολιαστές των γραφών κι όχι διανοούμενους. Με μια φράση «δεν ήταν και τίποτε αξιομνημόνευτο».

Νομίζω ότι αυτοί οι Έλληνες είναι πολύ άδικοι με τους βυζαντινούς τους προγόνους. Δεν ήταν μια κοινωνία χωρίς διανοούμενους -αρκεί να δεις τη δουλειά και την πρόοδο της βυζαντινής ιατρικής. Μπορεί να μη συμπαθεί κάποιος τη θρησκεία, αλλά μερικοί από τους εκκλησιαστικούς συγγραφείς όπως οι Καπαδόκες πατέρες, και πολλοί ακόμη, ως το Γρηγόριο τον Παλαμά, ήταν άνθρωποι μοναδικής πνευματικότητας... Υπήρχε έντονη διανόηση και πνευματική ζωή στο Βυζάντιο. Κυρίως δε, στο τέλος των βυζαντινών χρόνων, π.χ. στην Παλαιοντολόγεια περίοδο. Είναι αρκετά περίεργο πως, την ώρα που η αυτοκρατορία συρρικνώνονταν η διανόηση ήταν πιο ανθηρή από ποτέ.

Κάποιοι άλλοι υποστηρίζουν ότι δεν είχε τέχνη.

Τότε αυτοί δεν πρέπει να ξέρουν τίποτε από τέχνη. Η βυζαντινή τέχνη ήταν από τις μεγαλύτερες σχολές τέχνης παγκοσμίως. Κανένας αρχαίος Έλληνας

δε θα μπορούσε να χτίσει την Αγία Σοφία, αυτό απαιτούσε πολύ βαθιά τεχνική γνώση. Κάποιοι, ξέρετε, υποστηρίζουν, ότι η βυζαντινή τέχνη είναι στατική. Δεν ήταν καθόλου στατική, αλλά ήταν μια σχολή τέχνης από τις σημαντικότερες στον κόσμο, που όσο περνά ο καιρός εκτιμάται όλο και περισσότερο, κι όσοι έλληνες διανοούμενοί σας λένε ότι το Βυζάντιο δε δημιούργησε τίποτε, είναι τυφλοί.

Αρα, όσοι χαρακτηρίζουν «απλή μίμηση κι αντιγραφή» τη βυζαντινή τέχνη, μάλλον σφάλουν.

Αν κάνεις κάτι άριστα, μπορείς να το επαναλάβεις άριστα. Αλλά υπήρχαν πάντα διαφορές. Βλέποντας μια εικόνα, μπορούμε τη χρονολογήσουμε -αν ήταν όλες ίδιες αυτό δε θα συνέβαινε. Υπάρχουν συγκεκριμένες παραδόσεις που διατηρούνταν, αλλά η τέχνη αυτή παρουσιάζει μεγάλες διαφορές από αιώνα σε αιώνα. «Κόλλησε» και παρέμεινε η ίδια μετά την πτώση της Τουρκοκρατίας, διότι έλειπαν από τη χώρα σας οι φωτισμένοι χορηγοί.* Η τέχνη των Παλαιολόγων είναι πολύ διαφορετική από την Ιουστινιάνεια. Φυσικά, είχε και αναλογίες, αλλά δεν ήταν μιμητική. Τα πράγματα είναι απλά: οι άνθρωποι που κατατρέχουν το Βυζάντιο ποτέ δεν το μελέτησαν, ξεκίνησαν με προκαταλήψεις εναντίον του. Δε γνωρίζουν τι κατόρθωσε, τι επετεύχθη.

Ελλάδα, Βυζάντιο, σύγχρονη Δημοκρατία

Υποστηρίζεται από ορισμένους ότι το βυζάντιο δεν ήταν Ελληνικό και δεν αποτέλεσε κανενός είδους συνέχεια της αρχαίας Ελλάδας. Δεν είχε δημοκρατία, ή έστω δημοκρατικούς θεσμούς.

Δε νομίζω ότι οι σύγχρονοι έλληνες είναι περισσότερο έλληνες από τους βυζαντινούς. Μέσα στο χρόνο, μες στους αιώνες, οι φυλές δε μένουν καθαρές, υπάρχουν όμως ορισμένα χαρακτηριστικά των πολιτισμών που παραμένουν εθνικά. Οι βυζαντινοί χρησιμοποιούσαν την ελληνική γλώσσα -που άλλαξε λίγο, αλλά οι γλώσσες αλλάζουν- ενδιαφέρονταν για τη φιλοσοφία και τη φιλοσοφική ζωή

πάρα πολύ, ήταν μεν υπήκοοι ενός αυτοκράτορα, αλλά αυτός ο αυτοκράτορας έπρεπε να φέρεται σωστά, γιατί γίνονται εύκολα λαϊκές εξεγέρσεις. Το χειρότερο που θα μπορούσαν να πουν για το Βυζάντιο είναι πως ήταν, μάλλον, ένα γραφειοκρατικό κράτος. Ομως είχε μια πολύ μορφωμένη γραφειοκρατία, πολύ πιο μορφωμένη από τους γραφειοκράτες του σημερινού κόσμου. Και, τι εννοείτε με τη λέξη «δημοκρατία»; Ήταν όλη η αρχαία Ελλάδα δημοκρατική; Όχι. Θα έλεγα στους Έλληνες που υποστηρίζουν κάτι τέτοιο, να διαβάσουν την ίδια τους την ιστορία, ειδικότερα της κλασσικής Ελλάδας. Εκεί, θα βρουν πολλά να κατακρίνουν... Ποτέ μου δεν κατάλαβα τι ακριβώς σημαίνει «δημοκρατία». Στα περισσότερα μέρη του κόσμου σήμερα, δημοκρατία σημαίνει να σε κυβερνούν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, οι εφημερίδες, η τηλεόραση. Διότι, είναι θεμιτό να έχουμε αυτό που ονομάζεται «λαϊκή ψήφος» αλλά, από τη στιγμή που οι άνθρωποι δεν μπορούν να κρίνουν μόνοι τους -κι υπάρχουν πολλοί άνθρωποι στο σύγχρονο κόσμο που δε σκέφτονται- τότε μεταφέρουν την εξουσία στα χέρια όσων κατέχουν τα ΜΜΕ, οι οποίοι, με τη δύναμη που έχουν, θα έπρεπε να επιλέξουν το δύσκολο δρόμο και να μορφώσουν όλο τον κόσμο. Πολλοί εξ αυτών, όχι όλοι ευτυχώς, είναι ανεύθυνοι. Δημοκρατία μπορεί να υπάρξει μόνον εάν έχουμε ένα υψηλής μόρφωσης κοινό. Σε μία πόλη σαν την αρχαία Αθήνα υπήρχε δημοκρατία -χωρίς να σκεφτόμαστε πως περνούσαν οι σκλάβοι ή οι γυναίκες-, διότι οι άνδρες είχαν όλοι πολύ καλή μόρφωση. Συνήθως δεν εξέλεγαν τους κυβερνήτες τους, τραβούσαν κλήρο, σα να το άφηναν στα χέρια του Θεού -καμία σχέση με τη βουλή των κοινοτήτων.

Υπήρχε κοινωνικό κράτος στο Βυζάντιο;

Η Εκκλησία έκανε πολλά για τους ανθρώπους. Το Βυζάντιο είχε πλήρη κοινωνική αίσθηση. Τα νοσοκομεία ήταν πολύ καλά, όπως και τα γηροκομεία, τα οποία ανήκαν κυρίως στην Εκκλησία, αλλά όχι μόνο σε αυτήν -υπήρχαν και κρατικά. Ας μη ξεχνάμε ότι ένας από τους

πιο υψηλόβαθμους αξιωματούχους του κράτους ήταν ο Ορφανοτρόφος. Σίγουρα η Εκκλησία έπαιξε βασικό κοινωνικό ρόλο. Δεν ήταν απλά ένα καθεστώς ερημιτών που κάθονταν στο Άγιον Όρος -ήταν κι αυτό, αλλά υπήρχε ένα σύστημα από μοναστήρια στις πόλεις. Τα μοναστήρια φρόντιζαν τους Οίκους για τους γέροντες, των οποίων οι μοναχοί μόρφωναν τη νεολαία -κυρίως τα αγόρια γιατί τα κορίτσια μορφώνονταν στο σπίτι- και τα περισσότερα παρείχαν πολύ καλή μόρφωση. Τα κορίτσια του Βυζαντίου είχαν πολλές φορές καλύτερη παιδεία διότι «απολάμβαναν» περισσότερη ιδιωτική, προσοχή. Νομίζω ότι η βαθμολογία που θα δίναμε στο κοινωνικό έργο της Εκκλησίας, στο Βυζάντιο είναι ιδιαίτερα υψηλή.

Και η παιδεία τους, κατά το Μέγα Βασίλειο, όφειλε να στηρίζεται στον Ομηρο, τον «διδάσκαλο των αρετών».

Ήταν γνώστες της αρχαίας ελληνικής Γραμματείας. Είναι αξιομνημόνευτο, ωστόσο, ότι δεν έδιναν μεγάλη σημασία στους Αττικούς Τραγωδούς, αλλά στους λοιπούς ποιητές. Υπάρχει η διάσημη ιστορία μιας ελκυστικής κυρίας, φίλης ενός αυτοκράτορα, που μας διηγείται η Άννα Κομνηνή. Την ώρα που η κυρία περνούσε, κάποιος της φώναξε έναν ομηρικό στίχο, που μιλούσε για την Ελένη στην Τροία, κι εκείνη κατάλαβε το υπονοούμενο. Δεν υπήρχε κανείς λόγος να της εξηγήσει κάποιος, ποιανού ήταν οι στίχοι. Όλα ανεξαιρέτως τα αγόρια και τα κορίτσια ήξεραν τον Ομηρο. Η Άννα Κομνηνή δεν εξηγεί ποτέ τα σημεία στα οποία αναφέρεται στον Ομηρο, όλοι οι αναγνώστες της τα γνώριζαν.

Αμόρφωτοι, δεν υπήρχαν στο Βυζάντιο;

Αλλά ήταν τα προβλήματα της βυζαντινής γραμματείας. Ήταν τόσο καλοί γνώστες της αρχαίας ελληνικής γραμματείας ώστε επηρεάστηκαν στη διαμόρφωση της γλώσσας. Πολλοί ιστορικοί ήθελαν να γράψουν σαν τον Θουκυδίδη, δεν ήθελαν να γράψουν στη γλώσσα που τους ήταν πιο φυσική αλλά στην αρχαία. Η μεγάλη τραγωδία των βυζαντινών γραμμάτων

ήταν η εξάρτησή της από την κλασσική γραμματεία. Όχι γιατί δεν γνώριζαν αρκετά, αλλά γιατί γνώριζαν πολύ περισσότερα από όσα ήταν απαραίτητα, για το δικό τους «δημιουργικό» καλό.

Θα θέλατε να ζείτε στο Βυζάντιο;

Δεν ξέρω αν προσωπικά θα ταίριαζα στην εποχή του Βυζαντίου. Αν ζούσα τότε, σκέφτομαι ότι θα αναπαυόμουν σε κάποιο μοναστήρι, ζώντας, όπως πολλοί μοναχοί ζούσαν, μια ζωή διανοούμενου, χωμένος στις θαυμάσιες βιβλιοθήκες που διέθεταν. Δε νομίζω πως θα ήθελα μια ζωή στη βυζαντινή πολιτική, αλλά, είναι πολύ δύσκολο να βρεις μια περίοδο στην παγκόσμια ιστορία στην οποία θα ήθελες να ζήσεις... Όλα εξαρτώνται από το πολίτευμα, την κοινωνία, την τάξη στην οποία γεννιέσαι. Θα ήθελα να ζω στη Βρετανία του 18ου αιώνα αν είχα γεννηθεί αριστοκράτης, αλλιώς δε θα μου άρεσε καθόλου. Είναι πολύ δύσκολο να απαντηθεί το ερώτημά σας.

Εδώ είναι Βαλκάνια...

Η κατάσταση στη Βαλκανική σας ανησυχεί;

Με ενδιαφέρουν πολύ τα Βαλκάνια, είναι ένα μέρος του κόσμου που με «συντροφεύει» πολλά χρόνια, κι έτσι, φυσικά, και ενδιαφέρομαι και θλίβομαι. Δεν γνωρίζω τι μπορεί να φέρει το μέλλον. Ένα από τα πράγματα που με ενοχλεί ελαφρώς στα γηρατειά μου, είναι ότι, θα ήθελα να γνωρίσω τι θα συμβεί σε συγκεκριμένα μέρη του κόσμου -και κυρίως στα Βαλκάνια- σε μερικά χρόνια. Η Ελλάδα θα προχωρήσει, και από τις υπόλοιπες Βαλκανικές χώρες μάλλον και η Βουλγαρία. Αλλά για τη Ρουμανία και την Γιουγκοσλαβία... νοιώθω απελπισμένος όταν σκέφτομαι το μέλλον τους...

Μήπως τα Βαλκάνια πληρώνουν την ιστορία τους, σήμερα;

Κατά κάποιο τρόπο, ναι. Είναι μεγάλο πρόβλημα να έχεις μεγάλη ιστορία. Διότι, έχεις πολύ περισσότερες μνήμες από ότι μπορείς να σηκώσεις. Είναι μια τραγωδία

στην περιοχή αυτές οι μνήμες, διότι έχεις να νοιαστείς για πάρα πολλά. Δεν κυλούν εύκολα τα πράγματα, λόγω της αρχαίας, με βαθιές ρίζες, μνήμης.

Πρόσφατα άνοιξε ένας παγκόσμιος διάλογος -και στη χώρα σας- για το κατά πόσον ο Γ' Παγκόσμιος Πόλεμος θα είναι θρησκευτικός.

Ανησυχώ για συγκεκριμένες θρησκείες, με ανησυχούν οι εξτρεμιστές μουσουλμάνοι, οι οποίοι αποτελούν ένα πολύ ρεαλιστικό κίνδυνο για τον πολιτισμό, αλλά η θρησκεία χρειάζεται. Οι άνθρωποι θα νοιώσουν ευτυχέστεροι, λιγότερο χαμένοι, με τη θρησκεία σήμερα. Το πρόβλημα είναι ότι δεν μπορούμε να έχουμε μία παγκοσμία θρησκεία, και οι διάφορες θρησκείες ποτέ δε συμπάθησαν ιδιαιτέρως η μία την άλλη. Η φιλανθρωπία δεν καλύπτει και το γείτονα της διπλανής πόρτας, αν αυτός πρεσβεύει άλλη θρησκεία. Δεν νομίζω, δηλαδή, ότι η θρησκεία θα είναι η σωτηρία, αλλά δεν γνωρίζω και τίποτε που να μπορεί να είναι η σωτηρία. Με τον πληθυσμό να αυξάνεται, είναι πολύ δύσκολο να βελτιωθούν τα δεδομένα της εκπαίδευσης, σε παγκόσμια κλίμακα. Απλώς, ποτέ δε θα υπάρξουν αρκετοί δάσκαλοι στον κόσμο, τουλάχιστον μορφωμένοι δάσκαλοι. Φοβάμαι πως είμαι απαισιόδοξος.

Ορθοδοξία, η αγαπημένη

Πώς βλέπετε την Ορθοδοξία μες σε αυτό τον κύκλο;

Εχω μεγάλο σεβασμό για τα χριστιανικά δόγματα, και κυρίως για την Ορθοδοξία, διότι μόνον η Ορθοδοξία αναγνωρίζει πως η θρησκεία είναι μυστήριο. Οι ρωμαιοκαθολικοί κι οι προτεστάντες θέλουν να τα εξηγήσουν όλα. Είναι άσκοπο να πιστεύεις σε μία θρησκεία, θεωρώντας ότι αυτή η θρησκεία θα σε βοηθήσει να τα καταλάβεις όλα. Ο σκοπός της θρησκείας είναι ακριβώς για να μας βοηθάει να κατανοήσουμε το γεγονός ότι δε μπορούμε να τα εξηγήσουμε όλα. Νομίζω πως η Ορθοδοξία συντηρεί αυτό το πολύτιμο αίσθημα του μυστηρίου.

Μα, χρειαζόμαστε το μυστήριο;

Το χρειαζόμαστε, χρειαζόμαστε αυτήν τη γνώση που λέει πως στο σύμπαν υπάρχουν πολύ περισσότερα από αυτά που μπορούμε να κατανοήσουμε. Χρειαζόμαστε την διανοητική μετριοφροσύνη, κι αυτή απουσιάζει, ειδικά μεταξύ των Δυτικών Εκκλησιαστικών ανδρών.

Αυτό είναι χαρακτηριστικό της σχέσης των ορθοδόξων με τους αγίους τους -ο σεβασμός της ταπεινότητας. Πώς σχολιάζετε το γεγονός ότι αρκετοί άγιοι ανακατεύτηκαν στην πολιτική ή άσκησαν πολιτική;

Ολοι όσοι θέλουν να επηρεάσουν άλλους ανθρώπους ασκούν πολιτική, και είναι πολιτικοί. Πολιτική σημαίνει να προσπαθείς να οργανώσεις την Πόλιν με ένα νέο τρόπο σκέψης. Οι άγιοι είναι πολιτικοί. Ποτέ δεν πίστεψα ότι μπορείς να διαχωρίσεις την πίστη προς τους Αγίους από τη διανόηση. Επιστρέφω σε όσα είπα για τις εκκλησίες. Από τη στιγμή που προσπαθείς να εξηγήσεις τα πάντα, καταστρέφεις ουσιαστικά αυτό που θα έπρεπε να αποτελεί την ανθρώπινη διαίσθηση, αυτή που συνδέει τη διανόηση με τους αγίους και την αίσθηση του Θεού.

Διανόηση, πολιτική και πίστη στα Θεία, λοιπόν, μπορούν να βαδίζουν μαζί;

Αποτελεί παράδειγμα η πόλη σας, η Θεσσαλονίκη. Ήταν πολύ φημισμένη για τους διανοητές της, ειδικά στα ύστερα βυζαντινά χρόνια. Αλλά είχε και βοήθεια από τους στρατιωτικούς της που, όπως ο Άγιος Δημήτριος, που έρχονταν να τη σώσουν στη σωστή στιγμή. Η πίστη στους Αγίους σου δίνει κουράγιο να υπερασπιστείς την πόλη από τις επιθέσεις, όπως έκανε κι ο Αη-Δημήτρης.

Πώς βλέπετε τις άλλες εκκλησίες;

Η ρωμαιοκαθολική εκκλησία ήταν πάντα και πολιτικό ίδρυμα, εκτός από θρησκευτικό, και πάντα ενδιαφερόταν για το νόμο. Πρέπει να θυμόμαστε πως, όταν

η ρωμαϊκή αυτοκρατορία κατέρρευσε στη Δύση και ήρθαν τα βαρβαρικά βασίλεια, οι ρωμαίοι άρχοντες χάθηκαν αλλά οι εκκλησιαστικοί άνδρες παρέμειναν, κι ήταν κι οι μόνοι με ρωμαϊκή μόρφωση. Οπότε, αυτοί χρησιμοποιήθηκαν από τους βάρβαρους βασιλείς για να εφαρμόσουν το νόμο. Έτσι, η Δυτική Εκκλησία «ανακατεύτηκε» με το νόμο. Τον βλέπεις το νόμο στη ρωμαιοκαθολική Εκκλησία: θέλει να είναι όλα νομικά κατοχυρωμένα. Στο Βυζάντιο -και είναι ενδιαφέρον πώς μετά την τουρκική κατάκτηση τα υποστρώματα παραμένουν- η Εκκλησία ενδιαφέρεται μόνον για τον Κανόνα, το νόμο των γραφών. Δεν έχει την επιθυμία να καθορίσει τα πάντα. Στις δυτικές Εκκλησίες που αποσχίστηκαν από τη ρωμαιοκαθολική, η ανάγκη του νόμου, του απόλυτου καθορισμού, έχει κληρονομηθεί. Έχει πολύ ενδιαφέρον να μελετήσει κανείς -και μελετώ εδώ και καιρό- το διάλογο ανάμεσα στην Αγγλικανική Εκκλησία του 17ου αιώνα και την Ορθόδοξη. Οι Αγγλικανοί ήταν ιδιαίτερα ανάστατοι διότι δεν μπορούσαν να καταλάβουν τι πίστευαν οι Ορθόδοξοι σχετικά με την μεταβολή του οίνου και του άρτου σε αίμα και σώμα. Οι Ορθόδοξοι έλεγαν «είναι μυστήριο, που δεν μπορούμε να κατανοήσουμε. Πιστεύουμε ότι γίνεται, αλλά το πώς δεν το γνωρίζουμε». Οι Αγγλικανοί -όπως κι οι ρωμαιοκαθολικοί- ήθελαν μια καθαρή εξήγηση. Αυτή είναι η τυπική διαφορά των Εκκλησιών και γι'αυτό ακριβώς αγαπώ τους Ορθοδόξους.

Τι γνώμη έχετε για τους νεοέλληνες;

Υπάρχει ακόμη ζωντανή στο λαό αυτή η γρήγορη κατανόηση των πραγμάτων και των καταστάσεων. Υπάρχει έντονη επίσης, η άλλη ποιότητα των Βυζαντινών: η ζωνή περιέργεια. Και οι νεοέλληνες έχουν, όπως είχαν κι οι Βυζαντινοί, αντίληψη της σημασίας τους στην ιστορία του πολιτισμού. Όλα αυτά δείχνουν μία ιστορική ενότητα, άλλωστε κανείς λαός δεν διατηρεί όλα τα χαρακτηριστικά του απείραχτα. Πολλά εξαρτώνται από τη γλώσσα, που είναι ο καλύτερος τρόπος συντήρησης της παράδοσης. Η γραμματεία του Βυζαντίου

πληγώθηκε από τη σχέση της με την αρχαία γραμματεία. Ευτυχώς, οι νεοέλληνες έχουν τη δημοτική που επέτρεψε στην νεοελληνική γραμματεία να προχωρήσει, να εξελιχθεί μ' έναν τρόπο που οι βυζαντινοί δεν κατάφεραν, με εξαίρεση την κρητική λογοτεχνία και το Διγενή. Τα μεγάλα βυζαντινά αριστουργήματα ήταν μάλλον λαϊκά.

Βόλτα στον Κήπο και Ιστορίες Ποίησης**

Πρωτογνώρισα το Σεφέρη όταν ήμουν στην Ελλάδα, αμέσως μετά τον πόλεμο. Όταν ήρθε πρεσβευτής στο Λονδίνο, του έβλεπα πολύ συχνά. Εκείνη την εποχή, περνούσα πολύ καιρό σε ένα νησί στη Δυτική Ακτή της Σκωτίας, με πολύ μαλακό κλίμα λόγω του Ρεύματος του Κόλπου. Μια αλέα με φοινικιές οδηγούσε στο σπίτι μου. Ηρθε κι έμεινε μαζί με τη γυναίκα του. Ο καιρός ήταν υπέροχος, όπως συμβαίνει συχνά εκεί, και μου είπε «Είναι πιο όμορφα κι από τα ελληνικά νησιά» -κάτι πολύ ευγενικό εκ μέρους του. Είχαμε τακτική αλληλογραφία μέχρι το θάνατό του... Όταν έφυγε από το Λονδίνο για την Αθήνα, μου χάρισε την κάβα του, μια κάβα αποτελούμενη αποκλειστικά από ούζο και ρετσίνα. Ακόμη δεν έχω πει όλο το ούζο, έχω... Είχε πει ότι 'Οι Κέλτες είναι οι ρωμιοί του Βορρά', ναι, το διασκέδαζε να κάνει τέτοια σχόλια. Αν κι εδώ έχει αρκετό δίκαιο...

Ο Καβάφης είναι από τους μεγαλύτερους ποιητές του κόσμου, και μάλιστα πρωτότυπος... Εκείνον που δε μπορώ να διαβάσω είναι ο Καζαντζάκης, τον γνώριζα προσωπικά, αλλά δεν μπορώ να τον διαβάσω, ποτέ δε μου άρεσε για να είμαι ειλικρινής. Μ' αρέσει ο Ελύτης και πότε-πότε βρίσκω κάτι σημαντικό στο Σικελιανό. Τους νεώτερους δεν τους γνωρίζω, σταμάτησα να παρακολουθώ, κι όπως ξέρετε ανήκω σε μια πολύ παλιά γενιά.

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

* Οι βυζαντινοί αγιογράφοι δε μας είναι γνωστοί, διότι ο δημιουργός του ναού θεωρούνταν ο χορηγός, εκείνος που έδινε τα χρήματα και βεβαίως είχε άποψη επί

του συνόλου. Σε ελάχιστες περιπτώσεις γνωρίζουμε το όνομα ενός αγιογράφου ή αρχιτέκτονα, στους έντεκα αιώνες του Βυζαντίου, αλλά σχεδόν πάντα μας είναι γνωστό το όνομα του χορηγού.

****** Ο σερ Στήβεν μας ξενάγησε στον κήπο του σπιτιού του, μετά τη συνέντευξη, μιλώντας ελεύθερα, για τους αγαπημένους Έλληνες φίλους του. Η κουβέντα ήταν σχεδόν ολόκληρη «off the record», εκτός των αποσπασμάτων που δημοσιεύονται εδώ, τα οποία εν γνώσει του ειπώθηκαν «on camera», καθώς μας έδειχνε το αρχαιότερο δέντρο του κήπου του.

Πηγή: www.flash.gr , "Σερ Στήβεν Ράνσιμαν: Χρειαζόμαστε την πνευματική μετριοφροσύνη", 6/11/2000, Επιμέλεια-Επιλογή αποσπασμάτων: Λαμπρινή Χ. Θωμά

[Αρχή](#)

Το '21 και οι Συντελεστές του

Πρωτ. Γεώργιος Μεταλληνός

Αμφισβητήσεις και επακριβώσεις Ένα από τα φοβερότερα ανοσιουργήματα στο χώρο της Ιστορίας-αυτόχρημα αναιρετικό της ιστορικής επιστήμης- είναι η ιδεολογική ερμηνεία και χρήση των ιστορικών δεδομένων. Τότε ο Ιστορικός δεν κάνει επιστήμη (απροκατάληπτη δηλαδή και ελεύθερη έρευνα), αλλά πολιτική. Ένα δε από τα ιστορικά γεγονότα, πρωταρχικής για τον Ελληνισμό σημασίας, που δεινοπαθεί ιδιαίτερα από την ιδεολογικοποιημένη ιστορία, είναι το 1821, ή Μεγάλη Επανάσταση του Ελληνικού Γένους/Έθνους και ο αληθινός χαρακτήρας της. Το '21 σηματοδοτεί την αρχή του Ελληνικού Κράτους και γι' αυτό όλες οι ιδεολογίες ζητούν να το παρουσιάσουν ως δικό τους, να σφετερισθούν τη δόξα του.

Μια ομάδα ερευνητών προσεγγίζουν το '21 με ένα πνεύμα αμφισβήτησεως και διάθεση απορριπτική για κοινωνικές ομάδες, που καταλέγονται στους

συντελεστές του. Γι' αυτούς το '21 είναι "σημείον αντιλεγόμενον (Λουκ.2,34) και ζητούν την απομύθευσή του, στα πλαίσια του γνωστού αιτήματος "να ξαναγραφεί η ιστορία". Διατυπώθηκαν μάλιστα θέσεις, που επαναλαμβάνονται αυτούσιες από τους συνεχιστές τους, ιδιαίτερα στο χώρο της παιδείας και της ανεύθυνης (υπάρχει και τέτοια) δημοσιογραφίας. Κυρίως πολεμείται η θέση του "ανωτέρου" (λεγομένου) Κλήρου(1) στόν Αγώνα και αμφισβητείται γενικότερα ο ρόλος του Ράσου σ' αυτόν. Επισημαίνονται προδοσίες, χαρακτηρίζονται προδότες, ελέγχονται συμπεριφορές, αμφισβητείται η προσφορά. Τα "επιχειρήματα" όμως περιορίζονται συνήθως σε ωραιολογίες και ανέρειστες γενικεύσεις ή γλωσσικά πυροτεχνήματα χωρίς τεκμηρίωση. Η ιδεολογικοποιημένη αυτή "ιστορική ερμηνεία" αναπαράγεται, συνεχώς, και παρασύρει τους αδύνατους και ανίκανους να επιχειρήσουν αυτοδιαπιστώσεις. Ιδιαίτερα δε στο χώρο της παιδείας το θύμα παρόμοιων ιδεολογημάτων είναι η Νεολαία, που οδηγείται στην αμφισβήτηση και την άρνηση, πριν ακόμη γνωρίσει την ιστορική αλήθεια.

Ανταποκρινόμενος στην παράκληση των οργανωτών αυτής της πανηγυρικής συνάξεως, θά προσπαθήσω να απαντήσω στα ερωτήματα: Ποιά η συμβολή του Κλήρου στον Αγώνα; Ωφέλησε ή έβλαψε το Γένος; Ποιά ή συμμετοχή του γενικότερα στην ανάσταση του Γένους; Στάθηκε στο πλευρό του ή αδιαφόρησε; Μπορούμε να μιλούμε για αντίδραση ή αδιαφορία; Θά προσεγγίσουμε τα ερωτήματα αυτά μέσα από τις ιστορικές μαρτυρίες, ελέγχοντας τη στάση του Κλήρου κατά την πορεία προς τον Αγώνα και κατά τη διεξαγωγή του. Σκοπός μας δεν είναι μια (ανώφελη και προκλητική) απολογητική υπέρ του Κλήρου -τότε θά ίσχυε το αρχαίο: "το τας ιδίας ευεργεσίας υπομιμνήσκειν τινί ίδιον τω υβρίζειν"- αλλά η αντικειμενική, κατά το δυνατόν, ερμηνεία. 1. Το δίλημμα "συνύπαρξη ή αντίσταση" και η δυναμική του (2).

Μετά την άλωση (1453) το Γένος ολόκληρο διχάσθηκε στη στάση του απέναντι στον κατακτητή. Δύο τάσεις

διαμορφώθηκαν: ο συμβιβασμος με τη νέα κατάσταση, κινούμενος ανάμεσα στη μοιρολατρία και την ελπίδα αποκαταστάσεως, ή η δυναμική αντίσταση με κάθε δυνατο μέσο. Την πρώτη τάση εκπροσωπούσαν οι αντιδυτικοί ή ανθενωτικοί, ενώ τη δεύτερη οι ενωτικοί και φιλοδυτικοί. Η διάσταση ενωτικών-ανθενωτικών προϋπήρχε φυσικά της αλώσεως, διότι οι δύο παρατάξεις διαμορφώθηκαν αμέσως μετά το τελικό σχίσμα Ανατολής-Δύσεως (1054). 'Η αντιλατινική-αντιφραγκική πλευρά ήταν η πολυπληθέστερη και ισχυρότερη, διότι την συντηρούσε η μόνιμη-απόδειξη το 1204 - φραγκική επιβουλή απέναντι στην Ορθόδοξη-Ρωμαίικη Ανατολή. Στους φιλοδυτικούς καταλέγονταν κυρίως διανοούμενοι και πολιτικοί. Οι πρώτοι, διότι ταυτίζονταν στις θεωρητικές αναζητήσεις τους με τους δυτικούς διανοούμενους (ενδοκοσμική εσχατολογία), ενώ οι δεύτεροι και διά λόγους σκοπιμότητας (προσδοκία βοήθειας). Με την αλληλοπεριχώρηση θεολογίας και πολιτικής, βασικό γνώρισμα της Ρωμανίας ("Βυζαντίου"), ή σύγκρουση των δύο παρατάξεων δεν έμεινε στο θεωρητικό επίπεδο, αλλ' επηρέασε όλο το φάσμα της ζωής.

Συνείδηση των ανθενωτικών ήταν, ότι την Ορθόδοξη-Ρωμαίικη ταυτότητα (πού για το Γένος ήταν και εθνική) δεν την απειλούσαν τόσο οι Οθωμανοί, όσο οι Φράγκοι. Η πίστη, όχι ως θρησκευτική ιδεολογία, αλλ' ως θεραπευτική της υπάρξεως και μέθοδος θεώσεως-σωτηρίας, θά έχει πάντοτε στην ησυχαστική παράδοση και τα επηρεαζόμενα απ' αυτήν πλατειά λαϊκά στρώματα πρωταρχική σημασία. Αυτή τη συνείδηση κωδικοποιεί και επαναδιατυπώνει τον 18ο αιώνα ο μεγάλος απόστολος του δούλου Γένους, ο άγιος Κοσμάς Αιτωλός: "Και διατί δεν ήφερεν ο Θεός άλλον βασιλέα, που ήταν τόσα ρηγάτα έδώ κοντά νά τους το δώση, μόνον ήφερε τον Τούρκον, μέσαθεν από την Κόκκινην Μηλιάν και του το εχάρισε; Ηξερεν ο Θεός, πως τα άλλα ρηγάτα μας βλάπτουν εις την πίστιν, και (=ενώ) ο Τούρκος δέν μας βλάπτει. Ασπρα

(=χρήματα) δώσ' του και καβαλλίκευσέ τον από το κεφάλι. Καί διά να μη κολασθούμεν, το έδωσε του Τούρκου, και τον έχει ο Θεός τον Τούρκον ωςάν σκύλον να μας φυλάη..."(3). Ο άγιος Κοσμάς έδινε, έτσι, απάντηση στους δυτικόφρονες - ενωτικούς, χωρίς μάλιστα να μπορεί να κατηγορηθεί ως εχθρός του Λαού ή σκοταδιστής. Μόνο όσοι έχουν εμπειρία της ησυχαστικής παραδόσεως, που διασώζεται στις λαϊκές πρακτικές, μπορούν να κατανοήσουν τη δυναμική της πίστεως μέχρι τον 19ο αιώνα(4). Αντίθετα οι φιλενωτικοί ήσαν πάντα πρόθυμοι να μειοδοτήσουν στο θέμα της πίστεως (δεν ήσαν λίγοι εκείνοι που προσχώρησαν στον παπισμό), διότι τα κριτήριά τους ήταν προπάντων ενδοκοσμικά και καιρικά. Οι δεύτεροι έρριχναν το βάρος στην εξωτερική ελευθερία. Παρ'όλα αυτά, πρέπει να λεχθεί, ότι μολονότι η πρώτη τάση διέσωσε την ταυτότητα του Γένους, η δεύτερη το κράτησε σε μόνιμο επαναστατικό βρασμό. Η αντίθεσή τους, χωρίς νά γίνεται από τότε αισθητό, λειτούργησε ως σύνθεση. Βέβαια, κατά τον γνωστό ιστορικό Στήβεν Ράνσιμαν, οι ανθενωτικοί δικαιώθηκαν, διότι μ'αυτούς "διατηρήθηκε η ακεραιότητα της Εκκλησίας και με αυτήν και η ακεραιότητα του Ελληνικού λαου"(5).

Η πολιτική της συνυπάρξεως εκφραζόταν ως πολιτική κατευνασμού του κατακτητή και περιορισμένης συνεργασίας και την εγκαινίασε, κατ' ανάγκην, ο πρώτος Γενάρχης, οικουμενικός Πατριάρχης Γεννάδιος Σχολάριος (1454). Η στάση αυτή στόχευε στην περίσωση των δυνάμεων, που είχαν μείνει στο Γένος. Βέβαια, από το φρόνημα των προσώπων εξηρτάτο η φύση και η έκταση που θά έπαιρνε αυτή η "συνεργασία". Η στάση αυτή όμως δικαιωνόταν ιστορικά, διότι είχε εφαρμοσθεί ήδη από την αραβοκρατία (7ος αι.), άρα υπήρχε μακρά πείρα, και θεμελιωνόταν θεολογικά στο γνωστό παύλειο χωρίο της Προς Ρωμαίους (13,1: "Πάσα ψυχή εξουσίαις υπερεχούσαις υποτασσέσθω. Ου γαρ έστιν εξουσία, ειμή από Θεού..."), σε συνδυασμό βέβαια με το επίσης αποστολικό: "πειθαρχείν δεί Θεώ μάλλον

ή ανθρώποις" (Πραξ. 5, 29). Η υπακοή στα τυραννικά καθεστώτα, όχι στους τυράννους, έχει όρια ("εν οίς εντολή του Θεού μη εμποδίζεται", κατά τον Μ. Βασίλειο, P.G. 31, 860) και δεν νοείται ορθόδοξα ως "ταύτιση", αλλά ως μέτρο καιρικό, όταν δεν υπάρχει άλλη (χριστιανικά δικαιωμένη) επιλογή.

Βέβαια, στο σημείο αυτό πρέπει να υπογραμμισθεί ότι ο λόγος εδώ αφορά στο Ράσο στο σύνολό του και όχι σε κάποια προσωπική επιλογή. Η Εκκλησία, σε κάθε εποχή, έχει την αποστολή της Μάνας. Νά προφυλάσσει και νά σώζει το ποίμνιό της. Κάθε δυναμική στάση, που θά οδηγούσε σε αποτυχία και καταστροφή, θά καταλογιζόταν πάντα εναντίον της,(6). Η ανοχή και διαλλακτικότητα του Κλήρου δεν μπορεί να ερμηνεύεται συλλογικά ως ένοχος συμβιβασμός και εθελοδουλία, παρά μόνο στις περιπτώσεις εκείνες, στίς οποίες διακριβώνεται εσωτερική ταύτιση με τον κατακτητή. Αλλά τέτοιες περιπτώσεις ελεγχόμενης διαγωγής Κληρικών, υπήρξαν σπανιότατες. Τά εκκλησιαστικά κείμενα, ιδιαίτερα δε τα Πατριαρχικά, έχουν πάντα ανάγκη αποκρυπτογραφήσεως. Διότι σκοπός τους ήταν να παραπλανήσουν την Πύλη. Το Πατριαρχείο ως Εθναρχία, έπρεπε να φαίνεται πάντα άψογο απέναντι στην Πύλη, ανεξάρτητα από τις πραγματικές του διαθέσεις. Οι συχνές θανατικές εκτελέσεις Πατριαρχών και Μητροπολιτών αποδεικνύουν, πόσο μικρή ήταν η εμπιστοσύνη τής Πύλης απέναντί τους και, συνεπώς, την ορθότητα της θέσεως αυτής.

Η πολιτική όμως της συνυπάρξεως είχε και μια δυναμική διάσταση. Την πίστη στη δυνατότητα βαθμιαίας υποκαταστάσεως των Οθωμανών στη διακυβέρνηση του Κράτους και τή δημιουργία ενός "Οθωμανικού Κράτους του Ελληνικού Έθνους". Κατά την άποψη αυτή η ανάσταση του Ρωμαίου (της Ρωμανίας/"Βυζαντίου") θά ερχόταν χωρίς επανάσταση, αλλά με τη βαθμιαία διάβρωση του κράτους και την αθόρυβη μεταλλαγή του. Η επανάσταση των Νεοτούρκων (1908) και η επικράτηση του

εθνικιστικού φανατισμού στην Οθωμανική Αυτοκρατορία αποσκοπούσε ακριβώς στην επίσχεση των Ρωμηών (και των Αρμενίων) στη συνεχώς αυξανόμενη συμμετοχή τους στον κρατικό μηχανισμό. Και αυτό δικαιώνει τη φαναριώτικη πολιτική. Η πολιτική αυτή της πρόσκαιρης "συνεργασίας" μπόρεσε να βελτιώσει τη θέση του υπόδουλου Γένους, με την ανάπτυξη της αυτοδιοικήσεως στις κοινότητες και την ανάδειξη στελεχών μιας ελληνικής πολιτικής ηγεσίας.

Πρόσφατα διατυπώθηκε η άποψη, ότι "η Εκκλησία εδραίωσε όλη της την επιρροή, ώστε να αποθαρρύνει τις εξεγέρσεις των Ορθοδόξων κατά της κυβέρνησης του Σουλτάνου(6α). Μολονότι η διάθεση του συγγραφέα είναι θετική απέναντι στην Ορθόδοξη Εθναρχία, η τοποθέτηση αυτή δεν επιβεβαιώνεται από τα πράγματα. Ο εκκλησιαστικός χώρος, σέ όλο του το φάσμα, δεν έχει να δείξει μόνο εκπροσώπους της πολιτικής της περιορισμένης συνεργασίας, αλλά και στην πλευρά της δυναμικής αντιστάσεως. Αυτό είναι ενδεικτικό της ελευθερίας στο σώμα της Εκκλησίας, σε θέματα επιλογών τακτικής. Τον 16ο και 17ο αιώνα Πατριάρχες και Μητροπολίτες έλαβαν απροκάλυπτα μέρος σε εξεγέρσεις. Και δεν επρόκειτο μόνο για φιλοδυτικούς, παρασυρόμενους από τη δυτική προπαγάνδα, αφού και ένας ησυχαστής αγιορείτης, ο άγιος Μάξιμος ο "Γραικός" (16ος αί.), επιδίωξε να υποκινήσει τους Ρώσους εναντίον των Τούρκων.

Διαπίστωση αδιάψευστη της έρευνας είναι, ότι δεν υπάρχει εξέγερση του υποδούλου Γένους, στην οποία δεν έπαιξαν ενεργό ρόλο Κληρικοί και Μοναχοί. Μια περιδιάβαση στην πολύτομη (και πολύτιμη) "Ιστορία του Νέου 'Ελληνισμού" του καθηγητού Αποστ. Βακαλόπουλου επιβεβαιώνει τη θέση αυτή. Και δεν ήσαν λίγα τά επαναστατικά κινήματα του δούλου Γένους(7). Περισσότερες από 70 είναι, κατά τον υπολογισμό μας, οι εξεγέρσεις και τά επαναστατικά κινήματα σ' όλη την περίοδο της Τουρκοκρατίας, χωρίς να λαμβάνουμε υπόψη ανάλογες κινήσεις σε

βενετοκρατούμενες περιοχές. Και σ' όλα πρωτοστατούν Κληρικοί κάθε βαθμού και Μοναχοί. Το Ράσο γίνεται ένα είδος επαναστατικού λαβάρου και σημαίας. Βέβαια, τα αποτυχημένα αυτά επαναστατικά κινήματα επιτρέπουν και κάποιες άλλες σημαντικές διαπιστώσεις: α) Το Γένος δεν συμβιβάσθηκε ποτέ με την κατάσταση της δουλείας και δεν έπαυσε να πιστεύει στη δυνατότητα αποκαταστάσεώς του. β) Οι επανειλημμένες αποτυχίες των επαναστατικών αυτών κινήματων δικαιολογούν, αλλά και ερμηνεύουν συνάμα, τους δισταγμούς των Ηγετών του Γένους το 1821, όταν μάλιστα το φόβο της νέας τραγικής αποτυχίας του ενίσχυε η καταθλιπτική παρουσία της "Ιεράς Συμμαχίας" (από το 1815). γ) Αποδεικνύεται τελείως αβάσιμο το επιχείρημα, ότι ο Διαφωτισμός καί ιδίως η Γαλλική Επανάσταση (1789) γέννησαν το '21(8), όταν το Γένος δεν παύει στιγμή να βρίσκεται σε επαναστατικό βρασμό. Η Γαλλική Επανάσταση ήταν φυσικό να επιταχύνει τους ρυθμούς και να ενθαρρύνει την αστική τάξη, όχι όμως και να προκαλέσει τον Αγώνα του '21, ο οποίος δεν είναι πα- ρά ένας σταθμός στη μακράιωνη φιλελεύθερη πορεία του Γένους μας.

Η μεγάλη αυθεντική-ησυχαστική παράταξη, στην οποία ανήκαν κατά κανόνα και οι Πατριάρχες και Μητροπολίτες, το εθναρχικό δηλαδή σώμα, έχει να επιδείξει και μια σημαντικότερη ακόμη αντίσταση, ανταποκρινόμενη μάλιστα απόλυτα στο πνεύμα της ορθοδόξου παραδόσεως. Είναι οι Νεομάρτυρες. Αυτοί προέβαλαν τη συνεπέστερη για την Ορθοδοξία καί αποτελεσματικότερη για το Γένος αντίσταση, χωρίς μάλιστα Θυσίες άλλων, παρά μόνο του éαυτού τους(9). Διότι, μη ξεχνάμε, το πρόβλημα της εκχύσεως του αίματος των άλλων, ακόμη και σε περίπτωση "νόμιμης" άμυνας ή απελευθερωτικής εξεγέρσεως, στην ήσυχαστική (αυθεντική δηλαδή) ορθόδοξη συνείδηση δεν βρίσκει εύκολα λύση. Οι Νεομάρτυρες ξαναζωντάνεψαν την αρχαία χριστιανική παράδοση τού μαρτυρίου. Η ομολογία τους

αποσκοπούσε στην έμπρακτη απόρριψη του κατακτητή και την άμεση επιβεβαίωση της υπεροχής της δικής τους πίστεως, που περιέκλειε συνάμα και τον εθνισμό τους. Σ'όλη τη μακρά δουλεία, απέναντι στους εξωμότες (εξισλαμισθέντες) ή και τους κρυπτοχριστιανούς, πού άληθινά ή όχι κατέφασκαν την ιδεολογία του κατακτητή, στέκονταν οι δημόσιοι καταφρονητές της, οι Νεομάρτυρες, μόνιμη παρηγορία και στήριγμα της συνειδήσεως των υποδούλων αδελφών τους. Οι Νεομάρτυρες ενσαρκώνουν μάλιστα πληρέστερα από τους Εθνομάρτυρες την ελληνορθόδοξη παράδοση, διότι διακρίνονται όχι μόνο για ηρωϊσμό, αλλά για την αγιότητα-πνευματικότητα, πού αποδεικνυόταν με τα θαύματα, που συνόδευαν το μαρτύριό τους. Κίνητρο τους δεν ήταν το μίσος, εναντίον των κατακτητών, αλλά η αγάπη για τον Χριστό και τους ανθρώπους, ακόμη και τους διώκτες τους.

Σε τελευταία όμως ανάλυση οι στρατιές των Νεομαρτύρων αποδεικνύουν τή συμμετοχή και του Ράσου στην αντίστασή τους, όπως και την ενότητα του Γένους εναντίον του Τυράννου. Οι Νεομάρτυρες προετοιμάζονταν για την ομολογία τους από τους Πνευματικούς-Γέροντες (ανάμεσά τους και Επίσκοποι). Οι βίοι και τα μαρτύρια των Νεομαρτύρων κυκλοφορούσαν και διαβάζονταν, είτε μεμονωμένα από τους πιστούς, είτε στις μνήμες τους ως συναξάρια. Και μόνο η καθιέρωση της τιμής της μνήμης των Νεομαρτύρων, αμέσως μετά τη θυσία τους, βεβαιώνει τη, σιωπηρή έστω (για ευνόητους λόγους), κατάφαση από μέρους του Εθναρχικού Κέντρου (του Οικουμενικού Πατριαρχείου) της θυσίας τους και αναγνώριση της σημασίας της για τη συνέχεια του Γένους.

Σ' αυτήν όμως τη συνάφεια θα ήθελα να δηλώσω, ότι ακλόνητη πεποίθησή μου, θεμελιωμένη στη μελέτη τόσο της τάσεως για περιορισμένη συνεργασία με τον κατακτητή, όσο και εκείνης για αντίσταση, είναι η σύγκλιση τελικά, και των δύο προς ένα κοινό στόχο: την

αποκατάσταση του Γένους. Η διαφορά εντοπιζόταν στον τρόπο θεωρήσεως του αιτήματος και στα χρησιμοποιούμενα μέσα, όχι όμως στη στοχοθεσία. Δεν είναι η μόνη περίπτωση παρόμοιων "διχασμών" του Γένους.

Η περίπτωση των Νεομαρτύρων όμως δείχνει πέρα από τα παραπάνω και τη σημασία των Μοναστηριών στους αγώνες για την ανάσταση του Γένους. Ο καθηγητής Απόστολος Βακαλόπουλος, ονομάζει αδίστακτα τα Μοναστήρια "προμαχώνες μπροστά στα κύματα του Μουσουλμανισμού"(10). Δεν ήσαν, πράγματι, μόνο κέντρα παιδείας ("κρυφά" σχολεία), καταφυγής και προστασίας των Ραγιάδων. Δεν ήσαν μόνο πνευματικές κολυμβήθρες για τον συνεχή αναβαπτισμό του Γένους στην παράδοσή του"(11). Ήσαν και αντιστασιακά-επαναστατικά κέντρα σε σημείο, που να μην υπάρχει εξέγερση ως το '21, στην οποία δεν πρωτοστατούν κάποιο ή κάποια Μοναστήρια, ως επίκεντρα της επαναστατικής δραστηριότητας, αλλά και χώροι, από τους οποίους ξεπηδούσαν επαναστάτες-πολεμιστές. Οι Μοναχοί μας, ποτέ δεν θεώρησαν αντίθετο προς τον πνευματικό τους αγώνα, τον αγώνα για την έθνική ελευθερία και τη θυσία τους γι' αυτήν.

Αυτή τη στάση των Μοναστηριών στον Αγώνα ομολογεί και προσδιορίζει με το δικό του μοναδικό τρόπο ο Στρατηγός Μακρυγιάννης: "Τ' άγια τα μοναστήρια, οπού 'τρωγαν ψωμί οι δυστυχισμένοι [...] από τους κόπους των Πατέρων, των Καλογήρων. Δεν ήταν καπιτσίνοι δυτικοί, ήταν υπηρέτες των Μοναστηριών της Ορθοδοξίας. Δεν ήταν τεμπέληδες • δούλευαν και προσκυνούσαν (=λάτρευαν). Και εις τον αγώνα της πατρίδος σ'αυτά τα μοναστήρια γινόταν τα μυστικοσυμβούλια, συναζόταν τα ολίγα αναγκαία του πολέμου, και εις τον πόλεμον θυσίαζαν και σκοτωνόταν αυτείνοι, οι 'περέτες των μοναστηριών και των εκκλησιών. Τριάντα είναι μόνον με μένα σκοτωμένοι έξω εις τους πολέμους και εις το Κάστρο, το Νιόκαστρο και εις την Αθήνα"(12).

Ο Μακρυγιάννης επικαλείται την προσωπική του εμπειρία, για να κατοχυρώσει τη συμμετοχή των Μοναστηριών στο μακρο αγώνα της ανεξαρτησίας. Με αφετηρία την καθαρά ορθόδοξη-ρωμαίικη συνείδησή του, νομίζω, ότι δεν τον παρερμηνεύουμε, αν την αναφορά του στο δυτικό μοναχισμό την ερμηνεύσουμε με βάση την εθνική προσφορά των Μοναχών μας. Η φράση «δεν ήταν καπιτσίνοι δυτικοί» για μας σημαίνει: δεν είχαν καμιά σχέση με τα δυτικά-μοναχικά τάγματα, που βρίσκονται στην εξουσία του "τυράννου" (Πάπα ή Φράγκου Αυτοκράτορα). Ήταν στην υπηρεσία-διακονία του Γένους, στο οποίο και ανήκαν. Πόσοι όμως παρόντες σ' αυτόν εδώ το χώρο δεν έχετε τις προσωπικές σας εμπειρίες για τον εθνικό ρόλο των Μοναστηριών και των Μοναχών μας -ακόμη και των Μοναζουσών-στους νεώτερους αγώνες του Έθνους, όπως η αντίσταση 1941-44; Είναι μια προσφορά αδιάκοπη, ταπεινή και αθόρυβη, αληθινά μαρτυρική. Προσφορά πάνω απ' όλα αφατρίαστη και ακομμάτιστη, αληθινά εθνική. Τα Ελληνικά Μοναστήρια δεν συνδέθηκαν μόνο με τις εξεγέρσεις των χρόνων της δουλείας, αλλά από αυτά ξεπήδησαν και μεγάλες μορφές του '21(13), φωτεινοί Ηγέτες και φλογεροί Επαναστάτες.

2. Το Ράσο στην Επανάσταση του '21 Η συμμετοχή του Οικουμενικού Πατριαρχείου και γενικά όλου του Ράσου στον πανεθνικό Αγώνα του '21 ήταν αδύνατη χωρίς μία πολύ δύσκολη αυθυπέμβαση. Και η αυθυπέμβαση αυτή δεν έχει σχέση, όπως θά δεχόταν η αντικληρική προπαγάνδα, με κάποια εθελοδοουλία ή αδιαφορία για το Γένος. Αντίθετα, σχετιζόταν άμεσα με την γνήσια και αυθεντική αποκατάστασή του. Ας θυμηθούμε εδώ το βαθύτερο στόχο της Εθναρχίας και του Κλήρου μέσω της "περιορισμένης συνεργασίας" με τον κατακτητή. Ήταν η ανάσταση όλου του Ρωμαίικου, δηλαδή της αυτοκρατορίας της Ρωμανίας, με την παλαιά έκταση και ευκλεία της. Αυτό εννοούσε ο Πατροκοσμάς λέγοντας συχνά: "αυτό μια μέρα θά γίνει ρωμαίικο». Αυτό εννοούσε

και ο Ρήγας Βελεστινλής, έστω και σε ένα άλλο ιδεολογικό πλαίσιο, όταν έλεγε στο "Θούριό" του: "Βούλγαροι κι Αρβανίτες και Σέρβοι και Ρωμηοί, αράπηδες και άσπροι, μέ μιά κοινή ορμή, για την ελευθερίαν νά ζώσωμεν σπαθί".

Μετά το κίνημα του 'Αλ.Υψηλάντη θά αλλάξει αυτός ο ρωμαίικο-οικουμενικός στόχος του Ρήγα και των Κολλυβάδων, που ήταν ο στόχος της Εθναρχίας(14). Από τη μεγαλοϊδεατική ιδεολογία του Γένους, θά ενταχθεί ο Αγώνας στο πλαίσιο της άρχής των εθνικοτήτων -καρπού της Γαλλικής Επανάστασεως, στοχεύοντας όχι πια στην ανασύσταση της αυτοκρατορίας, αλλά στη δημιουργία ενός μικρού ανεξάρτητου κράτους, στο οποίο θα "στριμωχνόταν" κυριολεκτικά (πρβλ.το 1922) το Ελληνικό Έθνος. Αυτό το πέραςμα από τη Ρωμαίικη Οικουμένη στο Ελληνικό κράτος ισοδυναμούσε με θάψιμο της Ρωμηοσύνης. Έτσι ο αγώνας του '21 εντάχθηκε στα σχέδια των Μεγάλων Δυνάμεων της Ευρώπης για την αυτοκρατορία της Ρωμανίας. Στις ευρωπαϊκές αυλές, όπως λ.χ. του Ναπολέοντος, καθορίσθηκε ο χαρακτήρας της Ελληνικής Επανάστασεως, που δεν θα έχει πια ρωμαίικο-οικουμενικό χαρακτήρα, αλλά στενά εθνικό και κατ' ουσίαν "αρχαιοελληνικό". Θα είναι επανάσταση των Ελλήνων του Ελλαδικου θέματος όχι μόνο εναντίον των Τούρκων, αλλά και εναντίον της Ρωμαίικης Εθναρχίας, ως συνέχειας της "Ρωμαϊκής Βασιλείας" των "Βυζαντινών"(15). Το πραξικοπηματικό Αυτοκέφαλο της Ελλαδικής Εκκλησίας (1833) είναι η απτή επιβεβαίωση αυτών των ξενόφερτων προσανατολισμών.

Η συμμετοχή, συνεπώς, του Ράσου -και μάλιστα του Οικουμενικού Πατριαρχείου- στον Αγώνα υπήρξε δείγμα υψηλής αυθυπερβάσεως και αυτοθυσίας, αφού ήταν πια φανερό, ότι ο Αγώνας είχε σαφώς αντιρωμαίικο και αντιεθναρχικό χαρακτήρα, στρεφόμενο και κατά του Πατριάρχου, ως Εθνάρχου των Ρωμηών(16). Η συμμετοχή δε αυτή ομολογείται από εκείνους, που την έζησαν σ'όλη τή διάρκεια του Αγώνα και ήταν σε θέση νά τήν επιβεβαιώσουν.

"Πλησίον εις τον Ιερέα -έλεγε ο Θ. Κολοκοτρώνης- ήτον ο λαϊκός, καθήμενοι εις ένα σκαμνί, Πατριάρχης και τζομπάνης, ναύτης και γραμματισμένος, ιατροί, κλεφτοκαπεταναίοι, προεστοί και έμποροι"(17). Ο ιστορικός του 19ου αιώνα Χρ.Βυζάντιος σημειώνει: "Προύχοντες, κληρικοί, αρματολοί και κλέφται, λόγιοι και πλούσιοι, συνεφώνησαν ή μάλλον συνώμοσαν και παραχρήμα επαναστάτησαν κατά της τουρκικής δυναστείας(18).

Ο εθνικός ιστορικός μας Κ.Παπαρρηγόπουλος ομολογεί: "...Οσαδήποτε και αν υπήρξαν τα αμαρτήματα πολλών εκ των Πατριαρχών, ουδείς όμως εξ αυτών, ουδείς ωλίσθησεν περί την ακριβή του πατρίου δόγματος και των υπάτων εθνικών συμφερόντων τήρησιν"(19) Ανάλογα αποτιμούν τη στάση του Ράσου στην Επανάσταση ο Δ. Κόκκινος, ο Δ.Φωτιάδης, ο Σπ. Μαρινάτος, ο Ι.Συκουτρής, ο Κ.Βοβολίνης, ο Ν.Τωμαδάκης, ο Απ.Βακαλόπουλος κ.α.(20) Υπάρχουν, βέβαια, και επικριτές του Κλήρου, και των Αρχιερέων, που αμφισβητούν ή και αρνούνται την ειλικρινή και άδολη συμμετοχή τους στον Αγώνα. Τέτοιες θέσεις έχουν κατά καιρούς υποστηρίξει ο Γ. Κορδάτος (ιστορικός μαρξιστής), ο Γ. Σκαρίμπας (λογοτέχνης μαρξιστής, αλλ' όχι ιστορικός), ο Μάριος Πλωρίτης (φιλόλογος κριτικός, αλλ' όχι ιστορικός), ο Γ. Καρανικόλας (δημοσιογράφος, όχι ιστορικός) κ.ά.(21). Οι θέσεις αυτές επαναλαμβάνονται στερεότυπα από άλλους λιγότερο σημαντικούς και άσχετους με την ιστορική έρευνα. Αρκεί να μελετήσει κανείς το "ΔΕΛΤΙΟΝ" της Ο.Λ.Μ.Ε.(22), για να διαπιστώσει πως αυτούσιες οι ιδεολογικές αυτές ερμηνείες για το '21 περνούν στο χώρο της παιδείας. Το τραγικά απελπιστικό όμως είναι, ότι πολλές από τις παλαιότερες τοποθετήσεις έχουν πια ξεπερασθεί και στο χώρο της μαρξιστικής ιστορικής Σχολής, οπότε οι υποστηρικτές τους αποδεικνύονται "παλαιομοδίτες" στο χώρο του ιστορικού ερασιτεχνισμού. Νεώτεροι μαρξιστές στορικοί, έχουν αποκηρύξει την ερμηνευτική μέθοδο του

Γ.Κορδάτου και απομακρυνθεί από την ιδεολογική προοπτική του. Επίσης έχουν απορρίψει την προπολεμική θεωρία του "λαϊκισμού (π. χ. Λεων. Στρίγκας). Έτσι, ο Π. Ρουσος δέχεται την επανάσταση του '21 ως εθνικοαπελευθερωτική και ομολογεί: "Σε σύγκριση με το εθνικό το κοινωνικό έρχεται στο υπόστρωμα"(23). Ανάλογα δέχονται ο καθηγ. Βασ. Φίλιας, ο Λεων. Στρίγκας, η Ελ. Αντωνιάδη-Μπιμπίκου κ.ά. (24). Η επικρατούσα στο χώρο της μαρξιστικής σκέψης σήμερα θέση είναι, ότι η Επανάσταση του '21 είναι εθνικοαπελευθερωτική, με κοινωνικό περιεχόμενο, αλλά μία, στην οποία έλαβαν μέρος οι πιο ετερόκλητες δυνάμεις, κάθε μια με τις δικές της προϋποθέσεις και στοχοθεσία. Δεν έχει εκλείψει όμως τελείως η ιδεολογική προσέγγιση, που αναιρεί κάθε δυνατότητα ιστορικής-επιστημονικής κατανόησης και ερμηνείας.

Ένα από τα επισημότερα θύματα της παρατεινόμενης αυτής ιδεολογικής αδιαλλαξίας είναι ο Μέγας Οικουμενικός Πατριάρχης του Αγώνα, Άγιος Γρηγόριος Ε'(25). Η ερμηνεία της στάσης του στον Αγώνα απαιτεί επαρκή γνώση της εποχής (ιστορικά, κοινωνιολογικά, πολιτικά, διπλωματικά) και τη χρήση ορθών κριτηρίων, συγχρόνων δηλαδή και όχι σημερινών (ιστορικός αναχρονισμός). Ο σοφός εκείνος Γενάρχης, πώς ήταν δυνατό να παραβλέψει τους αρνητικούς παράγοντες, που απειλούσαν κάθε επαναστατική σκέψη (Ιερά Συμμαχία, Τσάρος, προηγούμενες οικτρές αποτυχίες, π. χ. 1790); Γιατί να απαιτεί κανείς λιγότερη σύνεση από εκείνη τον Κοραή και του Καποδίστρια, που ήσαν τελείως αρνητικοί στα σχέδια εξεγέρσεως; Και όμως, σε καμία παρακωλυτική ή αποτρεπτική ενέργεια δεν προέβη, η δε αλληλογραφία του είναι σαφώς θετική και φανερώνει την εσωτερική συμμετοχή του στα σχέδια της Φιλικής(26). Θα ερωτήσει, βέβαια, κανείς: και ο περιβόητος αφορισμός του κινήματος Υψηλάντου-Σούτσου; Δεν είναι σαφής αντίδραση του Γρηγορίου; Έτσι, άλλωστε, ερμηνεύεται ως σήμερα από την αρνητική κριτική. Μπορεί όμως να "έρμηνευθεί" ο αφορισμός χωρίς να ληφθεί υπόψη το

κλίμα, μέσα στο οποίο έγινε; Καί ποιο ήταν το κλίμα αυτό; - Έκρηξη της οργής του Σουλτάνου (απόλυτου κυρίου πάνω σε κάθε υπήκοο)- Άμεσος κίνδυνος γενικής σφαγής των Ρωμηων (ομολογία εκθέσεων των Ξένων της Κων/πόλεως(27)) Απερίγραπτες θηριωδίες, πού προοιωνίζαν τη συνέχεια-Παύση από τον Σουλτάνο δύο Μ. Βεζίρηδων, με την κατηγορία της επεικούς στάσεως έναντι των Ρωμηών -Απαγχονισμός του Σεΐχουλισλάμη (Θρησκευτικού αρχηγού), κατηγορουμένου για απείθεια (δεν εξέδωσε φετβά για την σφαγή και εξόντωση των Ρωμηών(28)) Εκτελέσεις Φαναριωτών (Μουζούρηδων και Μητροπολιτών) κ.λπ.(29).

Ποιος μπορεί μετά από όλα αυτά να αρνηθεί, ότι ο αφορισμός ήταν πράξη ανάγκης και "στάχτη στα μάτια του Σουλτάνου"; (Νικοπόλεως Μελέτιος). Αυτή ακριβώς ήταν και η ερμηνεία του άμεσα θιγομένου από τον αφορισμό, Αλ.Υψηλάντη: "Ο Πατριάρχης, βιαζόμενος υπό της Πόρτας, σας στέλλει αφοριστικά και Εξάρχους, παρακινώντας σας να ενωθήτε με την Πόρταν. Εσείς όμως να τα θεωρήτε αυτά ως άκυρα, καθότι γίνονται με βίαν και δυναστείαν και άνευ της θελήσεως του Πατριάρχου"(30). Μόνο, λοιπόν, μετά από τήν γνώση όλων αυτών μπορεί να εκτιμηθεί σωστά και ο απαγχονισμός του Γρηγορίου. Ο πρώτος Πατριάρχης της Ρωμηοσύνης εκτελέσθηκε ως "προδότης" του Σουλτάνου και όχι των Ρωμηών(31). Και εύλογα, αφού τυπικά ήταν ο δεύτερος μετά τον Σουλτάνο αξιωματούχος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Ενώ δε ο αφορισμός δεν είχε καμιά αρνητική απήχηση στον Εθνικό Αγώνα, αφού ήταν γνωστή η προέλευσή του, το "σχοινί του Πατριάρχη" ανέπτυξε μια ευεργετική δυναμική, διότι έγινε κινητήρια δύναμη στο αγωνιζόμενο Έθνος.

Η ιδεολογικοποιημένη ερμηνεία δεν αφήνει όμως άθικτους και τους άλλους Αρχιερείς. Θέλοντας να μειώσουν τη διακεκριμένη συμμετοχή αρχιερέων, όπως λ.χ. ο Παλαιών Πατρών Γερμανός ή ο Σαλώνων Ησαΐας, μιλούν για

"εκατοντάδες αρχιερέων" (Σκαρίμπας), η συντριπτική πλειοψηφία των οποίων (δήθεν) απέσχε και υπονόμει τον Αγώνα(32). Έχουν όμως έτσι τα πράγματα; Οι Αρχιερείς του Οικουμενικού Θρόνου δεν ξεπερνούσαν τους 200, στίς 171 συνολικά επαρχίες του. Ο αριθμός δε αυτός περιλαμβάνει και τους Αρχιερείς των άλλων ρωμαϊκών Πατριαρχείων, που ήταν στα όρια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας(33). Ο Σπ.Τρικούπης, Θ. Φαρμακίδης κ.α., δέχονται τον αριθμό 180, οι δε τιτουλάριοι Αρχιερείς δεν υπερέβαιναν τους 20(34). Ποια ήταν, λοιπόν, η συμμετοχή αυτών των Αρχιερέων στη Φιλική Εταιρεία(35).

Παρά τον αστικό χαρακτήρα της Φιλικής, οι πρωτεργάτες της δεν είχαν δυτική αντιφεουδαρχική συνείδηση, διότι στην "καθ' ημάς Ανατολήν" δεν υπήρχε φεουδαρχία φραγκικού τύπου (φυσική αριστοκρατία). Γι' αυτό ενώ στη Δύση ο Κλήρος, και μάλιστα οι Επίσκοποι, εθεωρούντο προέκταση της τάξεως των Ευγενών, η Φιλική στράφηκε εδώ στον Κλήρο και μάλιστα στις κεφαλές του. Αυτό επιβεβαιώνει και ο Κορδάτος: "Οί Φιλικοί [...] επεδίωξαν να δώσουν χαρακτήρα πανεθνικόν εις την οργανωμένην επανάστασιν και δι' αυτό προσηλύτισαν και μερικούς Φαναριώτας και ανωτέρους Κληρικούς"(36). Το επίθετο ("μερικούς") απορρέει από το ιδεολογικό πρίσμα του Κορδάτου και δεν ανταποκρίνεται στο ελάχιστο στα πράγματα.

Από το 1818 μυήθησαν στην Φ. Ε. όλοι σχεδόν οι αρχιερείς της Πελοποννήσου(37), κάτι που αναγκάζεται να το παραδεχθεί ο αγαθότερος Σκαρίμπας: " Η Φ. Ε. [...] στο κόλπο είχε μυήσει όλους σχεδόν τους Παλαιοελλαδίτες κοτσαμπάσηδες και προπαντός τούς δεσποτάδες"(38). Η αλήθεια είναι, ότι ως Ρωμηοί οι ηγέτες της Φιλικής γνώριζαν την επιρροή των Αρχιερέων στο λαό. Μέσα στα έτη 1918-21 όλοι σχεδόν οι Αρχιερείς έγιναν μέλη της Φιλικής. Μαρτυρίες αδιαμφισβήτητες καλύπτουν 81 περιπτώσεις. Για έναν αριθμό απουσιάζουν μαρτυρίες, χωρίς όμως να

μπορεί να υποστηριχθεί, ότι δεν είχαν μυηθεί και εκείνοι. Απουσιάζει όμως και κάθε μαρτυρία για προβολή αρνήσεως ή για υπονόμηση του έργου της Εταιρείας. Οι περισσότεροι ιστορικοί δέχονται, ότι οι Αρχιερείς υπήρξαν η σπονδυλική στήλη της Φιλικής και ο κύριος παράγων του έργου της λόγω του υψηλού κύρους τους στον Λαό(39). Αν οι Αρχιερείς εξ άλλου δεν περιέβαλλαν με την αγάπη τους το έργο της Φιλικής, πολλά πράγματα μπορούσαν να ανατραπούν. Μια αναφορά, τέλος, στην ποσοστιαία σύνθεση της Φιλικής δίνει τα στοιχεία: Κληρικοί 9,5%, Αγρότες 6% και Πρόκριτοι 11,7%(40).

Ιδιαίτερα από την περιοχή της Ελλάδος αναφέρονται επώνυμα στις πηγές 73 αρχιερείς, που έλαβαν ενεργό μέρος στον Αγώνα. Σαρανταδύο Αρχιερείς υπέστησαν ταπεινώσεις, εξευτελισμούς, φυλακίσεις, διώξεις κάθε είδους, βασανιστήρια, εξορίες κ.λπ. Δύο Οικουμενικοί Πατριάρχες (Γρηγόριος Ε', Κύριλλος ΣΤ') και 45 Αρχιερείς (Μητροπολίτες) εκτελέστηκαν ή έπεσαν σε μάχες. Κατά τον Γάλλο Πρόξενο Πουκεβίλ οι κληρικοί-θύματα του Αγώνα ανέρχονται συνολικά σε 6.000(41).

Υπάρχει όμως και το "εξ αντιθέτου" επιχείρημα. Η μαρτυρία των Τούρκων Ιστορικών για τη δράση του ελληνορθοδόξου Κλήρου στον Αγώνα του '21(42). Έτσι, ο Μώραλη Μελίκ Μπέη δέχεται ότι "τον λαόν (της Πελοποννήσου) υπεκίνησαν οι έχοντες συμφέροντα και σχέσεις μετά τούτων, οι έμποροι, οι πρόκριτοι, και κυρίως οι μητροπολίται και γενικώς οι ανήκοντες εις τον κλήρον, δηλαδή οι πραγματικοί ηγέται του Έθνους"(43). Ο δε Ζανί Ζαντέ σημειώνει: "Τα σχέδια ετηρούντο μυστικά μεταξύ του Πατριάρχου, των Μητροπολιτών, των Παπάδων, των Δημογερόντων"(44).

Διά να κλείσουμε το θέμα αυτό, θα προσθέσουμε, ότι ενίοτε τον 19ο αιώνα εγείρονταν αντιδράσεις όχι για την μη συμμετοχή των Κληρικών μας στον απελευθερωτικό Αγώνα, αλλά αντίθετα για τη συμμετοχή τους σ' αυτόν.

Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του Κεφαλλονίτη κοσμοκαλόγηρου και ησυχαστή Κοσμά Φλαμιάτου (1786-1852)(45). Κατά τον Φλαμιάτο η Αγγλία εκμεταλλεύθηκε τον Αγώνα του '21. Με την εμπλοκή του Κλήρου σ' αυτόν επεδίωξε "ίνα διεγείρη την παγκόσμιον, ει δυνατόν, περιφρόνησιν, μίσος, αποστροφήν και συνωμοσίαν κατά του Κλήρου, τόσον την εκ των Αρχών, όσον και την εκ του λαού. Δι' αυτόν τον σκοπόν προς τοις άλλοις εκίνησεν εμμέσως εις τους αρχηγούς της Φιλικής Εταιρείας και εισήχθησαν εν αυτω ο Οικουμενικός Πατριάρχης, πολλοί Επίσκοποι και άλλοι εκ του Κλήρου της Ανατολής, και εφάνησαν τινες εξ αυτών οπλοφορούντες εις το στάδιον του κατά των Οθωμανών πολέμου, φαινόμενον όλως μοναδικόν, αλλόκοτον και αποτρόπαιον, εις την Ορθόδοξον Εκκλησίαν..."(46).

Δεν θα ασχοληθούμε με την ορθότητα ή όχι των κρίσεων του Φλαμιάτου, που έχει το δικό του πρίσμα θεωρήσεως.

Το σκανδαλιστικό για ησυχαστές σαν τον Φλαμιάτο είναι η συμμετοχή του Κλήρου στις πολεμικές επιχειρήσεις ("οπλοφορία") και σε μια συνωμοτική Εταιρεία, όπως η Φιλική. Την τελευταία θεωρεί κατευθυνόμενη "εμμέσως" από την Αγγλία. Μάλλον, συνεπώς, αυτό προσκρούει στη συνείδησή του, ότι δηλαδή η Επανάσταση εξυπηρετούσε τους σκοπούς της Δύσεως. Σ' αυτό ακριβώς, πιστεύουμε, έγκειται η αντίθεσή του. Οτι ο Κλήρος της Ελλάδος, εν αγνοία του, εξυπηρέτησε σκοπούς αλλοτρίους και όχι τα όνειρα της Ρωμηοσύνης. Ο Φλαμιάτος γράφει στη δεκαετία του 1840, όταν πολλά πια έχουν αποσαφηνισθεί. Σημαντικό όμως είναι, ότι θεωρεί τον Οικουμενικό Πατριάρχη μέλος της Φιλικής Εταιρείας, σ' αντίθεση με τους σημερινούς επικριτές του. Για τους παραδοσιακούς ορθοδόξους όμως αυτό ήταν το σκάνδαλο και όχι το αντίθετο. Ο Γενάρχης της Ρωμηοσύνης να υποθάλπει κινήσεις, που στρέφονταν εναντίον της... Γι' αυτό μιλήσαμε παραπάνω για "θυσία" και "αυθυπέρβαση" του Ράσου. Η εθναρχική πολιτική εγκαταλείφθηκε για

χάρη της ελευθερίας της Ελλάδος(47). Η Ρωμαίικη Εθναρχία θυσιάσθηκε, εκούσια, για την ελευθερία της Ελλάδος. Ο Όθωνας στα 1833 θα πάρει για τους Έλληνες, πολιτικά και εκκλησιαστικά, τη θέση του Εθνάρχη Οικουμενικού Πατριάρχη. Η αγανάκτηση του Φλαμιάτου εστιάζεται, ακριβώς, στην αντίθετη κατεύθυνση από τις αιτιάσεις των επικριτών του Κλήρου. Το Ράσο θυσίασε τα πάντα για την Ελλάδα και την εθνική αποκατάστασή της.

Συμπερασματικά: Η συμμετοχή του Ράσου στους εθνικούς μας αγώνες δεν είναι ασφαλώς, ο μοναδικός λόγος της παρουσίας του Κλήρου στην κοινωνία μας. Κύρια αποστολή του Ράσου είναι το έργο του ιατρού στο "Πνευματικόν Ιατρείον" της Εκκλησίας για την πνευματική και υπαρκτική αποκατάσταση του ανθρώπου μέσα στο Σώμα του Χριστού. Η Εκκλησία δεν μπορεί ποτέ να θεωρείται ως ένας συμβατικός θεσμός, κοινωνικού χαρακτήρα, μέσα στον υπόλοιπο κρατικό και εθνικό βίο, με σκοπό να σώζει απλώς την ιστορική διάσταση.

Εν τούτοις η Ορθόδοξη Εκκλησία, και μάλιστα η Ελλαδική, πρωτοστατεί σ' όλους τους απελευθερωτικούς μας αγώνες. Γιατί; Διότι τούτο απορρέει από την πίστη της γιά τον κόσμο και τον άνθρωπο. Η Ορθοδοξία βλέπει την ελευθερία ως το φυσικό κλίμα αναπτύξεως και πραγματώσεως, του ανθρωπίνου προσώπου. Πραγματική δε ελευθερία είναι η δυνατότητα κοινωνίας του ανθρώπου με το Θεό και τους συνανθρώπους του, σε βαθμό γνησιότητας, πληρότητας και αυθεντικότητας, έξω δηλαδή από κάθε αναγκαστικότητα. Η ανθρώπινη ελευθερία εντάσσεται στα πλαίσια του θελήματος του Θεού και είναι (και ως εθνική-κοινωνική) έννοια καθαρά θεολογική-εκκλησιαστική(48).

Ο Ορθόδοξος Κλήρος δεν μπορεί να μη συμμετάσχει στους εθνικούς-απελευθερωτικούς αγώνες, διότι το έργο του και στην περίοδο της ειρήνης είναι απελευθερωτικό. Αγώνας για την

καταξίωση του Ρωμηού, ως
απελευθέρωση από τα δεσμά της
εσωτερικής δουλείας, της αμαρτίας(49).
Η εσωτερική δε δουλεία κατά κύριο λόγο
επιφέρει και την εξωτερική. Διότι δουλεία
δεν είναι, κυρίως, η αναγκαστική
υποταγή, αλλά η εσωτερική υποταγή και
ταύτιση με τον κατακτητή, η νέκρωση του
πνεύματος αντιστάσεως και του ψυχικού
δυναμισμού. Γι' αυτό και πιστεύουμε, ότι
η σημαντικότερη προσφορά του Ράσου
στο Έθνος μας δεν ήταν τόσο η
συμμετοχή του Κλήρου στις ένοπλες
εξεγέρσεις και συγκρούσεις, όσο η
συμβολή του Ράσου στη συντήρηση του
ελληνορθόδοξου φρονήματος του Γένους
και της αγάπης του προς την ελευθερία.
Χωρίς αυτές τις προϋποθέσεις δεν θα
μπορούσε να υπάρξει Εικοσιένα.

Πρωτ. Γεώργιος Μεταλληνός

Ελληνισμός Μαχόμενος, Εκδόσεις Τήνος,
Αθήνα 1995 (απόσπασμα).

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Το λάθος αυτο διαπράττεται συχνά,
και όχι μόνο από "αθεολόγητους". Οι
βαθμοί της Ιερωσύνης (Επίσκοπος-
Πρεσβύτερος και Διάκονος)
συναποτελούν τον ανώτερο κλήρο. Στον
κατώτερο κλήρο ανήκουν οι
(χειροθετημένοι και όχι εντός του αγίου
βήματος χειροτονημένοι) υποδιάκονοι,
ψάλτες, αναγνώστες κ.λπ.

2. Γ.Δ. Μεταλληνού, Τουρκοκρατία...,
Αθήνα 1989, σ. 85 ε.ε. Πρβλ. Χρ. Σ.
Πελεκίδη, Ιδεολογικά Ρεύματα του
Ελληνισμού της Τουρκοκρατίας,
Ιωάννινα 1974.

3. Ι. Μενούνου, Κοσμά του Αιτωλού
ΔΙΔΑΧΕΣ, Αθήνα 1979, σ. 269-70.

4. Ας θυμηθούμε τα προφητικά για
σήμερα λόγια του Γάλλου περιηγητή
Μαλέρμπ (MALHERBE) προς τον
Μακρυγιάννη: "... Ένα θα σας βλάβη
έσάς, το κεφάλαιον της θρησκείας, οπού
είναι αυτείνη η ιδέα σ' εσάς πολύ
τυπωμένη" (Στρατηγού Μακρυγιάννη,
Απομνημονεύματα, εκδ. ΜΠΑΪΡΟΝ, χ.
χρ., σ. 415).

5. Στ. Ράνσιμαν, Η Μεγάλη Εκκλησία εν Αιχμαλωσία (μετάφρ. Ν. Παπαρρόδου), Αθήνα 1979, σ. 360.

6. Χαρακτηριστική η περίπτωση του μητροπολίτου Τρίκκης Διονυσίου, του επικαλούμενου "Σκυλοσόφου". Εκαμε δύο αποτυχημένες εξεγέρσεις (1600 και 1611), προσχωρώντας μάλιστα και στον παπισμό, με αντάλλαγμα την υπόσχεση βοήθειας, που δεν ήλθε φυσικά ποτέ. Οι συνέπειες της άποτυχίας ήταν, για το λαό κυρίως, οδυνηρές, όπως φανερώνει το σχετικό δημοτικό τραγούδι:

"Δεσπότη μου, τί σήκωσες τον κόσμο στο σεφέρι και ρήμαξαν τα Γιάννενα και ρήμαξεν ο τόπος; Μείναν τα σπίτια αδειανά, γεμίσαν τα χανδάκια κι ο Τούρκος δεν απόσωσε να κόβη και να καίη. 'Εδώ αρπάζουν κόρακες κι εκεί οι Γιαουντζήδες. Δεν έχ' η μάννα πια παιδιά και τα παιδιά γονέους. Κι εσένα το τομάρι σου το στείλανε στην Πόλη, να τρων οι κότες πίτουρα, να νταβουλάν οι Γύφτοι, για να ξυπνάη η Τουρκιά να κάνη ραμαζάνι..".

6α. Βλ. Δημήτρη Κιτσίκη, Ιστορία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (1280-1924), Αθήνα 1988, σ. 104.

7. Αναφέρουμε τα σημαντικότερα:

- Επανάσταση στην Κρήτη και Πελοπόννησο λίγο μετά την Άλωση (15ος αι.).

-Βενετοτουρκικός πόλεμος (1463-1479).

- Κίνημα στη Ρόδο (1524-29).

-Επανάσταση Χειμαριωτών (1570).

- Επανάσταση στην Πελοπόννησο, Στερεά, Ηπειρο, Μακεδονία, Αιγαίο μετά τη ναυμαχία της Ναυπάκτου (Lepanto) (1571).

-Ανταρσία στο Ρέθυμνο (1571). -Ανταρσία Μανιατών (1582).

-Ανταρσία Κύπρου (τέλη του 16ου-αρχές του 17ου αι.).

-Απελευθερωτικές προσπάθειες
αρχιεπισκόπων Αχρίδος Γαβριήλ,
Νεκταρίου και Αθανασίου.

-Επαναστατικές προσπάθειες
μητροπολίτου Τορνόβου Διονυσίου Ράλλη
(1595/98).

-Εξεγέρσεις μητροπολίτου Διονυσίου
Σκυλοσόφου (1600 και 1611).

-Επαναστατικές κινήσεις Μανιατών (17ος
αι.). - Εξέγερση αγροτών Νάξου (1641). -
Κρητικός πόλεμος (1645-1669). -Εξέγερση
Μητροπολίτου Θεσσαλιώτιδος Μεθοδίου
και αρχιμανδρίτου Σεραφείμ (1704).

-Επανάσταση της Θεσσαλίας (1715)

-Ενέργειες μητροπολίτου Αχρίδος Ζωσιμά
για την απελευθέρωση του βαλκανικού
χώρου (1716).

-Συμμετοχή στα Ορλωφικά (1768):
επαναστατική κίνηση Πελοποννήσου,
Στερεάς, Κρήτης, Αίγαίου κ.λπ.

-Συμμετοχή στους αγώνες του Λ.
Κατσώνη (1789-92).

-Αγώνες Σουλιωτών (1800-1804).

-Ανταρσία Ευθυμίου Παπαβλαχάβα
(1808) κ.λπ., κ.λπ.

8. Βλ. Ν. Τωμαδάκη, 'Ητο εθνικόν ή
κοινωνικόν κίνημα η ελληνική
εθνεγερσία; Στο περ. ΜΝΗΜΟΣΥΝΗ Γ'
(1970/71), σ. 5 έ. έ.

9. Βλ. τον τόμο: ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΥ
ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ, Εις τιμήν και μνήμην των
Νεομαρτύρων (17-19 Νοεμβρίου 1986),
Θεσσαλονίκη 1988, σσ. 612, με
σπουδαίες μελέτες και την παλαιότερη
για το θέμα βιβλιογραφία.

10. Ιστορία..., τόμ. β', σ. 229.

11. Βλ. το κεφάλαιο: "Η Εκκλησία και ο
Ελληνικός Λαός" στου Στ. Ράνσιμαν,
όπ.π. , σ. 659 ε..

12. Στρατηγού Μακρυγιάννη, Οράματα

και θάματα, Αθήνα 1983, σ. 163/4.

13. Αγιορείτης ήταν ο πατριάρχης Αγαθάγγελος, όπως και ο Μαρωνείας Κωνστάντιος καί ο Ηρακλείας Ιγνάτιος. Στη Μονή Φιλοσόφου Δημητσάνας "μαθήτευσαν" ο Αργολίδος Γρηγόριος, ο Π. Πατρων Γερμανός, ο Τριπόλεως Δανιήλ, ο Ανδρούσης Ιωσήφ, ο Μονεμβασίας Χρύσανθος κ.π.ά. Ο Χριστιανουπόλεως Γερμανός στο Μ. Σπήλαιο, ο Χίου Δανιήλ στη Ν. Μονή Χίου, ο Βρεσθένης Θεοδώρητος στη μονή Αγ. Θεοδώρων, ο Κύπρου Κυπριανός στη μονή Μαχαιρά Κύπρου, κ.λπ. Από Μονές ξεκίνησαν επίσης ο Παπαφλέσσας και ο Αθανάσιος Διάκος.

14. Βλ. Το κεφάλαιο "Το ανολοκλήρωτο '21" στου Γ. Δ. Μεταλληνού, ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΚΑΙ ΑΛΛΟΤΡΙΩΣΗ, Αθήνα 1989(2), σ. 191

15. Βλ. τη σπουδαία ανάλυση του καθηγ. π.Ιωάννου Ρωμανίδου, στο έργο του: Το προπατορικό αμάρτημα, Αθήνα 1989(2), σ. ιδ' έ. ε.

16. Ph. Sherrard, Δοκίμια για τον Νέο Ελληνισμό, Αθήνα 1971, σ. 296 έ.

17. Θ.Κολοκοτρώνη, Διήγησις συμβάντων ελληνικής φυλής, εκδ. Πάπυρος, Αθήναι, σ. 29.

18. Χρ.Βυζαντίου, Ιστορία τακτικού στρατού, σ. 265. Βλ. στου Π. Γεωργαντζή, Οι Αρχιερείς και το Είκοσιένα, Ξάνθη 1985, σ. 189.

19. Κ. Παπαρρηγοπούλου, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τομ. 7, Αθήναι 1925 σ. 216/17.

20. Παραθέματα βλ. στου Π. Γεωργαντζή, όπ. π., σ. 190 ε. έ. Πρβλ. σ. 248 έ. ε. "Διακηρύξεις εθνοσυνελεύσεων", "κρίσεις συγχρόνων με την Επανάσταση ιστορικών".

21. Παραθέματα σχετικά βλ. στου Π. Γεωργαντζή, όπ.π. σ.197 έ.έ. και 234 ε.έ. Για να γίνει συνειδητή η φθορά εκ μέρους του δυτικού διαφωτισμού, αρκεί να σημειώσουμε, οτι μεταξύ των επικριτών του Πατριάρχου Γρηγορίου Ε' δεν είναι

μόνο μαρξιστές, αλλά και ο χριστιανός
καθηγ. Αλέξ. Τσιριντάνης. Στο ίδιο,
σ.198-99: Το Οικουμ. Πατριαρχείο "δεν
ήθελε την Επανάσταση και ο Πατριάρχης
τήν άφώρισε. Βρέθηκαν μερικοί να πουν
πως τάχα ο τρομερός αφορισμός ήλθε και
στον Μωριά και ήθελε να δέσει τα χέρια
του Θεοδώρου Κολοκοτρώνη. Θα
μπορούσε βέβαια, ο Πατριάρχης να είχε
κατά κάποιο τρόπο διαμηνύσει στο λαό,
να μη πάρουν στα σοβαρά τον αφορισμό.
Τέτοιο πράγμα όμως δεν έγινε, γιατί
απλούστατα, ο αφορισμός ήταν αληθινός
και "σπουδαίος". "Έγινε στα σοβαρά,
σοβαρώτατα» (Βλ. Αλεξ. Τσιριντάνη, Το
Εικοσιένα, στο περιοδ. ΣΥΖΗΤΗΣΗ, τευχ.
195, Ιανουαρ. 1977, σ. 2). Το κείμενο του
καθηγ. Τσιριντάνη, αποδεικνύει, ότι η
"παρερμηνεία" δεν είναι προνόμιο
"αντορθοδόξων" και "ανθελληνικών"
ιδεολογιών. Το τραγικό όμως στην
περίπτωση, και σκανδαλώδες συνάμα για
σοβαρό και ανεγνωρισμένο επιστήμονα,
είναι όχι μόνο η απουσία γνώσεως, αλλά
και ενδιαφέροντος (στά 1977!) για γνώση
της σχετικής με το θέμα βιβλιογραφίας,
που δίνει απάντηση στα μετέωρα
ερωτήματά του. Από πλευράς δε στενά
επιστημολογικής διερωτάται κανείς, αν ο
επιστήμων δικαιούται να αδιαφορεί για
το λόγο των ειδικών στην έρευνα. Και μια
αφελής απορία: Και αν ακόμα ο άγιος
Πατριάρχης "είχε διαμηνύσει στο
λαό...κ.λπ." (καί είχε πράγματι
"διαμηνύσει". Βλ.Ι. Μ. Χατζηφώτη, ο
Γρηγόριος ο Ε' μέσα από τα έγγραφα και
τις πηγές του αγώνα, Αθήνα 1988, σ. 21 έ.
έ.), πού θα τα εύρισκε ο Αλ. Τσιριντάνης;
τοιχοκολλημένο σε κάποια δημόσια
πλατεία; Καλά έλεγε ο μακαρίτης καί
"άθεος" Γιάννης Σκαρίμπας, "από τήν
ψώρα του Κοραή δεν απαλλάχθηκε ακόμη
το "Έθνος"...

22. Βλ. το τεύχος Μαρτίου 1983,
έτ.34/τεύχος 556, σ. 3: "Οι
κοτσαμπάσηδες και ο ανώτερος κλήρος
στην πλειοψηφία τους είτε σύρθηκαν
στην επανάσταση, γιατί δεν μπορούσαν
να κάνουν διαφορετικά μπροστά στο
γενικό ξεσηκωμό, είτε προσχώρησαν
υστερόβουλα, αποβλέποντας σε μια νέα
μορφή κυριαρχίας πάνω στον
επαναστατημένο λαό(...). Ο ανώτερος

κλήρος, με λίγες φωτεινές εξαιρέσεις, πολέμησε την επανάσταση με τα μέσα που διέθετε και με επικεφαλής τους Πατριάρχες των αφορισμών (Γρηγόριο Ε', Πολύκαρπο Ιεροσολύμων). Πρβλ. Π. Γεωργαντζή, όπ. π. σ. 201. Αυτό που έχει σημασία είναι, ότι το πνεύμα του "λαϊκισμού" εμποδίζει το κείμενο να λάβει υποδομή τις περιπτώσεις που αρχηγοί, όπως ο Κολοκοτρώνης, με την απειλή των όπλων κράτησαν τμήματα του λαου τής μάχες, εμποδίζοντας την λιποταξία τους. Έτσι καταντά η ερμηνεία μονομερής και ιδεολογική.

23. Βλ. στου Π. Γεωργαντζή, όπ.π., σ. 238 έ.

24. Στο ίδιο.

25. Τις νεώτερες μελέτες για το πρόσωπο βλ. στη Βιβλιογραφία.

26. Βλ. Ι. Μ. Χατζηφώτη, όπ.π.

27. Βλ. Γεωργίου Θ. Ζώρα, Ο απαγχονισμός του Πατριάρχου Γρηγορίου του Ε' εις την έκθεσιν του Ολλανδου Επιτετραμμένου Κωνσταντινουπόλεως, Αθήναι 1976, σ. 4 έ.

28. Μπορεί να αποκληθεί πρώτος μάρτυρας του Αγώνος της Ανεξαρτησίας μας.

29. Η Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Εκδοτικής Αθηνών, τόμ. ΙΒ', σ. 32 και 36 (Α. Δεσποτόπουλος) γράφει σχετικά: "...Επικρίθηκε εν τούτοις ο Πατριάρχης και επικρίνεται ακόμη, επειδή έστερξε στον αφορισμό και έστειλε τις νουθετικές εγκυκλίους. Οι επικριτές όμως δεν αναλογίζονται τί θά πάθαινε το Έθνος, αν ο Πατριάρχης τηρούσε αρνητική στάση απέναντι στις αξιώσεις του Σουλτάνου. Συμμορφώθηκε, άλλωστε, τότε ο Πατριάρχης προς την σταθερή παράδοση της Εκκλησίας, που με παρόμοια στάση κατόρθωνε σε ανάλογες κρίσιμες περιστάσεις να σώζει το Γένος. Άλλωστε θα ήταν εντελώς παράλογη και ανεύθυνη διαφορετική απόφαση. Αν δεν γινόταν ο αφορισμός, ήταν σχεδόν βέβαιο, ότι θα εξοντώνονταν εκατοντάδες χιλιάδες ορθοδόξων χριστιανών".

30. Βλ. Ιστορία του Έλλην. Έθνους (Εκδοτικής Αθηνών), τομ. ΙΒ', σ. 130β.

31. Κατά την "Προκήρυξη" του Σουλτάνου (ΥΑΦΤΑ), "ο δόλιος Ρωμηός Πατριάρχης, καίτοι κατά το παρελθόν είχε δώσει πλαστά δείγματα αφοσιώσεως, όμως κατά την περίπτωσιν ταύτην, μη δυνάμενος να αγνοή την συνωμοσίαν της επαναστάσεως του έθνους του [...] γνωρίζων δέ ο ίδιος και υποχρεωμένος να γνωστοποιήση και εις όσους το ηγνούν, ότι επρόκειτο περί επιχειρήσεως ματαίας, ήτις ουδέποτε θά επετύγχανε [...], όμως ένεκα της εμφύτου διαφθοράς της καρδίας του, ου μόνον δεν ειδοποίησε, ουδέ επετίμησε τους αφελείς [...], αλλά, κατά τα φαινόμενα, αυτός ο ίδιος, όπισθεν των παρασκηνίων, έδρα κρυφίως, ως αρχηγός της επαναστάσεως...." (Γ. Ζώρα, όπ. π., σ. 9). Ο Σουλτάνος, γνώστης των πραγμάτων, δίνει την ερμηνεία του, που αποδεικνύεται σοβαρότερη από εκείνη νεωτέρων, όπως ο Γ. Καρανικόλας .ή ο Αλ. Τσιριντάνης...

32. Βλ. στου Π. Γεωργαντζή, όπ. π., σ. 263 έ.

33. Στο ίδιο, σ. 206 έ. ε.

34. Στο ίδιο, σ. 210-11.

35. Βλ. την εκτενή και εμπεριστατωμένη έκθεση τού Π. Γεωργαντζή, όπ. π., σ. 261 ε. έ.

36. Γ. Κορδάτου, Η κοινωνική σημασία τής Έλληνικής Έπανάστασεως, σ. 144. Πρβλ. Π. Γεωργαντζή, όπ. π., σ. 214, σ. 463.

37. Π. Γεωργαντζή, ό.π., σ. 215 ε. έ.

38. Το Εικοσιένα και η αλήθεια, τ. Α', σ. 59 και Β', σ. 93.

39. Ο Th. Gordon λ.χ., ιστορικός του Αγώνα (Ιστορία της Έλλην. Επανάστασεως, μετάφρ. Φ. Βράχα, τομ. Α', σ. 134) γράφει: "Δεν τολμούμε να βεβαιώσουμε, πως ο Πατριάρχης και τα μέλη της Συνόδου ήταν απόλυτα αθώοι συνωμοσίας κατά του κράτους. Αντίθετα,

έχομε λόγους να πιστεύουμε, ότι ο Γρηγόριος γνώριζε την ύπαρξη της Εταιρείας και ότι μερικοί από τους άλλους Ιεράρχες ήταν βαθεία πλεγμένοι στις μηχανορραφίες της".

40. Βλ. στον Π. Γεωργαντζή, σ. 240.

41. Λεπτομερή ανάλυση βλ. στο ίδιο, σ. 281 ε.έ.

42. Βλ. τις μελέτες: Νικηφ. Μοσχοπούλου, Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως κατά τους Τούρκους ιστοριογράφους, Αθήναι 1960. Ι. Παπαϊωάννου, Ιστορικές Γραμμές, τ. Α', Λάρισα 1979.

43. Ν. Μοσχοπούλου, ό.π., σ. 167. Ι. Παπαϊωάννου, ό.π., σ. 240.

44. Ν. Μοσχοπούλου, σ.107. Ι. Παπαϊωάννου, σ. 240.

45. Βλ. Γ. Δ. Μεταλληνού, ΚΟΣΜΑΣ ΦΛΑΜΙΑΤΟΣ (1786- 1852). "Ένας μάρτυρας της ορθοδόξου παραδόσεως στο Ελληνικό Κράτος, ανάτ. από τη ΘΕΟΛΟΓΙΑ, 'Αθήναι 1987

46. Κοσμά Φλαμιάτου, "Απαντα" εκδόσεις "Σπανός"), Αθήναι 1976, σ. 96/7.

47. Για το ίδιο πράγμα "κατηγορεί" το Οικουμενικο Πατριαρχείο και ο Ράνσιμαν: "Δεν θα μπορούσε το Πατριαρχείο να είχε γίνει η δύναμη, που θα συγκέντρωνε τον ορθόδοξο κόσμο και έτσι θα εξουδετέρωνε τις κεντρόφυγες τάσεις του βαλκανικού εθνικισμού; Η ευκαιρία χάθηκε. Το Πατριαρχείο μάλλον ελληνικό, παρά Οικουμενικό". (όπ. π. σ. 694)

48. Βλ. Μάρκου Α. Σιώτου, Η θρησκευτική αξία της εθνικής ελευθερίας, στήν Ε. Ε. τής Θ. Σχ. του Π. Α., τ. Κ' (1973), σ. 41-70.

49. Γ. Δ. Μεταλληνού, "Θεολογία Απελευθερώσεως" και "Θεολογία Ελευθερίας", στο περ. ΚΟΙΝΩΝΙΑ, τ. ΑΒ' (1989), σ. 51-61.

ΕΠΙΛΟΓΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

Αδάμη, Τ., Οι κοινωνικές ρίζες και η σημασία της Επανάστασης, εφημ. ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ, 25.3.1977.

Ακαδημίας 'Αθηνών, Το Εικοσιένα (Λόγοι), επιμέλεια Π. Χάρη, Αθήναι 1977.

Αντωνιάδου-Μπιμπίκου Ελ., Μεθοδολογικά προβλήματα της ιστορικής έρευνας για τον αγώνα της ελληνικής ανεξαρτησίας (Επανάσταση και Εικοσιένα), Αθήνα 1981.

Ατέση Βασιλείου (έπισκ.), Εθνομάρτυρες Αρχιερείς της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήναι 1971. Βακαλοπούλου Αποστ. Ε., Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, τόμοι Α'-Η', Θεσσαλονίκη 1964 ε.

Βοβολίνη Κωνσταντίνου, Η Εκκλησία εις τον αγώνα της ελευθερίας, Αθήναι, 1952.

Γεωργαντζή Πέτρου, Οι Αρχιερείς και το Εικοσιένα, Ξάυθη 1985.

Γκενάκου-Μουρούτη Ζωής, Γρηγόριος Ε': Προδότης ή εθνομάρτυρας; Αθήνα 1980.

Εκδοτικής Αθηνών, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμοι Γ'-ΙΒ', Αθήνα.

Ζήση Θεοδ. Ν., Ο Πατριάρχης Γρηγόριος Ε' στη συνείδηση του Γένους, Θεσσαλονίκη 1986.

Κάγια Παναγιώτου, Το Εικοσιένα, όπως δέν μας το μαθαίνουν στα σχολεία, Αθήνα 1972.

Καλαμαρά Μελετίου (μητροπ.), Είναι οι Ρασοφόροι συμφορά του Έθνους; Αθήναι 1977.

Καπετανοπούλου Κωνσταντίνου (ιερ.), Ο χαρακτήρας της Ελληνικής Επαναστάσεως του 1821, Βάρδα Ηλείας 1980.

Κατσούλη Γ., Το κατεστημένο της Ελληνικής ιστορίας, Αθήνα 1975.

Κορδάτου Γιάννη, Η κοινωνική σημασία της Ελληνικής Επανάστασης του 1821, Αθήνα 1977".

Μελά Σπύρου, Ματωμένα Ράσα,: Αθήνα 1962

Μεταλληνού Γεωργίου, πρ., Παράδοση και αλλοτρίωση, Αθήνα 1989.

Του Ιδίου, Ορθοδοξία και Ελληνικότητα, Αθήνα 1987.

Του Ιδίου, Μικρά Ιστορικά, Α', Λευκωσία 1988.

Του Ιδίου, Τουρκοκρατία- Οι Έλληνες στην 'Οθωμανική Αυτοκρατορία, Αθήνα 1989(2).

Του Ιδίου, Πολιτική και Θεολογία, Αθήνα 1990.

Μοσχοπούλου Νικηφόρου, Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως κατά τους Τούρκους ιστοριογράφους, Αθήναι 1960.

Νικολάου Χαραλάμπους, Η Ελληνική Επανάστασις (1821/28). 'Ηταν εθνική ή ταξική; Αθήναι 1988.

Οικονόμου Ηλία, Θεός και επανάσταση του 1821, περιοδ. ΚΟΙΝΩΝΙΑ, ΚΖ' (1984).

Του ιδίου, Κείμενα πίστεως και ελευθερίας, Αθήναι 1985.

Ρούσου Πέτρου, Προϋποθέσεις και κίνητρα της Επανάστασεως του 1821, Αθήνα 1981.

Σιμοπούλου Θεοφίλου, αρχιμ. Μάρτυρες και αγωνισταί Ιεράρχαι, Αθήναι 1972.

Σκαρίμπα Γιάννη, Το '21 και η αλήθεια, Αθήναι 1975(3) (τόμοι τρείς).

Τωμαδάκη Νικ. Β., 'Ητο εθνικόν ή κοινωνικόν κίνημα η ελληνική εθνεγερσία; στο περιοδ. ΜΝΗΜΟΣΥΝΗ, Γ' (1970-71) σ.5 ε.έ.

Χαραλαμποπούλου, Β., Η συμβολή της θυσίας του Πατριάρχη Γρηγορίου του Ε' εις την επιτυχίαν της Επανάστασεως του 1821, στο περιοδ. ΚΟΙΝΩΝΙΑ, ΚΖ' (1984).

Χατζηφώτη, Ι.Μ., Βυζάντιο και Εκκλησία,

Αθήνα 1978.

Του Ιδίου, Κληρικοί Αγωνιστές του '21
αγνοημένοι, Αθήνα 1984.

Του Ιδίου, Ο Γρηγόριος ο Ε': Μέσα απο τα
έγγραφα και τις πηγές του Αγώνα, Αθήνα
1988.

Χριστοδούλου, μητροπ. Δημητριάδος, Ο
ρόλος της Εκκλησίας το 1821, Αθήναι χ.
χρ.

Του Ιδίου, Γρηγόριος Ε': Ο Εθνάρχης της
οδύνης, Αθήναι χ. χρ.

[Αρχή](#)

**Ιερός Ναός Αγίου Ιωάννου του
Χρυσοστόμου
2314 Λακατάμεια
Τηλ. 22 388980**

[Αρχική Σελίδα](#)